

№ 15

ΕΠΙΤΟΜΗ
ΤΗΣ
ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ ΠΑΡΑ ΤΟΥ
ΛΟΙΔΙΜΟΥ

Κ. ΑΝΤ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΕΡΑΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

ΚΑΙ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΔΑΠΑΝΗ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΕΟΔΟΜΟΥ
ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ.

ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Η ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ

ΘΑΟΣ ΝΕΑΣ ΜΟΝΗΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ

—
1851.

ΕΠΙΤΟΜΗ
ΤΗΣ
ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ ΠΑΡΑ ΤΟΥ

ΑΘΙΑΙΜΟΥ

Κ. ΑΝΤ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ

ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

ΚΑΙ ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ ΔΑΠΑΝΗ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΣΟΛΩΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΣ.

ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Η ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ

ΟΔΟΣ ΝΕΑΣ ΜΟΝΗΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ

1851.

ΠΙΔΟΤΗΤ
ΖΗΤ
ΣΥΝΕΙΟΝ ΙΑΝ ΣΥΖΗΤΑΜΕΝΟΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΥΤΑΝ ΑΣΙΟΝΤΕΣ
ΤΟΜΙΑΣ
ΤΟΥΤΟΠΟΧΟΝ ΤΑ

« Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσαμεν, οὐ
 » παύμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευγόμενοι, καὶ αἰτούμενοι ἵνα
 » πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ
 » σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ. Περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως
 » τοῦ Κυρίου εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν. ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ
 » καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ.
 (Κολοσ. α', 9. 10.)

Наукова бібліотека
 ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
 УНІВЕРСИТЕТУ
 імені І. І. Мечникова

ΤΑΙΝΙΑ
 ΑΙΧΝΑΛΑΦΕΙ
 ΤΟΜΙΑΣ
 Μ ΜΜ
 Μ Μ Μ
 Μ Μ Μ

ΤΗ
ΜΙΑ, ΑΓΙΑ, ΚΑΘΟΛΙΚΗ,
ΚΑΙ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ, ΟΡΘΟΔΟΞΩΙ
ΤΟΥ
ΧΡΙΣΤΟΥ
ΕΚΚΛΗΣΙΑ,
ΤΗΝ ΔΕ
ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ
ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ὁ Ἐκδότης.

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΣ

Ὁ Ἐκδότης.

ΔΕΞΑΣΘΕ, ὦ φίλοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί καὶ Ἱεροὶ Ποιμένες καὶ πάντες οἱ τὰ ἱερὰ Δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας πρεσβεύοντες, τὴν Ἐπιτομὴν τῆς Δογματικῆς καὶ Ἠθικῆς Θεολογίας τοῦ αἰοδύμου συμπατριώτου μου Κ. Ἀντ. Μοσχοπούλου, ἣν πρὸς ὑμᾶς πρὸ τινος καιροῦ ἀνήγγειλα. Τοῦ συγγραμματος τούτου ἐν χειρόγραφον ἀντίτυπον πρὸ δεκατεσσάρων ἡδὲ ἑτῶν μ' ἔτυχεν εἰς τὰς χεῖράς μου, φέρον τὴν ἀνωθεν ἐπιγραφὴν, δηλ: α Ἐπιτομὴ κ. τ. λ. α συντεθεῖσα παρὰ τοῦ Σοφολογιωτάτου καὶ Εὐγενεστάτου Κυρίου Ἀντωνίου τοῦ Μοσχοπούλου ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ Ἱερᾷ Θεολογίᾳ, ἐκ πατρὶδος Κεφαλληνίας α. Καὶ πάλιν τώρα ἐσχάτως ἐν ἄλλο χειρόγραφον ἀντίτυπον τοῦ ἰδίου ἔλαβον. Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον διαφορετικῆς χειρὸς χαρακτήρ εἶναι. Τοῦ δευτέρου ὅμως, ὡς ἐπληροφορήθην, πιθανῶς φαίνεται νὰ ἦναι χαρακτήρ τοῦ Συγγραφέως. Παραβάλλων ὅθεν αὐτὰ, καὶ ἀναπληρῶν ἐκ τοῦ δευτέρου τὰς ὁποίας εἰς τὸ πρῶτον εὗρον ἑλλείψεις, ἢ καὶ εἰς ἀμφοτέρω διορθῶν λάθη τινὰ εἰς μὲν τὸ πρῶτον παρεῖσα χθέντα ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως, εἰς δὲ τὸ δεύτερον ὄντα παραδρομὴ τῆς τοῦ συγγραφέως χειρὸς, προεθέμην σκοπὸν νὰ τὸ ἐκδώσω διὰ τοῦ τύπου.

Αἴτιον τῆς τοῦ συγγραμματος τούτου ἐκδόσεως, ὡς ἕκαστος δύναται εὐκόλως νὰ συμπεράνῃ, εἶναι ἡ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἡμῶν Ἔθνος παντελὲς στήρησις διδασκτικοῦ καὶ μεθοδικοῦ Βιβλίου περιέχοντος συστηματικῶς καὶ τακτικῶς τὰ Ἱερὰ Δόγματα τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν Πίστεως καὶ τῶν Ἠθῶν. Οὐδὲν τοιοῦτον σύγγραμμα παρ' ἡμῖν ἐφάνη μέχρι τῆς σήμερον, ἐξαιρουμένης τῆς Ἐπιτομῆς τῶν Θεῶν Δγγμάτων, τῆς εἰς τὸν Ἀθ. Πάριον ἀποδιδομένης. Ἡ ἑλλείψις αὐτῇ ἀποδεικνύει ἡ ὅτι ἡ Θεολογία δὲν παρεδίδοτο παρὰ τῶν Ἀρχίων τοῦ Ἑθνους ἡμῶν εἰς τὰ σχολεῖα,

ἢ ὅτι κατηχητικῶς παρεδίδοντο γνώσεις τινές τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως. Πιθανόν τὸ δεύτερον φαίνεται, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀληθές· διότι δὲν ἐλλείπουσι παρ' ἡμῖν τοιαῦτα κατηχητικὰ Βιβλία· καὶ διότι, ὡς εἶναι γνωστὸν, ἡ Ἐκκλησία ἀπ' ἀρχῆς ἐπρόβλεψε νὰ διδάσκεται ἡ Ἱερὰ Κατήχησις ἀπὸ ἀνδρας σοφοὺς καὶ ἐναρέτους. Τὴν σήμερον ὅμως εἴς τε τὴν ἐν Κερκύρα Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, εἰς τὴν ἐλευθερωμένην Ἑλλάδα παρὰ τοῦ Β. Πανεπιστημίου, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου εἶναι ἡ ἑδρα τῆς Ὁρθοδοξίας, βλέπομεν ἰδρυμένας Θεολογικὰς Σχολὰς καὶ σοφοὺς Καθηγητὰς οὐ μόνον κατὰ τὴν ἱεράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐξω σοφίαν, νὰ παραδίδωσι τὴν Θεολογίαν ἐπιστημονικῶς καὶ κατ' ἑκτασιν καὶ πάντας τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς θεολογικῆς παιδείας.

Εἰς ἀναπλήρωσιν λοιπὸν τῆς παρ' ἡμῖν ἐλλείψεως βιβλίου τοιούτου, ἔπρως νὰ ἐκδώσω εἰς φῶς τὴν ἀνὰ χεῖρας Ἐπιτομὴν τῆς Δογματικῆς καὶ Ἠθικῆς Θεολογίας. Πρῶτον, διότι ὅσον τὴ κατ' ἐμὲ νομίζω αὐτὴν χρήσιμον καὶ πάνυ ὠφέλιμον οὐ μόνον εἰς τὸν ἱερὸν Κλήρον καὶ εἰς τοὺς σπουδαστὰς τῆς Θεολογίας, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα Ὁρθόδοξον χριστιανόν. Δεύτερον, διότι ἡ ἀρετὴ, ἡ παιδεία καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ συγγραφέως, δὲν ἦτον δίκαιον οὐδὲ πρέπον νὰ μείνωσι τεθαμμένοι εἰς τὸν τάφον, ὅπου καὶ τὰ ὅσα αὐτοῦ. Τούτου ἕνεκα προτρέπω τοὺς συμπολίτας μου, ὅσοι ἔχουν κανέν ἕτερον σύγγραμμα τοῦ συγγραφέως τούτου, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἡμετέρων ἐνδόξου ἀνδρῶς, ἢ τὴν περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Πραγματείαν, περὶ ἧς μνείαν ποιεῖται ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς (Ἐπιτ. Δογμ. καὶ Ἠθ. Θεολ. Πραγμ. Β', Κεφ. Ε'). νὰ τὰ δώσωσιν εἰς τὸν τύπον διὰ νὰ γένωσιν ἐκδόθηα τοῖς πᾶσι. Δέξασθε λοιπὸν, ὦ φίλοι, τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθεῖσαν ταύτην Ἐπιτομὴν τῆς Δογματικῆς καὶ Ἠθικῆς Θεολογίας, ἀφορῶντες εἰς τὸν ζῆλόν μου, καὶ εὐγνωμονοῦντες εἰς τὸν συγγραφέα, οὗ ἡ μνήμη αἰωνία ἔσται.

Κεφαλληνία Αργυρόλ. τὴν 12 Μαρτίου 1851 Ε. Π.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ, Φιλόσοφος καὶ Θεολόγος. Ἦκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ'. Αἰῶνος. Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Χαβριάτα τῆς Νήσου Κεφαλληνίας ἐν ἔτει 1743 ἀπὸ τὸν Γρηγόριον Μοσχόπουλον καὶ Φραγγοῦλα Γαλάτην τὴν σύζυγόν του. Ἐμαθῆτευσεν εἰς τὸν περιώνυμον Β. Δαμῶδον καὶ διεκρίθη μεταξὺ τῶν ἄλλων αὐτοῦ μαθητῶν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν καὶ Ἱερὰν Θεολογίαν. Ἀπελθὼν εἰς Βενετίαν, ὅπου ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Χρύσανθος Ἱερομόναχος Μοσχόπουλος ἐφημέρευε τὸν ἐκείσε Ἱερὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, πλουτεῖται μὲ πολλὰς ἄλλας διαφόρους γνώσεις τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Φιλολογίας καὶ τῶν ἄλλων Ἐπιστημῶν. Διὰ τὴν ἐκείσε διδασκαλίαν καὶ τὴν φιλήν πατρίδα, ζήσας μόνον ἐνταῦθα ἔτη ὀκτώ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. Εἰς τὸ μικρὸν τοῦτο διάστημα τοῦ καιροῦ ἐστάθη διδάσκαλος εἰς τὰς Νήσους Ζάκυνθον, Λευκάδα καὶ Κεφαλληνίαν. Μεταξὺ τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ μαθητῶν αὐτοῦ διεκρίθησαν ὁ Ἱερομόναχος Ἰάκωθος Κορριαλένιος, ὁ Ἀρχιδιάκονος Σπορίδων Δαφαράνας, καὶ ὁ Ἱππότης Πανταζῆς Καρύδης. Ἐξῆσεν ἐν τῷ Κόσμῳ τούτῳ ἔτη ἑβδομακοντα πέντε καὶ ἐτελεύτησεν ἐν Κεφαλληνίᾳ περὶ τὸν Μάιον τοῦ ἔτους 1788.

Συγγράμματα. Ἐκτὸς τῆς παρούσης Ἐπιτομῆς τῆς Δογματικῆς καὶ Ἠθικῆς Θεολογίας, σώζονται καὶ ἕτερα ἀνέκδοτα συγγράμματα αὐτοῦ, ἐπιγραφόμενα, ὡς ἑπεται.

1. Πραγματεία τῆς Πρακτικῆς Φιλοσοφίας. Συνθεθεῖσα παρὰ τοῦ Σοφολογιωτάτου καὶ Εὐγενεστάτου Κ. Ἀντωνίου τοῦ Μοσχόπουλου ἐν Φιλοσοφίᾳ καὶ Ἱερᾷ Θεολογίᾳ Κεφαλληνίου. 2. Λογικῆς Πραγματεία. Μεταγλωττισθεῖσα ἐκ τῆς τοῦ Οὐολφίου Λογικῆς παρὰ τοῦ ἐν ἀρίστοις Διδασκάλους, σοφοῦ Ῥήτορος καὶ ἱεροῦ λόγιου Κ. Ἀντωνίου Μοσχόπουλου Κεφαλληνίου ἐν ἔτει 1785, Μηνὶ Πυαν. ψιῶνος.

Σ. Ε. Παρὰ τὰ προσημειωθέντα συγγράμματα τοῦ συγγραφέως τούτου σώζονται καὶ ἕτερα συγγράμματα ἀποδιδόμενα εἰς αὐτὸν καὶ ἐπιγραφόμενα οὕτω—Λογικὴ εἴτε Στοχαστικὴ ἐπάνω εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρωπίνου νοός.—Ἐπιτομὴ τῆς Μεταφυσικῆς εἰς μέρη τέσσαρα διηρημένη. 1. Οντολογία. 2. Κοσμολογία. 3. Ψυχολογία. 4. Φυσικὴ Θεολογία.—Συνταγμάτων Θεολογικόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ αὐτῶν δὲν φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ὡς τὰ δύο πρῶτα, διὰ τοῦτο διστάζω πρὸς τὸ παρὼν γὰρ τὰ ἀποδώσω εἰς αὐτόν.

ΠΙΝΑΞ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

	Σελ.
ΚΕΦ. Α'. Περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν ιδιωμάτων τῆς Θεολογίας.	1
Παράγ. α. Περὶ διαιρέσεως τῆς Θεολογίας.	6
Παράγ. β'. Πότερον τὰ Θεολογικὰ συμπεράσματα Δογματικά εἰσιν ἢ οὐ;	7
ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῶν Θεολογικῶν Τόπων.	8
Παράγ. α. Ποσαχῶς ὁ ἑσωτερικὸς τόπος.	—
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.	9
Παράγ. α. Περὶ διαιρέσεως τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.	10
Παράγ. β'. Περὶ διαιρέσεως τῶν βιβλίων τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.	12
Παράγ. γ'. Περὶ ἐννοίας τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.	20
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ Παραδόσεως.	21
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ Ἐκκλησίας.	23
Παράγ. α. Περὶ τῶν σημείων τῆς Ἐκκλησίας.	25
ΚΕΦ. ΣΤ'. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς Θεολογίας.	27

ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Α'.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΚΕΦ. Α'. Περὶ τῶν Θεῶν ὀνομάτων.	29
ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.	31
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῆς Θείας Οὐσίας.	35
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τῶν Θεῶν προσόντων	39
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ τῶν ιδιοποιητικῶν Θεῶν προσόντων.	
Παράγ. α. Περὶ τῆς τελειότητος τοῦ Θεοῦ.	40
Παράγ. β'. Περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ.	42
Παράγ. γ'. Περὶ τῆς ἀπλότητος τοῦ Θεοῦ.	44
Παράγ. δ'. Περὶ τοῦ ἀμεταβλήτου τοῦ Θεοῦ.	46

Παράγ. ε'. Περὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ.	48
Παράγ. ς'. Περὶ τοῦ ἀπείρου τοῦ Θεοῦ.	49
Παράγ. ζ'. Περὶ τοῦ ἀμέτρου, εἴτουν περὶ τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας τοῦ Θεοῦ.	—
Παράγ. η'. Περὶ τῆς αἰδιότητος τοῦ Θεοῦ.	51
Παράγ. θ'. Περὶ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀκατανοήτου τοῦ Θεοῦ.	55
Παράγ. ι'. Περὶ τῶν ἐπιζητούμενων ὅπως ὁ Θεὸς ἐποπτικῶς ἐμφανῆς γένηται.	62
ΚΕΦ. ΣΤ'. Περὶ τῶν θείων προσόντων, ἅτινα ἐξηγούνται κατὰ τρόπον δυνάμεως.	63
Παράγ. α'. Περὶ τῆς Θείας διανοίας.	64
Παράγ. β'. Περὶ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ.	71
Παράγ. γ'. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν ἰδιοτήτων τῆς Θείας θελήσεως.	74
Παράγ. δ'. Περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ.	78
ΚΕΦ. Ζ'. Περὶ τῶν ἐξὶν σημαίνοντων θείων προσόντων.	80
ΚΕΦ. Η' Περὶ τῶν ἐνέργειαν σημαίνοντων θείων προσόντων.	—
Παράγ. α'. Περὶ τῆς Θείας Προνοίας.	83
Παράγ. β'. Περὶ τοῦ Θείου Προορισμοῦ.	88
Α'. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Προορισμοῦ.	89
Β'. Περὶ τοῦ ὅρου καὶ ὑπάρξεως τοῦ Προορισμοῦ.	91
Γ'. Περὶ τῶν διαφορῶν τρόπων, καθ' οὓς ὁ προορισμὸς δύναται θεωρεῖσθαι.	92
Δ'. Περὶ τῶν τοῦ Προορισμοῦ αἰτίων.	94
Ε'. Περὶ τῶν τοῦ Προορισμοῦ ἀποτελεσμάτων.	98
ΣΤ'. Περὶ τοῦ χαρίσματος τῆς ὑπομονῆς εἴτε διαμονῆς.	101
Παράγ. γ'. Περὶ τῆς ἀποδοκιμασίας.	104
ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Β'.	
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ	
Προλεγόμενα ἀναγκαῖα πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀγίας Τριάδος.	114
ΚΕΦ. Α'. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀγίας Τριάδος.	115

ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῶν Θεῶν Προόδων.	123
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῶν Θεῶν Σχέσεων.	126
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τῆς ἰσότητος καὶ ὁμοουσιότητος τῶν τριῶν Ὑποστάσεων.	129
Παράγ. α'. Ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἀληθὴς Θεὸς τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος.	130
Παράγ. β'. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμά ἐστιν ἀληθὴς Θεὸς ἴσον καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.	137
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ τῶν θεῶν Πέμψεων.	140
ΚΕΦ. ΣΤ'. Περὶ τοῦ Δ'. θεοῦ προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.	143
ΚΕΦ. Ζ'. Περὶ τοῦ Β'. θεοῦ προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.	144
ΚΕΦ. Η'. Περὶ τοῦ Γ'. θεοῦ προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.	147
ΚΕΦ. Θ'. Πότερον τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος οὕτως ἐστὶν ὑπὲρ λόγον, ὥστε ἀντιλέγειν αὐ- τῷ τῷ λόγῳ ἢ οὐ;	150
ΚΕΦ. Ι'. Πότερον ἡ γνῶσις τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγί- ας Τριάδος ἐστὶ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαία, ἢ οὐ;	153

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ

ΚΕΦ Α'. Περὶ τῆς τοῦ Κόσμου δημιουργίας.	155
ΚΕΦ Β'. Περὶ Ἀγγέλων.	157
ΚΕΦ Γ'. Περὶ τῆς Χάριτος καὶ πτώσεως τῶν Ἀγγέ- λων.	162
ΚΕΦ Δ'. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἀγγέλων.	165
ΚΕΦ Ε'. Περὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου.	172

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΣΑΡΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΚΕΦ Α'. Περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς θείας ἐνανθρωπήσε- ως.	182
ΚΕΦ Β'. Πότερον τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπή- σεως δυνατόν ἐστιν, ἢ οὐ;	183
ΚΕΦ Γ'. Περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ μυστηρίου τῆς θεί- ας ἐνανθρωπήσεως.	185

Παραγ. α.	Τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως βεβαιούται κατὰ τῶν ἔθνων.	186
Παραγ. β'.	Τὸ μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως βεβαιούται κατὰ τῶν Ἰουδαίων.	190
ΚΕΦ Δ'.	Περὶ τοῦ ὅρου τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.	197
ΚΕΦ Ε'.	Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως.	212
ΚΕΦ ΣΤ'.	Πότερον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ, πλὴν τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ ἄλλαις χάρισι κεκοσμημένην, ἢ οὐ ;	213
ΚΕΦ Ζ'.	Περὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀξιωμαίων.	217
ΚΕΦ Η'.	Περὶ τῶν ὀνομάτων τοῦ Χριστοῦ.	221

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Ε'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΚΕΦ Α'.	Περὶ τοῦ ὅρου τῆς Χάριτος τοῦ Χριστοῦ.	235
ΚΕΦ Β'.	Περὶ τῆς διαίρεσεως τῆς Χάριτος τοῦ Χριστοῦ.	236
ΚΕΦ Γ'.	Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς κατ' ἐνέργειαν Χάριτος.	240
ΚΕΦ Δ'.	Περὶ τῆς δραστικῆς Χάριτος.	246
ΚΕΦ Ε'.	Περὶ τῆς ἀρκούσης Χάριτος.	249
ΚΕΦ ΣΤ'.	Περὶ τῆς καθ' ἑξιν Χάριτος.	253
ΚΕΦ Ζ'.	Ἀναπτύσσονται ἐν τῶν ἀνηκόντων τῇ καθ' ἑξιν Χάρει.	259
ΚΕΦ Η'.	Περὶ τῶν τῆς Χάριτος ἀποτελεσμάτων.	264

ΟΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ΚΕΦ Α'.	Περὶ τοῦ ὅρου τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως.	266
Παραγ. α.	Περὶ τοῦ ἐκουσίου.	267
Παραγ. β'.	Περὶ ἀγνοίας.	269
Παραγ. γ'.	Περὶ τοῦ ἐλευθέρου.	273
Παραγ. δ'.	Περὶ τοῦ ἡθικοῦ.	275

ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ κακίας τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.	276
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.	278
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τοῦ τέλους τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.	282
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ διαίρεσεως τοῦ τέλους.	285
ΚΕΦ. ΣΤ' Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ τέλους.	289
ΚΕΦ. Ζ'. Περὶ τῶν περιστάσεων τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων.	293
ΚΕΦ. Η'. Περὶ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀγαθῶν πράξεων.	295
ΚΕΦ. Θ'. Περὶ τοῦ κατ' ἀξίαν ἀξιώματος.	298
ΚΕΦ. Ι. Περὶ τοῦ κατὰ τὸ εἶδος ἀξιώματος.	304

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΜΑΡΤΙΩΝ

ΚΕΦ. Α'. Περὶ τοῦ ὅρου τοῦ τε ἐλαττώματος καὶ τῆς ἁμαρτίας.	306
ΚΕΦ. Β'. Περὶ διαίρεσεως τῆς ἁμαρτίας.	309
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῆς θανασίμου καὶ συγγνωστῆς ἁμαρτίας.	312
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς θανασίμου καὶ συγγνωστῆς ἁμαρτίας.	314
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ τῆς προποταρικῆς ἁμαρτίας.	316
ΚΕΦ. ΣΤ' Περὶ τῆς φύσεως καὶ οὐσίας τῆς προποταρικῆς ἁμαρτίας.	319
ΚΕΦ. Ζ'. Περὶ τῶν ποινῶν τῆς προποταρικῆς ἁμαρτίας.	320
ΚΕΦ. Η'. Περὶ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου τῆς ἁμαρτίας.	322

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Η'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΤΩΝ ΘΕΩΝ

ΚΕΦ. ΕΝ. Περὶ τῆς ἀνάγκης καὶ υπάρξεως αὐτοῦ τοῦ Κανόνος.	323
---	-----

Περὶ Συνειδήσεως.

ΚΕΦ. Α'. Περὶ τοῦ ὅρου τῆς συνειδήσεως.	324
ΚΕΦ. Β'. Περὶ διαίρεσεως τῆς συνειδήσεως.	326
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῆς ἀγαθῆς ἢ κακῆς συνειδήσεως.	329

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Θ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ

ΚΕΦ. Α'.	Περὶ τοῦ ὅρου τοῦ Νόμου.	330
ΚΕΦ. Β'.	Περὶ διαιρέσεως τοῦ Νόμου.	333
ΚΕΦ. Γ'.	Περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου Νόμου.	340
ΚΕΦ. Δ'.	Περὶ τοῦ Π. Θεοῦ Νόμου.	—
ΚΕΦ. Ε'.	Περὶ τοῦ Εὐαγγελικοῦ Νόμου.	343

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Ι'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ ΕΛΠΙΔΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ

ΚΕΦ. Α'.	Περὶ τοῦ ὅρου καὶ διαιρέσεως τῆς Θεολογικῆς ἀρετῆς.	349
ΚΕΦ. Β'.	Περὶ Πίστεως.	351
ΚΕΦ. Γ'.	Περὶ τῶν τῆς Πίστεως ἔργων.	355
ΚΕΦ. Δ'.	Περὶ τῶν ἀντικειμένων τῇ Πίστει ἁμαρτημάτων.	358
ΚΕΦ. Ε'.	Περὶ Ἑλπίδος.	360
ΚΕΦ. ΣΤ'.	Περὶ τῶν ἀντικειμένων τῇ Ἑλπίδι ἁμαρτημάτων.	365
ΚΕΦ. Ζ'.	Περὶ Ἀγάπης.	—
ΚΕΦ. Η'.	Περὶ τῶν ἔργων καὶ ἀποτελεσμάτων τῆς Ἀγάπης.	369
ΚΕΦ. Θ'.	Περὶ τῶν ἀντικειμένων τῇ ἀγάπῃ ἁμαρτημάτων.	372

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΑ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

ΚΕΦ. Α'.	Περὶ τοῦ ὅρου τῆς Λατρείας.	374
ΚΕΦ. Β'.	Περὶ Εὐσεβείας.	376
ΚΕΦ. Γ'.	Περὶ Προσευχῆς.	377
ΚΕΦ. Δ'.	Περὶ Εὐχῆς.	388
ΚΕΦ. Ε'.	Περὶ Ὁρκου.	390
ΚΕΦ. ΣΤ'.	Περὶ τῶν ἁμαρτημάτων τῇ εὐσεβείᾳ ἀντικειμένων.	392
Παράγ. α'.	Περὶ τοῦ ὅρου τῆς βλασφημίας.	—
Παράγ. β'.	Περὶ τοῦ ὅρου τῆς δεισιδαιμονίας.	394
Παράγ. γ'.	Περὶ τοῦ ὅρου τοῦ πειρασμοῦ	

τοῦ Θεοῦ.	400
Παράγ. δ'. Περὶ τοῦ ὄρου τῆς Ἱεροσολίας.	401
Παράγ. ε'. Περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ὄρου τῆς Σιμωνίας.	402

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΒ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΓΕΝΙΚΩΣ

ΚΕΦ. Α'. Περὶ τοῦ ὄρου καὶ υπάρξεως τοῦ μυστηρίου.	405
ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῆς ὕλης καὶ μορφῆς τῶν μυστηρίων τοῦ Ν. Νόμου.	412
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τοῦ ποιητικοῦ αἰτίου τῶν μυστηρίων τοῦ Ν. Νόμου.	414
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν μυστηρίων τοῦ Ν. Νόμου.	418
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ τῶν ἐπιζητουμένων διαθέσεων πρὸς τὸ λαβεῖν τὰ μυστήρια.	419
ΚΕΦ. ΣΤ'. Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων τοῦ Ν. Νόμου.	420

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΓ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ

ΚΕΦ. Α'. Περὶ τοῦ ὄρου καὶ ὕλης τοῦ Βαπτίσματος.	421
ΚΕΦ. Β'. Περὶ τοῦ Ἑπηρετοῦ καὶ ὑποκειμένου καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ Βαπτίσματος.	425
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῶν ἀνηκόντων τοῖς βαπτιζομένοις.	427

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΔ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ ΕΙΣΤΟΥΝ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΟΥ

ΚΕΦ. Α'. Περὶ τοῦ ὀνόματος, οὐσίας καὶ υπάρξεως τοῦ Χρίσματος.	430
ΚΕΦ. Β'. Περὶ τοῦ Ἑπηρετοῦ καὶ ὑποκειμένου καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἁγίου Μύρου.	433
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἁγίου Μύρου.	434

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ. ΙΕ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

- ΚΕΦ Α'. Περὶ τοῦ ὅρου καὶ ὕλης τῆς θείας Εὐχαριστίας. 435
 ΚΕΦ. Β'. Περὶ τοῦ Ὑπερέτου καὶ Ὑποκειμένου καὶ
 περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς θείας Εὐχαριστίας. 437
 ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς θείας
 Εὐχαριστίας. 438
 ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τῶν ἐπιζητουμένων τοῖς μεταλαμ-
 βάνουσι διαθέσεων. 439
 ΚΕΦ Ε'. Περὶ τῆς οὐσίας τῆς θείας Εὐχαριστίας. 442
 ΚΕΦ ΣΤ'. Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς οὐσίας. 445
 ΚΕΦ. Ζ'. Περὶ τῆς δραστικότητος τῆς οὐσίας ἐν
 τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ. 447
 ΚΕΦ. Η'. Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς οὐσίας
 ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ. 449

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

- ΚΕΦ. Α'. Περὶ τοῦ ὅρου, ὑπάρξεως καὶ ὕλης τῆς
 Μετανοίας. 451
 Παράγ. α'. Περὶ πόνου, εἴτουν συντριβῆς. 459
 Παράγ. β'. Περὶ Ἐξομολογήσεως. 461
 Παράγ. γ'. Περὶ Ἰκανοποιήσεως. 462
 ΚΕΦ Β'. Περὶ τοῦ Ὑπερέτου καὶ ἀνάγκης τοῦ
 Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. 465
 ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ μυστηρίου
 τῆς Μετανοίας. 467

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ. ΙΖ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ

- ΚΕΦ. Α'. Περὶ ὑπάρξεως, ὅρου καὶ ὕλης τοῦ
 ἁγίου Εὐχελαίου. 467
 ΚΕΦ Β'. Περὶ τοῦ Ὑπερέτου, ὑποκειμένου καὶ
 ἀνάγκης τοῦ Εὐχελαίου. 469
 ΚΕΦ Γ'. Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ Εὐχελαίου. 470

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΗ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ

- ΚΕΦ. Περὶ τοῦ ὅρου, ὑπάρξεως καὶ ὕλης τοῦ μυστηρίου

	ου τῆς Ἱερωσύνης.	472
ΚΕΦ. Β'.	Περὶ διαιρέσεως τῆς Ἱερωσύνης.	474
ΚΕΦ. Γ'.	Ποτερον, ἐκάστη χειροτονία ἐστὶ μυστήριον, ἢ οὐ.	477
ΚΕΦ. Δ'.	Περὶ τοῦ Ὑπηρέτου καὶ ὑποκειμένου τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης.	478
ΚΕΦ. Ε'.	Περὶ τῶν πρὸς τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης ἐπιζητουμένων διαθέσεων.	480
ΚΕΦ. ΣΤ'.	Περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ μυστη- ρίου τῆς Ἱερωσύνης.	483
ΚΕΦ. Ζ'.	Περὶ τοῦ ὅρου καὶ ὑπάρξεως τῆς Εκκλησι- αστικῆς Ἱεραρχίας.	484
ΚΕΦ. Η.	Περὶ ὑπάρξεως καὶ ὅρου τῆς μοναδικῆς τάξεως.	486
ΚΕΦ. Θ'.	Περὶ τῶν Εκκλησιαστικῶν Ποινῶν.	488

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ. ΙΘ'.

καὶ τελευταία.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

ΚΕΦ. Α'.	Περὶ τῆς ὑπάρξεως, ὅρου καὶ ὕλης τοῦ Γά- μου.	490
Παράγ. α.	Περὶ τοῦ Γάμου θεωρουμένου ὡς συν- θήκη φυσικὴ καὶ πολιτικὴ.	491
Παράγ. β'.	Περὶ τοῦ Γάμου θεωρουμένου ὡς μυσ- τήριον.	492
ΚΕΦ. Β'.	Περὶ τοῦ Ὑπηρέτου, ἀνάγκης καὶ ἀποτελε- σμάτων τοῦ Γάμου.	493
ΚΕΦ. Γ'.	Περὶ τῶν ιδιοτήτων τοῦ Γάμου.	494
ΚΕΦ. Δ'.	Περὶ τῶν ἐπιζητουμένων πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου.	495
ΚΕΦ. Ε'.	Περὶ τῶν κωλυμάτων τοῦ Γάμου.	—
Παράγ. α.	Περὶ τῶν κωλυμάτων τῶν ποιούντων ἀνίσχυρον τὸν Γάμον.	469
Παράγ. β'.	Περὶ συγγενείας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς κωλυμάτων τοῦ Γάμου.	499
ΚΕΦ. ΣΤ'.	Περὶ τῆς Μνηστείας.	500

ΕΠΙΤΟΜΗ
ΤΗΣ
ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΤΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

ΚΕΦ. Α.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

α'. Θεολογία ἐστίν, Ἐπιστήμη· εἶπουν Διδασκαλία περὶ Θεοῦ.

β'. Ὁρίζεται ἡ Θεολογία· Ἐπιστήμη ὑπερφυσική, ἥτις, ἐξ ἀρχῶν θεόθεν ἀποκεκαλυμμένων τῇ Ἐκκλησίᾳ, συνάγει βεβαίως διάφορα συμπεράσματα, οὐ μόνον περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀνηκόντων αὐτῷ οἷω δέποτε τρόπῳ.

Λέγεται α.) Ἐπιστήμη ὑπερφυσική, ἕνεκα τῶν ὑπερφυσικῶν αὐτῆς ἀρχῶν· δηλ. τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν προτάσεων τῆς Πίστεως, ἐξ

ὧν συνάγει τὰ ἴδια αὐτῆς συμπεράσματα. Ἐντεῦθεν διαφέρει τῆς Μεταφυσικῆς, ἥτις ὁμιλεῖ περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ δι' ἀρχῶν ἐγνωσμένων τῷ φυσικῷ φωτί· διὸ καὶ τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Μεταφυσικῆς καλεῖται Φυσικὴ Θεολογία.

Λέγεται β'.) Ἐξ ἀρχῶν θεόθεν, τουτέστιν ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν προτάσεων τῆς Πίστεως.

Λέγεται γ'.) Ἀποκεκαλυμμένων τῇ Ἐκκλησίᾳ, Πρῶτον μὲν ὅπως δηλώσωμεν τὴν Θεολογίαν μὴ συνάγειν τὰ ἴδια συμπεράσματα ἐκ μερικῶν ἀποκαλύψεων, αἵτινες τοῖς ἁγίοις ἀνδράσιν ἐνίοτε ἀποκαλύπτονται. Δεύτερον δὲ ὅπως ἀποβάλλωμεν τὸ ἀσεβὲς σφάλμα τῶν Καλβινιστῶν, δι' οὗ ἀποφαίνονται ἐκάστῳ τῶν πιστῶν ἀμέσως δύνασθαι ἀποκαλυφθῆναι τὴν εἰλικρινῇ ἔννοιαν τῶν Ἱερῶν Γραφῶν. Πρὸς ἀναίρεσιν τούτου τοῦ σφάλματος διαμαρτύρεται ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Προφήτου Μαλαχίου (β', 7) « Χεὶλη ἱερέως φυλάσσεται » γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ. » — Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ῥωμ. 1, 17.) « Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς· ἡ δὲ ἀκοή διὰ ῥήματος Θεοῦ. » — Καὶ (Ἐφεσ. δ', 11. 14) « Ἐδωκε, τοὺς μὲν, ἀποστόλους, τοὺς δὲ, προφήτας, τοὺς δὲ, εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους . . . ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυθείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς πλάνης. » Αἵτινες ῥήσεις ἀληθῶς δεικνύουσι

τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ἀμέσως φανεροῦσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ· τοῖς δὲ μερικοῖς, καὶ περ ἁγίοις, ἐμμέσως· δηλ. διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ποιμένων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Λέγεται δ.) Συνάγει διάφορα συμπεράσματα, Ὅπως δηλώσωμεν τὴν Θεολογίαν ἔξιν εἶναι συλλογιστικὴν· καθότι συνάγει ἐν ἑξ ἑτέρου. Ἐντεῦθεν διαφέρει τῆς Πίστεως, ἥτις οὐκ ἔστι συλλογιστικὴ, ἀλλὰ διορίζει τὸν πιστὸν πρὸς τὸ πιστεῦειν ἀπλῶς τῷ Θεῷ λέγοντι.

Λέγεται ε.) Βεβαίως, Ὅπερ δηλοῖ τὴν Θεολογίαν εἶναι κυρίως Ἐπιστήμην ὁμοῦ καὶ σοφίαν. Ἐπειδὴ ἐκείνη ἡ διδασκαλία εἶναι κυρίως ἐπιστήμη, ἥτις ἐξ ἀρχῶν ἀναγκαίων βέβαια συμπεράσματα συνάγει. Ἀλλὰ μὴν τοιαύτη ἐστὶν ἡ Θεολογία. Ἄρα κ.τ.λ. — Προσέτι ἐκείνη ἡ διδασκαλία ἐστὶ κυρίως σοφία, ἥτις ἐνασχολεῖται ἐν πράγμασιν ὑψηλοτάτοις· καὶ ἐξ ἀρχῶν ὑψηλοτάτων συνάγει τὰ ἴδια αὐτῆς συμπεράσματα. Ἀλλὰ μὴν ἡ Θεολογία θεωρεῖ τὸ ὑπέρτατον ὄν, δηλ. τὸν Θεόν, καὶ τὰ θεῖα αὐτοῦ προσόντα· ἐτι δὲ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ συνάγει τὰ ἴδια συμπεράσματα. Ἄρα κ.τ.λ.

Ἐ ν σ τ ἄ σ σ ε ι ς.

Α'. Ἡ Ἐπιστήμη ἐς ἡ γνῶσις βεβαία καὶ ἐναργής. Ἀλλὰ μὴν ἡ θεολογικὴ γνῶσις οὐκ ἔστιν ἐναργής· καθότι συνάγεται ἐκ τῶν προτάσεων τῆς Πίστεως, αἵτινές εἰσιν ἀσαφεῖς, ὡς δῆλον. Ἄρα κτλ.

Λύσις. Διαιρούμεν τὴν μείζονα. Ἡ φυσικὴ Ἐπιστήμη ἐστὶ γνῶσις βεβαία καὶ ἐναργής, ὁμολογοῦμεν καὶ γὰρ οὐδέν ἐστι φυσικῶς βέβαιον μὴ ὄν ἐν ταυτῷ καὶ ἐναργές. Περὶ δὲ τῆς ὑπερφυσικῆς Ἐπιστήμης, ἀρνούμεθα διότι χωρὶς ἐναργείας, ὁ πιστὸς πᾶσαν βεβαιότητα ἔχει ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐπιζητεῖται πρὸς τὴν Ἐπιστήμην.

Β'. Οὐ δύναται βέβαιον συναχθῆναι συμπέρασμα ἐξ ἀρχῶν ἀσαφῶν. Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Διαιρούμεν τὸ προηγούμενον. Ἐξ ἀρχῶν οὕτως ἀσαφῶν, ὥστε ἐναργῶς φαίνεσθαι τοῦτο ἀβέβαιον, ὁμολογοῦμεν. Ἐξ ἀρχῶν δὲ οὕτως ἀσαφῶν, ὥστε ἐναργῶς δείκνυσθαι τοῦτο βέβαιον, ἀποφάσχομεν. Ὅθεν, εἰ καὶ ἀσαφές ἡμῖν ἐστὶ τὸν Θεὸν εἰρηκέναι ὅτι — Ὁ Χριστὸς ἐστὶν Υἱὸς αὐτοῦ ὁμοούσιος — ἀλλ' ὅμως ἐστὶν ἐναργές διὰ τῶν ἀφορμῶν τοῦ πιστεύειν, ὡς λέγουσι· δηλ. διὰ τῶν θαυμάτων, διὰ τῆς πληρώσεως τῶν Προφητειῶν, κ.τ.λ. Ἐπεταὶ ταύτην τὴν πρότασιν εἶναι πιστευτὴν καὶ βεβαίαν· ὅθεν παράφρονός ἐστι ταύτην ἀρνεῖσθαι. Ἐντεῦθεν, εἰ καὶ ὁ Θεολόγος οὐ βεβαιοῖ τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ὑποτίθῃσιν αὐτὰς ἀληθεῖς, δύναται ὅμως δεικνῦναι αὐτὰς εἶναι ἐναργῶς πισευτάς. Καθάπερ πρόδηλόν ἐστι, μὴ ἔχειν ἡμᾶς τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν ὡς οἱ ἐκ τοῦ Μωάμεθ καὶ λοιποὶ τῶν ἀπίστων τὴν ψευδώνυμον αὐτῶν θρησκείαν, ἥτις ἐστὶν ἀπὸ τύχης καὶ παραδόσεως τῶν πραγμάτων αὐτῶν.

Γ'. Ἐκείνη ἡ γνῶσις ἐστὶ βεβαιότερα, ἢ ὁ νοῦς ἡμῶν οὕτως ἀναγκαίως προσκολληᾶται, ὥστε οὐ

δύναιαι διαμαρτεῖν. Ἀλλὰ μὴν ὁ νοῦς ἡμῶν οὕτω προσκολλᾶται τῷ συμπεράσματι τῆς Ἐπιστήμης, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἀρχῶν τῷ φυσικῷ φωτὶ ἐγνωσμένων, ὥστε οὐ δύναται διαμαρτεῖν· ἡνίκα ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐνίοτε πάσχη δεινοὺς πειρασμοὺς περὶ τὰ θεολογικὰ συμπεράσματα, μᾶλλον δὲ καὶ περὶ αὐτὴν τὴν Πίστιν. Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μεῖζονα. Ἐστὶ βεβαιότερα κατὰ τὸ ἀντικείμενον, ὁμολογοῦμεν· κατὰ δὲ τὴν ἀφορμὴν, ἀποφάσκομεν. Τοιγαροῦν ὁ πιστός, εἰ καὶ ἐνεκα τῆς ἀσαφείας τῶν ἀποκεκαλυμμένων πραγμάτων πάσχη πειρασμοὺς, καὶ ἐστὶν αὐτῷ ἐλεύθερον συγκοταθεῖν ἢ οὐ ταῖς προτάσεσι τῆς Πίστεως, βεβαιότερον ὅμως προσκολλᾶται αὐταῖς, ἢ ταῖς ἀρχαῖς τῷ φυσικῷ φωτὶ ἐγνωσμέναις· ἡ γὰρ ἀφορμὴ ἐκείνη τοῦ συγκαταθεῖν ἀσφαλεστέρα ἐστὶ τῶν τῷ φυσικῷ φωτὶ ἐγνωσμένων ἀρχῶν. Ἡ Θεολογία τοίνυν ἔχει ἥττονα βεβαιότητα, ἢ ἡ πίστις· αἱ ἀρχαὶ γὰρ τοῦ συμπεράσματος ἀσφαλέστεραί εἰσιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου συμπεράσματος. Ἡ Θεολογία ἄρα ἐστὶν εὐγενεστέρα καὶ ἀνωτέρα πασῶν τῶν φυσικῶν Ἐπιστημῶν· προσεχεστέρας γὰρ ἔχει ἐπὶ τῷ τέλει πάντων τῶν πραγμάτων, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός· μᾶλλον δὲ ἔχει αὐτὸν ὡς προκαταρκτικὸν ἀντικείμενον. Ἄρα ἡ Θεολογία ἐστὶ καθόλου ἀναγκαία· ἐν γὰρ τῷ βεβαιοῦν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπανορθοῦν τὰ ἥθη, ἀνάγκη ἐστὶ πολλὰ συνάγειν ἐξ ὧν εἴρηκεν ὁ Θεός. Τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῦ διδάσκειν πολλάκις ὁ Χριστὸς ἐχρήσατο (Ματθ. κβ', καὶ Μάρκ. ιβ'), καὶ οἱ λοιποὶ

Ἀπόστολοι ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς αὐτῶν, καὶ πάν-
τες οἱ Πατέρες διεξοδικῶς ἐν τοῖς αὐτῶν συγ-
γράμμασι.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ διαιρέσεως τῆς Θεολογίας.

α. Διαιρεῖται ἡ Θεολογία εἰς Θετικὴν, Σχο-
λαστικὴν, Θεωρητικὴν καὶ Πρακτικὴν.

β'. Θετικὴ Θεολογία λέγεται ἐκείνη, ἥτις, ἀνευ
τῶν διαλεκτικῶν κανόνων, ἀπλῶς τίθησιν ἀρχὰς
ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, Συνόδων καὶ Πατέρων,
πρὸς τὸ βεβαιοῦν τὴν Ὀρθόδοξον Διδασκαλίαν.
Καὶ τοιαύτη ἦν ἡ τῶν ἀρχαίων Θεολογία.

γ'. Σχολαστικὴ νεωτέρα λέγεται ἐκείνη, ἥτις
γινώσκει ἀρχηγὸν Πέτρον τὸν Λομβάρδον Ἐπί-
σκοπον τῶν Παρισίων κατὰ τὸν ΙΒ', Αἰῶνα ἀκμά-
σαντα ὃς, τῇ βοηθείᾳ τῆς διαλεκτικῆς, ἀναπτύσ-
σει διεξοδικῶς τὰ θεῖα τοῖς πιστοῖς ἀντιμαχόμε-
νος τοῖς αἰρετικοῖς. Ὅθεν, εἰ καὶ ἀπολύτως οὐκ
ἔστιν ἀναγκαία, ἀλλὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ πάνυ ὠφέ-
λιμος.

δ'. Θεωρητικὴ Θεολογία ἐστίν, ἡ ἐμμένουσα τῇ
θεωρίᾳ τῶν θείων πραγμάτων.

ε'. Πρακτικὴ δὲ, εἴπουν Ἠθικὴ λέγεται, ἡ διευ-
θύνουσα τὰ τῶν πιστῶν ἡθὴ συμφώνως τοῖς κα-
νόσι τῶν Θεῶν Νόμων.

Πότερον τὰ Θεολογικά συμπεράσματα

Δογματικά εἰσὶν ἢ οὐ.

Α. **Τ**ὰ Θεολογικά συμπεράσματα διττὰ τυγχάνει· Θετικά καὶ Συλλογιστικά. Καὶ τὰ μὲν Θετικά δογματικά εἰσὶ· τὰ δὲ συλλογιστικά, οὐδαμῶς.

Β'. Καλοῦμεν Θετικά συμπεράσματα, τὰ μὴ διακεκριμένως καὶ ἐμφανῶς ἀποκεκαλυμμένα· οἷον, ἡνίκα ὁ Θεολόγος συνάγῃ—Τὸν Χριστὸν εἶναι Ζῶον Λογικόν—καθ' ὅτι ὁ Θεὸς καλεῖ αὐτὸν ἄνθρωπον· οὕτω συλλογιζόμενος—Πᾶς ἄνθρωπός ἐστι ζῶον λογικόν. Ἀλλὰ μὴν ὑπὸ τῶν Γραφῶν ὁ Χριστὸς καλεῖται ἄνθρωπος. Ἄρα ὁ Χριστὸς ἐστι Ζῶον Λογικόν.—Τὸ τοιοῦτον συμπεράσμα ἐστὶ δογματικόν· διότι παρὰ Θεοῦ ἀμέσως ἀπεκαλύφθη τὸν Χριστὸν εἶναι ἄνθρωπον.

Γ'. Λέγομεν συλλογιστικά συμπεράσματα, τὰ συναγόμενα ἐκ τῶν παρὰ Θεοῦ ἀποκεκαλυμμένων προτάσεων· ἔχοντα μὲν τοὶ ἀναγκαῖαν συνάφειαν αὐταῖς· οἷον—Ὁ παρακούων τῆς Ἐκκλησίας, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης (Ματθ. ιη'. 17). Ἀλλὰ μὴν ὁ Καλθῖνος παρακούει τῆς Ἐκκλησίας. Ἄρα ἔστω ὥσπερ ὁ ἐθνικός καὶ ὁ τελώνης—Τοῦτο τὸ συμπεράσμα ὁ Χριστὸς οὐκ ἐξέθετο ἐν Εὐαγγελίοις, ἀλλ' ἀναγκαίως συνάγεται ἐκ τῆς παρ' αὐτοῦ ρηθείσης προτάσεως, καὶ ἐπομένως οὐκ ἐστὶ δογματικόν, καὶ περ βέβαιον καὶ ἀψευδές.

Σημ. Ἰστέον ὅτι ἡ Θεολογία λαμβάνει τὰς ἰδίας ἀρχάς ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, ἐκ τῆς Παραδόσεως κ.τ.λ. αἵτινες διὰ τοῦτο καλοῦνται Τόποι Θεολογικοί, περὶ ὧν κατὰ μέρος ἐροῦμεν.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΟΠΩΝ.

Α. Οἱ Θεολογικοὶ Τόποι δύο τυγχάνουσιν ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς. Ἐσωτερικὸς μὲν τόπος λέγεται ἐκεῖνος, ἐξ οὗ ἡ Θεολογία λαμβάνει τὰς ἀρχάς· τουτέστι τὰς παρὰ Θεοῦ ἀποκεκαλυμμένας προτάσεις. Ἐξωτερικὸς δὲ ἐστὶ βάσις τῶν ἀρχῶν, ἃς ἡ Θεολογία λαμβάνει ἐκ τοῦ φυσικοῦ λόγου, ἐκ τῶν Φιλοσόφων, Νομοδιδασκάλων καὶ Ἱστορικῶν, ὅπως σαφηνίσῃ τὰ τῆς Πίστεως μυστήρια καὶ τὰ τούτοις ἐπακολουθοῦντα. Καὶ γὰρ ὁ Θεολόγος κέχρηται τῷ φυσικῷ λόγῳ, καὶ ταῖς τῶν Φιλοσόφων μαρτυρίαις· ἐτι δὲ καὶ ταῖς τῶν κοσμικῶν Ἱστορικῶν καὶ Νομοδιδασκάλων, ἵνα δείξῃ τὴν Ὀρθόδοξον θρησκείαν μηδὲν διδάσκειν τῷ φυσικῷ φωτὶ ἐναντίον· ἀλλὰ δεῖ τὸν φυσικὸν λόγον ὑπείκειν τῇ Θεολογίᾳ, εἰ καὶ ἐνίοτε αὐτὸς ἀποφάσκει, ἅπερ ἡ Πίστις καταφάσκει.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Ποσαχῶς ὁ ἐσωτερικὸς τόπος.

Α. Τριπλοῦς ἐστὶ· δηλ. ἡ Ἀγία Γραφή, ἡ Παράδοσις καὶ ἡ Ἐκκλησία· ἥτις φυλάττει καὶ

ἀσφαλῶς ἐρμηνεύει τὴν τε Γραφὴν καὶ Παράδοσιν, ἐν αἷς περιέχονται ὅσα παρὰ Θεοῦ ἀπεκαλύφθησαν.

β'. Εἰς μὲν τὴν παράδοσιν ἀνάγεται ἡ συμφωνία τῶν Ἁγίων Πατέρων καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν.

γ'. Εἰς δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ἀνάγονται αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι· καθότι παριστῶσι τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν. Ἐκ τῆς μαρτυρίας δὲ ἐνός ἢ καὶ δύο Πατέρων, καὶ ἐκ Τοπικῆς Συνόδου ὁ Θεολόγος οὐ συνάγει συμπέρασμα βέβαιον καὶ ἀσφαλές, μὴ ἐπικυρωθείσης ὑπὸ τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΓΡΑΦΗΣ.

α. **Π**ερὰν Γραφὴν ἐννοοῦμεν, Τὸν γεγραμμένον Λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ ἐμπνεύσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Λέγεται α.) Γεγραμμένος, ὅπως διαφέρει ἡ Ἁγία Γραφή τῶν θείων Παραδόσεων, αἵτινες οὐκ εἰσι γεγραμμένοι, ἀλλὰ μόνῃ τῇ φωνῇ παραδεδομένοι.

Λέγεται β.) Λόγος Θεοῦ, ἐν ᾧ ἡ Ἁγία Γραφή συμφωνεῖ ταῖς θείαις Παράδοσιν, αἵτινές εἰσιν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

Λέγεται γ.) Τῇ ἐμπνεύσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως διαφέρει ἡ Ἁγία Γραφή τῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς περὶ Πίστεως· οἵτινες γεγραμμένος τοῦ Θεοῦ λόγος ὄντες, ἀλλ'

ὅμως οὐκ εἰσιν Ἀγία Γραφή καθ' ὅτι οἱ Κανόνες οὐκ εἰσι γεγραμμένοι δι' ἐμπνεύσεως, ἀλλὰ δι' ἐπιστασίας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

β'. Ἡ δι' ἐμπνεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος φωνή τριχῶς λαμβάνεται.—α.) Σημαίνει τὴν ἀποκάλυψιν, ἧς ἡ ἀλήθεια ἠγγνοεῖτο πρότερον τῷ Ἱερῷ Συγγραφῇ.—β.) Σημαίνει τὴν μερικὴν ἐπιστάσιαν, ὅπως μὴ λάθῃ ἑαυτὸν ὁ Ἱερὸς συγγραφεὺς ἐν οἷς γέγραπεν, ἅπερ ἡ αὐτὸς εἶδεν, ἢ ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν ἄλλων ἀκήκοεν· οἷον, ὁ μὲν Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης πολλὰ ἔγραπεν, ἀ τοῖς ἰδίοις ὀφθαλμοῖς ἐώρακεν. Ὁ δὲ Ἱερὸς Λουκᾶς γέγραπεν ὅσα παρ' ἀξιοπίστων μαρτύρων μεμάθηκεν.—γ.) Σημαίνει ἐμπνευσιν εἶπουν ἐσωτερικὴν κίνησιν, δι' ἧς ὁ Ἱερὸς συγγραφεὺς πρὸς τὸ γράφειν προϋτέτραπτο.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ διαιρέσεως τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.

α. **Ἡ** Ἱερὰ Γραφή διαιρεῖται γενικῶς εἰς Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην. Ἡ μὲν Παλαιὰ περιέχει ὅσα ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν ἐν τῷ Παλαιῷ Νόμῳ. Ἡ δὲ Νέα ἅπερ ὁ Χριστὸς εἶπε.

β'. Τὰ Θεῖα καὶ κανονικά Βιβλία τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ταῦτα εἰσὶ. Τῆς μὲν Παλαιᾶς,—Γένεσις —Ἔξοδος — Λευϊτικὸν — Ἀριθμοὶ — Δευτερονόμιον — Ἰησοῦς Ναυῆ — Κριταὶ — Ρούθ — Βασιλειῶν Α. Β. Γ. Δ — Παραλειπομέτων Α. Β — Ἑσδρας Α. Β. (ὅπερ καλεῖται Νεεμίας) — Ἰώβ —

Ψαλτήριον — Παροιμιαί — Ἐκκλησιαστής —
 Ἄσμα ἁσμάτων — Ἑσθήρ — Προφῆται, Ἡσαίας
 — Ἰερεμίας — Ἰεζεκιήλ — Δανιήλ. — Ὡσηέ, Ἰω-
 ἤλ, Ἀμώς, Ἀβδίου, Ἰωνᾶς, Μιχαίας, Ναούμ,
 Ἀμβακούμ, Σοφονίας, Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας, Μα-
 λαχίας, — καὶ Μακαβαίων Α. Β. Γ. — Τῆς δὲ
 Νέας εἰσὶ ταῦτα — Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια —
 Ματθαίου — Μάρκου — Λουκᾶ — καὶ Ἰωάννου. —
 Αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων — Δεκατέσσαρες Ἐ-
 πιστολαὶ τοῦ Παύλου· δηλ. — Πρὸς Ῥωμαίους
 μία — Πρὸς Κορινθίους δύο — Πρὸς Γαλάτας μία
 Πρὸς Ἐφεσίους μία — Πρὸς Φιλιππησίους μία
 — Πρὸς Κολοσσαεῖς μία — Πρὸς Θεσσαλονικεῖς
 δύο — Πρὸς Τιμόθεον δύο — Πρὸς Τίτον μία —
 Πρὸς Φιλήμονα μία — Πρὸς Ἑβραίους μία —
 Ἑπτὰ Καθολικαί, δηλ. — Ἰακώβου μία — Πέτρου
 δύο — Ἰωάννου τρεῖς — Ἰούδα μία — καὶ ἡ Ἀπο-
 κάλυψις τοῦ Ἰωάννου.

γ'. Ταῦτα τὰ Βιβλία καλοῦνται καὶ Πρωτο-
 κανονικά· διότι πρότερον κατεστρώθησαν ἐν κα-
 νόνι καὶ ὡς θεῖα ἐκρίθησαν. Ἐκτὸς δὲ τούτων εἰσὶ
 καὶ ἕτερα Βιβλία καλούμενα Δευτεροκανονικά·
 καθότι ἀπ' ἀρχῆς ἐν τάξει κανόνων τῇ Ἐκκλησίᾳ
 οὐ διετάχθησαν, καὶ περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῶν τι-
 νές τῶν Πιστῶν διηπόρησαν. Ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ
 Διαθήκῃ εἰσὶ ταῦτα· — Σοφία Σολομῶντος — Σο-
 φία Σειράχ εἶπουν Ἐκκλησιαστικὸς — Τωβίτ —
 Ἰουδίθ — Βαρούχ. — Ἐν δὲ τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ εἰσὶν,
 ἐκ τῶν προγεγραμμένων βιβλίων, ταῦτα· — Ἡ
 πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή — Ἡ τοῦ Ἰακώβου —

Ἡ β', τοῦ Ηέτρου — Ἡ β', καὶ γ', τοῦ Ἰωάννου — Ἡ τοῦ Ἰούδα — καὶ ἡ Ἀποκάλυψις, — ἅπερ ὁ ΠΕ', Κανὼν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐπαριθμεῖ, καὶ ἅπαντα ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὡς πρωτοκανονικά δέχεται καὶ ἐπικυροῖ.

δ'. Εἰσὶν ἔτι δευτεροκανονικά καὶ τινὰ μέρη τῶν Ἱερῶν Βιβλίων. Ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ εἰσι — Τὰ 7 τελευταῖα Κεφάλαια τῆς Ἑσθῆρ — Εἰς τὸν Δανιήλ — Ἡ Αἴνεσις τῶν τριῶν παιδῶν — Αἱ Ἱστορίαι, Σωσάννα — Βῆλ καὶ Δράκων. — Ἐν δὲ τῇ Νέᾳ εἰσι — Τὸ τελευταῖον Κεφάλαιον τοῦ Μάρκου εἴτουν τὸ Ις'. — Ἡ διήγησις περὶ τοῦ αἵμα-
τώδους ἰδρώτος τοῦ Χριστοῦ (Λουκ. κβ', 44) — Ἡ διήγησις περὶ τῆς μοιχαλίδος γυναικὸς (Ἰωάν. η', 3—11). Ἀλλὰ ταῦτα ὡς πρωτοκανονικά καὶ γνήσια ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραδέχονται.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Περὶ διαιρέσεως τῶν Βιβλίων
τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.

α. Τὰ Ἱερὰ καὶ Κανονικά βιβλία τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης διαιροῦνται — Α'. Εἰς Νομικά, ἅπερ τὸν Θεῖον Νόμον διδάσκουσι — Β'. Εἰς Ἱστορικά, ἅτινα ἀναφέρουσι τὰ πεπραγμένα — Γ'. Εἰς Ἠθικά, ἅπερ τὰ ἥθη ἐπανορθοῦσι — Καὶ Δ'. Εἰς Προφητικά, ἅτινα προμηνύουσι τὰ μέλλοντα καὶ τὰ κρυπτά ἐμφανίζουσι.

Σημ. Ἰστέον ὅτι ἐνίοτε τὸ αὐτὸ Βιβλίον ἐστὶν Ἱστορικὸν ὁμοῦ καὶ Νομικόν· οἷον ἡ Ἑξοδος καὶ

τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια. Οἱ ψαλμοὶ δὲ εἰσι μέρος
Ἱστορικοὶ, μέρος Προφητικοὶ καὶ μέρος Ἠθικοί.

α. Νομικά.

Τὰ Νομικὰ βιβλία ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ
εἰσι τὰ πέντε βιβλία τοῦ Μωϋσέως, εἴτουν ἡ Πεν-
τάτευχος κοινῶς λεγόμενα.

Ταῦτα τὰ βιβλία περιλαμβάνουσι τὸν Νόμον
τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας ἐν-
τολάς.

β. Ἱστορικά.

Τὰ Ἱστορικά βιβλία τῆς μὲν Παλαιᾶς εἰσι ταῦ-
τα — Ἰησοῦς Ναυῆ — Κριταὶ — Ρουθ — Βασι-
λειῶν Α'. Β'. Γ'. Δ'. — Παραλειπομένων Α'. Β'. —
Ἑσδρας Α'. Β'. — Τωβίτ — Ἰουδίθ — Ἑσθήρ —
Ἰώβ — Μακαβαίων. Τῆς δὲ Νέας εἰσὶν — Αἱ Πρά-
ξεις τῶν Ἀποστόλων.

Τὸ βιβλίον Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐξακολουθεῖ τὴν
Ἱστορίαν, ἣν ὁ Μωϋσῆς ἐν τῇ Γενέσει καὶ ἐν τοῖς
λοιποῖς τῆς Πεντατεύχου βιβλίοις ἀπὸ κτίσεως
κόσμου ἐξέθετο ἕως τῆς εἰσόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ
εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, διηγούμενος τὰ
πραχθέντα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, εἰσερχομένων εἰς
τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ ἃ ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς
ἐποίησε τέρατα πρὸς ἀφανισμόν τῶν Χανααναίων
καὶ κατάσχεσιν τῶν αὐτῶν πόλεων.

Τὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν διηγεῖται τὰ μετὰ τὸν
θάνατον τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ συμβάντα, ἄχρι τοῦ
Σαμουὴλ τοῦ ἐσχάτου Κριτοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐφ'

οὗ ἡ διοίκησις αὐτῶν μετεβλήθη, τοῦ Σαούλ χειροτονηθέντος Βασιλέως.

Τὸ βιβλίον τῆς Ῥούθ ἀναπτύσσει τὴν κατὰ μέρος Ἱστορίαν, ἣτις συνέβη ἐν τοῖς καιροῖς τῶν Κριτῶν, γεγραμμένην ὑπὸ Σαμουὴλ τοῦ Προφήτου, ὅπως δῆλον γένηται τοῖς μετὰ ταῦτα περὶ τῆς γενεᾶς τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Χριστοῦ παρὰ τοῦ Δαβὶδ γεννηθησομένου.

Τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν βασιλειῶν τὴν αὐτὴν ἐξυφαίνουσιν Ἱστορίαν μέχρι τῆς Βαβυλωνικῆς αἰχμαλωσίας. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ Ἱστορίᾳ δύο ἄξια μνήμης συνέβη· τὸ α.) ἐστίν, ἡ Οἰκοδομὴ τοῦ Ναοῦ παρὰ τοῦ Σολομῶντος· ἐκ ταύτης γὰρ τῆς ἐπισήμου τῶν πραγμάτων μεταβολῆς, οἱ Ἱστορικοὶ σημειοῦσι τὴν τετάρτην τοῦ Κόσμου ἡλικίαν, ποιοῦντες νέαν ἐποχὴν. Τὸ β.) ἐστὶ, τὸ Σχίσμα τῆς Βασιλείας τοῦ Σολομῶντος μετὰ τὸν αὐτοῦ θάνατον· δηλ. παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος Ῥοβοὰμ ἀπescίρτησαν αἱ δέκα φυλαὶ, αἵτινες ἐποίησαν Βασιλέα τὸν Ἱεροβοὰμ· καὶ δύο μόναι φυλαὶ, δηλ. τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Βενιαμὴν τῷ τοῦ Δαβὶδ οἴκῳ προσεκολλήθησαν, καὶ οὕτως ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ βασιλεῖαι δύο ἐξεφύησαν, ἑαυταῖς διηρημέναι καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν· διότι ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσραὴλ (οὕτω γὰρ αἱ δέκα κατωνομάσθησαν φυλαὶ) ἀπέβαλε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ λατρείαν· δι' ὅπερ τοῦ Θεοῦ ἐκδικούντος τελείως ἠφανίσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων, πρὸς οὓς ὁ Τωβίτ ἀληθῆς τοῦ Θεοῦ περάπων μετὰ τῶν ὁμοφύλων μετέχθη, ὅπου

καὶ τὴν ἰδίαν Ἱστορίαν ἐξέθετο. Ἡ δὲ βασιλεία τοῦ Ἰούδα, ἐκ δύο φυλῶν συνισταμένη, ὀλίγον ὕστερον τῆς φθορᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραήλ, περιεκόπη, καὶ οὐ τελείως ἠφάνισται διὰ τῆς βαβυλωνικῆς αἰχμαλωσίας. Ἐξ ἐκείνου δὲ τοῦ καιροῦ, δηλ. ἐκ τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραήλ, μέχρι τῆς βαβυλωνικῆς αἰχμαλωσίας, ἠκολούθησεν ἡ τῆς Ἰουδῆς Ἱστορία, βασιλεύοντος τοῦ Μανασσῆ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς. Μετὰ δὲ τὸν καιρὸν, δηλ. μετὰ τὴν ἐπανάκαμψιν τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς βαβυλωνικῆς αἰχμαλωσίας, δῆλον γραφῆναι τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑσθήρ.

Τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ, εἰ καὶ ἱερὸν καὶ θεῖον, οὐ τίθεται μὲν τοι ἐν τῇ σειρᾷ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Ὁ Ἰώβ γὰρ οὐκ Ἰουδαῖος, ἀλλ' Ἰδουμαῖος ἦν, ἐκ γενεᾶς μὲν Ἀβραάμ, δι' Ἡσαῦ δὲ ἀδελφοῦ τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ. Λέγεται δὲ ταύτην τὴν Ἱστορίαν ἀραβικῶς μὲν γραφῆναι παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰώβ, ἐβραϊστὶ δὲ μεταφρασθῆναι παρὰ τοῦ Μωϋσέως, ὅπως πᾶσι, μάλιστα δὲ τοῖς Ἰουδαίοις τότε ἐν Αἰγύπτῳ χαλεπῶς ταλαιπωρουμένοις, ὑπομονῆς παράδειγμα παράσχηται.

Τὰ βιβλία τῶν παραλειπομένων ἀναπληροῦσιν, ὅσα ἐν τῇ τῶν Βασιλειῶν Ἱστορίᾳ παρελείφθησαν.

Ὁ Ἑσδρας καὶ ὁ Νεεμίας περιγράφουσι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς βαβυλωνικῆς αἰχμαλωσίας· τὴν τε τοῦ Ναοῦ καὶ τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ ἀποκατάστασιν διὰ προσταγῆς τῶν βασιλέων Μήδων, Κύρου καὶ Ἀρταξέρξευ. Ἐκ τότε δὲ μέχρι τοῦ ΡΜΑ', ἢ ΡΜΕ' ἔτους τῆς βασι-

λείας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες τοὺς Μήδους παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠφάνισαν, τουτέστιν ἐν διακοσίοις σχεδὸν ἔτεσιν, οὐδὲν ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἰουδαϊκῶν πραγμάτων σημειοῦται.

Τὰ τῶν Μακκαβαίων βιβλία μνημονεύουσι τῶν χαλεπῶν διωγμῶν, οὓς παρὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ἰουδαῖοι ὑπήνεγκον, μάλιστα δὲ παρὰ τοῦ ἐπιφανοῦς Ἀντιόχου· ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐπισήμων νικῶν, ἃς δέδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μακκαβαίου, Ἰούδα καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπὶ τριάκοντα ἔτη καὶ ἐπέκεινα· δηλ. μέχρι τοῦ θανάτου Σίμωνος τοῦ Μακκαβαίου, ἐν ᾧ πέρας λαμβάνει ἡ Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης σχεδὸν ΡΝ'. ἔτη πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως.

Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ γεγραμμέναι, παριστῶσι τὰς παραδόξους ἀρχὰς τῆς ἀρτιτόκου Ἐκκλησίας· τὰ ἀναρίθμητα θαύματα, δι' ὧν ὁ Θεὸς τηλαυγῶς ἀπέδειξεν αὐτὴν εἶναι, ἣν οἱ Προφῆται ὁμοφώνως προεκήρυξαν· καὶ ἣν ὁλος ὁ Νόμος προεικόνιζε.

Πόσον δὲ ἀκριβῶς δεῖ ἡμᾶς τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν ἀναγινώσκειν, πείθουσιν ἡμᾶς. — α.) Ἡ ἀναγκαία αὐτῆς συνάφεια μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς βιβλίων. Οἱ Προφῆται γὰρ, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Ἱερῶν συγγραφέων ἐκ τῆς Ἱστορίας, ὡς τὰ πολλὰ, λαμβάνουσι τὰ ἐπιχειρήματα καὶ ἀποδείξεις, ἃς, ἄνευ τῆς γνώσεως αὐτῆς, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει. — β.) Ὁ πρῶτος ταύτης τῆς Ἱστορίας Ἀρχηγός τε καὶ αἰτιός ἐστι, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸ ταύτην καθωραΐσαν

οὕτως, ὥστε μὴ ἀποναρκεῖν ἡμᾶς μελετᾶν ἃ ὁ Θεὸς πρὸς ἡμετέραν διδασκαλίαν ἠυδόκησε γραφικῶς ἐκθέσθαι. — γ'. Ἡ ὠφέλεια διεγείρει ἡμᾶς πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς. Φησί γὰρ ὁ Ἡσαίας (μή, 17) «Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός σου, δέδειχά σοι εἰς » ὠφέλειαν τοῦ εὑρεῖν σε τὴν ὁδόν, ἐν ᾗ πορεύσῃ » ἐν αὐτῇ.» τοῦτέστι τὰ ἀνήκοντα τῇ τε παρούσῃ καὶ αἰωνίῳ σωτηρίᾳ σου. Ἐν γὰρ ταῖς Ἱστορικαῖς Βίβλοις ὁ Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν ἱστορίαν, διηγούμενος ποία σοφία, ποία ἀγαθότητι καὶ ἐπιεικείᾳ, ποία δ' ἰσχύϊ τὴν Βασιλείαν αὐτοῦ, τοῦτέστι τὴν Ἐκκλησίαν ἀπ' ἀρχῆς διὰ παντός ἐθεμελίωσε, μέχρι τοῦδε διοικησάμενος, ὥστε τὴν Θρησκείαν μὴ δοκεῖν ἔργον ἀνθρώπινον εἶναι καὶ τῆς πολιτικῆς σοφίας ἐφεύρεμα, ἀλλ' ὅπως θεῖον.

Αὕτη δὲ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ καταβολῆς Κόσμου μέχρι τοῦ Νῶε ἐμφανῶς γινώσκεται ἐν τοῖς υἱοῖς τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Σήθ ἀπὸ Ἀδάμ προγεννηθεῖσι, καὶ ἐν τῷ κοινῷ κατακλυσμῷ λυτροῦται ἐκ τοῦ λοιμοῦ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἦσαν ἡ κατηραμένη τοῦ Καὶν γενεά. Ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ὁ Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, μάλιστα δὲ ὁ Σήμ ὁ πρωτότοκος, ἐκεῖνος μὲν ἐν τριακοσίοις πεντήκοντα ἔτεσιν, οὗτος δὲ ἐν πεντακοσίοις, δηλ. μέχρι τοῦ ΡΚ', ἔτους τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀβραάμ, ἐγένοντο κοινοὶ κήρυκες τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας, ἣν πρῶτος εἰσήγαγεν ὁ Νεβρώδ ἥτε ὁ Βήλ· εἶτα δὲ σφόδρα ἠύξανεν αὐτὴν ὁ Νίνος ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Ὁ Νίνος γὰρ ὠκοδό-

μησε τὴν πόλιν Νινευὴ ἐπωνομασθεὶς Ἀσσοῦρ (Γεν. 1, 11)· καθότι τὴν τῶν Ἀσσυρίων βασιλείαν ἐκτέτακε, καὶ ἐνετείλατο τὸν πάππον αὐτοῦ Χοῦς καὶ τὸν πατέρα Νεβρώδ, ὡς Θεοὺς προσκυνεῖσθαι· ἐκείνον μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Κρόνου, τοῦτον δὲ ὑπὸ τὸ τοῦ Βάαλ ἥτοι τοῦ Διός. Ἐπεὶ δὲ ἡ εἰδωλολατρεία εἰς τὸν κόσμον ἐκραταιοῦτο, ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ κοινοῦ ἐκείνου ἐμπρησμοῦ ἔσπευσεν ἐξῆραι τὸν Ἀβραάμ (Γεν. 12.), δι' οὗ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῷ σκότει τῆς πλάνης λαμπροτέραν ἀπεκατέστησεν· ἐπειδὴ τὴν τοῦ Πατριάρχου γενεάν, διὰ τοῦ γεννηθέντος Ἰσαὰκ εἴκοσιν ἔτεσι σχεδὸν πρὸ τῆς τελευτῆς Σήμ, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ ἐπολυπλάσιασε, καὶ ἐν αὐτῇ θαυμαστά ἔργα εἰργάσατο ἐν τε Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ γῇ Χαναάν· ἥτις Ἐκκλησία σήμερον ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἀναγνώσεσι τῆς Παλαιᾶς φαιδρῶς τούτων μέμνηται, ὡς χάριν αὐτῆς γιγνομένων ἕως ἂν ἔλθῃ τὸ σπέρμα, δηλ. ὁ Χριστὸς, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς τὰς αὐτοῦ ἀπαγγελίας πεπλήρωκεν. Ὡς δὴλον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς βίβλου τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.

γ'. Ἡ θ ι κ ἁ.

Τὰ Ἠθικὰ Βιβλία τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς εἰσὶν — Αἱ Παροιμίαι — ὁ Ἐκκλησιαστής — Τὸ Ἄσμα ἁσμάτων — Ἡ Σοφία Σολομώντος — Ἡ Σοφία Σειράχ — καὶ αἱ Ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων.

Τὰ ἡθικὰ βιβλία δεῖ θεωρεῖσθαι ὡς σχόλια (ὑπομνήματα) ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἐκτιθέμενα

πρὸς ἐπίγνωσιν, ὧν συντόμως ἐν τοῖς νομικοῖς βιβλίοις παρεδόθησαν. Τίς, φέρ' εἰπεῖν, ἐπιγνώσκει ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὴν δύναμιν τοῦ Ἱεροῦ Βαπτίσματος — τὸ μυστήριον τῆς Χάριτος — καὶ τὴν ἐν τῷ Σταυρῷ θυσίαν, ἄνευ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων; Ἀνάγκη τοίνυν μελετᾶν τὰ θεῖα ἐκεῖνα σχόλια εἶναι ὑπομνήματα, ὅπως μάθωμεν ὅσον τὸ ὕψος καὶ τὸ σέβας τοῦ Θεοῦ Νόμου, καὶ ὅσον τῶν Μυστηρίων τὸ βάθος.

δ'. Π ρ ο φ η τ ι κ ᾶ.

Τὰ προφητικά βιβλία τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς εἰσὶν ἅπαντα τὰ τῶν Προφητῶν βιβλία καὶ ἡ Ἀποκάλυψις.

Τὰ προφητικά τελευταῖον βιβλία κινουσι καὶ ἐγείρουσιν ἡμᾶς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ Νόμου τήρησιν καὶ τὴν φυγὴν τῶν μαχομένων αὐτῇ. Ὁ Θεὸς γὰρ, ὡς τῶν ἀνθρώπων πλάστης, γινώσκων τίνι τρόπῳ δεῖ τὰς καρδίας αὐτῶν καταμαλαχθῆναί τε καὶ καμφθῆναι, κατέμπνευσε τοῖς ἀρχαίοις τῶν Προφητῶν ἐπιχειρήματα καὶ ῥήματα, δι' ὧν εἰκότως πείθει ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὸ ὑπακούειν παρακαλεῖ, πῇ χρὴ ἡμᾶς εἶναι δραστικοὺς, πῇ δὲ πραεῖς, πότε διὰ τῶν ἀπειλῶν φοβεῖσθαι, διὰ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐνδυναμοῦσθαι καὶ διὰ τῆς ἐλπίδος παραμυθεῖσθαι. Ἐκ τούτων φανερόν ἐστι, πόσον διηνεχῶς τοὺς Ποιμένας καὶ τοὺς λοιποὺς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ὑπηρέτας ἐν τῇ ἀναγνώσει τούτων τῶν βιβλίων δεῖ ἐνασχολεῖσθαι.

Καὶ ταῦτα ἐν συντόμῳ περὶ τῶν Ἱερῶν Βίβλων εἴρηται, ὅπως γνῶμεν τοῦλάχιστον συγκεχυμένως τοὺς ἀμέτρους τῆς σοφίας θησαυροὺς ἐν ταῖς Ἱεραῖς Γραφαῖς περικλείεσθαι.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Γ'.

Περὶ ἐννοίας τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς.

α. **Η** ἐννοια τῆς Ἀγίας Γραφῆς διττὴ τυγχάνει κατὰ τὸ γράμμα δηλ. καὶ μυστικὴ εἶπουν κατὰ τὸ πνεῦμα. Ἡ κατὰ τὸ γράμμα ἐννοια γεννᾶται ἐκ τοῦ γράμματος, σωζομένης τῆς ιδιότητος τῶν λέξεων. Ἡ μυστικὴ δὲ εἶπουν κατὰ τὸ πνεῦμα λαμβάνεται ἐκ τῶν λέξεων τῆς Γραφῆς μεταφερομένων εἰς μεταφοράν. Καθάπερ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Γαλ. δ', 22—24) ὅπου λέγει περὶ τῶν δύο γυναικῶν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐρμηνεύεται περὶ τῶν δύο Διαθηκῶν.

β. Ἡ κατὰ τὸ πνεῦμα ἐννοια τριπλῇ τυγχάνει ἀλληγορικὴ, τροπολογικὴ εἶπουν ἠθικὴ καὶ ἀναγωγικὴ. Εἰ μὲν ἡ μεταφορὰ παρίστησι τὸ μυστήριον τῆς Νέας Διαθήκης, ὡς τὸ ἄνωθεν τοῦ Ἀποστόλου παράδειγμα, ἡ ἐννοιά ἐστιν ἀλληγορικὴ. Εἰ δὲ μεταφέρεται ἡ ἐννοια πρὸς τὴν Οὐράνιον Πατρίδα, ἡ ἐννοιά ἐστὶν ἀναγωγικὴ καθάπερ ὁ Ἀπόστολος (Ἑβρ. θ', 6. 7) διὰ σκηνήν, ἐν ᾗ ὁ Ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσῆρχετο, ἐννοεῖ αὐτὸν τὸν Οὐρανόν, εἰς ὃν ἅπαξ ὁ Χριστὸς εἰσέβη αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος (αὐτόθ. 12). Τελευταῖον, ἐὰν ἡ μεταφορὰ ἀποβλέπη πρὸς

τὸ ἐπαγορθοῦν τὰ ἥθη, ἡ ἔννοιά ἐστιν ἠθική. Καθάπερ ὁ Ἀπόστολος (ἀ. Κορινθ. έ, 6. 7) διὰ ζύμην καὶ νέον φύραμα ἐννοεῖ τὴν καθαρότητα τῶν ἡθῶν.

γ'. Δύναται ὁ Θεολόγος συνάγειν ἀσφαλῶς ἐννοίας ἀπὸ πάσης τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἡνίκα πρόδηλόν ἐστιν, ἡ ἐκ τῆς Γραφῆς ἡ ἐκ τῆς παραδόσεως, ταύτην τὴν ἔννοιαν ἔχειν ἐκ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος· ἄλλως δὲ οὐ δύναται.

ΚΕΦ. Δ.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ.

α. Παράδοσις ἐστὶ, Λόγος Θεοῦ παραδοθείς τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀγράφως. Ἐστὶ δὲ τριττὴ δὴλ: Θεία, ἥτις λαμβάνει ἀρχὴν παρὰ τοῦ Χριστοῦ. — Ἀποστολική, ἥτις ἐξέρχεται παρὰ τῶν Ἀποστόλων· ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοι, ὡς πρῶτοι Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας, διετάξαντό τινα· καὶ — Ἐκκλησιαστική, ἥτις ἀναφέρεται εἰς τοὺς διαδόχους τῶν Ἀποστόλων.

β'. Σημεῖον δὲ τῆς Θείας Παραδόσεως ἐστὶν, εἰ πάντοτε, πανταχοῦ καὶ παρὰ πάντων ἐτηρήθη, ὡς παρὰ Χριστοῦ ἀρχὴν λαμβανούσα. Οὕτως, ἡ ἀποχὴ τῆς πορνείας ἐστὶ θεία παράδοσις· καθότι πάντοτε καὶ πανταχοῦ καὶ παρὰ πάντων ἐτηρήθη καὶ ἐπιστεύθη ὡς θεία ἐντολή. Ἡ δὲ τεσσαρακονθήμερος νηστεία οὐκ ἔστιν ἐκ

θείας παραδόσεως, ἀλλ' ἐξ Ἀποστολικῆς· διότι οἱ ἀρχαῖοι ἀναφέρουσι ταύτην εἰς τοὺς Ἀποστόλους, οὐχὶ δὲ εἰς τὸν Χριστόν.

γ'. Δύναται ὁ Θεολόγος συνάγειν πρότασιν δογματικὴν ἐκ τῆς θείας παραδόσεως, καθότι ἐν αὐτῇ μόνῃ περιέχεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων (αὐτόθ. §. α. καὶ β'). Ἐντεῦθεν τὰ ἄρθρα τῆς Πίστεως οὐκ ἠϋξήθησαν τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μόνον σαφέστερον ἐρμηνεύθησαν. Καὶ γὰρ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι οὐ περιμένουσι νέαν Ἀποκάλυψιν, ἀλλὰ μελετῶσαι τὰ τῆς Γραφῆς καὶ Παραδόσεως ποιῶσι τοὺς ἰδίους Κανόνας. Ψεύδονται ἄρα οἱ νεώτεροι τῶν Διδασκάλων ποιῶντες ἑαυτοὺς σοφωτέρους τῶν ἀρχαίων ἐν τοῖς περὶ Πίστεως καὶ Ἠθῶν· οὐδέν γὰρ πιστεύομεν τῇ θείᾳ πίστει, εἰ μὴ παρὰ Χριστοῦ παρεδόθη, καὶ διὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ διαδόχων αὐτῶν εἰς ἡμᾶς διεδόθη. Ὅθεν ἡ καινοτομία ἐν τῇ Πίστει ἐστὶν ἀσφαλέστατον σημεῖον αἵρέσεως.

δ'. Ἡ Θεία Παράδοσις τηρητέα ἐστὶν ὡς Κανὼν τῆς Πίστεως καὶ τῶν Ἠθῶν· φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (β'. Θεσσαλ. β'. 15) «Κρατεῖτε τὰς
» παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε
» δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. » Ὅπερ ἐρμηνεύων ὁ Χρυσόστομος (Λόγ. δ'. τῆς β'. πρὸς Θεσσαλ.) φησὶ
« Ἐνταῦθα δῆλον, ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς
» παρεδίδοσαν (οἱ Ἀπόστολοι), ἀλλὰ πολλὰ καὶ
» ἀγράφως. Ὅμοίως δὲ καὶ ταῦτά ἐστιν
» ἀξιόπιστα. Ὡστε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκ-
» κλησίας ἀξιόπιστον ἡγούμεθα. » Πρόσθετε καὶ

τοῦτο, ὅτι ἄνευ παραδόσεως οὐ δυνάμεθα μάχεσθαι τοῖς αἵρετικοῖς. « Ὁρῶμεν γὰρ δυσνόητά τι-
 » να, ἃ οἱ ἁμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν,
 » ὥς καὶ τὰς λοιπὰς γραφάς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐ-
 » τῶν ἀπώλειαν » (β'. Πέτρ. γ', 16).

ΚΕΦ. Ε.

ΠΕΡΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

α. Ορίζεται ἡ Ἐκκλησία, Σύναξις πιστῶν, βαπτιζομένων, συναπτομένων τῷ μυστικῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ὃς ἀόρατος Κεφαλὴ ἐστὶν αὐτῆς.

Λέγεται α.) Σύναξις γενικῶς ἢ τε Ἐκκλησία καὶ ἡ Συναγωγή. Ἄλλ' ἡ ὁμήγυρις τῶν πιστῶν οὐκ ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα τῆς συναγωγῆς· διότι, κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον (Ἐπιστ. πρὸς Ῥωμ.) ἡ συναγωγὴ σημαίνει συνάθροισιν ἀνθρώπων τε καὶ ζώων· ἡ δὲ Ἐκκλησία οὐ σημαίνει εἰμὴ συνάθροισιν τῶν πνευματικῶν· ὁποῖους δεῖ εἶναι τοὺς Χριστιανούς.

Λέγεται β.) Πιστῶν, ἥ φωνὴ ἀποκλείονται ἐκ τῆς Ἐκκλησίας οἱ ἄπιστοι καὶ πάντες οἱ αἵρετικοὶ ὥς μέλη διηρημένα τοῦ μυστικοῦ σώματος.

Λέγεται γ.) βαπτιζομένων, δηλ. δικαίων καὶ ἁμαρτωλῶν προορισμένων καὶ ἀποδοκιμασμένων· προσκολλωμένων μὲν τοι διὰ τῆς Πίσεως καὶ ἐξωτερικῆς συγχωινωγίας τῷ μυστικῷ σώματι.

Ἐπειδὴ, καθάπερ διὰ τῆς περιτομῆς πάλαι ἐγένετο ὁμολογία τῆς Μωσαϊκῆς Θρησκείας, οὕτω καὶ τῆς Χριστιανικῆς διὰ τοῦ Βαπτίσματος.

Λέγεται δ'.) συναπτομένων τῷ μυστικῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, αἱ φωναῖς ἀποκλείονται τῆς Ἐκκλησίας οἱ σχισματικοί· οἵτινες τῷ μυστικῷ σώματι οὐ συνάπτονται, μάλιστα δὲ τῇ Κεφαλῇ αὐτοῦ τοῦ σώματος. Ἡ Ἐκκλησία γὰρ λέγεται παρὰ τοῦ Ἁγίου Κυπριανοῦ (Ἐπιστ. ξθ'.)

« Λαὸς τῷ Ἱερεὶ συνηγμένος καὶ ποιμνὴ προσ-
» κολλωμένη τῷ αὐτῆς Ποιμένι. Ποιμὴν δὲ καὶ
» Κεφαλὴν αὐτῆς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. »

β'. Δύναται μαθάνειν ὁ Θεολόγος παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ποῖα εἰσὶ τὰ Ἱερὰ Βιβλία καὶ ποῖα ἡ Θεία παράδοσις. Ἐτι δὲ ἐν ποίᾳ ἐννοίᾳ δεῖ λαμβάνειν τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα, μάλιστα ἡνίκα εἰσὶ σκοτεινὰ καὶ ἀσαφῆ, καὶ δύνανται δέχεσθαι παρεξηγήσεις· καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ αἵρετικοὶ καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ παρεξηγεῖν τὰς Ἱερὰς Βίβλους καὶ τοὺς Ἁγίους Πατέρας. Ὅθεν τότε ὁ Θεολόγος ἀναγκαιῶς προστρέχει εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις, διὰ τῆς ἀψευδοῦς αὐτῆς κρίσεως καὶ ἄκρας ὑπεροχῆς, ἀποφαίνεται — τίς ἐστὶν ἡ γνησία ἐννοία τῆς Γραφῆς — τίς ἡ διάνοια καὶ ἡ γνώμη τῶν Ἁγίων Πατέρων· καὶ οὕτω λύει πᾶσαν ἀμφισβήτησιν. κατὰ τὸν Ματθαῖον (ιή, 17)
« Εἶπε τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς Ἐκκλησίας
» παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡς περ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ
» τελώνης. »

γ'. Ἡ τῆς Ἐκκλησίας κρίσις δείκνυται βεβαία

καὶ ἀφευδῆς περὶ τῶν ἀνηχόντων τῇ τε Πίστει καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ᾗθεσι. — α.) Ἐκ τῶν ῥημάτων τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. ιδ', 16). «Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν
 » Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον δώσει ὑμῖν,
 » ἵνα μένη μεθ' ἡμῶν εἰς τῶν αἰῶνα· τὸ Πνεῦμα
 » τῆς ἀληθείας.» Ἡ φωνὴ εἰς τὸν αἰῶνα σημαίνει ταύτην τὴν ὑπόσχεσιν ἐκτείνεσθαι καὶ εἰς τοὺς διαδόχους τῶν Ἀποστόλων, καθάπερ θεωροῦσιν ὁ Μέγας Ἱερώνυμος καὶ ὁ Ἱερὸς Θεοφύλακτος (Ἑρμην. εἰς τὸν Ἰωάν.). καθ' ὅτι οἱ Ἀποστολοὶ οὐκ ἠδύναντο ζῆν εἰς τὸν αἰῶνα ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ. — β.) Ἐκ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (ἀ. Τιμ. γ', 14. 15). «Ταῦτά σοι γράφω ... ἵνα
 » εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις
 » ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, στύλος καὶ ἐδραίωμα τῆς ἀληθείας.»

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ τῶν Σημείων τῆς Ἐκκλησίας.

α. **Τ**έσσαρα παρὰ τῶν δύο Οἰκουμενικῶν Συνόδων τῆς τε Α' ἐν Νικαίᾳ καὶ Β' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπαριθμοῦνται σημεῖα ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως, δι' ὧν ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δεικνυταὶ ἐμφανῶς ἀληθοῦς κατὰ πασῶν τῶν αἱρέσεων. Εἰσὶ δὲ ταῦτα. — Εἰς Μίαν, Ἀγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν (Ἀρθρ. θ').

Α'. Ἡ Ἐκκλησία ἐστὶ Μία· φησὶ γὰρ ὁ Χριστὸς (Ἰωάν. Γ', 16) «Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω....
 » καὶ ἐγὼ με δεῖ ἀγαγεῖν... καὶ γενήσεται μία

» ποιμένη, εἰς ποιμήν.» Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (ἀ. Κορινθ. Ι', 17) «Ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν.» — Καὶ (Ἐφεσ. δ', 4) «Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύμα, » καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως » ὑμῶν.»

Β'. Ἡ Ἐκκλησία ἐστὶν Ἁγία· φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος (ἀ. Πέτρ. β', 9)· «Ὑμεῖς δέ, γένος ἐκλεκτὸν, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, » λαὸς εἰς περιποίησιν.» καθότι ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐπομένως οὐ διδάσκει, εἰ μὴ θεῖα αὐτὴ ἐπιτάττει καὶ τηρεῖ.

Ἐνστασις.

Ἡ Ἐκκλησία πολλοὺς τῶν ἁμαρτωλῶν συμπεριλαμβάνει. Ἄρα οὐκ ἔστιν ἁγία.

Λύσις. Ἀρνούμεθα τὴν συνέπειαν. Ἐκ τούτου ἐμφανὲς γίνεται ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἀγιότης, διότι οὐδεὶς ἐν αὐτῇ ἁμαρτάνει, εἰ μὴ ὅς τις οὐκ ἐπιμένει ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ, τάς τε ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας οὐ τηρεῖ.

Γ'. Ἡ Ἐκκλησία ἐστὶ Καθολικὴ. Οὕτως ὁ θεῖος Κύριλλος Ἱεροσολύμων (Κατηχ.) φησὶ· «Καθ' ὅτι ἐξεχύθη ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς » Οἰκουμένης.»

Δ'. Ἡ Ἐκκλησία ἐστὶν Ἀποστολική. Οὐ μόνον διότι πιστῶς φυλάττει τὴν παρὰ τῶν Ἀποστόλων ληφθεῖσαν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ Ποιμένες αὐτῆς ἀλληλοδιαδόχως ἐκ τῶν Ἀποστόλων κατέρχονται. Ὡς τε οἱ παρὰ τοῦ Χριστοῦ πεμφθέντες Ποιμένες ἀλληλοδιαδόχως καὶ σταθε-

ρῶς μέχρι τοῦ νῦν ἐτέρους διατάττουσι καὶ πέμ-
πουσιν. Ἐντεῦθεν πρόδηλόν ἐστιν, ὅτι αἱ Ἐκκλη-
σίαι τῶν αἰρετικῶν, αἱ τινες οὐκ ἔχουσι τὰ ἀναγ-
καῖα ταῦτα σημεῖα, δὲν εἶναι ἀληθεῖς.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ.

Α. Τὸ ἀντικείμενον, κατὰ τοὺς Φιλοσόφους,
διττόν ἐστιν· Ὑλικὸν καὶ Εἰδικόν. Τὸ ὑλικόν
αὐθις ἢ ἐστίν, Ὀλικόν ἢ τῆς ἀποδόσεως.
Τούτων τεθέντων φαμέν ὅτι, ἀντικείμενον τῆς
Θεολογίας ὑλικὸν ὀλικόν ἐστι, — Πᾶσα πρό-
τασις ἥτις συνάγεται ἐκ τοῦ ῥήματος τοῦ
Θεοῦ, ἥτοι ἐκ τῶν προτάσεων τῆς Πίστε-
ως· — καθότι ἐκεῖνό ἐστιν ὑλικὸν ὀλικόν ἀντικεί-
μενον, περὶ ὃ πᾶσα διδασκαλία ἐνασχολεῖται. Ἀλ-
λὰ μὴν πᾶσα ἡ Θεολογία καταγίνεται περὶ προ-
τάσεις εἴτε συνεπείας, αἵτινες συνάγονται ἐκ τοῦ
ῥήματος τοῦ Θεοῦ. Ἄρα πᾶσα πρότασις εἴτε συμ-
περάσμα συνάγόμενον ἐκ τοῦ ῥήματος τοῦ Θεοῦ
ἥτοι ἐκ τῶν προτάσεων τῆς Πίστεως ἐστὶ τὸ ὑ-
λικὸν ὀλικόν τῆς Θεολογίας ἀντικείμενον.

Ἄρα αἱ προτάσεις εἴτε συμπεράσματα ἠθικά,
ἅτινα θεμελιῶνται ἐν μόνῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ
καὶ τῶν ἄλλων τῇ δόξῃ, καὶ οὐ δύνανται λαμβά-
νεσθαι ἐκ τοῦ ῥήματος τοῦ Θεοῦ, ἢ τε ἐκ τῆς ἀ-
ποκεκαλυμμένης προτάσεως, οὐκ εἰσι συμπερά-
σματα θεολογικά.

β'. Ὡσαύτως τὸ εἰδικὸν τῆς Θεολογίας ἀντικείμενον ἐστὶν — ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ Θεολογία θεωρεῖ τὸ ὑλικὸν αὐτῆς ἀντικείμενον· τοὔτεστι, τὸ συνάγειν πρότασιν ἐκ τοῦ ῥήματος τοῦ Θεοῦ· ἐκάστης γὰρ διδασκαλίας εἰδικὸν ἀντικείμενον ἐστὶν ὁ λόγος δι' ὃν αὐτὴ θεωρεῖ τὸ ὑλικὸν αὐτῆς ἀντικείμενον· οἷον τὸ διευθύνειν τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις πρὸς τὴν σεμνότητα, ἐστὶ τὸ εἰδικὸν ἀντικείμενον τῆς Ἠθικῆς. Ἀλλὰ μὴν ὁ λόγος δι' ὃν ἡ Θεολογία θεωρεῖ τὸ ὑλικὸν αὐτῆς ἀντικείμενον, ἐστὶ τὸ συνάγειν πρότασιν ἐκ τοῦ ῥήματος τοῦ Θεοῦ. Ἄρα τὸ εἰδικὸν τῆς Θεολογίας ἀντικείμενον ἐστὶ, τὸ συνάγειν πρότασιν ἐκ τοῦ ῥήματος τοῦ Θεοῦ.

γ'. Τελευταῖον τῆς ἀποδόσεως ἀντικείμενον ἐστὶν, ὁ Θεός· διότι ἀντικείμενον ἀποδόσεως λέγεται, ὃ περ πρώτως θεωρεῖται ἐν τινι διδασκαλίᾳ καὶ πρὸς ὃ τ' ἄλλα ἀνάγονται. Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεὸς πρώτως θεωρεῖται παρὰ τῆς Θεολογίας καὶ πρὸς αὐτὸν πᾶσαι αἱ θεολογικαὶ πραγματεῖαι ἀνάγονται, ἢ ὡς ιδιώματα, καθάπερ εἰσὶ τὰ Θεῖα προσόντα, ἢ ὡς ἀποτελέσματα πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ὡς περ ἡ δημιουργία καὶ ἡ συντήρησις τῶν ποιημάτων, ἡ Θεία ἐνανθρώπησις κ.τ.λ., ἢ ὡς μέσα πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῶν τέλος, καθάπερ ἡ Χάρις, τὰ Μυστήρια καὶ αἱ Ἀρεταί. Ἄρα τὸ ἀποδόσεως ἀντικείμενον τῆς Θεολογίας ἐστὶν ὁ Θεός.

ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Α.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΩΝ.

ΚΕΦ. Α'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ.

Α. Τὸ ὄνομα τοῦ ΘΕΟΥ ἐστὶν ἄφραστον (Παροιμ. λ', 4) « Τί ὄνομα αὐτῷ. » Ἐπεὶ γὰρ τὰ ὀνόματα ἐξηγοῦσι τὰς ἐννοίας ἡμῶν, πρόδηλόν ἐστιν ὅτι ἐκεῖνα μόνον δυνάμεθα ὀνομάζειν, ἅπερ γινώσκομεν. Ἀλλὰ μὴν ἡ Θεία φύσις οὐ δύναται παρ' ἡμῶν ἐν τῷ δε τῷ βίῳ ἐπιγνωσθῆναι· ὁ Θεὸς γάρ ἐστι « Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς » ἀνθρώπων, οὐδὲ εἶδειν δύναται » κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον (ἀ. Τιμόθ. ζ', 16). Ἄρα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἄφραστον.

Β'. Δυνάμεθα ὅμως ἀτελῶς ὀνομάζειν τὸν Θεόν· δηλ. κατὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν διαγινώσκεται. Ἐπεὶ γὰρ ἡ διάννοια ἡμῶν συνάγει πάσας τὰς τελειότητας τῶν ποιημάτων ὑπάρχειν ἐν τῷ Θεῷ κατὰ

δύναμιν ὑπεροχικὴν, διότι ἐξ αὐτοῦ πηγάζουσιν, εἰώθαμεν ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ὀνόματα, δι' ὧν τὰς τῶν ποιμάτων τελειότητας ἀναπτύσσομεν. — «Πάντα δύναται λέγεσθαι περὶ Θεοῦ, ὡς» φησιν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος, καὶ οὐδὲν κατ' ἀξίαν λέγεται περὶ Θεοῦ.»

γ'. Αἱ τῶν ποιμάτων τελειότητες ἐνταῦθα μεμιγμένην ἔχουσι τὴν ἀτελειότητα· οἷον τὸ σῶμα, τὸ ζῶον, ὁ λέων κ.τ.λ. Ἐνταῦθα δὲ οὐδεμίαν, οἷον ἡ σοφία, ἡ ἀγαθότης, ἡ ἀγάπη κ.τ.λ. Αἱ μὲν πρῶται οὐ λέγονται εἰ μὴ μεταφορικῶς περὶ Θεοῦ· αἱ δὲ δεύτεραι κυρίως καὶ πρὸ τῶν ποιμάτων καθότι ἐν τῷ Θεῷ εἰσιν ἀρχαί, ἐξ ὧν πηγάζουσι πάντα αἱ κτισταὶ τελειότητες.

δ'. Τὰ κυρίως ἀποδιδόμενα τῷ Θεῷ ὀνόματα διττά εἰσιν. Τὰ μὲν ἀποφατικὰ τυγχάνει· οἷον τὸ ἀσώματον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ ἄπειρον κ.τ.λ. Τὰ δὲ θετικὰ καὶ καταφατικά· οἷον τὸ ἀγαθόν, τὸ δίκαιον, τὸ παντοδύναμον κ.τ.λ. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα μᾶλλον ἢ τὰ δεύτερα τὸν Θεὸν ἀναπτύσσουσι· περὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ βέλτιον γινώσκουμεν τί οὐκ ἔστιν, ἢ τί ἔστιν. Ὅθεν ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν θείων προσόντων, οὐ δεῖ ἡμᾶς προσκολληῖσθαι τῇ ιδέᾳ, ἣν περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων αὐτοῦ προσόντων ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ ἀντὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ εἰδωλὸν τι λατρεύσωμεν· ἀλλὰ δεῖ πάντοτε τὸν νοῦν ἀναβιβάζειν διὰ τῆς ἀρνήσεως ὑπεράνω τῶν παρ' ἡμῶν ἐννοουμένων περὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ, δικαιοσύνης τε καὶ εὐσπλαγχνίας, κ.τ.λ. ἀρνούμενοι δηλ. τὸν Θεὸν εἶναι ἐκείνην τὴν σοφίαν, δικαιο-

σύνην τε καὶ φιλανθρωπίαν, ἣν ἡμεῖς ἐπινοοῦμεν, ἀλλ' εἶναι αὐτὸς τι ἀπείρως σοφώτερον, φιλανθρωπότερον, δικαιότερον κ.τ.λ. κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον.

έ. Ἰδιον δὲ καὶ κύριον τοῦ Θεοῦ ὄνομά ἐστι, τὸ προσαγορεύεσθαι αὐτὸν ΘΕΟΝ· « Τοῦτό μου ἐστίν » ὄνομα αἰώνιον (Ἐξόδ. γ', 15). » Καθότι τοῦτο τὸ ὄνομα ἐστὶ κυρίως θείας φύσεως παραστατικόν· καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἐννοιάν ἐστιν ἀκοινώνητον τῆς ποιήμασι· καὶ γὰρ ἡ θεία φύσις οὐ δύναται αὐτοῖς κοινωνηθῆναι. Πλὴν, κατὰ τινα μέθεξιν καὶ ὁμοιότητα, αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐνίοτε ἀποδίδεται τοῖς ποιήμασι διὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ μετέρχονται· καθάπερ οἱ Κριταὶ περὶ ὧν (Ψαλμ. πά, 1) « Ὁ Θεὸς ἐστη ἐν συναγωγῇ θεῶν »· τοῦτέστι Κριτῶν.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ.

α. **Δόγμα** Πίστεώς ἐστὶ τὸν Θεὸν ὑπάρχειν. Τοῦτο διαβεβαιοῦσι διεξοδικῶς πᾶσαι αἱ Ἱεραι Γραφαί. « Ἐγὼ εἰμι ὁ Ὡν » (Ἐξόδ. γ', 14). Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ἑβρ. ιά, 6) « Πιστεῦσαι » γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἐστί. »
β'. Δυνάμεθα προσέτι γινῶναι τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ φυσικοῦ φωτός· « Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ . . . Οὐκ εἰσὶ λαλῆαι οὐδὲ

» λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν· εἰς
 » πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ
 » εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐ-
 » τῶν (Ψαλμ. ιή, 2. 4. 5). » Τουτέστιν· οὐδὲν
 ἔθνος ἐστίν, εἰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐσχάτοις τῶν
 περάτων τυγχάνη, ὃ μὴ ἐπίσταται ἅπερ οἱ Οὐρα-
 νοὶ διηγοῦνται περὶ Θεοῦ. Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦ-
 λος (Ῥωμ. α, 20) « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ
 » κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθο-
 » ρᾶται, ἥτε αἰδὶος αὐτοῦ δυνάμις καὶ θεϊότης. »

Ε ν σ τ α σ ι ς.

« Ἡ πίστις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Ἑβρ. ιά, 1),
 » ἐστὶ πραγμάτων· ἐλεγχος οὐ βλεπομένων. »
 Ἄρα ἡ ὑπαρξὶς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν ἐναργὴς τῷ
 φυσικῷ φωτί· ἢ περὶ αὐτῆς οὐ δυνάμεθα πίστιν
 ἔχειν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ συνεπόμενον. Οὐκ ἔστιν
 ἐναργὴς ἡ ὑπαρξὶς τοῦ Θεοῦ ἄνευ τινος προσοχῆς
 καὶ συλλογισμοῦ, ὁμολογοῦμεν τὴν συνέπειαν.
 Οὐκ ἔστιν ἐναργὴς τῷ ἀκριβῶς προσέχοντι καὶ
 συλλογιζομένῳ, ἀρνούμεθα τὴν συνέπειαν. Καὶ
 γὰρ αὕτη ἡ πρότασις — Ὁ Θεὸς ὑπάρχει —
 οὐκ ἔστι καθ' ἑαυτὴν γνωστὴ ὡς πρὸς ἡμᾶς, διότι
 οὐ γινώσκεται παρ' ἡμῶν ἐκ μόνης τῆς τῶν λέ-
 ξων ἐπιλήψεως· ἀλλὰ πρόδηλος ἡμῖν γίνεται διὰ
 τῆς ὑπάρξεως τῶν ποιημάτων κατὰ τὴν φράσιν
 τοῦ Ἀποστόλου· « Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτί-
 » σεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶ-

» ται ἦτε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης (Ῥωμ.
 α', 20). »

Δείκνυται ἡ ὑπαρξίς τοῦ Θεοῦ τοῖς τρισὶ τού-
 τοις ἐπιχειρήμασι.

α. Ἐπιχειρήμα.

Πάν ὅ,τι περιέχεται ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ γέγονεν
 ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ οὐ. Ἀλλὰ μὴν οὐ δύναται τις λέγειν
 γεγονέναι ἐξ ἑαυτοῦ πᾶν ὅ,τι συμπεριλαμβάνει ὁ
 κόσμος, ἐπειδὴ θετέον ὅτι οὐδέν ἐστιν ἐκτὸς αὐτοῦ,
 ὅλον αὐτὸ ἐγένετο ἂν ἐξ ἑαυτοῦ, ὅπερ εἰσάγει φα-
 νεράν ἀντιλογίαν· δηλ· τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἶη ἂν
 πρότερον καὶ ὕστατον ἑαυτοῦ, καθότι ἡ αἰτία ἐστὶ
 προτέρα τοῦ αὐτῆς ἀποτελέσματος· καὶ τὸ ἀποτέ-
 λεσμα ὕστερον τῆς αὐτοῦ αἰτίας. Ἄρα δεῖ ἡμᾶς
 λέγειν ὅτι, Ἔστι τι ἐν αὐτῷ τῷ ἀθροίσματι
 πάντων τῶν πραγμάτων, ὅπερ οὐ γέγονε,
 καὶ ἐξ αὐτοῦ πάντα τὰ λοιπὰ ἐγένετο.
 Ὅθεν αὐτὸ τὸ Ὄν τὸ μὴ γενόμενον, ἀλλ' ἐξ ἑαυ-
 τοῦ ὑπάρχον ὁ Θεός ἐστι. Καὶ γὰρ Ὄν ἐστιν ἐνερ-
 γεία πᾶντι ἀναγκαῖον καὶ ἀπειρον, ὡς δηλωθή-
 σεται (Παραγ. 5.)

β'. Ἐπιχειρήμα.

Πᾶσιν τῇ τῶν πραγμάτων ὁλότητι δίδεται τι
 Ὄν πᾶντι ἀναγκαῖον. Ἀλλὰ μὴν αὐτὸ τὸ Ὄν
 ἐστὶν ὁ Θεός. Ἄρα ἀληθῶς ὑπάρχει ὁ Θεός.

Δείκνυται ἡ μείζων. — Εἰ οὐκ ἐδίδετό τι Ὄν

πάντη ἀναγκαῖον, ἐνδεχόμενον εἴη ἂν μηδὲν ὄν
ὑπάρχειν· ἐπειδὴ δύναται μὴ ὑπάρχειν ὅπερ οὐκ
ἔστιν ἀναγκαῖον. Ἀλλὰ μὴν ἀντιλέγει μηδὲν ὄν
ὑπάρχειν. Ἄρα ἀνάγκη ἐστὶν ἐν πάσῃ τῇ τῶν
πραγμάτων ὁλότητι δίδεσθαι ὄν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ
ἀναγκαῖον.

Δείκνυται καὶ ἡ ἐλάττων — Δυνάμεθα ὑποτιθέ-
ναι, ἄνευ ἀντιλογίας, ὅπερ δύναται γίγνεσθαι.
Ἀλλὰ μὴν, ἄνευ ἀντιλογίας, οὐ δυνάμεθα ὑποτι-
θεῖναι μηδὲν ὄν ὑπάρχειν· καὶ γὰρ δυνάμει ταύ-
της τῆς ὑποθέσεως, τὰ πάντα εἶεν ἂν δυνατὰ ὁμοῦ
καὶ ἀδύνατα. Δυνατὰ μὲν, διότι ὁρῶμεν αὐτὰ γιγ-
νόμενα, — ὅθεν συνάγεται δυνατόν εἶναι αὐτὰ
γίγνεσθαι· — ἀδύνατα δέ, καθότι ἐκείνῳ ἐστὶν ἀ-
δύνατον, ὅπερ μὴ ὄν, οὐδεμίαν ἔχει αἰτίαν πρό-
ξενον ἑαυτοῦ· ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μηδενὸς μηδὲν γίνε-
ται, εἰ μὴ διὰ τινος ὅπερ ἐστίν. Ἄρα ἀληθὲς ἡ
ἐλάττων.

γ'. Ἐπιχείρημα.

Τοῦτο λαμβάνεται ἐκ τῆς τοῦ κόσμου διαθέ-
σεως, ἣτις βεβαίως δείκνυσι πρώτην τινὰ αἰτίαν.
Καὶ γὰρ — διὰ τί οἱ Οὐρανοὶ ἐν τοσαύτῃ ποσό-
τητι ὑπάρχουσι; — διὰ τί ὁ ἥλιος οὐκ ἔστι μεί-
ζων; — διὰ τί τὸ ὕδωρ οὐχ ὑπέρκειται τῆς γῆς
βαρυτέρας οὐσῆς τοῦ ὕδατος; — διὰ τί ἡ γῆ ἐστι
κυρτὴ καὶ οὐ τελείως σφαιροειδής; — διὰ τί αἱ
πηγαί, οὐχὶ ἐκ τῶν κοιλάδων ἀλλ' ἐκ τῶν ὀρέων
ἐξέρχονται, ὥστε τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰσρέειν εἰς χει-

μάρβρους καὶ σχηματίζειν ποταμούς πρὸς χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων; — Τίς ταῦτα ὑπολαμβάνει ἀναγκαίως γίνεσθαι ἐναντία τῇ φύσει δοκοῦντα; Ἐχουσι τοίνυν οὕτως ἀλλαχόθεν καὶ οὐκ ἐξ ἑαυτῶν καὶ οὐ δεῖ προσδραμεῖν εἰς τὴν τυχηρὰν συνδρομὴν τὸν ἀτόμων κατὰ τὸν Δημόκριτον καὶ Ἐπίκουρον. Καὶ γὰρ — διὰ τί ἐκ ταύτης τῆς τυχερᾶς συνδρομῆς τῶν ἀτόμων οὐ γίνονται οἴκοι, ἢ πόλεις, ἢ ἄλλα ποιήματα, καθάπερ ὁ Κικέρων διαλέγεται περὶ τῆς φύσεως τῶν θεῶν; Διόπερ ἀνάγκη ἐστὶ προσδραμεῖν τῷ Θεῷ.

Πρὸς τούτοις δυνάμεθα προστιθέναί πάντων τῶν ἐθνῶν τὴν συμφωνίαν καὶ συγκατάθεσιν, ἥτις οὐ δύναται ἀλλαχόθεν εἶναι, εἰ μὴ ἡ ἐκ τῆς φύσεως, ἥτις καθ' ἑαυτὴν οὐχ ἁμαρτάνει, ἢ ἐκ τοῦ Θεοῦ, βεβαιοῦντος ἑαυτὸν ὑπάρχειν.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΟΥΣΙΑΣ.

α. Τὸν Θεὸν ὑπάρχειν ἀσφαλῶς οἶδαμεν. Ἀλλὰ τί αὐτὸν εἶναι; ὀρίζειν οὐ δυνάμεθα· φησὶ γὰρ ὁ Ἰωβ (λς', 26)· « Ἴδου, ὁ ἰσχυρὸς πολὺς, » καὶ οὐ γνωσόμεθα. » Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (ἀ. Τιμόθ. ζ', 16) « Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, » ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. » Τοῦτο τὴν ἡμετέραν γνῶσιν ὑπερβαίνει.

β'. Ἡ ἀρμοδιωτέρα τῆς θείας Οὐσίας περι-

γραφὴ ἐστίν. — Εἶναι τὸν Θεὸν ὃν ἐξ ἑαυτοῦ ὑπάρχον. — Οὕτω ὁ Μωϋσῆς (Ἐξόδ. γ', 14). « Εἶπεν ὁ Θεός· Ἐγὼ εἰμι ὁ ὼν. » Τουτέστιν — Ἐγὼ εἰμι αὐτὸ τὸ εἶναι, μὴ παραγόμενον, ἀλλὰ γενικώτατον, ἀπεριόριστον καὶ ἄπειρον. — Ἐξ οὗ ἀπείρου ὄντος καὶ πρώτης ἀρχῆς τοῦ εἶναι πάντα τὰ κτιστὰ ὄντα παρήχθησαν. Ἐντεῦθεν οὕτω δυνάμεθα ἐπιχειρίζεσθαι.

α. Ἐπιχειρήματα.

Ἡ οὐσία, κατὰ πάντας τοὺς φιλοσόφους, λέγεται — Τὸ πρῶτον διορίζον τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ εἶναι αὐτοῦ, καὶ διακρίνον αὐτὸ παντὸς ἑτέρου· καὶ ὡς πρώτη ρίζα ἐπινοούμενον, ἐξ ἧς ἐξέρχονται αἱ λοιπαὶ τελειότητες αὐτῆς. — Ἀλλὰ μὴν ἡ ὑπαρξίς ἐξ ἑαυτοῦ ἐστὶ τὸ πρῶτον ἐν τῷ Θεῷ διορίζον αὐτόν, καὶ διακρίνον παντὸς ἑτέρου, καὶ ὡς ρίζα ἐπινοούμενον, ἐξ ἧς ἀναβλύζουσι τὰ θεῖα ἀποδιδόμενα καὶ τελειότητες. — Ἄρα κ.τ.λ.

Δείκνυται ἡ ἐλάττων. Ἡ ὑπαρξίς ἐστὶ τι πρῶτον ἐν τῷ Θεῷ, καὶ οὐ δύναται ἐπινοεῖσθαι τὸν Θεὸν ἄνευ αὐτοῦ. Τί γὰρ ἐπινοεῖται ἐν τῷ Θεῷ πρότερον τῆς ὑπάρξεως; Ἄρα τὸ δυνατόν; Ἀλλ' οὐδὲν δυνατόν ἐν τῷ Θεῷ δύναται ἐπινοηθῆναι, ἐὰν μὴ πρότερον ἐπινοηθῇ ἡ ὑπαρξίς· διότι δυνατόν ἐστι τὸ δυνάμενον ὑπάρχειν ἢ λαμβάνειν ὑπαρξιν. Ἄρα ἡ ὑπαρξίς ἐστὶ τι πρῶτον ἐν τῷ

Θεῶ· ἥς ἄνευ, οὐ δύναται ὁ Θεὸς νοηθῆναι, καὶ ἀκολούθως ἐστὶν ἡ οὐσία αὐτοῦ. Ὡς τε οὐσία καὶ ὑπαρξίς ἐν τῷ Θεῷ ταυτίζεται.

β'. Ἐπιχείρημα.

Τὸ ὑπάρχον ἐξ ἑαυτοῦ ἐστὶ, πρῶτος λόγος, δι' οὗ ὁ Θεὸς διαφέρει πάντων τῶν ποιημάτων· καὶ γὰρ τὰ ποιήματα οὐκ εἰσι Θεός, καθότι ἐξήρτηνται καὶ ἐξ ἐτέρου ὑπάρχουσιν· ἡ ὑπαρξίς γὰρ αὐτῶν ἐνδεχομένη ἐστὶ, ἅπερ καὶ ἄνευ τῆς ὑπάρξεως δύναται νοηθῆναι. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἄνευ τῆς ὑπάρξεως οὐ δύναται νοηθῆναι. Ἄρα κ.τ.λ.

Σημ. Ἡ ὑπαρξίς ἐξ ἑαυτοῦ ἐπινόεῖται ὡς ρίζα πάντων τῶν θείων προσόντων· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦτό ἐστιν εἷς, ἀμετάβλητος, ἄπειρος ἐν παντὶ γένει τελειότητος, ὡς δηλωθήσεται σαφέστερον (Αὐτόθ. §. γ', δ').

Ἐνστασις.

Ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα εἰσι Θεός, ἀλλ' ὁμοῦ οὐκ εἰσιν ἐξ ἑαυτῶν ὄντα· καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ προβολέως Πατρὸς. Ἄρα τὸ ὑπάρχειν ἐξ ἑαυτοῦ οὐκ ἐστὶν ὁ πρῶτος λόγος, ἐξ οὗ τὰ ἄλλα.

Λύσις. α'. Ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον· ἐπειδὴ, κατὰ τὸ κοινὸν δόγμα τῆς Πίστεως καὶ κοινὴν δόξαν τῶν Θεολόγων, τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἀγίας Τριάδος οὐκ εἰσι τρία ὄντα· ἀλλ' ἐν ὅν ἀπλῶς ὑφιστάμενον κατὰ τρεῖς τρόπους.

Λύσις β'. Διαιρούμεν τὸ προηγούμενον. Ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα οὐκ εἰσιν ὄντα ἐξ ἑαυτῶν σχετικῶς θεωρούμενα, τουτέστι κατὰ πρόσωπα, ἀτινά εἰσι σχετικά, ὁμολογοῦμεν. Θεωρούμενα δὲ ἀπολύτως καὶ κατὰ τὴν Θεϊαν οὐσίαν εἴτε φύσιν, ἥτις ἐστὶν ἡ αὐτὴ ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις, ἀρνούμεθα τὸ προηγούμενον· ἐπειδὴ ἡ Θεία φύσις ἐν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ, ἀναρχὸς ἐστὶ καὶ ἐξ ἑαυτῆς ὑπάρχει.

γ'. Δόγμα Πίστεώς ἐστὶν, Ἐνα Θεὸν εἶναι. Οὕτω γὰρ διδάσκουσιν αἱ Ἱεραὶ Βίβλοι. « Κύριος » ὁ Θεὸς ἡμῶν, Κύριος εἷς ἐστὶ (Δευτερ. ζ', 5). « Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (ἀ. Κοριθ. ἡ, 4) « Οὐ- » δεῖς Θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς. »

δ'. Ὁ Θεὸς εἷς ἐστὶ. — α.) Καθότι ἐστὶν αὐτὸ τὸ εἶναι. Ἀλλὰ μὴν αὐτὸ τὸ εἶναι ἀναγκαιῶς ἐπινοεῖται ἐν, ἐξ οὗ τὰ ἄλλα ὄντα ἐξήρτηνται. Ἄρα κ.τ.λ. — β.) Καθότι ὁ Θεὸς ἐστὶν ὄν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐπομένως πάντῃ ἀναγκαῖον καὶ ἄπειρον. Ἀλλὰ μὴν οὐ δύνανται εἶναι πολλὰ ὄντα ἐξ ἑαυτῶν. Εἰ γὰρ ἦν, ἔδει ἔχειν τὰς αὐτὰς τελειότητας, ἢ μὴ. Ἐὰν ἀληθὲς τὸ πρῶτον, οὐκ ἦν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ περιττά. Ἐὰν δὲ τὸ δεύτερον, ἦν πάντῃ πεπερασμένα, καὶ ἐπομένως οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἦν Θεός. Ἄρα κ.τ.λ.

ΚΕΦ. Δ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΠΡΟΣΩΝΤΩΝ.

α. Θεῖα προσόντα εἰσὶν, ἐκεῖναι αἱ τελειότητες, ἃς ἐννοοῦμεν ἀναβλύζειν ἐκ τῆς Θείας οὐσίας (Κεφ. γ', §. 6, Σημ.).

β'. Τὰ Θεῖα προσόντα διαιροῦνται εἰς ἀπολελυμένα, ἅτινα οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς ἄλλο τί οἶον, τὸ ἀμετάβλητον, τὸ ἄπειρον, τὸ ἀγαθόν, κ.τ.λ. καὶ εἰς σχετικὰ, ἅτινα ἔχουσι τὴν σχέσιν πρὸς ἄλλο τί οἶον, ἡ πατρότης, ἡ υἰότης, περὶ ὧν λεχθήσεται ἐν τῇ περὶ Τριάδος Πραγματεία.

γ'. Τὰ ἀπολελυμένα προσόντα διττὰ τυγχάνει ἰδιοποιητικὰ καὶ προστιθέμενα. Ἰδιοποιητικὰ εἰσιν, ἅτινα, εἰ καὶ παρ' ἡμῶν οὐκ ἐπινοοῦνται, οἶον ἡ οὐσία, ἐπινοοῦνται ὁμῶς ὡς τρόποι ἐσωτερικοὶ ἀνήκοντες τῇ Θεῇ φύσει. Ταῦτά δὲ εἰσὶ τὸ ἀπλοῦν, τὸ ἄπειρον, τὸ ἀμετάβλητον, τὸ αἰώνιον, κ.τ.λ.

δ'. Τὰ ἰδιοποιητικὰ προσόντα διττὰ ὡσαύτως τυγχάνει. Τὰ μὲν καλοῦνται ἀποφατικὰ, καθότι ἐξηγοῦνται δι' ὀνομάτων ἀποκλειομένων τὰς τελειότητας, αἵτινες ἐν ταῖς τῶν ποιημάτων τελειότησιν ἐνυπάρχουσιν· οἶον τὸ ἀμετάβλητον, τὸ ἄπειρον, τὸ ἀκατανόητον, κ.τ.λ. Τὰ δὲ λέγονται θετικὰ εἴπουν καταφατικὰ, ἅτινα τελειότητά τινα θετικῶς ἀναπτύσσουσιν· οἶον ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία κ.τ.λ.

ε'. Προσόντα δὲ προστιθέμενα εἰσὶν, ὅσα ἐπι-

νοοῦνται ὡς ἐπιτιθέμενα τῇ Θεείᾳ φύσει καθ' ἑαυτὴν ὑφισταμένη· οἷον ἡ δικαιοσύνη, ἡ εὐσπλαγχνία κ.τ.λ.

ς'. Τρία εἰσὶ τὰ προστιθέμενα προσόντα· τὰ μὲν σημαίνουσι δύναμιν· οἷον, ὁ νοῦς, ἡ θέλησις καὶ ἡ παντοδυναμία· τὰ δὲ σημαίνουσιν ἔξιν, οἷον ἡ δικαιοσύνη, ἡ εὐσπλαγχνία κ.τ.λ. τὰ δὲ, τελευταῖον, σημαίνουσιν ἐνέργειαν· οἷον τὸ νοεῖν, τὸ θέλειν, αἱ θεῖαι ἀποφάσεις, ἡ πρόνοια, ὁ προορισμὸς καὶ ἡ ἀποδοκιμασία.

ΚΕΦ. Ε'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΔΙΟΠΟΙΗΤΙΚΩΝ ΘΕΙΩΝ
ΠΡΟΣΩΝΤΩΝ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ τῆς τελειότητος τοῦ Θεοῦ.

α. **Ο** Θεὸς ἔχει ἐν ἑαυτῷ πάσας τὰς τελειότητας· ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον, διότι διχῶς θεωροῦνται αἱ τελειότητες. Ἄλλαι λέγονται ἀπολύτως ἀπλᾶι· καὶ ἄλλαι ἀπλᾶι καὶ πρὸς τι· Ἀπολύτως ἀπλῆ τελειότης ἐστίν, ἡ μὴ ἀντιμαχομένη τῇ μείζονι, οὔτε τῇ ἴσῃ, καὶ μὴ δεμίαν ἐμπερικλείουσα ἀτελειότητα· τοιαύτη ἐστὶ, τὸ πνεῦμα, ἡ σοφία, ἡ ἀγαθότης, κ.τ.λ. καθότι κρείττον τὸ εἶναι καθ' ἑαυτὸν εἰδικῶς

σοφόν, ἀγαθόν ἢ μὴ. Ἀπλῇ δὲ καὶ πρὸς τι τελειότης ἐστὶν ἡ ἀντιμαχομένη ἄλλῃ τινὶ μείζονι, καὶ ἔχουσα μεμιγμένην ἀτελειότητα· οἷον τὸ σῶμα, ὁ λίθος, τὸ δένδρον κ.τ.λ. ἅτινα οὐ δύνανται εἶναι πνεῦμα. Ὅθεν κρείττον τι εἶναι πνεῦμα, ἢ σῶμα, λίθον, ζῶον κ.τ.λ. Ἐντεῦθεν αἱ ἀπολύτως ἀπλαῖ τελειότητες εἰσὶν εἰδικῶς καθ' ἑαυτὰς ἐν τῷ Θεῷ· κρείττον γὰρ ἐστὶ τὸ εἶναι εἰδικῶς πνεῦμα, σοφόν, ἀγαθόν, ἢ μὴ εἶναι. Αἱ ἀπλαῖ δὲ καὶ πρὸς τι, οὐκ εἰσιν εἰδικῶς ἐν τῷ Θεῷ, ἔνεκα τῆς ἀτελειότητος, ἣν ἔχουσι μεμιγμένην· καὶ ἔστι βέλτιον εἶναι πνεῦμα, ἢ σῶμα, ζῶον κ.τ.λ. ἀλλ' εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ δυνάμει, καθότι εἰσὶν ἀποτελέσματα, καὶ καθ' ὑπεροχήν· καθ' ὅσον ὁποία τελειότης ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἐν τῷ Θεῷ ἐστὶ κατὰ τρόπον τελεώτερον καὶ ὑπεροχικόν.

Ἄρα ὁ Θεὸς καὶ τὰ ποιήματα ὁμοῦ, οὐκ εἰσι τι βέλτιον καὶ τελεώτερον, ἢ ὁ Θεὸς μόνος· διότι ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ τελειότης τῶν ποιημάτων οὐ προσίθισι τι τῇ Θεῇ ἀγαθότητι καὶ τελειότητι.

Ἄρα οὐκ ἐστὶ μακαριώτερος, ὅστις πολλὰ τῶν ποιημάτων κέκτηται μετὰ Θεοῦ, ἢ ὅστις μόνον τὸν Θεὸν κέκτηται· διότι οὐκ ἀπολαμβάνει μείζωνος ἀγαθοῦ.

Ἄρα ἡ τελειότης τῆς ἀγάπης ἐν τούτῳ κεῖται· — Ἀγαπᾶσθαι μόνον τὸν Θεὸν καθ' ἑαυτόν· τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἐν αὐτῷ ἢ δι' αὐτόν. — Διόπερ ἐν τῇ ἀγάπῃ οὐκ ἐστὶ τέλειος, ὃ οὐκ ἀρκεῖ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ.

Α. **Η** ἀγαθότης, γενικῶς θεωρουμένη, τριττῇ τυγχάνει· ἀπολελυμένη, σχετικῇ καὶ ἡθικῇ.

Β'. Τῷ Θεῷ ἀνήκει καὶ τὰ τρία ταῦτα εἶδη τῆς ἀγαθότητος. — Α'. Ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγαθὸς τῇ ἀπολελυμένῃ ἀγαθότητι. Καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη ἀγαθότης οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰ μὴ τοῦ ὄντος τελειότης, ἥτις οὖσα ἐν τῷ Θεῷ ἄκρα ἐν παντὶ γένει τελειότητος, ἐπεταὶ τὸν Θεὸν μὴ μόνον εἶναι ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ ἄκρον ἀγαθόν. « Οὐδεὶς » ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός (Ματθ. ιθ', 17). —

Β'. Ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγαθὸς τῇ σχετικῇ ἀγαθότητι. Καὶ γὰρ ἐστὶ ποιητικὸν αἷτιον καὶ πρωτότυπον πάντων τῶν πραγμάτων· ἕκαστον γὰρ ἀποβλέπει πρὸς τὴν ἰδίαν τελειότητα, καὶ ἡ τελειότης αὐτοῦ κεῖται ἐν τῷ ἐξομοιοῦσθαι τῷ ἰδίῳ αἰτίῳ. Ὅθεν πάντα τὰ ποιήματα, κατὰ δύναμιν, ἐφίενται ἐξομοιοῦσθαι τῷ Θεῷ. — Γ'. Ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγαθός, τῇ ἡθικῇ ἀγαθότητι. Καὶ γὰρ αἰ ποτε ἐργάζεται διὰ τὸ ὀφειλόμενον χρέος (ἀνηκον τέλος)· καὶ πάντα πρὸς τὸ ἄκρον ἀγαθὸν πανσόφως ἀνάγει. « Πάντα εἰργάσατο Κύριος δι' ἑαυ- » τόν. » (Παροιμ. ις', 4).

Γ'. Ὁ Θεὸς οὐκ ἐστὶν ἀγαθὸς τῇ κατὰ συμ-
βεβηκὸς ἀγαθότητι· ἐπειδὴ ὦν ἐνέργεια κα-
θαρωτάτη καὶ ἀπλουστάτη, οὐκ ἐστὶ δεκτικὸς οὐ-
δενὸς συμβεβηκότος. Ἔστι τοίνυν ἀγαθὸς τῇ οὐ-
σιώδει ἀγαθότητι· οἷον ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία,

ἡ γινώσις κ.τ.λ. - εἰσὶν οὐσιώδη αὐτοῦ προσόντα.

δ'. Ἰδιον τοῦ Θεοῦ ἐστὶν εἶναι ἀγαθὸν κατ' οὐσίαν· διότι ἐκεῖνος μόνος ἐστὶν ἀγαθὸς κατ' οὐσίαν, οὐπὲρ ἐστὶν οὐσιώδεις τὸ ὑπάρχειν. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἀγαθὸν ἐστὶν, εἰ μὴ ὑπάρχη· τὰ δὲ δυνατόα κυρίως οὐκ εἰσιν ἀγαθὰ, ἀλλὰ δύνανται εἶναι ἀγαθὰ, καθόσον δύνανται ὑπάρχειν. Ἀλλὰ μὴν, ἐκ τῶν εἰρημένων (Κεφ. γ', §. β'), ἡ ὑπαρξὶς τοῦ Θεοῦ μόνου ἐστὶν οὐσιώδης, ὡς ὄντος ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἀπολύτως ἀναγκαίου. Ἄρα ὁ Θεὸς μόνος ἐστὶν ἀγαθὸς κατ' οὐσίαν. Κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν καὶ ὁ Χριστὸς ἔφη· « Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός (Λουκ. ιη', 19). » Τὰ ποιήματά γὰρ λαμβάνοντα τὸ εἶναι παρὰ Θεοῦ, καὶ ἡ ὑπαρξὶς οὕσα ἐν αὐτοῖς κατὰ συμβεβηκός, οὐκ εἰσιν ἀγαθὰ εἰ μὴ κατὰ μέθεξιν.

ε'. Οὐ δύνανται πάντα τὰ πράγματα εἶναι ἀγαθὰ τῇ θείᾳ ἀγαθότητι οὐσιωδῶς καὶ εἰδικῶς θεωρουμένη· οὕτω γὰρ εἶεν ἂν μέρη τινὰ τῆς Θείας οὐσίας. Ὅθεν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος φησί. « Τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τυγχάνει καὶ παρ' αὐτοῦ εἶσιν, ἄλλ' οὐχὶ ἐξ αὐτοῦ »· τοιούτοις μετέχοντα τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Πλὴν πάντα τὰ ποιήματα δύνανται λέγεσθαι ἀγαθὰ τῇ θείᾳ ἀγαθότητι — α) ποιητικῶς· καθότι ὁ Θεός ἐστιν ἄκρως ἀγαθός, καὶ ἔδωκε πᾶσι τοῖς ποιήμασιν ὥστε εἶναι ἀγαθὰ. — β) πρωτοτύπως· καθότι ὁ Θεός ἐστὶ πάντων τῶν πραγμάτων πρωτότυπον, καὶ ὁ ἐξομοιοῖ αὐτά· καὶ ὅσον ὁμοιότερα αὐτῷ εἰσι, τοσοῦτον καὶ κρείττονα.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς ἀπλότητος τοῦ Θεοῦ.

α. **Η** ἀπλότης ἐστίν, Ἄρνησις εἶτουν στέρησις τῆς συνθέσεως. Ἐκεῖνό γάρ ἀληθῶς ἐστὶν ἀπλοῦν τὸ μὴ συντιθέμενον ἐκ μερῶν.

β'. Διττὴ ἐστὶν ἡ σύνθεσις. Πραγματικὴ καὶ τοῦ λόγου. Πραγματικὴ σύνθεσις ἐστὶ, Συνάθροισμά τι τῶν μερῶν ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς ἀπ' ἀλλήλων διηρημένων· οἷον, ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ ἄνθρωπος. Τοῦ λόγου δὲ σύνθεσις ἐστὶ, Τὸ συνιστάμενον ἐκ μερῶν τῷ λόγῳ καὶ κατ' ἐπίνοιαν μόνον ἀπ' ἀλλήλων διηρημένων· οἷον ἐκ τοῦ ζώου καὶ λογικοῦ συνίσταται ὁ ἄνθρωπος. Τὰ δύο γὰρ ταῦτα, εἰ καὶ πραγματικῶς εἰσιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σχετικῶς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὁ νοῦς μὲν τοι διακρίνει αὐτὰ ὡς μέρη, κατὰ τὸν λόγον τοῦ ὁρισμοῦ.

γ'. Ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀμέτοχος πάσης συνθέσεως πραγματικῆς, οὐχὶ δὲ τοῦ λόγου· φησί γάρ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (δ', 24) « Πνεῦμα ὁ Θεός. » Τὸ πρῶτον μέρος ταύτης τῆς προτάσεως ἐστὶ κατὰ τῶν Ἑθνικῶν καὶ Σαδδουκαίων, οἵτινες ἠρνοῦντο εἶναι τὸν Θεὸν Πνεῦμα· « Σαδδουκαῖοι » μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μηδὲ ἄγγελον, μήτε πνεῦμα (Πράξ. κγ', 8). » Ἔτι δὲ κατὰ τινων Αἰγυπτίων Μοναχῶν, οἵτινες ἐκαλοῦντο ἀνθρωμορφεῖται, καθότι ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἀνθρώπινον σῶμα ἔχειν. Τελευταῖον κατὰ τινος

Ἰηουμένου Ἰωακείμ ὀνομαζομένου, ὅστις ἔγραφε·
Τρία πρόσωπα εἶναι ἓνα Θεόν, καθ' ὃν τρό-
πον ἐστὶν ὁ Πέτρος, ὁ Παῦλος καὶ ὁ Ἀν-
δρέας, οἵτινες λέγονται εἰς ἄνθρωπος· διότι ἡ
ἀνθρωπίνη φύσις ἐν αὐτοῖς ἐστὶ μία εἰδικῶς,
ἀλλὰ διηρημένη διὰ τῶν ἐνικῶν καὶ ἀτομικῶν δια-
φορῶν οὓσων ἐν αὐτοῖς.

δ'. Ἐκ τούτων συνάγομεν τὸν Θεὸν λέγεσθαι
μᾶλλον ἀσπρημένως, ζωῇ, ἀγαθότης, ἀγιό-
της, παντοδυναμία, κ.τ.λ. ἢ συγκεκριμένως,
ζῶν, ἀγαθός, ἅγιος, δίκαιος, παντοδύνα-
μος, κ.τ.λ. ταῦτά γὰρ τὰ συγκεκριμένα ὀνόματα
τὸ αὐτὸ σημαίνουν ὡς περ τὸ ἔχον ζωὴν, ἀγα-
θότητα, ἀγιότητα, δικαιοσύνην κ.τ.λ. Ἡ φύσις δὲ
τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν ἔχουσα ταύτας τὰς τελειότη-
τας δυνάμει, ἀλλ' ἐστὶν ἀπλουστάτη ἐνέργεια, ἥ-
τις πραγματικῶς ἐστὶ πᾶσα τελειότης.

ε'. Ἡνίκα δὲ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀποδίδονται τῷ
Θεῷ, κεφαλὴ, ὀφθαλμοί, χεῖρες καὶ ὅμοια,
τρόπος τοῦ λέγειν μεταφορικῶς τυγχάνει. Ἐντεῦ-
θεν ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἐγένετο κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατὰ
τὸ σῶμα, ἀλλὰ κατὰ τὸ Πνεῦμα.

Ἐνστασις.

Ἡ Πατρότης, ἡ Υἱότης καὶ ἡ παθητικὴ Ἐκ-
πόρευσις εἰσιν ἐν τῷ Θεῷ πραγματικῶς διηρημέ-
ναι. Ἀρα ἐν τῷ Θεῷ δίδεται σύνθεσις πραγματικῇ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Εἰσὶ πραγ-
ματικῶς διηρημέναι ἀναφερόμεναι πρὸς ἑαυτάς, ὁ-

μολογοῦμεν τὴν πρότασιν. Ἐὰν δὲ ἀναφέρωνται πρὸς τὴν θεϊαν φύσιν, ἀποφάσκομεν αὐτὴν καὶ τὴν συνέπειαν· διότι πραγματικῶς εἰσιν ἡ αὐτὴ Θεία φύσις, καὶ ἀκολούθως σύνθεσιν μετ' αὐτῆς οὐ σημαίνουσιν, ἀλλ' ἐνότητα.

ς'. Ἡ ἀπλότης, ληφθεῖσα ὡς ἄρνησις καὶ στέρησις τῆς πραγματικῆς συνθέσεως ἐξ ὕλης καὶ μορφῆς, οὐκ ἔστιν ἰδίᾳ τοῦ Θεοῦ· καθ' ὅτι καὶ οἱ Ἄγγελοι οὐ συνθέτονται ἐξ ὕλης καὶ μορφῆς, καὶ στεροῦνται τῆς πραγματικῆς συνθέσεως, διότι ἀσώματοι. Ἀλλὰ ληφθεῖσα ὡς ἄρνησις τῆς συνθέσεως ἐξ ὑποκειμένου καὶ συμβεβηκότος, οἷον ἐκ διανοίας καὶ τῶν αὐτῆς ἐνεργειῶν, ἐκ τῆς οὐσίας καὶ ὑπάρξεως, οὕτως ἰδίᾳ τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ὥστε μηδενὶ ποιήματι προσῆκειν δύναται· καθ' ὅτι πᾶν ποίημα δεκτικόν ἐστι συμβεβηκότων, οἷον χάριτος, ἔξεως κ.τ.λ. Οὐδὲν ποίημά ἐστιν ἰδίᾳ ἐνέργεια, ἰδίᾳ γνῶσις, ἰδίᾳ ἀγάπη· οὐδὲν ὑπάρχει ἀναγκαίως, ὥστε τὴν ὑπαρξιν ταυτίζεσθαι μετὰ τῆς αὐτοῦ οὐσίας.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Δ'.

Περὶ τοῦ ἀμεταβλήτου τοῦ Θεοῦ.

α. Ὁ Θεὸς ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοίωτός ἐστι· « Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν οὐκ ἠλλοίωμαι (Μαλαχ. γ'. 6). » Καὶ γὰρ κατὰ δύο τρόπους δύναται τι μεταβάλλεσθαι· ἢ ἐκλείπον τινὸς πράγματος ὃ ἔσχε, ἢ προσλαμβάνον ὅπερ οὐκ εἶχεν. Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεὸς οὐ δύναται ἐκλείπειν μηδενός,

ὑπάρχων ὃν πάντα ἀναγκαῖον καὶ ἀπλούστατον, μὴδὲ προσλαμβάνειν, ὧν ἄπειρος ἐν παντὶ γένει τελειότητος. Ἀρα ὁ Θεὸς ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοιώτως ἐστι.

Ἐνστασις.

Ὁ Μωϋσῆς ἔφη· «Καὶ ἐνεθυμήθη ὁ Θεός, ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διενοήθη (Γεν. ζ', 6)·» τουτέστι, μετεμελήθη. Ἀρα κ.τ.λ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Εἶπεν ὁ Θεὸς ἐνεθυμήτην μεταφορικῶς, ὁμολογοῦμεν τὴν πρότασιν· κυρίως δὲ ἀποφάσκομεν αὐτὴν καὶ τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς οὕτως ἐνθυμεῖται καὶ διανοεῖται, ὡς μὴ ἀλγῶν, μὴδὲ βουλὴν μεταβάλλων. Ποιεῖ δὲ ὅπερ ποιοῦσιν οἱ ἀλγοῦντες καὶ μεταμελοῦμενοι· ἦτοι φθείρει τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅποτε εἰσὶν αὐτῷ δυσάρεστα.

β'. Τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἀναλλοιώτον ἰδιόν ἐστι τοῦ Θεοῦ· καθότι πᾶν ποίημα μεταβλητόν ἐστιν οὐσιωδῶς καὶ κατὰ συμβεβηχός. Οὐσιωδῶς μὲν, διότι διαβιβάζει ἐκ τοῦ μὴ εἶναι πρὸς τὸ εἶναι διὰ τῆς δημιουργίας, καὶ διότι δύναται παρὰ Θεοῦ στρέφεσθαι εἰς τὸ μὴδέν. Κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν μόνος ὁ Θεὸς λέγεται ὅτι ἔχει ἀθανασία· καὶ γὰρ τὰ λογικὰ ποιήματα, καὶ περ ἂν μέλλουσι συντηρεῖσθαι, δύνανται ὅμως παρὰ Θεοῦ φθίρεσθαι· καὶ κατὰ τοῦτο λέγονται φθαρτά. Κατὰ συμβεβηχός δὲ, διότι πᾶν ποίημα δεκτικόν ἐστι συμβεβηκότων, ὅσον ἔξωθεν καὶ ἐνερ-

γείας. Μόνος δὲ ὁ Θεὸς ἐστὶν ἡ αὐτοεներγεία, ἡ αὐτοβούλησις, ἡ αὐτονόησις, κ.τ.λ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Ε΄.

Περὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ.

α. **Η** ἀγιότης ἐστὶ, τελεία ἀγνεΐα ἐκ παντὸς μόλυσμou πνευματικοῦ. Οὗτος δὲ ὁ μόλυσμος γεννᾶται ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, καὶ προσκολλήσεως ἐπὶ τὰ χεῖρω.

β'. Ἐστὶ δὲ ἡ ἀγιότης θεία τελειότης. « Ἅγιος ὁ Θεὸς ὁ κατοικῶν ἐν ὑψηλῷ (Ἡσ. λγ', » 5). » « Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς ὁ Κύριος (ἀ. Βασιλ. » 6', 2). » « Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος Κύριος Σα- » θαῶθ (Ἡσ. ς', 3). » Καὶ γὰρ ὁ Θεός, ὡς Ὁν ἐξ ἑαυτοῦ, ἐστὶ καθαρὰ ἐνέργεια, ἀπλούστατος καὶ ἀμετάβλητος, καὶ ἐπομένως οὐ δύναται ἐκλείπειν. Ὁ Θεὸς ἄρα ἐστὶν Ἅγιος κατ' οὐσίαν· καὶ τοῦτό ἐστι προσὸν ἴδιον αὐτοῦ. Τὸ ποίημα δὲ κατὰ μεθεξῆς· καθότι διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, ἐνοῦται τῇ ἀκτίστῳ αὐτοῦ καθαρότητι, καὶ γίγνεται, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, κοινωνὸν τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως. « Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ (ἀ. Ἰωάν. δ', 16). » καὶ ἀκολούθως τῆς σοφίας αὐτοῦ, μακαριότητος, ἀθανασίας, καὶ τῶν λοιπῶν τελειότητων, ὧν τὸ ποίημα μετασχεῖν δύναται. Παραλόγως ἄρα ὁ Ἐωσφόρος εἶπεν· « Ἐσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ (Ἡσ. ιδ', 14). » καὶ γὰρ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ὁμοιότητα οὐδεὶς ἀφί-

κνεῖται, ἐὰν μὴ γένηται μέτοχος τῆς αὐτοῦ ἀγιότητος.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Σ'.

Περὶ τοῦ ἀπείρου τοῦ Θεοῦ.

α. **Τ**ὸ ἄπειρον, κατὰ τὴν τῆς φωνῆς σημασίαν, ἐστὶ τὸ μὴ ἔχον πέρας. Τοιγαροῦν τῷ Θεῷ ἀνήκει κυρίως τὸ ἄπειρον, ὡς προσὸν τῆς Θείας αὐτοῦ Οὐσίας καὶ φύσεως· « Μέγας Κύριος » . . . καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας (Ψαλμ. ρμδ', 3). » Πρόδηλος δὲ ὁ λόγος ἐκ τῶν εἰρημένων (Κεφ. β', §. 2), καθότι ὁ Θεὸς ἐστὶν Ὁν ἀναγκαῖον καὶ ἀπέραντον. Ἄρα οὐ δύναται εὑρεθῆναι τέλος ἢ πέρας τῆς αὐτοῦ τελειότητος καὶ δυνάμεως.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Ζ'.

Περὶ τοῦ ἀμέτρου, εἴτουν περὶ τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας τοῦ Θεοῦ.

α. **Ο**ρίζεται τὸ ἀμετρον, ἥτοι ἡ ἀπανταχοῦ παρουσία τοῦ Θεοῦ, Ἀπέραντος δυνάμεις τοῦ ὑπάρχειν ἐν παντὶ τόπῳ· « Μέγας, καὶ οὐκ » ἔχει τελευτήν, ὑψηλὸς καὶ ἀμέτρητος (Βαρούχ, γ', 25). » Καὶ, « Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν Οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ; » ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω

» τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώ-
 » σω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ
 » ἡ χεὶρ σου (Ψαλ. ρλή, 7—10). »

6'. Κατὰ τρεῖς τρόπους ὁ Θεὸς πανταχοῦ ἐστι.

— α.) Κατὰ παράστασιν, καθ' ὅσον τὰ πάντα
 ὁρᾷ κατὰ τὸν Ἀπόστολον· « Καὶ οὐκ ἐστὶ κτίσις
 » ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνά καὶ τε-
 » τραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ (Ἑβρ. δ',
 » 13). » — β.) Κατὰ δύναμιν· « Ἐν αὐτῷ γὰρ
 » ζῶμεν καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν (Πράξ. ιζ',
 » 28). » Δῆλον, — Ἐν αὐτῷ ζῶμεν· οὐχὶ το-
 πικῶς ὥσπερ τὰ στρουθία ἐν τῷ ἀέρι, ἢ οἱ ἰχθῦς
 ἐν τοῖς ὕδασι, ἀλλὰ ποιητικῶς, καθάπερ ἡ ψυχὴ
 χορηγεῖ ζωὴν τῷ σώματι. — Καὶ κινούμεθα,
 οὐ μόνον καθότι δίδωσι τοῖς ποιήμασι δύναμιν τοῦ
 ἐνεργεῖν, ἀλλὰ καθότι ἀμέσως σὺν αὐτοῖς συντρέ-
 χει εἰς ἕκαστον ἔργον. — Καὶ ἐσμέν· τουτέστι
 διὰ τῆς συντηρήσεως. — γ.) Κατ' οὐσίαν· καὶ
 γὰρ τὸ κράτος καὶ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶ
 πανταχοῦ, πραγματικῶς ἐστὶ μετὰ τῆς οὐσίας αὐ-
 τοῦ. Ὡςπερ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ πάντοτε καὶ
 πανταχοῦ, λέγει ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος, οὕτως ὁ
 Θεὸς ἐστὶ πάντοτε καὶ πανταχοῦ.

γ'. Ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρὼν ἐστίν, οὐ περι-
 γραπτῶς, ὅπερ ἰδιὸν ἐστὶ τοῦ σώματος, οὐδὲ
 διοριστικῶς· καὶ γὰρ ἐν οὐδενὶ τόπῳ περικλείε-
 ται, ἀλλὰ πεπληρωμένως οὐ μόνον πάντα τό-
 πον πληρῶν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ περιέχων πάντα τό-
 πον. Αὐτός ἐστι τῶν τόπων τόπος, καὶ τῶν Οὐ-
 ρανῶν ὑψηλότερος, καὶ τοῦ ἅδου βαθύτερος, ὥς

φησιν ὁ Ἰώβ (ιά, 7—9) « Ἡ ἔχνος Κυρίου εὐρή-
 » σεις, ἢ εἰς τὰ ἔσχατα ἀφίκου ἀ ἐποίησεν ὁ Παν-
 » τοκράτωρ; Ὑψηλὸς ὁ Οὐρανὸς, καὶ τί ποιήσεις;
 » βαθύτερα δὲ τῶν ἐν ἄβου, τί οἶδας; Ἡ μακρό-
 » τερα μέτρου γῆς, ἢ εὐρους θαλάσσης; » Ὅθεν
 ἀκριβέστερόν ἐστι λέγειν τὸν κόσμον εἶναι ἐν τῷ
 Θεῷ, δυνάμει τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας αὐτοῦ, ἢ
 τὸν Θεὸν εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ μὴ περικλειόμενον ἐν
 αὐτῷ. Τὰ κενὰ δὲ διαστήματα ἐκτὸς τοῦδε τοῦ κό-
 σμου, κατὰ τὸν Αὐγουστίνον (Βιβλ. ιά, Περὶ Πόλ.
 Θεοῦ, Κεφ. έ.) οὐκ ἄλλο εἰσὶν, εἰ μὴ οἱ μάταιοι
 τῶν ἀνθρώπων διαλογισμοί, δι' ὧν ἀπείρους τό-
 πους φαντάζονται, μηδενὸς τόπου ὄντος ἐκτὸς τοῦ
 κόσμου. Καθάπερ οἱ ἄνθρωποι ματαίως φαντάζον-
 ται χρόνους παρεληλυθότας πρὸ τῆς τοῦ κόσμου
 δημιουργίας, μηδενὸς χρόνου ὄντος πρὸ τοῦ κό-
 σμου.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Η΄

Περὶ τῆς αἰδιότητος τοῦ Θεοῦ.

α. Ορίζεται ἡ αἰδιότης τοῦ Θεοῦ, Ἀπέραν-
 τος ζωῇ, ὅλη ὁμοῦ καὶ τελεία ἀπόλαυσις.

Λέγεται α.) Ἀπέραντος, τουτέστιν ἥτις σε-
 ρεῖται ἀμφοτέρων τῶν ἄκρων καὶ περάτων· δηλ.
 ἀρχῆς τε καὶ τέλους.

Λέγεται β.) ζωῇ, διότι ἡ ἀπόλαυσις ἐστὶν ἰδία
 τῶν ζώντων· τουτέστι ζωῇ νοερά.

Λέγεται γ.) Ὅλη ὁμοῦ, ὅπως διαφέρει τὸ αἰ-
 ώγιον τοῦ χρόνου, ὃς τις οὐσιωδῶς διαδεχόμενός

ἔστι καὶ διαιρετὸς εἰς μέρη πρότερα καὶ ὕστερα.
Ἐν δέ γε τῇ αἰδιότητι οὐδὲν ἔστι παρεληλυθός,
ὥς μὴ ὄν, καὶ οὐδὲν μέλλον ὥς μὴδέ πω ὄν.

Λέγεται δ'.) Ἀπόλαυσις, ταυτέστι διαμονή
ἐν τῷ ἰδίῳ εἶναι τοῦ κατέχοντος· καθὼς δύναται
σταθερῶς διαμένειν ἐν αὐτῇ.

Λέγεται ε'.) Τελεία, ὅπως διαφέρει τῆς διαμο-
νῆς τῶν Ἀγγέλων· διότι, εἰ καὶ κατ' οὐσίαν οὐκ
εἰσι φθαρτοί, ὑπόκεινται μὲν τοι τῇ κατὰ συμβε-
βηκὸς μεταβολῇ. Καὶ γὰρ νέας ποιοῦσιν ἐνερ-
γείας περὶ καινῶν πραγμάτων· ὥς τὰ πολλὰ δια-
λογίζονται καὶ θέλουσιν. Ἄλλ' ἡ αἰδιότης οὐδε-
μίαν δέχεται μεταβολήν, οὔτε οὐσιώδη οὔτε
κατὰ συμβεβηκός.

β'. Δόγμα Πίστεώς ἔστι, τὸν Θεὸν εἶναι αἰώ-
νιον καὶ αἰδιον. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος
(ἀ. Τιμ. ζ', 16) «Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν.»
Καί· «Θεὸς αἰώνιος (Ἠσ. μ'. 28)» Καὶ γὰρ τὸ ὄν
ἐξ ἑαυτοῦ ἐστὶν ἐνέργεια ἀπλουστάτη καὶ ἀμετά-
βλητος. Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεὸς μετεβάλλετο, ἐὰν μὴ
ἦ αἰώνιος· καθότι ἢ ἤρξατο, ἢ ἐξέλιπε τοῦ εἶναι,
ἢ καινὸν τι προσελάμβανε. Ἄρα ἡ αἰδιότης ἰδίᾳ
ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καθάπερ καὶ τὸ ἀμετάβλητον.

Ἐνστάσεις.

Α'. Ὁ Θεὸς ἀπ' αἰῶνός ἐστι παντοδύναμος.
Ἄρα ἡδύνατο ἀπ' αἰῶνος δημιουργεῖν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ συνεπόμενον. Ἡδύνατο
ἀπ' αἰῶνος δημιουργεῖν ὅσα μὲν οὐκ ἀντιλέγου-

σιν, ὁμολογοῦμεν· ὅσα δὲ ἀντιλέγουσιν, ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ οὐχ ἥττον ἀντιλέγει τι ποίημα εἶναι αἰώνιον, ἢ τὸ ὅρος ἀνευ κοιλάδος. Πᾶν γὰρ ποίημα μεταβλητόν ἐστι, καὶ οὐ δύναται εἶναι ἡ αὐτὴ ἐνέργεια· ἀλλὰ δύναται, κατὰ διαδοχὴν, καινὰς ἐνεργείας τίκτειν καὶ λαμβάνειν. Ἐν δὲ τῇ αἰδιότητι οὐδεμία τυγχάνει διαδοχῆς. Ἄρα κ.τ.λ.

Β'. Ἐν τῇ διαμονῇ τοῦ πράγματος ἐκείνη ἐστὶν ἀληθὴς διαδοχῆ, ἐν ᾗ σώζεται πρότερον καὶ ὕστερον. Ἀλλὰ μὴν ἐν τῇ αἰδιότητι δίδεται πρότερον καὶ ὕστερον. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ αἰωνίου Θεοῦ γέγραπται (Ἀποκαλ. α', 8) « Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος. » Αὕτη ἡ τοῦ Θεοῦ ἐνεσῶσα διαμονὴ μείζων ἐστίν, ἢ ὅτε τὸν κόσμον ἐδημιούργησεν. Ἄρα ἐν τῇ αἰδιότητι δίδεται διαδοχὴ χρόνου.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν ἐλάττονα. Ἐν τῇ αἰδιότητι δίδεται πρότερον καὶ ὕστερον ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ σχέσιν πρὸς τὰ διάφορα τοῦ χρόνου μέρη, ὁμολογοῦμεν. Ἐσωτερικῶς δὲ καὶ εἰδικῶς, ἀποφάσκομεν τὴν ἐλάττονα. Ὅθεν ἡ αἰδιότης, καὶ περ διαμονὴ τυγχάνει πραγματικῶς ἀδιαίρετος, δυνάμει ὁμῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν περιέχει τὰ διαδεχόμενα μέρη τοῦ χρόνου, καὶ σχετικῶς πρὸς αὐτὰ λέγεται—« Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος. »

Γ'. Ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐστὶν ἀπ' αἰῶνος· καὶ οὐ δύναται λέγεσθαι σήμερον γεννηθῆναι. Ἄλλως, οὐκ ἂν εἶη αἰώνιος.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν πρότασιν. Οὐ δύναται

τὸν Θεὸν Λόγον λέγεσθαι σήμερον γεννᾶσθαι, ἂν ἡ φωνὴ σήμερον ἐννοῇ ἐκεῖνο τὸ διωρισμένον μέρος τοῦ χρόνου ὅπερ ἦν, ἀποκλειομένων τῶν προτέρων, ὁμολογοῦμεν τὴν πρότασιν· ἐπειδὴ ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ Λόγου, οὐ μόνον ἐστὶ πρὸ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων τῶν παρεληλυθότων. Ἐὰν δὲ ἡ φωνὴ σήμερον ἐννοῇ αὐτὴν μὲν τὴν διαμονήν, ἥτις εἶναι ἀπλουστάτη, ἀνταποκρινομένην δὲ πᾶσι τοῖς διαδεχομένοις μέρεσιν, ἀποφάσκομεν τὴν πρότασιν. Ὅθεν ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ Λόγου, καθ' ὃ ἐστὶν αἰώνιος, διαμένει καὶ σήμερον καὶ εἰς τὸν αἰῶνα διαμενεῖ. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀεὶ ποτε γεννᾶται, ἀεὶ ποτε ἐνεργεῖα ἐγεννήθη. Ἐντεῦθεν ὁ Πατὴρ πρὸς τὸν Υἱὸν οὕτω φησί· « Υἱὸς μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γε- » γέννηκά σε (Ἑβρ. α', 5). » Αὕτη δὲ ἡ γέννησις οὐ χρόνῳ, ἀλλ' αἰδιότητι μετρεῖται· μᾶλλον δὲ ἡ αὐτὴ ἐστὶν αἰδιότης. Ἐν ταῖς Γραφαῖς τοίνυν ἐξηγεῖται διὰ ῥήματος χρόνου παρεληλυθότος ἡ ν, ὅπως ἐννοήσωμεν διὰ τοῦ ἦ ν, μὴ εἶναι διαδεχομένην, ἀλλ' ὅλην ὁμοῦ καὶ πεπληρωμένην, καὶ μηδέποτε ἐν κινήσει, ἀλλ' ἐν ὄρῳ καὶ πέρατι· οὐδέ ποτε ἐν τῷ γίγνεσθαι δηλ· ἐν δυνάμει, ἀλλ' ἀεὶ ἐν τῷ γεγεννηθῆσαι, ἐνεργεῖα δηλ..

γ'. Ἡ αἰδιότης ἰδίᾳ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ δύναται ἀνῆκειν τῷ ποιήματι, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν τῶν Πατέρων, οἵτινες ὁμοφώνως διαλέγονται κατὰ τῶν Ἀρειανῶν, τὸν Θεῖον Λόγον μὴ εἶναι ποίημα· καθότι ἐν ταῖς Γραφαῖς λέγεται αἰώνιος· φησί γάρ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (α',

Ι) « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς
 » τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Καὶ ὁ Παῦ-
 λος (Ἑβρ. α, 8) « Πρὸς δὲ τὸν Υἱόν· Ὁ θρόνος
 » σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. » Καὶ
 γὰρ ὅπερ ἐστὶν αἰώνιον καὶ ἀμετάβλητον, οὔτε
 ἀρχὴν, οὔτε τέλος δύναται ἔχειν, οὔτε ἐν τῷ εἶναι
 αὐτοῦ, οὔτε ἐν ταῖς ιδιότησιν αὐτοῦ. Πάντοτε
 ἡ αὐτὴ γνῶσις αὐτοῦ καὶ ἡ αὐτὴ ἀπέραντος ἀγά-
 πη. Ἄλλὰ μὴν μόνος ὁ Θεός ἐστιν ἀμετάβλη-
 τος. Ἄρα κ.τ.λ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Θ'.

Περὶ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀκατανοήτου

τοῦ Θεοῦ.

Α. **Η** τοῦ πράγματος ὁρασίς τριπλῇ ἐστὶ
 ἀφαιρετικὴ, ἐποπτικὴ καὶ συμπεριλη-
 πτικὴ. — Ὅρασις ἀφαιρετικὴ λέγεται, ἣν ἔχο-
 μεν διὰ τινος ἄλλου εἶδους· οἷον ἡ γνῶσις
 τῆς λογικῆς ψυχῆς, ἣν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς
 λαμβάνομεν· καὶ διὰ τοῦτο συνάγομεν τὴν логи-
 κὴν ψυχὴν, ἣν ἡμεῖς οὐκ οἶδαμεν, πνευματικὴν
 οὐσίαν τυγχάνειν· διότι αἰσθανόμεθα πνευματικῶς
 ἐνεργεῖν. — Ἐποπτικὴ δὲ ὁρασίς ἐστιν, ἥνίκα
 τὸ πρᾶγμα ἐν ἑαυτῷ καὶ διὰ τοῦ ιδίου
 αὐτοῦ εἶδους ὁρῶμεν· καθάπερ αἱ αἰσθήσεις
 ἐπιλαμβάνουσι τὰ ἴδια ἀντικείμενα, οἷον ἡ ὁρασίς
 τὰ χρώματα, ἡ γεῦσις τὰ γευστά κ.τ.λ. — Συμπε-
 ριληπτικὴ τέως ὁρασίς λέγεται, ἥνίκα τὸ πρᾶγ-

μα διαγιγνώσκεται, οὐ μόνον καθ' ὃ ἐστὶν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ σὺν πάσῃ τῇ καθάρσῃ τῇ καὶ τελειότητι, καθ' ἣν γίνεται γινώστών.

Σημ. Ὡδε οὐδὲν λέγομεν περὶ τῆς ἀφαιρετικῆς ὁράσεως, καθ' ὅτι γίνεται δι' ἑτέρου εἶδους. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων (Κεφ. 6', §. 6.) « Τὰ » ἁόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιή- » μασι νοούμενα καθαροῦνται (Ῥωμ. α', 20). » Διό » ἔστω.

6'. Ἡ ἐποπτικὴ ὁρασις τοῦ Θεοῦ φυσικῶς ἐστὶν ἀδύνατος. « Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς » ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται (ἀ. Τιμόθ. ε', 16). » Τουτέστιν. Ὁ Θεός, ὃν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἑώρακεν, ἀλλ' οὐδὲ ὁρᾶν δύναται. Καὶ γὰρ ὁ Θεός ἐστὶν Ὁ ὑπερφυσικόν· δηλ. ὑπεράνω τῆς τῶν κτιστῶν τάξεως. Ὅθεν, ὥς περ ὁ σωματικὸς ὀφθαλμὸς οὐ δύναται ὁρᾶν τὰ πνευματικὰ ὡς ἀνωτέρας τάξεως, οὕτω καὶ ὁ κτιστὸς νοῦς οὐ δύναται φυσικῶς γινώσκειν, ὅσα ἐστὶ τῆς θείας καὶ ὑπερφυσικῆς τάξεως. — Ὑπερφυσικῶς δὲ ἡ τοιαύτη ὁρασις δυνατὴ ἐστὶν· ἐπειδὴ ὑπόσχεται ὁ Θεός χορηγεῖν ταύτην τοῖς καθαροῖς τῇ καρδίᾳ. « Μακάριοι » οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψον- » ται (Ματθ. ε', 8). » Καὶ « Ὁψόμεθα αὐτὸν κα- » θώς ἐστι (ἀ. Ἰωάν. γ', 2). » Ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη ὁρασις δυνατὴ ἐστὶ, δείκνυται. Ἐπειδὴ ἐστὶ τις ἀναλογία προστιθεμένη τῇ κτιστῇ διανοίᾳ πρὸς τὸ ὁρᾶν ἐποπτικῶς τὸν Θεόν· καὶ γὰρ ἡ κτιστὴ διανοία ἐστὶ νοερά, ὁ δὲ Θεὸς νοητός ἐστὶν. — Ἀρα

ὁ Θεὸς γίνεται ἀντικείμενον τῆς κτιστῆς διανοίας.
— Ἄρα σωματικὸς ὀφθαλμὸς μηδὲ ὑπερφυσικὸς
δύναται ἐπιλαμβάνειν τὸν Θεόν· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐστὶν
ἐκτὸς τῆς ἐκτάσεως, ἥτοι ὑπεράνω τῆς σω-
ματικῆς ὁράσεως.

Ἐνστάσις.

Οἱ ἀρχαῖοι τῶν Πατέρων, ὁ Χρυσόστομος, ὁ
Θεοδώρητος καὶ ἄλλοι, διδάσκουσι μὴ δύνασθαι
τὸν Θεὸν καθορᾶσθαι, εἰ μὴ διὰ τινος συγκα-
ταβάσεως. Ἄρα κ.τ.λ.

Αὐσίς. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Οὐ δύνα-
ται καθορᾶσθαι οὔτε φυσικῶς, οὔτε ὑπερφυσικῶς
τῇ συμπεριληπτικῇ ὁράσει, τουτέστι καθ' ὃν τρό-
πον ὁρᾷ ὁ Θεὸς ἑαυτὸν (ὅπερ ἀκοινώνητον τῷ
ποιήματι) ὁμολογοῦμεν τὴν πρότασιν. Οὐ δύναται
καθορᾶσθαι ὑπερφυσικῶς τῇ ἐποπτικῇ ὁράσει,
ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον καὶ τὴν συνέπειαν.
Ἡ συμπεριληπτικὴ γὰρ τοῦ Θεοῦ ὁρασίς ἐστιν
ἀδύνατος καὶ ὑπερφυσικῶς· καθότι ὁ Θεὸς ἐστὶν
ἀπείρως γνωστός. Ἀλλὰ μὴν κτιστὴ καὶ πεπερα-
σμένη διάνοια οὐ δύναται τίκτειν ἄπειρον ὅρασιν.
Ἄρα ἡ κτιστὴ καὶ πεπερασμένη διάνοια, οὐ δύνα-
ται συμπεριληπτικῶς τὸν Θεὸν καθορᾶν.

γ'. Κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν τῶν Θεολόγων, ἐν
ταύτῃ τῇ θνητῇ ζωῇ οὐκ ἔστι δυνατόν τὸν Θεὸν
ἐποπτικῶς καθορᾶσθαι· « Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώ-
» ποτε (Ἰωάν. ἀ, 18). » Καί, — « Ὅν εἶδεν οὐ-

» δεις ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται (ἀ. Τιμόθ.
» ζ'. 16). »

Ἐνστάσεις.

Α'. Ὁ μακάριος Παῦλος, « ἡρπάγη εἰς τὸν
» παράδεισον ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ ἤκουσεν
» ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι
» (β'. Κοριν. ιβ', 4). » — Τῷ Μωϋσῇ ὑπεσχέθη
δεικνύειν πᾶν ἀγαθόν· καὶ ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ
πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ οὐχὶ διὰ τύπων καὶ
αἰνιγμάτων. « Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋ-
» σην, ἐνώπιος ἐνωπίῳ, ὥς εἴ τις λαλῆσαι πρὸς
» τὸν ἑαυτοῦ φίλον (Ἐξοδ. λγ', 11). » Ἄρα ἡ
ἐποπτικὴ τοῦ Θεοῦ ὄρασις συνεχωρήθη αὐτοῖς.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ
ταῖς ἐναργέσι καὶ καθαραῖς ῥήσεσιν, οὐ δεῖ ἀνθί-
στασθαι τὰς ἀσαφεῖς. — ἀ.) Διότι οὐκ ἔστι πρό-
δηλον τί νοητέον διὰ τρίτον Οὐρανόν, εἰς ὃν
ἡρπάγη ὁ Ἀπόστολος, καὶ τίνων ἐκεῖσε ἀκήκοε.
— β'.) Διότι ὁ Θεὸς ῥητῶς εἶπε τῷ Μωϋσῇ· « Οὐ
» δυνήσῃ ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου· οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ
» ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται (Ἐξοδ.
» λγ', 20). » Ὁ Μωϋσῆς ἄρα οὐχ ἐώρακε πᾶν
ἀγαθόν ἐν ἰδίῳ εἶδει, ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῃ εἰκόνι, ἐν
ᾗ ὁ Θεὸς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ὁ Ἄγγελος φέρων τὸ
πρόσωπον τοῦ Θεοῦ εἴωθε φαίνεσθαι τῷ Μωϋσῇ
καὶ αὐτῷ συλλαλεῖν, ὥσπερ ὁ φίλος πρὸς τὸν φί-
λον, στόμα πρὸς στόμα, καὶ πρόσωπον πρὸς πρό-
σωπον· οὐχὶ δὲ δι' ὀνειράτων, διὰ τύπων καὶ αἰνιγ-

μάτων σκοτεινῶν, διὰ πυρὸς δηλ: διὰ νεφέλης κτλ.

Β'. Τὸ καθορᾶν τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καθορᾶν ἐστὶν ἐποπτικῶς· ὡς δῆλον ἐκ τοῦ Ἀποστόλου· « Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσό-
» πτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς
» πρόσωπον (ἀ. Κορινθ. ιγ', 12). » Ἀλλὰ μὴν ὁ
Μωϋσῆς ἐώρακε τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσω-
πον. Ἄρα ἐώρακεν αὐτὸν ἐποπτικῶς.

Λύσις. Διακρινόμεν τὴν μείζονα. Ὅρᾶν πρόσω-
πον πρὸς πρόσωπον τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ φύσει
ἐποπτικῶς, ὁμολογοῦμεν. Ὅρᾶν πρόσωπον πρὸς
πρόσωπον ἐν φύσει ληφθείσῃ, ἐν ᾗ ὁ Θεός, ἡ μάλ-
λον εἰπεῖν ὁ Ἀγγελος ἐλάλει τῷ Μωϋσεῖ, ἀποφά-
σκομεν τὴν μείζονα. Καίπερ αὐτὸ τὸ πρόσωπον
λελαμπρυσμένον, καθάπερ ἔλαμψε τὸ τοῦ Χριστοῦ
πρόσωπον ἐν τῇ Μεταμορφώσει, Μωϋσῆς οὐχ ἐώ-
ρακε· φησί γὰρ « Οὐ δυνήσῃ ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν
» μου· οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου
» καὶ ζήσεται. — Καὶ ἀφελῶ τὴν χεῖρα, καὶ τότε
» ὄψει τὰ ὀπίσω μου· τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ
» ὀφθῆσεται σοι (Ἐξοδ. λγ', 20. 23). » Ὅψει τὰ
ὀπίσθιά μου δηλ: ἐν σώματι ληφθέντι, τὸ δὲ πρό-
σωπόν μου ὁρᾶν οὐ δυνήσῃ. Ὅτι δὲ ὁ Ἀπόστολος
ἔφη, « τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον (ἀ. Κο-
» ρινθ. ιγ', 12) » νοητέον περὶ τῆς ὁράσεως τοῦ
Θεοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ εἶδει, συνάγεται τοῦτο ἐκ τῶν
ἐπομένων ῥημάτων· « τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς
» καὶ ἐπεγνώσθην (ἀ. Κορινθ. ιγ', 12). »

δ'. Οἱ μακάριοι οὐχ ὀρῶσιν ἐξίσου τὸν Θεόν·
φησί γὰρ ὁ Χριστός, « Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός

» μου μοναὶ πολλαὶ εἰσι (Ἰωάν. ιδ', 2). » Καὶ ὁ Ἀπόστολος, « Ἀστήρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν (ἀ. Κορινθ. ιέ, 41. 42). »

Ἐνστάσις.

Ὁ Ματθαῖος (κ', 1—16) φησί. Τὸ αὐτὸ δηναρίον πᾶσι τοῖς ἔργαταις ἀποδίδεται, εἰ καὶ ἄλλοι πλεῖον καὶ ἥττον κεκοπιάκασιν. Ἄρα πάντες λαμβάνουν ἴσην μακαριότητα.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ συνεπόμενον. Ἰσην μακαριότητα, κατὰ τὸ ἀντικείμενον, ὁμολογοῦμεν. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἔσται πᾶσιν εἰς μισθὸς δι' ἐνὸς δηναρίου σημαινόμενος. Ἰσην μακαριότητα εἰδικήν, ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν· καθότι οἱ μακάριοι διαφόρως τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον ἀπολαύσουσι.

έ. Οἱ μακάριοι ἀναγκαίως ὁρῶσι, — ά.) Πάντα τὰ ἐν τῷ Θεῷ εἰδικῶς· δηλ. τὰς τρεῖς Θείας Ὑποστάσεις καὶ πάντα τὰ θεῖα προσόντα. — β.) Οἱ μακάριοι οὐχ ὁρῶσιν ἀναγκαίως τὰ ποιήματα κατὰ τὸ εἰδικὸν αὐτῶν εἶναι, καθότι εἰσὶ τι ὁλοτελῶς ἐκ τοῦ Θεοῦ κεχωρισμένον· ὁρῶσι δὲ ἐκ τῶν κτιστῶν πραγμάτων, ἅπερ ἀνήκει τῇ τελειότητι, ἢ τῇ αὐτῶν καταστάσει. Ἐντεῦθεν ὁρῶσι, — ά.) Τὰ τῆς Χάριτος Μυστήρια, ἅτινα ἐν τῇ δε τῇ ζωῇ διὰ τῆς Πίστεως πεπιστεύκασι· καὶ γὰρ τῇ Πίστει ἔπεται ἡ ὄρασις ὡς μισθὸς τῶν ἔργων. — β.) Ὅρῶσι πάντα τὰ τῶν πραγμάτων εἶδη καὶ γένη, ἅπερ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰσιν

ἀντικείμενον, καθότι αὕτη ἡ γνῶσις ἀνήκει τῇ αὐ-
τῶν τελειότητι. — γ'.) Ἐκ τῶν ἐνδεχομένων γι-
νώσκουσιν ἅτινα κατὰ μέρος αὐτοῖς ἀνήκει· οἷον
τὰς προσευχάς, αἱ πρὸς αὐτοὺς ἀνάγονται. —
Ἄρα ἐνδέχεται μακάριόν τινα ἐλάττονα ἀξιωμα-
των καὶ δόξης πλείω γινώσκειν, ἢ τὸν ἀνώτερον
καὶ μείζονα, καθότι πλείονες αὐτὸν ἐπικαλοῦνται·
ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο ἐστὶ μακαριώτερος, κατὰ
τὸν Ἱερὸν Αἰγυσιῆνον (Βιβλ: ἐ. τῶν Ἐξομολ.
Κεφ. δ') ὅπου τῷ Θεῷ οὕτω συνομιλεῖ. « Μακά-
ριός ἐστιν ὅστις σὲ γινώσκει, εἰ καὶ τὰλλα
ἀγνοῇ. Ὅστις δὲ σὲ καὶ τὰλλα γινώσκει οὐχὶ
διὰ τοῦτο μακαριώτερος, ἀλλὰ διὰ σὲ μόνον. »
(Ὁρα Κεφ. ἐ, Παράγρ. α, § α.)

ζ'. Οἱ μακάριοι οὐ δύνανται καθορᾶν πάντα
τὰ δυνατὰ ποιήματα· ἄλλως κατενόουν τὴν Θεῖαν
παντοδυναμίαν. Καὶ γὰρ οὐκ ἄλλως ὁ Θεὸς λέγε-
ται κατανοεῖν τὴν παντοδυναμίαν αὐτοῦ, εἰ μὴ
καθορᾶν πᾶν ὅ,τι αὐτὴ δύναται.

Ἐνστάσις.

Ὅστις δύναται ὁρᾶν μείζον, δύναται καὶ ἥττον.
Ἄλλὰ μὴν ἥττόν ἐστιν ὁρᾶν πάντα τὰ δυνατὰ
ποιήματα ἢ τὸν Θεόν. Ἄρα οἱ μακάριοι ὁρῶσι
πάντα τὰ δυνατὰ ποιήματα.

Αὐσίς. Ἀποφάσκομεν τὴν ἐλάττονα. Καὶ γὰρ
τὸ ὁρᾶν πάντα τὰ δυνατὰ ποιήματα, οὐκ ἔστι μόνον
ὁρᾶν, ἀλλὰ καὶ κατανοεῖν τὴν Θεῖαν Παντο-
δυναμίαν, ὅπερ ἀδύνατον.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Γ'.

Περὶ τῶν ἐπιζητουμένων ὅπως ὁ Θεὸς
ἐποπτικῶς ἐμφανῆς γένηται.

ἀ. **Τ**ρία ἐπιζητοῦνται ὅπως ὁ Θεὸς ἐποπτικῶς
ἐμφανῆς γένηται τοῖς λογικοῖς ποιήμασι. — α.)
Ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου, τουτέστι τῆς
χτιστῆς διανοίας. — β.) Ἐκ μέρους τοῦ ἀντι-
κειμένου. — Καὶ γ.) Ἐκ μέρους αὐτῆς τῆς
ἐνεργείας ἥτοι ὁράσεως.

β. Ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου ἐπιζητεῖται τὸ
Φῶς τῆς δόξης· «Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς»
— τουτέστι πνευματικῆς διηνεκῶς ἀναβλυ-
ζούσης εἰς ἡμᾶς ὧδε διὰ τῆς Χάριτος, ἐν τῷ Οὐ-
ρανῷ διὰ τῆς δόξης — «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα
» φῶς (Ψαλμ. λέ, 10). » Ἔστι δὲ τὸ φῶς τῆς
δόξης ἕξις ὑπερφυσικῇ, δι' ἧς ἡ χτιστὴ διά-
νοια ὑψοῦται καὶ διατίθεται πρὸς τὸ καθορᾶν ἐπο-
πτικῶς τὸν Θεόν.

γ. Ἐκ μέρους τοῦ ἀντικειμένου, τουτέστι τοῦ
Θεοῦ, ἐπιζητεῖται ὅπως ἐνωθῇ τῇ χτιστῇ δια-
νοίᾳ κεκοσμημένη τῷ φωτί τῆς δόξης, καὶ
σὺν αὐτῇ συντρέξῃ πρὸς τὸ ἐγείρειν τὴν
ὄρασιν. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστῖνον
(Βιβλ. ε. Περὶ Τριάδ. Κεφ. ιβ'). «Ἡ γνῶσις γεν-
» νᾶται ἐκ τοῦ γινώσκοντος καὶ ἐγνωσμένου πράγ-
» ματος.» Ἐντεῦθεν ὁ ἄνθρωπος ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ
οὐχ ὁρᾷ (Παράγρ. θ', § γ'), ἐποπτικῶς τὸν Θεόν,
εἰ καὶ πανταχοῦ πάρεστι· καθότι τῷ λόγῳ τοῦ

ἀντικειμένου οὐχ ἐνοῦται τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ. Ὡς περ οὐδὲ ὁ ὀφθαλμός, μάλα καλῶς διατιθέμενος, βλέπει τὰ ἐν τῷ σκότει ἀντικείμενα, ἅτινα παρόντα αὐτῷ τυγχάνει· διότι ἄνευ τοῦ φωτός ὁ ὀφθαλμός οὐ κινεῖται.

δ'. Τελευταῖον ἐκ μέρους αὐτῆς τῆς ὁράσεως ἐπιζητεῖται, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν τῶν Θεολόγων, ἐμφανὲς τοῦ ἀντικειμένου ὁμοίωσις· τουτέστιν, ἱκανότης τοῦ νοός ὡς ὅρος τῆς ὁράσεως, πρὸς ὃν οὕτως ἔχει ἡ ὄρασις, ὡς περ ὁ φωτισμός πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἡ καῦσις πρὸς τὴν θερμότητα. « Ὡς περ γάρ, φησὶν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος (Βιβλ. Θ'. Περὶ Τριάδ. Κεφ. ια.) ἡνίκα διὰ » τῆς ὁράσεως τοῦ σώματος ὀρώμεν τὰ σώματα, » γίνεται τις ὁμοίωσις ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, οὕτως ἡνίκα ὀρώμεν τὸν Θεὸν γίνεται τις τοῦ » Θεοῦ ὁμοίωσις αὐτῇ ἡ ὄρασις. »

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΠΡΟΣΩΝΤΩΝ, ἅτινα

ἐξηγοῦνται κατὰ τρόπον

δυνάμεως.

α. **Τ**ὰ Θεῖα προσόντα, ἅτινα κατὰ τρόπον δυνάμεως ἐξηγοῦνται εἰσιν — ἡ διάνοια, ἡ θέλησις καὶ ἡ παντοδυναμία.

Περὶ τῆς Θείας διανοίας.

α. **Ε**φημεν (Κεφ. ε. Παραγρ. γ'. § δ'.) ὅτι ἐν τῷ Θεῷ οὐκ εἰσι πᾶσαι αἱ τελειότητες δυνάμει, καθότι ὁ Θεός, ὡς Ὀν ἀναγκαῖον καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ὑπάρχον, ἐστὶν ἐνέργεια καθαρωτάτη καὶ ἀπλουστάτη· καὶ ἐπομένως ἡ Θεία Οὐσία, ἡ Θεία διάνοια καὶ ἡ Θεία γνῶσις τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σημαίνουσι.

β'. Τοιγαροῦν, καθάπερ ἡ Θεία οὐσία ἐστὶν ἀπλουστάτη, ἀμετάβλητος καὶ ἀπείρος οὕτω καὶ ἡ Θεία αὐτοῦ γνῶσις. «Ὡς περ σὺ ἀληθῶς εἶ, φησὶν» ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος (Βιβλ. ιγ', τῶν Ἐξομολ. Κεφ. ις',) οὕτως σὺ μόνος οἶδας ὦν ἀμετάβλητος, καὶ οἶδας ἀμεταβλήτως, καὶ θέλεις ἀμεταβλήτως. » Ὡσαύτως «Ὅτι Θεὸς γνώσεων Κύριος (ἀ. Βασιλ. β', 3). — Καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς (Ψαλμ. ρμς', 5).» — Ὁμοίως· «Πάντων γνῶσιν ἔχεις (Ἑσθήρ ιδ', 15).» Καὶ πρῶτον μὲν γινώσκει ἑαυτὸν καὶ κατανοεῖ ὡς πρῶτιστον ἀντικείμενον· εἶτα δὲ τὰ ἄλλα ἅπαντα δυνατὰ, ὑπάρχοντα καὶ μένοντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· «Κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας. Καὶ οὐκ ἔστι χτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχλησμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ (Ἑβρ. δ'. 12. 13.)»

Δείκνυται δὲ τοῦτο καὶ διὰ τοῦ φυσικοῦ λόγου. Ὁ Θεὸς ἐστὶν, οὐ οὐδὲν χρεῖττον εἶναι καὶ ἐπιγοεῖσθαι δύναται. Ἀλλὰ μὴν ἡ γνῶσις

ἔστιν ἀρίστη τελειότης, καὶ βέλτιόν ἐστιν ἔχειν αὐτήν, ἢ μὴ. Ἄρα ἐν τῷ Θεῷ ἐστὶ γνῶσις, οὐχὶ δὲ συλλογιστική, καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη εἰσάγει ἀτελειότητα.

Ἐνστασις.

Ὁ Θεὸς ἐνίσταται ὡς ἀπορῶν λαλεῖ. « Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν ἢ πτοηθῶσι (Ἰεζεκ. 6'. 5) » — Καί· « Εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν Πατέρα μου ᾔδειτε ἂν » (Ἰωάν. 17, 19). « Ἄρα οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ τελειοτάτη γνῶσις.

Λύσις. Κατὰ τὸν Ἁγιὸν Ἰερώνυμον ἡ φωνὴ ἄρα, τῇ Θεῷ μεγαλειότητι οὐ δύναται ἀνήκειν· ἀλλ' ἐστὶν ἴδιον τοῦ ἡμετέρου τρόπου τοῦ λέγειν, ὅπως δηλ. τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐλεύθερον διασώζεται. Καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· « Ὁ τὰ πάντα γινώσκων, ὅταν λέγῃ ἄρα οὐκ ἀπορεῖ ἀλλ' ἐλέγχει. » Καὶ γὰρ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἀποδίδεται τῷ ἀνθρώπῳ, ὅς τις διὰ τοῦτο ἀπορεῖ, ὅτι ἀγνοεῖ· οὐχὶ δὲ τῷ Θεῷ, ὥπερ οὐδὲν ἐστὶν ἀδύνατον.

γ'. Διακρίνεται ἡ Θεῷ γνῶσις, κατὰ τὸν ἡμέτερον τρόπον τοῦ νοεῖν, — α.) Εἰς γνῶσιν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν. Γνῶσις θεωρητικὴ ἐστὶ, τοῦ ἀντικειμένου μὴ ἐνεργοῦντος· οἷον ἡ γνῶσις δι' ἧς ὁ Θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν καὶ τὰ πράγματα ἀπλῶς δυνατά. Αὕτη ἡ γνῶσις ἐστὶν ἀναγκαία, καθ' ὅτι οὐκ ἐξέρχεται ἐκ τῶν Θεῶν ἀποφάσεων. Πρακτικὴ δὲ γνῶσις ἐστὶ, τοῦ ἀντικειμένου ἐνεργοῦντος· οἷον ἡ τοῦ κόσμου δη-

μιουργία, ἥτις ἐξήρτηται ἐκ τῶν Θείων ἀποφάσεων, καὶ ἐπομένως ἐλευθέρα. Καὶ αὕτη αἰτία ἐστὶ τῶν πραγμάτων, καθάπερ ἡ τέχνη ἐν τῷ νῷ τοῦ τεχνίτου ἐστὶν αἰτία τῶν τεχνικῶν πραγμάτων.—
 β'.) Εἰς γνῶσιν ἀπλῆς νοήσεως, καὶ εἰς γνῶσιν ὀράσεως. Πολυθρήλητός ἐστιν ἐν τοῖς σχολαστικοῖς Θεολόγοις ἡ τοιαύτη διαίρεσις. Ἡ γνῶσις ἀπλῆς νοήσεως ἐστὶ τῶν πραγμάτων ἀπλῶς δυνατῶν, ἅτινα οὔτε ἔλαβον οὔτε λήφονται ὑπαρξιν. Γνῶσις δὲ τῆς ὀράσεως ἐστὶ τῶν πραγμάτων τῶν ὑπαρχόντων ἐν τινι χρόνου διαφορᾷ, εἴτε ἐνεργείᾳ ὑπάρχουσιν, εἴτε ὑπῆρξαν, εἴτε ὑπάρξουσιν.

Ενστάσις.

Τοσαῦται διαιρεταί εἰσιν αἱ γνῶσεις ἐν τῷ Θεῷ, ὅσοι οἱ τρόποι καθ' οὓς δύνανται διαιρεθῆναι τὰ δυνατὰ πράγματα. Ἀλλὰ μὴν τὰ δυνατὰ πράγματα διαιρεῖσθαι δύνανται εἰς ἐκεῖνα, ἃ ὑπ' οὐδεμιᾶς ὑποθέσεως ἔσονται, καὶ εἰς ἐκεῖνα, ἅτινα ὑπό τινος ὑποθέσεως ἔσονται καὶ περ οὐδέποτε πληρωθήσεται ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις. Ἄρα οὐκ ὀρθή ἡ παρ' ὑμῶν προτεθεῖσα διαίρεσις.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν ἐλάττονα. Διττῶς δύνανται γινώσκεισθαι τὰ δυνατὰ πράγματα· δηλ. τῷ τρόπῳ τῆς ἀπλῆς νοήσεως, καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὀράσεως, διὰ τὸ διπλοῦν ἀντικείμενον τὸ συντρέχον εἰς τὰ ὑποτιθέμενα μέλλοντα, ὁμολογοῦμεν τὴν πρότασιν. Ὅτι διττῶς γινώσκονται

τα δυνατὰ πράγματα καὶ κατ' ἄλλον δηλ. τρόπον, ὅστις καθίστησι μεσαίαν γνῶσιν διηρημένην ἐκ τῆς ἀπλῆς νοήσεως καὶ ἐξ ἐκείνης τῆς ὁράσεως, ἀποφάσκομεν τὴν ἐλάττονα. Ἐν τῷ ὑποτιθεμένῳ τοίνυν μέλλοντι, ὡς πέρ ἐστιν ἐκεῖνο τῆς παραδόσεως τοῦ Δαβὶδ (ἀ. Βασ. κγ') εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Σαοὺλ ἐὰν ἐπέμενεν ἐν τῇ πόλει Κεῖλα, δύο θεωρητέα — ἀ.) Αὕτη ἡ παράδοσις ἡ μηδέποτε ἐσομένη, καὶ ἐπομένως ἀπλῶς δυνατὴ, ἐστὶν ἀντικείμενον τῆς γνώσεως τῆς ἀπλῆς νοήσεως. — β.) Ἐστὶν ἀσθένειά τις ἀνθρωπίνη, ἥτις τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Κεῖλα ἀσφαλῶς ἐπακολουθήσειεν ἂν, τοῦ Σαοὺλ ἀπειλοῦντος τὴν τε πολιορκίαν καὶ καταστροφὴν τῆς πόλεως, ἐὰν μὴ ὁ Θεός, διὰ τῆς δραστηκῆς αὐτοῦ βοηθείας, ἐνισχύειν αὐτοὺς ἀπεφύνατο. Πλὴν οὐκ ἀπεφύνατο, βουλόμενος τὸν Δαβὶδ διὰ τῆς φυγῆς διασώζεσθαι. Ὅθεν ἡ ἀδυναμία τῶν Κεῖλατῶν καὶ ἡ Θεία ἀπόφασις, ἣν τι ὑπάρχον· καὶ ἐπομένως ἀντικείμενον τῆς γνώσεως τῆς ὁράσεως. — Ὡσαύτως δυνατόν ἦν ἐπιστρέφειν τὴν τε Τύρον καὶ Σιδῶνα (Λουκ. ι, 13), εἰ ἐώρων τὰ θαύματα, τὰ γινόμενα ἐν Βηθσαιδᾶ καὶ Χοραζίν. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἡ ἐπιστροφή αὐτῶν ἦν ἀντικείμενον τῆς γνώσεως τῆς ἀπλῆς νοήσεως· ἀλλ' ἡ θέλησις αὐτῶν οὐ τοσοῦτον σκληρὰ, ὡς περ ἡ θέλησις τῶν πολιτῶν τῆς Βηθσαιδᾶ καὶ Χοραζίν. Ἡ δύναμις δὲ καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς χάριτος ἐδίδετο ἂν αὐτοῖς τοῖς πολίταις· καὶ ἐπομένως ἦν ἀντικείμενον τῆς γνώσεως τῆς ὁράσεως. Ἡδύνατο γὰρ ὁ Χριστὸς ἀσφαλῶς εἰπεῖν

τούς ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐπιστρέψειν, ἐὰν καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁμοίαι δυνάμεις ἐγένοντο.

δ'. Μέσον τῆς Θείας γνώσεως λέγεται, τὸ αἷτιον αὐτῆς. οἷον τὰ ποιήματα μέσον τυγχάνει, δι' οὗ φυσικῶς γινώσκομεν ὑπάρχειν τὸν Θεόν· καθότι τίκτουσιν ἐν ἡμῖν ταύτην τὴν γνῶσιν. Καὶ ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς διαλέξεσιν αἱ πρώται ἀρχαὶ μέσα τῆς γνώσεως τυγχάνουσι· καθότι δι' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν ἐρχόμεθα εἰς τὴν τοῦ συμπεράσματος γνῶσιν· Τούτων τεθέντων,

Α'. Ὁ Θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἄνευ τινὸς μέσου. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐστὶν αὐτὸ τὸ φῶς, αὐτὴ ἡ ἀλήθεια, δι' ἣν τὰ πάντα γνωστὰ αὐτῷ τυγχάνει. Ἄρα, ἐὰν τὰς πρώτας τῆς γνώσεως ἀρχὰς γινώσκομεν, ἄνευ τινὸς μέσου, καὶ δι' αὐτῶν ἐρχόμεθα εἰς τὴν τοῦ συμπεράσματος γνῶσιν, πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς, ἄνευ μέσου, γινώσκει ἑαυτὸν ὡς πρώτην ἀλήθειαν. Κατὰ δὲ τὸν ἡμέτερον τρόπον τοῦ νοεῖν, καθ' ὃν διακρίνομεν τὰ θεῖα προσόντα ἐκ τῆς Θείας οὐσίας, ὁ Θεὸς γινώσκει τὰ ἴδια προσόντα ἐν τῇ αὐτῇ Θεῇ οὐσίᾳ, ἐξ ἧς γινώσκομεν τὰς ιδιότητας αὐτοῦ πηγάζειν.

Β'. Ὁ Θεὸς γινώσκει ἐν ἑαυτῷ τὰ ἄλλα ἐξ αὐτοῦ κεχωρισμένα. Οὕτω γὰρ φησὶν ὁ Ἰερὸς Αὐγουστῖνος (Βιβλ. ε'. Περὶ Γενέσ. Κεφ. ιε.) « Τὰ » πάντα εἶδεν, ὅτε αὐτὰ ἐποίησε· καὶ ὡς περὶ εἶ-
 « δεν αὐτὰ, οὕτω καὶ ἐποίησεν· οὐκ ἐκτὸς αὐτοῦ,
 « ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ ταῦτα ὁρῶν. » Τοῦτο δείκνυται καὶ διὰ τοῦ φυσικοῦ λόγου· ἐπειδὴ ἡ γνῶσις ἐκ

τοῦ ἀντικειμένου τὴν τε τελειότητα καὶ τὸ εἶδος λαμβάνει. Ἐντεῦθεν ἡ Μεταφυσικὴ τιμιωτέρα ἐστὶ τῆς Φυσικῆς, καθότι καταγίνεται περὶ κρεῖττον ἀντικείμενον, ὥς ἐκ πάσης ὕλης ἀφηρημένον· τουτέστι περὶ τὴν λογικὴν ψυχὴν, καὶ περὶ αὐτὸν τὸν Θεόν. Πᾶσα δὲ ἡ Φυσικὴ θεωρεῖ τὸ φυσικὸν σῶμα. Ἀλλὰ μὴν ἀντιλέγει ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ τό τε εἶδος καὶ τὴν τελειότητα λαμβάνει ἐκ τῶν ποιημάτων, οὓσα ἡ τοιαύτη γνῶσις μία καὶ ἡ αὐτὴ μετὰ τῆς αὐτοῦ Οὐσίας. Ἀρα ὁ Θεὸς γινώσκει ἐν ἑαυτῷ καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ κεχωρισμένα.

ε. Ὁ Θεὸς τοίνυν ὁρᾷ τὰ δυνατὰ πράγματα. — α.) Ἐν τῇ Θεῇ αὐτοῦ οὐσίᾳ, ἣτις ἐστὶν αὐτὸ τὸ εἶναι· καθότι τὸ εἶναι μεταδίδωσι τοῖς ποιήμασι. — β.) Ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ, ὥς ποιητικὴ αἰτία αὐτῶν. — γ.) Ἐν ταῖς ἰδέαις αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἡ ἰδέα τύπος ἐστὶν ἢτοι ἐσωτερικὴ ὁμοίωσις ἐν τῷ τοῦ ἐνεργοῦντος νοῦ, πρὸς ἣν τὸ ἴδιον ἔργον διευθύνει καὶ τελειοῖ. Αἱ Θεαὶ δὲ ἰδέαι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν, εἰ μὴ ἡ Θεία Οὐσία· καθόσον κατὰ τὴν αὐτῆς ὁμοίωσιν παράγονται τὰ ποιήματα. Πραγματικῶς ἄρα ἐν τῷ Θεῷ μία ἐστὶν ἡ ἰδέα, καθάπερ καὶ ἡ γνῶσις· ἀλλὰ κατὰ τὸν ἡμέτερον τρόπον τοῦ νοεῖν ποικίλη τυγχάνει, καθ' ὅσον ἡ Θεία Οὐσία ἀπείροις τρόποις δύναται γίνεσθαι μέτοχος ὑπὸ τῶν ποιημάτων. Ἀλλὰ τὰ ὑπάρχοντα πράγματα, ἐν τινι χρόνῳ διαφορᾷ, ὁρᾷ ὁ Θεὸς ἐν ταῖς Θεαῖς αὐτοῦ ἀποφάσει· διότι τὰ μέλλοντά ἐστι καθ' ὃν τρόπον ὁ Θεὸς ἀπεφάνητο αὐτὰ, λέγω ἐλευθέρως ἢ ἀναγκασίως· τουτέστιν

ἐὰν ὁ Θεὸς ἡβουλήθη δοῦναι αὐτοῖς τὴν ὑπαρξίν ἐλευθέρως ἢ ἀναγκαίως. Καὶ γὰρ ἡ Θεία θέλησις δρασικωτάτη τυγχάνει, οὐ μόνον ἐν τῷ γίγνεσθαι ἅπερ βούλεται, ἀλλὰ καὶ γίγνεσθαι καθ' ὃν τρόπον θέλει. Θέλει δὲ ὁ Θεὸς γίγνεσθαι τινὰ ἀναγκαιώς, ὥς περ ἡ κίνησις τῶν ἀλόγων καὶ ἀναισθητῶν ποιημάτων· καὶ τινὰ ἄλλα ἐνδεχομένως ἢ τοις ἐλευθέρως, ὥσανεὶ αἱ τῶν ἀνθρώπων πράξεις.

Ἐνστασις.

Ὁ Θεὸς ἐν ταῖς αὐτοῦ ἀποφάσεσι, τοῦλάχιστον οὐχ ὁρᾷ τὰς φαύλας πράξεις ἐλευθέρως ἐσομένας· καθότι αὐτὰς δραστικῶς οὐκ ἀποφαίνεται, ἀλλὰ μόνον συγχωρεῖ. Ἄρα ὁ Θεὸς οὐχ ὁρᾷ τοῦλάχιστον τὰς φαύλας πράξεις ἐλευθέρως ἐσομένας.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Οὐχ ὁρᾷ ἐν ταῖς θετικαῖς ἀποφάσεσιν αὐτοῦ, ὥς περ ἂν ἀπεφαίνετο πρὸς αὐτὰς τὰς φαύλας πράξεις κινεῖν τὴν κτιστὴν θέλησιν, ὁμολογοῦμεν. Οὐχ ὁρᾷ ἐν ταῖς παραχωρητικαῖς αὐτοῦ ἀποφάσεσιν, ἀποφασχομεν τὸ προηγούμενον. Ὁ Θεὸς τοίνυν οὐκ ἀπεφήνατο κινεῖν τὴν κτιστὴν θέλησιν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, καθάπερ βλασφημοῦσιν ὁ τε Λουθῆρος καὶ Καλβῖνος· ἀλλ' ἀπεφήνατο παραχωρεῖν αὐτὸς διὰ τοὺς λόγους, περὶ ὧν λεχθήσεται ἐν τῷ περὶ τῆς Θείας Προνοίας Κεφαλαίῳ. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ παραχωρητικῇ ἀποφάσει περιχλείεται ἡ ἀπόφασις τοῦ συντρέχειν τὸν Θεόν, ὅσον πρὸς τὴν ὕλην τῆς ἁμαρτίας πρὸς ἣν ἡ πονηρὰ θέλησις μέλλει διορί-

σασθαι· καὶ οὕτως ἐν αὐτῇ τῇ ἀποφάσει τοῦ συν-
τρέχειν πρὸς τὴν ὕλην τῆς ἁμαρτίας, ὁρᾷ ὁ Θεὸς
τὴν μέλλουσαν ἁμαρτίαν. Πρὸς τούτοις ὁ Θεὸς
ἀπ' αἰῶνος ὁρᾷ τὴν πονηρὰν θέλησιν διορισμένην
εἰς τὸ κακόν, ὃν τρόπον ὁρᾷ αὐτὴν ἐν χρόνῳ, χο-
ρηγῶν ἐνεργείᾳ αὐτῇ τῇ θελήσει συνδρομὴν, ἥτοι
συντηρῶν αὐτὴν ἢ φυσικῶς ὁ Θεὸς κινεῖ. Καὶ γὰρ
ἡ γυνῶσις τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἀμετάβλητος, τὴν τῶν
πραγμάτων γέννησιν τε καὶ φθορὰν, οὔτε αὐξάνει,
οὔτε μειοῖ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Περὶ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ.

α. **Ε**ν τῷ Θεῷ ἐστὶ θέλησις· « Πάντα ὅσα
» ἠθέλησεν, ἐποίησε (ψαλμ. ριγ', 11) » Καὶ γὰρ
ἡ θέλησις οὐκ ἔστιν ἄλλο, εἰ μὴ φυσικὴ τις κλί-
σις, ἥτις ἐν μὲν τοῖς αἰσθητικοῖς ποιήμασι λέγε-
ται ὁρεξις· καὶ ἐν τοῖς νοεροῖς Θέλησις. Καὶ
καθάπερ ἐν τῷ Θεῷ τὸ εἶναι καὶ τὸ νοεῖν ταυ-
τίζεται, οὕτω τὸ εἶναι καὶ τὸ θελεῖν. Ἄρα ἐν τῷ
Θεῷ μία ἐστὶ πραγματικῶς ἡ θέλησις καὶ τὸ θέ-
λημα· καθάπερ ἐστὶ μία φύσις, ποικίλη δὲ κατὰ
τὸν ἡμέτερον τρόπον τοῦ νοεῖν.

β'. Ἡ Θεία θέλησις διαιρεῖται εἰς θέλησιν ση-
μείου, καὶ εἰς θέλησιν εὐδοκίας. Θέλησις ση-
μείου ἐστὶν ἐξωτερικὸν σημεῖον τῆς Θείας
θελήσεως. Οὕτως αἱ τοῦ Θεοῦ Ἐντολαὶ καλοῦν-
ται θέλησις τοῦ Θεοῦ· διότι δι' αὐτῶν γινώ-

σκομεν τὸν Θεὸν θέλγειν γίγνεσθαι, ἃ ἐν τῇ Θεείᾳ αὐτοῦ Νόμῳ διορίσατο. Θέλῃσις δὲ εὐδοκίας ἐστίν, αὐτὴ ἡ ἐσωτερικὴ καὶ διαμένουσα ἐνέργεια τῆς Θείας θελήσεως.

γ'. Προσέτι ἡ τοῦ σημείου θέλῃσις πενταπλῆ τυγχάνει· δηλ.: ἐντολὴ, ἀπαγόρευσις, συμβουλή, παραχώρησις καὶ ἐνέργεια. Καί γάρ ὁ Θεὸς βούλεται ἡμᾶς ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν ὡς ἐντέλλεται ἢ συμβουλεύει—ἀπέχεσθαι τοῦ κακοῦ ὃ ἀπαγορεύει—διωγμοὺς καρτερεῖν ὡς συγχωρεῖ—καὶ τὰς ἀτυχίας ἃς πέμπει.

δ'. Ἡ τῆς εὐδοκίας θέλῃσις διττὴ ἐστὶ· προηγουμένη καὶ ἐπομένη. Θέλῃσις προηγουμένη λέγεται ἐκείνη, δι' ἧς ὁ Θεὸς βούλεται τι γίγνεσθαι καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον· μὴ θεωρουμένων δηλ. τῶν μερικῶν περιστάσεων· ὡς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, μὴ θεωρουμένων τῶν μερικῶν περιστάσεων, δηλ. τῶν φαύλων πράξεων. Ἐπομένη δὲ θέλῃσις ἐστὶ, δι' ἧς ὁ Θεὸς βούλεται τι ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως, θεωρουμένων τῶν μερικῶν περιστάσεων· ὡς τὴν τιμωρίαν τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ τὴν δόξαν τῶν δικαίων.

ε'. Ἡ ἐπομένη καὶ ἀπολύτως θέλῃσις τοῦ Θεοῦ πάντοτε πληροῦται· « Τῷ βουλήματι αὐτοῦ » τίς ἀνθέστηκε; (Ρωμ. θ'. 19) ». Ἄλλ' ἡ προηγουμένη οὐχὶ πάντοτε· ὡς δὴλον ἐκ τοῦ Ματθαίου· « Προσάκεις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, » ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς « ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησατε (κγ', 37); ». Οὐχὶ διὰ τοῦτο δυνάμεθα λέγειν τὴν

Θείαν θέλησιν νικᾶσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· καθότι ὡς περ βούλεται σώζειν αὐτοὺς ὑπηκόους, οὕτω καὶ κράζειν παρηκόους. Ὅθεν αἰέποτε πληροῦται ἑκατέρα τῶν θελήσεων. Οἱ ἄπιστοι δὲ ἐναντίον τῆς τοῦ Θεοῦ θελήσεως πράττουσι μὴ πιστεύοντες εἰς τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ· οὐχὶ διὰ τοῦτο νικῶσιν αὐτήν, ἀλλὰ πειράσσονται ἐν ταῖς βασάνοις τὴν ἐξουσίαν ἐκείνου, οὗ ἐν τοῖς δωρήμασι τὸ ἔλεος ἠθέτησαν. Καὶ οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησις αἰεὶ μένει θριαμβεύουσα.

ς'. Κοινὴ δόξα τῶν Θεολόγων ἐστὶ, τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ σώζειν πάντας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς προηγουμένης θελήσεως τῆς εὐδοκίας, οὐχὶ τῆς ἐπομένης—διότι οὐ πάντες σώζονται—ἀλλὰ τῆς προηγουμένης, δι' ἧς ὁ Θεὸς πᾶσι τοῖς υἱοῖς τοῦ Ἀδάμ, καὶ ὑπὸ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας βερυπωμένοις, ἐτοιμάζει καὶ χορηγεῖ χάριτας ἀληθῶς ἱκανὰς, δι' ὧν δύνανται τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθαι.

ζ'. Ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ λέγεται αἰτία δεσπόζουσα· ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, αἰτία διευθύνουσα· ἡ παντοδυναμία, αἰτία ἐπιτελοῦσα. Ὅπερ τηλαυγῶς ἐξηγεῖται τῷ παραδείγματι τοῦ τεχνίτου· οὗ ἡ θέλησις δεσπόζει τὴν τοῦ οἴκου οἰκοδομήν, ἣν ἡ τέχνη διευθύνει, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ εἴτε δύναμις κινουσα ἐπιτελεῖ.

η'. Ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησις αἰτία ἐστὶ τοῦ κακοῦ τῆς ποινῆς· διότι ἡ ποινὴ ἐστὶ δικαία καὶ ἠθικῶς ἀγαθὴ ὡς ἐπαγορευοῦσα τοὺς ἐνόχους, τοὺς ἀπειθεῖς παιδεύουσα, τοὺς τε ἀδυνάτους ἐκ τοῦ κακοῦ

ἐκκλίνει. « Ὁ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά·
 » Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός (Ἠσ. μέ, 7). ». Οὐκ ἔστι δὲ
 αἰτία τοῦ κακοῦ τῆς ἁμαρτίας· « Οὐχὶ Θεός
 » θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ (ψαλμ. έ, 5)· » ἐπειδὴ ἡ τοῦ
 ἀνθρώπου θέλησις δικαία τυγχάνει, ἥνικα θέλη
 ὅπερ ὁ Θεός βούλεται. Καὶ γὰρ ἡ ἀδικία οὐκ ἂν
 εἴη ἀδικία, εἰ ἐγένετο κατὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα.

Ἐνστασις.

Λέγεται τὸν Θεὸν σκληρύνειν τὰς καρδίας, ὡς
 τὴν τοῦ Φαραώ· « Ἐγὼ δὲ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν
 » Φαραώ (Ἐξοδ. ζ', 3). » Ἄρα ἔστιν αἰτία καὶ
 τοῦ κακοῦ τοῦ πταίσματος.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ὁ Θεός
 σκληρύνει τὰς καρδίας ἀποφατικῶς, διὰ τῆς ἀφαι-
 ρέσεως τῆς χάριτος, ὁμολογοῦμεν. Σκληρύνει τὰς
 καρδίας θετικῶς ἐκχέων τὴν κακίαν, ἀποφάσκομεν
 τὸ προηγούμενον.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Γ'.

Περὶ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν ιδιοτήτων
 τῆς Θείας θελήσεως.

α. Πρόδηλόν ἐστι, τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀντικεί-
 μενον τῆς Θείας θελήσεως, καθάπερ τὸ ἀληθές
 τῆς Θείας διανοίας.

β'. Τὸ ἀντικείμενον τῆς Θείας θελήσεως διπλοῦν
 τυγχάνει ὕλικόν καὶ εἰδικόν· Ὑλικὸν ἀντικεί-

μενον τῆς θελήσεώς ἐστὶ τὸ ἡγαπημένον πρᾶγμα. Εἰδικὸν δὲ ὁ λόγος καὶ ἡ αἰτία, δι' ἣν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀγαπᾶται. Οὕτω π. χ. τὸ φάρμακόν ἐστιν ὑλικὸν ἀντικείμενον τοῦ ἀσθενοῦς· εἰδικὸν δὲ ἡ υἰγεία· διότι ἡ υἰγεία ἐστὶν αἰτία, δι' ἣν τὸ φάρμακον ζητεῖται παρὰ τοῦ ἀσθενοῦς.

γ'. Ὑλικὸν ἀντικείμενον τῆς θείας θελήσεως πρῶτιστόν ἐστιν αὐτός ὁ Θεός· διότι ἐστὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν. Δεύτερον δὲ ὑλικὸν ἀντικείμενόν ἐστι, πάντα τὰ ποιήματα ἐν τινι χρόνου διαφορᾷ ὑπάρχοντα, κατὰ τὸ τῆς Σοφίας· « Ἀγαπᾷς γὰρ τὰ ὄντα πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσῃ » ση ὧν ἐποίησας· οὐδὲ γὰρ ἂν μισῶν τι κατέσχεύσας (Σοφ. Σολομ. ι'α, 25).» Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ πᾶν ἀγαθόν. Τῆς ἀτελοῦς δὲ καὶ ἐλλειπούσης θελήσεώς ἐστὶ τὸ μὴ ἀγαπᾶν τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀγαπητόν. Ἀλλὰ μὴν πάντα τὰ ποιήματα ἀγαθὰ ἐστὶ· « Καὶ ἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα » ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν (Γεν. α', 31).» Ἔτι δὲ τὸ ἀγαπᾶν ἐστὶν εὖ ποιεῖν καὶ εὐεργετεῖν· καὶ ὁ Θεὸς πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι ποιήμασι εὖ ποιεῖ καὶ εὐεργετεῖ, καθ' ὅσον χορηγεῖ αὐτοῖς τὸ εἶναι. Ἄρα ὁ Θεὸς οὐκ ἀγαπᾷ τὰ ἀπλῶς δυνατόν πρᾶγματα, διότι αὐτοῖς οὔτε εὖ ποιεῖ οὔτε εὐεργετεῖ.

δ'. Εἰδικὸν δὲ ἀντικείμενον τῆς θείας θελήσεως ἐστὶ, μόνῃ ἡ θεία ἀγαθότης, δι' ἣν ἑαυτὸν καὶ πάντα ἀγαπᾷ· « Πάντα εἰργάσατο Κύριος δι' ἑαυτὸν (Παροιμ. ις', 4).»

ε'. Ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὰ λογικὰ τῶν ποιημάτων ἀγάπῃ φιλίας· Φησί γὰρ· « Οὐκ ἔτι ὑμᾶς λέγω

» δούλους.... ὑμᾶς δὲ εἶρηκα φίλους (Ἰωάν. ιε,
 » 15)». Τὰ δὲ ἄλογα οὐχ οὕτως· καθότι οὐ θέλει
 αὐτοῖς τὸ ἀγαθὸν δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ πρὸς χρῆσιν
 καὶ ὠφέλειαν τῶν λογικῶν. «Καὶ ἄρχετε τῶν ἰχ-
 » θύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ Οὐ-
 » ρανοῦ, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν... καὶ πάντων
 » τῶν ἑρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς (Γεν.
 « α, 28).»

Ἑ ν σ τ α σ ι ς.

Ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὰ λογικὰ ποιήματα δι' ἑαυτὸν.
 Ἄρα οὐκ ἀγαπᾷ αὐτὰ ἀγάπῃ φιλίας, ἀλλ' ἰδίου
 πόθου καὶ ἐπιθυμίας.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Ὁ Θεὸς
 γὰρ οὐ πρὸς ἰδίαν ὠφέλειαν ἀγαπᾷ ἡμᾶς, ἀλλ' ἡ-
 μᾶς πρὸς ἑαυτὸν ἀνάγει, ὥς πρὸς ἄκρον ἀγαθὸν
 ἡμῶν· καὶ ἐν τούτῳ εὖ ποιεῖ ἡμῖν τῇ χαριστικῇ
 ἀγάπῃ.

ς'. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἴση τυγχάνει ἐκ μέ-
 ρους τῆς θελήσεως, ἥτοι τῷ λόγῳ τοῦ θελήματος
 αὐτοῦ· διότι γενικῶς καὶ ἀπολύτως μία ἐστὶ, μᾶλ-
 λον δὲ αὐτὸς ὁ Θεὸς κατὰ τὸν Ἰωάννην «Ὁ Θεὸς
 » ἀγάπη ἐστὶ (ἁ. Ἰωάν. δ', 8).» Τῷ λόγῳ δὲ τοῦ
 ὅρου ἐστὶν ἄνισος· διότι ἐπεὶ τὸ ἀγαπᾷν κεῖται ἐν
 τῷ εὖ ποιεῖν τινί, πάντως ὁ Θεὸς ἐκεῖνα πλείω
 ἀγαπᾷ, οἷς ποιεῖ μείζονα ἀγαθά.

ζ'. Ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ ἑαυτὸν ἀναγκαίως, καθ' ὅσον
 ἐστὶν ἄκρον ἀγαθόν· τὰ ποιήματα δὲ ἐλευθέρως,
 ὥς οὐκ ὄντα ἄκρον ἀγαθόν.

Ἐνστάσεις.

Α'. Τὸ θέλαιν καὶ τὸ εἶναι ἐν τῷ Θεῷ ταῦτά
εἰσιν. Ἀλλὰ μὴν τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ ἐστὶ πάντῃ
ἀναγκαῖον. Ἄρα καὶ τὸ θέλαιν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ταῦτά εἰσι,
καθ' ὅσον εἰσὶ μία καὶ ἡ αὐτὴ ὄντοτης, ἥτοι ὁ αὐ-
τὸς Θεός, ὁμολογοῦμεν. Ταῦτά εἰσι σχετικῶς καὶ
ὡς πρὸς ὅρον, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Καὶ γὰρ
τὸ θέλαιν γενικῶς καὶ ἀπολύτως, σημαίνει τί ἐ-
ξωτερικῶς θελητόν· ὅπερ ὁ Θεός ἡδύνατο καὶ
μὴ θέλαιν ποιῆσαι. Ἄρα ἡ τοῦ Θεοῦ ἐλευθερία θέ-
λησις τρόπος ἐστὶ τῆς θείας ἀγάπης τοῦ ἀπο-
βλέπειν πρὸς τὸν ὅρον ἐξωτερικῶς, ὅστις ἡδύνατο
καὶ μὴ τίθεσθαι.

Β'. Ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία κεῖται ἐν τῇ ἀδιαφο-
ρίᾳ. Ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ Θεῷ οὐδεμία ἐστὶν ἀδιαφο-
ρία. Ἄρα καὶ οὐδεμία ἐλευθερία.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ἡ ἐλευθερία
κεῖται ἐν τῇ ἀδιαφορίᾳ τῇ ἐνεργητικῇ, ὁμολογοῦ-
μεν. Τῇ παθητικῇ δέ, δι' ἧς δύναται τις νέαν
ἐνέργειαν ἐκφύειν καὶ ἐαυτῷ λαμβάνειν, ὑποδιαι-
ροῦμεν. Ἡ κτιστὴ ἐλευθερία, ὁμολογοῦμεν. Καὶ
γὰρ ὁ ἄνθρωπος μετερχόμενος τὴν ἰδίαν ἐλευθε-
ρίαν ἐκφύει νέαν ἐνέργειαν τοῦ ἰδίου θελήματος,
ἥτις διαμένει ἐν τῇ θελήσει τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἄ-
κτιστος δὲ ἐλευθερία σημαίνει ἀδιαφορίαν πα-
θητικὴν, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Ὁ Θεός γάρ,
ὡς ἔφημεν (Κεφ. ε', Παραγρ. δ'. §. β'), ἐστὶν ἡ αὐ-
τοενέργεια, ἡ αὐτοβούλησις, καὶ οὐδεμίαν

νέαν ἐνέργειαν ἐκφύει ἢ λαμβάνει ἐλευθέρως διορίζων τί καὶ ἐπομένως οὐδεμία γίγνεται ἐν αὐτῷ μεταβολή, ἀλλ' ἐν τοῖς ποιήμασι μόνον, ἅτινα παράγει ἢ ἀγιάζει. Ἄρα ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἀμετάβλητος· « Ἡ δὲ βουλή τοῦ Κυρίου εἰς » τὸν αἰῶνα μενεῖ (Παροιμ. ιθ', 21). »

Γ'. Ἄρα εἰς μάτην πέμπομεν εὐχὰς πρὸς τὸν Θεόν.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν ταύτην τὴν συνέπειαν. Οὐ γὰρ προσφέρομεν εὐχὰς τῷ Θεῷ, ὥσπερ τῷ ἀνθρώπῳ. Τοῦτον γὰρ ἱκετεύομεν, ὅπως καθελέξωμεν τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν, καὶ θελήσῃ, ὅπερ πρότερον οὐκ ἤθελε. Δεόμεθα δὲ τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὴν ἡμετέραν θέλησιν τρέψῃ ἐπὶ τὸ αὐτοῦ θέλημα, ὃ ἐστὶν ὀρθὸν καὶ ἀρχὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν. Τότε δὲ ἡμᾶς ὀλοτελῶς εἰσακουσθῆναι δεῖ πιστεῦειν, ἡνίκα ἡ θέλησις ἡμῶν ἀχθῇ ἐπὶ τὴν θεῖαν καὶ καθαρᾷ τῇ καρδίᾳ δυνάμεθα λέγειν· « Μὴ τὸ θέλημα ἡμῶν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω » (Λουκ. κβ', 42). »

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ.

Α. **Ο** Θεὸς ἐστὶ παντοδύναμος. Βεβαιούται τοῦτο ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς. « Οὐ γὰρ ὑπό- » ρει ἡ παντοδυναμὸς σου χεῖρ. » — Ὁ παντοδύ- » ναμὸς σου λόγος ἀπ' οὐρανῶν (Σοφ. Σολομ. ιά, 18. καὶ ιθ', 15). » — « Ἡ δυνάμις μου ἡ μεγάλη » (Ίωήλ β', 25). » — Ἔτι καὶ διὰ τοῦ φυσικοῦ

λόγου. Ὁ Θεός γάρ ἐστιν, ὃν ἐξ ἑαυτοῦ· καὶ ἐπομένως ἄπειρον, περιέχων πάσας τὰς τελειότη-
τας (Κεφ. ε', Παραγρ. α. §. α.). Ἀλλὰ μὴν ἡ παν-
τοδυναμία ἐστὶν ἀρίστη τελειότης, ἡ ἀδυνα-
μία δὲ ἔλλειψις καὶ ἀτελειότης. Ἄρα κ.τ.λ.

β'. Ἡ παντοδυναμία ἐστὶ, δύναμις ποιητι-
κὴ πάντων τῶν δυνατῶν. Ἄρα τὸ ἀδύνατον
οὐ περιλαμβάνεται ἐν τῷ ἀντικειμένῳ τῆς θείας παν-
τοδυναμίας.

γ'. Ἀδύνατόν ἐστιν, ὅπερ ἀντιλέγει καὶ
περικλείει τὰ ἀντιφατικά· τουτέστιν εἶναι
καὶ μὴ εἶναι· οἷον τὸ ὅρος ἄνευ κοιλάδος ἐστὶ τι
ἀδύνατον καὶ ἀντιφατικόν. Οὕτω καὶ ἐν τῷ Θεῷ
ἀντιλογία τυγχάνει δύνασθαι αὐτὸν ψεύδεσθαι
καὶ ἁμαρτάνειν· ἦν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ μὴ ἦν. Ἦν
μὲν ἐξ ὑποθέσεως· ἀληθῶς δὲ οὐκ ἦν, καθότι τὸ
ψεύδεσθαι καὶ ἁμαρτάνειν ἔλλειψις ἐστὶ καὶ
ἀτελειότης. Ἀλλὰ μὴν ὁ ἐκλείπει οὐκ ἔστι Θεός.
Ἄρα κ.τ.λ.

Σημ. Ὅσα ἀνάγονται εἰς τὴν θείαν παντοδυ-
ναμίαν, παραδεδώκαμεν (Κεφ. ε', Παράγραφ. ζ',
§. β'), ὅπου ἀπεδείξαμεν τὸν Θεὸν εἶναι πανταχοῦ
παρόντα οὐ μόνον κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ δυνάμει
τῆς αὐτοῦ παντοδυναμίας.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΙΝ ΣΗΜΑΙΝΟΝΤΩΝ

ΘΕΙΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ.

α. **Ε**ν τῷ Θεῷ οὐδεμία ἐστὶν ἑξίς· ἐπεὶ ἡ ἑξίς συμβεβηκός ἐστι κλίνον τὴν δύναμιν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν. Ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐστὶ συμβεβηκός, οὐδεμία παθητικὴ δύναμις, ἀλλ' ὅλος ἐστὶν ἐνέργεια καθαρὰ τῆς ὥς δέδεικται (Πραγμ. Α'. Κεφ. Ε'. §. 6', γ'). Ἄρα ἐν τῷ Θεῷ οὐδεμία ἑξίς ἐστὶ· καὶ ἐπομένως αἱ ἀρεταί, αἵτινες ἐν τῷ Θεῷ ἐπινοοῦνται εἶναι, οἷον ἡ ἀγάπη, ἡ εὐσπλαγχνία κ.τ.λ.—εἰσὶ πραγματικῶς αὐτῇ τῇ φύσει αὐτοῦ καὶ οὐσιώδους ἀγαθότης.

β'. Αἱ ἀρεταί, αἱ μὲν μεμιγμένην ἔχουσαι τὴν ἀτελειότητα, οἷον ἡ ἀνδρεία, ἡ σωφροσύνη δι' ὧν διευθύνονται τὰ πάθη, οὐκ εἰσιν εἰδικῶς ἐν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν μόνον· οὐδὲ περὶ αὐτοῦ δύναται λέγεσθαι, εἰ μὴ μεταφορικῶς καὶ ἀκύρως. Αἱ δὲ μὴ ἔχουσαι μεμιγμένην ἀτελειότητα, οἷον ἡ ἀγάπη, ἡ εὐποιία, ἡ μεγαλοπρέπεια κ.τ.λ. εἰδικῶς εἰσιν ἐν τῷ Θεῷ, καὶ λέγονται περὶ αὐτοῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς. Ἄρα ἀγαπᾶν τὸν Θεόν — ἀπολαμβάνειν αὐτόν — καὶ μακάριον εἶναι — δηλοῖ ἀγαπᾶν καὶ ἔχειν πᾶσαν ἀρετὴν· καὶ οὐδεὶς δύναται μακάριος εἶναι, μὴ πᾶσαν κακίαν ἀποβαλὼν, καὶ μὴ ἐν παντὶ γένει ἀρετῆς τέλειος ὢν. Ἄρα ἡ τήρησις τῶν θείων ἐντολῶν, διατίθησιν ἡμᾶς πρὸς τὴν μακαρίαν ὄρασιν.

γ'. Εἰδικῶς ἐν τῷ Θεῷ οὐκ ἔστιν εὐσπλαγχνία· καθὼς σημαίνει λύπην διὰ τὴν ταλαιπωρίαν τῶν ἄλλων. Ἔστι δὲ κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν, καθ' ὅσον σημαίνει θέλησιν τοῦ ἐπικουφίζειν τὴν τοῦ ἄλλου ἀθλιότητα. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Δαβὶδ φησὶν· « Ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ὁ Κύριος (Ψαλμ. » ρί, 4). »

δ'. Ἐν τῷ Θεῷ οὐκ ἔστι δικαιοσύνη οὔτε νομική, οὔτε διανεμητική, οὔτε συναλλαγματική. Διότι πᾶσα δικαιοσύνη κυρίως ὑποτίθησιν τι ὀφλήμα. Τῷ δὲ Θεῷ οὐδὲν ὀφλήμα ἐστίν, οὐδενὶ χρεωστεῖ ἀποδοῦναι ὀφλήματα, ὡς φησὶν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος (Βιβλ. α. τῶν Ἐξομολ. Κεφ. δ'). Ὅθεν ἡ προσωποληψία οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ, καθάπερ ἐν τοῖς κριτηρίοις συμβαίνει, ἐν οἷς διανέμονται παρὰ λόγους αἱ τῆς κοινότητος τιμαὶ καὶ ἀξίαι. Καὶ γὰρ αἱ τοῦ Θεοῦ δωρεαὶ οὐκ εἰσιν ἀγαθὰ τῆς κοινότητος, καθάπερ αἱ πολιτικαὶ τιμαὶ καὶ εὐεργεσίαι, ἀλλ' ἑαυτοῦ εἰσιν ἴδιαι.

Ἐνστάσεις.

Κατὰ τὸν Αὐγουστίνον (Βιβλ. δ'. κατὰ τοῦ Ἰουλιαν. Κεφ. γ'), ὁ Θεὸς ἄδικος ἂν εἴη, ἐὰν μὴ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ εἰσέλθῃ ὁ ἀληθὴς δίκαιος· διότι ὁ ὀφείλει τις ἐκ συνθήκης καὶ συμφωνίας, ὀφείλει κατὰ δικαιοσύνην. Ἀλλὰ μὴν ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν ὀφείλεται τοῖς δικαίοις κατὰ συνθήκην καὶ συμφωνίαν· « Εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς » τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς (Ματθ. ιθ',

» 17).» Ἄρα ὀφείλεται ἡ τῶν Οὐρανῶν Βασιλεία κατὰ δικαιοσύνην. Ὅθεν καὶ ὁ Ἀπόστολος φησί·
 « Λοιπὸν, ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέ-
 » φανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ
 » ἡμέρᾳ ὁ δίκαιος Κριτὴς (β'. Τιμόθ. δ', 8).»

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ὁ ὀφείλεται κατὰ συνθήκην, ὀφείλεται κατὰ δικαιοσύνην, ἥνικα ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἔχωσιν οὕτως ἴδιον καὶ μερικὸν δικαίωμα, ὥστε τὸ ἐν ὑποχωρεῖν τὸ ἴδιον δικαίωμα πρὸς τὴν τοῦ ἄλλου ὠφέλειαν, ὁμολογοῦμεν. Ἡνίκα δὲ ἀμφοτέρω τὰ μέρη οὐκ ἔχωσιν ἴδιον δικαίωμα, καὶ τὸ ἐν τῶν μερῶν δικαίως ὁ ἔχει οὐ δύναται ἀπεκδύεσθαι, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Καὶ γὰρ πάντα τὰ ποιήματα παραβαλλόμενα τῷ Θεῷ, εἰσὶ κατὰ πάντα τρόπον ὑπὸ τὴν τοῦ Θεοῦ κυριότητα, ἣν ὁ Θεὸς ἐκδύεσθαι οὐ δύναται· ἀλλως γὰρ ἐκλείψειεν ἂν αὐτὸν κύριον πάντων εἶναι. Ὅθεν πᾶν ὅ,τι ποιῶμεν, καὶ δυνάμεθα, καὶ ἐσμέν, ὅλον ἐστὶν ἀναγκαίως παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ἄρα ὁ Θεὸς οὐδὲν ἡμῖν ὀφείλει κατὰ δικαιοσύνην, ἀλλὰ μόνον τῇ τε ἀγαθότητι καὶ τῇ αὐτοῦ σοφίᾳ. Ἡνίκα δέ τι ἡμῖν ὑπισχνεῖται, οὐκ ὀφείλει εἰ μὴ μόνον τῇ αὐτοῦ πίσει ἥτοι ὑποσχέσει, καθ' ἣς πράττειν οὐ δύναται. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν λέγεται δίκαιος, διότι τὴν ἰδίαν πίστιν καὶ λόγον τηρεῖ.

ΚΕΦ. Η'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΝ ΣΗΜΑΙΝΟΝΤΩΝ

ΘΕΙΩΝ ΠΡΟΣΟΝΤΩΝ.

Ταῦτα τὰ προσόντα εἰσιν, ἡ Θεία Πρόνοια
—Ὁ Προορισμός—καὶ ἡ Ἀποδοκιμασία.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ τῆς Θείας Προνοίας.

Ἄ. Πρόνοιά ἐστι, Λόγος τῆς τάξεως τῶν
κτιστῶν πραγμάτων πρὸς τὸ τέλος διὰ
τῶν ἁρμοδίων μέσων.

β'. Διττῶς θεωρεῖται ἡ πρόνοια.—ἁ.) Ἐν τῇ
θείᾳ διανοίᾳ· καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ὀρί-
ζεται παρὰ τῶν Θεολόγων· Θεῖος λόγος ἐν τῷ
ὑπερτάτῳ ἐξουσιάζοντι καθιστάμενος,
ὅς τις τὰ πάντα διατίθῃσι.—β'.) Ἐν τῇ ἐπι-
τελέσει· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αὐτὴ τοῦ Θεοῦ διοίκη-
σις, ἥτοι ἐνέργεια τῶν κτιστῶν πραγμάτων κηδε-
μονία ἐπὶ τὸ τέλος. Ὁ λόγος τοίνυν τῶν διοικη-
θησομένων πραγμάτων ἐστὶν ἀπ' αἰῶνος· ἡ ἐνερ-
γεία δὲ κηδεμονία αὐτῶν ἐστὶν ἐν χρόνῳ.

γ'. Ὅτι δίδεται πρόνοια ἐν τῷ Θεῷ, δείκνυται
ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς· «Ἦ δὲ σὴ, Πάτερ διακυ-
» βερῶν πρόνοια (Σοφ. Σολομ. ιδ', 3).» Δείκνυται
καὶ διὰ λόγου. Ὁ γὰρ ἐνεργῶν λογικῶς καὶ νοε-
ρῶς, ὥς περ ὁ Θεός, πρῶτον ἐπινοεῖ τὸ τέλος, εἴτα
πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ πρὸς αὐτὸ τὸ τέλος διευ-

θύνει. «Τίς ἐργάτης ἀμελεῖ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, φη-
 » σιν ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος (Βιβλ. ἀ. Περὶ τῶν
 » Καθηκόντ. Κεφ. ιβ'). ἡ παραλείπει ὅπερ αὐτὸς
 » ποιῆσαι ἔκρινεν; Εἰ τὸ μὴ κυβερνᾶν ἀπρεπές,
 » οὐκ ἀπρεπέστερον τὸ ποιεῖν τι καὶ περὶ αὐτοῦ
 » μὴ φροντίζειν; Τὸ γὰρ μὴ ποιεῖν τι οὐδεμία
 » ἀδικία. Τὸ δὲ περὶ τοῦ ποιηθέντος μὴ φροντί-
 » ζειν, τοῦτο ἄκρας ἀσπλαγχνίας ἐστὶ.»

δ'. Ἡ θεία πρόνοια ἐκτείνεται ἐπὶ πᾶσι τοῖς
 ποιήμασι. Βεβαίῳ τοῦτο ἡ Ἱερὰ Γραφή. «Μικρὸν
 » καὶ μέγαν αὐτὸς ἐποίησεν, ὁμοίως τε προνοεῖ
 » περὶ πάντων (Σοφ. Σολομ. ε', 8).» Τοῦτ' αὐτὸ
 καὶ ὁ λόγος διαβεβαίῳ. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐστὶ ποίη-
 μα, ὃ ὁ Θεὸς οὐ παρήγαγεν ἕνεκα τέλους· καὶ
 ἐπομένως μὴ προνοεῖν αὐτοῦ· καθότι ἡ πρόνοιά
 ἐστὶ (αὐτόθ. § ἀ.) Λόγος τάξεως τῶν κτι-
 στῶν πραγμάτων πρὸς τὸ τέλος κ.τ.λ.

Ἐνστάσεις.

Α'. Ἄτοπόν ἐστὶ τὸν Θεὸν φροντίζειν τῶν εὐ-
 τελῶν πραγμάτων. Φησί γὰρ ὁ Ἀπόστολος. «Μὴ
 » τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; (ἀ. Κορινθ. θ', 9).»

Λύσις. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται ὁ Ἱερὸς Ἀμ-
 βρόσιος. «Εἰ μὴ ἐστὶν ἄτοπον καὶ αἰσχρὸν τὰ οὐ-
 » τιδανὰ τῶν πραγμάτων πεποιχέναι καὶ συν-
 » τηρεῖν, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν εἶη ἄτοπον τὰ
 » πεποιημένα διοικεῖν· μᾶλλον δὲ ἀντιλέγει τῇ
 » θεῇ σοφίᾳ εἰς μάτην τι ποιεῖν καὶ μὴ ἐπὶ διορι-
 » σμένον τέλος (Βιβλ. ἀ. Περὶ Καθηκόντ.).» Ὁ

Ἀπόστολος δὲ θέλει τὸν Θεὸν μὴ προνοεῖν τῶν βοῶν δι' αὐτόν, ἀλλὰ πρὸς χάριν καὶ χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ῥητῶς διδάσκει (Λουκ. ιβ'. 6. 7), μὴδὲ τῶν στρουθίων ἐπιλανθάνεσθαι παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἡριθμημέναι εἶναι παρ' αὐτῷ.

Β'. Εἰ ὁ Θεὸς τὰ τῶν ἀνθρώπων διοικῇ, τοσαύτας ἀμαρτίας καὶ ἐλαττώματα οὐκ ἔδει συμβαίνειν, μὴδὲ τοὺς δικαίους τιμωρεῖσθαι. Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ τῶν ἀσεβῶν εὐτυχῶς ἔχειν. Ἄρα κτλ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον (Ἐγχειρίδ. ια.), ὁ Θεὸς ὢν ἄκρως ἀγαθός, οὐδαμῶς τὸ κακὸν εἶναι ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀφήσιν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κακοῦ ἀγαθόν τι θέλει καρποῦσθαι. Πόσα γὰρ ἀγαθὰ εἴλετο ἐκ τῆς ἀμαρτίας τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς ὁμότητος τῶν Ἰουδαίων;

Γ'. Πολλὰ γίνονται ἀπὸ τύχης. Ἄρα οὐ πάντα ὑπόκεινται τῇ θεῇ προνοίᾳ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Γίνονται ἀπὸ τύχης σχετικῶς πρὸς τὰ δεύτερα αἷτια, ὁμολογοῦμεν. Κατὰ σχέσιν δὲ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Σαφηνίζει ταύτην τὴν ἀπόκρισιν τὸ παράδειγμα δύο δούλων, ὧν τὴν ὁδοιπορίαν ὁ Κύριος αὐτῶν διωρίσατο, συναντήσας αὐτοὺς ἐντὶνι τόπῳ παρ' ἐλπίδα αὐτῶν. Αὕτη ἡ ὁδοιπορία ἐστὶ τυχερὰ σχετικῶς πρὸς τοὺς δούλους, οὐχὶ δὲ σχετικῶς πρὸς τὸν Κύριον αὐτῶν.

δ'. Ἡ θεῖα πρόνοια οὐκ εἰσάγει βίαν ἐν τοῖς

πράγμασιν ἃ διευθύνει· φησὶ γὰρ « Διατείνει δὲ » ἀπὸ πέρατος ἐπὶ πέρας εὐρώστως, καὶ διοικεῖται τὰ πάντα χρηστῶς (Σοφ. Σολομ. ἡ, Γ'). » Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς, ὡς πάνσοφος, ἕκαστον τῶν ποιημάτων ἐφαρμόσατο ἐν τινι ἔργῳ, ἐν ᾧ αὐτὰ διορίσατο· οἷον τῷ λίθῳ δέδωκε τὸ βάρος, δι' οὗ φέρεται πρὸς τὸ κέντρον. Ἐκ τοῦτου συνάγομεν τὸν Θεὸν πάντα ἡδέως διατιθέναι· ἡδὺ γὰρ ἐστίν, ἕκαστον ἐξακολουθεῖν τὴν κλίσιν τῆς αὐτοῦ φύσεως. Ἄρα αἱ ἐνοχλήσεις, καὶ αἱ τῆς ψυχῆς ἀσθένειαι γίνονται ἐν ἡμῖν, καθότι κατὰ τῆς θείας προνοίας καὶ τοῦ αὐτῆς διορισμοῦ πράττομεν.

Ἐνστάσις.

Τὰ θαύματά εἰσιν ἐναντία τῆς φύσεως. Ἄρα εἰσάγουσι βίαν τοῖς ποιήμασι.

Λύσις. Ἀποφάσχομεν τὸ προηγούμενον. Τὰ θαύματά εἰσιν ὑπεράνω, οὐχὶ κατὰ τῆς φύσεως. Ἐν ἑκάστῳ γὰρ τῶν ποιημάτων ἐνεστὶ διάθεσις, ἣν δύναμιν ὑπείκουσαν καλοῦσι, δι' ἣν κλίνουσιν εἰς τὸ ὑπείκειν τῷ ποιητῇ, καὶ ἐν τοῖς τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν ὠφελείᾳ ἀντιλέγουσι πράγμασιν· οἷον ἡ χεὶρ φυσικῶς καὶ οὐκ ἀναγκαστικῶς εἰς κίνδυνον ἐμβάλλεται, ὅπως τὴν κεφαλὴν διασώσῃ.

Σημ. Ἡ εἰμαρμένη τριχῶς εἶωθε λαμβάνεσθαι — α.) Ἀντὶ τῆς διαθέσεως τῶν ἀστέρων, ὑφ' ἧς ἕκαστος συλλαμβάνεται ἢ γεννᾶται. — β.) Ἀντὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς, ἥτις ἕκαστον τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ ἴδιον τέλος διευθύνει. — γ.) Ἀντὶ αὐτῆς τῆς διαθέσεως καὶ διορισμοῦ

τῶν πραγμάτων. Καὶ κατὰ τοῦτο ὀρίζεται
Διορισμός τῶν δευτέρων αἰτίων πρὸς τὰ
ἀποτελέσματα θεόθεν προσδιωρισμένα,
ἢ τοῦλάχιστον προεγνωσμένα.

Ἡ εἰμαρμένη κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον ληφθεῖ-
σα, οὐδέν ἐστι· διότι οἱ ἀστέρες οὐδεμίαν εἰσάγου-
σιν ἀνάγκην τῇ ἀνθρωπίνῃ θελήσει, οὐδὲ κατ' εὐ-
θεϊαν ἐνεργοῦσιν εἰμὴ ἐν τοῖς σώμασιν· ὧν τοῖς
πάθεσιν ἢ θελήσεσι ἀντιπεῖν δύναται, ἐνίοτε δὲ ἀ-
ληθῶς ἀνθέστηκε. Περὶ τῆς τοιαύτης εἰμαρμένης
ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Διάλογος οὕτω φησιν· « Ἀ-
» παχθίτω ἐκ τῶν καρδιῶν τῶν πιστῶν τὸ φρο-
» νεῖν τὴν εἰμαρμένην εἶναι τι (Ὅμιλ. Ι'. ἐν τοῖς
» Εὐαγγελ.). » — Κατὰ τὸν δεύτερον τρόπον ἡ
εἰμαρμένη ἐστὶν αὐτὴ ἡ Θεία Πρόνοια. Οὕτως
ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησί· « Εἵτις τὰ τῶν ἀνθρώ-
» πων τῇ εἰμαρμένῃ ἀποδώσῃ, τὴν θεϊαν θέλησιν
» καὶ ἐξουσίαν ὀνόματι εἰμαρμένης ἐννοῶν, ἐχέτω
» οὕτω γνώμης, τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ἐπανορθῶν
» (Βιβλ. ἐ. Περὶ Πόλ. Θεοῦ). » Τούτου χάριν ὁ
Διδάσκαλος θέλει τὸν Χριστιανὸν ἀπέχεσθαι τοῦ
τοιούτου ὀνόματος· διότι οἱ ἀρχαῖοι τὴν εἰμαρμέ-
νην κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον ἐλάβανον. — Κατὰ
τὸν τρίτον τρόπον ἡ εἰμαρμένη ληφθεῖσα ἀποτέ-
λεσμα ἐστὶ τῆς Θείας Προνοίας· καθ' ὅσον διά-
ταξις ἐστὶ τῶν δευτέρων αἰτίων παρὰ τοῦ
Θεοῦ τοῦ τὰ πάντα διοικοῦντος.

ς'. Ἡ εἰμαρμένη κατὰ τὸν—α.) τρόπον λη-
φθεῖσα, οὐδὲν αὐτῇ ὑπόκειται, ὥς οὐδὲν οὔση. Κα-
τὰ δὲ τὸν—β.) πάντα ὑπόκειται. πάντα γὰρ τῇ.

θεία Πρόνοια ὑποτέτακται. Κατὰ δὲ τὸν—γ'. λούχ
ὑποτέτακται πάντα· πολλὰ γὰρ γίνονται καὶ διευ-
θύνονται ἀμέσως παρὰ Θεοῦ, μὴ συνεργούντων
τῶν δευτέρων αἰτίων· καθάπερ εἰσι τὰ ὑπερφυσικά
ἔργα ἤτοι τὰ θαύματα.

ζ'. Ἡ Θεία Πρόνοια διττὴ τυγχάνει· φυσικὴ
καὶ ὑπερφυσικὴ. Φυσικὴ μὲν ἐστὶ, διορισμὸς
τῶν δευτέρων αἰτίων ἐπὶ τὸ φυσικὸν τέ-
λος, διὰ τῶν φυσικῶν μέσων. Ὑπερφυσικὴ
δὲ ἐστὶ, διορισμὸς λογικοῦ ποιήματος ἢ
τε πνευματικοῦ πρὸς τὸ ὑπερφυσικὸν τέ-
λος, διὰ τῶν τῆς Χάριτος βοηθειῶν.

η'. Ἡ ὑπερφυσικὴ Πρόνοια διαφέρει τοῦ Προ-
ορισμοῦ καθ' ὅσον ὁ μὲν Προορισμὸς ἐστίν, Ἀπό-
φασις δραστηκὴ, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀσφα-
λῶς ἐπιτυγχάνει τοῦ ὑπερφυσικοῦ τέ-
λους. Ἡ δὲ ὑπερφυσικὴ Πρόνοια ἐστίν, ὡς ἔφη-
μεν (αὐτόθ. §. ζ'), Διορισμὸς, οὐ δραστι-
κός, τοῦ λογικοῦ ποιήματος εἴτε πνευμα-
τικοῦ πρὸς τὸ ὑπερφυσικὸν τέλος, διὰ
τῶν ἀρκουσῶν τῆς Χάριτος βοηθειῶν.
Ὅθεν ἡ ὑπερφυσικὴ Πρόνοια ἐκτείνεται καὶ εἰς
τοὺς ἀποδοκιμασμένους· ὁ δὲ Προορισμὸς μόνον
ἐπὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Περὶ τοῦ Θείου Προορισμοῦ.

α'. **Ἡ** διδασκαλία περὶ τοῦ Θείου Προορισμοῦ
λίαν δεινὴ καὶ ὑψηλὴ τυγχάνει. Τούτου χάριν δεῖ

ἡμᾶς ἀναπτύσσειν ταύτην ἀκριβῶς τε καὶ μεθοδικῶς. Ὅθεν ἐροῦμεν—Α'. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Προορισμοῦ.—Β'. Περὶ τοῦ ὅρου καὶ ὑπάρξεως αὐτοῦ.—Γ'. Περὶ τῶν διαφόρων τρόπων, καθ' οὓς ὁ Προορισμὸς δύναται θεωρεῖσθαι.—Δ'. Ἐξηγοῦμεν τίνα δύναται εἶναι τὰ τοῦ Προορισμοῦ αἰτία. Καὶ—Ε'. Περὶ τῶν τοῦ Προορισμοῦ αποτελεσμάτων, ἐν οἷς τὸ τῆς ὑπομονῆς εἴτε διαμονῆς χάρισμα διαλάμπει.

Α'. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Προορισμοῦ.

α. Διττῶς θεωρεῖται τὸ ὄνομα Προορισμός· δηλ. ἡ πρόθεσις ΠΡΟ, καὶ ἡ φωνὴ ΟΡΙΣΜΟΣ· ἐξ ὧν συνίσταται τὸ τοῦ Προορισμοῦ ὄνομα.

Δύο σημαίνει ἡ πρόθεσις ΠΡΟ.—α.) Ὑπεροχὴν τιμῆς καὶ ἀξίας· καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἐννοίαν οἱ προωρισμένοι λέγονται ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἐκλελεγμένοι.—β.) Χρόνον· καὶ κατὰ τοῦτο οἱ προωρισμένοι οὕτω προσαγορεύονται, καθότι πρὸ πάντων τῶν χρόνων ἐκλελεγμένοι εἰσι.

Ἡ φωνὴ ΟΡΙΣΜΟΣ τρία σημαίνει.—α.) Μεταπέμψιν ἢ τοι διάβασιν. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς τε Ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν μακαριότητα μεταπέμπει, εἰς ἣν διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῶν δυνάμεων εἰσελθεῖν οὐ δύνανται.—β.) Ψήφισιν ἢ τοι ἐκλογὴν ἐπὶ τι· οἷον Ἀρχῶν τις ψηφίζεται παρὰ τῆς κοινότητος ἐπὶ τι ἀξίωμα.—γ.) Λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ διορίζειν, προαίρεϊσθαι καὶ ἀποφαίνεσθαι. Οὕτως ὁ Ἀπόστο-

λος Παῦλος φησὶν· « Ἐκάστος καθὼς προαιρεῖ-
 » ται τῇ καρδίᾳ (β'. Κορινθ. θ'. 7). » τοῦτέστι
 καθὼς διωρίσατο καὶ ἀπεφήνατο.

Κατὰ ταύτην τὴν τρίτην ἔννοιαν κοινῶς οἱ Θεο-
 λόγοι λαμβάνουσι τὸ τοῦ Προορισμοῦ ὄνομα.
 Οὕτως ὁ Ἀπόστολος· « Οἶδαμεν ὅτι τοῖς ἀγαπῶ-
 » σι τὸν Θεόν, πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς
 » κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι (Ῥωμ. ἡ, 28). »
 Καὶ αὖθις· « Ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ πρό-
 » θεσις μένη (Αὐτόθ. θ', 11). » Ὡσαύτως· « Προ-
 » ορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ
 » εἰς αὐτόν, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος
 » αὐτοῦ (Ἐφεσ. α', 5). » Ὅπου πρόθεσιν καὶ
 εὐδοκίαν τὸν προορισμὸν ἐννοεῖ.

Ἄρα ὁ προορισμὸς ἐστὶν ἐνέργεια τῆς θελή-
 σεως. Καὶ γὰρ πρόθεσις, ἀπόφασις καὶ ἐκλο-
 γὴ ἀνήκουσι τῇ θελήσει. Ἐχει δ' ὁμῶς ἡνωμένην
 τὴν ἐνέργειαν τῆς διανοίας, τὴν πρόγνωσιν δηλ.
 καθ' ἣν ὁ Θεὸς ὡς ἐνεργῶν νοερῶς, τὰς θείας αὐ-
 τοῦ ἀποφάσεις διευθύνει· ἐπεὶ, κατὰ τὸν Ἱερὸν
 Αὐγουστίνον, « Ὁ Θεὸς οὐδὲν ἀγνοῶν ἐποίησεν,
 » ὁ οὐδὲ περὶ τοῦ τεχνίτου ἀνθρώπου ὀρθῶς λέ-
 » γειν δυνάμεθα. Ὅθεν, εἰ εἰδὼς ἐποίησε πάντα,
 » πάντως ἐποίησε τὰ ἐγνωσμένα (Βιβλ. ιβ', Περὶ
 » Θεοῦ, κεφ. κ'). »

Ἄρα ἡ πρόγνωσις, ἥτις ἐν τῷ προορισμῷ ἐπι-
 νοεῖται, ἐστὶ γνῶσις ὁράσεως οὐχὶ δὲ ἀπλῆς
 νοήσεως. Καὶ γὰρ ἡ γνῶσις τῆς ὁράσεως ἐστὶ τῶν
 ὑπαρχόντων πραγμάτων ἐν τινι τοῦ χρόνου δια-
 φορᾷ (κεφ. ζ', Παραγρ. α'. §. γ'). Ἀλλὰ μὴν ἡ

πρόγνωσης, ἥς ἄνευ οὐ δύναται ὑπάρχειν ὁ προορισμός ἐστὶ τῶν μελλόντων πραγμάτων, ὡς φησιν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος, « Ὁ Θεὸς προέγνω ἃ » αὐτὸς ποιήσειν ἐμελλεν (Βιβλ. Περὶ Προορισμ. » τῶν Ἀγίων Κεφ. ι.). » Ἀρα ὁ προορισμός ἐστι γνῶσις ὁράσεως.

Β'. Περὶ τοῦ ὅρου καὶ ὑπάρξεως

τοῦ προορισμοῦ.

α. Οὐρίζεται ὁ προορισμός παρὰ τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου, — « Πρόγνωσης καὶ προετοιμασία τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, δι' ὧν » βεβαίως σώζονται ὅσοι σώζονται (Βιβλ. Περὶ τοῦ Χαρίσμ. τῆς ὑπομον. Κεφ. ιδ'). »

Λέγεται α.) Πρόγνωσης, οὐχὶ θεωρητικῆ, καθ' ἣν ὁ Θεὸς προγινώσκει τὸ μὴ μέλλον ποιεῖν, οἷον τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ πρακτικῆ, τοὔτέστιν ἡνωμένη μετὰ τῆς θελήσεως τοῦ εἰσάγειν τινὰς εἰς τὴν δόξαν. Ἀφ' ἧς προγνώσεως οἱ προωρισμένοι λέγονται ἐν ταῖς Γραφαῖς, παρὰ Θεοῦ ἐγνωσμένοι καὶ προεγνωσμένοι, δηλ. τῇ γνῶσει τῆς ἀγάπης.

Λέγεται β.) Προετοιμασία τῶν εὐεργεσιῶν, δι' ὧν φωνῶν ἐννοεῖται ἡ στερεὰ πρόθεσις ἥτοι διορισμός τοῦ δοῦναι αὐτάς. Εἰώθαμέν γὰρ ἔχειν παρ' ἡμῖν ἡτοιμασμένα, ἃ τῷ φίλῳ δοῦναι δραστηκῶς ἀπεφήναμεν.

Λέγεται γ.) Δι' ὧν βεβαίως σώζονται, ὅπως ἐμφανεῖς ποιήσῃ τὰς δραστηκᾶς βοηθείας, ὑφ' ὧν βοηθούμεγοι οὐκ ἀπωλοῦνται.

Λέγεται δ'.) Ὅσοι σώζονται, ἵνα φανερώσῃ ὅτι ἐν τῇ παρουσίᾳ κατασάσει, οὐδεὶς ἐνεργείᾳ καὶ πραγματικῶς σώζεται, μὴ βεβαίως βοηθούμενος ὑπὸ τῆς δραστηκῆς βοηθείας.

β'. Δόγμα πίστεώς ἐστιν εἶναι τὸν προορισμόν· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν » ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (Ματθ. κέ, 34). » — Καὶ ὁ Ἀπόστολος, « Οὓς προέγνω, καὶ προώρισε » συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (Ῥωμ. » ἡ. 29). »

Γ'. Περὶ τῶν διαφόρων τρόπων, καθ' οὓς

ὁ προορισμὸς δύναται θεωρεῖσθαι.

α. **Ο** προορισμὸς δύναται θεωρεῖσθαι κατὰ τὸν λόγον τοῦ ἀντικειμένου· ἄλλως γὰρ νοητέον περὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν Ἀγγέλων, καὶ ἄλλως περὶ τοῦ τῶν ἀνθρώπων προορισμοῦ ἐν καταστάσει φύσεως ἐκπεσούσης. Ὡδε περὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν ἀνθρώπων λέγομεν, οὐχὶ δὲ περὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν Ἀγγέλων. — Ἐφην, τῶν ἀνθρώπων ἐν καταστάσει φύσεως ἐκπεσούσης· οὐδεὶς γὰρ προορισμὸς ἦν σχετικῶς πρὸς τὴν τῆς ἀθώ-τητος κατάστασιν· ἐπεὶ οἱ πρωτόπλαστοι ἐξ αὐτῆς ἐκπεπτώκασι μὴ λυτρωθέντες εἰ μὴ διὰ τοῦ προορισμοῦ, ὃς ἰδιός ἐστι τῆς καταστάσεως τῆς ἐκπεσούσης φύσεως.

β'. Ὁ προορισμὸς τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου διττῶς θεωρεῖται· — Τῇ γνώμῃ — καὶ Τῇ ἐπι-

τελέσει.—Ὁ κατὰ τὴν γνώμην προορισμός ἐστιν, Ἀπολελυμένη τοῦ Θεοῦ θέλησις σώζειν τινὰς διὰ τῶν δραστικῶν βοηθειῶν. — Ὁ δὲ κατὰ τὴν ἐπιτέλεσιν προορισμός ἐστιν, Αὐτῆς τῆς δόξης ἀνταπόδοσις, ἕνεκα τῶν προλαβόντων ἀξιομάτων ἡμῶν, καὶ τῶν τῆς Χάριτος δραστικῶν βοηθειῶν. Φησί γὰρ ὁ Χριστός· « Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου . . . Ἐπείνασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ με φαγεῖν κ.τ.λ. (Ματθ. κέ, 34—36). » — Καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Εἰτινος τὸ ἔργον μένει ὁ ἐπώκο· δόμησε, μισθὸν λήψεται (ἁ Κορινθ. γ', 14). » Καὶ ἄλλαχού· « Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτὴς (β'. Τιμ. μὲθ. δ', 8). »

Ὁ κατὰ τὴν γνώμην προορισμός, διττῶς θεωρεῖται—Ὀλικῶς—καὶ μὴ ὀλικῶς.—Ὁ προορισμός ὁ θεωρούμενος ὀλικῶς ἐστὶ, προετοιμασία δόξης καὶ χάριτος ὁμοῦ.—Ὁ δὲ θεωρούμενος μὴ ὀλικῶς ἐστὶ, προετοιμασία ἢ δόξης ἢ Χάριτος.

Σημ. Κυρίως ὁ προορισμός εἰς ἐστὶ. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ μιᾶς ἀποφάσεως βούλεται δοῦναι τὴν τε δόξαν καὶ τὰ μέσα πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν αὐτῆς ἀσφαλῶς· τοῦτέστι χορηγεῖ δραστικὰς χάριτας τοῖς ἐκλεκτοῖς διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς μακαριότητος. Οἱ σχολαστικοὶ ὁμῶς Θεολόγοι εἰώθασι διαίρειν τὸν προορισμὸν ὡς ἀνωτέρω ἔφημεν.

Δ'. Περὶ τῶν τοῦ Προορισμοῦ αἰτίων.

α. Ασφαλές ἐστὶ—α.) τελικὸν αἷτιον τοῦ προορισμοῦ εἶναι τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. Φησί γὰρ ὁ Ἀπόστολος « Προορίσας ἡμᾶς.... εἰς ἔπαινον » δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ,... ὅς ἐσὶν ~~ἁρραβῶν~~ » τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς » περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ » (Ἐφισ. α, 5. 6. 14).—β.) Οὐδεμίαν εἶναι αἰτίαν τοῦ προορισμοῦ, καθ' ὃ ἐστὶν ἐνέργεια ἐν τῷ Θεῷ (αὐτόθ. Α'. Περὶ τοῦ ὀνόμ. τοῦ Προορ. §. 1) ὡς ὄντοτης θεωρουμένη· ἐπεὶ αὐτός ἐστιν ὁ Θεός, ἐν ᾧ τὸ εἶναι καὶ τὸ βούλεσθαι εἰσὶ τι ἐν πραγματικῶς. Τοιγαροῦν οὐ θεωροῦμεν ὧδε τὸ φυσικὸν καὶ ποιητικὸν αἷτιον τοῦ προορισμοῦ, καθότι ἀναντιρρήτόν ἐστι τὸν Θεὸν εἶναι ἀρχηγὸν καὶ αἷτιον τῆς τε Χάριτος καὶ τῆς δόξης, ἀλλὰ τὸ ἡθικόν.

β. Ἐστὶ τοίνυν διττὸν τὸ ἡθικὸν αἷτιον· ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικόν. Ἐξωτερικὸν ἡθικὸν αἷτιον τοῦ προορισμοῦ ἐστίν,—ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός—κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν τῶν Ὁρθοδόξων. Δείκνυται καὶ ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν· « Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία· οὔτε » γὰρ ὀνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ » δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς » (Πράξ. δ', 12). » Καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Ὁ εὐλο- » γήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν » τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. Καθὼς ἐξελέξατο » ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι

» ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν
 » ἀγάπῃ. Προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰη-
 » σοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ
 » θελήματος αὐτοῦ. Εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χά-
 » ριτος αὐτοῦ (Ἐφεσ. α', 3—6). — Ἐσωτερικὸν
 δὲ ἠθικὸν αἷτιον τοῦ προορισμοῦ εἰσι τὰ ἀξιώμα-
 τα τοῦ λογικοῦ ποιήματος. Περὶ τούτου οὖν
 λέγομεν, ὅτι ὁ προορισμὸς πρὸς τὴν δόξαν διδε-
 ται ὁλοτελῶς κατὰ χάριν· τοῦτέστιν ἄνευ προβλέ-
 ψεως τῶν ἀξιωμάτων τοῦ λογικοῦ ποιήματος,
 ὅπερ δείκνυται ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς. « Καὶ εἰ μὴ
 » ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη
 » πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθή-
 » σονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι..... Ἐγερθήσονται
 » ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι
 » σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα· ὥστε πλανῆσαι, εἰ
 » δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς (Ματθ. κδ', 22.
 » 24). » Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς περὶ αὐτῶν τῶν
 ἐκλεκτῶν φησι· « Κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐ-
 » τοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα.....
 » καὶ οὐδεὶς δύναται ἄρπάξαι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ
 » πατρὸς μου (Ἰωάν. Ι'. 28. 29). » Καὶ ὁ Ἀπό-
 στολος· « Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε·
 » καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς
 » δὲ ἐδικαίωσε τούτους καὶ ἐδόξασε (Ῥωμ. ἡ,
 » 30). » Ἐν αἷς ῥήσεσιν ἡ ἐκλογή εἴτε προο-
 ρισμὸς πρὸς τὴν δόξαν ἐστὶν αἰτία, δι' ἧς ὁ
 Θεὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς δραστηκῶς καλεῖ, καὶ ἐγρη-
 γορεῖ, ὅπως ἐν τῇ ληφθείσῃ χάριτι σταθερῶς δια-
 μείνωσιν.

Ἐνστάσεις.

Α'. Ἡ μακαριότης ἀνταπόδοσις ἐστὶ. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς
» μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν
» βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· Ἐπεινάσα
» γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν (Ματθ. κέ, 34.
» 35).» Ἀλλὰ μὴν ἡ ἀνταπόδοσις προϋποτίθῃσιν
ἀξίωμα. Ἄρα τὸ ἀξίωμά ἐστιν αἷτιον τῆς μακα-
ριότητος.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ἔστιν ἀντα-
πόδοσις σχετικῶς πρὸς τὸν κατὰ τὴν ἐπιτέλε-
σιν προορισμὸν, ὁμολογοῦμεν. Σχετικῶς δὲ πρὸς
τὸν κατὰ τὴν γνῶμην προορισμὸν, ἀποφάσκο-
μεν τὴν μείζονα. Ἐξηγεῖται καθαρῶς ἡ ἡμετέρα
διαίρεσις τῷ παραδείγματι τοῦ πλουσίου (Ματθ.
κ', 1—16). ὅστις τὴν ἀναγκαίαν βοήθειαν τοῖς
δεομένοις χορηγεῖν ἀπεφήνατο· ἀλλ' ἵνα μὴ ἐν
ὀκνηρίᾳ διάγωσιν, ἐπιτίθῃσιν αὐτοῖς ἐργάζεσθαι
τι ἔργον. Ἐνθα ὁρᾷς τὴν βοήθειαν τῶν δεομένων
κατὰ χάριν δεδόσθαι τῇ γνῶμῃ τοῦ πλουσίου·
καθότι ἡ γνῶμη καὶ βουλὴ τοῦ πλουσίου ἐστὶν
ἐνέργεια τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας, ὡς δηλον.
Κατὰ δὲ τὴν ἐπιτέλεσιν, ἕνεκα τῆς αὐτῶν ἐρ-
γασίας.

Β'. Ἡ δραστική τοῦ Θεοῦ ἀπόφασις τοῦ δοῦναι
τὴν δόξαν, ἀφαιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν. Ἄρα ὁ Θεὸς
οὐ δίδωσι τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐλευθέρως.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ἡ δρα-
στικὴ τοῦ Θεοῦ ἀπόφασις τοῦ δοῦναι τὴν δόξαν

ἀφαιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, εἰ ἐν τῷ δοῦναι τὴν δόξαν κέχρηται τοῖς μέσοις ἀνάγκην εἰσάγουσιν, ὁμολογοῦμεν. Εἰ δὲ κέχρηται μέσοις τῇ ἐλευθερίᾳ συναπτομένοις, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Ὅθεν ἡ δραστική χάρις, δι' ἧς οἱ ἐκλεκτοὶ καταξιοῦνται τῆς δόξης, μᾶλλον τελειοῖ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ αὐτὴν ἀφαιρεῖ.

Γ'. Κατὰ τὸν Ἀμβρόσιον καὶ Αὐγουστίνον, ἡ ἐκλογή πρὸς τὴν δόξαν κρέμαται ἐκ τῶν προεγνωσμένων ἀξιωμάτων. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀμβρόσιος: « Οὐχὶ πρότερον προώρισεν ἢ προέγνωκεν· ἀλλ' ἐκείνων τὰ ἀξιώματα προέγνωκεν, ὧν τὰ βραβεῖα προώρισε. » — Καὶ ὁ Αὐγουστίνος: « Οὐχὶ ἡ ἐκλογή προηγείται τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη τῆς ἐκλογῆς. » — Ἄρα ἡ ἐκλογή προϋποτίθησι τὰ ἀξιώματα.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ἡ ἐκλογή πρὸς τὴν δόξαν προϋποτίθησι τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰ ἀξιώματα κατὰ τὴν ἐπιτέλεισιν, ὁμολογοῦμεν. Κατὰ δὲ τὴν γνῶμην ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Διττὴ γὰρ ἐστὶν ἡ ἐκλογή· ἡ πρώτη προηγείται τῶν ἀξιωμάτων, καὶ ἐστὶν ὁ αὐτὸς προορισμός· ἡ δευτέρα ἐπακολουθεῖ τοῖς ἀξιώμασι, καὶ προηγείται τῆς ἀνταποδόσεως τῶν βραβείων καὶ τῶν ποινῶν. Περὶ τῆς πρώτης ἐκλογῆς φησὶν ὁ Ἀπόστολος: « Ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ (ἡτοι ἐν τῷ Χριστῷ) πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους (Ἐφεσ. α', 4). » Φησὶν, ἐξελέξατο, οὐχ ὅτι ἅγιοι καὶ ἄμωμοι ἦμεν, ἀλλὰ κακοὺς καὶ υἱοὺς ὀργῆς ἐξελέξατο, ἵνα ἁ-

γιοι καὶ ἄμωμοι ὦμεν. Περὶ τῆς δευτέρας φησὶν ὁ Ματθαῖος· «Καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων» (τοῦτέστι τοὺς ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς), ὥςπερ «ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων» (Ματθ. κέ, 32). » Ἐκείνους μὲν προσλαμβάνει εἰς τὴν δόξαν, τούτους δὲ πέμπει εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ. Ὅθεν αὕτη ἡ ἐκλογὴ καὶ χωρισμὸς ὑποτίθηται τὴν πρόγνωσιν τῶν ἀξιωματῶν καὶ τὴν ἀναξιότητα. Καὶ ἦν ἄδικος, μὴ μεσολαβοῦσης τῆς διαφοράς μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν καὶ τῶν ἀποδοκιμασμένων.

Ε'. Περὶ τῶν τοῦ Προορισμοῦ

ἀποτελεσμάτων.

α. **Α**ποτελέσματα τοῦ Προορισμοῦ εἰσι, Παῖσαι καὶ μόναι αἱ εὐεργεσίαι, αἵτινες διὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀξιωματῶν δραστηκῶς κατ' εὐθείαν ἢ πλαγίως ἄγουσι τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν (τοῦ Θεοῦ οὕτως οἰκονομοῦντος). Αὕτη ἡ ἀλήθεια συνάγεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὅρου τοῦ Προορισμοῦ (Ὅρ. αὐτόθ. Β'. Περὶ τοῦ Ὅρου καὶ Ὑπάρξ. τοῦ Προορισμ.).

Ἄρα οὐκ εἰσιν ἔργα καὶ ἀποτελέσματα τοῦ Προορισμοῦ—α.) Ἡ θεία ἐνανθρώπησις καὶ ἡ τῶν Μυστηρίων διάταξις. Ταῦτα γὰρ τὰ Μυστήριά εἰσι πρὸς χάριν καὶ τῶν ἀποδοκιμασμένων οὐς βεβαίως οὐ σώζουσι.—β.) Ἡ δημιουργία, διότι ὁ Χριστὸς οὐκ ἔπαθεν, ὅπως οἱ ἄνθρωποι γεννηθῶσιν, ἀλλ' ἤδη γεγεννημένοι τέκνα Θεοῦ, ἀναγεννηθῶσι.—γ.) Μηδὲ ἡ τῆς ἁμαρτίας παραχώ-

ρησις· καὶ γὰρ αὕτη οὐκ ἔστι χάρις, ἀλλ' ἄρνησις
τῆς δραστηκῆς χάριτος, ἣν ἄρνησιν δεόμεθα ἀφ'
ἡμῶν ἀπαλλοτριῦσθαι καθότι λέγομεν, «Καὶ μὴ
» εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν (Ματθ. ζ', 13).»

Ἄρα ἔργα καὶ ἀποτελέσματα τοῦ Προορισμοῦ
εἰσιν—ἡ κλήσις—ἡ δικαίωσις—τὸ τῆς ὑ-
πομονῆς εἶτε διαμονῆς χάρισμα—καὶ τὰ
φυσικὰ ἀγαθὰ, ἐὰν παρὰ Θεοῦ δραστηκῶς πρὸς
σωτηρίαν διευθύνωνται· οἷον—τὸ γεννηθῆναι ἐκ
γεννητόρων εὐσεβῶν—καρτερεῖν διωγμούς—ἡ
καὶ ἐξ αὐτῶν λυτροῦσθαι, ἥνίκα δύνωνται βλάβην
εἰσφέρειν. — Πάντα γὰρ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν
κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς καὶ προωρισμένοις συνερ-
γεῖ εἰς ἀγαθόν.

β'. Οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων δύναται εἶναι βέβαιος
περὶ τοῦ ἰδίου προορισμοῦ, ἀνευ μερικῆς τοῦ Θεοῦ
ἀποκαλύψεως. Καὶ γὰρ οὐκ οἶδεν ὁ ἄνθρωπος,
πότερον ἀγάπης ἢ μίσους ἀξίός ἐστιν, ἀλλὰ πάν-
τα εἰς τὸ μέλλον τηροῦνται ἄδηλα· «Καὶ γε ἀγά-
» πην καὶ γε μῖσος οὐκ ἔστιν· εἰδώς ὁ ἄνθρωπος
» (Ἐκκλησιαστ. θ', 1).» Δύναται δέ τις διὰ τινος
ἠθικῆς βεβαιότητος τοῦτο, συνάγειν ἐκ τε τῆς ἀ-
γαθότητος καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἥς ἐν
πολλοῖς πέτραις ἔλαβε. Περὶ ταύτης τῆς βεβαιό-
τητός φησιν ὁ Ἀπόστολος· «Αὐτὸ το Πνεῦμα
» συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν ὅτι ἐσμέν τέ-
» να Θεοῦ.... Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος,
» οὔτε ζωὴ.... οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δυνήσεται
» ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ (Ῥωμ.
» ἡ, 16. 38. 39).»

γ'. Ἐν ἐστὶ καὶ ὀλικὸν ἔργον καὶ ἀποτελέσμα
τοῦ Προορισμοῦ· δηλ.—Ἡ χάρις ἐν τῇ παρούσῃ
ζωῇ καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ μελλούσῃ, κατὰ τὸν Προ-
φήτην Δαβίδ· «Ὁ Θεὸς χάριν καὶ δόξαν δώσει
» (Ψαλμ. πγ', 12).» Ὁ Ἀπόστολος ὁμῶς τρία
μερικὰ ἀποτελέσματα τοῦ Προορισμοῦ ἐπαριθμεῖ·
—τὴν κλῆσιν—τὴν δικαίωσιν—καὶ τὴν δό-
ξαν—«Οὓς προέγνω καὶ προώρισε, ... τούτους
» καὶ ἐκάλεσε καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδι-
» καίωσεν οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε
» (Ρωμ. ή, 29. 30).»

Σημ. Εἰς μὲν τὴν κλῆσιν ἀνάγονται πᾶσαι αἱ
εὐσεβεῖς κινήσεις, αἵτινες αὐτῆς προηγοῦνται. Εἰς
δὲ τὴν δικαίωσιν πάντα ἅτινα συνοδεύουσι καὶ ἐ-
πακολουθοῦσιν αὐτήν. Δόξαν δὲ οὐ μόνον τῆς ψυ-
χῆς ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος δεῖ ἐννοεῖν.

Τελευταῖον ἡ κλῆσις καὶ ἡ δικαίωσις καὶ αἱ
λοιπαὶ τῶν εὐεργεσιῶν αἱ αὐταῖς ἀνήκουσαι, εἰσὶν
ἀποτελέσματα τοῦ Θεοῦ Προορισμοῦ, ὄντα, κατὰ
τὴν τοῦ Θεοῦ πρόθεσιν, συνημμένα τῇ τῆς ὑπο-
μονῆς εἴτε διαμονῆς χαρίσματι· ἄνευ γὰρ τούτου,
πρὸς τὴν δόξαν οὐκ εἰσέρχονται, καὶ σὺν τούτῳ
τὰ ἀξιώματα τοῦ ἐκλεκτοῦ, ἐάν ποτε διὰ τῆς ἐπα-
κολουθούσης ἁμαρτίας σθένυνται, ἀσφαλῶς διὰ
τῆς μετανοίας πρὸ τοῦ θανεῖν ἀναζῶσι.

δ'. Βίβλος ζωῆς καλεῖται παρὰ τῶν Θεολόγων,
Θεία γνῶσις τῶν προωρισμένων εἰς τὴν
χάριν ἢ εἰς τὴν δόξαν. Ὅθεν διττὴ ἐστὶν ἡ τῆς
ζωῆς Βίβλος· ἄλλη ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως οὐ-
τω λεγομένη, καὶ ἐστὶ Θεία γνῶσις τῶν σω-

ὑπομονῆς, ὅπερ ἰδίον ἐστὶ τῶν ἐκλεκτῶν, γίγνεται ἐν τῷ δικαίῳ, ὅπως σταθερῶς ἐπιμένῃ, καὶ οὐ δύναται ἀπολέσαι αὐτό.

Λέγεται γ'·) Ἔως τέλους· διότι ἡ παρούσα ζωὴ πέρας λαμβάνει ἐν ἧ, φησὶν ὁ αὐτὸς Διδάσκαλος, κίνδυνός ἐστι μὴ ποτε ἐκπέσῃ πρὸ τελευτῆς, καὶ περ πιστῶς ἔζητε.

β'. Κοινὴ δόξα τῶν Θεολόγων ἐστὶ, τὴν ὑπομονὴν μέχρι τέλους εἶναι μερικὸν τοῦ Θεοῦ χάρισμα, οὐ ἄνευ, οὐδεὶς τὴν αἰώνιον δόξαν ἀπολαβεῖν δύναται. Βεβαιοῦσι δὲ ταύτην τὴν ἀλήθειαν ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἥτις διττῶς θεωρεῖ τοὺς ἕως τέλους ὑπομείναντας. Καὶ γὰρ ἄλλοι εὐθέως μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν χάριν ἐκδημοῦσι πρὸς Κύριον καθάπερ πολλὰ τῶν βρεφῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὸ ἁγίον Βάπτισμα· «Ἡρπάγη μὴ κακία ἀλλάξῃ σύ» νεσιν αὐτοῦ... Ἔσπευσεν ἐκ μέσου πονηρίας» (Σοφ. Σολομ., δ', 11. 14). Ἄλλοι δὲ, οἵτινες διὰ πολλοῦ τοῖς πειρασμοῖς ἀνθίστανται, ἀλλ' οὐ δύναται μέχρι τέλους ὑπομένειν, ἄνευ μερικῆς θείας βοηθείας· φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος περὶ τούτων· «Ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθόν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ (Φιλιπ. πησ. α', 6).» Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἠῤῥατο ὑπὲρ τοῦ Πέτρου μὴ ποτε ἐκλείψῃ ἡ πίστις αὐτοῦ· «Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου (Λουκ. ιβ', 32).» Ὡσαύτως δέεται ὁ Χριστὸς ὑπὲρ πάντων τῶν Ἀποστόλων ἤδη δικαίων· «Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὄνόματί σου (Ἰωάν. ιζ', 11).» Ἐντεῦθεν ὁ Ἱερὸς

Αὐγουστίνος συνάγει ἀναντιρρήτως, τὴν ὑπομονὴν μέχρι τέλους εἶναι δῶρον θεῖον, καθότι παρὰ Θεοῦ αἰτεῖται.

γ'. Τὸ τῆς ὑπομονῆς χάρισμα οὐ κεῖται κυρίως ἐν τῇ ἀγιαζούσῃ χάριτι· καθότι τινὲς τῶν δικαίων ἀγαθοῖς ἔργοις καὶ ἀξιώμασι κομῶντες, οὐχ ὑπομένουσι μέχρι τέλους δίκαιοι· ὡς πέρ τινες τῶν μαρτύρων τῆς Χάριτος ἐκπεπτώκασι. Καὶ ἀνάπαλιν, τινὲς τῶν ἀνόμων ἐν τῷ τέλει πρὸς Κύριον ἐπεστράφησαν· ὡς περ ὁ εἰς τῶν ληστῶν τῶν συσταυρωθέντων τῷ Χριστῷ. Ἄλλ' ἔστι μερική τοῦ Θεοῦ ἀντίληψις, δι' ἧς ὁ δίκαιος ἐν τῇ Χάριτι ἀποθνήσκει· «Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες (Ἀποκαλ. ιδ', 13).» — «Ἠρπάγη, μὴ κακία ἀλλάξῃ σύνεσιν αὐτοῦ, ... ἔσπευσεν ἐκ μέσου πονηρίας (Σοφ. Σολομ. δ', 11. 14.)»

δ'. Οὐδεὶς δύναται κατ' ἀξίαν, κατὰ τὴν φράσιν τῶν Θεολόγων, γίνεσθαι ἄξιος τοῦ τῆς ὑπομονῆς χαρίσματος. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Ἄλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. — Ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ (ἀ. Κορινθ. θ', 27. καὶ ι', 12.)» Ὡσαύτως· «Ἀγαπήτοί μου... μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε. Ὁ Θεός γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας (Φιλιππησ. β', 12. 13.)» Ἐνθα καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἡμῶν σωτηρίας δηλ· τὸ θέλειν, καὶ ἡ ἐνέργεια ἥτοι ἡ ὑπομονὴ μέχρι τέλους, ἀποδίδεται παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, οὐχὶ τοῖς

τῶν ἀνθρώπων ἀξιώμασιν, ἀλλὰ τῷ τοῦ Θεοῦ θελήματι καὶ εὐδοκίᾳ.

έ. Δυνάμεθα δὲ λαβεῖν τὸ τῆς ὑπομονῆς χάρισμα προσηκόντως, ὥς φασιν οἱ Θεολόγοι, διὰ τῶν προσευχῶν, διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων καὶ συνεχοῦς ἐγρηγόρσεως. Φησί γὰρ ὁ Χριστός· «Γρηγορεῖτε
» καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν (Ματθ. κς', 41).» — «Ἀγρυπνεῖτε οὖν,
» ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι, ἵνα καταξιωθῇτε ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι,
» καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου
» (Λουκ. κβ', 36).» Καὶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος·
«Μᾶλλον, ἀδελφοί, σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν
» τὴν κλήσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι· ταῦτα γὰρ
» ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσῃτε ποτε (β'. Πέτρ. α',
» 10).» Ἐκ τούτων συνάγομεν τὸ τῆς ὑπομονῆς χάρισμα μὴ ἀσφαλῶς κτᾶσθαι διὰ τινων ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀδιακόπου μερίμνης καὶ συνεχοῦς ἐγρηγόρσεως, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς προσευχαῖς.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς ἀποδοκιμασίας.

ά. **Η** ἀποδοκιμασία, κατὰ τὴν τῆς φωνῆς σημασίαν, ἐστὶν ἀποβολὴ ὁποῖα τυγχάνει. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀποβάλλων τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, διὰ τῆς Νέας φησί· «Ἀθέτησις μὲν γὰρ
» γίνεται προαγωγῆς ἐντολῆς, διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς (Ἑβρ. ζ', 18).» Κατὰ δὲ

τὴν κοινὴν τῶν πιστῶν συνήθειαν ἀποδοκιμασία ἐννοεῖται ἀποβολή τις ἐκ τῆς θείας δόξης καὶ αἰωνίου μακαριότητος· καθότι ἡ ἀποδοκιμασία ἀντίκειται τῷ προορισμῷ. Καθάπερ τοίνυν ὁ Προορισμὸς ἐκλογή ἐστὶ πρὸς τὴν δόξαν καὶ αἰώνιον μακαριότητα, οὕτω καὶ ἡ ἀποδοκιμασία σημαίνει ἀποβολὴν ἐκ τῆς θείας δόξης καὶ αἰωνίου μακαριότητος.

β'. Ἀσφαλὲς ἐστὶ δίδοσθαι τὴν ἀποδοκιμασίαν· καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς φησὶ· «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ » κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον (Ματθ. κέ, » 41).» Διαιρεῖται δὲ ἡ ἀποδοκιμασία εἰς Θετικὴν καὶ ἀποφατικὴν. Θετικὴ ἀποδοκιμασία ἐστίν, Αἰώνιος καὶ δραστικὴ τοῦ Θεοῦ ἀπόφασις στεροῦσα τινὰς τῆς μέχρι τέλους χάριτος καὶ τῆς Οὐρανίου δόξης καὶ ἐπιτιθεῖσα αὐτοῖς τὰς αἰωνίους βασάνους.

Λέγεται. α.) Τῆς μέχρι τέλους χάριτος καὶ δόξης· Οὐδεὶς γὰρ θετικῶς ἀποδοκιμάζεται, (εἰ μὴ διὰ τῆς τελευταίας ἁμαρτίας), οὔσης αἰετοτε ἐν τῷ δε τῷ βίῳ δραστικὸν χάρισμα. Ὁ Δαβὶδ, π. γ. κατὰ παραχώρησιν, περιέπεσεν εἰς μοιχείαν—Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἰς ἄρνησιν—Καὶ ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς εἰς ἀπιστίαν· οὐχὶ δὲ διὰ τοῦτο ἀπεδοκίμασθησαν, διότι οὐκ ἀπεβάλοντο ἐκ τῆς μέχρι τέλους χάριτος, καὶ ἐπομένως ἐκ τῆς θείας δόξης.

Λέγεται β.) Καὶ ἐπιτιθεῖσα αὐτοῖς τὰς αἰωνίους βασάνους. Καὶ γὰρ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κοινῆς κρίσεως οὐ δοθήσεται μέσος τόπος μεταξύ τῆς ὑπερφυσικῆς μακαριότητος καὶ τῆς αἰωνίου

τιμωρίας. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· «Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι (οἱ ἁμαρτολοὶ δηλ.) εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον (Ματθ. κέ, 46).»

γ'. Ἀποδοκιμασία ἀποφατική ἐστὶ, Δραστική τοῦ Θεοῦ ἀπόφασις μὴ ἐτοιμάζουσα τίς τὰς εὐεργεσίας, δι' ὧν βεβαίως σωθήσονται. Καὶ γὰρ αὕτη ἡ ἀποδοκιμασία ἐκδιαμέτρου ἀντίκειται τῷ προορισμῷ. Τῶν ἐναντίων δὲ ἐναντίοι λόγοι εἰσιν. Τοιγαροῦν ἐπεὶ ὁ προορισμὸς ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ἀπόφασίς ἐστὶν ἐτοιμάζουσα τὰς τοιαύτας εὐεργεσίας, ὁμοίως καὶ ἡ ἀποφατικὴ ἀποδοκιμασία ἐν τῷ δε τῷ βίῳ, ἀπόφασις τυγχάνει τὰς τοιαύτας μὴ ἐτοιμάζουσα.

δ'. Αἰτία τῆς θετικῆς ἀποδοκιμασίας ἐστὶν, ἡ ἁμαρτία. Φησὶ γὰρ ἡ Γραφή· «Καὶ προσέθεντο τοῦ ἁμαρτάνειν ἔτι... Τῇ διαθορᾷ σου Ἰσραὴλ τίς βοηθήσει; (Ὡσηέ, ιγ', 2. 9).» Καὶ ὁ Δαβὶδ· «Οὐχὶ Θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ (ψαλμ. έ, 5).»

Ἐνστάσεις.

Α'. Ὁ Θεὸς, φησὶν ἡ Γραφή, «Τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς (Ἰωάν. ιβ', 40).» — «Ἀπέρριψεν αὐτοὺς ἐκ προσώπου αὐτοῦ (Ἱερεμ. νβ', 3). — «Ἐγὼ δὲ ἀποστροφῇ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν (Δευτερ. λά, 18)» — Ποιεῖ· «Ὁ μὲν εἰς τιμὴν σκευὸς, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν (Ῥωμ. θ', 21).» — Τὴν βδελυρὰν αἰμομιξίαν τοῦ Ἀβεσσαλώμ καλεῖ ἔργον αὐτοῦ (6'. Βασιλ. ιβ', 11. Καὶ ις', 22). — Ἐντέλλεται

τῷ Σατανᾷ, ὅπως ἡ πνεῦμα ψευδὲς ἐν στόματι τῶν ψευδοπροφητῶν πρὸς τὸ ἐξαπατᾶν τὸν Ἀχάθ (γ'. Βασιλ. κβ', 20—23). — Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, τὸν ἄδικον καὶ σκληρὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον, τῇ αἰωνίῳ τοῦ Θεοῦ ἀποφάσει ἀποδίδωσι. «Τοῦ»
 » τον τῇ ὠρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ
 » ἐκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπή-
 » ξαντες ἀνείλετε (Πράξ. β', 23). » Ἄρα ὁ Θεὸς
 κινεῖ ἐξίσου πρὸς τὸ κακὸν καὶ πρὸς τὸ ἀγαθόν.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γάρ
 — α.) Τυφλοὶ, ἀπορρίπται, ἀποστρέφεται καὶ εἰς
 ἀδόκιμον νοῦν παραδίδωσι, μὴ ἐκχέων τὴν κακίαν,
 ἀλλὰ τὴν χάριν ἀφαιρῶν. — β.) Ἐξ αὐτοῦ τοῦ
 φυράματος, ἀλλὰ τῇ προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ μεμολυ-
 σμένου, ποιεῖ σκεύη ἄλλα μὲν εἰς τιμὴν, ὅπερ
 ἰδίον ἐστὶ τῆς θείας εὐσπλαγχνίας, ἄλλα δὲ εἰς
 ἀτιμίαν, καθ' ὅσον τῆς φθορᾶς οὐκ ἐλευθεροῖ, ὅπερ
 τῆς θείας δικαιοσύνης ἐστὶν ἔργον. — γ.) Εἰσά-
 γει εἰς πειρασμὸν καὶ ἁμαρτίαν, οὐχ ὅτι εἰς αὐ-
 τὴν κινεῖ, ἀλλὰ τὴν κακὴν θέλησιν ἀφίησιν αὐτοῖς.
 Κέχρηται δὲ τούτοις, ἡ πρὸς τὸ τιμωρεῖν τοὺς
 φαύλους, ἡ πρὸς τὸ πειρᾶσθαι τοὺς ἀγαθοὺς· καὶ
 κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἡ αἰμομιξία τοῦ Ἀβεσ-
 σαλώμ λέγεται ἔργον αὐτοῦ (ἢ τοῦ Θεοῦ). Καὶ
 ὁ θάνατος τῷ Χριστῷ παρὰ τῶν Ἑβραίων ἐδόθη,
 κατὰ τὴν βουλὴν καὶ ἀπόφασιν αὐτοῦ.

Β'. Ὁ Θεὸς τὰς τῶν Αἰγυπτίων καρδίας προε-
 τρέψατο, ὅπως μισήσωσι τὸν λαὸν αὐτοῦ καὶ κα-
 ταδυνασέωσιν τοὺς δούλους αὐτοῦ. Ἄρα ὁ Θεὸς
 ἀληθῶς προτρέπει εἰς τὸ κακόν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ὁ Θεὸς προστρέψατο πλαγίως καὶ κατὰ ἀφορμὴν, καθ' ὅσον τοὺς Ἰσραηλίτας εὐεργεσιῶν πεπλήρωκεν, αἱ τινες τὸ τε μῖσος καὶ τὸν φθόνον τῶν Αἰγυπτίων ἐκίνησαν, ὁμολογοῦμεν. Κατ' εὐθεῖαν δὲ καὶ θετικῶς, καθ' ὅσον οὐκ ἐξέχεε σκληροκαρδίαν ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, ἀλλ' ἡρνήσατο αὐτοῖς τὴν χάριν τοῦ μὴ μισεῖν τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον.

ε. Αἰτία τῆς ἀποφατικῆς ἀποδοκιμασίας ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει ἐστὶν ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων (Αὐτόθ. §. γ'.) ἡ ἀποφατικὴ ἀποδοκιμασία ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει, ἀπόφασίς ἐστι τοῦ ἀρνεῖσθαι τισὶ τὰς εὐεργεσίας, δι' ὧν βεβαίως σώζονται ὅσοι σώζονται. Ἀλλὰ μὴν ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία ἐστὶν αἰτία τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως, ὡς δῆλον. Ἄρα ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία ἐστὶν αἰτία τῆς ἀποφατικῆς ἀποδοκιμασίας.

Ἐνστάσεις.

Α'. Ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία ἐν πολλοῖς ἀποδοκιμασμένοις, ἐν τῷ βαπτίσματι ἀφέθη. Ἄρα καὶ ἐν τούτοις οὐκ ἐστὶν αἰτία τῆς ἀποφατικῆς ἀποδοκιμασίας.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία ἀφέθη αὐτοῖς, ὅσον μὲν πρὸς τὸ παράπτωμα, ὁμολογοῦμεν. Ὅσον δὲ πρὸς τὴν ποιήν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Ἐν τοῖς

βαπτιζομένοις γὰρ διαμένουσιν ἡ ἄγνοια καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν· ἅτινα εἰσάγουσι δυσκολίαν ἀνθίστασθαι τῷ κακῷ καὶ πράττειν τὸ ἀγαθόν. Ὡστε ὁ ἄνθρωπος οὔτε δύναται ἐνεργεῖα ἀνθίστασθαι τῷ κακῷ, οὔτε ἐνεργεῖα ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθόν, μὴ συνεργούσης τῆς θείας χάριτος.

Β'. Ὁ Θεὸς θέλει πάντας ἀνθρώπους καὶ ἐν τῇ προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ μεμολυσμένους σωθῆναι. Ἀλλὰ μὴν ἡ γενικὴ τοῦ Θεοῦ βούλησις οὐ δύναται στήναι μετὰ τῆς ἀποφάσεως ἀποβαλλούσης τινὰς ἐκ τῆς δόξης διὰ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν. Ἀρα ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία οὐκ ἔστιν αἰτία τῆς ἀποφατικῆς ἀποδοκιμασίας.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν ἐλάττονα. Ἐὰν ἡ ἀπόφασις ἀποβάλλῃ τὴν προηγουμένην θέλησιν τοῦ ἐτοιμάζειν τὰς ἀρκούσας βοηθείας, δι' ὧν οἱ ἀσεβεῖς δύνανται ἀληθῶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῆς σωτηρίας, ὁμολογοῦμεν. Ἐὰν δὲ οὐκ ἀποβάλλῃ ἡ ἀπόφασις τὴν προηγουμένην θέλησιν τοῦ ἐτοιμάζειν τὰς ἀρκούσας βοηθείας τοῖς ἀσεβέσιν, ἀποφάσκομεν τὴν ἐλάττονα καὶ τὴν συνέπειαν.

ς'. Τελευταῖον ἀποτέλεσμα τῆς ἀποδοκιμασίας ἔστιν, ἡ παραχώρησις τῆς ἁμαρτίας — ἡ ἐγκατάληψις διὰ τῶν παρεληλυθότων ἁμαρτημάτων — καὶ ἡ αἰώνιος κόλασις. Ταῦτα γὰρ εἰσι παρὰ τοῦ ἀποδοκιμάζοντος Θεοῦ, φέροντα τὸ τέλος τῆς ἀποδοκιμασίας· περὶ ὧν πρὸς μείζονα σαφήνειαν λέγομεν. — α.) Ὅτι ἡ παραχώρησις τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας οὐκ ἔστιν ἀποτέλεσμα τῆς ἀποδοκιμασίας, καθότι ἡ τοιαύτη ἐξ

Ἰσοῦ ἐκτείνεται καὶ ἐπὶ τοὺς προωρισμένους καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποδοκιμασμένους· ἐτι δὲ καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων (Αὐτόθ. §. ε.) αἰτία ἐστὶ τῆς ἀποδοκιμασίας καὶ πρὸς αὐτὴν προϋποτίθεται.—β'.) Οὐτε ἡ παραχώρησις τῆς ἁμαρτίας ἐν τοῖς πεπτωκόσιν ἀγγέλοις ἐστὶν ἀποτέλεσμα, ἀλλ' αἰτία τῆς ἐαυτῶν ἀποδοκιμασίας. — γ'.) Οὐτε ἡ παραχώρησις τῆς ἁμαρτίας, ἡ πρὸ τοῦ θανάτου ἐξαλειφθεῖσα, καθάπερ ἡ ἁμαρτία τοῦ Δαβὶδ. Τοιγαροῦν ἡ παραχώρησις τῆς ἁμαρτίας ἡ τῷ θανάτῳ συνάπτομένη, οἷα ἐστὶν ἡ προπατορικὴ, ἡ προαιρετικὴ εἰσὶν ἀληθῆ ἀποτελέσματα τῆς ἀποδοκιμασίας.

ζ'. Πέντε κοινῶς ἐπαριθμοῦνται βαθμοὶ, δι' ὧν οἱ ἀσεβεῖς κακῶς τελευτῶσι, καὶ ἐπομένως ἀπωλοῦνται καὶ ἀποδοκιμάζονται.

α. Βαθμὸς ἐστὶν, ὅστις διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθεῖς, ἡ διὰ τῆς μετανοίας ἐπανορθωθείς, ὀκνηρῶς τὰ ἀνήκοντα ἐργάζεται, τῆς προσευχῆς ὀλιγωρεῖ, μεγαλαυχεῖ, τὰ μικρὰ τῶν ἁμαρτημάτων ὀλίγου λογίζεται. Ὅθεν ὁ Προφητὰνὰξ πάντας τοὺς δικαίους παρακαλεῖ λέγων· « Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ . . . Δράξασθε παιδείας μήποτε ὀργισθῇ Κύριος, καὶ ἀπολεῖσθε » ἐξ ὁδοῦ δικαίας (ψαλμ. β'. 11. 12). « Καὶ γὰρ ὁ Θεός, καθάπερ τοὺς δικαίους, ταπεινοὺς καὶ ἐγρηγορότας τηρεῖ ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, οὕτω τοὺς ἀμελεῖς καὶ χλιαροὺς ἀποβάλλει, καὶ πρὸς μείζονα ἁμαρτήματα περιπίπτειν παραχωρεῖ.

β'. Βαθμὸς ἐστὶν, ἡ τυφλότης τοῦ νοός. Μέγα κακόν ἐστὶν. Ἐάντις ὁ Θεός ἐφώτισεν τὸν ἄνθρωπον

πον, οὐκ ἂν τοῦ κακοῦ ἀφίστατο, καὶ οὕτως οὐκ ἂν ἐπέστρεφε πρὸς Κύριον· καὶ ἐπομένως ἀπέθνησκεν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, κατὰ τὸν Ἡσαϊαν. « Τετύ-
 » φλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πεπώρω-
 » κεν αὐτῶν τὴν καρδίαν· ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς
 » ὀφθαλμοῖς, καὶ νοήσωσι τῇ καρδίᾳ καὶ ἐπιστρα-
 » φῶσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς (Ἰωάν. ιβ', 40). »
 Τίς γὰρ τῆς ὁδοῦ ἀφίσταται ὀρθὴν αὐτὴν ὑπο-
 λαμβάνων; Τίνα θεραπείαν ζητεῖ ἢ δέχεται ὅστις
 ὑγιὴ ἑαυτὸν λογίζεται; Διττὴ δέ ἐστιν ἡ αἰτία τῆς
 τοσαύτης τυφλότητος καὶ πορώσεως· Θετικὴ
 καὶ ἀποφατικὴ. Θετικὴ μὲν ἐστίν, ἡ τεθεῖσα
 κάλυμμα τοῦ ὁράν, ὥσπερ εἰάν τις τὸ πρόσω-
 πον ἄλλου ἐκάλυπτε καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ
 ἐσφαλίστατο. Ἀποφατικὴ δέ, ἡ μὴ ἀφαιρουσα
 τὸ κάλυμμα, δυναμένη τοῦτο ποιεῖν. Ἐντεῦθεν
 ἡ κακὴ θέλησις καὶ ὁ δαίμων εἰσιν αἰτία τῆς θε-
 ρικῆς πορώσεως, καθ' ὅσον τῷ ψευδεὶ τοῦ σεμνοῦ
 καλύμματι τοὺς τοῦ νοὸς ὀφθαλμοὺς ἀμαυροῦσιν,
 ἵνα μὴ βλέπωσι τὰ ἀληθῶς ἀγαθὰ τοῦναντίον δὲ
 τὰ ἀληθῶς κακὰ ὡς ἀγαθὰ νομίζουσι. Τῆς ἀπο-
 φατικῆς δὲ πορώσεως αἰτία ὁ Θεὸς ἐστι· καθ' ὅ-
 ρον διὰ τῆς ἰσχυρογνώμονος καὶ πονηρᾶς θελή-
 σεως τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀφαιρεῖ ἐξ αὐτοῦ τὴν φω-
 τίζουσαν χάριν.

γ'. Βαθμὸς ἐστίν, ἡ σκληροκαρδία, οὗσα χει-
 ρων καὶ μᾶλλον ἐπικίνδυνος τῆς τοῦ νοὸς τυφλό-
 τητος. Καὶ γὰρ ὁ σκληροκάρδιος, οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας
 καὶ πορώσεως, ἀλλὰ καταφρονῶν ἁμαρτάνει. Ἐστὶ
 δὲ ἡ σκληροκαρδία, ἰσχυρογνωμία τῆς θε-

λήσεως σταθερῶς ἐπὶ τὸ κακὸν ἐπιμενούσης, δι' ἧς ὁ σκληροκάριος τὴν τηλαυγῇ ἀληθειαν ἀποβάλλει καὶ τῶν νουθεσιῶν ὀλιγωρεῖ. Διττή δε καὶ ταύτης ἡ αἰτία· Ἀποφατική, καθ' ὅσον ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σκληροκαρδίου τὴν ἐκμαλάνουσαν χάριν εἰς ποινὴν τῶν ἰδίων παραπτωμάτων· καθάπερ ἀναγινώσκομεν, « Ἐσκήρυνε » δὲ Κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ (Ἐξόδ. 0', 12). » Καὶ « Ὅν δὲ θέλει, σκληρύνει (Ῥωμ. 0', 18). » μὴ ἐπιτιθεῖς κακίαν, ἀλλὰ τὴν χάριν ἀφαιρῶν (Αὐτόθ. §. 8', Λύσις Α'. Ἐνστάς.). Θετική δε, καθ' ὅσον οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐφίενται τοῦ ἁμαρτάνειν, ὑπὸ τῆς πονηρᾶς συνήθειας ἐνδυναμούμενοι, περὶ ὧν φησὶν ὁ Ἱερεμίας· « Ἐσκήρυναν τὸν τράχηλον αὐτῶν, τοῦ μὴ εἰσακούειν τῶν λόγων μου » (Ἱερεμ. 10', 15). » Καὶ ὁ Δαβίδ· « Σήμερον ἐὰν » τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε » τὰς καρδίας ὑμῶν (Ψαλμ. 118', 8). »

δ'. Βαθμός ἐστίν, ὁ ἀδόκιμος νοῦς· περὶ οὗ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησί· « Παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ » Θεός εἰς ἀδόκιμον νοῦν (Ῥωμ. 1'. 28). » Οὐχ ὁμῶς θετικῶς καὶ κατ' εὐθείαν διαστρέφων τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐκχέων τὴν πλάνην ἐπ' αὐτοὺς, ἀλλ' ἀποφατικῶς καὶ πλαγίως καθ' ὅσον οὐκ ἀφαιρεῖ μὲν τὴν τῆς ἁμαρτίας ἔφεσιν, ἀφήσει δὲ τὴν πονηρὰν θέλησιν ἐπὶ τὴν ἔμφυτον αὐτῆς δύναμιν κρατουμένην ἐξ ἄλλων παθῶν, ὥστε τὸ φῶς τοῦ λόγου ταράττειν καὶ συγχέειν, καὶ ἐπομένως ἀντὶ τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος ὑποδέχεσθαι· τὴν δὲ κακίαν τῷ χρώματι τῆς ἀρετῆς, τὴν ἀρε-

τὴν δὲ ὡς κακίαν ὑπολαμβάνειν. Καὶ οὕτως ὁ ἁμαρτωλὸς πάντα φόβον καὶ ἐντροπὴν ἀποβαλὼν, ἐν τοῖς αἰσχροῖς καὶ ἀτόποις ἡδέως ἀναπαύεται, καθιδύνεται, ἐγκαυχᾶται καὶ μόνην τὴν ἀρετὴν ἐπαισχύνεται. Ἄλλ' « Οὐαὶ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος, οἱ τιθέντες τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν (Ἠσ. 2, 14, 20). » Ἡ γὰρ τοιαύτη διαστροφή ἀσφαλῶς φέρει τὸν ἀμετανόητον εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς.

Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ πέμπτος καὶ τελευταῖος πρὸς τὴν ἀπώλειαν βαθμὸς, ἐν ᾧ οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς, ἀλλ' ἀπόγνωσις. Ὅστις δὲ ταῦτα πάντα φοβεῖται, φασὶν οἱ Ἱεροὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, ἀσφαλῶς πολιτεύεται· ὁ δὲ καταφρονῶν περιπίπτει. Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ περὶ τῶν ἀπολελυμένων τοῦ Θεοῦ προσόντων· τὰ νῦν δὲ περὶ τῶν σχετικῶν θεῶν προσόντων λεχθήσεται.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Β'.

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΠΡΟΣ ΕΠΙΓΝΩΣΙΝ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ.

Α. **Ε**ν μὲν τῇ προλαβούσῃ πραγματεία ἐθεωρήσαμεν τὰ ἄσχετα εἴτε ἀπολελυμένα τοῦ Θεοῦ προσόντα, ἀνήκοντα τῇ Θεῇ Οὐσίᾳ. Νῦν δὲ ἀναπτύσωμεν τὰ τοῦ Θεοῦ σχετικὰ προσόντα, ἀνήκοντα ταῖς θεαῖς Ὑποστάσεσι. Καλοῦνται δὲ παρὰ τῶν Θεολόγων ἄσχετα εἴτε ἀπολελυμένα προσόντα, τὰ μὴ εἰσάγοντα σχέσιν πρὸς ἄλλο τι οἶον, — εἶναι τὸν Θεὸν Ὃν ἐξ ἑαυτοῦ ἀναγκαίως ὑπάρχον, ἄπειρον, αἰώνιον κ.τ.λ. — Σχετικὰ δὲ τοῦναντίον, τὰ εἰσάγοντα σχέσιν πρὸς ἄλλο τι οἶον — Πατὴρ, Ποιητὴς, Κύριος — εἰσὶ σχετικὰ προσόντα· καθότι ὁ Πατὴρ λέγεται κατὰ σχέσιν πρὸς τὸν Υἱόν—ὁ Ποιητὴς πρὸς τὰ ποιήματα — καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς κυριευομένους (Πραγμ. Α'. Κεφ. δ'. §. β').

β. Πρὸς τοὺς αὐτοὺς αἱ σχέσεις ἐν τῷ Θεῷ διττῶς θεωροῦνται παρὰ τῶν Θεολόγων. Αἱ μὲν εἰσιν ἐξωτερικαί, ὅταν ἡ σχέση τοῦ Πατρὸς, τοῦ Κυρίου, τοῦ Χριστοῦ κ.τ.λ., καθ' ὅσον ἀποδίδουσι πρὸς τὸν ὅσον ἐκτός τοῦ Θεοῦ τιθεμένων· τοῦτέστι πρὸς τὰ πνεύματα. Αἱ δὲ εἰσιν ἐσωτερικαί, ὅταν ἡ σχέση τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον ὦντα αὐτῷ τῷ Πατρὶ· καθ' ὅσον ὁ ὅσος πρὸς ὃν ἀναφέρεται ἐν τῷ Θεῷ εἴσιν.

γ. Αὐτὴς τῶν ἐσωτερικῶν σχέσεων αἱ μὲν καλοῦνται τῷ λόγῳ καὶ τῇ ἐπινολῇ· ὅταν αἱ σχέσεις τῆς Θείας Οὐσίας πρὸς τὰ αὐτῆς προσδόντα· αἵτινα, καὶ περ ὄντα πραγματικὰς ἐν καὶ τῷ αὐτῷ μετὰ τῆς Θείας Οὐσίας, ὁ νοῦς μὲν τοι ἐπινοεῖ αὐτὰ ὡς ἀναδεδειγμένα ἐκ τῆς Θείας Οὐσίας (Πραγμ. Α. Κεφ. δ. §. α.). Αἱ δὲ πραγματικαὶ αἰτίαι ἐπαρκοῦσιν ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἔξω τοῦ αὐτοῦ θρωπίνου νοῦ· ὅταν, ἡ σχέση τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱόν, καὶ ἀνάπαλιν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὡς θεωροῦμεν τὰς πραγματικὰς σχέσεις, αἰτίαι ἐξωτερικῶς ἐφ' ὧν καὶ τὸν ἑαυτοῦ νοῦν.

ΚΕΦ. Α.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

THE APTAS TPIAΔOΣ.

α. Τὸ Μυστήριον τῆς Αγίας Τριάδος οὐ δύναται δεικνύσθαι διὰ τοῦ φυσικοῦ λόγου, ἀλλὰ

διὰ μόνης τῆς τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύψεως ἐμφανές
 ἡμῖν γίνεται. Φησί γὰρ ὁ Χριστός· « Οὐδεὶς ἐπι-
 » γινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· οὐδὲ τὸν
 » Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ
 » ἐὰν βούληται ὁ Υἱός ἀποκαλύψαι (Ματθ. ια',
 » 27). » Καὶ γὰρ πᾶσα ἀπόδειξις ἡ ἐστὶν ἐκ τῶν
 προτέρων, εἴτουν ἐκ τῶν αἰτιῶν, ἢ ἐκ τῶν ὑστε-
 ρων εἴτουν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων. Ἀλλὰ μὴν ἡ
 ὑπαρξὶς τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἀγίας Τριάδος ἀπο-
 δειχθῆναι ἐκ τῶν προτέρων οὐ δύναται, μηδεμίαν
 τοῦ Θεοῦ γινώσκοντος ἑαυτοῦ αἰτίαν. Οὔτε ἐκ
 τῶν ὑστέρων, καθότι τὰ ποιήματα οὐκ ἐξήρτην-
 ται παρὰ τοῦ Θεοῦ καθὼ Τρισυπόστατος, ἀλλὰ
 καθὼ παντοδύναμος. Ἡ παντοδυναμία δὲ προσόν
 ἐστὶν ἀνῆκον τῇ θεῇ φύσει, μηδεμίαν εἰσάγουσα
 ἐπίγνωσιν διακρίσεως μεταξὺ τῶν θείων προσώ-
 πων (Πραγμ. Α'. Κεφ. ζ', Παραγρ. δ', §. α.). Ἄρα
 τὸ τῆς Ἀγίας Τριάδος Μυστήριον οὐ δύναται διὰ
 τοῦ φυσικοῦ λόγου ἀποδειχθῆναι.

Ἐνστασις.

Ὁ Πλάτων, ὁ Ζωροάστρης, Ἑρμῆς ὁ Τρισημέ-
 ριστος καὶ αἱ Σιβύλλαι τὸ τῆς Ἀγίας Τριάδος
 Μυστήριον ἔγνωσαν. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἀντιμά-
 χονται τοῖς Ἑλλήσι δεικνύοντες τὸ Μυστήριον
 τῆς Ἀγίας Τριάδος διὰ τῶν συγγραμμάτων τῶν
 διαληφθέντων Ἑλλήνων. Ἄρα τὸ Μυστήριον τῆς
 Ἀγίας Τριάδος γινώσκεται καὶ διὰ τοῦ φυσικοῦ
 λόγου.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ὁ Πλάτων, ὡς ἄδεται λόγος, πολλὰ ἐκ τῶν Ἱερῶν Βιβλίων τῶν Ἰουδαίων παρέλαβεν, ἀλλὰ κακῶς αὐτὰ ἐπινενόηκεν. Ἐπεὶ τὰ τρία πρόσωπα προτίθεται ὡς τρεῖς Θεοὺς· ἐξ ὧν ὁ εἷς μείζων ἐστίν, ὁ δεύτερος ἐλάττων, καὶ ὁ τρίτος κατώτερος τῶν ἄλλων. Ὡσαύτως τὰ λεγόμενα περὶ Ζωροάστρου, καὶ Τρισμαγίστου. Τὰ δὲ τῶν Σιθυλλῶν ποιήματά εἰσιν ὑποπτα καὶ μετὰ Χριστὸν πεποιημένα. Ἄλλ' εἰ καὶ γνήσια ὑποτεθῶσι καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων Πατέρων βεβαιωθέντα, οὐ δύνανται ὅμως λέγεσθαι γεννήματα τοῦ φυσικοῦ φωτός, ἀλλὰ δεῖ νομίζεσθαι ὡς ἀποκαλύψεις, καθάπερ τὰ ρηθέντα παρὰ τοῦ Μάντεως Βαλαάμ (Ἀριθμ. κγ').

β'. Ὅρίζεται τοίνυν τὸ τῆς Ἀγίας Τριάδος Μυστήριον, Εἷς Θεὸς ἐν τρισὶ προσώποις ὑφιστάμενος.

Λέγεται α.) Εἷς Θεός· δηλ. τῇ ἐνικῇ καὶ κατ' οὐσίαν ἐνότητι, οὐχὶ δὲ τῇ εἰδικῇ, ἥτις διὰ τῶν ἐνικῶν διαφορῶν διαιρεῖται καὶ πολυπλασιάζεται, ὥσπερ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Πέτρῳ, Παύλῳ καὶ Ἀνδρέᾳ, οἵτινες ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς εἰσι τρεῖς ἄνθρωποι. Ὅθεν τὰ τρία θεῖα πρόσωπα οὐκ εἰσὶ τρία ἄτομα ἐν οἷς ἡ μία θεία φύσις μόνον εἰδικῶς πολυπλασιάζεται, καθάπερ ἔφασκον οἱ Τριθεῖται ἐν τῷ ς'. Αἰῶνι χρηματίσαντες. Οὕτω καλοῦνται καθότι, κατὰ τὴν δόξαν αὐτῶν, ἐν τρισὶ προσώποις ἡ θεία φύσις πολυπλασιάζεται, ὡς περ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τρισὶν ἀνθρώποις.

Λέγεται β.) Ἐν τρισὶ προσώποις· κατὰ

Σαβελλίου, ὅστις ἐν τῷ Γ'. Αἰῶνι ἀχμάσας, ἐδίδασκε τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τρία τυγχάνειν ὀνόματα ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου· ἐν οἷς καθ' ὃ ἐστὶ καλεῖται Πατήρ· καθ' ὃ δὲ παραδίδωσι τὴν διδασκαλίαν τοῖς ἀνθρώποις λέγεται Υἱός· καθ' ὃ δὲ ἀγιάζει λέγεται Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἐνστάσις.

Ἡ παντοδυναμία, ἡ εὐσπλαγχνία καὶ ἡ δικαιοσύνη τῷ λόγῳ μόνῳ καὶ τῇ ἐπινοίᾳ διαιροῦνται κατὰ τὰ διάφορα ἀποτελέσματα. Ἄρα καὶ ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τῷ λόγῳ καὶ τῇ ἐπινοίᾳ διαιροῦνται.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ τὸ αἷτιον τῆς διαφορᾶς ἐστίν. Ἡ γὰρ παντοδυναμία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εὐσπλαγχνία οὐκ ἀντιλέγουσι σχετικῶς, ὥσπερ ὁ γεννήτωρ δηλ. καὶ τὸ γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ· ὁ ἐκπορεύων καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, καθάπερ εἰσὶν ἡ Πατρότης, ἡ Υἱότης καὶ ἡ ἐνεργητικὴ ἐκπόρευσις. Καὶ γὰρ ἀντιλέγει τὸ γεγεννημένον μὴ διαιρεῖσθαι πραγματικῶς ἐκ τοῦ γεννήσαντος, καὶ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ ἐκπορεύοντος. Δειχθήσεται καὶ κατωτέρω (αὐτόθ. Κεφ. Γ'. § δ').

Λέγεται γ'.) Ὑφιστάμενος· κατὰ τινος ἡγουμένου τοῦνομα Ἰωακείμ χρηματίσαντος κατὰ τὸν ΙΒ Αἰῶνα, ὅστις ἔφασκε, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἔχειν μερικὰς φύσεις,

ἐξ ὧν μία ὀλική συνίσταται, ὥστε τὸν Πατέρα, ἢ τὸν Υἱόν, ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διηρημένως καὶ κατὰ μέρος λαμβανόμενα μὴ εἶναι Θεόν, καὶ ἐπομένως μηδὲ πρόσωπον. Ἄλλ' ἐξηπάτηται τὰ μέγιστα· τὸ γὰρ ὄνομα πρόσωπον σημαίνει ὀλικήν οὐσίαν καὶ ὅλην ἐν αὐτῷ, ὡς δηλωθήσεται ἐκ τοῦ ἐπομένου ὁρισμοῦ αὐτοῦ τοῦ προσώπου.

γ'. Ορίζεται τοίνυν ἡ ὑπόστασις εἶπουν πρόσωπον, Οὐσία ἐνική, νοερά, ὅλη, ἐν ἑαυτῇ, καὶ ἀκοινώνητος ἑτέρα.

Λέγεται α.) Οὐσία· τοῦτέστιν ὅτι καθ' ἑαυτὸ ὑφίσταμενον. Ἄρα οὐ δύναται τὸ συμβεβηκός, ὅπερ ἐστὶν ἑτέρῳ προσκολλώμενον, λέγεσθαι πρόσωπον.

Λέγεται β.) Ἐνική· καθότι ἡ καθόλου οὐσία, ζῶν, φέρ' εἰπεῖν, γενικῶς οὐχ ὑπάρχει εἰ μὴ ἐν τοῖς ἀτόμοις· ἀλλὰ τὸ πρόσωπον ἐν ἑαυτῷ ὑπάρχει καὶ ἑτέρῳ ἐστὶν ἀκοινώνητον.

Λέγεται γ.) Νοερά· ἡ γὰρ οὐσία ὡς διανοίας ἄμοιρος οὐ λέγεται πρόσωπον· οἷον ὁ λίθος καὶ ὁ ἵππος. Τὸ ὄνομα γὰρ τοῦ προσώπου ἀξίαν τινὰ παρεμφαίνει, μὴ τοῖς ἀλόγοις τῶν ποιημάτων ἀνήκουσαν.

Λέγεται δ.) Ὅλη, πρὸς ἐξαίρεσιν τῶν μερικῶν οὐσιῶν· οἷον τῆς ψυχῆς, ἣ τιμὴ οὐκ ἀνήκει ὁ τοῦ προσώπου λόγος.

Λέγεται ε.) Ἐν ἑαυτῇ· Εἰ γὰρ μετ' ἄλλης ἐστὶν ἐξ ἧς τελεωτέρα γίνεται, ὡς περ ἡ ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐκ ἐστὶ πρόσωπον. Ἐντεῦθεν ὁ Θεὸς Λόγος προσέλαβεν ὅλην τὴν

ἀνθρωπίνην φύσιν, οὐχὶ δὲ τὴν ὑπόστασιν· ἡ γὰρ ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρωπίνη φύσις οὐκ ἔστιν ἐν ἑαυτῇ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ θείου Λόγου ἡνωμένη, παρ' οὗ θαυμασίως τελειοῦται.

Λέγεται Ϛ'). Καὶ ἀκοινώνητος ἐτέρα. Καὶ γὰρ ἡ προσωπότης ἑσχατος ὅρος ἐστὶ τῆς ὀλικῆς οὐσίας, οὐσης ὅλης ἐν ἑαυτῇ καὶ ἀκοινωνήτου ἐτέρα. Ἄρα τὸ πρόσωπον συγκεκριμένως οὐσιώδης ὅρος ἐστὶν σημαῖνον ὑποκείμενον καὶ μορφήν. Ἡ μὲν γὰρ ὀλικὴ φύσις ὑποκείμενόν ἐστιν, ἡ ὡς ὑποκείμενον· ἡ δὲ μορφή ἐστὶν αὐτῇ ἡ προσωπότης, ἥτοι ὑφίστασις, ἥτις παρ' ἑλλήσι καλεῖται ὑπόστασις. Εἰσὶ τοίνυν ἐν τῷ Θεῷ τρεῖς ὑποστάσεις, ἥτοι πρόσωπα. Οὕτω γὰρ νενομοθέτηται ἐν τῇ κατ' Ἀλεξάνδρειαν Συνόδῳ, τοῦ Ἱεροῦ Ἀθανασίου ἐξάρχοντος κατὰ τὸ ΤΕΒ'. Ἔτος.

Ἑνστάσις.

Εἰ ἐστὶν ἡ ὑπόστασις ἥτοι πρόσωπον ἑσχατος ὅρος τῆς ὀλικῆς φύσεως, δι' οὗ γίνεται ἀκοινωνήτος ἐτέρα, ἔπεται ἐν τῷ Θεῷ μὴ εἶναι τρία πρόσωπα, ἀλλ' ἐν μόνον· ἡ γὰρ θεία φύσις ἐν τῷ Πατρὶ ἔχει ὑπόστασιν εἰτὸν προσωπότητα. Ἄρα οὐ δύναται ἐπὶ πλεῖον κοινωνηθῆναι τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι.

Λύσις. Ἀποφάσχομεν τὸ προηγούμενον καὶ διαιροῦμεν τὸ συνεπόμενον. Ἡ θεία φύσις οὐ δύναται ἐπὶ πλεῖον κοινωνηθῆναι τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι μετὰ τῆς Πατρότητος, ὁμολο-

γοῦμεν τὴν συνέπειαν, οὕτω γάρ ἐστιν ἀκοινώνη-
τος. Οὐ δύναται κοινωνεῖσθαι ἄνευ τῆς Πατρότη-
τος, ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ἡ θεία
φύσις ἐν ἑαυτῇ κυρίως θεωρουμένη οὐκ ἔστιν ἐν
πρόσωπον, καὶ διὰ τοῦτο δύναται εἶναι κοινὴ τοῖς
τρισὶ προσώποις.

δ'. Δίδεται τάξις τις μεταξύ τῶν θείων Ὑπο-
στάσεων, καθ' ἣν ὁ Πατὴρ πρῶτος ὀνομάζεται
δεύτερος ὁ Υἱὸς καὶ τρίτον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.
Ἀλλὰ μία τοιαύτη τάξις οὐκ ἔστι χρόνου, οὔτε
ἀξίας, ἀλλ' ἀρχῆς ἥτοι αἰτίου, ἥτις ἐν τούτῳ κεί-
ται ὥστε τὸ ἐν πρόσωπον σχετικῶς πρὸς τὸ ἑτε-
ρον λόγον ἀρχῆς ἔχειν, καὶ ἐπομένως ὡς πρῶτον
λογίζεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν Πατὴρ ἐστὶν ἀγέννη-
τος καὶ παρ' οὐδενὸς προέρχεται, καὶ ἐστὶν ἀρχὴ
καὶ αἰτία τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ
δὲ Υἱὸς ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς καθὸ γεννητός· καὶ
τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορευτὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς.
Ἄρα κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἀρχῆς ὁ Πατὴρ πρῶτος
ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ε'. Οὐκ ἔστι τάξις χρόνου ἐν τῇ Τριάδι. Καὶ
γὰρ ὁ Θεὸς ἀπ' αἰῶνος νοῶν καὶ θέλων ὑπάρχει,
μᾶλλον δὲ ἡ αὐτὴ ἐνεργεία νόησις καὶ θέλησις
ἐστίν. Ἄρα ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰσὶν
ὅροι τῆς τε θείας νοήσεως καὶ θελήσεως, καὶ ἀ-
ναγκαίως ἀπ' αἰῶνος ὑπάρχουσι. Πρὸς τούτοις ὁ
Θεὸς ἐστὶν Οὐσία ἐν ἑαυτῇ ὑφισταμένη, καὶ ἐσχά-
τως πεπληρωμένη ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν. Ἀλλὰ
μὴν αἱ τρεῖς αὗται ὑποστάσεις εἰσὶ τρεῖς προσω-
πικαὶ ιδιότητες, δηλ. ἡ Πατρότης, ἡ Υἱότης καὶ ἡ

παθητική ἐκπόρευσις. Ἄρα αἱ τρεῖς αὗται ὑποστάσεις ἐξ ἴσου ἀναγκαίως ἀπ' αἰῶνος εἰσὶν εἰς Θεός.

ς'. Ἐτι δὲ οὐκ ἔστι τάξις ἀξίας ἐν τῇ Τριάδι. Τὰ γὰρ θεῖα πρόσωπά εἰσιν ὁμοούσια καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, καὶ ἐπομένως ὁλοτελῶς ἴσα.

Σημ. Ἰστέον ὅτι, τὸ τῆς Ἀγίας Τριάδος Μυστήριον, καὶ αἱ θεῖαι Ὑποστάσεις, ἀκριβεστέρας γνώσεώς τε καὶ σκέψεως δέονται, ὅπως ὁ ἀναγινώσκων ἐννοῶν ἢ πῶς δεῖ ὁμιλεῖν ἐν ὑποθέσει οὕτως ὑπερβαινούσῃ τὰς τε αἰσθήσεις καὶ τὴν φυσικὴν κατάληψιν. Τοιγαροῦν ἐν βραχεὶ κατὰ πρῶτον θεωρητέον τὰς προόδους, ἐν αἷς ὅλον τὸ τῆς Ἀγίας Τριάδος Μυστήριον ὑφίσταται, ἐπεὶ ἐξ αὐτῶν κρίνεται ἡ τῶν προσώπων διαφορά. Εἰ γὰρ οὐδεμία ἐν τοῖς θεοῖς πρόοδος τυγχάνει, οὐδεὶς ἔσται Πατήρ, οὐδεὶς Υἱός, καὶ οὐδὲν Ἅγιον Πνεῦμα. Ἐκ δὲ τῶν προόδων ἐξέρχονται αἱ σχέσεις τοῦ αἰτίου πρὸς τὸ αἰτιατόν, περὶ ὧν λεχτέον. Τιθεμένων δὲ τῶν προσώπων διὰ τῶν σχέσεων, δεῖ ἡμᾶς ἐρευνᾶν, — Πότερον, αὐτὰ τὰ πρόσωπά εἰσιν ὁμοούσια καὶ ἰσόρροπα; Ἐτι δὲ—Τίνα ἰδιώματα ἐκάστου προσώπου ἴδια τυγχάνει; Καὶ τελευταῖον — Πότερον, τοῦτο τὸ Μυστήριον οὕτως ἀκατανόητον, ἀντιλέγει τῷ φυσικῷ φωτὶ ἢ οὐ;

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΠΡΟΟΔΩΝ.

α. Πρόοδος ἐστίν, Ἀνάβλυσις ἑνὸς προσώπου ἐξ ἑτέρου.

β'. Δόγμα Πίστεως ἐστίν εἶναι θεϊαν πρόοδον. Δείκνυται ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς· «Υἱὸς μου εἰσὺ, » ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε (Ψαλμ. 6', 7).» Φησὶν ὁ Χριστός· «Εγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον » (Ἰωάν. 1', 42).» Καὶ αὖθις· «Ὁ Παράκλητος, » ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται (Ἰωάν. 14', 26).»

γ'. Ἐν τῷ Θεῷ διτταὶ εἰσὶν αἱ πρόοδοι, καὶ οὐ δύνανται οὔτε πλείονας εἶναι οὔτε ἐλάττους. Ἐν γὰρ τῷ νοερῷ ἐνεργοῦντι οὐ δύνανται εἶναι, εἰ μὴ δύο διαμένουσαι καὶ οὐσιώδεις ἐνέργειαι, ἡ νόησις δηλ. καὶ ἡ βούλησις, αἷς ἀνταποκρίνονται δύο ὅροι ὁ λόγος δηλ. καὶ ἡ ἀγάπη. Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεός ἐστι νοερῶς ἐνεργῶν. Ἀρα ἐν τῷ Θεῷ δύο εἰσὶν αἱ πρόοδοι.—Ἀρα τρία εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ πρόσωπα. Τὸ ἐν ἀγέννητον, καὶ γεννητικὸν κατὰ σχέσιν πρὸς τὸν Υἱόν δηλ. ὁ Πατήρ· καὶ δύο αἰτιατὰ, τοῦτέστιν ὁ Υἱὸς εἶπουν Λόγος τῆς πατρικῆς νοήσεως· καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τῆς πατρικῆς βουλήσεως.

Σημ. Ἰστέον ὅτι ἐν τῷ Θεῷ ἡ νόησις καὶ ἡ βούλησις διττῶς λαμβάνονται.—α.) Οὐσιωδῶς, καθάπερ ἔφημεν (Πραγμ. Α. Κεφ. Ε', Παράγρ. Γ'.

§ δ'.) ἔνθα ἀπεδείξαμεν τὸν Θεὸν μὴ εἶναι σύνθετον ἐκ δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν, φερ' εἰπεῖν, ἐκ διανοίας καὶ νοήσεως, ἀλλ' εἶναι ἀπλουστάτην ἐνέργειαν. Τοιγαροῦν ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μετὰ τοῦ Πατρὸς εἰς Θεός ἐστι· καὶ αὕτη ἡ οὐσιώδης νόησις τε καὶ βούλησις μετὰ τοῦ Θεοῦ εἰσι.—β'.) Διαγνωστικῶς, ὡς φασι, καὶ σχετικῶς· δηλ. ἡνίκα θεωρῶνται ὡς συναπτόμεναι μετὰ τῆς πατρότητος καὶ ἐνεργητικῆς ἐκπορεύσεως, αἵτινες παρὰ τῶν Θεολόγων διαγνώσεις προσαγορεύονται. Δι' αὐτῶν γὰρ ἐν πρόσωπον διαγιγνώσκεται ὡς διηρημένον ἐξ-ἐτέρου· οἷον ὁ Πατήρ, διὰ τῆς πατρότητος, διαγιγνώσκεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ διὰ τῆς ἐνεργητικῆς ἐκπορεύσεως διαγιγνώσκεται ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

δ'. Οἱ Θεολόγοι πέντε διαγνώσεις ἐπαριθμοῦσι· δηλ. τὸ ἀγέννητον, τὴν πατρότητα, τὴν υἱότητα, τὴν ἐνεργητικὴν ἐκπόρευσιν, καὶ τὴν παθητικὴν ἐκπόρευσιν. Διὰ τοῦ ἀγεννήτου σημειοῦται ἡ πρώτη ἀρχὴ παρ' οὐδενὸς ἄλλου προερχομένη. Ὅθεν τὸ ἀγέννητον σημαίνει ἄρνησιν οὐ μόνον γεννήσεως, καθότι οὐδὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα γεννᾶται, ἀλλὰ καὶ πάσης προόδου· καὶ ἐπομένως διὰ τοῦ ἀγεννήτου ὁ Πατήρ διαγιγνώσκεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ε. Διττή ἐστι τῶν θείων προόδων ἡ ἀρχή· προσεχῆς δηλ. δι' ἧς ὁ Υἱὸς ἐστὶ διαγνωστικὴ διάνοια, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διαγνωστικὴ θέλησις· καὶ πόρρω, ἥτις ἐστὶν, ἡ θεία φύσις. Ἀρχὴ δὲ προσγορίας ἐστὶ τὸ γεννητικὸν καὶ ἐκπορευτικὸν πρόσωπον. Σαφηνίζεται διὰ τοῦ παραδείγματος.

Προσεχῆς μὲν ἀρχή, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἐννοεῖ, ἐστὶν ἡ διάνοια· ἀρχή, δι' ἧς θέλει, ἐστὶν ἡ θέλησις. Πόρρω δὲ ἀρχή, ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὡσανεὶ πρῶτος λόγος, δι' οὗ ἀμφοτέραι αἱ δυνάμεις ἀνήκουσι τῷ ἀνθρώπῳ. Ἀρχή δὲ προσηγορίας ἐστὶν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, καθ' ὃ ἐστὶν ὑποκείμενον εἶπουν πρόσωπον, οὕτω προσαγορευόμενον ἐκ τῶν ἐνεργειῶν. Ὅθεν ὁ ἄνθρωπος κυρίως προσαγορεύεται νοητικὸς ἐκ τῆς νοήσεως, καὶ θελητικὸς ἐκ τῆς ἐνεργείας θελήσεως. Ὡσαύτως, ἡ μὲν διαγνωστικὴ διάνοια, δι' ἧς ὁ Πατὴρ γεννᾷ τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον· ἡ δὲ διαγνωστικὴ θέλησις, δι' ἧς ὁ Πατὴρ ἐκπορεύει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐστὶν ἡ προσεχῆς ἀρχή. Πόρρω δὲ ἀρχή ἐστὶν ἡ θεία φύσις, ἥτις ἐστὶν ὁ πρῶτος λόγος, δι' οὗ ἡ προσεχῆς ἀρχὴ τῆς τε διαγνωστικῆς διανοίας καὶ τῆς διαγνωστικῆς θελήσεως τῷ Θεῷ ἀνήκουσιν. Ἀρχὴ δὲ προσηγορίας ἐστὶν αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, ὅπερ διὰ τοῦτο προσαγορεύεται γεννητικὸν τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου καὶ ἐκπορευτικὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ζ'. Ὅρος δὲ τῶν θείων προσόδων εἰδικῶς ΠΡΟΣ ΟΝ, ἐστὶν ὁ θεῖος Λόγος εἴτε υἰότης καὶ ἡ παθητικὴ ἐκπόρευσις. Ὅρος δὲ ΕΞ ΟΥ, ἐστὶν αὐτὸ τὸ πρόσωπον τὸ γεννητικὸν καὶ ἐκπορευτικὸν, τοῦτέστιν ὁ Ἀναρχὸς Πατήρ.

ζ'. Δόγμα πίστεως ἐστὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον, καθ' ὃ ἐστὶν αἷτιος τοῦ τε Υἱοῦ διὰ τῆς γεννήσεως, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τῆς ἐκπορεύσεως. Ὅθεν

δεῖ ἡμᾶς δέχεσθαι τοὺς ὀρθῶς φρονούντας μίαν ἀρχὴν ἐν τῇ Θεότητι, ἀποβάλλοντας τὴν ψευδὴ καὶ σφαλερὰν δόξαν τῶν Λατίνων, οἵτινες πρὸς ἰδίαν ἀπώλειαν φασί, δι᾽ ἰσχυρίζομενοι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ ἐπομένως ἔοικε δέχεσθαι δύο ἀρχάς, ὅπερ ἐστὶ πολλῆς ἀτοπίας ἐχόμενον. Δείκνυται δὲ ἡ ἡμετέρα ὀρθὴ δόξα ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς· Φησί γὰρ ὁ Χριστός· « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς » τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς » ἐκπορεύεται (Ἰωάν. ιε', 26). » Ἔτι δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως· « Καὶ εἰς τὸ » Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ » ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον (Ἀρθρ. 8). »

Σημ. Ἰστέον ὅτι περὶ ταύτης τῆς δεινῆς ἀμφισβητήσεως, δηλ. περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων, ἐροῦμεν κατὰ μέρος ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ, ὅπου θεωρηθήσονται καὶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι διαφοραὶ μεταξὺ αὐτῶν.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.

Α. Ἐν τῷ Θεῷ εἰσιν ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς σχέσεις· καθ' ὅσον ἡ πατρότης καὶ ἡ υἰότης, ἀνευ τοῦ νοὸς ἐργασίας καὶ μηδενὸς ἐπινοοῦντος, ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Θεῷ. Ἀλλὰ μὴν ἡ πατρότης

καὶ ἡ υἰότης εἰσι σχέσεις, καὶ γὰρ ὁ Πατήρ διὰ τῆς πατρότητος ἀναφέρεται πρὸς τὸν Υἱόν, καὶ ὁ Υἱὸς διὰ τῆς υἰότητος πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄρα ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς ὑπάρχουσι σχέσεις ἐν τῷ Θεῷ.

β'. Ἐτι ἐν τῷ Θεῷ εἰσι τέσσαρες πραγματικαὶ σχέσεις· δηλ. ἡ Πατρότης, ἡ Υἰότης, ἡ ἐνεργητικὴ καὶ ἡ παθητικὴ ἐκπόρευσις. Καὶ γὰρ τοσαῦται αἱ σχέσεις ὅσαι εἰσὶν αἱ τάξεις ἑνὸς πρὸς ἕτερον. Ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ Θεῷ τετραπλὴ ἐστὶν ἡ σχέσις· καὶ γὰρ ἡ πατρότης ἐς τὸν Υἱόν, καὶ ἡ υἰότης πρὸς τὸν Πατέρα, ἡ ἐνεργητικὴ ἐκπόρευσις πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἡ παθητικὴ πρὸς τὸν προβολέα. Ἄρα τέσσαρές εἰσιν ἐν τῷ Θεῷ πραγματικαὶ σχέσεις.

γ'. Αἱ τοιαῦται σχέσεις οὐκ εἰσι κατηγορικαί. καθ' ὅσον ἡ κατηγορικὴ σχέσις συμβεβηκός ἐστιν. Ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐστὶ συμβεβηκός, ὥς δέδεικται (Πραγμ. Α. Κεφ. Ε', Παραγρ. β', § γ'). Ἄρα κ.τ.λ.

δ'. Αἰθεῖται σχέσεις διαιροῦνται ἀλλήλων πραγματικῶς, καθ' ὃ ἀνθίστανται ἐν ἑαυταῖς· καὶ κατ' ἐπίνοιαν, καθότι ἐν τοῖς θεαῖς οὐκ ἔστι πραγματικὴ διαιρέσις. Ἡ ἐνεργητικὴ τοίνυν ἐκπόρευσις διαιρεῖται πραγματικῶς ἐκ τῆς παθητικῆς ὥς ἀντικειμένη αὐτῇ· κατ' ἐπίνοιαν δὲ ἐκ τῆς πατρότητος καὶ υἰότητος, καθ' ὅσον αὐταῖς οὐκ ἀντίκειται.

Ἄρα ἡ Πατρότης, ἡ Υἰότης καὶ ἡ παθητικὴ ἐκπόρευσις πραγματικῶς διαιροῦνται ἀλλήλων,

δι' ἣν ἔχουσιν ἐν ἑαυταῖς ἐναντιότητα, ἀμέσως μὲν μεταξὺ Πατρότητος καὶ Υἱότητος, κατ' ἐπίνοιαν δὲ καὶ ἐμμέσως μεταξὺ Πατρότητος καὶ παθητικῆς Ἐκπορεύσεως.

Ἄρα ἡ Πατρότης, ἡ Υἱότης καὶ ἡ παθητικὴ Ἐκπόρευσις εἰσι προσωπικαὶ σχέσεις· δηλ. καθιστῶσαι τρία πρόσωπα. Καὶ γὰρ ὅπερ ἐστὶν ἀρχὴ διαιρετικὴ, τοῦτο καὶ διοριστικὴ. Τὸ λογικόν γὰρ δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος οὐσιωδῶς διαφέρει τῶν ἀλόγων ζώων, οὐσιωδῶς τὸν ἄνθρωπον καθίστησιν ἐν τῷ εἶναι αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴν τὰ τρία πρόσωπα οὐ διακρίνονται εἰ μὴ διὰ τῶν προσωπικῶν σχέσεων. Ἄρα δι' αὐτῶν καθίστανται τὰ πρόσωπα ἐν τῷ εἶναι αὐτῶν.

Ἐνστάσεις.

Α'. Τὸ πρόσωπον, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον, λέγεται πρὸς ἑαυτὸ, οὐχὶ δὲ πρὸς ἕτερον. Ἄρα ὁ λόγος, ὅστις καθίστησι τὸ θεῖον πρόσωπον, οὐκ ἔστι σχέσις.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Τὸ πρόσωπον οὐκ ἔστι πρὸς ἄλλο, κατὰ τὴν τῆς φωνῆς σημασίαν, ὁμολογοῦμεν. Καθ' ὃ δὲ σημαίνει πρᾶγμα αὐτὴ ἡ φωνή, ὑποδιαιροῦμεν. Ἐν μὲν τοῖς χτιστοῖς, ὁμολογοῦμεν· ἐν δὲ τοῖς θείοις, ἀποφάσσομεν. Τὸ πρόσωπον τοίνυν, κατὰ μὲν τὸν γενικὸν λόγον εἶπουν σημασίαν σημαίνει Οὐσίαν ὁλικὴν ἐν ἑαυτῇ ὑπάρχουσαν (αὐτόθι Κεφ. Α'. § γ'), καὶ ἐπομένως τι ἀπολελυμένον καὶ μη-

δαμῶς σχετικόν. Κατὰ δὲ τὸν μερικὸν λόγον δύναται σημαίνειν Οὐσίαν ὀλικήν ἐν ἑαυτῇ οὕτως ὑπάρχουσαν, ὥστε τάξιν καὶ σχέσιν ἔχειν πρὸς ἄλλο πρόσωπον. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς θεαῖς τὸ πρόσωπόν ἐστίν ἡ Πατὴρ, ἡ Υἱὸς, ἡ Ἅγιον Πνεῦμα· ἀλλ' οὐ καθίσταται πρόσωπον εἰ μὴ διὰ τῆς Πατρότητος, ἡ Υἱότητος, ἡ παθητικῆς Ἐκπορεύσεως, καθ' ὃ δι' αὐτῶν μόνον τὸ πρόσωπον διακρίνεται ἐξ ἐτέρου.

Β'. Τὸ ὑφίστασθαι ἐστὶ πρῶτον τοῦ ἀναφέρεσθαι. Ἄρα τὰ θεῖα πρόσωπα οὐ καθίστανται διὰ τῆς σχέσεως.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Τὸ ὑφίστασθαι ἐστὶ πρῶτον τοῦ ἀναφέρεσθαι τῇ κατηγορικῇ σχέσει καὶ τῇ κατὰ συμβεβηχός, ὁμολογοῦμεν. Τῇ οὐσιώδει δὲ ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ ἡ δύναμις, φερ' εἰπεῖν, τῆς ὁράσεως οὐ καθίσταται ἐν τῷ εἶναι αὐτῆς τῆς δυνάμεως, εἰ μὴ διὰ τινος φυσικοῦ ἀντικειμένου· καθότι πᾶσα ἡ φύσις τῆς δυνάμεως ἐστὶ πρὸς ἄλλο· δηλ. πρὸς τὸ ὁρατὸν ἀντικείμενον.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΤΗΤΟΣ
ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ὙΠΟΣΤΑΣΕΩΝ.

Περὶ μὲν τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως οὐδεμία ἀμφισβήτησις. Καὶ γὰρ πάντες, Ἰουδαῖοι,

Μωαμεθῖται καὶ Χριστιανοὶ συμφωνοῦσι λέγοντες τὸ Θεῖον πρόσωπον, ἥτοι τὸν Πατέρα εἶναι ΘΕΟΝ ἀληθινόν. Ἀλλὰ δεινὴ ἀμφισβήτησις ἐστὶ μεταξὺ τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, καὶ Ἰουδαίων, καὶ Μωαμεθιτῶν, καὶ πολλῶν τῶν αἵρετικῶν φατριῶν. Πότερον.—Ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἀληθὴς Θεὸς ἰσόρροπος καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ.—Ὡσαύτως καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐστὶν ἀληθὴς Θεός, ἰσόρροπον καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἢ οὐ;

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Ὁ Υἱὸς ἐστὶν ἀληθὴς Θεός

τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος.

ἀ. Δεικνύται ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς. « Ἐν
» ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν
» Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος . . . Πάντα δι' αὐ-
» τοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν
» ὃ γέγονεν (Ἰωάν. ἀ, 1. 3). » Ἐνταῦθα ὁ Λό-
γος οὐκ ἔστι πεποιημένος. Ἄρα οὐδὲ κτιστός, ἀλλὰ
Θεὸς ἀληθινός, ὃς ἦν διὰ παντός πρὸς τὸν Πα-
τέρα.

Ἐνστάσεις.

Α'. Τὸ ὄνομα Θεός ἐστὶν ὁμώνυμον, καὶ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀδιαφόρως εἴωθε ἀποδίδοσθαι τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς ἐν ἀξίᾳ οὖσιν. Ὡς περ ἐν Ἐξόδῳ, ὅπου ὁ Θεός εἶπε τῷ Μωϋσῇ· « Ἴδού

« δέδωκά σε Θεὸν Φαραώ (Ἐξοδ. ζ', 1). » — Καὶ ἐν τῷ Δαβίδ, « Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ Θεῶν » (Ψαλμ. πά, 1) » τοῦτέστι Κριτῶν (βλ. Πραγμ. Α'. Κεφ. Α'. §. ε.). Καὶ κατωτέρω, « Ἐγὼ εἶπα » Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες (Αὐτόθ. 6). » Ἄρα οὐ δύναται συναχθῆναι τὸν Υἱὸν εἶναι ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καθότι ἐν ταῖς Γραφαῖς καλεῖται Θεός.

Λύσις. Διαίρουμεν τὸ προηγούμενον. Τὸ ὄνομα Θεός, ὅτι ἐστὶν ὁμώνυμον ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ, ἀποφάσχομεν. Φησί γὰρ ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος: « Οὔτε ὁ Κύριος, οὔτε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οὔτε οἱ Ἀπόστολοι τὸν μὴ ὄντα Θεὸν διοριστικῶς » προσηγόρευσαν Θεὸν ἀληθινόν (Βιβλ. γ'. Κεφ. ζ'). » Ὅτι ἐστὶν ὁμώνυμον ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὑποδιαίρουμεν. Ἦνίκα μὲν ἐν τῇ ἐβραϊδὶ διαλέκτῳ ὁ Θεὸς προφέρεται διὰ τῆς φωνῆς Ἑλωῖμ, διδόσθω. Ἦνίκα δὲ προφέρεται διὰ τῆςδε τῆς τετρασυλλάβου φωνῆς Ἰεοβά, ἀποφάσχομεν τὸ προηγούμενον. Πρόδηλόν γάρ ἐστι πᾶσι τοῖς τε Ἰουδαίοις καὶ Χριστιανοῖς, δηλοῦσθαι διὰ ταύτης τῆς φωνῆς μόνην τὴν τοῦ Θεοῦ οὐσίαν. Ἀλλὰ μὴν ὁ Χριστὸς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ πολλάκις καλεῖται Ἰεοβά. « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, » καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ (Ἰεοβά) (Ἠσ. ζ', 14). » Καὶ ἀλλαχοῦ. « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν . . . καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Θαυμαστός . . . Θεός (Ἰεοβά) (Ὁ αὐτ. θ', 6). » Καὶ ἐν τῷ Προφῆτῃ Ζαχαρίᾳ. « Καὶ ἔστησαν τὸν μισθόν μου τριάκοντα »

» ἀργυροῦς. Καὶ εἶπε Κύριος (Ἰεοθα) πρὸς με
 » . . . καὶ σκέφομαι εἰ δόκιμὸν ἐστίν, ὃν τρό-
 » πον ἐδοκιμάσθην ὑπὲρ αὐτῶν (Ζαχαρ. ια', 12.
 » 13). » Ἄτινα περὶ τοῦ Χριστοῦ προεῖρηται,
 κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ματθαῖον· « Καὶ ἔλαβον
 » τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημέ-
 » νου (Ματθ. κζ', 9). » Καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς Προ-
 φῆτης Ζαχαρίας εἰσάγει τὸν Θεὸν (Ἰεοθα) περὶ
 ἑαυτοῦ λαλοῦντα· « Ἐπιβλέπονται πρὸς με, εἰς
 » ὃν ἐξεκέντησαν (α) (Ζαχαρ. ιβ', 10). » τοῦτέ-
 στιν. ὅταν εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευ-
 ρὰν αὐτοῦ ἤνοιξε. Καὶ ὁ Προφῆτης Μαλαχίας· Ὁ
 Θεὸς (Ἰεοθα) οὕτω λέγει· « Ἴδού ἐγὼ ἐξαποσε-
 » λῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπεβλέψεται ὁδὸν
 » πρὸ προσώπου μου (Μαλαχ. γ', 1). » Ὁν ἄγ-
 γελον ὁ Λουκᾶς μεθερμηνεύει περὶ τοῦ Βαπτιστοῦ
 Ἰωάννου· « Καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπι-
 » στρέψει ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν. Καὶ αὐτὸς
 » προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ
 » δυνάμει Ἥλιου (Λουκ. α', 16. 17). » Καὶ ἐπο-
 μένως ὁ Χριστὸς, ὃν ὁ Ἰωάννης προέλαβεν, ἐστίν

(α) Εἰς τὰς ἐν Μόσχᾳ καὶ Βενετίᾳ ἐκδόσεις τῆς Ἀγίας
 Γραφῆς, ἡ ῥῆσις αὕτη οὕτως εὐρίσκεται — « Καὶ ἐπιβλέ-
 » ψονται πρὸς με, ἀνθ' ὃν κατωρχήσαντο. » — Ἄλλ' εἰς
 τὰς τῶν Ο'. Συμφωνίας οὕτως ἔχει ὡς ὑπὸ τοῦ συγγρα-
 φέως ἀναφέρεται ἀνωτέρω. Βλ. Abrahami Trommii Con-
 cordantiae Graecae in LXX Interp. Tom. 1. Amste-
 lod. et Trajec. ad Rhen. M. D. CCXVIII. ἐν λέξ.
 ἐκκεντέω. σελ. 479. (Ὁ Ἐκδότης).

ὁ Θεὸς (Γε'ο θ'α) τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ἄρα κ.τ.λ.

Β'. Ὁ Χριστὸς (Ἰωάν. 1, 33—35) ἀφείλε ταύτην τὴν τῶν Ἰουδαίων δόξαν ποιῶν ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ, δεικνύων αὐτοῖς ἡ Υἱὸν Θεοῦ λέγεσθαι, ἡ Θεόν· καθ' ὃν τρόπον ἐν ταῖς Γραφαῖς καλοῦνται Θεοί, καὶ Υἱοὶ Ὑψίστου, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο. Ἄρα τὸ ὄνομα Θεός, καθ' ὁμωνυμίαν ἀποδίδεται τῷ Χριστῷ καὶ οὐ κατ' οὐσίαν.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, ὅπως τοὺς κατ' αὐτοῦ ὀργιζομένους Ἰουδαίους ἡσυχάσῃ, εἰπὼν « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμέν (Ἰωάν. 1, 30), » διαλέγεται ἐκ τοῦ ἐλάττωτος πρὸς τὸ μείζον. Ἡ Γραφή καλεῖ Θεοὺς τοὺς ἑαυτοὺς δεικνύοντας παρὰ Θεοῦ ἀπεσταλμένους δι' ἀναμφιβόλων σημείων καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ λαλήσαντας. Ἀλλὰ μὴν « Τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ » ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου (Ἰωάν. 1, » 25), ἃ οὐδεὶς ἄλλος πεποίηκε (Ὁ αὐτ. ιε', 24) » δεικνύουσι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποσταλῆναί με τ' ἀληθῆ λαλήσαντα· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς οὐ δύναται ποιεῖν θαύματα πρὸς τὸ βεβαιεῖν τὸ ψεῦδος. Ἄρα, ἀνευ βλαστημίας, ἔφην Εἶναί με Υἱὸν Θεοῦ· « Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι (Ἰωάν. 1, 36). »

Γ'. Ὁ Χριστὸς δείκνυσιν ἐκ τῶν ἔργων καὶ θαυμάτων παρ' αὐτοῦ πεπραγμένων εἶναι αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ. Ἀλλὰ μὴν τὰ θαύματα οὐ δεικνύουσι τὸν Χριστὸν εἶναι ἀληθινὸν Θεόν, καὶ Υἱὸν κατὰ φύσιν τοῦ Πατρὸς· καὶ γὰρ ὁ Ἡλίας καὶ ἄλλοι Προφῆται ἐποίησαν θαύματα, δι' ὧν θαυμάτων οὐ δυνάμεθα συνάγειν αὐτοὺς εἶναι θεοὺς

κατὰ φύσιν, καὶ ὁμοουσίους τῷ Πατρὶ. Ἄρα ὁ Χριστὸς διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ οὐκ ὀρθῶς συνάγει ἑαυτὸν εἶναι Υἱὸν Θεοῦ ὁμοούσιον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τινα ἐπωνυμίαν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ἐκ τῶν ἔργων καὶ θαυμάτων τῶν γενομένων πρὸς βεβαίωσιν τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας, δι' ἧς μὲν διίσχυριζετο ἑαυτὸν εἶναι Υἱὸν Θεοῦ, μονογενῆ, ἴσον τῷ Πατρὶ, « Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν » τῷ Θεῷ (Ἰωάν. ἐ, 18)», ὁμολογοῦμεν. Δι' ἧς δὲ διίσχυριζετο εἶναι ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ, καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἠλίας καὶ ἄλλοι Προφῆται λέγονται Υἱοὶ Θεοῦ, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Τὰ θαύματα τοίνυν, εἰ καθ' ἑαυτὰ κυρίως θεωρηθήσονται, οὐ δεικνύουσι τὸν Χριστὸν εἶναι Θεὸν ταῦτα ποιῶντα, καθάπερ δηλοῦται ἐκ τῶν πράξεων τῶν Ἀποστόλων (Πράξ. ιδ', 3. 8—18). Πρὸς δὲ τὸ βεβαιοῦν τὴν θεότητα γεγόμενα, δεικνύουσιν ἀναμφιβόλως αὐτὸν εἶναι Θεόν. Τοιγαροῦν οὔτε οἱ Προφῆται, οὔτε οἱ Ἀπόστολοι ἐποίησαν θαύματα πρὸς τὸ πείθειν ἑαυτοὺς εἶναι Θεούς· μὴ γένοιτο! ἀλλὰ πρὸς τὸ βεβατοῦν τὸν Μεσσίαν, τὸν ἐν τῷ νόμῳ προσδοκώμενον καὶ ἐν Εὐαγγελίοις φανερούμενον μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον. Ἦν ἀλήθειαν αὐτὸς ὁ Χριστὸς, διὰ πολλῶν σημείων καὶ τεράτων, ἐκυρώσατο.

Δ'. Κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστικὸν ἦτοι Σοφίαν Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ, ἡ Σοφία, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, μεταξὺ τῶν ποιημάτων πρώτη ἐπαριθμεῖται. «Ε-

» γὰρ, φησὶν, ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Ὑψίστου πρω-
 » τότοκος ἐγεννήθη προ παντός ποιήματος . . .
 » Ὁ πλάσας με κατεπαύσατο ἐν τῇ σκηνῇ μου
 » (Σοφ. Σιράχ, κδ', 5. 12) » (α). Ἄρα ὁ Χριστός
 οὐκ ἔστιν ἀπ' αἰῶνος, καὶ ἐπομένως οὔτε ὁμοού-
 σιος τῷ Πατρί.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ
 ἡ Σοφία λέγεται—ἀ.) πρωτότοκος, κατ' ἐκεί-
 νην τὴν ἔννοιαν, καθ' ἣν ὁ Ματθαῖος φησὶ περὶ
 τῆς θεοτόκου Μαρίας· « Ἐτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς

(α) Αἱ ῥήσεις αὗται διαφόρως ἔχουσι τῶν ἐν Βενετίᾳ
 καὶ Μόσχᾳ ἐκδόσεων τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Εἰς ταύτας οὕ-
 τως εὐρίσκονται—« Ἐγὼ ἀπὸ στόματος Ὑψίστου ἐξῆλθον,
 » καὶ ὡς ὀμίχλη κατεκάλυψα τὴν γῆν... καὶ ὁ κτίσας
 » με κατέπαυσε τὴν σκηνὴν μου (Σοφ. Σιρ. κδ', 5. 12). »
 —Ὡσαύτως οὕτως εὐρίσκονται καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικο-Λα-
 τινικο-Ἑβραϊκῇ ἐκδόσει τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἡ δὲ ἐν αὐτῇ
 Λατινικῇ διπλῇ μετάφρασις ἦτοι ἀρχαία καὶ νέα ἐκ τοῦ
 Ἑβραϊκοῦ ἔχουσιν οὕτως καὶ αἱ δύο. Νέα — Ego ex ore
 Altissimi prodij, ac in modum nebulae terram obtexi
 . . . et creator meus domicilia meum constituit —
 Ἀρχαία — Ego ex ore Altissimi prodiui, primogenita
 ante omnem creaturam . . . et qui creavit me, re-
 quieuit in tabernaculo meo.—Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι ἡ
 μὲν ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ νέα λατινικὴ μετάφρασις εἶναι σύμ-
 φωνος μετὰ τὰς ῥήσεις τῶν προσημειωθεισῶν ἐκδόσεων.
 Ἡ δὲ ἀρχαία εἶναι ὡσαύτως σύμφωνος μετὰ τὰς ὑπὸ τοῦ
 Συγγραφέως προεκτεθείσας ῥήσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Βλ.
 Biblia Sacra, Hebraice, Graece et Latine. Ex Offi-
 cina Sanctandreae. MDLXXXVI. (Ὁ Ἐκδότης.)

» τὸν πρωτότοκον (Ματθ. α. 25). » Οὐχ ὅτι ἄλλους μετὰ ταῦτα ἐγέννησεν, ἀλλ' ὅτι οὐδένα πρότερον τέτοκε. Λέγεται—β'.) ἡ Σοφία κτιστή, κατὰ γενικὴν ἔννοιαν λαμβανομένη· τοῦτέστι· ἀντὶ ἐκάστης προόδου τε καὶ γεννήσεως. Καὶ γὰρ τὰ εἰρημένα ἐν αὐτῷ τῷ κεφαλαίῳ περὶ τῆς Σοφίας, τῷ ποιήματι ἀνήκειν οὐ δύναται.

Ὡσαύτως καὶ πολλαὶ ἄλλαι ῥήσεις τῶν Γραφῶν προβάλλονται παρὰ τῶν τῆς Πίστεως ἀντιπάλων· ἀλλ' εὐκόλως δύναται λυθῆναι. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν· Ὁ Χριστὸς εἶπε πρὸς τὸν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην· « Οὐχ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι (Μάρκ. ι, » 40). » δηλ. τῷ λόγῳ τῆς κατὰ σάρκα συγγενείας, ἧς χάριν καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐζήτουν.—Καὶ αὖθις· Ὁ Χριστὸς ἀπεβάλετο τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ διδασκάλου, λέγων· « Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεὸς (Ματθ. ιθ', » 17). » Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἀπάντησις ἐστὶ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ νεανίσκου, ὃς τὸν Χριστὸν ἀπλοῦν ἄνθρωπον εἶναι ἐνόμιζεν. — Ἐτι ὁ Χριστὸς ἔφη περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας· « Οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ » ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος (Ματθ. κδ', 36). » ὅπερ περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀνθρώπου νοητέον.—Πότερον δὲ, Ἀληθῶς ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος ἠγνόει τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν, ἢ οὐ; Δηλωθήσεται ὅπου περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ἀναπτύσομεν (Πραγμ. Δ'. Κεφ. ε', §. β').

Πρὸς τοῦτοις φησὶν ὁ Χριστὸς. « Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστὶ (Ἰωάν. ιδ', 28). » δηλ.

κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότητα. — Καὶ αὖθις· Ὁ Χριστὸς οὕτω λαλεῖ μετὰ τοῦ Πατρὸς· « Ἀὖτη » δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν » μόνον ἀληθινὸν Θεόν (Ἰωάν. ιζ', 3). » ἀλλὰ τοῦτο λέγεται σχετικῶς καὶ κατὰ σύγκρισιν πρὸς τοὺς ψευδεῖς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων, οὐχὶ δὲ πρὸς τὰ δύο πρόσωπα τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ὅθεν ἡ φωνὴ μόνος ἐνοῦται μετὰ τοῦ οὐσιαστικοῦ θεός· οὐχὶ δὲ μετὰ τοῦ οὐσιαστικοῦ Πατρός, ὡσανεὶ ἔλεγε· Σὺ Πάτερ εἶ ἀληθινὸς Θεός. — Καὶ πάλιν· Ὁ Χριστὸς φησιν· « Ἵνα ᾧσιν ἐν, καθὼς » ἡμεῖς ἐν ἐσμεν (Ἰωάν. ιζ' 22). » Ταῦτα δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἰρηνται, τῷ λόγῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν προσλαβόμενος εἰς ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς· οὐχὶ δὲ τῷ λόγῳ τῆς θεότητος, καθ' ἣν μετὰ τοῦ Πατρὸς εἰς ἐστὶ κατὰ φύσιν. — Τελευταῖον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησίν. « Ὅταν δὲ ὑποτα- » γῇ αὐτῷ (τῷ Πατρί) τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτός » ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ » πάντα (ἀ. Κορινθ. ιε', 28). » δηλ. τῷ λόγῳ τοῦ μυστικοῦ σώματος, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία· ἥτις, πεπτωχότος τοῦ θανάτου καὶ πάσης ἁμαρτίας, ἔτι δὲ καὶ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τοῦ ἐχθροῦ, τελείως μετὰ τῆς Κεφαλῆς αὐτῆς ὑποταγήσεται τῷ Θεῷ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐστὶν ἀληθὴς Θεὸς ἶσον καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρί καὶ τῷ Υἱῷ.

ἀ. Δείκνυται ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς· φησί γάρ

ὁ Χριστός· « Πορευθέντες . . . μαθητεύσατε πάν-
 » τα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα
 » τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύ-
 » ματος (Ματθ. κή, 19). » — Ἔτι· « Τρεῖς εἰσὶν
 » οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λό-
 » γος, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς
 » ἐν εἰσιν (ἀ. Ἰωάν. έ, 7). » Ὑπὸ ταύτην τὴν πί-
 στιν οἱ Χριστιανοὶ βαπτίζονται, καὶ τοῖς τρισὶ
 προσώποις ἀγιάζονται — Ἔτι δὲ ὁ Ἀπόστολος
 Πέτρος οὕτως ἐλέγχει τὸν Ἀνανίαν· « Ἀνανία,
 » διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν
 » σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον; . . .
 » . . . οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ
 » (Πράξ. έ, 3. 4). » — Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος
 φησὶν· « Ἡ οὐκ οἶδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν, ναὸς,
 » τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστίν; (ἀ. Κοριν.
 » ς', 19). » Ἀλλὰ μὴν ὁ ναὸς μόνῳ τῷ ἀληθινῷ
 Θεῷ ἀνήκει, καὶ περὶ οὐδενὸς ποιήματος δύναται
 λέγεσθαι Ναός. Ἄρα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐστὶν
 ἀληθινὸς Θεός, καὶ ἐπομένως ὁμοούσιον τῷ Πα-
 τρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.

Ἐνστάσεις.

Α'. Ὅσα ἀναγινώσκομεν ἐν ταῖς Γραφαῖς περὶ
 τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νοητέον περὶ τῶν τῆς χά-
 ριτος δωρεῶν· ὥσπερ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησί·
 « Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε (ἀ. Θεσσαλ. έ, 19). »
 Ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὐκ ἔστι θεῖον πρό-
 σωπον.

Λύσις. Διαιρούμεν τὸ προηγούμενον. Νοητέον περὶ τῶν δωρεῶν τῆς χάριτος ἐνίοτε, καθάπερ ἐν τῷ ἀνωειρημένῳ κεφαλαίῳ, ὁμολογοῦμεν. Ἄει δέ, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐμφανῶς διακρίνεται ἐκ τῶν θείων αὐτοῦ δωρεῶν, ὥςπερ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησί· « Ἡ » ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκλύεται ἐν ταῖς καρδίαις » ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν » (Ῥωμ. ε', 5). — Καὶ αὖθις· « Πάντα δὲ ταῦτα » ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν » ἰδίᾳ ἐκάσῳ καθὼς βούλεται (ἀ. Κορινθ. ιβ', 11). »

Β'. Πολλὰ ἀναγινώσκονται περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἃ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἀνήκειν οὐ δύνανται· ὥςπερ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ· « Ἀλλ' αὐ- » τὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στε- » ναγμοῖς ἀλαλήτοις (Ῥωμ. ἡ', 26). — Καὶ ἀλ- » λαχοῦ· « Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον » τοῦ Θεοῦ (Ἐφεσ. δ', 30). » Ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὐκ ἔστι θεός.

Λύσις. Διαιρούμεν τὸ προηγούμενον. Πολλὰ ἀναγινώσκονται ἐν ταῖς Γραφαῖς μεταφορικῶς, καθάπερ· « Καὶ ἐνεθυμήθη ὁ Θεός ὅτι ἐποίησε τὸν » ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διενόηθη (Γεν. ε', » 6), » ὁμολογοῦμεν (Πραγμ. Α'. Κεφ. Ε'. Πα- » ραγ. δ'. §. α.). Πολλὰ ἀναγινώσκονται γεγραμ- » μένα κυρίως καὶ ἰδίως, ἀπαφάσκομεν τὸ προ- » γούμενον. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοίνυν ὑπερεντυγ- » χάνει στεναγμοῖς, δηλ. ποιεῖ ἐντυγχάνειν τοὺς πιστοὺς, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἱεροῦ Αὐ- » γουστίνου καὶ ἄλλων. Ἡ δὲ φωνὴ λυπεῖτε, ση-

μαίνει ἔλεγχον καὶ ὀνειδισμόν καθ' ὅτι φαύλως διάγουσιν οἱ ἄνθρωποι.

Γ'. Ὁ πεμπόμενος ἐλάττων ἐστὶ τοῦ πέμποντος. Ἀλλὰ μὴν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον πέμπεται, κατὰ τὴν Γραφήν. Ἄρα οὐκ ἐστὶν ὁμοούσιον τοῖς ἄλλοις προσώποις.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ὁ πεμπόμενος μετ' ἐξουσίας καὶ προσταγῆς, ὁμολογοῦμεν. Ὁ πεμπόμενος δὲ ἄνευ τούτων, ἀποφάσκομεν.

ΚΕΦ. Ε'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΠΕΜΨΕΩΝ.

α. Ἀσφαλές ἐστὶ δίδοσθαι θείας πέμψεις· φησί γὰρ ὁ Χριστὸς περὶ ἑαυτοῦ. « Ὅτι παρ' αὐτοῦ » εἰμι, καὶ κεῖνος με ἀπέστειλεν (Ἰωάν. ζ', 29). » Καὶ αὖθις φησὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· « Ὁ » δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου (Ἰωάν. ιδ', 26). »

β'. Ὅρίζεται ἡ πέμψις, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, Εὐδοκία καὶ θέλησις τοῦ πέμποντος πρὸς χρονικὴν ἔλευσιν τοῦ πεμφθέντος. Φησὶ γὰρ· « Ἀπεστάλη μὲν ὡς ἄνθρωπος, διπλοῦς γὰρ ἦν· εἰ δὲ καὶ ὡς Θεός, τί » τοῦτο; τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν » εἶναι νόμισον (Λόγ. Περὶ τῆς χρον. ἐλεύσ. τοῦ Χριστ.). » — Περὶ δὲ τῆς χρονικῆς ἐλεύσεως

τοῦ Ἁγίου Πνεύματος φησὶν ὁ Χριστός· « Ὅταν
 » δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν
 » παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ
 » παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται (Ἰωάν. ιε', 26). »
 γ'. Ἡ θεία τοίνυν πέμψις οὐκ ἄλλο σημαίνει,
 εἰ μὴ τὴν εὐδοκίαν καὶ θέλησιν τοῦ προανάρχου
 Πατρὸς, ἵνα ἔλθῃ ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Υἱὸς εἰς
 τὸν κόσμον πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.
 Ἐτι δὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὅπως χορηγήσῃ τοῖς
 ἱεροῖς Ἀποστόλοις τὰς ἐαυτοῦ θείας δωρεάς.

Σημ. Ὁ Προφήτης Ἠσαΐας φησὶ τὸν Υἱὸν
 πέμπεσθαι παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· « Νῦν
 » Κύριος Κύριος ἀπέσταλκέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα
 » αὐτοῦ (Ἠσ. μὴ, 16). » Ἀλλὰ τοῦτο ἐννοεῖται,
 ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον πέμπει τὸν Υἱὸν ἐν χρό-
 νῳ εἰς τὸν κόσμον ὡς ἄνθρωπον πλήρη πασῶν
 τῶν χαρίτων αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ πέμπει αὐτὸν καθὸ
 Θεῖον Λόγον καὶ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἀγίας
 Τριάδος.

Ἐνστάσεις.

Ὁ πέμπων κινεῖ καὶ διορίζει τὴν θέλησιν τοῦ
 πεμπομένου. Ἀλλὰ μὴν ὁ Πατὴρ οὔτε κινεῖ, οὔτε
 διορίζει τὴν θέλησιν τοῦ Υἱοῦ. Ἄρα ὁ Πατὴρ οὐ
 πέμπει αὐτόν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ἡνίκα ὁ πέμ-
 πων καὶ ὁ πεμπόμενος ἔχουσι διαφορὰς φύσεις
 καὶ θελήσεις, ὥςπερ ἐν τοῖς ποιήμασι, ὁμολογοῦ-
 μεν. Ἡνίκα δὲ μία ἐστὶ φύσις τε καὶ θέλησις ἐνι-

κὴ τοῦ πέμποντος καὶ πεμπομένου, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. "Ὅθεν ἐν πρόσωπον οὐ πέμπεται, μὴ συνόντων καὶ τῶν λοιπῶν· φησί γὰρ ὁ Χριστός. « Πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ » ποιήσομεν. (Ἰωάν. ιδ', 23). » Ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ μονῇ καὶ συγκατοιχία, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα λέγονται κυρίως πέμπεσθαι, καθὼ προέρχονται παρὰ τοῦ Πατρός. Ὁ Πατὴρ δὲ λέγεται δοῦναι αὐτὴν, καθὼ παρ' οὐδενὸς προέρχεται.

δ'. Ὅρίζεται παρὰ τῶν Θεολόγων ἡ συμπερικαθεδρία, Ἑσωτερικὴ τις ὑπαρξίς ἐνός προσώπου ἐν ἐτέρῳ, ἄνευ συγχύσεως αὐτοῦ τοῦ προσώπου. Ἐπεὶ ὅλος ὁ Πατὴρ ἐστὶν ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ ὅλον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ· τοῦτέστι διὰ τὸ ἐνιαῖον τῆς φύσεως, ἐξ ἧς τὰ τρία πρόσωπα οὐ διακρίνονται πραγματικῶς.

ε'. Διττὴ ἐστὶν ἡ πέμψις. Ὁρατὴ καὶ Ἀόρατος. Ὁρατὴ μὲν ἐστὶν, ἡ ἔχουσα συναπτόμενον ἐν ἑαυτῇ τι ἀποτελέσμα ὁρατὸν ἢ διαβαῖνον· οἷον τὸ εἶδος τῆς περιστερᾶς, καὶ αἱ πύριναι γλῶσσαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀόρατος δὲ ἐστὶν, ἡ συναπτομένη μετὰ τινος ἀοράτου ἀποτελέσματος· οἷον ἡ ἔμπνευσις τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀγάπης ἐν τοῖς πιστοῖς.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ.

Α. **Τ**ὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τριάδος λέγεται—α.) Πατήρ, διότι κυρίως γεννᾷ τὸν Υἱόν.—β.) Ἀγέννητον, οὐχὶ διότι οὐ γεννᾶται, καὶ γὰρ κατὰ ταύτην τὴν ἐννοίαν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐστὶν ἀγέννητον, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐξέρχεται ἐξ ἄλλου τινός.

β. Ὁ Πατήρ λέγεται, Ἀρχὴ καὶ αἰτία τοῦ Υἱοῦ, καθότι ἀπ' αἰῶνος καὶ ἀφράστως γεννᾷ τὸν Υἱόν, τοὔτέστιν ἀναβλύζει τὸ εἶναι ἐν τῷ Υἱῷ. Πλὴν ἐν τοῖς θείοις ὁ Υἱὸς οὐκ ἐστὶν ἄλλο, δηλ. ἑτέρας φύσεως τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ μόνον ἄλλος· τοὔτέστιν ἄλλο πρόσωπον τοῦ Πατρὸς διηρημένον, καθὼ ἐκεῖνο δηλ. τὸ πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ, ἐστὶ γεννητόν· τοῦτο δὲ ἀγέννητον καὶ γεννητικόν.

γ. Ὁ Πατήρ λέγεται προσέτι Προβολεὺς, καθὼ αἰδίως προβάλλει, εἴπουν ἐκπορεύει καὶ δίδωσι τὸ εἶναι τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Εἰ καὶ ἡ τοιαύτη προσήγορια Προβολεὺς οὐκ ἐστὶν ἐν χρήσει παρὰ τῇ Θεῇ Γραφῇ, συνάγεται ὅμως ἀναγκαίως, δυνάμει τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἥτις ἐστὶ πρόοδος διαφέρουσα τῆς αἰδίου γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καλεῖται Πρόβλημα, ὅπερ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ πρῶτον πρόσωπον, οὐχ ὡς Πατέρα, ἀλλ' ὡς Προβολέα.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΘΕΙΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ.

Α, **Τ**ὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος λέγεται — α.) Υἱός, καθ' ὅσον γεννᾶται παρὰ τοῦ Πατρὸς διὰ τῆς ἀληθινῆς αἰδίου γεννήσεως. — β.) Λόγος, διότι ἐστὶν ὅρος τῆς τοῦ Πατρὸς νοήσεως (Αὐτόθ. Κεφ. β'. § 5.), καὶ διὰ τοῦτο ἐνίοτε καλεῖται Σοφία τοῦ Πατρὸς. — γ.) Εἰκὼν, καθότι ὀρίζεται ἡ εἰκὼν, Ὁμοίωσις ἐνὸς ἐξ ἄλλου προερχομένη. Ἀλλὰ μὴν τὸ δεύτερον πρόσωπον γεννᾶται παρὰ τοῦ Πατρὸς καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ. Τί γάρ ἐστι Λόγος εἰ μὴ ὁμοίωσις καὶ εἰκὼν τοῦ πράγματος; Ἄρα κ.τ.λ. «Αὕτη
 » ἡ εἰκὼν, φησὶν ὁ Ἱερὸς Ἀμβρόσιος, οὐκ ἐστὶ
 » ψευδής, διότι ἀλήθεια ἐστίν. Οὐκ ἐστὶν ἄφωνος,
 » διότι λόγος ἐστίν. Οὐκ ἐστὶ θνητὴ, διότι ζωὴ
 » ἐστὶ. Οὐκ ἐστὶ ματαία, διότι δυνάμεις ἐστὶν
 » (Βιβλ. Α'. Περὶ Πίστ. Κεφ. δ'). » Αὕτη δὲ ἡ
 εἰκὼν λέγεται — Ἀπαύγασμα τῆς δόξης — Λαμπρότης τῆς θείας μεγαλειότητος — Μορφή καὶ Χαρακτήρ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας· τοῦτέστιν ἐμφανὲς ὁμοίωσις τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς.

β'. Ὅρίζεται ἡ γέννησις ἐν τοῖς θείοις, Αἰτιατὸν ζῶν, ἐξ ἀρχῆς ζωῆς συναπτομένης εἰς ταυτότητα φύσεως. Ἀλλὰ μὴν οὗτος ὁ ὀρισμὸς ἀνήκει τῇ τοῦ Υἱοῦ προόδῳ. Πρόσωπόν γάρ ἐστι ζῶν ἐκ Πατρὸς ζῶντος ὡς ἀρχῆς συνα-

πτομένης, δηλ. ουσίας τοῦ γεννήτορος, μεταδι-
δομένης τῷ γεννηθέντι εἰς ταυτότητα φύσεως.
Ἄρα τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος
ὁρθῶς λέγεται Υἱός.

Ἑ ν σ τ α σ ι ς .

Καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, Πρόσωπον ζῶν ἐστίν,
ἐξ ἀρχῆς ζώσης συναπτομένης εἰς ταυτότητα φύ-
σεως. Ἄρα οὐδὲν διαφέρει ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ
τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ γὰρ
ὁ αὐτὸς ὁρισμὸς ἀνήκει καθόλου καὶ τοῖς δυοῖ
προσώποις τῷ Υἱῷ δηλ. καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ
γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ τρόπος τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ,
καὶ ἄλλος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Υἱὸς γὰρ
ὑπάρχει καθὸ γεννητός. Τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα
καθὸ ἐκπορευτόν. Ὅποιά δὲ ἡ διαφορὰ τῆς γεννή-
σεως καὶ ἐκπορεύσεως, ἄρρητός ἐστι καὶ ἀκατα-
νόητος, κατὰ τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν οὕτω λέγον-
τα περὶ τῆς αἰδίου τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως. « Τὴν
» γενεάν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; (Ἡσ. νγ', 8). »
Καὶ κατὰ τὸν Ναζηανζηνὸν Γρηγόριον. « Τὸ μυ-
» στήριον τοῦτο σιωπῇ τιμάσθω (Ὁμιλ. α.). »
Ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον. « Δια-
» κρίνειν μεταξύ τῆς Γεννήσεως καὶ τῆς Ἐκ-
» πορεύσεως οὐκ οἶδα, οὐ δύναμαι, οὐκ εἰμι ἱκα-
» νός (Βιβλ. Γ' κατὰ τοῦ Μαξιμίν. Κεφ. ιδ',) » (α).

(α) Συμφώνως μὲ τοὺς προσημειωθέντας Ἱεροὺς Πα-
τέρας τῆς Ἐκκλησίας, οὕτω θεολογεῖ καὶ ὁ Ἅγιος Κύριλλ-

γ'. Ὁ Θεὸς Λόγος γεννᾶται καθ' ἑαυτὸν καὶ εἰδικῶς ἐκ τῆς διανοίας ἤτοι γνώσεως τοῦ Ἀναρχοῦ Πατρὸς (Αὐτόθ. Κεφ. β'. § ε'). Ὁ Λόγος γὰρ ἐστὶν εἰδικὴ παράστασις ὀλικῶς καὶ ἀπείρως τελεία τῆς τοῦ Πατρὸς Ὑποστάσεως, καὶ ἐπομένως τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως καὶ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ ιδιοτήτων. Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἂν εἴη τελεία καὶ ὀλικὴ παράστασις, εἰ μὴ ἡ γνώσις ἐξ ἧς προέρχεται ἦν ἐπιλαμβάνουσα τὴν θείαν Οὐσίαν, δηλ. ἐὰν μὴ ἐκτείνετο ἐπὶ πάντα οἷς ἐστὶ δυνατὴ ἡ θεία φύσις, καὶ ὁμοῦ πρὸς πάντας τῆς αὐτῆς ὑπάρξεως τρόπους, οἵτινές εἰσι καθιστῶντες τὰς τρεῖς Ὑποστάσεις. Ἄρα κ.τ.λ.

Πρὸς τούτοις ὁ Θεὸς Λόγος οὐκ ἐξέρχεται εἰδικῶς ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ὑπαρχόντων ποιημάτων (Πραγμ. Α'. Κεφ. ΣΤ'. Παραγρ. α. § γ'). Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος, ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖος, οὐκ ἐξέρχεται εἰδικῶς, εἰ μὴ ἐκ τῆς ἀπολύτου ἀναγκαίας γνώσεως. Ἡ γνώσις τοίνυν τῶν ὑπαρ-

λος Ἀλεξανδρείας.—«Τῶν οὖν τριῶν τούτων ὑποστάσεων, ἡ μὲν τὸ ὅλον Ἀναρχος καλεῖται, ἥ ἐστὶν ὁ Πατὴρ· τῶν δὲ λοιπῶν δύο, ἡ μὲν Υἱός, ἡ δὲ Πνεῦμα Ἅγιον. Ἀμφω ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ὑφ' ἐστὶν κτλ., ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ὁμοῖον τρόπον. Ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς ἐγεννήθη, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα ἐξεπορεύθη. Μᾶλλον δὲ ὁ μὲν γεννᾶται, τὸ δὲ ἐκπορεύεται.... Εἰς γὰρ παρ' ἡμῖν ἀμφοῖν τοῖν προσώποιν αἷτιος καὶ σύνδεσμος ὁ Πατὴρ, πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἐξ αὐτοῦ.»—Βλ. Ὁμιλ. Θεοφ. τινῶν Πατέρ. Augustae M.D.LXXXVII. σελ. 504 (Ὁ Ἐκδότης).

χόντων ποιημάτων οὐκ ἔστιν ἀπολύτως ἀναγκαία· καθὼς ἡ ὑπαρξίς αὐτῶν ἐστὶν ἐνδεχομένη (Πραγμ. Α'. Κεφ. Γ'. § β'. Ἐπιχείρημ. β'.) καὶ ἀπολύτως ἠδύναντο μὴ ὑπάρχειν.

Τελευταῖον ὁ Θεὸς Λόγος ἐξέρχεται ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ὑπαρχόντων ποιημάτων συναχολούθως, ὥς φασιν οἱ Θεολόγοι, καὶ συνεπομένως· καθὼς ἡ τοιαύτη γνώσις, εἰ καὶ μὴ ἀναγκαία, ἐστὶν ὅμως αἰώνιος, καὶ ἡ αὐτὴ, καθάπερ ἡ γνώσις τῆς θείας Οὐσίας. Ἡ γέννησις τοίνυν τοῦ Θείου Λόγου οὐκ ἔστιν ἀνευ τῆς γνώσεως τῶν ὑπαρχόντων ποιημάτων. Φησί γὰρ ὁ Ἱερὸς Ἀγίουστινος· «Ὁ Λόγος γὰρ αἰδίως λέγεται, καὶ δι' αὐτοῦ αἰδίως λέγονται πάντα (Βιβλ. ιά, τῶν » Ἐξομολ. Κεφ. β'.).»

ΚΕΦ. Η'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ Τριάδος.

Α. Τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τριάδος καλεῖται—α. Ἅγιον Πνεῦμα.—β. Ἀγάπη—γ. Δῶρον.

β. Ἡ φωνὴ Πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι διττῶς λαμβάνεται.—α.) Γενικῶς, τοῦτέστιν ὡς Οὐσία αἶψος· καὶ οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ Πνεύματος κοινόν ἐστὶ τοῖς τρισὶ προσώποις· διότι μία ἐστὶν ἀπλουστάτη Οὐσία αὐτῶν πάσης ὕλης ἄμοιρος.—β.) Ἰ-

δίως καὶ διαγνωστικῶς ὥς φασιν· Οὕτω τὸ Πνεῦμα ταυτό ἐστιν ὡς Πρόβλημα (Αὐτόθ. Κεφ. 5', § γ'). Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν τὸ ὄνομα Πνεῦμα ἐστὶν ἴδιον τοῦ τρίτου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, καθ' ὅσον οὐδὲν ἄλλο πρόσωπον δέχεται παθητικὴν ἐκπόρευσιν.

γ'. Τὸ Πνεῦμα λέγεται Ἁγίον, διότι ἐκπορεύεται διὰ τῆς θελήσεως (Αὐτόθ. Κεφ. 6', § ε.) ὡς ἀγάπη καθαρωτάτη καὶ ἀμετάβλητος. Καὶ γὰρ ἡ ἀγάπη Ἐνωσίς ἐστι καὶ σύνδεσμος τοῦ ἀγαπῶντος μετὰ τοῦ ἡγαπημένου πράγματος. Ὅθεν τὸ τρίτον πρόσωπον, καθό ἐστιν ἀγάπη τοῦ Πατρὸς καθαρωτάτη, δυνάμει τῆς αὐτοῦ ἐκπορεύσεως ἐστὶν Ἁγίον, ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, ἐστὶν αὐτὴ ἡ Ἀγιότης, ἧς τῇ μεθέξει οἱ Ἀγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἅγιοι· καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἁγιασμός τούτων ἀποδίδεται τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Ἡ ἀγάπη τοίνυν διαγνωστικῶς μὲν λαμβανομένη ἐστὶν ὄνομα ἴδιον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οὐσιωδῶς δὲ κοινόν ἐστι τοῖς τρισὶ προσώποις, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης· «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν» (ἀ. Ἰωάν. 8', 8).»

δ'. Τὸ Ἁγίον Πνεῦμα καθ' ἑαυτὸ καὶ εἰδικῶς ἐκπορεύεται ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ προβολέως Πατρὸς, κατὰ τὴν δόξαν τῶν Ἱερῶν Θεολόγων καὶ Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος...» τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται (Ἰωάν. 14', 26).» (Αὐτόθ. Κεφ. 6', § ζ').

έ. Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καλεῖται Δῶρον. Καὶ γὰρ τὸ δῶρον ὀρίζεται· Πρᾶγμα δωρεάν καὶ δαψιλῶς χορηγούμενον ἄνευ ἐλπίδος ἀνταποδόσεως. Ἀλλὰ μὴν ἡ πρώτη δωρεά ἐστὶν ἡ ἀγάπη, δι' ἧς τις τὸν ἕτερον ἀγαπᾷ. Ἄρα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δωρεάν καὶ δαψιλῶς χορηγεῖ τὰς αὐτοῦ δωρεάς. Ὅθεν ὀρθῶς καλεῖται κατ' ἐξοχὴν Δῶρον.—Ἄρα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα οὐκ ἔστι δῶρον, εἰ μὴ κατὰ σχέσιν πρὸς τὰ ποιήματα, ἐπεὶ τὴν δωρεάν δεῖ εἶναι ἐλευθέραν· κατὰ σχέσιν δὲ πρὸς τὸν Θεὸν οὐκ ἔστι δῶρον. Ἡ ἀγάπη ἐν τῷ Θεῷ, καθὼς ἀγαπᾷ ἑαυτὸν, οὐκ ἔστιν ἐλευθέρα, εἰ μὴ καθὼς ἀφορᾷ πρὸς τὰ ποιήματα.—Ἄρα ἡ παρά τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὐ δύναται λέγεσθαι δῶρον, καθότι ἐστὶν ἀνάβλυσις φυσικῇ, ἀναγκαία καὶ μηδαμῶς ἐλευθέρα. Ἄρα, εἰ καὶ ἡ ἐνεργεία δωρεά ἐστὶν ἐν χρόνῳ, καθάπερ καὶ ἡ πέμψις, τὸ ὄνομα μὲν τοῦ δῶρον ἀνήκει τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι ἀπ' αἰῶνος· καθ' ὅσον ὁ Θεὸς ἀπ' αἰῶνος ἡγάπησεν οὓς ἐν χρόνῳ καλεῖ, δίκαιοι καὶ δοξάζει.

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ
ΟΥΤΩΣ ΕΣΤΙΝ ΥΠΕΡ ΛΟΓΟΝ, ΩΣΤΕ ΑΝΤΙΑΛΕΓΕΙΝ

ΑΥΤΩ ΤΩ ΛΟΓΩ, Η ΟΥ;

α. **Τ**ὸ Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἰ καὶ ἐστὶν ὑπὲρ λόγον, οὐκ ἀντιλέγει μὲν τοι αὐτῷ τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ ὁ φυσικὸς λόγος, φῶς ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐμπνευσθέν. Ἀλλὰ μὴν ὅπερ ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὐ δύναται διορίζειν εἰς τὸ ψεῦδος, καὶ εἶναι πλάνης αἰτίαν. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἦν δὲ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ, εἰ ὁ φυσικὸς λόγος ἐβιάζετο ἀρνεῖσθαι τοῦτο τὸ Μυστήριον. Ἄρα οὐκ ἀντιλέγει τῷ φυσικῷ λόγῳ.

Ἐνστάσεις.

Α'. Αὕτη ἐστὶ πρώτη ἀρχὴ παντὸς ἀνθρωπίνου συλλογισμοῦ.—Τὰ ταυτιζόμενα ἐνὶ τρίτῳ, καὶ ἀλλήλοις ταυτίζονται.—Ἀλλὰ μὴν τὸ Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀναιρεῖ ταύτην τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰσὶ τι ἐν ἐν ἐνὶ τρίτῳ· δηλ. ἐν τῇ θείᾳ φύσει· καὶ ὅμως οὐκ εἰσι ταυτὰ ἐν ἑαυτοῖς. Ἄρα τὸ Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐστὶ κατὰ τοῦ φυσικοῦ λόγου.

Λύσις. Α'. Ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Καὶ γὰρ ἡ ἀνωτέρω ἀρχή,—Τὰ ταυτιζόμενα ἐνὶ

τρίτῳ κ.τ.λ.—οὐκ ἔστιν ἐξίσου καθόλου ἀληθές.
 Ἔστι γὰρ καθολικωτέρα ταύτης ἀρχή, Τὸ ἀδύ-
 νατον ὥς περ—Τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ὁμοῦ εἶ-
 ναι καὶ μὴ εἶναι—καὶ ἐπομένως οὐκ ἔστι πρῶ-
 τη ἀρχὴ παντός ἀνθρωπίνου συλλογισμοῦ. Εἰ γὰρ
 ἀπολύτως καὶ καθόλου ἦν ἀληθές, τίνας ἔνεκα
 παρὰ τῶν φιλοσόφων εὗρέθησαν τοσοῦτοι κανόνες,
 σχήματα καὶ τρόποι, ὧν μὴ τηρουμένων, οἱ ἡμέ-
 τεροι συλλογισμοὶ σφαλεροὶ τυγχάνουσιν; εἰ μὴ
 διότι πολλὰ δύνανται εἶναι—Ταυτὰ ἐνὶ τρίτῳ
 —ἅτινα ὁμως οὐκ εἰσιν ἐν ἑαυτοῖς ταυτά· ὡς δὴ-
 λον ἐκ τῶν ἐπομένων παραδειγμάτων.—Τὶ ζῶν
 ἔστι λογικόν. Ἀλλὰ μὴν, Πᾶν ἄλογον
 ζῶν ἔστι ζῶν. Ἀρα τί ἄλογόν ἐστι λο-
 γικόν—Ἐν τούτῳ τῷ συλλογισμῷ, εἰ καὶ τὸ
 ἄλογον καὶ τὸ λογικὸν εἰπὶ τι ἐν ἐν τῷ ζῶντι,
 διάφορα ὁμως τυγχάνουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ αὖθις·
 —Πᾶς ἀνθρωπὸς ἐστι ζῶν. Ἀλλὰ μὴν, Πᾶν
 δένδρον ἐστι ζῶν. Ἀρα, Πᾶν δένδρον ἐστὶν
 ἄνθρωπος.—Ἐνθάδε τὸ δένδρον καὶ ὁ ἀνθρω-
 πος συμφωνοῦσιν ἐν τῷ ζῶντι· καὶ ὁμως οὐ συμ-
 φωνοῦσιν ἀλλήλοις.

Ἀρα ἡ ἀρχή.—Τὰ ταυτιζόμενα ἐνὶ τρί-
 τῳ, κ.τ.λ.—οὐκ ἔστιν οὕτως ἀληθές, ὥστε μη-
 δεμίαν δέχεσθαι ἐξαίρεσιν καὶ ἐν τοῖς χτιστοῖς,
 περὶ ὧν οἱ φιλόσοφοι διδάσκουσι μὴ εἶναι ἱκανὸν
 τὰ ἀνήκοντα ἀπλῶς ἐν ἐνὶ τρίτῳ ταυτίζεσθαι ἀλ-
 λήλοις, ἀλλὰ κατὰ τινὰ διωρισμένον τρόπον, καὶ
 κατὰ τοὺς κανόνας τοὺς παρ' αὐτῶν παραδοθέν-
 τας.—Ἐντεῦθεν, ἐπεὶ ὁ φυσικὸς λόγος τούτους

τοὺς κανόνας ἐφεῦρεν, ὅπως ἀσφαλῶς διαλέγηται περὶ τῶν κτιστῶν καὶ πεπερασμένων πραγμάτων, νουνεχῶς χρηστέον αὐτοῖς ἐν τοῖς Θείοις· πολλὰ γὰρ θρυλλοῦνται ἐν τοῖς κτιστοῖς, ἅτινα, εἰ ἐπὶ τὰ Θεῖα ἀνάξωμεν, εὐρήσομεν αὐτὰ ἐπισηαλῆ· ὅποτον ἐστὶ τόδε· — Ἐκ τοῦ μηδενὸς μηδὲν γίνεται. — Τοιγαροῦν.

Λύσις. Β'. Ἀποφάσκομεν τὴν ἐλάττονα, ἧς τὴν βεβαίωσιν διαιροῦμεν. Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἰσὶ τι ἐν ἐν τῇ Θεῇ οὐσίᾳ μὴ ὀλικῶς, ὁμολογοῦμεν. Ὀλικῶς δὲ ἀποφάσκομεν αὐτήν. Καὶ γὰρ ἡ θεία οὐσία οὐ μόνον ἀνήκει τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τούτων ἐστὶ κοινὴ, ὥς περ ἡ φωνὴ ζῶον ἀνήκει καὶ κοινωνεῖται τῷ τε λογικῷ καὶ τῷ ἀλόγῳ. Καθάπερ τοίνυν οὐκ ἀκολουθεῖ τὸ ἄλογον καὶ τὸ λογικὸν εἶναι τί ἐν ἀλλήλοις, διότι εἰσὶν ἐν ἐν τῷ ζῳῳ, ἀλλὰ μὴ ὀλικῶς, ἐπεὶ τὸ λογικὸν οὐκ ἐστὶ πᾶν ζῳον, ἀλλὰ τι ζῳον, οὕτως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς οὐκ εἰσὶν ἐν πρόσωπον, διότι εἰσὶ τι ἐν ἐν τῇ Θεῇ φύσει· καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ οὐκ ἐστὶν ὅλον τι, ὥς περ ἐστὶν ἡ θεία φύσις ἐν ᾗ περιέχονται αἱ τρεῖς Ὑποστάσεις.

Β'. Ἀλλὰ μὴν τὸ Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀντιλέγει πρῶτως καὶ ταύτῃ τῇ καθολικωτέρᾳ ἀρχῇ· — Ἀδύνατόν ἐστι τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι ὁμοῦ καὶ μὴ εἶναι. — Καὶ γὰρ, εἰ δεξώμεθα τὸ Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐστὶ ὁμοῦ καὶ μὴ ἐστὶ. Ὁ Θεὸς γὰρ ἐστὶ Ὁν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ οὐκ ἐστὶ, ἐπεὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἁγίον Πνεῦμα εἰσὶ Θεός, καὶ ὁμοῦ

οὐκ εἰσιν ἐξ ἑαυτῶν ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρός. Ἄρα τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀντιλέγει τῷ φυσικῷ λόγῳ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν ἐπαναληφθεῖσαν πρότασιν, ἥς τὴν βεβαίωσιν διαιροῦμεν. Τὸ αὐτὸ ἔσται ἐξ ἑαυτοῦ καὶ οὐκ ἔσται ἐν διαφόρῳ ἀποβλέπει τε καὶ θεωρίᾳ, ὁμολογοῦμεν. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ, ἀποφάσκομεν. Καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀπολύτως καὶ οὐσιωδῶς θεωρούμενά εἰσιν ἐν Ὁν ἐξ ἑαυτῶν· διαγνωστικῶς δὲ καὶ σχετικῶς οὐκ εἰσιν ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἐξ ἄλλου. οὐχ ὥς ἐξ αἰτίας διαφόρου φύσεως, ἀλλ' ὥς ἐξ ἀρχῆς τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, ἐπιζητούσης ὑφίστασθαι καὶ ὑπάρχειν ἐν τρισὶ τρόποις τε καὶ προσώποις (Βλ. Πραγμ. Α'. Κεφ. Γ'. §. 6'. Ἐνστ. Λύσ. α. καὶ β').

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ Η ΓΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ

ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ΕΣΤΙ ΠΡΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΝ

ΑΝΑΓΚΑΙΑ, Η ΟΥ;

Ἀποκρινόμεθα μετὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων Πιστῶν. Ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐστὶν ἀναγκαία πρὸς σωτηρίαν τῇ τε ἀνάγκῃ τοῦ μέσου, ὡς οἱ Θεολόγοι φασί, καὶ τῇ ἀνάγκῃ τῆς ἐντολῆς ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Νόμῳ. Δείκνυται ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς. « Πορευθέντες » οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες

χῇ χρόνου διὰ τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μηδενὸς ἑκατέραν κτίσιν πνευματικὴν τε καὶ σωματικὴν· ἀγγελικὴν δηλ.: καὶ κοσμικὴν. Εἵτα δὲ τὴν ἀνθρωπίνην, ὥσανεὶ κοινὴν ἐκ πνεύματος καὶ σώματος συνισταμένην. Ἄρα καὶ οἱ ἄγγελοι οὐκ ἐκτίσθησαν πρὸ τοῦ σωματικοῦ κόσμου. Βεβαιοῦται τοῦτο ἐκ τῆς ἐπομένης ῥήσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς· « Καὶ συνετέλεσεν ὁ » Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἃ » ἐποίησε (Γεν. β', 2) »· καὶ ἐπομένως τοὺς Ἀγγέλους καὶ πάντα τὸν κόσμον αὐτῶν. Οἱ ἄγγελοι τοίνυν ἐπλάσθησαν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐν ἀρχῇ χρόνου. Τοῦτο δὲ συνάγεται ἐκ τῆς ἐπομένης ῥήσεως· « Ἡ δὲ γῆ ἦν ἄορατος καὶ ἀκατασκεύαστος (Γεν. α', 2) »· οὐχὶ δὲ ὁ Οὐρανὸς, ὅς ἐστι τῶν Ἀγγέλων διαμονή. Πλὴν πρόδηλόν ἐστι τοὺς Ἀγγέλους δημιουργηθῆναι πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πεπτωκότος διὰ τοῦ διαβόλου. γ. Ὁ Μωϋσῆς περὶ τῆς τῶν ἀγγέλων δημιουργίας οὐ φαίνεται εἰρηκῶς· διότι μόνην τὴν τῶν σωματικῶν πραγμάτων ἀρχὴν τε καὶ σειρὰν ἡβουλήθη ἐκθέσθαι.

Ἐνστασις.

Οἱ ἀρχαῖοι Φιλόσοφοι διίσχυρίζοντο· ὅτι ὁ Κόσμος εἶπουν ἢ ὕλη πάντων τῶν πραγμάτων ἐστὶν ἀπ' αἰῶνος· καὶ γὰρ ἐκ τοῦ μηδενὸς μηδὲν γίνεται ἔλεγον. Ἄρα ὁ κόσμος ἦν ἀπ' αἰῶνος.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ἐκ τοῦ

μηδενός μηδὲν γίνεται ἐκ δευτέρας αἰτίας, ὁμολογοῦμεν. Ἐκ τῆς πρώτης δὲ ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι καὶ πάντα τὰ ἄλλα ποιήματα ἐπλάσθησαν, μηδενός προϋπάρχοντος ὑποκειμένου καὶ ὕλης, παρὰ τῆς πρώτης καὶ ἀρχικῆς αἰτίας.

ΚΕΦ. Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

Α. Τὸ ὄνομα Ἄγγελος σημαίνει μῆνυσιν. Φησί γὰρ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Διάλογος· «Τῶν
» Ἀγγέλων τὸ ὄνομα ἔργου ἐστὶν οὐχὶ φύσεως
» (Ὅμιλ. ΛΔ΄. ἐν Εὐαγγελ.). Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν καὶ οἱ Ἱερεῖς Ἀγγελοι καλοῦνται. Φησί γὰρ ὁ προφήτης· «Χεῖλη Ἱερέως φυλάσσεται
» γινῶσιν. . . . διότι ἄγγελος Κυρίου Παντοκράτορός ἐστι (Μαλαχ. β΄, 7).» Ὡσαύτως καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς Ἀγγελος καλεῖται. Φησί γὰρ ὁ Ματθαῖος· «Ἴδού, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου (Ματθ. ια΄. 10).» Μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς καλεῖται «Ἀγγελος
» τῆς Διαθήκης (Μαλαχ. γ΄, 1)· καὶ «Μεγάλης
» βουλῆς Ἀγγελος (Ἠσ. θ΄, 6)· ὡς ἀποσταλεῖς πρὸς τὸ ἀναγγεῖλαι τὰ τῆς χάριτος Μυστήρια.

Β. Δόγμα Πίστεως ἐστὶ τοὺς Ἀγγέλους ὑπάρχειν. Φησί γὰρ ἡ Γραφή περὶ τούτων πολλάκις·
» Καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου ἐκ τοῦ

» οὐρανοῦ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀβραάμ κ.τ.λ. (Γεν.
 » κβ', 11).» Καὶ ἀλλαχοῦ· «Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀπο-
 » στέλλω τὸν ἄγγελόν μου προσώπου σου (Ἐξοδ.
 » κγ', 20).» Ἐτι καὶ ὁ Χριστὸς φησιν· «Οἱ ἄγ-
 » γελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντός βλέπουσι
 » τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς
 » (Ματθ. ιή, 10).»

γ'. Ὁρίζεται ὁ Ἄγγελος, Οὐσία χτιστὴ, πάσης ὕλης ἄμοιρος, ὀλικὴ καὶ νοερά.

Λέγεται α.) Οὐσία χτιστὴ, πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ σφάλματος τῶν ἐθνῶν, ἅτινα, τοὺς φύλακας ἀγγέλους παρ' αὐτῶν προσαγορευομένους Δαίμονας καὶ Θεοὺς πατρώους, ἐλάτρευον ὡς θεοὺς κατωτέρους.

Λέγεται β.) Πάσης ὕλης ἄμοιρος, πρὸς διαφορὰν τοῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πρὸς ἀποβολὴν τῆς δόξης τινῶν ἀρχαίων, οἵτινες ἀπέδιδον τοῖς ἀγγέλοις λεπτὰ σώματά.

Λέγεται γ.) Ὀλική, ὅπως διαφέρει ὁ ἄγγελος τῆς λογικῆς ψυχῆς οὔσης οὐσίας πνευματικῆς, οὐχὶ δὲ ὀλικῆς, ὡς οὔσης ἐν ὅλῳ μετὰ τοῦ σώματος.

Λέγεται δ.) Νοερά, τοὔτεστι κεκοσμημένη τῇ διανοητικῇ δυνάμει· καὶ τοσαύτη ὥστε τοὺς ἀγγέλους ἀπλῶς καλεῖσθαι νοεράς οὐσίας.

Ἄρα οἱ ἄγγελοι ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοί εἰσιν, ὡς μὴ ἐκ μερῶν συνιστάμενοι (ἅτινα ἀναλύεσθαι δύνανται) καθό εἰσι πνεύματα.

Ἄρα οἱ ἄγγελοί εἰσι τελεώτεροι τοῦ ἀνθρώπου, περὶ οὗ οὕτω γέγραπται· «Ἠλάττωσας αὐτόν

» βραχύ τι παρ' ἀγγέλους (Ψαλμ. 113, 6).» ὅπερ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρει πρὸς τὸ βεβαιῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντα ἀνθρωπίνην φύσιν, ἑαυτὸν ἐλαττοῦσθαι τῶν Ἀγγέλων, οὕτω λέγων· «Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττώ-
» μένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ
» θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον (Ἑβρ.
» 6', 9).» Καὶ γὰρ οὐσία ἀπλῶς πνευματικὴ, κρείττων ἐστὶ τῆς συνισταμένης ἐκ πνεύματος καὶ σώματος.

δ'. Οἱ ἄγγελοι τῶν ἀνθρώπων ὑπερέχουσι—α.) Κατὰ τὴν κινητικὴν δύναμιν, ἣν αἱ Γραφαὶ διεξοδικῶς, καθάπερ ἐν ταῖς Βίβλοις τῶν Μακκαβαίων καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, θαυμάσιον δεικνύουσι.—β.) Κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ νοεῖν· καὶ γὰρ ἡ τῶν Ἀγγέλων διάνοια τριπλῶς ὑπερέχει τῆς ἀνθρωπίνης—1. καθὼς οὐκ ἔστι διάνοια ὕλης καὶ τῶν αἰσθήσεων μέτοχος, ἀλλ' αἰεὶ ἐνεργεία, οὐχὶ δὲ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀμεταβλήτως ἐννοοῦσα· καὶ γὰρ διαβαίνει ἐξ ἑλλοῦ εἰς ἄλλο—2. Οὐκ ἔστιν ἡ διάνοια αὐτῶν συλλογιστικὴ περὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τὰς τούτων φύσεις ἐποπτικῶς καθορᾷ· τὰ συμπεράσματα γινώσκει εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῶν· τὰ αἷτια εἰς τὰ ἀποτελέσματα, καὶ ἀνάπαλιν. Ἐφην, περὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων· καὶ γὰρ περὶ τῶν ὑπερφυσικῶν ὁ Ἄγγελος δύναται συλλογίζεσθαι, καὶ φυσικῶς οὐ γινώσκει τὸν Θεόν, εἰ μὴ ὑπερφυσικῶς—3. Οἱ Ἄγγελοι, ὡς φύσεως καὶ ἀγγινοίας πολλῶ τῷ μέτρῳ ὑπερέχοντες τῶν ἀνθρώπων, καὶ πρὸς μείζονας διακονίας διορίζο-

» οὐρανοῦ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀβραάμ κ.τ.λ. (Γεν.
 » κβ', 11).» Καὶ ἀλλαγῶν· «Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀπο-
 » στέλλω τὸν ἄγγελόν μου προσώπου σου (Ἐξοδ.
 » κγ', 20).» Ἔτι καὶ ὁ Χριστὸς φησιν· «Οἱ ἄγ-
 » γελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντός βλέπουσι
 » τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς
 » (Ματθ. ιη', 10).»

γ'. Ὅρίζεται ὁ Ἄγγελος, Οὐσία χτιστὴ, πάσης ὕλης ἄμοιρος, ὀλικὴ καὶ νοερά.

Λέγεται α.) Οὐσία χτιστὴ, πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ σφάλματος τῶν ἐθνῶν, ἅτινα, τοὺς φύλακας ἀγγέλους παρ' αὐτῶν προσαγορευομένους Δαίμονας καὶ Θεοὺς πατρώους, ἐλάτρευον ὡς θεοὺς κατωτέρους.

Λέγεται β.) Πάσης ὕλης ἄμοιρος, πρὸς διαφορὰν τοῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πρὸς ἀποβολὴν τῆς δόξης τινῶν ἀρχαίων, οἵτινες ἀπέδιδον τοῖς ἀγγέλοις λεπτὰ σώματα.

Λέγεται γ.) Ὀλική, ὅπως διαφέρει ὁ ἄγγελος τῆς λογικῆς ψυχῆς οὔσης οὐσίας πνευματικῆς, οὐχὶ δὲ ὀλικῆς, ὡς οὔσης ἐν ὅλῳ μετὰ τοῦ σώματος.

Λέγεται δ.) Νοερά, τοῦτέστι κεκοσμημένη τῇ διανοητικῇ δυνάμει· καὶ τοσαύτη ὥστε τοὺς ἀγγέλους ἀπλῶς καλεῖσθαι νοεράς οὐσίας.

Ἄρα οἱ ἄγγελοι ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοί εἰσιν, ὡς μὴ ἐκ μερῶν συνιστάμενοι (ἅτινα ἀναλύεσθαι δύνανται) καθότι εἰσι πνεύματα.

Ἄρα οἱ ἄγγελοί εἰσι τελεώτεροι τοῦ ἀνθρώπου, περὶ οὗ οὕτω γέγραπται· «Ἠλάττωσας αὐτὸν

» βραχύ τι παρ' ἀγγέλους (Ψαλμ. ἦ, 6).» ὅπερ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρει πρὸς τὸ βεβαιῶν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντα ἀνθρωπίνην φύσιν, ἑαυτὸν ἐλαττοῦσθαι τῶν Ἀγγέλων, οὕτω λέγων· «Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττω-
 » μένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ
 » θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον (Ἑβρ.
 » 6', 9).» Καὶ γὰρ οὐσία ἀπλῶς πνευματικῇ, κρείττων ἐστὶ τῆς συνισταμένης ἐκ πνεύματος καὶ σώματος.

δ'. Οἱ ἄγγελοι τῶν ἀνθρώπων ὑπερέχουσι—α.) Κατὰ τὴν κινητικὴν δύναμιν, ἣν αἱ Γραφαὶ διεξοδικῶς, καθάπερ ἐν ταῖς Βίβλοις τῶν Μακκαβαίων καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, θαυμάσιον δεικνύουσι.—β.) Κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ νοεῖν· καὶ γὰρ ἡ τῶν Ἀγγέλων διάνοια τριπλῶς ὑπερέχει τῆς ἀνθρωπίνης—1. Καθὸ οὐκ ἔστι διάνοια ὕλης καὶ τῶν αἰσθήσεων μέτοχος, ἀλλ' ἄει ἐνεργεία, οὐχὶ δὲ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀμεταβλήτως ἐννοοῦσα· καὶ γὰρ διαβαίνει ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο—2. Οὐκ ἔστιν ἡ διάνοια αὐτῶν συλλογιστικὴ περὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ τὰς τοῦτων φύσεις ἐποπτικῶς καθορᾷ· τὰ συμπεράσματα γινώσκει εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῶν· τὰ αἷτια εἰς τὰ ἀποτελέσματα, καὶ ἀνάπαλιν. Ἐφ' ἣν, περὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων· καὶ γὰρ περὶ τῶν ὑπερφυσικῶν ὁ Ἄγγελος δύναται συλλογίζεσθαι, καὶ φυσικῶς οὐ γινώσκει τὸν Θεόν, εἰ μὴ ὑπερφυσικῶς—3. Οἱ Ἄγγελοι, ὡς φύσεως καὶ ἀγγινοίας πολλῶ τῷ μέτρῳ ὑπερέχοντες τῶν ἀνθρώπων, καὶ πρὸς μείζονας διακονίας διοριζό-

μενοὶ ἐν τῷ Οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, εἰσὶ γὰρ λειτουργικὰ πνεύματα κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Ἑβρ. α', 14), πολλῶ μᾶλλον πλείονα φυσικῶς γινώσκουσιν ἢ οἱ ἄνθρωποι. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τῶν φυσικῶν πραγμάτων γνῶσει κεκοσμημένον, ὥς φησιν ἡ Σοφία Σιράχ (Κεφ. ιζ'), πολλῶ μᾶλλον τοὺς Ἀγγέλους καθαρὸς νόας ὄντας, ἐν οἷς ἡ γνῶσις οὐχ ἥττον ἐστὶ φυσικῇ, ἢ ἡ ὕλη τῆς διατιθεμένης μορφῆς.

ε. Οἱ Ἀγγελοι οὐ γινώσκουσι διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας, μὴ οὔσης τῆς αἰτίας, μήτε ιδέας ἢ εἰκόνος τῶν πραγμάτων ἐν αὐτοῖς, καθάπερ ἐστὶν ἐν τῇ Θεῇ Οὐσίᾳ (Πραγμ. Α'. Κεφ. ε'. Παράγρ. α. § δ'. Α'. Β'), ἀλλὰ διὰ τῶν εἰδῶν καὶ ιδεῶν, αὐτοῖς διδομένων, πάντων τῶν φυσικῶν πραγμάτων, τοῦλάχιστον γοῦν τῶν ὑπαρχόντων, ὥς περ ἐν ἡμῖν ἐστὶν ἔμφυτος ἡ ἕξις τῶν πρώτων ἀρχῶν. Ἐφ' ἣν, τῶν ὑπαρχόντων πραγμάτων. Καὶ γὰρ οἱ Ἀγγελοι οὐ γινώσκουσι πάντα τὰ δυνατά.

ς'. Οἱ Ἀγγελοι γινώσκουσι φυσικῶς τὰ ἀναγκαίως μέλλοντα, καθὼ περιέχονται ἐν ταῖς αὐτῶν αἰτίαις, ἃς γινώσκουσι. Τὰ δὲ ἐλεύθερα μέλλοντα οὐ γινώσκουσιν, εἰ μὴ διὰ σημείων· οὐ γὰρ ἔχουσιν ἀναγκαίαν συνάφειαν μετὰ τῶν δευτέρων αἰτίων· κρέμονται δὲ ἐκ τῶν ἐλευθέρων τοῦ Θεοῦ ἀποφάσεων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως διορισμῶν. Τοιγαροῦν τούτων ἡ πρόγνωσις τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἰδία.

ζ'. Οἱ Ἀγγελοι οὐ γινώσκουσι τὰ κρυπτὰ τῶν καρδιῶν ἀσφαλῶς, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἢ τί πρό-

σωπον διανοητικὸν αὐτοῖς ἀποκαλύψῃ. Γέγραπται γὰρ « Σὺ μονώτατος οἶδας τὴν καρδίαν πάντων » υἱῶν ἀνθρώπων (γ'. Βασιλ. ή, 39). Ἐφ' ἣν εἰ μὴ πρόσωπον διανοητικὸν αὐτοῖς ἀποκαλύψῃ· διότι ἐμφανῆ τοῖς Ἀγγέλοις εἰσὶ τὰ κρυπτά τῶν καρδιῶν ἡμῶν, ἡνίκα θέλωμεν. Ἔστι δὲ πρόδηλον ἐκ τῆς Γραφῆς τοὺς Ἀγγέλους ἀλλήλοισι ὁμιλεῖν καὶ δηλοῦν διὰ τοῦ νοός τὸ παρ' αὐτῶν πραττόμενον· ἄλλως οὐκ ἂν εἴη μεταξὺ αὐτῶν συγχωινωνία.

ή. Ὅρίζεται ἡ τῶν Ἀγγέλων ὁμιλία, Τὸ κοινωνεῖν διὰ τοῦ νοός πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἰδίους λογισμοὺς. Ὅθεν οἱ Ἀγγελοι τότε λογίζονται λαλεῖν καὶ ὁμιλεῖν συναλλήλως, ὅτε τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν ἀλλήλοισι ἀποκαλύπτωσιν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς δεόμενοι τοῦ Θεοῦ, ἡ τῶν Ἀγγέλων, ἡ τῶν Ἀγίων, ὁμιλοῦμεν μετ' αὐτῶν. Αὕτη δὲ ἡ εὐθυβολία τῶν ἡμετέρων δεήσεων συμβάλλει πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀκούοντος Ἀγγέλου, καθ' ὅσον λύει τὴν σφραγίδα, ἐν ᾗ τὰ τῆς καρδίας κρυπτά ἐσφαλίζοντο, καὶ ποιεῖ ὅπως οἱ διαλογισμοὶ τοῦ λαλοῦντος ἀνθρώπου ἐμφανεῖς γίνωνται τῷ ἀκούοντι Ἀγγέλω· καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα τῶν ὑπαρχόντων πραγμάτων. Τοιγαροῦν ἡ τοιαύτη εὐθυβολία τῶν διαλογισμῶν αἰτία ἐστὶν ἀφαιροῦσα τὸ κάλυμμα ἐκ τῶν καρδιῶν ἡμῶν· καὶ οὕτως αἱ βουλαὶ τῆς καρδίας ἐμφανίζονται τοῖς τε ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς ἀγγέλοις, ὡς περ καὶ τὰλλα τῶν ὑπαρχόντων ἀντικειμένων.

θ. Ἡ ὁμιλία τῶν Ἀγγέλων πρὸς ἀλλήλους

οὐκ ἔστι φωτισμός. Καὶ γὰρ ὁ μαθητὴς λαλεῖ μετὰ τοῦ διδασκάλου· καὶ τὸ λογικὸν ποίημα μετὰ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ἵνα φωτίσῃ, ἀλλ' ἵνα μάθῃ. Ἔστι δὲ ὁ φωτισμός· Ὀμιλία δι' ἧς ἡ ἀλήθεια, πρότερον ἀγνοουμένη, ἐμφανὲς γίγνεται τῷ κατωτέρῳ τῶν Ἀγγέλων διὰ τοῦ ἀνωτέρου, ὃν περ ὁ κατώτερος οὐ φωτίζει. Διόπερ ὁ φωτισμός ἀνήκει τῇ διδασκαλίᾳ, οὐχὶ δὲ τῇ ἀπλῇ ὁμιλίᾳ.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΙ ΠΤΩΣΕΩΣ
ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ.

α. Οἱ Ἀγγελοι ἐπλάσθησαν ἐν χάριτι. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστὸς περὶ τοῦ διαβόλου· « Ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἔστηκε (Ἰωάν. ἡ, 44) ». τοὔτέστιν ἐν τῇ χάριτι ἐν ᾗ ἐδημιουργήθη. Ἄρα οἱ Ἀγγελοι οὐχ ὑπῆρχον μακάριοι ἐν τῇ στιγμῇ τῆς δημιουργίας αὐτῶν· ἄλλως δὲ ἀναμάρτητοι ἐτύγχανον. Ἄρα οἱ δαίμονες εἰσι κακοὶ οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως.

β'. Ἔστι δὲ κοινὴ δόξα τῶν Πατέρων καὶ Θεολόγων, πολὺν μὲν ἀριθμὸν τῶν Ἀγγέλων πεπτωκέναι, ἥττονα δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ χάριτι διαμεινάντων. Καὶ γὰρ ἀναγινώσκομεν· « Ἰδοὺ » δράκων (α) μέγας....Καὶ ἡ οὐρὰ αὐτοῦ σύρει τὸ

(α) Ὅτι ἐνταῦθα ἐννοεῖται ὁ διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς, ἐμφανῶς φαίνεται ἀπὸ τὸ 9 εἶδός. τοῦ αὐτοῦ Κεφαλαίου.

» τρίτον τῶν ἀστέρων (Ἀποκαλ. ιβ', 3. 4)» δηλ. τῶν Ἀγγέλων.

γ'. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (Βιβλ. Β. Περὶ Πίς. Κεφ. δ') δοξάζει τὸν Ἑωσφόρον ὑπάρξει πρῶτον ἐκ τῶν κατωτέρων Ταγμάτων. Ὁ Αὐγουστίνος οὕτω φησί· «Τὸν Ἑωσφόρον εἶναι ἐκ τοῦ
» τάγματος τῶν Σεραφίμ, καὶ οὐδένα ἄγγελον
» ἀνώτερον αὐτοῦ εἶναι (Βιβλ. ΙΑ'. Περὶ Γενέσ.
» κατὰ τὸ γραμ. Κεφ. κς',)» Τοῦτο συνάγει ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπου λέγεται ἐτοιμασθῆναι τὸ αἰώνιον πῦρ, «τῷ διαβόλῳ, (ἤτοι τῷ Ἑωσφόρῳ)
» καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ (Ματθ. κέ, 41).

δ'. Κοινῶς οἱ Πατέρες καὶ οἱ Θεολόγοι φασί, τὸν Ἑωσφόρον ὑπάρξει αἰτίαν τῆς πτώσεως τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων. Συνάγουσι δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀνωειρημένου Κεφαλαίου, ἐν ᾧ δηλοῦται τὸν Ἑωσφόρον ἀρχηγὸν ὑπάρξει τῆς τῶν ἀγγέλων ἀποστασίας.

ε'. Ἀσφαλές ἐστίν ὅτι ἡ ἁμαρτία τοῦ Ἑωσφό-

« Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας... ὁ καλούμενος διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς... ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ ἐβλήθησαν.» Περὶ τούτου οὕτω φησί καὶ ὁ Ἀρέθας Ἐπίσκοπος Καισαρείας Καππαδοκίας· «Δράκοντα, τὸν Σατανᾶν καλεῖ, διὰ τὸ σκολιόν· τὸ δὲ τὴν οὐρὰν ἔλκειν τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων, ... δηλοῖ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἐξ οὐρανοῦ πτῶσιν μετὰ τῶν συναποστατῶν ἀγγέλων.» Βλ. Ἰπομν. Ἀρέθα ἐν τῇ Ἀποκαλ. Ἰωάν. τοῦ Θεολ. Lutetiae Parisiorum M. DC. XXXI. (Ὁ Ἐκδότης.)

ρου ἦν ἡ ὑπερηφανία, καθ' ὅσον ἀτάκτως, τοῦ-
τέστι διὰ τῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἠβουλήθη τὴν
ιδίαν μακαριότητα (αὐτόθ. § 4.) κτήσασθαι, κατὰ
τὸν Προφήτην· «Ἐπάνω τῶν ἄσρων τοῦ Οὐρανοῦ
» θήσω τὸν θρόνον μου... ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν
» νεφελῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ (Ἠσ. ιδ',
» 13. 14).» Καὶ ὁ Ἱερὸς Ἀμβρόσιος φησὶν· «Αὐ-
» τός, εἶπουν ὁ Ἐωσφόρος, ἠβουλήθη οἰκοθεῖν
» λαβεῖν τὴν μακαριότητα, οὐχὶ δὲ παρὰ τοῦ
» Θεοῦ (Ἑρμην, ἐν τῷ ριή. ψαλμ.).»

ζ'. Τετραπλὴ ποινὴ ἐδόθη τοῖς πονηροῖς ἀγ-
γέλοις διὰ τὴν αὐτῶν ἁμαρτίαν.—α.) Ἡ τοῦ νοός
τυφλότης, ἧς ἕνεκα οἱ πονηροὶ ἄγγελοι ἀπλῶς
λέγονται σκότος· «Αὕτη ὑμῶν ἐστὶν ἡ ὥρα, καὶ
» ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους (Λουκ. κβ', 53).» Αὕτη
δὲ ἡ τυφλότης οὐκ ἐστὶ στέρησις τοῦ φυσικοῦ φω-
τός, διότι ἡ ἁμαρτία οὐκ ἀναιρεῖ τὴν φύσιν, ἀλλὰ
στέρησις ἐστὶ παντός ὑπερφυσικοῦ φωτός.—β.)
Ἡ ἰσχυρογνωμία καὶ διαμονὴ τῆς θελήσεως αὐ-
τῶν ἐν τῷ κακῷ, καὶ ἀποστροφή παντός ἀγαθοῦ.
δι' ἃ πονηρὰ πνεύματα καλοῦνται.—γ.) Ἡ
ἐξωσις ἀπὸ τῆς θείας δόξης.—δ.) Καὶ τελευταία
ἡ τοῦ αἰωνίου πυρὸς βάσανος, ἣτις ἡτοιμάσθη
« τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ (Ματθ.
» κέ, 41).»

ζ'. Ἀναντίρρητόν ἐστὶ τὸ πῦρ, τῷ λόγῳ τῆς
ἐμφύτου θερμότητος, μὴ δύνασθαι βασανίζειν τὰ
πνεύματα, ἀλλὰ τὰ ζῶντα σώματα καθ' ὅσον τὴν
κρᾶσιν αὐτῶν διαφθείρει, καὶ τὴν τῶν μερῶν ἔνω-
σιν ἀναλύει, ὅπερ ἐν τῇ πνευματικῇ οὐσίᾳ, ὡς ἁ-

πλῆ, οὐκ ἀνήκει. Ὅθεν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος φησί·
 « Τὰ αὔλα πνεύματα δύνανται διὰ τῆς σωματι-
 » κῆς ποινῆς τοῦ πυρὸς θλίβεσθαι, κατὰ τρόπον
 » θαυμάσιον καὶ ἄρρητον (Βιβλ. Κ'. Περὶ Πόλ.
 » Θεοῦ Κεφ. Ι'). » Ὅθεν ἡ πιθανωτέρα δόξα τῶν
 Θεολόγων ἐστίν, ὅτι οἱ δαίμονες ὑπὸ τοῦ πυρὸς
 βασανίζονται, καθ' ὅσον συνάπτονται τῷ πυρί,
 καθ' ὃν τρόπον ἡ λογικὴ ψυχὴ τῷ ἀνθρωπίνῳ σώ-
 ματι, δι' ἧς συναφείας συμβαίνει, μετὰ σφοδροτά-
 του πόνου, ἐπιλαμβάνειν τὸ πῦρ κατεσθίον τὸ ἴδιον
 σῶμα αὐτῆς.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ.

α. Πρόδηλόν ἐστιν ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν
 τοὺς Ἀγγέλους εἶναι ἀναριθμήτους· « Χίλιαι χί-
 » λιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες
 » παρειστήκεισαν αὐτῷ (Δαν. ζ', 10). » Καὶ ἀλ-
 λαχοῦ — « Ἐὰν ᾧσι χίλιοι ἄγγελοι (Ἰώβ. λγ',
 » 23). » — « Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἁγγέλων πολ-
 » λῶν.... καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μυριάδες μυριά-
 » δων, καὶ χιλιάδες χιλιάδων (Ἀποκάλ. ε', 11). »
 Ἄρα ἐστὶν ἀριθμὸς τῆς στρατιᾶς αὐτῶν.

β. Ἀδηλόν ἐστιν, εἰ ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀγγέλων
 ὑπερβαίνει τὸν ἀριθμὸν τῶν σωματικῶν πραγμά-
 των. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Διάλογος (Ὁμιλ. λδ',
 ἐν τοῖς Εὐαγγελ.) καὶ τινες ἄλλοι, δοξάζουσι

πλείονας εἶναι τοὺς ἀνθρώπους ἢ τοὺς ἀγγέλους, ἐπαριθμοῦντες ἀπὸ Ἀδάμ, μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Πλήν πιθανωτέρα δόξα ἐστὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἀγγέλων πολλῶ πλείονα εἶναι τοῦ τῶν σωματικῶν πραγμάτων.

γ'. Πιθανὸν δοκεῖ τοὺς Ἀγγέλους τοῦ αὐτοῦ Τάγματος ἀνήκειν μὲν ἐν τῇ εἰδικῇ φύσει, διαφέρειν δὲ τῶν ἄλλων, μάλιστα εἰ διαφόρου Ἱεραρχίας τυγχάνουσι. Καὶ γὰρ, καθάπερ ἀνήκει τῷ κάλλει τοῦ σωματικοῦ Κόσμου εἶναι ἐν αὐτῷ σώματα διαφόρου εἶδους, οὕτω καὶ ὁ νοητὸς κόσμος πολὺ κρεῖττον· καὶ, κατὰ τοὺς πλείονας τῶν Θεολόγων, καὶ φύσεων πληρέστερος ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν ὁλῶν νόων ἀγλαίζεται.

δ'. Ἐν τοῖς Ἀγγέλοις ἐστὶ τάξις ἐντελεστάτη. Καὶ γὰρ πάντες κοινῶς οἱ Θεολόγοι, ἐπόμενοι τῷ Ἱερῷ Διονυσίῳ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ, διαιροῦσι τοὺς Ἀγγέλους εἰς τρεῖς Ἱεραρχίας. Καὶ αὖθις ἐκάστην Ἱεραρχίαν εἰς τρία Τάγματα, ἅτινα καὶ Χοροὶ καλοῦνται, διὰ τὸ ἐμφανίζειν τὴν τῶν Ἀγγέλων εὐτακτον συνοδίαν. Ὁ Χορὸς γὰρ Συνοδία ἐστὶ τῶν φαλλόντων, ἐν ᾗ οὐδεμία διαφωνία ὑπάρχει.

ε'. Ἡ Ἱεραρχία, κατὰ τὴν σημασίαν τῆς ἐλληνικῆς φωνῆς, σημαίνει Ἱερὰν ἀρχήν· καὶ ὀρίζεται· Συνάθροισμα προσώπων ὑπὸ τινος Ἀρχοντος ἐπὶ τὰς ἱερὰς ὑπουργίας διωρισμένων. Ἄρα ἐν τοῖς δαίμοσιν οὐ διαμένει ἡ Ἱεραρχία, διότι οὐδεμίαν ἱερὰν τελετὴν μετέρχονται· μένει δὲ ἐν αὐτοῖς διάκρισις καὶ διαφορὰ τῶν

οὐσιωδῶν βαθμῶν, καθ' ὅσον ἐκ διαφόρων Ταγμάτων καὶ Ἱεραρχιῶν πεπτώκασιν. Ἔστι δὲ ἐν αὐτοῖς ὑποταγή τις καὶ ἐξάρτησις ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐργασίαις, δι' ἣν ὁ Βεελζεβούλ καλεῖται Ἄρχων τῶν δαιμονίων (Λουκ. ια', 15).

ς'. Περὶ δὲ τῆς ἐν ἐκάστη Ἱεραρχίᾳ ἀνηκούστης ἐργασίας, οὕτω φησὶν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· «Εἵ-
 » ναι Θρόνους, Κυριότητας, Ἀρχὰς καὶ Ἐξου-
 » σίας ἐν ταῖς Οὐρανίαις λαμπρότησι σταθερῶς
 » πιστεύω, καὶ διαφέρειν ἔτι ἀλλήλων τι· ἀλλ' ὁ-
 » ποῖαι αὗται εἰσὶ, καὶ τί ἀλλήλων διαφέρουσιν,
 » οὐκ οἶδα». — Ἡ πρώτη τοίνυν Ἱεραρχία συνί-
 σταται ἐξ Ἀγγέλων περιεστῶτων τῷ Θεῷ· οἷς ὁ
 Θεὸς ἀμέσως τὰς βουλὰς αὐτοῦ ἀποκαλύπτει· τὰς
 τε ἀποφάσεις ἐμφανίζει, ἅς τινες οἱ πρῶτοι Ἀρ-
 χοντες τοῖς τῆς δευτέρας Ἱεραρχίας Ἀγγέλοις
 ἀναγγέλλουσιν, ὅπως προσέχωσι διὰ τῶν Ἀγγέ-
 λων τῆς τρίτης Ἱεραρχίας ἐνεργεῖσθαι τὰ ἐπιτατ-
 τόμενα· ὥς ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐν τοῖς τῶν ἐπιγεῖων
 Βασιλέων ὑπηρέταις, ἐνθα εἶωθε ἓνα εἶναι συνει-
 δότα πλείονα ἀπόρρητα τῶν ἄλλων. Οὕτω δὲ ὁ
 Θεὸς τισι περιεστῶσιν Ἀγγέλοις τὰ αὐτοῦ Μυσ-
 τήρια οἰκειότερον κοινωνεῖ. Ἐντεῦθεν ἐν αὐτοῖς
 τοῖς περιεστῶτιν Ἀγγέλοις τριπλῇ ἐγείρεται τά-
 ξις· Σεραφίμ — Χερουβίμ — Θρόνοι. Καὶ
 οἱ μὲν Ἀγγελοι τῆς τρίτης τάξεως Θρόνοι κα-
 λοῦνται, καθὼς ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς στερεῶς λέγεται
 ἐπικαθέζεσθαι, καὶ καθὼς ἀκινήτως αὐτῷ προσκολ-
 λῶνται, καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνουσι τοὺς τῶν
 πραγμάτων λόγους, οὓς τινες τοὺς κατωτέρους

Ἄγγέλους δεῖ φυλάττειν. Εἰ καὶ κοινὸν ἐστὶ ταῖς τρισὶ τάξεσι τῆς πρώτης Ἱεραρχίας τὰς ἀποκαλύψεις ἀμέσως παρὰ Θεοῦ λαμβάνειν, καὶ ἐκάστη τῶν τριῶν αὐτῶν τάξεων δύναται καλεῖσθαι Θρόνοι, μόνῃ ὁμῶς ἡ τρίτη τάξις φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο. Οἱ δὲ Ἄγγελοι τῆς δευτέρας τάξεως καλοῦνται Χερουθὶμ, ὅπερ δηλοῖ τῶν Ἐπιστημῶν διδάσκαλοι, καθότι πλεῖον τῶν ἄλλων ἀπαντλοῦσιν ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ φωτὸς πηγῆς. Ὑπεράνω δὲ αὐτῶν ὑπάρχουσιν οἱ Ἄγγελοι τῆς πρώτης τάξεως, οἵτινες προσαγορεύονται Σεραφίμ, ὅπερ δηλοῖ θερμαινόμενοι καὶ θερμαίνοντες, καθότι τὸ μέγιστον φῶς, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων ὑποδέχονται, οὐ μόνον φωτίζει αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ θερμαίνει.

Ἡ δευτέρα Ἱεραρχία ὡσαύτως εἰς τρεῖς τάξεις διηρημένη ἐστὶ. Κυριότητες — Δυνάμεις — Ἐξουσίαι. Διατίθῃ δὲ τὴν τρίτην Ἱεραρχίαν πρὸς τὰς θείας διακονίας, κατὰ τοὺς κοινούς λόγους, οὓς παρὰ τῆς πρώτης Ἱεραρχίας ἔλαβον. Λέγονται μὲν Κυριότητες, καθὼς οἱ κύριοι ἐν οἴκῳ τοῖς κατωτέροις ἀναγγέλλουσι καὶ ἐπιτάττουσιν ὅ,τι δεῖ ποιῆσαι· ἀλλ' εἰς ἐξωτερικὴν ἐργασίαν οὐτε διαπερῶσιν οὔτε πέμπονται. Αἱ δὲ Δυνάμεις καὶ Ἐξουσίαι ὡς στρατηγοὶ ἐν ταῖς θείαις διακονίαις προϊστανται τῆς τρίτης Ἱεραρχίας, ἐν ᾗ ἐδιωρίσθη ἡ ἐπιτέλεσις. Αἱ μὲν Δυνάμεις, κατὰ τὴν αὐτῶν ἐπωνυμίαν, δραστηκότητα χορηγοῦσι τοῖς κατωτέροις Πνεύμασι, πρὸς τὸ ἐνεργεῖν τὰς θείας διακονίας· καθὼς ἐνεργοῦσι θαύματα, δι' ὧν

βεβαιούται ἡ πίστις τῶν μηνυομένων πραγμάτων. Αἱ δὲ Ἐξουσίαι ἐπιτάττουσι τὰ πρακτέα, ἀπείρουσαι τοὺς δαίμονας τοῦ μὴ κωλύειν αὐτά.

Ἡ τρίτη Ἱεραρχία ὡσαύτως εἰς τρεῖς τάξεις διηρημένη ἐστί. Ἀρχαὶ—Ἀρχάγγελοι—Ἄγγελοι. Καὶ ἅπαντα προσέχει ἐν τῷ ἐπιτελεῖν τὰ ἔργα, τὰ παρὰ τῆς δευτέρας διωρισθέντα τε καὶ ἐπιταχθέντα. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τάξει ταύτης τῆς Ἱεραρχίας αἱ Ἀρχαὶ καλοῦνται οὕτω, καθὸ προίστανται τῶν ἔργων, καὶ φροντίζουσι τῶν γενικωτέρων· ὅσον τῶν Βασιλειῶν, καὶ τῶν ἄλλων Κοινοτήτων τῶν ἀνθρώπων. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ τάξει οἱ Ἀρχάγγελοι, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ οἱ Ἄγγελοι τὰ ἐνικά τῶν ἔργων ἐπιτελοῦσιν. Ἐκεῖνοι μὲν, ἥτοι οἱ Ἀρχάγγελοι τὰ μείζω· οὗτοι δὲ, ἥτοι οἱ Ἄγγελοι, τὰ ἐλάττω· ὅποια εἰσὶν, ἢ τήρησις ἐκάστου ἀνθρώπου.

ζ'. Πρόδηλόν ἐστιν ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐν ὁδῷ ὄντας φυλάττεσθαι ὑπὸ τῶν Ἀγίων Ἀγγέλων. Δείκνυται τοῦτο—α.) Ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς· « Παρεμβαλεῖ Ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν » φοβουμένων αὐτόν, καὶ ῥύσεται αὐτοὺς (Ψαλμ. λγ'. 8) ». Καὶ αὖθις· « Τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ » ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πά- » σαις ταῖς ὁδοῖς σου (Ψαλμ. η'. 11). » Καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς φησιν· « Οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν » οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ » Πατρὸς μου (Ματθ. ιη', 10). » —β.) Ἐκ τῆς παραδόσεως. Ὁ Ὠριγένης φησὶν· « Οἱ Ἄγγελοι » ἔχουσι μέριμναν περὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ

» τούτοις ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ὡς Κυβερνήταις καὶ
 » Ἐπιτρόποις παρεδόθησαν (Ὅμιλ. ἡ, εἰς τὴν
 » Γένεσ.) ». Καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος φησί. « Τοῖς
 » Ἀγγέλοις, ὡς νουνεχέσι προμηθεῦσιν ὁ Θεὸς
 » τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μέριμναν παρέδωκε
 » (Ὅμιλ. ἡ, εἰς τὸν Ἡσαί.) ». Καὶ ὁ Τερὸς Αὐγου-
 » στῖνος φησί. « Μετὰ μεγίστης τῆς φροντίδος καὶ με-
 » ρίμνης παρίστανται ἡμῖν ». Καὶ ὁ Ἱερὸς Ἀμβρό-
 » σιος οὕτω γράφει. « Δεῖ ἡμᾶς ἱκετεύειν τοὺς Ἀγγέ-
 » λους, οἵτινες πρὸς ἀντίληψιν ἡμῖν ἐδόθησαν ».
 ἡ. Οἱ Ἀγγελοι οἱ φύλακες τὰ μέγιστα βοη-
 θοῦσιν ἡμῖν. — α.) Ἀπομακρύνουσιν ἀφ' ἡμῶν
 τοὺς κινδύνους τοὺς ἀγνώστους ἡμῖν. — β.) Ἐ-
 γείρουσι τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ πράττειν τὸ ἀγαθὸν
 καὶ φεύγειν τὸ κακὸν, καθ' ὅσον εὐσεβεῖς λογι-
 σμούς ἡμῖν ἐντιθέασιν. — γ.) Ἀπείργουσι τοὺς
 δαίμονας τοῦ μὴ σφοδρότερος ἡμᾶς πειράζειν. — δ.)
 Τὰς ἡμῶν εὐχὰς προσφέρουσι τῷ Θεῷ, ὡς φαίνε-
 ται ἐν τῷ Τωβίτ. « Ἐγὼ εἰμι Ῥαφαήλ, εἷς ἐκ τῶν
 » ἑπτὰ ἀγίων ἀγγέλων, οἱ προσαναφέρουσι τὰς
 » προσευχὰς τῶν ἀγίων, καὶ εἰσπορεύονται ἐνώ-
 » πιον τῆς δόξης τοῦ ἀγίου (Τωβίτ. ιβ', 15) ».
 Καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει. « Καὶ ἄλλος Ἀγγελος
 » ἦλθε, καὶ ἐστάθη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἔχων
 » λίβανωτὸν χρυσοῦν· καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα
 » πολλὰ, ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἀγίων
 » πάντων, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν τὸ ἐ-
 » νώπιον τοῦ Θρόνου. Καὶ ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν
 » θυμιαμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἀγίων, ἐκ
 » χειρὸς τοῦ Ἀγγέλου, ἐνώπιον τοῦ Θρόνου (Ἀ-

» ποκαλ. ή, 3. 4.) ». έ.) Δέονται καί μεσιτεύουσιν υπέρ ήμῶν.—ς'.) Έπανορθοῦσι καί παιδεύουσιν ήμᾶς πληγαῖς ιασίμοις, κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον (Βιβλ. Θ'. Περὶ πόλ. Θεοῦ).—ζ'.) Τελευταῖον λαμβάνουσι τὰς ψυχὰς τῶν δικαίων ἐκ τοῦ σώματος ἀποδημούσας, καθάπερ γέγραπται περὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου. « Πτωχὸς δέ τις ἦν » ὀνόματι Λάζαρος Έγένετο δὲ ἀποθανεῖν » τὸν πτωχόν, καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν » ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ (Λουκ. » ις', 20. 22) » Περὶ οὗ οὕτω φησὶν ὁ Χρυσόστομος. « Ἐφέρετο ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν Ἀγγέλων, » ἵνα μὴ περιπατῶν κοπιᾷ· χαίρει γὰρ ἕκαστος » τῶν ἀγγέλων τοιοῦτον φορτίον βαστάζων (Ὁμιλ. περὶ τοῦ Λαζάρου) ».

Πᾶσαι τοιγαροῦν αἱ διακονίαι τε καὶ ἐργασίαι τῆς τρίτης Ἱεραρχίας, ἀποβλέπουσι πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἐπίγειον Ἱεραρχίαν ἀμέσως αὐτῇ ὑποτεταγμένην· καθάπερ αἱ διακονίαι τῆς πρώτης Ἱεραρχίας ἀναφέρονται πρὸς τὴν δευτέραν, καὶ τῆς δευτέρας πρὸς τὴν τρίτην.

Ἐντεῦθεν αὕτη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία, Θεόθεν διατεταγμένη, τελειοῦται κατὰ τοὺς αὐτῆς βαθμούς. Οἱ Ἀρχιερεῖς τίθενται ἐν τῇ πρώτῃ τάξει· οἱ Πρεσβύτεροι ἐν τῇ δευτέρᾳ· καὶ οἱ Ἱεροὶ Διάκονοι ἐν τῇ τρίτῃ. Ἐν ταύταις ταῖς Ἱεραῖς τάξεσιν οὐ συγκαταλέγονται οἱ Λαϊκοί· διότι αἱ αὐτῶν ὑπηρεσίαι οὐκ εἰσιν Ἱεραῖ, καθ' ὅσον τῇ χρονικῇ καὶ πολιτικῇ διοικήσει τῶν πραγμάτων ἐνασχολοῦνται. Οἱ λαϊκοὶ τοίνυν ἐν τῇ Ἐκκλη-

σιαστική Ἱεραρχία παθητικῶς ἐνεῖσι· καθὸ παρὰ τῶν Ἱεραρχικῶν ὑπηρετῶν καθαρίζονται, φωτίζονται καὶ τελειοῦνται· καὶ οὕτως ἀγιάζονται, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἡ χρονικὴ αὐτῶν διοίκησις ἀναφέρεται.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ὁρῶμεν ἐμφανῶς τὸν Θεὸν πανταχοῦ ἐνεργεῖν, καὶ πάντα πρὸς ἑαυτὸν ἀναγεῖν· τὰ κατώτερα διὰ τῶν μέσων, καὶ τὰ μέσα διὰ τῶν πρώτων ἀμέσως αὐτῷ παρισταμένων.

ΚΕΦ. Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

Α. Ο Ἀδὰμ ὑπῆρξε πρῶτος πάντων τῶν ἀνθρώπων· Ὅπερ ἐστὶ δόγμα Πίστεως, καὶ δείκνυται ἐκ τῆς Γραφῆς. « Αὕτη (τούτέστιν ἡ Σοφία) » πρωτόπλαστον πατέρα κόσμου μόνον κτισθέν· » τα διεφύλαξε (Σοφ. Σολ. Γ'. 1) ». Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος » ἀνθρώπων (Πράξ. ιζ', 26) ».

Ἑνστασις.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησί· « Ἐδασίλευσεν » ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ » τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς » παραβάσεως Ἀδὰμ (Ρωμ. έ, 14) ». Ἄρα ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, οἵτινες ἐν τῷ Ἀδὰμ οὐχ ἥμαρτον, καὶ ἐπομένως οὐκ ἐγεννήθησαν παρ' αὐτοῦ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος θέλει τὸν θάνατον, τὸν εἰσελθόντα εἰς τὸν κόσμον διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἐκχυθῆναι καὶ ἐπὶ τὰ βρέφη διὰ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν, ἐν τῷ Ἀδὰμ γενομένην, εἰ καὶ ἐνεργεῖα καὶ τῇ αὐτῶν προαιρέσει οὐχ ἥμαρτον ὡς ὁ Ἀδὰμ. «Ὡς
» περ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου, φησὶν, ἡ ἁμαρτία εἰς
» τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ
» θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ
» θάνατος διήλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον (Ῥωμ.
» ε', 12). »

Β'. Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος οὐκ ἐπλάσθη ὡς περ τὰ ἄλλα τῶν ποιημάτων, ὅπως ἡ ἀξία αὐτοῦ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ εἰκὼν, ἡ ἐν αὐτῷ περιλάμπουσα, διὰ θαύματος ἀγῆται. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Ἀμβρόσιος·
«Τὰ ζῶα οὐκ ἐποίησαν αἱ χεῖρές σου· ἀλλ' εἶπας·
» Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν κατὰ γένος,
» τετράποδα καὶ ἑρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ
» γένος (Ἀμβρ. ἐν τῷ ρηί, ψαλμ.).»

Γ'. Τὸ δὲ, «Ἐνεφύσησεν (ὁ Θεὸς) εἰς τὸ πρό-
» σωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, (Γεν. 6', 7)» δηλοῖ ψυχὴν λογικὴν εἶτουν πνευματικὴν καὶ ἀσώματον, μὴ παραγομένην ἐξ ὕλης, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ ἐμπνευσθεῖσαν, οὐχὶ μὲν τοι ὡς μέρος τῆς Θείας Οὐσίας, καθάπερ τινὲς τῶν αἵρετικῶν ἐφαντάσθησαν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθεῖσαν.

Δ'. Ὅτι μὲν ἡ λογικὴ ψυχὴ ἐστὶ πνευματικὴ, δείκνυται οὐ μόνον ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ φυσικοῦ λόγου.—ά.) Ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς· «Καὶ ἐπιστρέφει ὁ χεὺς ἐπὶ τὴν γῆν ὡς

» ἦν, καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψει πρὸς τὸν Θεόν
 » ὃς ἔδωκεν αὐτὸ (Ἐκκλ. ιβ', 7).» — β'.) Ἐκ
 τοῦ φυσικοῦ λόγου. Ἐκείνη ἡ ψυχὴ ἐστὶ πνευ-
 ματικὴ καὶ ἀσώματος, ἥτις ἐκφύει ἀποτελέσμα-
 τα πνευματικὰ καὶ ἀσώματα. Ἀλλὰ μὴν ἡ λο-
 γικὴ ψυχὴ ἐκφύει πνευματικὰς ἐνεργείας· καὶ
 γὰρ θεωρεῖ τὴν σοφίαν καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν· ἐτι
 δὲ τὰ δυνατὰ, καθάπερ καὶ τὰ ὑπάρχοντα· τὰ κα-
 θόλου, ὥς περ καὶ τὰ καθέκαστα· ἔχει δύναμιν
 τοῦ ἀνακρίνειν· ἐρευνᾷ τὰ θελήματα τῆς καρδίας
 στέργουσά τε καὶ ἀποβάλλουσα· διατάττει περὶ
 τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν ὥς δέσποινα, μὴ ἐκ τῶν ἀν-
 τικειμένων ἐλκομένη, ὥς περ τὰ ἄλογα, ἀλλ' ἐαυ-
 τὴν διορίζουσα κατὰ τῆς φυσικῆς κλίσεως. Αἱ δὲ
 τοιαῦται ἐνέργειαι ἀληθῶς εἰσι πνευματικαί. Ἄρα
 καὶ ἡ ἀρχὴ ἐξ ἧς ἐξέρχονται· καὶ ἐπομένως ἡ λο-
 γικὴ ψυχὴ ἐστὶ πνευματικὴ.

Ἐνστάσεις.

Α'. Κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, ὃς φησί· «Πνεῦ-
 » μα ἐν τοῖς πᾶσι. Καὶ τί ἐπερίσσευσεν ὁ ἄνθρω-
 » πος παρὰ τὸ κτῆνος; (Ἐκκλ. γ', 19).» Ὅμοίως
 λοιπὸν πνέουσι τὰ πάντα, καὶ οὐδενὸς κτήνους ὁ
 ἄνθρωπος πλεονεκτεῖ· καὶ γὰρ ἐκ τῆς γῆς ἐγέν-
 οντο καὶ εἰς γῆν αὖθις ἀπελεύσονται. Ἄρα οὐκ
 ἐστὶν ἡ ψυχὴ πνευματικὴ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ὅμοίως
 πνέουσι τὰ πάντα, καὶ εἰς γῆν ἐπιστρέφουσι κατὰ
 τε τὸ σῶμα καὶ σωματικὴν ζωὴν, ὁμολογοῦμεν·

Κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον.

Β'. Ὁ Ἐκκλησιαστής ἔτι προστίθῃσι: « Τίς
» οἶδε τὸ πνεῦμα υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου, εἰ ἀναβαί-
» νει αὐτὸ εἰς ἄνω, καὶ πνεῦμα τοῦ κτήνους, εἰ
» καταβαίνει αὐτὸ κάτω εἰς τὴν γῆν; (Ἐκκλ.
» γ', 21). » Ἄρα ἡ ψυχὴ οὐκ ἔστι πνευματικὴ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Τίς οἶδε,
τῇ αἰσθῆσει ἢ χρώμενος, οὐ δύναται γινῶναι τὸ
διάφορον ἑκατέρου τοῦ πνεύματος, ὁμολογοῦμεν.
Τῷ λόγῳ δὲ, ἀποφάσκομεν. Καὶ γὰρ ἡ Σοφία εὖ-
θέως συνάγει, ὅτι ἐν ταύτῃ μὲν τῇ ζωῇ τὰ αὐτὰ
σχεδὸν πᾶσι τοῖς τε ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς συμ-
βαίνει μετ' αὐτὴν δὲ ἡ μέλλουσα τοῦ Θεοῦ κρίσις
ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. « Ἐν γὰρ
» διαβουλίῳς ἀσεβοῦς ἐξέτασις ἔσται, λόγων δὲ
» αὐτοῦ ἀκοὴ πρὸς Κύριον ἤξει εἰς ἔλεγχον ἀνο-
» μημάτων αὐτοῦ (Σοφ. Σολ. α', 9). » Καὶ αὖθις
ὁ Ἐκκλησιαστής: « Σύμπαν τὸ ποίημα ἄξει ὁ Θεὸς
» ἐν κρίσει ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἐὰν ἀγαθὸν
» καὶ ἐὰν πονηρὸν (Ἐκκλ. ιβ', 14). »

ε'. Οἱ ἄθιοι καὶ οἱ ἀσεβεῖς διίσχυρίζονται τὴν
ψυχὴν μὴ εἶναι ἀθάνατον· ὅπερ ἅπασαι αἱ Ἱεραὶ
Γραφαὶ τηλαυγῶς ἀποφάσκουσι, βεβαιοῦσαι τὴν
ἀθανασίαν αὐτῆς. Φησί γὰρ ὁ Χριστός: « Κἀγὼ
» ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλων-
» ται εἰς τὸν αἰῶνα (Ἰωάν. Ι', 28). » Καὶ ἐν ταύ-
τῃ τῇ ἀληθείᾳ ἐστήρικται ἡ ἐλπίς τῆς τε ἀναστά-
σεως καὶ μακαριότητος — ὁ φόβος τῆς κρίσεως
καὶ τοῦ πυρὸς — καὶ πᾶσα ἡ Χριστιανικὴ Ὁρησκέα.

ς. Ἡ ἀθανασία τῆς λογικῆς ψυχῆς δείκνυται ἐμφανῶς διὰ τῆς πνευματικῆς οὐσίας αὐτῆς. Καὶ γὰρ, καθάπερ ἀνωτέρω ἔφημεν περὶ τῶν Ἀγγέλων (Κεφ. β', § γ'), ἡ οὐσία οὐ δύναται φθεῖρεσθαι εἰ μὴ διὰ τῆς τῶν μερῶν ἀναλύσεως. Ἀλλὰ μὴν ἡ πνευματικὴ οὐσία, οἷα ἐστὶν ἡ λογικὴ ψυχὴ, οὐ συντίθεται ἐκ μερῶν, ἀλλ' ἐστὶν ἀπλousτάτη. Ἄρα οὐ δύναται φθεῖρεσθαι.

ζ'. Ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ κατὰ τὸ σῶμα. Φησί γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος: «Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἐντός, οὐκ ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ὅπου ἡ διάνοια, ὁ νοῦς καὶ ὁ λόγος τοῦ ἀνακρίνειν τὴν ἀλήθειαν (Ὅμιλ. β', ἐν τῷ μῆ, ψαλμ.).» Καὶ γὰρ τὰ σώματα οὐ δύνανται εἶναι ἐμφανεῖς ὁμοιώσεις τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἀσωμάτου ὄντος· καλοῦνται δὲ μόνον ἔχνη τοῦ Θεοῦ, διότι, καθάπερ ἐκ τῶν ἰχνῶν συνάγομεν ποῖον εἶδος ζώου διεπέρασεν, οὕτω καὶ «Τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ. . . τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται (Ῥωμ. α', 20).»

Διττὴ δὲ ἐστὶν ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰκὼν· ἡ μὲν φυσικὴ καὶ οὐσιώδης, ἥτις δύναται μολύνεσθαι διὰ τῶν ἐν τῇ λογικῇ φύσει διαφωνουσῶν ἐνεργειῶν, ἀλλ' οὐ δύναται ὀλοτελῶς φθεῖρεσθαι, καθάπερ καὶ ἡ ψυχὴ. Ἄλλη δὲ κατὰ συμβεβηχός, ἥτις κεῖται ἐν τοῖς ὑπερφυσικοῖς χαρίσμασιν, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τῇ ἀγιαζούσῃ χάριτι, δι' ἣν οἱ δίκαιοι γίνονται «Κοινωνοὶ θείας φύσεως (β'. Πέτρ. α', 4)· υἱοὶ Θεοῦ θεοὶ, καὶ σύμμορφοι τῆς εἰκότος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Καὶ αὕτη ἡ εἰκὼν δι'

ἐκαστην θανάσιμον αἰσχροίαν τὸ παράπαν ἐξα-
λείφεται.

γ. Οἱ προπτόρες ἐπιδόθησαν ἐν Χάρτι. «Ε-

» ποίησεν ὁ Θεὸς σὺν τὸν ἄνθρωπον ἐνθῇ (Εκκλ.

» 1, 30). «Ο Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄν-

» ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας

» αἰδιότητος ἐποίησεν αὐτὸν (Σοφ. Σοφ. 6, 23). «

Εκτίσεν σὺν αὐτῷ γυναικα πνεύματος, καὶ αἰσθη-

σεως πενήτησε τὴν καρδίαν αὐτοῦ. ἔτι δὲ ἀφθαρ-

τον, ἀκακον, ἀνυπον καὶ πᾶσιν ἀρετῇ κατηνέκα-

σμένον.

δ. Ἡ προπτορικὴ δικαιοσύνη ἐν ταυτίσεται

μετὰ τῆς ἀγαθότητος Χάρτος, καὶ γὰρ διὰ τοῦ

ἀγίου βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας, ἡ χάρις

μετὰ πάντων τῶν χαρισμάτων τῶν ἀρετῶν, ἦν ἐν

τῷ Ἀδάμ ἀπωλείσθη, ἣν ἀποδίδεται. οὐχὶ δὲ

ἡ προπτορικὴ δικαιοσύνη πλείονα περιλαμβάνει,

ἢ ἡ ἀγαθότητα Χάρτις.

ε. Ἦρος τοῖσις ἡ προπτορικὴ δικαιοσύνη πε-

ριλαμβάνει τὴν τελειὰν ὑποταγὴν τοῦ κατωτέρου

μέρους τῷ ἀνωτέρῳ. ὡς, καθάπερ ὁ νοῦς τοῦ

πρώτου ἀνθρώπου πληροῦται ἦν ὑποτασσάμενος

τῷ Θεῷ, οὕτως καὶ τὸ κατωτέρον μέρος κατὰ πᾶν

τα ἐξουσιάζει τῷ ἄνω. Διὰ τῆς προπτορικῆς

τοῦ δικαιοσύνης, οὐδεμία ἦν ἐν τῷ ἄνω ἄν-

θρώπῳ τῶν μεγάλων στασιασῶν. οὐδεμία τοῦ ἐπιθυ-

μητικῶν κινήσεως. οὐδεμία τῆς φαντασίας ἢ ἐπείρας

αἰσθησῶς πλάνης. τὰ πᾶσι οὐ κατισχύον τοῦ ἁδ-

λου. τὸ σῶμα οὐ κατεδεδούκει τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐ-

βόηθει αὐτῇ. οὐδεμία ἐν αὐτῷ νόσος, οὔτε ἐσώτε-

ρική ἐκ τῆς ἀκρασίας τῶν χυμῶν προερχομένη, οὔτε ἐξωτερική ἐξ ἄλλου τινὸς ποιήματος. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ ἦν κατὰ πάντα εὐταξία· ὥστε, καθάπερ τὸ πνεῦμα τῷ Θεῷ, καὶ τὸ σῶμα τῷ πνεύματι ὑπήκουον, οὕτω καὶ τὰ κατώτερα ποιήματα, οἷον τὰ στοιχεῖα, οἱ καιροὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ πάντα τὰ ζῶα αὐτῷ ἦν ὑποτεταγμένα.

Ἄρα ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐν αὐτῇ τῇ ἀγαθῇ καταστάσει, καθάπερ ἠδύνατο μὴ ἁμαρτάνειν, οὕτω καὶ μὴ ἀποθνήσκειν. Καὶ γὰρ « Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος (Ῥωμ. ε', 12). »— Ἄρα, εἰ ὁ Ἀδὰμ οὐχ ἤμαρτε, τὴν προπατορικὴν δικαιοσύνην τοῖς ἀπογόνοις μετέδιδεν ἄν.

14. Ὁ Ἀδὰμ ἐν ταύτῃ τῇ ἀγαθῇ καταστάσει ὢν, ἄνευ θανάτου ἐμετεφέρετο εἰς τὴν μακαριότητα. Ἀδηλον δ' ἐστὶ πόσον χρόνον ἐμελλε διατρίβειν ἐπὶ τῆς γῆς.

16. Διαμενούσης τῆς ἀθώου καταστάσεως, διέμενεν ἄν καὶ τάξις ἐν τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ γὰρ ἡ συναναστροφή τῶν ἀνθρώπων οὐ δύναται στήναι ἄνευ τάξεως. Ὁ ἀνὴρ γὰρ φυσικῶς κεφαλὴ ἐστὶ τῆς γυναικός.

Ἐνστασις.

Εἰς ποινὴν τῆς ἁμαρτίας λέγεται· « Καὶ αὐτὸς σου κυριεύσει (Γεν. γ', 16). » Ἄρα πρὸ τῆς ἁμαρτίας ἡ Εὐὰ οὐκ ἦν ὑποτεταγμένη αὐτῷ.

Αὐσίς. Διαιροῦμεν τὸ συνεπόμενον. Οὐκ ἦν ὑ-

ποτεταγμένη αὐτῷ μετὰ τῶν τιμωριῶν καὶ ἐνο-
χλήσεων, ὥς νῦν πάσχουσιν αἱ γυναῖκες ὑπὸ τῆς
τῶν ἀνδρῶν ἐξουσίας, ὁμολογοῦμεν τὴν συνέπειαν·
καὶ γὰρ αἱ τοιαῦται ἐνοχλήσεις εἰσὶ ποινὴ τῆς
ἀμαρτίας. Οὐκ ἦν δὲ ὑποτεταγμένη αὐτῷ τῇ φυ-
σικῇ ὑποταγῇ, οἷα ἔνεστιν ἐν τοῖς μέλεσι τοῦ αὐ-
τοῦ σώματος, ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Οὕτως
ὡσαύτως λέγεται καὶ περὶ τοῦ ὄφως· « Ἐπὶ τῷ
» στήθει σου καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ (Γεν. γ', 14) »
Οὐχ ὅτι πρότερον ὁ ὄφης ὄρθιος ἦν, ἀλλ' ὅτι ὁ
τρόπος τοῦ ἔρπεσθαι οὐκ ἦν αὐτῷ πρότερον τιμω-
ρητικός, καθάπερ νῦν ὑπάρχει, ἕνεκα τοῦ μίσους
καὶ τῆς ἀποστροφῆς κατ' αὐτοῦ.

ιγ'. Κοινὴ δόξα τῶν Θεολόγων καὶ πολλῶν
Πατέρων ἐστίν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐν καταστάσει
ἀθωότητος ὄντες ἐπολυπλασιάζοντο διὰ τῆς σαρ-
κικῆς γεννήσεως. Φησί γὰρ ὁ Ἰερὸς Αὐγουστίνος·
« Οὐχ ὁρῶ τι ἡδύνατο κωλύειν, ὥστε εἶναι τοῖς
» ἀνθρώποις καὶ ἐν τῷ Παραδείσῳ τίμιος ὁ γά-
» mos καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, τοῦτο τοῦ Θεοῦ χο-
» ρηγοῦντος πιστῶς καὶ δικαίως τοῖς ζῶσιν ἄν-
» θρώποις, ὥστε ἀνευ ἐνοχλητικῆς θερμότητος
» ἀκολασίας, ἔτι δὲ πόνου καὶ κόπου τίκτειν ἐκ
» τοῦ σπέρματος αὐτῶν καὶ γεννᾶν βρέφη; (Βιβλ.
» τῆς Γενέσε. κατὰ τὸ γράμ. Κεφ. γ',). »

ιδ'. Πρόδηλόν ἐστι τὸν Ἀδὰμ ἡμαρτηκέναι ἐξ
ὑπερηφανίας. Φησί γὰρ ἡ Γραφή· « Ἀρχὴ ὑπερη-
» φανίας ἀνθρώπου ἀφισταμένου ἀπὸ Κυρίου, καὶ
» ἀπὸ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν ἀπέστη ἡ καρδία
» αὐτοῦ· ὅτι ἀρχὴ ὑπερηφανίας ἀμαρτία (Σοφ.

» Σιρ. Ι', 12. 13)» ἥτις συνεζευγμένην ἔσχε τὴν παρακοήν. Ζητεῖται πότερον — Ὁ Ἀδάμ ἡμαρτε κατὰ τῆς Πίστεως τῆς πρὸς Θεόν, ἢ οὐ; Ἰκανῶς οὐκ ἔστιν ἐκδηλον.

ιέ. Εἰ μόνη ἡ Εὐα ἡμαρτεν, οἱ ἀπόγονοι οὐκ ἂν ἦσαν ὑποκείμενοι τῇ ἁμαρτίᾳ, διότι ἐν τῇ Εὐα οὐκ ἦμεν συμπερικλειόμενοι.

ιζ'. Ἀναντίρρητόν ἐστι τοὺς πρωτοπλάστους λαβεῖν τὴν ἄφεσιν. Φησί γὰρ ἡ Γραφή περὶ τούτων· « Αὕτη (τούτέστιν ἡ Σοφία) πρωτόπλαστον » πατέρα κόσμου μόνον κτισθέντα διεφύλαξε, καὶ » ἐξείλατο αὐτὸν ἐκ παραπτώματος ἰδίου (Σοφ. » Σολ. Ι', 1.)». Ἔστι δὲ κοινὴ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας τὸν Χριστὸν καταβάντα εἰς τὸν Ἄδην ἐλευθερῶσαι αὐτούς.

ιζ'. Οἱ πρωτόπλαστοι ἔλαβον τὴν ἄφεσιν διὰ τῆς Πίστεως τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. « Οὐκ » ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρίᾳ· οὔτε γὰρ ὄνομα ἔστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον » ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς (Πράξ. » δ', 12).» Καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησί· «Καὶ » αὐτοὶ ἐγένοντο δίκαιοι, οἵτινες πρὸ τοῦ ἐλθεῖν » τὸν Χριστὸν ἐν σαρκί, ἐπίστευσαν αὐτὸν ἐλευ- » σόμενον ἐν σαρκί (Ἐπιστ. ρθ', καὶ μθ').» Καὶ γὰρ ἡ αὕτη πίστις ἐστὶν ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν· διότι, ᾧ ἐκεῖνοι ἐπίστευσαν ὡς μέλλοντι ἐλθεῖν, τούτῳ ἡμεῖς πιστεύομεν ἤδη γενομένῳ.

ιη. Διὰ τί δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἐλευθερῶσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐχὶ τὸν παραβάτην ἄγγελον; Οὐ δεῖται ἄλλης ἀποκρί-

σεως, εἰ μὴ τοῦ Ἀποστόλου· «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν
 » Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; (Ῥωμ.
 » ιά, 34).» Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος·
 «Ἰδὲ... χρησότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ· ἐπὶ μὲν
 » τοὺς πεσόντας, ἀποτομίαν· ἐπὶ δέ σε, χρηστό-
 » τητα, ἐὰν ἐπιμείνης τῇ χρηστότητι (Ῥωμ. ιά,
 » 22).» Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· «Ὅτε
 » δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη
 » τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν
 » ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ
 » τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς (Τίτ. γ', 4, 5).»
 Ἔτι δὲ δυνάμεθα προστιθέναι καὶ τοῦτο· ὅτι δηλ.
 ἡ ἁμαρτία τῶν Ἀγγέλων ἦν προσωπική, καὶ οὐχ
 ὄλην τὴν τῶν Ἀγγέλων φύσιν ἐμίανε, καθάπερ
 ἡ ἁμαρτία τοῦ Ἀδάμ πάντας τοὺς ἀπογόνους αὐ-
 τοῦ μεταδοτική οὔσα· «Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁ-
 » μαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε.... καὶ εἰς πάν-
 » τας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάν-
 » τες ἡμαρτον (Ῥωμ. έ, 12).»

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Δ΄.
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ
ΤΗΣ
ΕΝΣΑΡΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

ΚΕΦ. Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ
ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ.

Α. Κατὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὀνόματος ἡ Θεία Ἐνανθρώπησις ἐστίν, Ἑνωσις τοῦ Θείου Λόγου μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκός. — «Ὁ»
» Λόγος σὰρξ ἐγένετο (Ἰωάν. α, 14).» — Ἐν-
ταῦθα τὸ μέρος λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ὅλου· ὅπερ
ἰδίον ἐστὶ τῆς Γραφῆς· καθάπερ «Κατέρθειρε πᾶ-
» σα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς (Γεν. ζ',
» 12).» Καὶ ἀλλαχοῦ· «Ὁφεται πᾶσα σὰρξ τὸ
» σωτήριον τοῦ Θεοῦ (Λουκ. γ', 6).» Προείλετο
δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς γράφειν τὸν Λόγον σάρκα
γεγονέναι, ἢ ἄνθρωπον — α.) Καθότι ἡ σὰρξ
πορρωτέρα ἐστὶ τοῦ Λόγου. — β.) Ἵνα μᾶλλον
δοξάζεται ἡ πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ συγκατάθεσις,
δι' ἧς ἑαυτὸν μέχρι σαρκὸς ἐταπείνωσε (α).

(α) Περὶ τούτου οὕτω λέγει καὶ ὁ Ἱερὸς Θεοφύλακτος
Ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας. — » Εἶπεν, ὁ Λόγος σὰρξ
ἐγένετο, ἀπὸ τοῦ μέρους τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζων . . . Τῆς
σαρκὸς ἐμνήσθη, ἵνα ἐκπλαγῶμεν τὴν ἀφαντον φιλανθρω-

Οἱ Ἀπολλινάριοι ἐκ τῆς ἀνω εἰρημένης Εὐαγγελικῆς ῥήσεως δι᾽σχυρίζονται μόνην τὴν σάρκα ἄνευ ψυχῆς λογικῆς, ἢ τὴν σάρκα μετ' ἀλόγου ψυχῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου προσληφθῆναι.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΟΤΕΡΟΝ ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ
ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ ΔΥΝΑΤΟΝ ΕΣΤΙΝ, Η ΟΥ;

Α. Τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως δυνατόν ἐστι. Καὶ γὰρ ἐκ τοῦ ἐνεργείᾳ ὑπάρχειν πρὸς τὸ δύνασθαι ἰσχύει τὸ συμπέρασμα. Ἀλλὰ μὴν τὸ Μυστήριον τῆς Θείας ἐνανθρωπήσεως ἐνεργείᾳ ἐπετελέσθη. Ἄρα κ.τ.λ.

Β'. Τὸ Μυστήριον τῆς Θείας ἐνανθρωπήσεως οὐ δύναται διὰ φυσικοῦ λόγου δείκνυσθαι θετικῶς ὥς φασιν οἱ Θεολόγοι. Καὶ γὰρ ὑπερφυσικόν ἐστιν· ὁ δὲ φυσικὸς λόγος οὐ δύναται κατανοῆσαι αὐτό· δύναται ὅμως ἀποφατικῶς ἀποδειχθῆναι, ἀναιροῦντες δηλ. πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιπάλων, καὶ δεικνύοντες μὴ ἀντιλέγειν τῷ φυσικῷ φωτί.

πλὴν αὐτοῦ, ὅτι διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν τὸ ἀλλότριον τῆς φύσεως αὐτοῦ καὶ ξένον παντάπασιν, φημι δὴ τὴν σάρκα προσέλαβεν· ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ ἔχει τινὰ συγγένειαν πρὸς Θεόν, ἢ δὲ σὰρξ παντάπασιν ἀκοινωνήτος » — . Ἑρμηνεία εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια. Lutetiae Parisiorum M. O. CXXXV. (Ἡ Ἐκδότης).

Ἐνστάσεις.

Α'. Ἐκεῖνα οὐ δύνανται ἐνοῦσθαι ἀλλήλοις, ἐν οἷς ἐστὶν ἄπειρος διάστασις. Ἀλλὰ μὴν μεταξὺ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐστὶν ἄπειρος διάστασις καὶ διαφορά. Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ἐστὶν ἄπειρος διάστασις φυσικῶς, ὁμολογοῦμεν. Ὑπερφυσικῶς δὲ, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Ὡσαύτως, διαιρεθείσης τῆς ἐλάττονος, ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐνοῦσθαι φυσικῶς μὲν οὐκ ἠδύνατο ὡς δῆλον. Ὑπερφυσικῶς δὲ ἐνωθῆναι ἠδύνατο.

Β'. Ἀντιλέγει τὸν Θεὸν Λόγον μεταβάλλεσθαι. Ἀλλὰ μὴν οὐ δύναται ἐνοῦσθαι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, κατὰ τὴν ἐνότητα τοῦ προσώπου, καὶ μὴ μεταβάλλεσθαι. Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Ἀντιλέγει μεταβάλλεσθαι ἐσωτερικῶς προσλαμβάνων ἢ ἀποβάλλων τινὰ τελειότητα, ὁμολογοῦμεν. Ἀντιλέγει μεταβάλλεσθαι ἐξωτερικῶς, διὰ τίνος νέας ἐπωνυμίας ἐξερχομένης ἐκ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ὅρου, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Ὁ γὰρ Θεὸς δημιουργήσας τὸν κόσμον, γέγονεν ἐκ τοῦ μὴ ποιητοῦ Ποιητῆς, διὰ τίνος νέας ἐπωνυμίας ἐξερχομένης ἐκ τῶν ποιημάτων ὄντων τι ἐξωτερικόν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεὸς Λόγος διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὔτε προσλαμβάνει, οὔτε ἀποβάλλει τινὰ τελειότητα ἐσωτερικὴν, ἀλλὰ μόνον περατοῖ καὶ τελειοῖ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐξ ἧς ὀνομάζεται ἄνθρωπος, ὡς ἐκ τίνος

ἐξωτερικοῦ ὄρου. Ἄρα ὁ Θεῖος Λόγος ἐν τῇ ἐνώσει τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐ μεταβάλλεται.

Γ'. Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεῖος Λόγος διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐσωτερικῶς καὶ οὐσιωδῶς γέγονεν ἄνθρωπος. Ἄρα ἐσωτερικῶς μεταβάλλεται.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν ἐπαναληφθεῖσαν ἐλάττονα. Ὁ Θεῖος Λόγος ἐσωτερικῶς μὲν καὶ οὐσιωδῶς γέγονεν ἄνθρωπος, καθ' ὅσον οὐσιωδῶς ἠνώθη τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῷ λόγῳ τοῦ ὄρου καὶ τοῦ προσώπου, μηδεμίαν τελειότητα παρ' αὐτῆς προσλαμβάνων, ὁμολογοῦμεν. Ἐσωτερικῶς δὲ καὶ οὐσιωδῶς γέγονεν ἄνθρωπος προσλαμβάνων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὡς τελειωτικὴν τῆς ἰδίας φύσεως, ὥσπερ τὸ ὀργανικὸν σῶμα προσλαμβάνον τὴν λογικὴν ψυχὴν ὡς ἑαυτοῦ μορφὴν γίνεται οὐσιωδῶς ζῶν, ἀποφάσχομεν τὴν ἐπαναληφθεῖσαν πρότασιν.

ΚΕΦ. Γ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ.

Δόγμα Πίστεως ἐστὶ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως ἐν τῷ Χριστῷ πληρωθῆναι. Φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο » (Ἰωάν. α', 14). » Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος « Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ (ἀ. Τιμόθ. γ', 16). » Ἐπεὶ δὲ αὕτη ἡ διδασκαλία ἐστὶν « Ἰουδαίοις μὲν

» σκάνδαλον, Ἑλλήσι δὲ μωρίαν (ἀ. Κορινθ. α',
» 23), οἵτινες οὐκ ἀποδέχονται τὸ Εὐαγγέλιον,
τούτου χάριν κατ' αὐτῶν δεῖ ἡμᾶς δι' ἰσχυρῶν
λόγων βεβαιῶσαι τὴν ὑπαρξίν τῆς θείας ἐνανθρω-
πήσεως.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως
βεβαιοῦται κατὰ τῶν Ἑθνῶν.

ἀ. Διὰ δύο ἐπιχειρημάτων βεβαιοῦται. Τὸ μὲν
πρῶτον κατὰ τῶν Ἑθνῶν ἐπιχείρημα συνάγεται
ἐκ τῶν Προφητειῶν, αἵτινες ἐναργῶς ἐν τῷ Χρι-
στῷ ἐπληρώθησαν, ὥς δηλωθήσεται ἐκ τοῦ ἀκο-
λούθου Παραγράφου. Ὁ Ὡριγένης ἰσχυρώτατον
τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο νομίζει· ὅτι δηλ. ὁ Χριστὸς
προεκηρύχθη ὑπὸ τῶν Προφητῶν, οἵτινες παρ'
Ἰουδαίοις ἐχρημάτισαν. Τὸ δὲ δεύτερον ἐπιχείρη-
μα συνάγεται ἐκ τῶν θαυμάτων. Καὶ γὰρ ἐκείνῳ
τῷ Μυστηρίῳ ἐναργῶς δεῖ πιστεῦν, πρὸς οὗ τὴν
βεβαίωσιν ὁ Θεὸς ἐναργῆ θαύματα ἐποίησατο.
Ἀλλὰ μὴν εἰς βεβαίωσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας
Ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς διδασκαλίας, δι' ἧς ὁ
Χριστὸς ἔφη ἀποσταλῆναι παρὰ Θεοῦ διὰ
τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ὁ Θεὸς πο-
λυάριθμα καὶ ἐναργέστατα ἐποίησατο θαύματα
(Πραγμ. Β. Κεφ. δ', Παραгр, ἀ. § α. Λύσ. Β. καὶ
Γ. Ἐνστάς.). Ἄρα κ.τ.λ.

Οὐ δύνανται οἱ ἄπιστοι ἀρνεῖσθαι τὴν μέζονα,
πρὸς οὗς δύο πρόδηλα τυγχάνει.—ἀ.) Τὸ θαῦμα

εἶναι ἔργον τῆς θείας δυνάμεως, ὡς ὑπερβαῖνον πάσας τὰς τῆς φύσεως δυνάμεις, καὶ πᾶσαν φυσικὴν τῶν πραγμάτων τάξιν.—β'.) Τὸν Θεὸν εἶναι ἀληθινόν, καὶ μηδὲν δύνασθαι ποιεῖν πρὸς βεβαίωσιν τοῦ σφάλματος.—Ἡ ἐλάττων δείκνυται ἐκ τῶν Συγγραμμάτων τῶν Ἀποστόλων· ἐν οἷς οὕτως ἐμφανῆ καὶ πολυποίκιλα ἱστοροῦνται θαύματα, ὥστε μήτε τοὺς Ἰουδαίους δύνασθαι αὐτὰ ἀρνήσασθαι. Φασὶν οὖν· «Τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος
 » ὁ ἄνθρωπος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ (Ἰωάν. ια',
 » 47). » Καὶ περὶ τοῦ χωλοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀ-
 γίου Πέτρου ἰαθέντος· «Τὶ ποιήσομεν τοῖς ἀν-
 » θρώποις τούτοις; ὅτι μὲν γὰρ γνωστὸν ση-
 » μεῖον γέγονε δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν
 » Ἱερουσαλὴμ φανερόν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνή-
 » σασθαι (Πράξ. δ', 16). »

Πρὸς τούτοις καὶ τοῦτο δεῖ πείθειν τοὺς ἀπί-
 στους· ὅτι ὁ Χριστὸς, ὡς τῆς φύσεως Ἀρχηγός
 καὶ Κύριος ἐχορηγήσατο τοῖς Ἀποστόλοις πληρε-
 στάτην δυνάμιν τε καὶ ἐξουσίαν τοῦ ποιεῖν θαύ-
 ματα—«Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθα-
 » ρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε
 » (Ματθ. Ι', 8). » Ταῦτα εἶπε καὶ ἐγένοντο. Καὶ
 γὰρ οἱ Ἀπόστολοι, πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην θαύ-
 μασιν ἐπλήρωσαν· ὡς ἐστὶν ἰδεῖν οὐ μόνον ἐν τῇ
 τῶν Πράξεων Βίβλῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τῶν Ἀπο-
 στόλων Ἐπιστολαῖς, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τῇ Α'. πρὸς
 Κορινθίους (Κεφ. ιβ'), ὅπου ὁ Ἀπόστολος δια-
 τάττει τίνι τρόπῳ τοὺς Κορινθίους ἔδει χρήσα-
 σθαι τῇ ληφθείσῃ ἐξουσίᾳ τοῦ ποιεῖν θαύματα.

Οὕτω συνεχῇ ἦσαν παρ' αὐτοῖς. — Ἐτι καὶ τὰ Συγγράμματα τῶν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων δεῖ πείθειν τοὺς ἀπίστους. Φησί γὰρ ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος· « Ἄλλοι μὲν ἐκβάλλουσι τὰ δαιμόνια· ἄλλοι δὲ τὴν πρόγνωσιν τῶν μελλόντων ἔχουσιν· ἄλλοι τοὺς πάσχοντας ὑπό τινος νόσου, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν θεραπεύουσιν, ὑγιεῖς αὐτοὺς ἀποκαθιστῶντες (Βιβλ. Β. Κεφ. νή,). » Ἦδη, ὡς ἔφημεν, καὶ νεκροὶ ἀνίσταντο καὶ διέμεινον μεθ' ἡμῶν διὰ πολλῶν ἐτῶν. Τί πλέον; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τὸν ἀριθμὸν τῶν χαρίτων, ἃς ἐν ὧ τῷ κόσμῳ ἡ Ἐκκλησία παρὰ Θεοῦ λαβοῦσα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καθεκάστην εἰς βοήθειαν τῶν Ἐθνῶν πεποίηκε.

Ἐνστάσεις.

Α'. Τὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστόλων οὐδεμίαν εἰσάγουσι μαρτυρίαν παρὰ τοῖς ἀπίστοις. Ἄρα ἐξ αὐτῶν πείθεσθαι οὐ δύνανται.

Αὔσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Οὐδεμίαν ἔχουσι μαρτυρίαν θεῖαν καὶ ὡς παρὰ Θεοῦ ἐμπνευσθεῖσαν, ὁμολογοῦμεν. Οὐδεμίαν ἔχουσι μαρτυρίαν ἀνθρωπίνην, οἷαν ἀνήκειν ταῖς Ἱστορίαις δέον, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ Θουκυδίδου, Ξενοφώντος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ τὰ Βιβλία τῶν Ἀποστόλων παρέχουσι πίστιν τοῖς Ἐθνεσι, τὸν Χριστὸν ὑπάρξαι σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου. Ἐτι

δὲ πεπραχέναι τὰ ἐν αὐτοῖς τοῖς βιβλίοις γραφέν-
τα, οὐ κρυφίως ἀλλ' ἐνώπιον πάντων· οἷον τὴν
ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, κ.τ. λ.

Β'. Τὰ ἔθνη δύνανται νομίζειν αὐτὰ ὡς πεπλά-
σμένα, καὶ παρὰ τῶν Χριστιανῶν, μετὰ τὸν θάνα-
τον τῶν Ἀποστόλων, ἐκτεθέντα, καθάπερ πολλὰ
τῶν Σιбуλλῶν.

Λύσις. Πρὸς τοῦτο φαμέν. — α.) Πρόδηλόν
ἐστὶ τὰ τῶν Ἀποστόλων συγγράμματα κηρυχθῆ-
ναι ἐτι καὶ αὐτῶν ζώντων. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος
Πέτρος (β'. Πέτρ. γ', 15) μνησθὲν ποιεῖται τῶν τοῦ
Ἀποστόλου Παύλου Ἐπιστολῶν, καὶ γράφει τότε
ὑπάρχειν αὐτὰς καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἀγραμ-
μάτων. Ἐτι δὲ καὶ οἱ Ἅγιοι Κλήμης, Ἰγνάτιος
καὶ Πολύκαρπος, οἱ τῶν Ἀποστόλων μαθηταί,
λαμβάνουσιν ἐξ αὐτῶν μαρτυρίαν πρὸς τὸ παι-
δεύειν τοὺς πιστοὺς. — β.) Ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος,
μαθητὴς τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου, καὶ ὁ Ἅγιος
Ιουστίνος, ὁ Φιλόσοφος καὶ Μάρτυς, ἐκ τῶν Ἀ-
ποστολικῶν συγγραμμάτων νικᾷ τοὺς αἵρετι-
κοὺς. Ἄρα τὰ τῶν Ἀποστόλων συγγράμματα οὐκ
εἰσι πεπλασμένα.

Γ'. Οἱ ἐν Αἰγύπτῳ Μάγοι ἐποίησαν θαύματα,
καθάπερ καὶ ὁ Μωϋσῆς. Ὁ Ἀντίχριστος ποιήσει
καὶ αὐτὸς σημεῖα. Ἄρα ἡ ἀλήθεια τῆς διδασκαλίας
οὐ δείκνυται διὰ θαυμάτων.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Τὰ θαύ-
ματα, ὧν τὸ ψεῦδος ὁ Θεὸς ἐξεκάλυψεν, ὁμολο-
γοῦμεν. Τὰ θαύματα, ἅτινα ἀληθῆ καὶ ἀναντίρ-
ρητα ὑπῆρξαν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον.

Τοιγαροῦν ὁ Θεός εἰς ἐκδίκησίν τινων ἀσεβῶν, κατὰ καιρὸν, συγχωρεῖ αὐτοὺς πλανᾶσθαι διὰ τῶν μαγείων καὶ τῆς ἀπάτης τῶν δαιμόνων. Ἀλλ' ἵνα μὴ πάντες, μάλιστα δὲ οἱ ἐκλεκτοί, ἀμαρτήσωσι, διὰ βεβαίων καὶ ἀναντιρρήτων σημείων, δηλοποιεῖ τὴν ἀπάτην τῶν Μάγων καὶ βεβαιοῖ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἔργων αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ Μωϋσέως ράβδος κατέπιε τὰς ράβδους τῶν Αἰγυπτίων Μάγων (Ἐξοδ. ζ', 12)· οὔτινες ἠναγκάσθησαν παρῆρησά ὁμολογεῖν, τὸν δάκτυλον τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Μωϋσεὶ κατ' αὐτῶν πολεμοῦντα, « δάκτυλος Θεοῦ ἐστὶ » τοῦτο (Ἐξοδ. ἡ, 19).» Οὕτω καὶ τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Μαθητῶν αὐτοῦ τὰς μαγικὰς τῶν Φιλοσόφων καὶ τῶν ἐθνῶν τέχνας κατήσχυαν. Οὕτω καὶ ἡ προφητεία τοῦ Χριστοῦ περὶ τῶν μελλόντων σημείων τοῦ Ἀντιχρίστου δηλοποιήσῃ τὴν ματαιότητα αὐτῶν, ὥς περ καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἐνώχ καὶ τοῦ Ἡλιοῦ· μετὰ ταῦτα δὲ, ἐπακολουθήσῃ ἡ δευτέρα τοῦ Χριστοῦ παρουσία.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως
βεβαιοῦται κατὰ τῶν Ἰουδαίων.

Α. **Ε**κεῖνος ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Μεσσίας, ὁ ἐλθὼν κατὰ τὸν παρὰ τῶν Προφητῶν σημειωθέντα καιρὸν, πρὸς ὃν μόνον ἀνήκουσι πάνθ' ὅσα περὶ αὐτοῦ προεκηρύχθησαν. Ἀλλὰ μὴν ὁ Χριστὸς ἦλθε, κατὰ τὸν παρὰ τῶν Προφητῶν σημειωθέντα καιρὸν,

πρὸς ὃν μόνον ἀνήκουσι πάνθ' ὅσα περὶ αὐτοῦ προεκηρύχθησαν. Ἄρα ὁ Χριστὸς ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Μεσσίας.

Ἀληθὴς ἡ μεΐζων. Βεβαιοῦται ἡ ἐλάττων διὰ πολλῶν μαρτυριῶν τῶν Προφητῶν· ἐξαιρέτως δὲ διὰ τῶν δύο τούτων ὡς τῶν λοιπῶν ἀπισημοτέρων. Ἡ πρώτη ἐστίν, ἐν ᾗ ὁ Πατριάρχης Ἰακώβ ἀποθνήσκων ἠύχετο περὶ τῶν παιδῶν αὐτοῦ· καὶ προσεπὼν τὰ μετὰ ταῦτα αὐτοῖς ἐσόμενα, οὕτω πρὸς τὸν Ἰούδα ἐλάλησεν. «Ἰούδα, σὲ αἰνέσουσιν οἱ ἀδελφοί σου. . . . Οὐκ ἐκλείψει ἀρχὼν ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἃν ἔλθῃ ὃ ἄπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν» (Γεν. μθ', 8. 10). »

Δύο περιέχει αὕτη ἡ Προφητεία.—α.) Λέγεται, ὅτι ἄπόκειται, ὅστις ἐστὶ Προσδοκία ἐθνῶν· ὅπερ οὐ δύναται νοηθῆναι περὶ τοῦ Κύρου, Ζωροβάβελ, ἢ ἄλλου τινός, εἰ μὴ περὶ τοῦ Μεσσίου, καθάπερ πάντες οἱ ἀρχαῖοι τῶν Ἰουδαίων ὁμολογοῦσι.—β.) Σημειοῦται ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ ἐλεύσεται ὁ Μεσσίας· δηλ. ἡ πρὸ τοῦ ἐκλείπειν ἡ μετὰ τὸ ἐκλείπειν τὸν Ἀρχοντα ἐξ Ἰούδα. Καὶ γὰρ ἡ φωνὴ ΕΩΣ ἐκάτεραν τὴν ἐννοϊαν δηλοῖ.

Ἀλλὰ μὴν αὕτη ἡ Προφητεία ἐμφανῶς ἀνήκει τῷ Χριστῷ. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη, ἡγεμονεύοντος τοῦ Ἡρώδου τῆς Ἰουδαίας, μὴ ὄντος ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἀλλ' ἐκ γένους Χαναάν, δηλ. ἐκ πατρὸς Ἀντιπάτρου Ἀσκαλωνίτου, ἀποδημήσαντος εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, (Βιβλ. Α'. Περὶ τοῦ Ἰουδ. Πολ. Κεφ. Ε').

Καὶ ἐντεῦθεν ὁ Ἡρώδης ἐπονομάζεται ποτὲ μὲν Ἀσκαλωνίτης, ποτὲ δὲ Ἰδουμαῖος, ὃς ἐπέμφθη Ἡγεμὼν εἰς τὴν Ἰουδαίαν παρὰ τῆς Γερουσίας τῶν Ῥωμαίων. Οὐδεὶς δὲ μετὰ τὸν Ἡρώδην ἐκ φυλῆς Ἰούδα ἐβασίλευσε παρ' Ἰουδαίοις. Ἄρα μετὰ τὸν Χριστὸν τὸν Μεσσίαν, τὸν ἐν τῷ Νόμῳ γεγραμμένον, καὶ παρὰ τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ προκηρυχθέντα, οὐ δεῖ προσδοκᾶσθαι ἕτερον.

Ἑνστασις.

Ἐξέλειπεν Ἀρχὼν παρ' Ἰουδαίοις σχεδὸν ἑξακόσια ἔτη πρὸ Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ· ἥνικα δηλῶ ὁ Ναβουχοδονόσωρ, ἀφανισθείσης τῆς Ἰουδαίας, ἐμπρησθέντος τοῦ Ναοῦ, καὶ κατεδαφισθείσης τῆς Πόλεως Ἱερουσαλὴμ, τοὺς Ἑβραίους, μετὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν σιδηροδεσμίου, μετήγαγεν εἰς Βαβυλῶνα. Ἄρα τὰ ῥηθέντα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ οὐκ ἀνήκει τῷ Χριστῷ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ ἡ βασιλεία τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἠφανίσθη ἐν τῇ τῆς Βαβυλῶνος αἰχμαλωσίᾳ, ἀλλὰ μόνον πρὸς καιρὸν περιεκόπη, μετ' ἐλπίδος ἀναλαβεῖν αὐτήν. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀνέλαβον αὐτήν ὀλίγον ὕστερον τῆς φθορᾶς τοῦ Ναοῦ (Α'. Ἑσδρ. Κεφ. δ'). Πρόσθεσ ὧδε, ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ μεσοβασιλείᾳ ἦν ὑπερτάτη ἐξουσία, δηλ. κυριότης ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ἐπὶ τοὺς Ἀρχοντας τῶν Ἰουδαίων, ὡς δῆλον ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Σωσάννης.

Ἡ δευτέρα μαρτυρία τῶν Προφητῶν ἐστὶν ἡ

ἐν τῷ ἐννάτῳ Κεφαλαίῳ τοῦ Δανιήλ, ἐν ᾗ ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ παραμυθεῖ τὸν Προφήτην δεόμενον, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τοῦτοῖς τοῖς ῥήμασι· (Δαν. θ'. 24).

24. « Ἑβδομήκοντα ἑβδομάδες (1) συνετμήθησαν (2) ἐπὶ τὸν λαόν σου καὶ ἐπὶ τὴν πό-

(1) Διάφοροι εἶναι αἱ δόξαι περὶ φύσεως, ἀρχῆς καὶ τέλους τῶν ἑβδομάδων τούτων. Ἡ περισσότερον ὁμῶς παραδεχθεῖσα, μετὰ τῆς ὁποίας ὁμοφωνοῦν σχεδόν ὅλοι οἱ Χρονολόγοι καὶ οἱ Ὑπομνηματογράφοι, εἶναι ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἑβδομάδων, οὐχὶ ἡμερῶν, ἀλλ' ἐτῶν καὶ ὅτι ἡ ἀρχὴ αὐτῶν τίθεται ἐν τῷ εἰκοστῷ ἔτει τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρόχειρος. Ἀπὸ τούτου μέχρι τῆς τελευταίας ἑβδομάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπέστη τὸ σωτήριον πάθος καὶ τὸν θάνατον, πληροῦνται αἱ 9. Ἑβδομάδες, ἧτοι 490 ἔτη μετὰ τὰ ὅποια ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ ὁ Ναὸς ἐμελλε διὰ παντός νὰ καταστραφῶσι. Βλ. Il Tesoro delle antichità Sacre e Profane tratto da' Comenti del Reverendo Padre D. Agostino Calment. Dissertazione sopra le settanta Settimane di Daniele. Tom. IV. pag. 287 in Venezia ed in Verona ἔτει M. DCCXLVIII. — Βλ. Ὁσάντως Dizionario di Teologia e di Storia Ecclesiastica, composto dal Sig. Ab. Bergier. Tom. II. ἐν τῇ λέξ. Daniele, pag. 218 Padov. 1793. (Ὁ Ἐκδότης.)

(2) Χάριν τῶν φιλομαθῶν, σημειῶναι ἐνταῦθα τινὰς ἐκ τῶν ἐν τῇ Προφητείᾳ ταύτῃ ὑποσημειώσεων τοῦ Φραγκίσκου Βατάβλου, Β. Προφῆσσωρος ἐν Λουτετίᾳ, διὰ σαφέστεραν κατανόησιν τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς. (Ὁ Ἐκδότης.)

Decisæ sunt — Intra LXX hebdomadas mittet Deus Filium Suum in mundum, qui delebit et expiabit

» λιν τὴν ἁγίαν—(πληροῦνται αἱ Ο'. Ἑβδομάδες ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ, ἧς ἤρξαντο ἐπὶ τῆς βασιλείας Κύρου, μέχρι Γαίου Καίσαρος τοῦ Βασιλέως Ῥωμαίων, τοῦ καταστρέψαντος τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔτη, κατὰ τοὺς Χρονογράφους, 490)—τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρτίαν,—(τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βασιλεύσασαν)—καὶ τοῦ σφραγίσαι ἁμαρτίας, καὶ
 » ἀπαλεῖψαι τὰς ἀνομίας, καὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι
 » ἀδικίας, καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον,
 » καὶ τοῦ σφραγίσαι ὅρασιν καὶ προφήτην, (1)
 » καὶ τοῦ χρίσαι ἅγιον ἁγίων.»

Τίς οὐχ ὁρᾷ ταῦτα λεχθῆναι περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Μεσσίου; Ἀκολουθεῖ δ' ἔτι ὁ Ἄγγελος.

25. « Καὶ γνώσῃ καὶ συνήσεις, ἀπὸ ἐξόδου λόγου (2)—(τούτέστι τοῦ δόγματος τοῦ Βασιλέως

omnia peccata, et donabit suos iustitia sempiterna: q. d. Populus tuus non tantummodò liberabitur à captivitate illa Babylonica, sed etiam à captivitate diaboli, peccati, et mortis per ipsum. Intelligit autem de hebdomadibus, id est septenariis annorum, non dierum. LXX autem hebdomades efficiūt quadringētos nonaginta annos. Quidam incipiunt ab anno quarto regni Sedeciae, qui erat annus duodecimus regni Nabuchodonosor.

(1) Et ad obsignandam visionem. Sub de Christo, Res quae non sunt vsui, solemus recludere et obsignare. q. d. non erit vltà opus prophetia de aduentu Cristi: veniet enim nam vsque ad Iohannem Lex et Prophetæ duraverunt.

(2) Sub. ad Ieremiam, nempe Cap. XXVIII, 10,

Ἱερσῶν) — τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομῆσαι
 » Ἱερουσαλὴμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου ἐβδομά-
 » δες ἐξήκοντα δύο· καὶ ἐπιστρέψει, καὶ οἰκοδο-
 » μηθήσεται πλατεία (1), καὶ τείχος, καὶ ἐκκενω-
 » θήσονται οἱ καιροί. »

26. « Καί μετὰ τὰς ἐβδομάδας τὰς ἐξήκοντα δύο
 » ἐξολοθρευθήσεται (2) χρίσμα, καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν
 » ἐν αὐτῷ (3)· καὶ τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἅγιον διαφθε-
 » ρεῖ σὺν τῷ ἡγουμένῳ (4) τῷ ἐρχομένῳ, καὶ ἐκκο-
 » πήσονται ἐν κατακλυσμῷ, καὶ ἕως τέλους πο-
 » λέμου συντετμημένου τάξει ἀφανισμοῖς. »

27. « Καὶ δυναμώσει (5) διαθήχην πολλοῖς ἐβδο-

cujus meminit Daniel initio hujus capitis. q. d. scito
 ab eo tempore quo Jeremias praedixit fore ut liberaretur
 populus Judaicus à captiuitate Babylonica et instauraretur
 Jerusalem. Hoc versu declarat LXX illas hebdomadas,
 diuidit que eas in tres partes, propter res diuersis
 temporibus factas. Primo in VII hebdomadas. nam per
 id tempus manserunt adhuc Judaei in captiuitate sua
 Babylonica. Deinde in LXII hebdomadibus sequētibus
 instaurata fuit Jerusalem, mansit que populus illic.
 Postremo hebdomada vltima Christus baptizatus fuit,
 praedicauit, miracula edidit, et tandem passus est pro nobis.

- (1) Ierusalem lata erat ut dicit Nehemias.
- (2) Interficietur (Christus): vel tolletur de medio.
- (3) Et nullus erit pro eo. nullus stabit à parte ejus: memo feret auxilium, sed destituetur omni ope.
- (4) Principis. nempe Titi.
- (5) Et confirmabit.

» μὰς μία (1)· καὶ ἐν τῷ ἡμίσει τῆς ἐβδομάδος
 » καταπαύσει θυσιαστήριον καὶ θυσίας, καὶ ἐπὶ τὸ
 » ἱερὸν βδέλυγμα τῶν ἐρημώσεων ἔσται, καὶ ἕως
 » συντελείας καιροῦ συντέλεια δοθήσεται ἐπὶ τὴν
 » ἐρήμωσιν. »

Ὡς οὕτω τηλαυγῶς ἱστορεῖται ὁ Χριστός,
 ὥστε δοκεῖν τὸν Προφήτην ἱστορίαν τῶν πεπραγ-
 μένων μᾶλλον ὑφᾶναι, ἢ προφητείαν.

Ἐνστάσις.

Ἐκ ταύτης τῆς προφητείας, οὐ δύναται συνά-
 γεσθαι τὸν καιρὸν τοῦ μέλλοντος Μεσσίου, ἐὰν
 μὴ ἀσφαλῶς ἀριθμηθῶσιν οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου
 σημειωθέντες χρόνοι· Ἀλλὰ μὴν ἀσφαλῶς οὐ δύ-
 νανται ἀριθμηθῆναι, μάλιστα διότι οὐκ ἔστιν ἐμ-
 φανὲς παρὰ τοῖς χριστιανοῖς περὶ τῆς ἀρχῆς, ἐξ
 ἧς δεῖ ἀναριθμηθῆναι τὰς ἐβδομάδας ταύτας. Ἀ-
 ρα ἐκ τῆς προφητείας τοῦ Δανιὴλ οὐ συνάγεται ὁ
 καιρὸς τοῦ μέλλοντος Μεσσίου.

(1) Ultima. Christus antè quam tolletur de medio
 dabit Lege [Euangelium. Foedus Nouū] quam cofir-
 mabit praedicatione et signis. vel, confirmabit per se e
 Ioahnnem praecone. Lex dicitur foedus.—BL. Anno-
 tation. Francisci Vatabli in Bibl. Sacr. Hebraic. Graec.
 et Latin. Tom. II. σελ. 551. BL. Ὡσαύτως τὴν Ἑβραϊκὴν
 τῆς αὐτῆς Προφητείας καὶ παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ Παμφ. Εὐαγ-
 γελ. Ἀποδείξ. Βιβλ. II. σελ. 381. Ἐκδ. Coloniae
 M. DC. LXXXVIII. (Ὁ Ἐκδότης.)

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Οὐ δυνάμεθα συνάγειν διοριστικῶς πρὸ τοῦ συμβάντος χρησμοῦ, ὁμολογοῦμεν. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ χρησμοῦ ἐκβασιν, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Ἐκ τῆς ἐκβάσεως τοίνυν ἐξαιρέτως γινώσκεται ἡ ἀλήθεια τῆς Προφητείας. Ὁ Ἱερεμίας, φέρ' εἰπεῖν, προεῖπε τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστραφῆναι μετὰ ἐβδομήκοντα ἔτη (Ἱερ. κθ', 10). Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔθετο προθεσμίαν καιροῦ, ἐξ ἧς ἔδει ἀριθμεῖσθαι ταῦτα τὰ ἔτη, οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἠδύναντο αὐτὰ ἀριθμεῖν, εἰ μὴ ἐκτελεσθείσης ἤδη τῆς αἰχμαλωσίας, ἐξ ἧς ῥαδίως ἀναποδίσαντες, εὔρον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐβδομήκοντα ἐτῶν, καὶ οὕτως ἔγνωσαν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν. Ὡσαύτως ὁρῶντες ἡμεῖς πάσας τὰς τῆς προφητείας τοῦ Δανιὴλ περιστάσεις περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, πληρωθείσας ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἣν ὁ Προφήτης προεῖπεν ἐν τῷ ἡμίσει ἔσεσθαι τῆς ἐβδομηκοστῆς καὶ ἐσχάτης ἐβδομάδος, ἀσφαλῶς ἀναβαίνομεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς πρώτης ἐβδομάδος ἐννοοῦντες αὐτὰς τὰς ἐβδομάδας μὴ εἶναι ἡμερῶν οὔτε αἰῶνων, ἀλλ' ἐτῶν.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ
ΘΕΙΑΣ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ.

Α. Τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεώς ἐστι, Πρῶτον τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας,

δι' οὗ ὁ Θεὸς Λόγος ἀχωρίστως προσέ-
 λαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀληθῆ καὶ
 ὁλόκληρον ἐν τῇ ἐνώσει τοῦ Θείου Προ-
 σώπου πρὸς τὸ ἐξιλεοῦν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ
 πάθους αὐτοῦ καὶ καταλλαγῆναι τῷ ἀν-
 θρωπίνῳ γένει.

Λέγεται α.) Πρῶτον Μυστήριον. Καὶ γὰρ
 κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς
 δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς
 » ὁ Χριστὸς (ἀ. Κορινθ. γ', 11). » Καὶ ἀλλαχοῦ
 « Τούτῳ πάντες οἱ Προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεςιν
 » ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάν-
 » τα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτὸν (Πράξ. 1', 43). »

Λέγεται β.) Ὁ Θεὸς Λόγος, ὅπως δηλώσῃ
 τὸν Χριστὸν μὴ εἶναι φιλὸν ἀνθρώπον, ὡς ἐφρό-
 νει Παῦλος ὁ Σαμωσατεύς, ἀλλ' εἶναι ἀληθινὸν
 Θεὸν τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον, ὡς δέδεικται (Πραγμ.
 Β'. Κεφ. Δ. Παράγρ. Α').

Λέγεται γ.) Ἀχωρίστως—α.) Ὅπως δηλώ-
 σωμεν αὐτὸν τὸν Θεῖον Λόγον, ἐν ταῖς τρισὶν ἡ-
 μέραις τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ἐπιμεῖναι οὐσιω-
 δῶς ἡνωμένον μετὰ τοῦ σώματος ἐν τῷ τάφῳ, καὶ
 μετὰ τῆς ψυχῆς εἰς τὸν ᾅδην κατελθούσης. Φησί
 γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· « Οὕτω ἐν τῷ τάφῳ
 » τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀποθανῶν οὐκ ἐγκατέλιπεν,
 » ὥσπερ ἐν τῇ νηδυῖ τῆς Παρθένου συλληφθεὶς
 » ἔκτισεν αὐτήν· ἄλλως δὲ ὁ Χριστὸς οὐκ ἂν ἐ-
 » τάφη, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ σῶμα· καὶ οὔτε εἰς τὸν
 » ᾅδην κατήλθεν, ἀλλ' ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. » Ἐντεῦ-
 θεν τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο τῶν Θεολόγων. —

Ὁ ἅπαξ ὁ Θεῖος Λόγος προσέλαβεν, οὐδέ ποτε ἀπέβαλε.—β.) Ὅπως ἀποβλήθῃ τὸ σφάλμα τῶν λεγόντων κατὰ τῆς Γραφῆς, μετὰ τὴν δευτέραν Παρουσίαν, πληρωθέντος ἤδη τοῦ Μυστηρίου παρὰ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ εἰς οὐδὲν ἐπιστραφῆσθαι. Φησί γὰρ ὁ Εὐαγγελιστής· «Τῆς Βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται» τέλος (Λουκ. α, 33). Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Ὁ δὲ, διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν Ἰερωσύνην (Ἑβρ. ζ', 24).»

Λέγεται δ.) Προσέλαβε· δηλ. ἑαυτῷ ἥνωσεν· ἑαυτῷ ἔλαβε. Καὶ γὰρ τὰ τρία πρόσωπα συνέδραμον πρὸς τὴν ὑποστατικὴν ἑνωσιν τοῦ Λόγου μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καθὼς ἐστὶν ἔργον τῆς Θείας Παντοδυναμίας· ἀλλ' ἡ ἑνωσις ἐπὶ μόνον τὸ τοῦ Υἱοῦ πρόσωπον γέγονεν. Ὅθεν μόνος τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν προσέλαβεν· ὥσπερ ὁ ἐνδυόμενος τὴν ἐσθῆτα λέγεται μόνος αὐτὴν προσλαμβάνειν, καὶ περ ἄλλος τις βοηθεῖ αὐτῷ πρὸς τὸ ἐνδυθῆναι.

Λέγεται ἐ.) Τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· οὐχὶ δὲ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἀνθρωπὸς γὰρ ἐστὶν Ὅρος συγκεκριμένος σημαίνων πρόσωπον, εἴτουν φύσιν ὑποστατικὴν. Ὁ δὲ Θεῖος Λόγος οὐ προσέλαβε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πρότερον ὑφειστώσαν ἀνθρωπίνῃ ὑποστάσει, ὥς ἐφρόνουν ὅτε Φωτεινός καὶ ὁ Νεστόριος. Φησί γὰρ ὁ Ἅγιος Λέων· «Ἡ φύσις ἡμῶν οὐχ οὕτω προσελήφθη, ὥστε πρότερον κτισθῆναι, εἶτα δὲ προσληφθῆναι παρὰ

» τοῦ Θείου Λόγου· κτισθῆναι δὲ ἅμα αὐτῇ τῇ
» προσλήφει (Ἐπιστ. ιά.).»

Λέγεται ς'. Ἀληθῆ καὶ ὁλόκληρον,—ά.)
Κατὰ τοῦ Σατορνίνου καὶ Βασιλείδους τῶν τοῦ
Σίμωνος τοῦ Μάγου μαθητῶν, οἵτινες ἐν τῷ Α'.
Αἰῶνι (1) ἔφασκον, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι
κατὰ φαντασίαν· καὶ διὰ τοῦτο μὴ παθεῖν. Ὅπερ
ἐν τῷ Β'. Αἰῶνι ὅτε Κέρδων καὶ ὁ Μαρκίων πα-
ρέλαβον· καὶ ἐν τῷ Γ'. ὁ Μανιχαῖος (2).—β')
Κατὰ τοῦ Ἀπολλιναρίου, ὅστις ἐν τῷ Δ'. Αἰῶνι
ἔφασκε, πρῶτον μὲν τὸν Θεῖον Λόγον μὴ προσλα-
θεῖν ψυχὴν· εἶτα δὲ ὡμολόγησεν αὐτὴν, ἀλλὰ λό-
γου στερημένην, φανταζόμενος τὸν Θεῖον Λόγον
ἐν τῷ Χριστῷ, ἀντὶ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας εἶ-
ναι.—γ') Κατὰ τῶν Μονοθελητῶν, οἵτινες ἐν τῷ
Χριστῷ ὡμολόγουν μίαν θέλησιν, τὴν θεῖαν δηλ.
κατὰ τῆς ἐμφανοῦς ῥήσεως τῆς Γραφῆς· «Μὴ τὸ
» θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω (Λουκ. κβ',
» 42).» Ἀποβάλλονται δὲ διὰ πασῶν τῶν τῆς
Γραφῆς ῥήσεων, πᾶσαι αἱ τῶν πορρῆθέντων αἵρε-

(1) Ἵσως ἐν τῷ Β'. Αἰῶνι· ἐπειδὴ οὗτοι οἱ Αἵρετικοὶ
ὑπῆξαν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Β'. Αἰῶνος ἐπὶ τῆς Βασιλείας
τοῦ Ἀδριανοῦ. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Α' σελ.
191.— Ὡσαύτως καὶ Dizionario di Teologia e di Sto-
ria Ecclesiastica composto dal Sign. Ab. Bergier.
Tom. I. ἐν τῇ λέξ. Basilide. καὶ Tom. VI. ἐν τῇ λέξει
Saturniani. (Ὁ Ἐκδότης)

(2) Μάνης καλεῖται· ἐξ οὗ καὶ οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ Μα-
νιχαῖοι ἐκλήθησαν. (Ὁ Ἐκδότης.)

τικῶν δόξαι. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς πολλάκις λέγεται ἄνθρωπος—υἱὸς Ἀβραάμ—ἐκ σπέρματος Δαβὶδ—γεννηθῆναι ἐκ Παρθένου Μαρίας· καθότι ὁ ἄνθρωπος οὐσιωδῶς συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς λογικῆς, καὶ ἐπομένως ὁ Χριστὸς οὐκ ἂν εἴη ἀληθινὸς ἄνθρωπος, τινὸς τῶν εἰρημένων ἐλλείπων· μηδὲ ἦν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, εἰ κατὰ τὸν ἐν τῷ Β'. Αἰῶνι ὑπάρξαντα Οὐάλεντα (1), ὁ Χριστὸς προσελάβετο σῶμα οὐράνιον, ἢ αἰθέριον διὰ τῆς Παρθένου, ὡς διὰ σωλῆνος, διελθὼν, καὶ μηδὲν ἐξ αὐτῆς προσλαβὼν.

Λέγεται ζ'.) Ἐν τῇ ἐνώσει τοῦ Θεοῦ Προσώπου. Κατὰ δύο ἐναντίων ἀλλήλοις σφαλμάτων τοῦ τε Εὐτυχοῦς καὶ Νεστορίου. Ὁ μὲν Εὐτυχῆς διῃσχυρίζετο, ὅτι καθάπερ ἐκ τῆς ἐνώσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος γίνεται μία ἀνθρωπίνη φύσις, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἐνώσεως τῆς Θείας καὶ ἀνθρωπίνης, μία ἐν τῷ Χριστῷ καθέστηκε φύσις. Ὁ δὲ Νεστόριος ἐκ τοῦ ἐναντίου οὐχ ὡμολόγει ἐν τῷ Χριστῷ, εἰ μὴ ἐνώσιν ἡθικὴν τε καὶ κατὰ συμβεβηκὸς μεταξὺ τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ὅτι δηλ. ὁ Θεὸς διὰ τῆς ἀγάπης ἐνοῦται τοῖς δικαίοις, δι' ἧς οἱ δίκαιοι ἡθικῶς εἰσὶ τι ἐν μετὰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν, «Ἴνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν» (Ἰωάν. » ιζ', 21). » Οὗτος τοίνυν ὁ αἱρετικὸς ἐν τῷ Χριστῷ ὡμολόγει δύο φύσεις, καὶ δύο ὑποστάσεις,

(1) Οὐάλεντινος ἐπωνομάζεται· ἐξ οὗ καὶ οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ Οὐάλεντινιανοὶ ἐπωνομάσθησαν. (Ὁ Ἐκδότης.)

καὶ ἐπομένως ἤρνεῖτο τὴν Παρθένον εἶναι κυρίως Θεοτόκον. Ἀποβάλλονται δὲ αὐταὶ αἱ δύο σφαλε-
 ραὶ δόξαι, ὁμολογούντων ἡμῶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο
 φύσεις καὶ μίαν ὑπόστασιν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον
 Παῦλον· «Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρ-
 » παγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· Ἀλλ' ἑαυ-
 » τὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώ-
 » ματι ἀνθρώπων γενόμενος. Καὶ σχήματι εὔρε-
 » θείς ὡς ἀνθρώπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενό-
 » μενος ὑπῆκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ
 » σταυροῦ. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε (Φι-
 » λιπ. β', 6—9).» Ὡς περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐμ-
 φανῶς δεικνυνται αἱ δύο φύσεις. Μία μὲν, δι' ἧς
 ἐστὶν ἐν μορφῇ Θεοῦ· ἄλλη δὲ, δι' ἧς ἐστὶν ἐν
 μορφῇ δούλου. Διὰ μὲν τῆς πρώτης ἐστὶν ἴσος
 τῷ Θεῷ· διὰ δὲ τῆς δευτέρας ὅμοιος τοῖς ἀνθρώ-
 ποις· καὶ ταύτῃ ἐστὶν ὑπῆκοος μέχρι θανάτου.
 Διὸ καὶ ἐκ τῆς πρώτης ὑπερυψοῦται. Ἀλλὰ μὴν
 κατηγορούμενα οὕτως ἐναντία, οὐ δύνανται ἀνή-
 κειν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ φύσει. Ἄρα ἐν τῷ Χριστῷ
 ἀληθῶς εἰσὶ δύο φύσεις, Θεία δηλ· καὶ ἀνθρω-
 πίνη. Καὶ ταῦτα κατὰ τοῦ Εὐτυχοῦς.

Κατὰ δὲ τοῦ Νεστορίου. Τὰ κατηγορούμενα,
 εἰ καὶ ἐναντία, λέγονται μὲν τοι περὶ τοῦ αὐτοῦ
 προσώπου· Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς λέγεται—Ἰσος
 τῷ Πατρὶ—Ὅμοιος τοῖς ἀνθρώποις—Γενόμενος
 ὑπῆκοος μέχρι θανάτου—καὶ Ὑπερυψωθείς. Ἀλ-
 λά μὴν κατηγορούμενα οὕτως ἐναντία, περὶ ἐνὸς
 καὶ τοῦ αὐτοῦ οὐ δύνανται λέγεσθαι, κατὰ τὰς
 διαφορὰς αὐτοῦ φύσεις, εἰ μὴ οὐσιωδῶς εἰσι συ-

ναπτόμενά τε καὶ συνιστάμενα ἐν μιᾷ ὑποστάσει. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ ὁ Θεὸς κατοικῇ ἐν τῷ δικαίῳ καὶ αὐτῷ ἡθικῶς, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς ἐνοῦται διὰ τῆς ἁγιαζούσης Χάριτος, οὐ δύναται μὲν τοι λέγεσθαι, διὰ ταύτης τῆς κατὰ συμβεβηκὸς ἐνώσεως, γίγνεσθαι σάρκα ἢ ἄνθρωπον—κενοῦσθαι—ὑπακοῦσαι, ἢ ἀποθανεῖν—τοῦ δικαίου ὑπακούοντος ἢ ἀποθανόντος. Ἄρα, ἐπεὶ ταῦτα περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ λέγονται, ὁ Χριστὸς ἀληθῶς ἐστὶν ἐν πρόσωπον, εἴτουν ὑπόστασις.

Ἐνστάσεις.

Α'. Τίνι τρόπῳ ἐννοεῖσθαι δύναται, μετὰ τὴν ὑποστατικὴν ἐνώσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, μένειν ἐν τῷ Χριστῷ δύο φύσεις θεϊαν τε δηλ. καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ μίαν ὑπόστασιν εἴτουν θεϊαν;

Λύσις. Εὐκόλως ἐννοεῖ τοῦτο, ὅστις τὸν ὅρον τῆς τε φύσεως καὶ τῆς προσωπότητος εἴτε ὑποστάσεως ἐπιγνώσει. Ὁρίζουσι τὴν φύσιν οἱ Φιλόσοφοι, Ἀρχὴν τῆς κινήσεως (τούτέστιν ἐνεργείας) καὶ ἡρεμίας τοῦ ὄντος ἐν ᾧ ἐστίν (1). Ὅθεν τοσαῦται εἰσὶν αἱ φύσεις ἐντινι προσώπῳ, ὅσαι αἱ ἀρχαὶ τῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν· οἷον, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἰσὶ δύο μερικαὶ φύσεις, καθὼ εἰσὶ δύο διάφοροι ἀρχαὶ τῶν ἐνεργειῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχουσῶν· ἡ μὲν διὰ τοῦ σώματος δηλ. ὅπερ βαρὺ

(1) Βλ. Γερασ. Βλάχ. Ἀρμον. Ὁριστικ. Κεφ. ΙΘ'. Venetiis, M. DCLXI. (Ἔκδοτης.)

τε καὶ φθαρτὸν ὄν, ἀναγκαίως πίπτει μὲν, εἰ μὴ ὑπὸ τινος στηριχθῇ, ἐκλείπει δὲ μὴ τρεφόμενον· ἡ δὲ διὰ τοῦ πνεύματος, ὅς δι' αὐτοῦ ἐννοεῖται καὶ συλλογίζεται. Αὐθις ἡ προσωπότης εἶτουν ὑπόστασις ὀρίζεται, Ἐσχατος ὁρος καὶ πέρας, δι' οὗ ὅλη ἡ φύσις ἐστὶν ἐν ἑαυτῷ καὶ ἀκοινώνητος ἑτέρᾳ (βλ. καὶ Πραγμ. Β. Κεφ. α. § γ'). Ὁ Πέτρος, φέρ' εἰπεῖν, εἰ καὶ συνίσταται ἐκ δύο μερικῶν φύσεων, σώματος δηλ. καὶ πνεύματος, ἔστι μὲν τοι ἐν πρόσωπον· διότι ἔστι τι ἐν ὅλον ἐν ἑαυτῷ καὶ ἀκοινώνητον ἑτέρῳ· καὶ τῷ λόγῳ ταύτης τῆς ὁλοκληρότητος κατηγοροῦνται περὶ τοῦ Πέτρου τοσαῦται διάφοροι ἐνεργεῖαι οὔσαι ἐν αὐτῷ. Ὁρθῶς γὰρ λέγεται—τὸν Πέτρον πίπτειν—ἀκμάζειν—ἐκλείπειν—ἐννοεῖν καὶ συλλογίζεσθαι. Ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ Χριστῷ δύο εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ διαφόρων ἐνεργειῶν· καὶ γὰρ τὰ θαύματα, οἷον ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ἡ ἑαυτοῦ καὶ αὐθις οἱ κόποι καὶ πόνοι δηλοῦσι διαφόρους ἀρχάς. Ἄρα καὶ δύο φύσεις, θεῖαν τε καὶ ἀνθρωπίνην. Ὁ Χριστὸς μὲν τοι γε ἐστὶν ἐν τι ὅλον, ὅπερ οὕτω διαφόρους ἐνεργείας εἰργάζετο· Εἰς Χριστὸς τοὺς νεκροὺς καὶ ἑαυτὸν ἀνέστησεν, ἐπείνασεν, ἐκοπίασεν, ἀπέθανεν. Ἔστι τοίνυν ἐν τῷ Χριστῷ ἐν πρόσωπον εἶτουν μία ὑπόστασις.

Β'. Ἐκ τούτου ἐπεται τὴν τε θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ ἀποβαλεῖν τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν εἶτουν προσωπότητα. Καὶ γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ οὐχ ὑφίσταται τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει, διότι ἡνωμένη ἐστὶν ἑτέρᾳ. Ἀλλὰ

μὴν ἐκ τοῦ ὁμοίου ἢ Θεία φύσις ἡνωμένη ἐστὶν ἑτέρα, τοὔτεστι τῇ ἀνθρωπίνῃ. Ἄρα ἀμφότεραι αἱ φύσεις τὴν ἰδίαν αὐτῶν ὑπόστασιν ἀποβάλλονται.

Λύσις. Ἀποφάσχομεν τὴν ἐπακολουθοῦσαν πρόστασιν τοῦ ἀντιπάλου, ἅμα δὲ καὶ τὴν ὁμοίωσιν τὴν πρὸς βεβαίωσιν αὐτῆς εἰσαγομένην. Καὶ γὰρ διὰ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις θαυμασίως τελειοῦται καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔχει λόγον ὁλοκληρότητος, ἀλλὰ μέρους ἐν τῷ ὅλῳ· τοὔτεστιν ἐν τῷ Χριστῷ. Ὁ Θεὸς δὲ Λόγος, ὥσανεὶ ἄπειρος ἐν παντὶ γένοιτε τελειότητος, οὐδαμῶς τελειοῦται διὰ τῆς ὑποστατικῆς ἀνθρωπίνης ἐνώσεως, καὶ ἐπομένως οὐκ ἐστὶ μέρος· διότι ἡνωμένος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει οὐ τελειοῦται δι' αὐτῆς τῆς ἐνώσεως· διόπερ ὅλου ἐπέχει λόγον, καὶ ἐστὶν αἰεὶ ἐν αὐτῷ. Ἐντεῦθεν οἱ Θεολόγοι διδάσκουσι τὸν Χριστὸν συνιστάμενον εἶναι μετὰ τούτων, οὐχὶ δὲ ἐκ τούτων. Συνιστάμενον μὲν, καθὼς ὁ Χριστὸς Θεὸς ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος ὁμοῦ· μετὰ τούτων δὲ, καθότι συνίσταται ἐκ δύο φύσεων· οὐχὶ δὲ ἐκ τούτων, καθότι ἡ Θεία τε καὶ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ οὐχ ὥς μέρη ἐξίσου ὑπολαμβάνονται.

Γ'. Ἐκ τοῦ Συμβόλου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου — «Ὡς περ . . . ψυχὴ λογικὴ καὶ σὰρξ εἷς ἐστὶν ἄνθρωπος, οὕτω Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, εἷς ἐστὶ Χριστός.» Ἄλλὰ μὴν ἐκ τῆς λογικῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος μία καθίσταται ὀλικὴ φύσις, τοὔτεστιν ἡ ἀνθρωπίνη, ἐξ ἧς πηγάζει τὸ πρόσωπον, οἷον ὁ Πέτρος, ὅπερ πρότερον οὐκ ἦν. Ἄρα ἐκ τῆς Θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως γίγνεται μία ὀλικὴ φύσις,

ἐξ ἧς ὁ Χριστός, ὥσανει νέον πρόσωπον θεανδρικόν· τοὔτέστι μέρος Θεία καὶ μέρος ἀνθρωπίνη.

Λύσις. Διαίρουμεν τὴν μείζονα. Οὕτω Θεὸς καὶ ἄνθρωπος εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός, εἷς ἐν προσώπῳ, ὁμολογοῦμεν. Εἷς ἐν ὅλῃ τῇ φύσει, ἀποφασκομεν τὴν μείζονα. Καὶ γὰρ ἡ Θεία καὶ ἀνθρωπίνη φύσις οὐκ εἰσι δύο μερικαὶ οὐσίαι, αἵτινες συντρέχουσιν εἰς μίαν ὁλικὴν φύσιν, καθάπερ ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἀσύγχυτοι καὶ ἀναλλοίωτοι ὑφίστανται ἐν τῷ Λόγῳ, ἐξ οὗ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός, δηλ. καθ' ὑπόστασιν.

Ἄρα ἐν τῷ Χριστῷ δεῖ γινώσκειν τὴν τῶν ἰδιωμάτων κοινωνίαν, δηλ. τὴν ἀμοιβαίαν τῶν προσόντων τε καὶ ἰδιωμάτων τῆς τε Θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως κατηγορίαν ἐν τῷ Χριστῷ, ὀνόμασι μὲν τοι συγκεκριμένοις· οἷον—ὁ Θεὸς ἐστὶν ἄνθρωπος—ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ Θεός—ὁ Θεός ἐπαθε καὶ ἀπέθανεν—ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἀθάνατος, αἰώνιος κ.τ.λ. Ἔστι γὰρ ἡ ἔννοια ὅτι—Ὁ Χριστός ἔχων ἀνθρωπότητα, ἀθανασίαν κ.τ.λ. ἔχει ὁμοῦ καὶ θεότητα, αἰδιότητα κ.τ.λ.

Ἐφην, Ὀνόμασι μὲν τοι συγκεκριμένοις. Καὶ γὰρ τὰ ἀφηρημένα ὀνόματα, οἷον—ἡ Θεότης—ἡ ἀνθρωπότης—ἡ αἰδιότης—ἡ θνητότης, σημαίνουσι μόνον τὴν μορφήν. Ἀλλὰ μὴν ψευδές ἐστὶ τὴν Θεότητα εἶναι ἀνθρωπότητα—τὴν αἰδιότητα θνητότητα—τὴν παντοδυναμίαν ἀδυναμίαν. Τοῦναντίον δὲ τὰ συγκεκριμένα σημαίνουσιν ὑποκείμενον καὶ μορφήν. Τὸ λευκόν, φέρ' εἰπεῖν,

καὶ τὸ γλυκὺ ἐν τῷ γάλακτι, δηλοῦσι τὸ γάλα τὸ ἔχον τὸ λευκὸν καὶ τὸ γλυκὺ. Ἄρα ὀρθῶς λέγεται τὸ γάλα εἶναι λευκὸν καὶ γλυκὺ.—Ὡσαύτως· Τὸ γλυκὺ καὶ λευκὸν γάλα—καὶ· Τὸ λευκὸν καὶ γλυκὺ γάλα. Οὐχὶ δὲ — Τὸ γάλα ἐστὶ λευκότης καὶ γλυκύτης. Καὶ — Ἡ λευκότης καὶ γλυκύτης ἐστὶ γάλα.

Ἄρα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ ἐστὶν ἀφράστως ἁγία οὐσιωδῶς. Ὑφίσταται γὰρ ἐν τῷ Λόγῳ, ὅστις ἐστὶν αὐτὴ ἡ οὐσιώδης ἀγιότης, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔσχατον πλήρωμα οὐσιωδῶς.

Ἄρα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ ἐστὶ καθ' ἑαυτὴν ἀναμάρτητος· καθ' ὅτι ἀντιλέγει τὸν Θεὸν Λόγον ἀμαρτάνειν.

Ἄρα ὁ Χριστὸς κυρίως οὐκ ἐστὶ ποίημα· αὐτὸ γὰρ τὸ ὄνομα σημαίνει πρόσωπον, ὅπερ ἐν τῷ Χριστῷ ἐστὶν ἄκτιστον. Οὔτε δοῦλος, καθ' ὅτι ὁ δοῦλος σημαίνει πρόσωπον ἀλλότριον, ὅπερ οὐκ ἔχει δικαίωμα πρὸς κληρονομίαν. Οἱ ἀρχαῖοι οὐκ εὐλαβήθησαν τὸν Χριστὸν ὀνομάζειν αὐτὸν ποίημα τῷ λόγῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις κτιστὴ ἐστίν. Ἀλλὰ ταύτης τῆς ἀκύρου προσηγορίας ἡμᾶς δεῖ ἀπέχεσθαι.

Ἄρα ὁ Χριστὸς ἐστὶν Υἱὸς Θεοῦ, οὐ καθ' υἱοθεσίαν, ἀλλὰ φυσικῶς· καθ' ὅτι οὐκ ἐστὶ πρόσωπον ἀλλότριον πρὸς κληρονομίαν προσληφθὲν, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ Πατρὸς γεννηθὲν εἰς ταυτότητα φύσεως (Πραγμ. Β'. Κεφ. Ζ'. §. 6'). Ὁ Χριστὸς, καθὼς ἐστὶν ἄνθρωπος, οὐ λέγεται μόνον περὶ τῆς

ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς Θείας. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὁ ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὄνομα συγκεκριμένον, σημαῖνον ἐν τῷ Χριστῷ ὑποκείμενον, ἔχον Θείαν τε καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἀλλὰ μὴν τὸ ἔχον Θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν ἐστὶν ὁ Θεὸς Λόγος. Ἄρα ὁ Χριστὸς καὶ ὡς ἀνθρωπὸς ἐστὶν Υἱὸς Θεοῦ φυσικός.

Ἄρα ἡ Παρθένος ἐστὶν ἀληθῶς Θεοτόκος εἵτουν ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ. Ἡ γέννησις γὰρ περατοῦται εἰς τὸ πρόσωπον, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν φύσιν. Καὶ γὰρ κυρίως οὐ λέγεται τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν γεννηθῆναι, ἀλλὰ τὸν ἀνθρωπον. Ἀλλὰ μὴν ὁ ἀνθρωπος, ὃν ἡ Παρθένος ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῆς οὐσίας ἐγέννησεν, ἐστὶ Θεός. Ἄρα ἀληθῶς ἐστὶ Θεοτόκος. « Καὶ πόθεν μοι τοῦτο, (ἔφη ἡ Ἐλισάβετ μετὰ τὸ συλλαβεῖν ἐκ Πνεύματος Ἁγίου » τὴν Θεοτόκον τὸν Χριστόν) ἵνα ἔλθῃ ἡ Μήτηρ » τοῦ Κυρίου μου πρὸς με; (Λουκ. α. 43).

Ἄρα δεῖ προσκυνεῖσθαι τὸν Χριστόν διὰ μιᾶς λατρείας, καὶ αὐτῆς ὑπερτάτης. Ἡ γὰρ προσκύνησις περατοῦται εἰς τὸ πρόσωπον, πρὸς οὗ τὴν ὑπεροχὴν δεῖ ἀνταποκρίνεσθαι, ἥτις ἐν τῷ Χριστῷ ἐστὶν ἄκτιστος καὶ ἄπειρος.

Ἄρα αἱ τοῦ Χριστοῦ ἀνθρώπιναι ἐνέργειαι, εἰ καὶ φυσικῶς καὶ κατὰ τὴν ὀντότητα θεωρούμεναι, εἰσὶ πεπερασμέναι, καθ' ὑπεροχὴν μὲν τοι γὰρ καὶ κατὰ τὴν τιμὴν, ὡς προερχόμεναι ἐκ τοῦ ἐνεργοῦντος Θεοῦ προσώπου, εἰσὶν ἀπείρου τιμῆς. Καὶ γὰρ πάντες οἶδασιν, ὅτι ἡ ἐνέργεια λαμβάνει τὴν αὐτῆς τιμὴν ἐκ τῆς ἀξίας καὶ ὑπεροχῆς τοῦ προ-

σώπου, ἐξ οὗ προέρχονται. Φέρ' εἰπεῖν ὁ τίμιος ἀσπασμός παρὰ τοῦ βασιλέως γινόμενος, εἰ καὶ φυσικῶς θεωρούμενος, ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου μετὰ τοῦ ὁμοίου ἀσπασμοῦ τοῦ προσώπου τοῦ κατωτέρου βαθμοῦ, κατὰ τὴν ὑπεροχὴν μὲν τοι γέ ἐστὶ τιμιώτερος.

Ἄρα αἱ ἐνέργειαι τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ, ἦσαν ἀπὸ προσώπου ἀπείρως ἀξίου. Καὶ γὰρ αἱ τοῦ Χριστοῦ ἐνέργειαι, οἷον ἡ προσευχή, ἡ προσκύνησις, ἡ ἱκανοποίησις ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἡ ὑπακοή, οὐ μόνον ἦσαν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ προσώπου. Τὸ γὰρ πρόσωπον τῆς προσευχῆς, τῆς προσκυνήσεως καὶ τῆς ὑπακοῆς, ἑαυτὸ προσφέρει, ταπεινοῖ καὶ ὑποτάττει· ὅθεν καὶ θεανδρικά λέγονται. Καὶ γὰρ ὁ αὐτὸς Χριστὸς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, ἴσος τῷ Πατρὶ ἐστίν. Ὁ αὐτὸς μορφὴν δούλου λαβὼν, γέγονεν ὑπῆκοος μέχρι θανάτου (Φιλιπ, β', 6—8). Καὶ « ἑαυτὸν » προσήνεγκεν ἁμωμὸν τῷ Θεῷ (Ἑβρ. θ'. 14). » Δ'. Τὸ Θεῖον πρόσωπον οὐ δύναται ταπεινοῦσθαι, οὔτε ὑποτάσσεσθαι. Ἀρα αἱ τοιαῦται τοῦ Χριστοῦ ἐνέργειαι οὐκ ἦσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ προσώπου.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Οὐ δύναται ταπεινοῦσθαι καὶ ὑποτάσσεσθαι κατ' εὐθεϊαν καὶ καθ' ἑαυτὸ κυρίως θεωρούμενον, ὁμολογοῦμεν. Πλαγίως δὲ καὶ τῷ λόγῳ τῆς προσληφθείσης φύσεως, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Αἱ ἐνέργειαι γὰρ εἰσι τοῦ προσώπου καὶ ἐπομένως ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἀνθρωπότητος προσευχόμενος,

προσκυνῶν καὶ ὑπακούων, ἑαυτὸν ἐταπείνου ὑποτασσόμενος.

Ἄρα ὁ Χριστὸς ἀπείρως ἱκανοποίησε διὰ τὸ χρέος τοῦ παραπτώματος, ἀπείρου ὄντος διὰ τε τὸ βάρος καὶ τὴν πληθύν αὐτοῦ. Καθότι πρὸς τὴν ἱκανοποίησιν προσέφερεν ἑαυτὸν ὅπερ ἐστὶ τιμῆς οὐσιωδῶς ἀπείρου ἐν παντὶ γένει τελειότητος. Τὸ παράπτωμά δέ ἐστιν ἀπείρου κακίας κατὰ σχέσιν πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ παροργιζομένου Θεοῦ, καὶ πρὸς τὴν οὐτιδανότητα τοῦ παροργίζοντος ποιήματος.
 » Πολλῶ γὰρ πλείονα ὢν ὀφείλομεν κατέβαλεν ὁ
 » Χριστὸς, καὶ τοσούτῳ πλείονα, ὅσω πρὸς ῥα-
 » νίδα μικρὰν πέλαιος ἄπειρον (Χρυσός. Ὁμιλ.
 » Γ'. ἐν τῇ πρὸς Ῥωμ. Ἐπιστ.). »

Λέγεται ἡ.) Πρὸς τὸ ἐξιλεοῦν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ καταλλαγῆναι τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει. Οἷς ῥήμασι—α.) Δηλοῦται τῆς Θείας ἐνανθρωπήσεως τὸ τέλος, ὅπερ ἐν αὐτῇ περιέχεται. Καὶ γὰρ ἡ εὐεργεσία ἐξαιρέτως τιμᾶται ἐκ τοῦ τέλους τοῦ ἐνεργοῦντος αὐτήν. Τὸ τέλος δὲ τῆς Θείας ἐνανθρωπήσεώς ἐστιν, ἡ καταλλαγὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μετὰ τοῦ Θεοῦ ὅστις, εἰ καὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν παρωργίσθη, οὕτω μὲν τοι γέ ἡγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ ἔδωκεν
 » . . . ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ (Ἰωάν. γ', 16.
 » 17). » Ἄρα ἡ Θεία ἐνανθρώπησις ὑποτίθηται τὴν ἁμαρτίαν. Εἰ γὰρ ὁ ἄνθρωπος οὐχ ἥμαρτεν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἂν ἐνηθρώπησεν. « Οὐκ ἤλ-
 » θον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς με-

» τάνοιαν (Ματθ. θ'. 13). »—β'.) Διὰ τῶν αὐτῶν ῥημάτων ἀποβάλλεται τὸ σφάλμα τινῶν Εὐτυχιανῶν, οἵτινες ἔφασκον τὸν Θεῖον Λόγον μὴ προσλαβεῖν τὰς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀσθενείας· τοῦτέστι, πείναν, κόπον, καὶ δίψαν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς λέγεται, ἀνὴρ τῶν πόνων, εἰδὼς ἀσθενείαν. « Ἀνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς » φέρειν μαλακίαν . . . καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα » αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ Θεοῦ, » καὶ ἐν κακώσει (Ἠσ. νγ', 3. 4). »—Καὶ ἀλλαχοῦ. « Καὶ νηστεύσας (ὁ Ἰησοῦς) ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕστερον » ἐπείνασε (Ματθ. δ', 2). » Καὶ αὖθις. « Ὁ οὖν » Ἰησοῦς κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐκαθέ- » ζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ (Ἰωάν. δ', 6). » Καὶ ἀλλαχοῦ. « Περιλύπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου (Ματθ. κς', 38). » Ταῦτα δὲ πάντα προσέλαβεν ὁ Χριστὸς, οὐ τοῖς πόνοις καὶ ταῖς ἄλλαις τοῦ σώματος ἀσθενείαις φυσικῶς ὑπήκοος γενόμενος πρὸς ποινὴν ἰδίας ἀμαρτίας, ὣν ἀναμάρτητος· ἀλλ' ἐξ ἰδίας ἐλευθέρας θελήσεως διὰ θαύματος αὐτὰ προσέλαβε, καὶ κατὰ τρόπον ἄρρητον, πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀπείρου αὐτοῦ συγκαταβάσεως.

Ἐφη, τὸν Χριστὸν προσλαβεῖν τὰς τοῦ σώματος ἀσθενείας, οὐχὶ δὲ τὰς τῆς ψυχῆς· οἷον τὴν ἀγνοίαν, τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς ὀρέξεως ἀταξίαν· αἱ γὰρ τοιαῦτα ἀσθενεῖαι ἀντιλέγουσι τῷ τέλει τῆς ἐνανθρωπήσεως. Διόπερ ὁ φόβος τοῦ θανάτου, καὶ ἡ λύπη ἐν

τῷ Χριστῷ οὐ διέστρεψαν τὸν λόγον αὐτοῦ (τὸ λογικόν), ἀλλὰ τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ ὑπήκουσαν.

ΚΕΦ. Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ

ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΕΩΣ.

Α. **Η** Θεία Ἐνανθρώπησις ἀπολύτως οὐκ ἦν ἀναγκαία. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἠδύνατο ἢ τὸν ἁμαρτήσαντα ἄνθρωπον τιμωρῆσαι, ὥσπερ τοὺς παραβάτας Ἀγγέλους, ἢ διδόναι αὐτῷ χάριν ἐπιστροφῆς, καὶ συγγνώμην τοῦ παραπτώματος.

Β'. Ἡ Θεία ἐνανθρώπησις ἦν ἀναγκαία ἐξ ὑποθέσεως. Ὁ Θεὸς γὰρ πληρέστατα καὶ τελείως τὴν περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἱκανοποίησιν πληρῶσαι ἠὲ δόκησε, μηδενὸς ἄλλου ἁπλοῦ ποιήματος καὶ πάσαις ταῖς χάρισι κεκοσμημένου, δυναμένου τοῦτο ποιῆσαι. Ἡ μὲν γὰρ ὕβρις αὐξάνει κατ' ἀναλογίαν τῆς εὐτελείας τοῦ ὑβρίσαντος προσώπου, καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὑβριζομένου. Ἡ δὲ ἱκανοποίησις, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἐστὶν ἐλαχίστη. Φέρ' εἰπεῖν· ὁ Κριτὴς τυφθεὶς παρ' εὐτελοῦς, μείζονα ὕβριν λαμβάνει, ἢ παρὰ τινος αὐτῷ ὁμοίου· διότι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ τοῦ χυδαίου ἀτιμάζεται μᾶλλον, ἢ διὰ τοῦ ὁμοίου. Ἀλλὰ πολὺ κατωτέρα ἔσται ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ὑβρίσαντος εὐτελοῦς, εἰάν ὁ Κριτὴς ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ἀνάλογον τὴν ἱκανοποίησιν, ἢ παρ' ἄλλου ἰσοτίμου. Τοιγαροῦν ἐστὶν ἄπειρος διάστασις καὶ διαφορὰ μεταξὺ τῆς

μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς τοῦ ποιήματος
εὐτελείας· καὶ ἐπομένως ἄπειρος ἡ ὕβρις τοῦ ποιή-
ματος πρὸς τὸν Θεόν. Ἀλλ' ἡ ἱκανοποίησις τῆς
ὑβρεως ὀλίγη, καὶ σχεδὸν οὐδεμία. Καὶ γὰρ «Πάν-
» τα τὰ ἔθνη ὡς οὐδέν εἰσι, καὶ εἰς οὐθὲν ἐλογί-
» σθησάν αὐτῶ (Ἦσ. μ', 17).»

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ, Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΙΣ ΕΝ Τῷ ΧΡΙΣΤῳ,
ΠΑΝΗ ΤΗΣ ΥΠΟΣΤΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ
ΘΕΙΟΥ ΛΟΓΟΥ, ΚΑΙ ΑΛΛΑΙΣ ΧΑΡΙΣΙ
ΚΕΚΟΣΜΗΜΕΝΗ ΗΝ, Η ΟΥ.

α. Ἐλαβεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐν τῷ Χριστῷ,
ἐν τῇ στιγμῇ τῆς συλλήψεως, τὸ πλήρωμα τῆς
γνώσεως κατὰ τὴν διάνοιαν· κατὰ δὲ τὴν θέλη-
σιν τὸ πλήρωμα τῆς ἁγιαζούσης Χάριτος, καὶ
πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἄνευ τινος ἐλλείψεως καὶ
ἀτελειότητος· «Πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας
» (Ἰωάν. α', 14).»

β'. Τριπλῇ ἐστὶν ἐν τῷ Χριστῷ ἡ γνῶσις.—α.)
Ἡ μακαρία γνῶσις, δι' ἧς τὸν Θεὸν ἐποπτι-
κῶς ἐώρα· «Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε· ὁ μονο-
» γενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς,
» ἐκεῖνος ἐξηγήσατο (Ἰωάν. α', 18).» Ὅθεν ὁ
Ἰερὸς Αὐγουστῖνος φησὶ· «Μόνῳ τῷ Χριστῷ δέ-
» δοται ὁρᾶν τὸν Θεὸν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ (Βιβλ.
» Περὶ Συμφ. τοῦ Εὐαγ. Κεφ. ἐσχάτῳ).» Αὕτη

δὲ ἡ πρότασις, εἰ καὶ οὐκ ἔστι δογματική, ἔστι μὲν τοι σταθερὰ δόξα παρὰ τοῖς πιστοῖς.—β'.) Ἡ ὑπερφυσικὴ κατ' ἔμπνευσιν γνῶσις· δι' ἧς ὁ Χριστὸς ἐγίνωσκε πάντα, καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδεχόμενα, τὰ τε ὄντα, τὰ τ' ἐσόμενα, καὶ τὰ πρῶτ' ὄντα. Ἐτι δὲ τὰ κρυπτὰ τῶν καρδιῶν, τοῦλάχιστον μέχρι τῆς μελλούσης κρίσεως. Καὶ γὰρ ταύτην τὴν γνῶσιν ἀπαιτεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Μεσίτου, τοῦ Κριτοῦ, καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ πάντων τῶν ἀνθρώπων.—γ'.) Ἡ φυσικὴ γνῶσις εἶπουν φιλοσοφική. Καὶ γὰρ μᾶλλον προσῆκε τῇ τελειότητι τοῦ δευτέρου Ἀδάμ, ἢ τοῦ πρώτου, τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις ἐπιγινώσκειν· συνάγειν τε τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων· καὶ ἀνάπαλιν, τὰ αἷτια ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων. Αὕτη δὲ ἡ γνῶσις λέγεται ἐπίσασκος, οὐχ ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῆς σπουδῆς αὐτὴν ἐκέκτητο (κατ' ἔμπνευσιν δὲ αὐτὴν προσελάβετο, καθάπερ καὶ ὁ πρῶτος Ἀδὰμ), ἀλλ' ὅτι φυσικῶς ἠδύνατο προσληθῆναι.

Ἐνστασις.

Κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν, «Ὁ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφία, καὶ ἡλικία καὶ χάριτι (Λουκ. β'. 52)» Ἄρα οὐ κατ' ἔμπνευσιν αὐτὴν προσελάβετο.

Αὐσίς. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Προέκοπτε κατὰ τὴν χρῆσιν· τοῦτέστι τελεώτερα καθ' ἐκάστην τελῶν, ὁμολογοῦμεν. Προέκοπτε καθ' ἑξιν, ὡς προσλαμβάνων βαθμοὺς σοφίας τε καὶ χάριτος, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Γέγραπται

γάρ· « Ἐμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν (Ἑβρ.
 » ἐ, 8). » τοὔτέστιν εἰς ἔργον ἔθετο, ἅπερ καθ' ἑ-
 ξιν ἐγίνωσκε. Καὶ ἀλλαχοῦ· « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας
 » ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας (τοὔτέστι τῆς μελλούσης
 » κρίσεως) οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν
 » Οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ (Μάρκ.
 » ιγ'. 32). » Διότι ὁ Χριστὸς ἐκείνην τὴν ἡμέραν
 ἐγίνωσκε διὰ μόνην τὴν μακαρίαν ὄρασιν, ἧς οὐ-
 δεμία χρῆσις ἐστὶν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ.

Ἄρα ὁ Χριστὸς ἦν ἐν ταυτῷ καὶ ἐν δόξῃ καὶ
 ἐν ὁδῷ. Ἐν δόξῃ μὲν, κατὰ τὸ ἀνωτέρω μέρος
 (Αὐτόθ. β'). ἐν ᾧ ἐκ τῆς ὁράσεως τοῦ Θεοῦ ἀπεί-
 ρως ἔχαιρεν. Ὅπερ, κατὰ τρόπον ἄρρητόν τε καὶ
 θαυμάσιον, ἐκώλυεν, ἵνα μὴ ἐπὶ τὸ κατώτερον
 διαδράμῃ. Ἐν ὁδῷ δὲ, καθό ἣν τοῖς πόνοις ὑπὴ-
 ρκος. Ἐντεῦθεν ἐπιγνώπωσαν οἱ Πιστοί, ὅποια τις
 ἡ κοινωνία, τῶν μελῶν μετὰ τῆς Κεφαλῆς, ζη-
 τοῦντες θαύματα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν πόνων, τοῦ
 Χριστοῦ ποιούντος αὐτὰ πρὸς τὸ πάσχειν.

γ'. Διπτὴ ἐστὶν ἡ χάρις ἐν τῷ Χριστῷ.—α.) Ἡ
 αὐτῷ ἀνήκουσα, καθό ἐστιν ἄνθρωπος ἐνικός.—β'.)
 Ἡ δοθεῖσα αὐτῷ, καθό ἐστι Κεφαλὴ τῶν ἀνθρώ-
 πων εἴτουν τοῦ μυστικοῦ σώματος. Αὗται δὲ οὐ
 διαφέρουσι κατὰ τὴν ὄντοτητα, ἀλλ' ἠθικῶς καὶ
 σχετικῶς, ὥς περ καὶ τὸ ὕδωρ πληροῦν τὴν πη-
 γὴν, καὶ διὰ τῶν ρυάκων περιτρέχον, κατὰ τὴν
 ὄντοτητα ἐστὶ τὸ αὐτὸ ὕδωρ· σχετικῶς δὲ διάφο-
 ρον. Οὕτω καὶ ἡ χάρις τῆς Κεφαλῆς, ἐστὶν ἡ αὐ-
 τή χάρις, ἡ τὴν ἐν τῷ Χριστῷ τελειοῦσα ἀνθρω-
 πότητα· ἀλλ' ἠθικῶς θεωρουμένη διαβαίνει καὶ

ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα. « Καὶ ἐκ τοῦ πλη-
 » ρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν (Ἰωάν.
 » α', 16). »

δ'. Αὕτη δὲ ἡ τῆς Κεφαλῆς χάρις ἐστὶν ἰδίᾳ
 τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεὸς γὰρ μόνον τὸν Χριστὸν
 διωρίσατο αἷτιον εἶναι τῆς αἰωνίου σωτηρίας τοῦ
 ἀνθρωπίνου γένους. « Καὶ οὐκ ἐστὶν ἐν ἄλλῳ οὐ-
 » δενὶ ἡ σωτηρία (Πράξ. δ'. 12). »

ε'. Τὸ τῆς χάριτος πλήρωμα διττόν ἐστι.—α'.)
 Ἐκ μέρους τοῦ ἀντικειμένου, εἴτουν αὐτῆς τῆς
 Χάριτος.—β'.) Ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου, τοῦ
 τὴν χάριν λαμβάνοντος. Τὸ τῆς χάριτος πλήρω-
 μα ἐκ μέρους τοῦ ἀντικειμένου λέγεται, ἡνίκα
 τις ἔχη πᾶσαν χάριν, ὥς περ τὸ πῦρ ἔχει τὸ
 πλήρωμα τῆς θερμότητος ἐκ μέρους τοῦ ἀντικει-
 μένου, ἔχον ἐν ἑαυτῷ πᾶσαν τὴν θερμότητα, ἐξ
 ἧς τὰ ἄλλα γίνονται θερμά. Πλήρωμα δὲ τῆς χά-
 ριτος ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου λέγεται, ἡνίκα
 τὸ ὑποκείμενον, εἰ καὶ μὴ ἔχη πᾶσαν χάριν,
 ἔχει μὲν τοι γὰρ τὴν ἀνήκουσαν τῇ αὐτοῦ
 καταστάσει πᾶσαν καθάπερ ὁ ἄνθρωπος ἐν
 τελείᾳ ὧν ὑγείᾳ, ἔχει τὸ πλήρωμα τοῦ θερμοῦ ἐκ
 μέρους τοῦ ὑποκειμένου, καθ' ὅσον ἀρκεῖ πρὸς
 τὴν τελείαν ὑγείαν αὐτοῦ.

Ὁ Χριστὸς ἀληθῶς κατ' ἄμφω πλήρης ἦν χά-
 ριτος. Ἀλλὰ τὸ πλήρωμα θεωρούμενον ἐκ μέρους
 τοῦ ἀντικειμένου, ἴδιον αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ γὰρ
 μόνος ἐστὶ πασῶν τῶν χαρίτων πηγή. Θεωρούμε-
 νον δὲ ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου, ἐστὶ κοινὸν αὐ-
 τῷ κατὰ τινὰ τρόπον σὺν πολλοῖς. Καὶ γὰρ ὁ Ἄ-

γιος Στέφανος λέγεται « Πλήρης πίστεως καὶ δυνάμεως (Πράξ. ζ', 8). » Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, « Πνεύματος Ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ » κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ (Λουκ. α. 15). » Καὶ ἡ Παρθένος Μαριάμ ἀσπάζεται ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου ὡς κεχαριτωμένη· « Χαῖρε κεχαριτωμένη (Λουκ. » α. 28). »

ζ'. Ἡ Χάρις ἐν τῷ Χριστῷ οὐκ ἔστιν ἄπειρος φυσικῶς· οὐδὲν γὰρ κτιστὸν ὀντοτικῶς ἄπειρόν ἐστι. Τοιγαροῦν, κατὰ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἡδύνατο μείζονα χάριν λαβεῖν. Ἠθικῶς δὲ λέγεται ἄπειρος ἡ χάρις, καθό ἔστιν ἄκρα διδομένη αὐτῷ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν τε καὶ δύναμιν.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΩΝ.

α. Δόγμα Πίστεως ἐστὶ, τὸν Χριστὸν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ ἀξιώματα· « Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γε- » νόμενος ὑπὸ ἡχοος . . . Διό καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν » ὑπερύψωσε (Φιλιπ. β', 8. 9). » — « Καὶ τελειω- » θείς ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἰ- » τιος σωτηρίας αἰωνίου (Ἑβρ. ε, 9). » Ἡρὸς γὰρ τὸ ἀξίωμα τρία ἐπιζητοῦνται.—α.) Ἔργα ἀγαθὰ ὑπερφυσικά.—β.) Τὸ πρόσωπον τῷ Θεῷ εὐάρεστον, ἐλευθέρως ἐνεργεῖν, καὶ ἐν καταστάσει ὁδοῦ τιθέμενον.—γ.) Ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ τοῦ δοῦναι τὸ βραβεῖον καὶ τὸν μισθὸν τῷ συνεργοῦντι μετὰ

τῆς χάριτος. Ἀλλὰ μὴν ἐν τῷ Χριστῷ ταῦτα τὰ τρία, ἔτι ὄντι ἐν ὁδῷ, συνέδραμον. Καὶ γὰρ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἦσαν ὑπερφυσικῶς ἀγαθὰ—Τὸ πρόσωπον ἀπείρως τῷ Θεῷ εὐάρεστον, καὶ ἐλευθέρως ἐν καταστάσει ὁδοῦ εἰργάζετο—Καὶ ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη βραβεῖον καὶ μισθὸν τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἔργοις· φησί γαρ, «Ἐὰν δώτε περὶ ἁμαρτίας, ἡ
» ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον (Ἦσ. νγ',
» 10).» Ἄρα ἐν τῷ Χριστῷ εἰσὶν ἀξιώματα.

Ἐνστάσεις.

Ὁ Χριστὸς, ἐκ τῶν εἰρημένων (Αὐτόθ. Κεφ. Δ'. §. α.), ἦν ἀναμάρτητος. Ἄρα ἐλευθερίας ἁμοιρος καὶ ἐπομένως οὐκ ἦν δεκτικὸς ἀξιωμάτων.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ συνεπόμενον. Ἦν ἁμοιρος ἐλευθερίας, τῆς ἐναντιότητος τοῦ πράττειν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, ὥς περ οἱ ἀπλῶς ἄνθρωποι δι' ἧς δύνανται ἐκλέγειν τὰ ἐναντία, ὁμολογοῦμεν. Ἐλευθερίας δὲ τοῦ πράττειν τὸ διαταχθὲν ἀγαθὸν παρὰ τοῦ νόμου, καὶ τὸ μὴ διαταχθὲν, ἀγαθὸν ὄν, ἀποφάσχομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ἐπιτελέσεως, τὴν τοῦ Πατρὸς ἐντολὴν πεπλήρωκεν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Πάθους αὐτοῦ. Φησί γαρ· «Ἄλλ' ἵνα γινῶ ὁ
» κόσμος ὅτι ἀγαπῶ τὸν Πατέρα, καὶ καθὼς ἐνε-
» τείλατό μοι ὁ Πατήρ (δηλ. ἀποθανεῖν) οὕτω
» ποιῶ. Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν (Ἰωάν. ιδ',
» 31).» Ὅπως δηλ. ῥᾶον ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν συλληφθῇ· μᾶλλον δὲ ἐξήλθεν εἰς ὑπάντησιν αὐτῶν.

Καὶ πάλιν· « Ἰησοῦς οὖν . . . ἐξελθὼν εἶπεν αὐ-
 » τοῖς. Τίνα ζητεῖτε; Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ· Ἰησοῦν
 » τὸν Ναζωραῖον. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. Ἐγώ
 » εἰμι (Ἰωάν. ιη', 4. 5.). » Τελευταῖον ἐλευθέρως
 καὶ ὡς ἡδόκησε παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Φησί γάρ·
 » Οὐδεὶς αἶρει αὐτὴν (τὴν ψυχὴν) ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ'
 » ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ (Ἰωάν. ι'. 18). »
 β'. Ὁ Χριστὸς ἄξιος καθέστηκε τῆς τε δόξης
 τοῦ ἀχράντου σώματος αὐτοῦ, καὶ τῆς τοῦ ὀνό-
 ματος ὑψώσεως διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. « Διὸ
 » καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο
 » αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα (Φιλιπ. β'. 9). »
 Ἄλλ' οὐ προσέλαβε τὴν ἀγιάζουσαν χάριν καὶ τὰ
 ἄλλα χαρίσματα τῶν ἀρετῶν, ὡς ἔχων αὐτὰ διὰ
 τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως, ἅπερ ἦν ἀχώριστα τῆς
 Θείας φύσεως τοῦ Υἱοῦ· καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς τῆς συγ-
 μῆς τῆς συλλήψεως αὐτοῦ, τοσοῦτον χαρίτων
 πλήρωμα προσέλαβεν, ὥστε ἐν ὅλῳ τῷ δρόμῳ τῆς
 ζωῆς μὴ αὐξάνεσθαι.

γ'. Ὁ Χριστὸς ἡξίωσεν ἡμᾶς τῆς αἰωνίου ζωῆς,
 καὶ πασῶν τῶν χαρίτων, τῶν πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν
 αὐτῆς ἀναγκαίων. Φησί γάρ ὁ Ἀπόστολος· « Ὁ
 εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν
 » τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ (Ἐφεσ. α', 3). »

δ'. Ἀσφαλές ἐστι, τὸν Χριστὸν προσενεγχόντα
 διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τελείαν ἱκανοποίησιν, δύ-
 νασθαι σῶσαι οὐ μόνον πάντας τοὺς ἀνθρώπους,
 ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς δαίμονας. Ἄλλ' ἐνεργεῖα
 καὶ ἐμπράκτως ἐκχῦσαι τὸ αἷμα αὐτοῦ διὰ τὴν
 σωτηρίαν πάντων τῶν ἀνθρώπων. Φησί γάρ ὁ Ἀ-

πόστολος· «Ὡς δι' ἐνός παραπτώματος, εἰς πάν-
 » τας ἀνθρώπους, εἰς κατάκριμα· οὕτω καὶ δι' ἐ-
 » νός δικαιώματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς
 » δικαίωσιν ζωῆς (Ῥωμ. έ, 18). » Ὡδε ἡ ἀπο-
 λύτρωσις τοσοῦτον ἐκτείνεται, ὅσον καὶ τὸ κατά-
 κριμα. Ἀλλὰ μὴν τὸ κατάκριμα ἐξ ἐνός ἐπὶ πάν-
 τας ἀνθρώπους διήλθεν. Ἄρα, κατὰ τὸν Ἀπόστο-
 λον, «Οἱ πάντες ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων
 » ἀπέθανεν (ὁ Χριστός) (6'. Κορ. έ, 15). » Ὅπου
 δείκνυσιν ὁ Ἀπόστολος πάντας καὶ ἕκαστον ἐν τῷ
 Ἀδὰμ ἀποθανεῖν, καθότι ὁ Χριστός ὑπὲρ πάντων
 ἀπέθανεν. — Ἄρα τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν
 σωτηρίαν πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐκκέχυται.

Ἐν σ τ α σ ι ς.

Ὁ Χριστός φησι· «Τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου ...
 » τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον (Ματθ. κς', 28).»
 Ἄρα οὐχ ὑπὲρ πάντων.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ
 ἡ φωνὴ πολλοὶ, ἐσθ' ὅτε λαμβάνεται συλλεκτι-
 κῶς· οἷον πολὺ στράτευμα. Ἐσθ' ὅτε διανεμητι-
 κῶς, ὡς πολλοὶ ἐκ τοῦ στρατεύματος. Ὡδε λαμ-
 βάνεται συλλεκτικῶς· ἀντὶ τοῦ πάντες. Φησί
 γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν
 (ὁ Χριστός) (6'. Κορ. έ, 15). Καὶ ἀλλαχοῦ. «Ὡς
 » δι' ἐνός παραπτώματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους,
 » εἰς κατάκριμα· οὕτω καὶ δι' ἐνός δικαιώματος,
 » εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς δικαίωσιν ζωῆς. Ὡς
 » περ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνός ἀνθρώπου

» ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ
 » διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθή-
 » σονται οἱ πολλοί (Ῥωμ. ε', 18. 19.). » Ὡδε αἰ
 φωναὶ πολλοὶ καὶ πάντες, τὸ αὐτὸ ἀδιαφόρως
 σημαίνουσι.

ΚΕΦ. Η.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Α. **Ε**ν ταῖς Γραφαῖς ἀποδίδονται τῷ Χριστῷ
 τὰ ἀκόλουθα ὀνόματα.—Α.) Καλεῖται Υἱὸς Θεοῦ
 φυσικὸς, οὐχὶ δὲ καθ' υἱοθεσίαν, ὡς ἀνωτέρω
 ἀπεδείξαμεν (Αὐτόθ. Κεφ. Δ'. § Α.).—Β.) Βασι-
 λεύς, οὐ μόνον κατὰ τὴν Θεότητα, ὡς δῆλον,
 ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. « Ἐγὼ δὲ κα-
 » τεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ
 » ἅγιον αὐτοῦ (Ψαλ. 6'. 6'). » Καὶ ὁ Εὐαγγελι-
 στής· « Καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸ θρόνον
 » Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ
 » τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας (Λουκ. α', 32.
 » 33.).—Γ.) Κεφαλὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ
 τῶν ἀγγέλων. « Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ
 » πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ
 » (Ἐφεσ. α', 22. 23.). » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Καὶ ἐστε
 » ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πά-
 » σης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας (Κολοσ. 2', 10.).—Δ.)
 Νομοθέτης· « Ἐὰν ἀγαπᾶτε με, τὰς ἐντολάς
 » τὰς ἐμὰς τηρήσατε (Ἰωάν. 14', 15.).—Ε.) Κρι-

τῆς· « Οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ
 » τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ (Ἰωάν. έ,
 » 22). »—ς'.) Ἱερεὺς· « Σὺ Ἱερεὺς εἰς τὸν
 » αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ (Ψαλμ. ρθ'.
 » 4').» Ἦν ῥῆσιν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος περὶ
 τοῦ Χριστοῦ διερμηνεύει· φησί γὰρ· « Προσαγο-
 » ρευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τά-
 ξιν Μελχισεδέκ (Ἑβρ. έ, 10).» Ὅθεν πρῶτον μὲν
 λέγεται Ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, καθότι οὐκ
 ἔχει διαδόχους, ἀλλ' ἐπιτρόπους τοὺς τῆς Ἐκ-
 κλησίας προϊσταμένους· « Ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐ-
 » τὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν Ἱερω-
 » σύνην (Ἑβρ. ζ', 24).» Δεύτερον δὲ, κατὰ τὴν
 τάξιν Μελχισεδέκ· οὐχ ὅτι ὁ Μελχισεδέκ ἐστὶ
 πηγὴ καὶ ἀρχὴ τῆς Ἱερωσύνης τῆς Νέας Διαθή-
 κης, καθάπερ ὁ Ἀαρὼν τῆς Ἱερωσύνης τοῦ Λευι-
 τικοῦ Νόμου, ἀλλ' ὅτι ὁ Μελχισεδέκ προεικόνιζε
 τὴν Ἱερωσύνην, ἣν ὁ Χριστὸς ἐμελλε διατάττειν.
 Ὁ Χριστὸς τοίνυν οὐκ ἐστὶν Ἱερεὺς κατὰ τὴν
 Θεϊάν φύσιν, ὥς ἐπισημασθῆναι διὰ τοῦ Καλ-
 θίνος. Καὶ γὰρ τοῦ Ἱερέως ἐστὶ, προσφέρειν θυ-
 σίαν, εὐχεσθαι, καὶ ἐπομένως γινώσκειν τινὰ αὐτοῦ
 ἀνώτερον, ἅτινα, ἀνευ ἀντιλογίας, οὐκ ἀνήκουσι
 τῷ Χριστῷ, εἰ μὴ τῷ λόγῳ τῆς ἀνθρωπότητος,
 καθ' ἣν ἔφη, « Ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστὶ
 » (Ἰωάν. ιδ', 28).» Ἐντεῦθεν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖ-
 νος φησὶν· « Ὁ Χριστὸς, ὡς ἄνθρωπος, ὑπὲρ ἡμῶν
 ἐστὶ Πρέσβυς· ὡς Θεὸς δὲ, ἐστὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς
 » εἰσακούων.»—ζ'.) Μεσίτης μεταξύ Θεοῦ καὶ
 ἀνθρώπων· « Εἰς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων,

» ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς (ἀ. Τιμόθ. β', 5). »
 Καὶ γάρ, ἐκεῖνος ἐστὶ κυρίως καὶ ἀπολύτως με-
 σίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὅς ἐστιν ἐγ-
 γνητὴς τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων· καὶ ὑπὲρ
 αὐτῶν τελείως ἱκανοποίησε· καὶ διὰ τῶν αὐτοῦ ἀ-
 ξιωμάτων εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ αὐτοὺς ἀνήγα-
 γεν. Ἀλλὰ μὴν ὁ Χριστὸς πάντα ταῦτα πεπλή-
 ρωκεν, οὐχὶ διὰ τῆς Θείας φύσεως, κατὰ τὸν
 Καλθίνον, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης, οὐχ ἀπλῶς
 μὲν τοι θεωρουμένης, καθ' ὅτι οὐκ ἠδύνατο αὐτὴν
 μόνην, καθ' ἑαυτὴν καὶ κατ' ἀξίαν, ἄπειρον ἱκα-
 νοποίησιν τελῆσαι καὶ δοῦναι, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ
 Λόγῳ ὑφισταμένης, τοὔτεστιν ὁ Χριστὸς μεσίτης
 ἦν καὶ Ἱερεὺς, ὡς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ὡς ἄνθρω-
 πος δηλ. ὑπάρχων ἐν τῇ Θεῇ Ὑποστάσει. Φησὶ
 γάρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· « Μεσίτης Θεοῦ καὶ
 » ἀνθρώπων ἐλέγετο, οὐ καθὼ Θεός, ἀλλὰ καθὼ
 » ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστὸς (Πραγμ. ΟΒ'. ἐν τῷ
 » Ἰωάνν.). » Ἀρα ὁ Χριστὸς ἐστὶ Μεσίτης μεταξὺ
 Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

β'. Ὁ Χριστὸς, ὡς ἄνθρωπος, οὐκ ἐστὶ βασι-
 λεὺς ἐν χρόνῳ, τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν
 εἵτουν ἐπιτέλεσιν. Φησὶ γὰρ· « Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ
 » οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου (Ἰωάν. ιη', 36). »
 Καὶ ἀλλαχοῦ· « Τίς μὲ κατέστησε δικαστὴν ἢ με-
 » ριστὴν ἐφ' ὑμᾶς; (Λουκ. ιβ', 14). » — Ἐφην,
 τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν εἵτουν
 ἐπιτέλεσιν. Πιθανόν γάρ ἐστι τὸν Χριστὸν χρη-
 ματίσαι βασιλέα, ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα καὶ ἐξου-
 σίαν. Καὶ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὑφιστάμενος ἐν τῇ

Θεία Ὑποστάσει, ἣν φυσικὸς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς (Αὐτόθ. Κεφ. Δ', §. α.), καὶ ἐπομένως ὑπεράνω πάσης χρονικῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, ὅπερ αὐτὸς ἐδήλωσε λέγων, μὴ δεῖλαιν ὡς Υἱὸν Θεοῦ δοῦναι τέλη ἢ κῆνσον. « Τί σοι δοκεῖ, Σίμων; οἱ βασιλεῖς τῆς » γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη, ἢ κῆνσον; » ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; » Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος· Ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. » Ἐφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἄρα γε ἐλεύθεροί εἰσιν » οἱ υἱοί (Ματ. ιζ', 25. 26). » Ἐπεὶ δὲ αὕτη ἡ ἐξουσία ὑπεροχῆς ἐστίν, οὗ ἠθέλησε ταύτη χρῆσασθαι, μηδὲ μεταδοῦναι τοῖς τῆς Ἐκκλησίας Ποιμέσι· πρὸς οὓς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Πᾶσα ψυχὴ » ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω (Ῥωμ. ιγ'. 1.). »

γ'. Ὁ Χριστὸς οὐκ ἔστιν Ἱερεὺς καὶ Μεσίτης δυνάμει τῆς Θείας αὐτοῦ ὑποστάσεως (Αὐτόθ. §. α.). Καὶ γάρ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Ὁ Χριστὸς » οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι Ἀρχιερέα, » ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν Σὺ Ἱερεὺς » εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδεκ (Ἐβρ. έ, 5. 6). » Ὁ Χριστὸς τοίνυν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς Ἱερεὺς τε καὶ Μεσίτης καθέστηκεν. « Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν » κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ » ἔδωκεν . . . ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ (Ἰωάν. γ', 16. 17). » Ὅθεν οὐκ δεῖλομέν τι πλεῖον τῷ Χριστῷ ἢ τῷ Πατρί· Ὁ γὰρ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν προσέφερε· καὶ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκεν. Ἐκάτε-

ρον δὲ ἔργον ἰσοτίμου καὶ ἀπείρου ἀγάπης ὑπῆρξε.

δ'. Ὁ Χριστὸς ἔστι Μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τῷ ἰδίῳ ὀνόματι καὶ ἀξιωματι. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων (Αὐτόθ. Κεφάλ. Ε'. §. α.), οὐδὲν ποίημα ἠδύνατο προσφέρειν τιμὴν τῆς ὕβρεως ἰσοδύναμον, καὶ δοῦναι τῷ Θεῷ ἀξίαν ἱκανοποίησιν. Θεωρούμενον τὸ ὄνομα Μεσίτης ὡς ὑπουργικόν, καθὼς ὄνομα καὶ ἐξουσία ἑτέρου τινός, ἀνήκει τοῖς Ἱερεῦσι καὶ πᾶσι τοῖς δικαίοις, εἴτε ἐν Οὐρανῷ βασιλεύουσιν, εἴτε ἐν τῇ γῇ πολεμοῦσι. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, ὁ ἀληθινὸς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Μεσίτης, χρῆται τούτοις ὡς ὀργάνοις, πρὸς τὸ τελειοῦν τὸ τῆς καταλλαγῆς ἔργον, καὶ τὸ τοῦ Μεσίτου ὄφλημα. Οἱ Ἀγγελοὶ γὰρ καλοῦνται, « Λειτουργικά πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποσέλλομενα (παρὰ Χριστοῦ) διὰ τοὺς μέλλοντας » κληρονομεῖν σωτηρίαν (Ἑβρ. α, 14). » Καὶ ἀλλαχοῦ ἐκφωνεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· « Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν (6'. Κορίθ. ε. 20). » Καὶ αὖθις· « Καὶ ἀναναπληρῶ τὰ ὑστερήματα » τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία (Κολλοσ. α, 24). » Τί δέ εἰσι τὰ ὑστερήματα τοῖς παθήμασι τοῦ Χριστοῦ, δι' ὧν « Τετελείωκεν εἰς » τὸ διηγεκὲς τοὺς ἀγιαζομένους; (Ἑβρ. ι, 14). » Οἱ καρποὶ δηλ. καὶ ἡ πλήρωσις τῶν αὐτοῦ ἀξιωμαμάτων, ἅπερ ἀναπληροῦσιν οἱ Ποιμένες τῷ κηρύγματι, καὶ τῇ τῶν Μυστηρίων χορηγία εἴτουν ὑπουργία· καὶ πάντες οἱ δίκαιοι ταῖς ἑαυτῶν εὐχαῖς.

Ἑνστασις.

Ματαίως ἐπικαλούμεθα τοὺς μὴ ἀκούοντας.
Ἄλλὰ μὴν οἱ Ἅγιοι ἐν τῷ Οὐρανῷ οὐκ ἀκούουσι
τῶν ἱκετευόντων αὐτούς. Καὶ γὰρ, « Οἱ νεκροὶ
» οὐκ εἰσι γινώσκοντες οὐδέν (Ἑκκλ. θ', 5). »
Ἐντεῦθεν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀναγινώσκομεν, τοὺς
τε Πατριάρχας καὶ τοὺς Προφῆτας ἐπικαλέσασθαι
τοὺς Ἀγγέλους ὡς φύλακας τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ
τῆς γῆς· οὐχὶ δὲ τοὺς νεκρούς. Ἀρα κ.τ.λ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Εἰς μάρτην ἐπι-
καλούμεθα τοὺς μὴ ἀκούοντας, εἰ μηδεὶς εἰσακούῃ
τῶν ἐπικαλουμένων, δυνάμενος τὰ αἰτήματα χο-
ρηγεῖν, ὁμολογοῦμεν. Ἄλλως δὲ ἀποφάσκομεν
τὴν μείζονα. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία βεβαία ἐστὶ,
τὸν Θεὸν εἰσακούειν τῶν ἐπικαλουμένων τὴν τῶν
ἁγίων βοήθειαν. Διόπερ εἴωθε κοινὰς εὐχὰς τῷ
Θεῷ προσφέρειν, ὅπως, διὰ τῆς μεσιτείας τῶν ἁ-
γίων, ᾧ μνείαν ποιεῖται, χορηγῇ ὁ Θεὸς τὰς αἰ-
τήσεις διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. —
Ὡσαύτως διαιροῦμεν ἔτι τὴν ἐλάττονα. Οἱ Ἅγιοι
ἐν τῷ Οὐρανῷ οὐκ εἰσακούουσι τῶν δεομένων αὐ-
τῶν, φυσικῶς καὶ καθ' αὐτὸ, ὁμολογοῦμεν.
Οὐκ εἰσακούουσι δὲ διὰ τῆς τῶν Ἀγγέλων διακο-
νίας, ᾧ ἰδίον ἐστὶ τὰς τῶν πιστῶν εὐχὰς προσ-
φέρειν τῷ Θεῷ (Πραγμ. Γ'. Κεφ. Δ'. §. Η'), ἢ διὰ
τῆς τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύψεως, ἀποφάσκομεν τὴν
ἐλάττονα. Καὶ γὰρ οἱ μακάριοι ἐν τῷ Οὐρανῷ γι-
νώσκουσιν ὅσα πρὸς αὐτοὺς ἀναφέρονται (Πραγμ.
Α'. Κεφ. Ε'. Παράγρ. Θ'. §. ε.). Πρὸς δὲ τὴν αὐ-

τῶν μακαριότητα, κατὰ συμβεβηκὸς ἀνήκει αὐτοῖς
 γινώσκειν ὅποια ἡ κατάστασις ὧν αὐτοὶ φροντί-
 ζουσι· καὶ γὰρ ἀναγινώσκωμεν ἐν ταῖς Γραφαῖς Ἐ-
 πιστολὰς πεμφθῆναι παρὰ τοῦ μεταρθέντος Ἡλιοῦ
 πρὸς Ἰωράμ βασιλέα τοῦ Ἰσραήλ. « Καὶ ἦλθεν
 » αὐτῷ (τῷ Ἰωράμ) ἐν γραφῇ παρὰ Ἡλιοῦ τοῦ
 » Προφήτου, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός
 » Δαβὶδ τοῦ Πατρός σου· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπορεύθης
 » ἐν ὁδῷ Ἰωσαφάτ τοῦ Πατρός σου . . . ἰδοὺ
 » Κύριος πατάξει σε πληγὴν μεγάλην ἐν τῷ λαῷ
 » σου, καὶ ἐν τοῖς υἱοῖς σου, καὶ ἐν γυναιξί σου,
 » καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἀποσκευῇ σου (Β'. Παραλειπομ.
 » κ', 12. 14). » Καὶ ἀλλαχοῦ ἀναγινώσκωμεν
 τὸν Ἰερεμίαν καὶ τὸν Ὀνίαν τὸν Ἀρχιερέα, ἤδη
 τεθνηκότας, δέεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ αὐτῶν, χαλε-
 πῶς δυσπραγοῦντος (Β'. Μακ. ι', 12—15). « Τίς
 » δ' ἀμφιβάλλει, φησὶν ὁ Ὀριγένης, ὅτι οἱ Ἅγιοι
 » τῶν εὐχῶν ἡμῶν οὐκ εἰσακούουσιν; (Ὁμιλ. ΛΑ'.
 » ἐν τοῖς Ἀριθμ.). » Καὶ ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος
 φησὶν· « Ἐὰν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες, ἔτι
 » ἐν σώματι ὄντες, δύνωνται εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν,
 » ὅτε καὶ αὐτοὺς περὶ ἑαυτῶν ἔδει φροντίζειν,
 » πολλῷ μᾶλλον μετὰ τοὺς στεφάνους, νίκας τε
 » καὶ θριάμβους (Ὁμιλ. κατὰ Βιγγελαντ.). »

ἐ. Τὸ σέβας τῶν Ἀγίων ἀνήκει τῇ ἡμετέρᾳ
 Ὁρησκείᾳ. Τῆς πίστεώς γὰρ ἡμῶν ἐστὶ, Σέβεσθαι
 τὸν Θεὸν ὡς πρῶτον αὐτῆς ἀντικείμενον
 (Πραγμ. ΙΑ'. Κεφ. Α'. §. α. καὶ β'). Τὰ δὲ ἄλλα
 ὡς τῷ Θεῷ ἀφροσιωμένα, καὶ ὡς δεύτερα ἀντικεί-
 μενα· οἷον τοὺς Ναοὺς—τὰ Θυσιαστήρια—τὰ ἱερὰ

σκεύη—καὶ ἅπασαν τὴν τοῦ Ἱεροῦ ἀποσκευήν.
 Ὡστε, κατὰ τὴν κρίσιν καὶ δόξαν πάντων τῶν
 ἐθνῶν—Εἴ τις τί ἐξ αὐτῶν βεβηλώσῃ—ἀσεβὴς καὶ
 ἱερόσυλος λογίζεται. Ἐντεῦθεν τὰ τῶν Ἁγίων
 λείψανα ὡς ἱερὰ νομίζονται· διόπερ δεῖ αὐτὰ σέ-
 βεσθαι.—ἀ.) Καθὼ κοινωνήσαντα τῶν τοῦ Χριστοῦ
 παθημάτων μετὰ τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν συναπτόμε-
 να, καὶ ὡς ὄργανα αὐταῖς ὑπάρξαντα πολλῶν
 ἀγαθῶν ἔργων, καὶ ναοὺς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος
 χρηματίσαντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· « Τὸ σῶμα
 » ἡμῶν, ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστὶ
 » (ἀ. Κορινθ. ζ', 19). » —β.) Καθὼ ὁ Θεὸς διὰ
 πολλῶν θαυμάτων τὰ σεβάσματα τῶν Ἁγίων Λεί-
 ψανα τετίμηκεν· οἷον ἡ μηλωτὴ τοῦ Ἡλιοῦ τὰ
 τοῦ Ἰορδάνου ρεῖθρα διεχώρισε· « Καὶ ἔλαβεν Ἡ-
 » λίου τὴν μηλωτὴν αὐτοῦ, καὶ εἰλῆσε καὶ ἐπά-
 » ταξε τὸ ὕδωρ, καὶ διηρέθη τὸ ὕδωρ ἐνθα καὶ
 » ἐνθα (Δ'. Βασ. β'. 8). » Διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Λεί-
 ψάνου τοῦ Ἐλισσαιέ ἠγέρθη ὁ νεκρός· « Καὶ ἐγέ-
 » νετο αὐτῶν θαπτόντων τὸν ἄνδρα, καὶ ἰδοὺ εἶ-
 » δον τὸν μονόζωνον, καὶ ἔρριψαν τὸν ἄνδρα ἐν
 » τῷ τάφῳ Ἐλισσαιέ· καὶ ἐπορεύθη, καὶ ᾗψατο
 » τῶν ὀστέων Ἐλισσαιέ, καὶ ἔζησε, καὶ ἀνέστη
 » ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ (Δ'. Βασ. ιγ', 21). » Πολ-
 λοὶ ἀσθενοῦντες, διὰ τῶν σουδαρίων καὶ σιμικιν-
 θίων τῶν Ἀποστόλων ἰάθησαν· « Ὡστε καὶ ἐπὶ
 » τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιφέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτός
 » αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάττε-
 » σθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους, τὰ τε πνεύματα τὰ
 » πονηρὰ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν (Πράξ. ιθ'. 12). »

Καὶ ὁ Χρυσόστομος (Ὁμιλ. ις', ἐν τῇ β'. Κορ.) πολλὰ τεράσια ἰστορεῖ καθ' αὐτὸν γεγονέναι παρὰ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς τῶν Ἁγίων τύμβους. Καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος γράφει ὅμοια συμβῆναι ἐν τῇ εὐρέσει τῶν Λειψάνων τῶν Ἁγίων Γερβασίου καὶ Προτασίου (Βιβλ. Θ'. Περὶ Ἑξομολ. Κεφ. ζ'). Ἐπὶ δὲ (Βιβλ. ΚΒ'. Περὶ Πόλ. Θεοῦ Κεφ. η') τὰ αὐτὰ ἱστοροῦνται καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Πρωτομάρτυρος καὶ Ἀρχιδιακόνου Στεφάνου.

ζ'. Πρὸς δὲ τούτοις τὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἁγίων Εἰκόνας δεῖ ἡμᾶς σέβασθαι, καθάπερ ἡ ἐν Νικαίᾳ Β'. Σύνοδος ἀπεφάνητο κατὰ τῶν Εἰκονομάχων, κατὰ τὸ ἔτος ΨΠΕ (α). Οὐ μόνον διότι αἱ Εἰκόνες ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὰ ἴδια πρωτότυπα, ἀλλὰ καὶ ὅτι δι' αὐτῶν ἐπὶ τὴν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε καὶ μίμησιν ἀναγόμεθα. Καὶ γὰρ, « Ἡ » τιμὴ τῆς Εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαί-
 » νει » κατὰ τὸν Οὐρανοφάντορα Βασίλειον. Καὶ ὁ Ἱερὸς Ἀμβρόσιος φησὶν « Ὅστις τὴν τοῦ βα-
 » σιλέως εἰκόνα στεφανοῖ, ταύτην τιμᾷ ὅς τις δὲ
 » τοῦ ἀνδριάντος τοῦ βασιλέως καταφρονήσει,
 » ὕβριν αὐτῷ ἐμποιεῖ (Ἑρμ. ἐν τῷ ριή. ψαλμ.). »
 ζ'. Ἐστὶ δὲ αὕτη ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν Λειψάνων καὶ Εἰκόνων. Τὰ λείψανα γὰρ μείζονος δεῖ-

(α) Κατ' ἄλλους συνεκροτήθη ἡ Σύνοδος αὕτη, ἥτις ἐστὶν ἡ Ζ'. Οἰκουμενικὴ, ἐν ἔτει 788 ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου υἱοῦ τοῦ Λέοντος καὶ τῆς Εἰρήνης. Βλ. *Dizionario portatile dei Concilj*. Magliaso M. DCCC. XXXVI ἐν τῇ λέξει Nicea. pag. 246. (Ὁ Ἐκδότης.)

ται τιμῆς τῶν Εἰκόνων· ὁ Σταυρός, φέρ' εἶπεῖν, ἐν ᾧ ὁ Χριστὸς προσηλώθη, μείζονος ἢ ἡ Εἰκὼν αὐτοῦ δεῖται τιμῆς. Καὶ γὰρ τὰ μὲν λείψανα διὰ τῆς αὐτῶν ἀφῆς καὶ χρήσεως, καθ' ἣν ὑπηρετοῦν, τῷ Θεῷ ἀφιερώθησαν· αἱ δὲ Εἰκόνες, διὰ μόνης τῆς παραστάσεως, πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ πρὸς τοὺς Ἁγίους ἀναφέρονται. — Ἐφην (αὐτόθ. 5.), Τὰς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἁγίων Εἰκόνας. Καὶ γὰρ περὶ τῶν Εἰκόνων τῆς Θεότητος, ἡ Ἐκκλησία οὐδεμιᾷ χρήσει κέχρηται· μᾶλλον δὲ ἀπαγορεύει αὐτάς ἢ ἐν Νικαίᾳ Β'. Σύνοδος· τοῦτοις τοῖς ῥήμασιν—« Οἱ Πιστοὶ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀκατανοήτου » τὴν εἰκόνα, οὐδέποτε ἐποίησαν. »—Ἀπὸ δὲ τοῦ Θ'. Αἰῶνος ἤρξατο γίνεσθαι χρήσις τοῦ ιστορίζειν τὸν Θεὸν ἐν ἐκείνῃ τῇ μορφεῇ, καθ' ἣν ἐφάνη τοῖς Πατριάρχαις καὶ Προφῆταις· οἷον τῷ Δανιὴλ, ὃς φησιν « Ἐθεώρουν ἕως ὅτου θρόνοι ἐτίθησαν, » καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο, καὶ τὸ ἐνδύμα » αὐτοῦ ὥσεὶ χιὼν λευκὸν, καὶ ἡ θρίξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὥσεὶ ἔριον καθαρὸν, ὁ θρόνος αὐτοῦ » φλόξ πυρὸς, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον (Δαν. » ζ', 9). » Καθάπερ καὶ οἱ Ἄγγελοι, εἰ καὶ ἀσώματοι, ἔτι δὲ καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐξωγραφοῦντο πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Β'. Συνόδου, καθ' ἣν ἐφάνησαν μορφήν· καθάπερ αὐτοὶ οἱ Πατέρες διαμαρτύρονται.

Ἐ ν σ τ ᾱ σ ε ι ς.

Α'. Ἀσεβὲς καὶ ὅλως ἄτιμόν ἐστι τοὺς Χριστιανούς σέβεσθαι τὸν Σταυρὸν, ἐν ᾧ ὁ Χριστὸς προσήλωται.

Λύσις. Φαμέν τὴν ἀσέβειαν ταύτην εἶναι παρ' Ἑλλήσι καὶ Ἰουδαίοις, οἷς ὁ τοῦ Χριστοῦ Σταυρὸς σκάνδαλον ἦν καὶ μωρία· « Αὐτοῖς δὲ τοῖς » κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι . . . δύναμις » Θεοῦ καὶ σοφία (ἀ. Κορ. α', 24). » καὶ τρόπαιόν ἐστι τοῦ νικητοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς αὐτῷ τῷ ξύλῳ τοῦ Σταυροῦ νενίκηκε τὸν κόσμον, οὐχὶ δὲ ὀπλοῖς. Καὶ καθέδρα τοῦ διδάσκοντός ἐστι, καὶ Βῆμα τοῦ Κριτοῦ, ἐξ οὗ « Ἀπεκδυσάμενος τὰς » ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρ- » ῥησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ (Κολοσ. » β', 15). »

Β'. Εἰ δὲ σέβασθαι τὸν Σταυρὸν, διότι ἐν αὐτῷ ὁ Χριστὸς προσήλωται, τούτου χάριν καὶ τὸν πῶ- λον, ἐφ' ὃν ὁ Χριστὸς ἦν καθήμενος· ἐτι δὲ καὶ τὸ τοῦ προδότου στόμα, ὅστις ἐφίλησε τὸν Χριστόν.

Σημ. Φαμέν ὅτι ταῦτα καθ' ἑαυτὰ τιμᾶσθαι δοκεῖ, ἅπερ αἰσθήσει τε ἢ λόγῳ κεκόσμηται (α).

(α) Τούναντίον ἐμοὶ δοκεῖ. Καὶ γὰρ — ἀ.) Ὁ μὲν πῶ- λος, εἰ καὶ αἰσθήσεως ἦν μετέχων, οὐχὶ μὲν τοι καὶ δια- νοίας, καὶ ἐπομένως οὐκ ἠδύνατο κατανοῆσαι τίς ἦν ὁ ἐπ' αὐτὸν καθήμενος· ὅθεν οὐδὲ ἁγιασμοῦ οὐδὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἠδύνατο μετασχεῖν. Τὸ δὲ στόμα τοῦ προδότου, εἰ καὶ αὐτὸς ἦν κεκοσμημένος τῷ λόγῳ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, οὐδεμιᾶς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἢ ἁγια- σμοῦ μετέσχεν ἐκ τοῦ πρὸς τὸν Χριστόν φιλήματος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἦν καπηλεύων τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ· καὶ καθ' ἑαυτὸν τὴν προδοσίαν ἐμελέτα, ὅπως λάβῃ τὰ ὑποσχεθέν- τα τριάκοντα ἀργύρια, ἣν καὶ ἐπραγματοποίησατο διὰ τοῦ φιλήματος. Ὅθεν πάσης τοῦ Χριστοῦ χάριτος ἦν ἄμοι-

Τὰ δὲ ἄψυχα, οἷον ὁ Σταυρός, οἱ ἥλοι καὶ ὁ ἀκάνθινος στέφανος, παρ' οὐδεμιᾶς λογίζονται τιμῆς, εἰ μὴ σχετικῶς πρὸς τὸ περιφανὲς πρόσωπον, ᾧ ὑπουργοῦσιν. Οὕτω τὸ σκῆπτρον καὶ τὸν στέφανον τοῦ βασιλέως σεβόμεθα, οὐχὶ δὲ καὶ οὓς ἔσχεν ἵππους.

Γ'. Ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει τὰς Εἰκόνας. « Οὐ
» ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοιώ-
» μα (Ἐξοδ. κ', 4). » Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Πρὸς δὲ τὸ προηγούμενον λέγομεν. Ἀληθῶς ἡ τῶν Εἰκό-

ρος ὁ προδότης· διὸ καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο.—β'.) Διότι οὔτε ὁ πῶλος, οὔτε τὸ τοῦ προδότου στόμα, εἰσὶ τὰ ὄργανα, δι' ὧν ὁ Χριστὸς ὑπέστη τὸ σωτήριον πάθος, ἀλλ' ὁ Σταυρός.—γ'.) Διότι ἀπαιτεῖται ἡ διάθεσις εἴτε προαίρεσις ἐκ μέρους τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ λαβεῖν τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ. Ἦτι· διάθεσις εἴτουν προαίρεσις δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν οὔτε ἐν τῷ πῶλῳ, οὔτε ἐν τῷ προδότῃ Ἰούδᾳ. Ὅθεν καὶ ὁ Ἱερὸς Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας φησὶν. « Οὐκ
» ἐν τῷ ὄνῳ τὸν διαβόλον ὁ Χριστὸς κατήργησε καὶ τοὺς
» δαίμονας· οὐδὲ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο, ἀλλ'
» ἐν τῷ Σταυρῷ. Ὅθεν ὄνους μὲν ὁρῶντες οἱ δαίμονες,
» οὐ τρέμουσιν, οὐδὲ φοβοῦνται. Σταυρὸν δὲ πολλὰκις
» ὁρῶντες τρέμουν καὶ φρίττουσι καὶ καταργοῦνται καὶ
» διώκωνται. » Καὶ πάλιν.—α' Ἡ τοῦ Ἰούδα προαίρε-
» σις, τοῦ διαβόλου κληῖσις· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἰσῆλθεν, ἀλλ'
» ἤρρε τὸ τῆς ψυχῆς καταγώγιον. » Βλ. Ἀπόκρ. Ἀθ.
Ἀλεξ. ἐν τῇ Μ. Ἑρωτήσ. Τόμ. Β'. σελ. 346. Καὶ Λόγ.
εἰς τὴν προδοσ. τοῦ Ἰούδ. σελ. 670. Ἐκδ. Coloniae
M. DC. LXXXVI. (Ὁ Ἐκδότης.)

νων χρήσις ἀπηγορεύθη παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, καθάπερ καὶ ἡ βρώσις τοῦ υἱοῦ κρέατος· ἀλλ' αἰτιαῦται ἐντολαί, ὡς τῆς ἐβραϊκῆς ὀρησκείας τελεῖται παρὰ Χριστοῦ κατήργηται. Ὅθεν, ὥσπερ τοῖς Χριστιανοῖς ἔξεσιν ἐσθίειν υἱον κρέας, οὕτω καὶ ζωγραφεῖν εἰκόνας. Ἐτι δὲ ἡ χρῆσις τῶν Ἁγίων Εἰκόνων οὐκ ἔστι δόγμα Πίσεως, οὐδὲ ἀναγκαία πρὸς σωτηρίαν, καθότι μηδὲ ἐν Εὐαγγελίοις προστέτακται. Παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲ μόνον ἐστὶ παράδοσις. Διόπερ οἱ Ἰουδαῖοι ἐκ τοῦ Παλαιοῦ Νόμου πρὸς τὸν Εὐαγγελικὸν μεταγόμενοι, οἰκονομικῶς παρὰ τῶν Ἀποστόλων οὐκ ἐπιτάττοντο πρὸς τὴν τῶν Εἰκόνων προσκύνησιν, ἵνα μὴ, ὡς εἰδῶλα τὰς Εἰκόνας νομίσαντες, τὸ Εὐαγγέλιον ἀποτρέψωνται. Ἡ Ἐκκλησία τοιγαροῦν ἀπεφῆνατο τὰς Εἰκόνας ἐν τοῖς Ναοῖς ἐντίμως εἶναι καὶ τηρεῖσθαι, πρὸς παράδειγμα δηλ. καὶ εὐσεβῆ μνηεῖαν τῶν ἀρετῶν, ἃς ὁ Χριστὸς ὁ Μεσίτης τῶν ἀνθρώπων, καὶ Κεφαλὴ ἐν τοῖς αὐτοῦ μέλεσι κατειργάσατο. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων, καὶ ἡ προσκύνησις τῶν Ἱερῶν Λειψάνων τε καὶ Εἰκόνων, εὐαρεστοῦσι τῷ μεσίτῃ ἡμῶν Χριστῷ, ὡσανεὶ ὑπομνήματα ὄντα καὶ ἐμφανεῖς μαρτυρίαι τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως.

ΣΗΜ. Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγομεν, ὅτι τὰ τῶν Ἁγίων λείψανα καὶ Εἰκόνες οὐ δεῖ σέβεσθαι ἀπολύτως, ἀλλὰ σχετικῶς· διότι ἐν αὐτοῖς οὐδεμία ἀπόλυτος ὑπεροχὴ ἐστίν, ἀλλὰ σχετική. Ἐτι δέ, διότι καὶ τὸ λογικὸν ποίημα οὐ δεῖ ὑποτάσσασθαι τοῖς ἀψύχοις.—Πρὸς τούτοις· τὰ Ἱερὰ Λεί-

« ἐπὶ τὴν θείαν Ἐνανθρωπήσας Πρα-
 γματεῖαν, ἐπόμενον εἶπεν περὶ τοῦ Χριστοῦ
 Χάρitos, καθὼς ἐστὶν ἀποτέλεσμα αὐτῆς, κατὰ τὸν
 Ἀποστολὸν Παύλον, « Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ
 Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐ-
 λογῆσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν
 τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ (Ἐφεσ. α, 3). » Καὶ
 ὁ Ἀποστολὸς Πέτρος. « Δι' αὐτὰ μέγιστα ἡμῶν
 καὶ τίμια ἐπαγγέλματα δωρηται, ἵνα διὰ τοῦ-
 » των γίνεσθε θείας κοινωνοὶ φύσεως (6. Πέτρ.
 α, 4). » Ἔστω τοίνυν.

ΧΑΡΙΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Ε.

ψαλα καὶ Εὐχὰς μάλλον ἢ ἥττον δεῖ τιμασθαι ἢ
 σεβασθαι, κατὰ τὴν μέλλουσα ἢ ἐλάττωσα ὑπεροχὴν
 τοῦ προσώπου, ἣν παριστῶσιν. ὅσον μέλλουσα τιμὴν
 δεῖ ἀποδιδεσθαι τῷ Σταυρῷ, ἐν ᾧ ὁ Χρὶς προσ-
 ῶται, ἢ τῷ τοῦ Πέτρον. Ὁσαύτως καὶ τῇ Εὐχῇ
 τοῦ Χριστοῦ μάλλον ἢ τῆς Θεοδόχου.

ψανα καὶ Εἰκόνες μᾶλλον ἢ ἦπτον δεῖ τιμᾶσθαι ἢ
σέβεσθαι, κατὰ τὴν μείζονα ἢ ἐλάττονα ὑπεροχὴν
τοῦ προσώπου, ἣν παριστῶσιν· οἷον μείζονα τιμὴν
δεῖ ἀποδίδεσθαι τῷ Σταυρῷ, ἐν ᾧ ὁ Χριστὸς προσή-
λωται, ἢ τῷ τοῦ Πέτρου. Ὡσαύτως καὶ τῇ Εἰκόνι
τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ἢ τῆς Θεοτόκου.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΧΑΡΙΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Μετὰ τὴν τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως Πραγ-
ματείαν, ἐπόμενον εἰπεῖν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ
Χάριτος, καθό ἐστιν ἀποτελεσμα αὐτῆς, κατὰ τὸν
Ἀπόστολον Παῦλον, « Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ
» Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐ-
» λογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν
» τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ (Ἐφεσ. α', 3). » Καὶ
ὁ Ἀπόστολος Πέτρος· « Δι' ὧν τὰ μέγιστα ἡμῖν
» καὶ τίμια ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τού-
» των γίγνεσθε θείας κοινωνοὶ φύσεως (β'. Πέτρ.
» α', 4). » Ἐστω τοίνυν.

ΚΕΦ. Α'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ
ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

ά. **Η** χάρις τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ, Δῶρον τοῦ Θεοῦ ὑπερφυσικόν, δωρεάν χορηγούμενον, δεδομένον τῷ πεπτωκότι ἀνθρώπῳ διὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀξιομάτων, κατὰ σχέσιν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν.

Λέγεται ά.) Δῶρον τοῦ Θεοῦ ὑπερφυσικόν, "Ὅπως ἡ τοῦ Χριστοῦ Χάρις διαφέρει τῶν φυσικῶν δωρημάτων· οἷα ἐστὶν ἡ δημιουργία καὶ ἡ συντήρησις, ἃ εἰσι δῶρα παρὰ Θεοῦ δωρεάν χορηγούμενα, ἀλλὰ φυσικά.

Λέγεται β'). Δωρεάν χορηγούμενον, "Ἵνα δηλώσωμεν τὴν χάριν μὴ ἐκ τῶν προλαβόντων ἔργων, ἀλλὰ δωρεάν χορηγεῖσθαι. "Ἄλλως δὲ ἡ χάρις οὐκ ἂν εἴη χάρις ἀλλὰ μισθός, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Εἰ δὲ χάριτι, οὐκ ἔτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ » ἡ χάρις οὐκ ἔτι γίνεται χάρις. Εἰ δὲ ἐξ ἔργων, » οὐκ ἔτι ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκ ἔτι ἐστὶν » ἔργον (Ῥωμ. ιά, 6). »

Λέγεται γ'). Δεδομένον τῷ πεπτωκότι ἀνθρώπῳ, "Ὅπως δηλώσωμεν τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπλῶς δωρεάν χορηγούμενην. Καὶ γὰρ τὸ δῶρον τῷ ἐχθρῷ χαριζόμενον, μᾶλλον δῶρον ἐστὶν, ἢ τῷ φίλῳ χορηγούμενον, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡ- » μᾶς ὁ Θεός, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν » Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. . . . ἐχθροὶ ὄντες

» κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (Ῥωμ. έ, 8. 10)».

Λέγεται δ΄.) Διὰ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀξιωμαίων, Ὅπως διαφέρῃ ἡ χάρις ταύτης τῆς κατὰστάσεως, τῆς τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν προτοπλάστων χάριτος ὄντων ἐν καταστάσει ἀθωότητος, ἥτις χωρὶς τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀξιωμαίων αὐτοῖς δεδῶρηται.

Λέγεται έ.) Κατὰ σχέσιν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Καὶ γὰρ ἡ χάρις σπóρος ἐστὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς· μηδὲ δι' ἄλλο δίδεται, εἰ μὴ ἵνα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύσιν ἀξιωθῶμεν.

ΚΕΦ. Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

α. Διττὴ ἐστὶν ἡ τοῦ Χριστοῦ χάρις. Ἡ μὲν, Ἐξωτερική· οἷον ἡ διάταξις τῶν Μυστηρίων—Τὸ κήρυγμα τοῦ Θεοῦ λόγου, κ.τ.λ. Ἡ δέ, Ἐσωτερική· οἷον ἡ Πίστις — Ἡ Ἐλπίς — καὶ ἡ Ἀγάπη. Περὶ ταύτης τῆς ἐσωτερικῆς χάριτος ὧδε λεχτέον.

β'. Ἡ ἐσωτερική χάρις διττὴ ἐστὶ· δηλ. Χάρις δωρεὰν διδομένη—καὶ Χάρις εὐποιουσα. Ἡ δωρεὰν διδομένη χάρις ἐστὶν ἐκείνη, ἥτις πρὸς τὴν τῶν ἄλλων σωτηρίαν χορηγεῖται· οἷον τὸ χάρισμα τῶν θαυμάτων — ἡ ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας,

καὶ ἐπιτελεῖν τὰ Μυστήρια. Χάρις δὲ εὐποιούσα ἐστὶν ἐκείνη, ἥτις πρὸς ἰδίαν τοῦ λαμβάνοντος σωτηρίαν ἀνήκει· οἷον ἡ Πίστις—ἡ ἀγάπη κ.τ.λ. Λέγεται δὲ εὐποιούσα, διότι ὀρθῶς πρὸς τὸν Θεὸν διατίθῃσι καὶ ἐτοιμάζει τοὺς ταύτην λαβόντας· οὐ γὰρ δύναται μὴ εἶναι εὐάρεστον τῷ Θεῷ τὸν ὀρθῶς καὶ καλῶς διακείμενον πρὸς αὐτόν.

γ'. Ἡ δωρεὰν διδομένη χάρις, καὶ ἡ εὐποιούσα, εἰσὶ χαρίσματα διαφόρου τάξεως. Καὶ γὰρ ἡ δωρεὰν διδομένη χάρις καθ' ἑαυτὴν διατίθῃσι τὸν λαμβάνοντα πρὸς τὸ τελειοῦν τὰ λογικὰ ποιήματα· ἡ δὲ εὐποιούσα διατίθῃσι τὸν λαμβάνοντα μόνον πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ ἄνθρωπος τοίνυν οὐκ ὀρθῶς χρᾶται τῇ δωρεὰν διδομένη χάριτι, ἄνευ τῆς εὐποιούσης χάριτος. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· «Πολ-
» λοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, Κύ-
» ριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προσητεύσαμεν, καὶ τῷ
» σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ
» ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε
» ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς·
» ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνο-
» μίαν (Ματθ. ζ', 22, 23)».

δ'. Ἐννέα παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπαριθμοῦνται αἱ δωρεὰν διδόμεναι χάριτες, τούτοις τοῖς ῥήμασι. «Ὡ μὲν.... διὰ τοῦ Πνεύματος δί-
» δοται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως
» Ἐτέρω δὲ πίστις (οὐχὶ ἡ Θεολογικὴ, ἥτις ἐστὶ χάρις εὐποιούσα, ἀλλὰ τὸ χάρισμα τοῦ ἐξη-
γεῖν τὰ τῆς Πίστεως μυστήρια, καὶ τὸ θάρρος θεό-
θεν χορηγούμενον τοῦ ποιεῖν θαύματα) «.... ἄλλω

» δὲ χαρίσματα ἰαμάτων.... ἄλλω δὲ ἐνεργήματα
 » δυνάμεων, ἄλλω δὲ προφητεία, ἄλλω δὲ διακρί-
 » σεις πνευμάτων, ἐτέρω δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλω
 » δὲ ἑρμηνεῖα γλωσσῶν (ἀ. Κορ. ιβ', 8—10)».

ἐ. Προσέτι ἡ εὐποιοῦσα χάρις διαιρεῖται εἰς
 — Κατ' ἐνέργειαν — καὶ Καθ' ἑξιν χάριν.
 Κατ' ἐνέργειαν δὲ χάρις ἐστὶ, Φωτισμὸς τοῦ
 νοός, ἥτοι ὑπερφυσικὸς λογισμὸς ἐν τῇ διανοίᾳ,
 καὶ εὐσεβὴς διάθεσις ὁμοίως ὑπερφυσικὴ ἐν τῇ θε-
 λήσει. Καθ' ἑξιν δὲ ἐστὶ, χάρις τῆς ψυχῆς
 σταθερῶς αὐτῇ προσκολλημένη· καὶ ταύ-
 την τελειοῦσα ὡς ἀγιάζουσα χάρις.

Ἐνστασις.

Ἡ χάρις ἐστὶ δῶρον δωρεάν παρὰ Θεοῦ διδόν-
 μενον. Ἀλλὰ μὴν ὁ φωτισμὸς οὐκ ἔστι δῶρον
 Θεοῦ, ἀλλ' ἀποτέλεσμα τῶν καθ' ἑξιν δώρων, καὶ
 ἐνέργεια παρ' ἀνθρώπου ἐξερχομένη. Ἄρα ὁ φω-
 τισμὸς οὐκ ἔστι κατ' ἐνέργειαν χάρις.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν ἐλάττονα, ἥς τὴν
 βεβαίωσιν διαιροῦμεν. Ἐστὶν ἐνέργεια παρ' ἀνθρώ-
 που ὑπερφυσικῶς ἐξερχομένη, ὁμολογοῦμεν. Φυ-
 σικῶς δὲ ἀποφάσκομεν. Ὡς περ γὰρ ἡ μακαρία
 ὄρασις καὶ ἡ μακαρία ἀγάπη, εἰ καὶ ἐνέργειαι τυγ-
 χάνουσιν, ἐκ τῆς διανοίας καὶ θελήσεως τῶν μα-
 καρίων ἐξερχόμεναι, εἰσὶ μὲν τοὶ δῶρα Θεοῦ· διότι
 ἐκφύονται ἐκ τῆς διανοίας καὶ θελήσεως φυσικῶς
 ἐργαζομένων, ἀλλ' ὑπερφυσικῶς παρὰ Θεοῦ ὑψου-
 μένων, οὕτω καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ νοός, καὶ ἡ εὐ-

σεβῆς ἔφεσις εἶπουν διαθέσις, καὶ ἡ βούλησις, εἰσὶ κατ' ἐνέργειαν χάριτες. Καὶ γὰρ ἐκ τῆς διανοίας καὶ θελήσεως διὰ τῶν φυσικῶν δυνάμεων αὐτῶν οὐκ ἐξέρχονται, ἀλλὰ διὰ τινος θείας κινήσεως, καὶ ταύτης ὑπερφυσικῆς.—'Αρα αἱ ἀγαθαὶ ἡμῶν πράξεις εἰσὶ δῶρα Θεοῦ, ἵνα ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶται, οὐχὶ δὲ ἐν ἑαυτῷ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν » ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' » ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ (β'. Κορ. γ', 5).»

ζ'. Διαιρεῖται τριχῶς ἡ Καθ' ἑξὶν χάρις — α.) Εἰς χάριν ἀγιάζουσαν ἢ τε δικαιοῦσαν, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος καθίσταται εἰδικῶς δικαίος—β.) Εἰς ἀρετὰς παρὰ Θεοῦ ἐμπνευσθείσας, ὡς ἐστὶν ἡ Πίστις, ἡ Ἐλπίς, κ.τ.λ. — γ.) Εἰς τὰ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος χαρίσματα, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος διατίθεται πρὸς ἔργα ὑπερφυσικά.

ζ'. Ὡσαύτως ἡ Κατ' ἐνέργειαν χάρις ἐστὶ τριπλῆ.—α.) Προλαμβάνουσα — Ἐγείρουσα — καὶ Ἐνεργοῦσα. Ἔστι δὲ Θεὸς λογισμὸς καὶ κίνησις εἶπουν διαθέσις τῆς θελήσεως, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος, ὢν ἁμαρτωλὸς, ἐγείρεται πρὸς τὸ ἀγαθόν.—β.) Ἀντιλαμβάνουσα—Συνεργοῦσα — καὶ Συναγωνιζομένη. Ἔστι δὲ, ὑπερφυσικὴ τοῦ Θεοῦ βοήθεια, δι' ἧς ἐνδυναμουμένη ἡ θέλησις ἐλευθέρως συγκατατίθεται τῇ ἐγχειροῦσῃ χάριτι. — γ.) Συνεπομένη. Δι' ἧς στερεοῦται ἡ θέλησις ἐν τῷ κατὰ πρόθεσιν ἀγαθῷ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἐπιτέλεσιν. Καὶ γὰρ ἐν τῇ ἐπιτε-

λέσει μαίζονός ἐστι δυσχερείας, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἐνίοτε τὸ κατὰ πρόθεσιν ἀγαθὸν οὐ τελειοί.

ή. Ἡ προλαμβάνουσα εἴτουν ἐγείρουσα χάρις διαιρεῖται — α.) Εἰς Δραστικήν. — β.) Εἰς Ἀρκοῦσαν. Περὶ ταύτης δὲ τῆς διαιρέσεως κατὰ μέρος λεχθήσεται, μετὰ τὴν ἐκθεσιν τῆς ἀνάγκης τῆς κατ' ἐνέργειαν χάριτος.

ΚΕΦ. Γ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤ' ΕΝΕΡΓΕΙΑΝ
ΧΑΡΙΤΟΣ.

α. Οὐκ ἔστιν, ὅστις δύναται, ἀνευ τῆς κατ' ἐνέργειαν χάριτος, γινῶναι τὸ ἀληθές, θέλειν καὶ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθὸν καθ' ὑπερφυσικὴν ἀφορμὴν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Κατὰ δὲ τὴν φυσικὴν ἐνίοτε δύναται, μὴ μὲν τοι ἱκανὴν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ταῦτα εἰσάγειν. — Τὸ πρῶτον μέρος ταύτης τῆς προτάσεώς ἐστι, Δόγμα Πίστεως. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· « Καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύ-
» νатаι καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνη
» ἐν σῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν
» ἐμοὶ μείνητε. . . . Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε
» ποιεῖν οὐδέν (Ἰωάν. ιε', 4. 5). » Καὶ ὁ Ἀπό-
στολος Παῦλος· « Ὡχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀφ' ἑαυ-
» τῶν λογίσασθαι τι ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἱκα-
» νότης ὑμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ (β'. Κορ. γ', 5). » Καὶ
γὰρ, καθάπερ τὸ αἶσθημα οὐ δύναται ἐξέρχεσθαι
εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς αἰσθητικῆς καὶ ἡ λογικὴ ἐνέργεια,

εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς λογικῆς, οὕτω καὶ ἡ ὑπερφυσικὴ ἐνέργεια οὐ δύναται ἐξέρχεσθαι, εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς ὑπερφυσικῆς. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται ὑπερφυσική, καθότι ὑπερβαίνει πάσας τὰς τῆς φύσεως δυνάμεις.

Ἄρα οἱ αἵρετικοί, οἷον οἱ Λουθηροκαθινισταί, ὡς στερούμενοι τοῦ τῆς Πίστεως Θείου φωτός, κακῶς φρονῶσιν, οἵτινες οὐ πιστεύουσι τὰ ὑπερφυσικά μυστήρια, οἷον τῆς Ἀγίας Τριάδος, καὶ τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως κατὰ τρόπον ὑπερφυσικόν· ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην πειθῶ, καθάπερ, καὶ οἱ Ἑθνικοὶ Φιλόσοφοι ἐπίστευον τὴν αἰδίον τοῦ Θεοῦ δυνάμιν τε καὶ θεϊότητα γινώσκοντες αὐτὴν οὐχ ὑπερφυσικῶς, ἀλλὰ κατὰ φυσικὴν ἀφορμὴν, δηλ. διὰ τῆς τῶν ποιημάτων μαρτυρίας.

Ἄρα ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τοῦ λόγου, οὐ δύναται διατίθεσθαι πρὸς τὴν χάριν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· «Οὐ
» τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ
» ἐλεοῦντος Θεοῦ (Ῥωμ. θ', 16)». Καὶ γὰρ ἡ φυσικὴ ἐνέργεια οὐδεμίαν ἔχει ἀναλογίαν τε καὶ τάξιν πρὸς τὴν ὑπερφυσικὴν μορφήν, ἥτις ἐστὶν ἡ χάρις. Ὅθεν ἐν ταῖς Ἱεραῖς Γραφαῖς, ἡνίκα λέγεται, «Ἐπιστράφητε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφή-
» σάμαι πρὸς ὑμᾶς (Μαλαχ. γ', 7)»· τὸ ἐλεύθερον ἡμῶν ἐμφανίζει. Ἡνίκα δὲ λέγεται· «Ἐπιστράφον ἡμᾶς, Κύριε, πρὸς σέ, καὶ ἐπιστραφησό-
» μεθα (Θρῆν. ε', 21)»· ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς προσλαμβάνειν.

Ἄρα ἡ καθ' ἑξιν εἶπουν ἀγιαζούσα χάρις, οὐ δύναται ἀληθῶς λέγεσθαι χάρις ἱκανοῦσα, εἶπουν ἀρχοῦσα πρὸς σωτηρίαν. Καὶ γὰρ ὁ δίκαιος ἐξ αὐτῆς οὐ δύναται ἐνεργεῖν, μὴ διὰ τῆς κατ' ἐνέργειαν χάριτος προληφθεὶς τε καὶ ἀντιληφθεὶς. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· « Ὡς περ γὰρ » ὁφθαλμὸς σώματος ὑγιῆς ὢν, χωρὶς τοῦ φω- » τός, οὐ δύναται ὁρᾶν, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος » τελείως δικαιοῦν, ἄνευ τοῦ αἰωνίου φωτός » τῆς δικαιοσύνης, οὐ δύναται ὁρθῶς ζῆν (Βιβλ. » Περὶ φυσ. καὶ Χάριτ. Κεφ. ις'). ».

Ἐνστάσεις.

Α'. Αἱ προσευχαὶ καὶ ἐλεημοσύναι ἦσαν ὑπερφυσικαὶ ἐνέργειαι ἐν τῷ Κορνηλίῳ, καθὼ διαθέσεις πρὸς τὸ Βάπτισμα καὶ ἀγιασμόν (Πράξ. 1'. 1. 2.). Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἦσαν ἐκεῖναι ἐκ τῆς χάριτος. Καὶ γὰρ ἡ πρώτη χάρις ἐστὶν ἡ Πίστις, ἥς ἐστερεῖτο ὁ Κορνήλιος. Ἄρα ἐν τῷ Κορνηλίῳ ἡ κατ' ἐνέργειαν χάρις οὐχ ὑπῆρχε.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν ἐλάττονα, ἥς τὴν βεβαίωσιν διαιροῦμεν. Πρώτη χάρις ἐστὶν ἡ Πίστις, ὡς ἀπαρχομένη καὶ συνεπτυγμένως, ὁμολογοῦμεν. Ἔστι πίστις τελεία καὶ ἀνεπτυγμένως, ἀποφάσκομεν. Καὶ γὰρ Πίστις ἀπαρχομένη ἐστὶν ὑπερφυσικὸς φωτισμὸς τε καὶ κίνημα· οἷα καὶ ἐν τῷ ἀπίστῳ δύναται εἶναι, ὅστις τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίν ἀγνοεῖν οὐ δύναται· τοῦλάχιστον τῷ φυσικῷ φωτί, εἶπουν ἀγνοία ἀληθείας (Πραγμ.

ζ'. Κεφ. Α'. Παράγρ. β'. § α.)· και δι' ἧς ὁ Κορνήλιος λέγεται, « Ἄνθρωπος εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος » τὸν Θεόν (Πράξ. 1', 2)».

β'. Τῷ ποιῶντι τὸ ἀγαθόν, ὅσον ἐστὶν ἐν αὐτῷ, ὁ Θεὸς οὐκ ἀρνεῖται τὴν χάριν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος. « Ὅς τις τοιούτοις φυσικοῖς » ἀγαθοῖς ὀρθῶς κέχρηται, καὶ κρεῖττονα λήψεται (Βίβλ. 10'. Περὶ Πόλ. Θεοῦ. Κεφ. ιγ',)».

Αρα κ. τ. λ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Τῷ ποιῶντι τὸ ἀγαθόν, ὅσον ἐστὶν ἐν αὐτῷ, ὁ Θεὸς οὐκ ἀρνεῖται τὴν χάριν δι' ἐμπνεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁμολογοῦμεν. Διὰ τῶν φυσικῶν δὲ δυνάμεων αὐτοῦ, ὁ Θεὸς οὐκ ἀρνεῖται τὴν χάριν, ἀποφάσχομεν τὸ προηγούμενον. Πρόδηλος ἡ ἀληθία ταύτης τῆς διαιρέσεως.

β'. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς προῤῥηθείσης προτάσεως, ὅτι δηλ. ὁ ἄνθρωπος, ἄνευ τῆς κατ' ἐνέργειαν χάριτος, ἐνίοτε δύναται γινῶναι τὸ ἀληθές, θέλει καὶ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθόν κατὰ φυσικὴν ἀφορμὴν, μὴ μὲν τοι ἱκανὴν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν, πρόδηλόν ἐστι. Καὶ γὰρ ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις διὰ τῆς ἁμαρτίας οὐ καθόλου διεφθάρη. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· « Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς » ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ » οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιῶσι; (Ματθ. ε', 46)· » Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· « Εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς » ἀναπολογήτους. Διότι γινόντες τὸν Θεόν, οὐχ » ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν (Ῥωμ. α', » 20. 21). » Τούτοις προστιθέμεθα, ὅτι, ἄνευ τῆς

κατ' ἐνέργειαν χάριτος, οὐ δύναται τις ἠθικῶς ὁ-
λον τὸν Νόμον πληροῦν. Καὶ γὰρ εἰσὶ τινες ἐν-
τολαὶ καθ' ἑαυτὰς βαρεῖαι· οἷον ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν
ὑπὲρ τὰ πάντα, καὶ ὑπὲρ ἑαυτὸν—Θνήσκειν ὑπὲρ
τῆς δικαιοσύνης καὶ ὁμολογίας τῆς Πίστεως—
Καὶ περιπίπτειν δεινοῖς πειρασμοῖς· οὓς, ἀνευ τῆς
τοῦ Θεοῦ βοηθείας, νικᾶν οὐ δυνάμεθα.

Ἑνστασις.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησὶν· « Ἔθνη τὰ μὴ
» νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ (Ῥωμ.
» 6', 14). » Ἄρα, ἀνευ τῆς χάριτος, ὁ φυσικὸς
νόμος δύναται πληροῦσθαι.

Λύσις. Ἀποφάσχομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ
ὁ Ἀπόστολος διὰ τῆς φωνῆς φύσει ἀποκλείει
μόνον τὸν ἐξωτερικὸν νόμον, οὐχὶ δὲ τὴν ἐσωτε-
ρικὴν χάριν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Λύγουστίνος·
« Οὐχ ὅτι διὰ τῆς φύσεως ἠρνήθη ἡ χάρις, μᾶλ-
» λον δὲ διὰ τῆς χάριτος συντετήρηται ἡ φύσις·
» ὥς περ ἐγένετο ἐν τῷ Μελχισεδεκ, Ἰωβ, Κορ-
» νηλίῳ καὶ ἄλλοις, οἵτινες, ἀνευ τοῦ γραπτοῦ
» νόμου, τῷ ἀληθινῷ προσεκύουν Θεῷ (Βιβλ.
» Περὶ Γράμ. καὶ πνεύμ. Κεφ. ΚΖ'). ».

γ'. Οὐ δύναται ὁ δίκαιος, τῇ βοηθείᾳ τῆς κατ'
ἐνέργειαν χάριτος, ἐκφυγεῖν πάντα καὶ ἕκαστον
τῶν συγγνωστῶν ἁμαρτημάτων ἐν ὅλῳ τῷ δρόμῳ
τῆς ζωῆς αὐτοῦ, εἰ μὴ διὰ τινος μερικοῦ προνο-
μίου, καθάπερ περὶ τῆς Παρθένου ἢ Ἐκκλησίας δο-
ξάζει. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος· « Πολλὰ

» γὰρ πταίμεν ἅπαντες (Ἰάκωβ. γ', 2)». Καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης· «Ἐὰν εἰπώμεν ὅτι ἁμαρ-
 » τίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀ-
 » λήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν (ἀ. Ἰωάν. ἀ, 8)».

Ἔφην ἀ.) Πάντα καὶ ἕκαστον τῶν συγ-
 γνωστῶν ἁμαρτημάτων. Πολλοὶ γὰρ τῶν
 δικαίων καθαροὺς ἑαυτοὺς μετὰ τῆς χάριτος τη-
 ροῦσιν ἀπὸ πάντων μὲν τῶν κατ' ἐπίτηδες συγ-
 γνωστῶν ἁμαρτημάτων, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τῶν κατ' ἀ-
 προσεξίαν καὶ ἀσθενείαν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐ-
 γουστίνος· «Ἐν τῷ νικᾶν ἔνια, ἃ ἡ κακῶς ὀρε-
 » γόμεθα, ἢ κακῶς φοβούμεθα, ἐνίοτε πολλῶν,
 » μᾶλλον δὲ πασῶν δεῖ τῶν τῆς θελήσεως δυνά-
 » μewn, αἷς οὐκ ἐν πᾶσι τελείως δυνάμεθα χρῆ-
 » σθαι, κατὰ τὸν Προφήτην λέγοντα· «Οὐ δικαι-
 » ωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν (Ψαλμ. ρμβ'.
 » 2) (Βιβλ. Γ'. Περὶ Συγγνωσ. ἁμαρτημ. Κεφ.
 » β').». Οἷς ῥήμασιν ὁ Διδάσκαλος δείκνυσι τοῖς
 συγγνωστοῖς ἁμαρτήμασι περιπίπτειν ἡμᾶς ἐξ ἀ-
 σθενείας ἢ ἀμελείας. Ἐχουσι δὲ ταῦτα λόγον
 ἁμαρτίας· καὶ γὰρ δυνάμεθα ἀπολύτως καὶ φυσι-
 κῶς ἀποφυγεῖν αὐτά· ἄλλως δὲ οὐκ εἶχον λόγον
 ἁμαρτίας· πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν γὰρ ἐπιζητεῖται
 ἐλευθερία, τῆς ἀνάγκης ἀποκλεισμένης.

Ἔφην β.) Ἐν ὅλῳ τῷ δρόμῳ τῆς ζωῆς
 αὐτοῦ. Καὶ γὰρ πρὸς βραχὺ ὁ δίκαιος, δι' ὧν
 ἔσχε χαρίτων, δύναται καὶ ἠθικῶς εἶναι ἄνευ ἁ-
 μαρτίας. Ἀρα μενεῖ δι' ὀλοκλήρου ἡμέρας ἀδελον.
 Ἡ γὰρ τῶν Ἱερῶν Πατέρων κοινὴ δόξα, τὸν δί-
 καιον ἠθικῶς μὴ δύνασθαι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας

γρηγορεῖν οὕτως, ὥστε μὴ ἀμαρτάνειν τὸ καθόλου. « Ἐπτάκις (τῆς ἡμέρας) γὰρ πεσεῖται ὁ δούλος καὶ οὐκ ἀνίσταται. » (Παροιμ. κδ', 16) ».

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΙΚΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ.

α. Δραστική χάρις ἐστίν, Ἐνεργεία τοῦ Θεοῦ βοήθεια· δι' ἧς ἡ θέλησις ἐνεργεῖα θέλει καὶ ἐργάζεται τὸ ἀγαθὸν ἀναμφιβόλως καὶ ἀηττήτως, ἐλευθέρως μὲν τοῖς καὶ μηδαμῶς ἀναγκαίως.

Λέγεται α.) Ἐνεργεία τοῦ Θεοῦ βοήθεια. Ἐν ᾗ συμφωνοῦσιν ἡ τε δραστική καὶ ἀρκούσα χάρις. Ἀμφότερά γὰρ ἐστὶν εἶδος βοηθείας τῆς κατ' ἐνεργεῖαν χάριτος.

Λέγεται β.) Δι' ἧς ἡ θέλησις ἐνεργεῖα θέλει καὶ ἐργάζεται. Οἷς ῥήμασι δηλοῦται ἡ διαφορὰ τῆς δραστικῆς χάριτος καὶ ἀρκούσης. Αὕτη γὰρ πληροῖ τὴν δύναμιν, ὥστε δύνασθαι διὰ τῆς προσεχοῦς δυνάμεως θέλειν καὶ ἐνεργεῖν. Ἐκείνη δὲ τίθησι τὴν δύναμιν ἐν ἔργῳ, καὶ ποιεῖ ὅπως ἐργάζεται τὸ ἀγαθόν.

Λέγεται γ.) Ἀναμφιβόλως. Πρὸς τὸ δηλοῦσθαι τὴν θέλησιν οὕτω κινουμένην, εἰ καὶ δύναται τῇ θεῖᾳ κινήσει ἀνθίστασθαι, βεβαίως μὲν τοῖς οὐκ ἀνθίσταται.

Λέγεται δ.) Ἀηττήτως. Ὅπερ, κατὰ τὸν

Ἱερὸν Αὐγουστίνον, δηλοῖ τὴν θέλησιν δραστικῶς κινουμένην. Καὶ γὰρ οὔτε τὸ ἐπιθυμητικόν, οὔτε τὸ τῆς καρδίας σκληρόν, οὔτε αἱ τῶν δαιμόνων ἁρμαὶ νικοῦν αὐτὴν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δραστικῆς χάριτος.

β'. Πρόδηλον ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει τῆς πεπτωκυίας φύσεως δίδοσθαι τὴν δραστικὴν χάριν. Φησὶ γὰρ ὁ Θεός· «Καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν
» λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, καὶ δώσω ὑμῖν
» καρδίαν σαρκίνην, καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν
» ὑμῖν, καὶ ποιήσω ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασί μου
» πορεύησθε, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάξησθε καὶ
» ποιήσητε (Ἰεζεκ. λς', 26. 27)». Καὶ ὁ Χριστὸς
φησὶ· «Πᾶς ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ μα-
» θὼν, ἔρχεται πρὸς με (Ἰωάν. ε', 45)». Περὶ
ταύτης τῆς ῥήσεως οὕτω γράφει ὁ Ἱερὸς Αὐγου-
στίνος· «Ὅστις τοίνυν οὐκ ἔρχεται, οὐ λέγεται
» περὶ αὐτοῦ ἀκοῦσαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ μα-
» θεῖν, ἀλλὰ μὴ βούλεσθαι ποιεῖν ὃ μεμάθηκε
» (Βιβλ. Περὶ Χάρ. Χριστ. Κεφ. Ιθ').».

Ἔστιν, Ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει τῆς πεπτωκυίας φύσεως. Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον, «Ἡ χάρις τοῖς τε Ἀγγέλοις καὶ
» τῷ ἀθῶῳ Ἀδὰμ, ἔτι ἐν ὁδῷ οὖσιν, οὐκ ἦν δρα-
» στική καθ' ἑαυτὴν βοήθεια, δι' ἧς ἐνεργεῖα τὸ
» ἀγαθὸν ἐργάσονται ἂν, ἀλλ' ἀρκοῦσα βοήθεια,
» ἧς ἄνευ, τὸ ἀγαθὸν ἐργάζεσθαι οὐκ ἠδύναντο·
» εἰργάζοντο δὲ μετ' αὐτῆς βουλόμενοι (Βιβλ.
» Περὶ Χάρ. Χριστ. Κεφ. ΙΒ').».

γ'. Διττὴ ἐστὶν ἡ δραστικὴ χάρις.—ά.) Δι' ἧς

τις ἐργάζεται τὸ ἀγαθόν.—β'). Δι' ἧς ἐν τῷ ἀγαθῷ μένει μέχρι τέλους. Ὅπερ ἐστὶ τὸ χάρισμα τῆς ὑπομονῆς εἴτε διαμονῆς· περὶ οὗ ἔφημεν (Πραγμ. Α'. Κεφ. Η'. Παράγ. Β'. Περὶ τοῦ Χαρίσμ. τῆς Ὑπομ. εἴτε Διαμ.).

δ'. Ἀσφαλές ἐστὶ τὸ τῆς ὑπομονῆς χάρισμα διδασθαι ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ. Φησί γὰρ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Πεποιθώς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ
» ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθόν, ἐπιτελέσει
» ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ (Φιλιπ. α'. 6).»
Ἦν ῥῆσιν ἐρμηνεύων ὁ Ἱερὸς Λύγουστίνος φησίν.
« Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ μὴ
» διδασθαι κατὰ τὰ ἡμέτερα ἀξιώματα, ἀλλὰ κατὰ
» τὴν αὐτοῦ ἀπόρρητον, καὶ ταύτην δικαιοτάτην,
» σοφωτάτην τε καὶ ἀρίστην θέλησιν αὐτοῦ· οὓς
» γὰρ προέγνω....τούτους καὶ ἐκάλεσε (Βιβλ.
» II'. Περὶ τοῦ Χαρίσματ. τῆς Ὑπομ.)».

ε'. Οὐ δύναται κατ' ἀξίαν ὁ δίκαιος ἐπιτυχεῖν τούτου· ἀλλὰ μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν κατεργαζόμενος, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. «Ὁ Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν
» ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὑπὲρ τῆς
» εὐδοκίας (Φιλιπ. 6', 13.)» Καὶ γὰρ, ὥς προέφημεν (Περὶ τοῦ Χαρ. τῆς Ὑπομ.), ἡ ἀρχὴ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, δηλ. τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, καὶ τὸ ἐπιμένειν τοῖς ἀγαθοῖς, οὐ τοῖς ἡμετέροις ἀξιώμασιν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ θελήσει καὶ εὐδοκίᾳ ἀποδίδονται. Δύναται δὲ ἱκετικῶς ἐπιτυχεῖν τούτου διὰ τῆς συντόνου δεήσεως. Φησί γὰρ ὁ Χριστός·
« Ἀγρυπνεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι, ἵνα

» καταξιωθῆτε ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα τὰ μέλ-
 » λοντα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ
 » υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου (Λουκ. χά, 36).» Καὶ ὁ Ἀ-
 πόστολος Πέτρος· «Σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν
 τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι· ταῦτα γὰρ
 ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε (β'. Πέτρ. α', 10).

ΚΕΦ. Ε'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΚΟΥΣΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ.

α. Ορίζεται ἡ ἀρκοῦσα χάρις, Ἐνεργεῖα
 τοῦ Θεοῦ βοήθεια, δι' ἧς ἡ θέλησις καθί-
 σταται κραταιά ἐν τῷ πράττειν, ἢ ἐν τῷ
 ἐπιτυχεῖν ἐκεῖνου, οὐ ἄνευ, οὐ δύναται
 πράττειν, εἰ καὶ ποτε ἀνθίστασθαι δύ-
 νатаι.

Λέγεται α.) Ἐνεργεῖα τοῦ Θεοῦ βοήθεια.
 Καὶ γὰρ ἡ ἀρκοῦσα χάρις εἶδος ἐστὶ τῆς κατ' ἐ-
 νέργειαν χάριτος, ὡς εἴρηται (Αὐτόθ. Κεφ. Β'. §.
 ζ', καὶ ἡ.). Ὅθεν ἡ κατ' ἐξιν, εἴτε ἀγιάζουσα χά-
 ρις, οὐ δύναται λέγεσθαι χάρις ἀρκοῦσα.

Λέγεται β.) Δι' ἧς ἡ θέλησις καθίσταται
 κραταιά. Ὅπως δηλώσῃ ταύτην τὴν ἀρκοῦσαν
 χάριν χορηγεῖν τῇ θελήσει δύναμιν ἱκανὴν πρὸς
 τὸ ἐνεργεῖν.

Λέγεται γ.) Ἐν τῷ πράττειν ἢ ἐπιτυχεῖν
 κ.τ.λ. Καὶ γὰρ διττὴ ἐστὶν ἡ ἀρκοῦσα χάρις.—α.)
 Προσεχῆς, δι' ἧς ἀμέσως δυνάμεθα νικᾶν τοὺς
 πειρασμούς καὶ πληροῦν τὰς ἐντολάς.—β.) Πρόρ-

ρω· δι' ἧς οὐ δυνάμεθα νικᾶν αὐτοὺς, μὴ μεσα-
ζούσης τῆς προσευχῆς.

Λέγεται δ'.) Εἰ καί ποτε ἀνθίστασθαι δύ-
ναιται. Οἷς ῥήμασι δείκνυται ἡ διαφορὰ τῆς ἀρ-
κούσης καὶ δραστικῆς χάριτος. Καὶ γὰρ αὕτη, ἡ-
τοι ἡ δρασικὴ, ἀσφαλῶς τοῦ ἀποτελέσματος ἐπι-
τυγχάνει. Τῇ δὲ ἀρκούσῃ, ἐνίοτε ἡ θέλησις ἀν-
θίσταται.

β'. Ἀσφαλές ἐστὶν ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει δι-
δοσθαι τὴν ἀρκοῦσαν χάριν. Δείκνυται ἐκ τῆς Ἱε-
ραῆς Γραφῆς. « Ἐκάλουν, καὶ οὐχ ὑπηκούετε (Παρ.
» α', 24) ». Καὶ ὁ Χριστὸς φησί· « Οὐαί σοι Χορα-
» ζιν, οὐαί σοι Βηθσαιδά· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ
» Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν
» ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι
» μετενόησαν (Λουκ. Ι', 13) ». Ἐξ ὧν πρόδηλόν
ἐστὶ ταύτην τὴν χάριν, δι' ἧς ἔδει ἐπιστραφῆναι
τοὺς Βηθσαιδίτας, εἰ εἶχον καὶ οἱ ἐν Τύρῳ καὶ
Σιδῶνι ἀληθῶς ἐπεστράφησαν ἂν. Καὶ ἀλλαχοῦ·
« Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ
» καὶ τοῖς ὠσίν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ
» ἀντιπίπτετε (Πράξ. ζ', 51) ».

γ'. Ἐτι ἀσφαλές ἐστὶ διδοσθαι τὴν ἀρκοῦσαν
χάριν τοῖς δικαίοις, ἢ πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐντο-
λῆς, ἢ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πειρασμοῦ. Φησί γὰρ
ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· « Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς
» οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε,
» ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβα-
» σιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν (ἀ. Κορ.
» Ι', 13) ».

δ'. Ἐκ τῶν εἰρημένων (Πραγμ. Α'. Κεφ. ΣΤ', Παράγρ. Β'. § 5,) συνάγομεν, τὸν Θεὸν θέλειν πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι. Καὶ αὖθις ἐκ τῶν εἰρημένων (Πραγμ. Δ'. Κεφ. Ζ'. § 8,) συνάγομεν, τὸν Χριστὸν ἐκχῦσαι τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ἄρα ἔπεται ἀναγκαίως, πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ ἐκάστῳ χορηγεῖν, ἢ τοῦλάχιστον παρασκευάζειν τὰς βοήθειας, ὧν ἄνευ, τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἐπιτυχεῖν οὐ δύνανται· ὁ Θεὸς γάρ, ὡς πάνσοφος, οὐ θέλει τέλος ἀδύνατον (Πραγμ. Α'. Κεφ. ΣΤ'. Παράγρ. Δ'. § 6.). Ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον ἐστὶ πάντας καὶ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων σωθῆναι, εἰ μὴ αἱ ἀρκοῦσαι βοήθειαι αὐτοῖς χορηγῶνται. Ἄρα πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐκάστῳ αὐτῶν χορηγοῦνται αἱ ἀρκοῦσαι βοήθειαι.

ἐ. Ζητεῖται παρὰ τοῖς Θεολόγοις. Πότερον, πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις χορηγεῖται ἡ ἀρκοῦσα χάρις πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ἢ οὐ;— Ἐν ταύτῃ τῇ ἀμφισβητήσῃ, διαφόρως ἔχουσι γνώμης οἱ Θεολόγοι. Τινὲς μὲν, μεγάλης ὑπολήψεως, διισχυρίζονται οὐδεμίαν ἀρκοῦσαν χάριν χορηγεῖσθαι τοῖς ἀπίστοις· καὶ τῶν πιστῶν τοῖς ἰσχυρογνώμοσι καὶ σκληροκαρδίοις. Ἄλλοι δὲ πλείονες τὸν ἀριθμὸν, τοῦναντίον φασί· τοῦτέστι χορηγεῖσθαι πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐκάστῳ τὰς ἀρκοῦσας βοήθειας. Ἦ γὰρ τοῦ Θεοῦ θέλησις, σῶζειν πάντας καὶ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἔστιν ὀκνηρά τις ἀρέσκεια, ἀλλ' ἀπόφασις δοῦναι πᾶσι τὰς ἀρκοῦσας βοήθειας πρὸς τὸ σωθῆναι, μὴ μεσαζούσης ἐλλείψεως τινος καὶ κωλύματος

ἐκ μέρους τῶν δευτέρων αἰτίων. Ἀλλὰ μὴν οὐ δύναται εἶναι κώλυμά τι χορηγεῖσθαι τοῖς ἀπίστοις, τοῦλάχιστον τὰς πόρρω βοηθείας· φέρ' εἰπεῖν, τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν καὶ θέλησιν (Αὐτόθ. Κεφ. Β'. § 5.), ἅπερ ἔφημεν ἀνωτέρω, εἶναι πρώτην χάριν καὶ πίστιν ἀρχομένην (Αὐτόθ. Κεφ. Γ'. § 4. Λύσ. Α'. Ἐνς.). Ταῦτα γὰρ οὐκ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἀνθρώπων κρέμονται, ἀλλ' ἀμέσως ὁ Θεὸς ταῦτα ἐργάζεται, καὶ μὴ συνδραμόντων τῶν δευτέρων αἰτίων. Ἄρα, εἰ ὁ Θεὸς οὐ χορηγεῖ ταῦτα τοῖς ἀπίστοις καὶ ὅσα ἐστὶν ἐξ αὐτοῦ, οὐ φαίνεται εἰληκρινῶς θέλειν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ μόνῳ κεῖται τὸ χορηγεῖν. Ἄρα, μᾶλλον τοῦ πιθανοῦ ἔχεται ἡ δευτέρα δόξα.

Ἐ ν σ τ α σ ι ς.

Ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησί. « Κοινή ἐστὶ πᾶσιν ἡ φύσις, οὐχὶ δὲ ἡ χάρις (Ὅμιλ. ΚΣΤ'). ». Ἄρα τοῖς πιστοῖς μόνον δίδεται ἡ ἀρκοῦσα χάρις, καὶ οὐ πᾶσι.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ἡ χάρις ἡ ἀγιάζουσα, δι' ἧς μόνῃς ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, ὡς φησὶν ὁ αὐτὸς Διδάσκαλος, ὁμολογοῦμεν. Ἡ ἀρκοῦσα δὲ, ἥτις οὐκ ἐπιτυγχάνει αἰετὸς τοῦ ἀποτελέσματος, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Ὅτι δὲ καὶ οἱ σκληροτράχηλοι οὐ στεροῦνται πᾶσης χάριτος εἴτε προσεχοῦς, εἴτε πόρρω, πείθουσιν ἡμᾶς αἱ τε Ἱεραὶ Γραφαὶ καὶ αἱ τῶν Πατέρων μαρτυρίαι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστο-

λος Πέτρος· « Ὁ Κύριος... μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς,
 » μὴ βουλόμενός τινας ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας
 » εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι (β'. Πέτρ. γ', 9)». Καὶ
 ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος φησί. « Τοιαύτη ἐστὶν ἡ τοῦ
 » νοῦς τυφλότης, εἰς ἣν ὁ προσηλωθεὶς τοῦ ἐσω-
 » τερικοῦ στερεῖται φωτός· ἀλλ' οὐ τὸ παράπαν
 » ὦν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ (Ἐν τῷ 5. Ὑάλμ.)».

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΕΙΝ ΧΑΡΙΤΟΣ.

α. **Η** καθ' ἑξιν χάρις διαφόρους ἐπωνυμίας
 ἔχει.—α.) Καλεῖται χάρις δικαιοῦσα. Δι' αὐ-
 τῆς γὰρ ὁ ἁμαρτωλὸς καθίσταται δίκαιος.—β.)
 Χάρις ἁγιάζουσα. Καὶ γὰρ τὸ ἀποτέλεσμα
 αὐτῆς ἐστὶν ἀπεργάζεσθαι τὸν ἄνθρωπον ἅγιον·
 ὥς περ τὸ φῶς ἡ ἡ θερμότης, τὸ ὑποκείμενον ἐν
 ᾧ ἐστὶ, ποιεῖ αὐτὸ φωτεινὸν ἢ θερμὸν.—γ.) Υἱο-
 θεσία. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· « Ἐλά-
 » βετε Πνεῦμα υἱοθεσίας (Ῥωμ. ἡ, 15)».—δ.)
 Ἀγάπη. Καὶ γὰρ ἡ καθ' ἑξιν χάρις ἐστὶν ἑνω-
 σίς τις μετὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ αὕτη ἡ ἑνωσις γί-
 νεται διὰ τῆς ἀγάπης. « Ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ,
 » ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ (ἀ. Ἰωάν.
 » δ', 16)».

β'. Ὁρίζεται ἡ καθ' ἑξιν χάρις, Ὑπερφυσικὴ
 τοῦ Θεοῦ δωρεά, ἐσωτερικῶς προσκολλω-
 μένη, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος καθίσταται δι-

χαίος, ἅγιος, τῷ Θεῷ εὐάρεστος, υἱὸς Θεοῦ θετὸς, καὶ κληρονόμος τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Λέγεται α.) Ὑπερφυσικὴ τοῦ Θεοῦ δωρεά. Ὅπως δηλώσῃ τὴν ἁγιάζουσαν χάριν μὴ εἶναι αὐτὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· ὅπερ ἀληθῶς διακρίνεται ἐκ τῶν αὐτοῦ δωρεῶν, καθάπερ ἐφημεν (Πραγμ. Β'. Κεφ. Δ'. Παράγρ. Β'. Λύσ. Α'. Ἐνστάς.).

Ἐνστάσις.

Γέγραπται. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν (ἀ. Ἰωάν. » δ'. 8)». Ἄρα μεταξὺ τῆς ἁγιάζουσας χάριτος καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐκ ἐστὶ διαφορά.

Λύσις. Διαίρουμεν τὸ προηγούμενον. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, δι' ἧς ἡμᾶς ἀγαπᾷ, ὁμολογοῦμεν. Ἀγάπη δὲ, δι' ἧς αὐτὸν ἀγαπῶμεν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Αὕτη γάρ, «Ἐκκέχυται ἐν ταῖς » καρδίαις ἡμῶν (Ῥωμ. ε', 5)».

Λέγεται β.) Ἐσωτερικῶς προσκολλημένη. Καὶ γὰρ ἡ ἁγιάζουσα χάρις οὐκ ἐστὶν ἐξωτερικὴ τοῦ Θεοῦ χάρις, ὡς περὶ ἡ τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν οἰκεῖον ὑπῆκοον, ὡς βούλονται οἱ νεωτερισαί. Φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Προφήτου. «Δώσω ὑμῖν » καρδίαν σαρκίνην... καὶ ποιήσω ἵνα ἐν τοῖς δι- » καιώμασί μου πορεύησθε (Ἰεζεκ. λς', 26. 27)». Ἄτινα ἐσωτερικὴν σημαίνουσιν ἀλλοίωσιν.

Λέγεται γ.) Δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος καθίσταται δίκαιος. Γέγραπται γάρ· «Πᾶς ὁ γεγεννη-

» μένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι
 » σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει (ἀ. Ἰωάν. γ', 9).»
 Τὴν ἁγιάζουσαν χάριν καλεῖ ὁ Ἀπόστολος σπέρ-
 μα Θεοῦ δι' αὐτῆς γὰρ γινόμεθα, « Κοινωνοὶ
 » θείας φύσεως (β'. Πέτρ. α', 4).» οὐχὶ μὲν τοι
 οὐσιωδῶς ἢ ὑποστατικῶς, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηχός·
 τοῦτέστι διὰ τῆς ἁγιαζούσης χάριτος, ἥτις ἐσω-
 τερικῶς συνάπτει ἡμᾶς τῷ Θεῷ, ὥστε παρῆναι
 αὐτὸν τῇ παρὰ ταύτης τῆς χάριτος κεκοσμημένῃ
 ψυχῇ, ὡς ἀρχὴν τῆς ὑπερφυσικῆς ζωῆς, τὴν ψυ-
 χὴν κινοῦντα καὶ ἀναβιβάζοντα εἰς βαθμὸν πάσης
 τάξεως καὶ αὐτῆς τῆς ἀγγελικῆς ἀνώτερον. Ἄρα
 εἰκότως ὁ Ἀπόστολος Πέτρος καλεῖ τὴν ἁγιάζου-
 σαν χάριν, δῶρον τίμιον καὶ πάντων μέ-
 γιστον.

Ἐνστάσεις.

Α'. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησί· « Δεδικαίω-
 » ται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας (Ῥωμ. ζ', 7).» Ἄλλ' ὁ-
 μως οἰκεῖν τὴν ἁμαρτίαν ἐαυτῷ σύννοιδε· φησί
 γάρ· « Ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία (Ῥωμ. ζ', 20).»
 Ἄρα ἡ ἁγιάζουσα χάρις οὐκ ἐξαλείφει, ἀλλὰ κα-
 λύπτει τὴν ἁμαρτίαν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Οἰκεῖ μὲν
 ἡ ἁμαρτία τῷ δικαίῳ, μεταφορικῶς δηλ. καθὸ
 πρὸς τὴν ἁμαρτίαν κλίνει τὸ ἐπιθυμητικόν, ὁμο-
 λογοῦμεν. Οἰκεῖ δὲ ἀληθῶς, ἀποφάσκομεν τὸ προη-
 γούμενον. Φησί γάρ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· « Οὐ-
 » δὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 » (Ῥωμ. γ', 1).» Καὶ ἄλλαχού· « Καὶ ταῦτά τινες

» ἤτε· ἀλλὰ ἀπαλούσασθε, ἀλλὰ ἡγιασθητε, ἀλλὰ
» ἐδικαιώθητε (ἀ. Κορ. 5', 11)».

Β'. Αἱ ἁμαρτίαι ἀφίενται, καθὼ ἐπικαλύπτονται καὶ οὐ λογίζονται. Φησὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ· «Μα-
» κάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκα-
» λύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς οὐ
» μὴ λογίσῃται Κύριος ἁμαρτίαν (Ψαλ. 143. 1.
» 2).» Ἄρα ἡ χάρις αὕτη οὐκ ἐξαλείφει, ἀλλὰ
καλύπτει τὴν ἁμαρτίαν.

Λύσις. Διαιροῦμέν τὸ προηγούμενον. Ἐπικα-
λύπτονται μεταφορικῶς· ὥς περ τὸ λευκὸν χρῶμα
ἐπιτιθέμενον ἐπὶ τῷ μέλανι, καλύπτεται καὶ ἀποί-
χεται, ὁμολογοῦμεν. Καλύπτονται δὲ, ὥς τε μένειν
κεκρυμμένοι, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Φη-
σὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· «Μηδὲ οὕτω νόει,
» ὅτι ἔφη ἁμαρτίας ἐπικεκαλυμμένας, ὥσαντι με-
» νούσας καὶ ζώσας, ἀλλ' ἀφεθείσας καὶ τελείως
» συγχωρηθείσας (Ἐν τῷ αὐτ. ψαλμ.)».

Γ'. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησὶ· «Ὅσοι εἰς
» Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε (Γαλ.
» 3', 27).» Ἄρα, καθάπερ ἡ ἐσθὴς οὐκ ἐξαλεί-
φει, ἀλλὰ καλύπτει μόνον τοὺς ῥύπους τοῦ σώμα-
τος, οὕτω καὶ ἡ ἀγιάζουσα χάρις τὰς ἁμαρτίας.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ
κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον, ὅστις ἐνδύεται τὸν
Χριστὸν, ἀπεκδύεται τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ὥς τε
οὐδὲν αὐτῷ ἁμάρτημα μένειν. Φησὶ γὰρ, «Ἀπεκδυ-
» σάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πρά-
» ξεσιν αὐτοῦ. Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον (Κολ.
» 3', 9, 10).».

Δ'. Κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον, ὁ Χριστὸς
 « Ἐγεννήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνητε
 » καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις (ἀ. Κορ. α. 30). »
 Ἄρα ὁ προωρισμένος διὰ τῆς δικαιοσύνης τοῦ
 Χριστοῦ, γίνεται εἰδικῶς δίκαιος, ἄνευ ταύτης
 τῆς χάριτος.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ὁ Χρι-
 στὸς ἐγεννήθη ἡμῖν δικαιοσύνη, ὡς ποιητικὸν καὶ
 ἠθικὸν αἶτιον, τῆς δικαιοσύνης ἐν ταῖς καρδίαις
 ἡμῶν ἐκκεχυμένης, ὁμολογοῦμεν. Ὡς εἰδικὸν δέ,
 δι' οὗ εἰδικῶς δίκαιοί ἐσμεν, ἀποφάσκομεν τὸ προ-
 ηγούμενον. Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον,
 « Ὡς περ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου
 » ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ
 » διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθή-
 » σονται οἱ πολλοί (Ῥωμ. έ, 19). » Ἀλλὰ μὴν
 ἡ παρακοή τοῦ Ἀδὰμ, οὐκ ἔστι μορφή δι' ἧς οἱ ἐξ
 αὐτοῦ εἰσιν ἁμαρτωλοὶ, ἀλλὰ προπατορικὴ ἁμαρ-
 τία ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ διαδιδομένη. Ἄρα οὔτε διὰ
 τῆς δικαιοσύνης τοῦ Χριστοῦ εἰδικῶς ἐσμεν δί-
 καιοι, ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τῆς ἐν ἡμῖν προχεο-
 μένης, ἥτις κυρίως λέγεται δικαιοσύνη καὶ δι-
 καιοῦσα. Δι' αὐτῆς γὰρ εἰδικῶς ἐξωθεῖται ἡ ἁ-
 μαρτία· καὶ ὁ ἄνθρωπος καθίσταται πρόθυμος καὶ
 διατεθειμένος πρὸς τὸ πληροῦν πάντα τὰ τοῦ νό-
 μου.

Λέγεται δ'.) Ἅγιος. Καὶ γὰρ ἡ ἀγιότης ἐστὶν
 ἀπαλλοτρίωσις παντὸς ῥύπου ἁμαρτίας, καὶ στα-
 θερά προσκόλλησις τῇ θεῇ λατρείᾳ. Ἀλλὰ μὴν ἡ
 καθ' ἑξῆς χάρις, ἐκ τῶν εἰρημένων, καθ' ἑαυτὴν

ἐξωθεῖται τὴν ἁμαρτίαν, καὶ οὕτω κλίνει τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὰ θεῖα, ὥστε τὴν ἁμαρτίαν μὴ δύνασθαι κατακυριεύειν αὐτοῦ· φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος·
 « Ἁμαρτία . . . ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστε
 » ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν (Ῥωμ. 5, 14). »
 Ἄρα, ᾧ ἡ καθ' ἑξὶν χορηγεῖται χάρις, τοῦτον εἰδικῶς καθίστησιν ἅγιον. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀπόστολος ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ εἰκότως καλεῖ τοὺς πιστοὺς Ἀγίους.

Λέγεται ἐ.) Τῷ Θεῷ εὐάρεστος. Πῶς γὰρ ὁ ὁμογενωμόνως ἔχων τῇ Θεῷ θελήσει, οὐκ ἔστιν αὐτῷ εὐάρεστος; Καὶ γὰρ, « Δίκαιος Κύριος, καὶ
 » δικαιοσύνας ἡγάπησε (Ψαλμ. 1. 7). » Ἄρα ἀγαπᾷ τοὺς μετ' αὐτοῦ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θελήσεως ὄντας· καὶ οὗτοι εὐάρεστοι παρ' αὐτῷ εἰσι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος· « Πᾶς ἅγιος ἐν
 » ἑαυτῷ ἔχων τὴν τῆς ψυχῆς ὠραιότητα, παρὰ
 » τοῦ Κυρίου ἀγαπᾶται (Ἑρμην. ἐν Κεφ. Ι'. τοῦ Δαν.). »

Λέγεται 5.) Υἱὸς Θεοῦ θετός. Οὐχὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἠθικὴν ἐπωνυμίαν, καθάπερ ἐν τοῖς πολιτικοῖς υἱοθετοῦνται οἱ ἀλλότριοι. Καὶ γὰρ, ὡς προέφημεν (Αὐτόθ. Λέγ. γ'), ἡ καθ' ἑξὶν χάρις ἐστὶ σπέρμα Θεοῦ, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος γίνεται κοινωνὸς θείας φύσεως· καὶ τῷ Χριστῷ, τῷ φυσικῷ τοῦ Θεοῦ Υἱῷ, συνάπτεται ὡς μέλος τῇ Κεφαλῇ, καὶ ζῶν τῷ αὐτῷ Πνεύματι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· « Ὅσοι γὰρ Πνεύματι
 » Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ (Ῥωμ. 8, 14). » Καὶ ὁ ἡγαπημένος τοῦ Χριστοῦ μαθη-

τῆς φησὶν· « Ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν
 » ὁ πατήρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν (ἀ. Ἰωάν-
 » γ', 1). »

Λέγεται ζ'.) Καὶ κληρονόμος τῆς αἰ-
 νίου ζωῆς. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος·
 « Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι κληρονόμοι μὲν
 » Θεοῦ, συγκαληρονόμοι δὲ Χριστοῦ (Ῥωμ. 8, 17). »

ΚΕΦ. Ζ'.

ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΝΤΑΙ ΕΝΙΑ ΤΩΝ ΑΝΗΚΟΝΤΩΝ

ΤΗ ΚΑΘ' ΕΞΙΝ ΧΑΡΙΤΙ.

ἀ. **Η** καθ' ἑξιν χάρις, εἰ θεωρηθήσεται οὐ-
 πιωδῶς, ἐστὶν ἀπλῆ ἑξις, καθὸ ἀγιάζει. Εἰ δὲ
 καθ' ὁλοκληρότητά ἐστι Σύλλογος πολλῶν
 ἑξεων· δηλ. τῆς ἀγιαζούσης χάριτος καὶ πασῶν
 τῶν κατ' ἔμπνευσιν ἀρετῶν καὶ χαρισμάτων τοῦ
 Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ γὰρ ἐν τῇ δικαιοῦσει τοῦ
 πιστοῦ, μετὰ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ,
 ταῦτα πάντα ὁμοῦ ὁ πιστός λαμβάνει κατ' ἔμ-
 πνευσιν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ προσκολλᾶται· δηλ.
 Πίστιν, Ἐλπίδα καὶ Ἀγάπην.

β'. Αἱ κατ' ἔμπνευσιν ἀρεταὶ ὄντοτικῶς εἰσιν
 ὑπερφυσικαί, καὶ παρὰ μόνου τοῦ Θεοῦ ἐξερχόμε-
 ναι. Διαιροῦνται δὲ εἰς Θεολογικάς, οἷα εἰσὶ,
 Πίστις, Ἐλπίς καὶ Ἀγάπη. Καὶ εἰς Ἠθικάς,
 Φρόνησις, Δικαιοσύνη, Ἀνδρεία καὶ Σωφροσύνη·
 αἵτινες καλοῦνται ἀρχετικά, διότι αἱ ἄλλαι ἀρε-

ταί, οἷον ἡ Εὐσέβεια, ἡ Γαπείνωσις, ἡ Ἐγκράτεια καὶ τ. λ. ἐν αὐταῖς, ὡς πρώταις, θεμελιούνται.

γ'. Τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰσὶν ἑξῆς ὑπερφυσικαί, ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεὰν χορηγούμεναι, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος διατίθεται πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν προθύμως τὰ τῷ Θεῷ εὐάρεστα.

δ'. Ἡ καθ' ἑξὶν εἴτουν ἀγιάζουσα χάρις ταῖς καθ' ἑμπνευσιν ἀρεταῖς συνάπτεται. Ἔστι γὰρ ὑπερφυσικὴ τις διάθεσις εἴτε φύσις (εἰ ἔστιν οὕτως ἀποκαλεῖν) δηλ. βαθμὸς θείας τελειότητος πάσης φύσεως ὑπερέχων, ὅς τις, ὡς πρώτη ρίζα, οὐσιωδῶς διορίζεται πρὸς ἔργα ὑπερφυσικά καὶ θεῖα. Καὶ γὰρ ὁ τρόπος τοῦ ἐνεργεῖν, ἐπεται τῷ τρόπῳ τοῦ εἶναι. Ἄρα, καθάπερ αἱ ἄλλοι φύσεις μετέχουσι δυνάμεων αἰσθητικῶν, οἷον ὁράσεως, γεύσεως κ.τ.λ. Καὶ αἱ λογικαὶ τῶν λογικῶν δυνάμεων, οἷον διανοίας τε καὶ θελήσεως, ὅπως τὰ τῆς φύσεως αὐτῶν ἔργα πράττωσιν, οὕτω καὶ τῇ ἀγιαζούσῃ χάριτι, οἷα καὶ νῆ τι νι φύσει καὶ πρώτῃ ρίζῃ τῶν θείων ἔργων, δεῖ ἀνταποκριγεσθαι δυνάμεις ὑπερφυσικαῖς, δι' ὧν ὑπερφυσικῶς ἐργάζεται. Αὐταὶ δὲ αἱ δυνάμεις εἰσὶν αἱ καθ' ἑμπνευσιν ἀρεταί, δι' ὧν ὁ δικαιωθείς ἐργάζεται, οὐ μόνον τῷ φωτὶ τῶν αἰσθήσεων, ὥς περ τὰ ἄλογα, οὔτε μόνῳ τῷ τοῦ λόγου φωτὶ, ὡς οἱ φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ τῷ ὑπερφυσικῷ τῆς Πίστεως φωτὶ, καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ Πνεύματι, ὅς ἐστιν ἡ Κεφαλὴ.
 ε'. Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ. — Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει,

ταί, οἷον ἡ Εὐσέβεια, ἡ Ταπείνωσις, ἡ Ἐγκράτεια καὶ τ. λ. ἐν αὐταῖς, ὡς πρώταις, θεμελιούνται.

γ'. Τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰσὶν ἑξεῖς ὑπερφυσικαί, ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεὰν χορηγούμεναι, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος διατίθεται πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν προθύμως τὰ τῷ Θεῷ εὐάρεστα.

δ'. Ἡ καθ' ἑξὶν εἴτουν ἀγιάζουσα χάρις ταῖς κατ' ἐμπνευσιν ἀρεταῖς συνάπτεται. Ἔστι γὰρ ὑπερφυσικὴ τις διάθεσις εἴτε φύσις (εἰ ἔξεστιν οὕτως ἀποκαλεῖν)· δηλ. βαθμὸς θείας τελειότητος πάσης φύσεως ὑπερέχων, ὅς τις, ὡς πρώτη ρίζα, οὐσιωδῶς διορίζεται πρὸς ἔργα ὑπερφυσικά καὶ θεῖα. Καὶ γὰρ ὁ τρόπος τοῦ ἐνεργεῖν, ἔπεται τῷ τρόπῳ τοῦ εἶναι. Ἄρα, καθάπερ αἱ ἄλογοι φύσεις μετέχουσι δυνάμεων αἰσθητικῶν, οἷον ὁράσεως, γεύσεως κ.τ.λ. Καὶ αἱ λογικαὶ τῶν λογικῶν δυνάμεων, οἷον διανοίας τε καὶ θελήσεως, ὅπως τὰ τῆς φύσεως αὐτῶν ἔργα πράττωσιν, οὕτω καὶ τῇ ἀγιαζούσῃ χάριτι, οἷα καὶ νῆ τινα φύσει καὶ πρώτη ρίζῃ τῶν θείων ἔργων, δεῖ ἀνταποκρίνεσθαι δυνάμεις ὑπερφυσικάς, δι' ὧν ὑπερφυσικῶς ἐργάζεται. Αὗται δὲ αἱ δυνάμεις εἰσὶν αἱ κατ' ἐμπνευσιν ἀρεταί, δι' ὧν ὁ δικαιοθής ἐργάζεται, οὐ μόνον τῷ φωτὶ τῶν αἰσθήσεων, ὥσπερ τὰ ἄλογα, οὔτε μόνῳ τῷ τοῦ λόγου φωτὶ, ὡς οἱ φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ τῷ ὑπερφυσικῷ τῆς Πίστεως φωτὶ, καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ Πνεύματι, ὅς ἐστιν ἡ Κεφαλὴ· «Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ.—Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει,

» οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ (Ῥωμ. ἡ, 14. 9). » —
Πότερον δέ, Τὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χαρίσμα-
τα ἀναγκαίως συνάπτονται τῇ ἁγιαζούσῃ χάριτι,
ἢ οὐ; Τοῦτο ἀδηλόν ἐστι παρὰ πᾶσι τοῖς Θεολό-
γοις, ὡς ἀνώτερον τῆς φυσικῆς καταλήψεως. Διό-
περ οὐδεὶς διοριστικῶς περὶ τούτου ἀπεφάνετο.

ἐ. Ἐπτὰ ἐπαριθμοῦνται τὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύμα-
τος χαρίσματα. Φησὶ γὰρ ὁ Προφήτης· « Καὶ
» ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦ-
» μα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ
» ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· ἐμπλή-
» σει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ (Ἠσ. ια', 2. 3). »
Ὅθεν—ἀ.) Ἐστὶ τὸ χάρισμα τῆς σοφίας· δι' ἧς
τὰ αἰώνια ᾗδιστα μελετῶμεν, καὶ περὶ πάντων
ὀρθῶς κρίνουμεν.—β.) Τὸ χάρισμα τῆς συνέ-
σεως· δι' ἧς ὁ νοῦς τοῦ δικαίου τὰ τῆς Πίστεως
μυστήρια καθαρώτερον κατανοεῖ.—γ.) Τὸ χάρι-
σμα τῆς βουλῆς· δι' ἧς ὀρθῶς καὶ ὑπὲρ πᾶσαν
ἀνθρωπίνην φρόνησιν ἐκλέγομεν τὰ πρὸς σωτη-
ρίαν συμβάλλοντα.—δ.) Τὸ χάρισμα τῆς ἰσχύος·
δι' ἧς θαυμασίως στερεοῦται ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς δει-
νοῖς καὶ χαλεποῖς, οἷα τυγχάνουσιν οἱ τοῦ θανά-
του κίνδυνοι.—ε.) Τὸ χάρισμα τῆς γνώσεως·
δι' ἧς πεφωτισμένος ὁ λόγος κρίνει ὀρθῶς περὶ
τῶν χρονικῶν πραγμάτων· δηλ. μὴ δεῖν αὐτὰ τι-
μᾶν ἢ ὀρέγεσθαι, μᾶλλον δὲ ἀποβάλλειν, ὅσον
ἐνεστίν, ὡς φορτία καὶ κωλύματα βραδύνοντα τὴν
ψυχὴν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔρσιν.—ς.) Τὸ χάρι-
σμα τῆς εὐσεβείας· δι' ἧς θαυμασίως ἐφιέμεθα
τῆς θείας λατρείας· καὶ πλεον ἢ ἡ τῆς θρησκείας

ἀρετὴ διορίζει.—ζ'.) Τὸ χάρισμα τοῦ φόβου· δι' οὗ ἡ ψυχὴ, κατ' ἐξαίρετον τρόπον, αποστρέφεται πᾶσαν πρὸς τὸν Θεὸν ἀνευλάβειαν.

ς'. Περὶ δὲ τῶν ἐπιζητουμένων πρὸς τὴν ἀγιάζουσαν χάριν διαθέσεων, φαμέν ὅτι ἐν μὲν τοῖς βρέφεσιν, οὐδεμία διάθεσις ἐπιζητεῖται. Εἰ γὰρ ὁ πρῶτος Ἀδὰμ ἡδυνήθη φέρειν αὐτοῖς βλάβην, ἀνευ τῆς συνδρομῆς τῆς θελήσεως αὐτῶν, πολλῶ μᾶλλον ὁ δεύτερος Ἀδὰμ δύναται ὠφελεῖν αὐτά. Ἐν δὲ τοῖς προβεβηκόσιν ἡ ἀγιάζουσα χάρις οὐ χορηγεῖται, ἀνευ τῆς προλαβούσης αὐτῶν διαθέσεως. Γέγραπταί γαρ· «Καὶ ὁ ἀνομος ἐὰν ἀποστρέψῃ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε...ζωὴ ζήσεται (Ἰεζεκ. ιή, 21).» Καί· «Ἐπιστρέψατε πρὸς με...καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς (Ζαχαρ. α. 3).» Καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησὶν· «Ἄνευ τῆς σῆς θελήσεως, οὐκ ἔσεται ἐν σοὶ δικαιοσύνη Θεοῦ.—Ὁ ποιήσας σε τοίνυν ἄνευ σοῦ, οὐ δικαιοῖ σε ἄνευ σοῦ (Ὁμιλ. ιε.).»

Ἐν σ τ α σ ι ς.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησί· «Λογιζόμεθα ὅτι οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, χωρὶς ἔργων νόμου· (Ῥωμ. γ', 28).» Ἄρα ἡ πίστις μόνη χορηγεῖ τὴν ἀγιάζουσαν χάριν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Χωρὶς ἔργων νόμου, ἅτινα μὲν προηγούνται τῆς Πίστεως, ἐκ μόνων τῶν τοῦ αὐτεξουσίου δυνάμεων, ὁμολογοῦμεν. Ἄτινα δὲ ἐκ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύ-

ματος κινήσεως προέρχονται, αποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Φησὶ γὰρ ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων Πέτρος· «Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω
» ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ
» εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν (Πράξ. 6', 38).»

ζ'. Οὐδεὶς δύναται πληροφορεῖσθαι, ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀγιάζουσαν χάριν, ἀνευ μερικῆς τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύψεως. Φησὶ γὰρ ὁ Ἐκκλησιαστής·
«Καὶ γε ἀγάπην καὶ γε μῖσος οὐκ ἔστιν εἰδὼς ὁ
» ἄνθρωπος (Ἐκκλ. 9'. 1).» τοῦτέστιν οὐκ οἶδεν ἄνθρωπος ἀγάπης, ἢ μίσους ἁξίος ἔστι, ἀλλὰ πάντα ἐπὶ τὸ μέλλον τετήρηνται ἄδηλα. Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησὶν· «Οὐδὲν ἑμαυτῷ σύ-
» νοῖδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι (ἀ. Κορ.
» δ', 4).» Καὶ ἀλλαχοῦ· «Μετὰ φόβου καὶ τρό-
» μου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε (Φι-
» λιπ. 6', 12).» Πρὸς τοῦτοις φαμέν, ὅτι δύναται τις πληροφορεῖσθαι ἠθικῇ τινι βεβαιότητι· ἥτις, εἰ καὶ μὴ ἀποκλείη πάντα φόβον, ἀρκεῖ μὲν τοι πρὸς τὸ ἡσυχάζειν τὰς τῆς ψυχῆς ταραχάς. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμαρτυ-
» ρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν ὅτι ἐσμέν τέκνα Θεοῦ
» (Ῥωμ. 8, 16).» Ἐροῦμεν τελευταῖον, ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἠθικῶς πληροφορεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀγιάζουσαν χάριν ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἐξομολογήσει μὴ λαβεῖν, καὶ ἐπομένως μὴδὲ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, ὅς τις οὐκ ἀνεγεννήθη διὰ Πνεύματος Ἀγίου, μὴδὲ τῇ δικαιοσύνῃ καθηδύνηται· μᾶλλον δὲ ἐπιθυμεῖ τὰ τῆς σαρκὸς, τὰ τε τῆς γῆς φρονεῖ, καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀποστρέφεται· «Οἱ γὰρ

» κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν· οἱ
 » δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ Πνεύματος (Ῥωμ. ἡ. 5)»

ΚΕΦ. Η'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.

Α. **Τ**ὰ τῆς χάριτος ἀποτελέσματα εἰσιν ἡ δικαίωσις καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀγαθῶν ἔργων.

Β'. Ὅριζεται ἡ δικαίωσις παρὰ τῶν Θεολόγων, Μεταφορὰ ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς ἁμαρτίας, πρὸς τὴν τῆς χάριτος υἰοθεσίαν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ.

Ἄρα ἡ δικαίωσις ἐστὶ κίνησις ἐκ τοῦ ἐναντίου πρὸς τὸ ἐναντίον· δηλ. ἐκ τῆς ἁμαρτίας πρὸς τὴν δικαιοσύνην, καθάπερ ἡ θερμότης ἐστὶ διάβασις ἐκ τοῦ ψύχους πρὸς τὴν θερμότητα.

Ἄρα ἐν τῇ δικαίωσει τοῦ ἀσεβοῦς, εἰσὶ δύο μερικαὶ μεταβολαὶ, κατὰ τὸ κοινὸν τῶν Φιλοσόφων ἀξίωμα.—Ἡ γέννησις τοῦ ἐνός ἐστὶ φθορὰ τοῦ ἐτέρου.—Ἡ πρώτη μεταβολή ἐστὶ φθορὰ, εἴτουν ἀποβολή τῆς ἁμαρτίας· ἡ δευτέρα εἰσαγωγὴ, εἴτουν ἔκφυσις τῆς ἁγιαζούσης χάριτος.

Γ'. Ἡ δικαίωσις τοῦ ἀσεβοῦς ἐστὶ μέγιστον τοῦ Θεοῦ ἔργον. Καὶ γὰρ, ὡς φησιν ὁ Ἱερὸς Ἀγγουστίνος, « Μείζον τοῦτο (τοὔτέστι τὴν ἀγία-
 » ζουσαν χάριν) ἀπεφηνάμην τοῦ Οὐρανοῦ καὶ
 » τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ὀρωμένων (Πραγμ.
 » ΟΒ'. ἐν τῷ κατὰ Ἰωάν.) »

δ'. Ἡ δικαίωσις τοῦ ἀσεβοῦς ἐστὶ θαῦμα, εἰ γένοιτο ὑπὲρ τὸν συνήθη τοῦ ἐνεργεῖν τρόπον τῆς χάριτος καὶ τάξιν ὥσπερ, εἰ ὁ προβεβηκώς τὴν ἡλικίαν ἐν ῥοπῇ δικαιούται, μὴ πρὸς τοῦτο προδιατιθέμενος· φέρ' εἰπεῖν ὁ μακάριος Παῦλος καὶ ὁ Ἀηστὴς ὁ τῷ Χριστῷ συσταυρωθεὶς. Οὐκ ἔστι δὲ θαῦμα, εἰ κατὰ τὸν συνήθη τοῦ ἐνεργεῖν τρόπον καὶ τάξιν τῆς χάριτος γένοιτο. Καὶ γὰρ πρὸς τὸ ἀληθὲς θαῦμα οὐκ ἄρκει, τὸ ἔργον τὰς τῆς φύσεως δυνάμεις ὑπερβαίνειν μόνον, ἀλλ' ἐπιζητεῖται ἔτι εἶναι σπάνιον. Ὅθεν ἡ τῆς λογικῆς ψυχῆς δημιουργία οὐκ ἔστι θαῦμα ὡς γινομένη, κατὰ τὴν κοινὴν τάξιν παρὰ Θεοῦ διοριζομένην. Ἄρα θαῦμα παρὰ Θεοῦ περιμένουσιν, οἱ τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν πρὸς τὸ ἔσχατον τῆς ζωῆς πέρας ἀναβάλλοντες.

ε. Περὶ δὲ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ὅπερ ἐστὶν ἕτερον τῆς χάριτος ἀποτέλεσμα, ἔπεται λέγειν. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀξίωμα ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τὴν ἰδίαν γινώσκει ἀρχὴν, πρότερον δοκεῖ λέγειν περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ συζητεῖν ἐν τίνι κεῖται ἡ ἀγαθότης αὐτῶν, ἡ ἀποφαίνεσθαι τι περὶ τοῦ ἀξιώματος.

ΗΘΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.

ΚΕΦ. Α'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ.

α. Διαφέρει ἡ τοῦ ἀνθρώπου πράξις τῆς ἀνθρωπίνης. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου πράξις ἐστὶν ἡ παρ' αὐτοῦ προερχομένη, ἄνευ τῆς τοῦ λόγου σκέψεως. Ἡ δὲ ἀνθρωπίνη πράξις ἐστὶν ἡ διοριστικῶς καὶ μετὰ σκέψεως τοῦ λόγου γιγνομένη. Περὶ ταύτης ὧδε ἐροῦμεν.

β'. Ὅρίζεται τοίνυν ἡ ἀνθρωπίνη πράξις, Ἐνέργεια ἐκ τῆς τοῦ ἀνθρώπου θελήσεως διοριστικῶς προερχομένη.

Λέγεται α.) Ἐκ τῆς τοῦ ἀνθρώπου θελήσεως προερχομένη. Τοῦτο γὰρ γίνεταί ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. Εἰ μὲν ἐκ τῆς θελήσεως ἀμέσως ἐξέρχεται, οἷον τὸ θέλειν, τὸ ἀγαπᾶν κ.τ.λ. καλεῖται ἐνέργεια ἐξαγομένη. Εἰ δὲ ἐμμέσως, οἷον τὸ γινώσκειν, τὸ περιπατεῖν κ.τ.λ. καλεῖται ἐνέργεια κελευομένη. Καὶ γὰρ οὔτε τὸ γινώσκειν, οὔτε τὸ περιπατεῖν ἐκ τῆς θελήσεως ἐκφύεται, ἀλλ' ἐξ ἐτέρων δυνάμεων· τὸ μὲν γινώσκειν

ἐκ τῆς διανοίας, τὸ δὲ περιπατεῖν ἐκ τῆς κινητικῆς δυνάμεως. Λέγονται μὲν τοι ἐνέργειαι ἐκ τῆς θελήσεως κελευόμεναι, καθότι οὐκ ἐξέρχονται ἐκ τῶν ἰδίων δυνάμεων, μὴ κελευούσης τῆς θελήσεως.

Λέγεται β'.) Διοριστικῶς. Τοῦτέστι μετ' ἐκλογῆς καὶ σκέψεως τοῦ λόγου, καὶ ἐπομένως ἐλευθέρως.

Ἡ πράξις δὲ προέρχεται ἐκ τῆς θελήσεως, ἢ συμφώνως τῷ ὀρθῷ λόγῳ, ἢ οὐ. Οὕτω δὲ θεωρουμένη λέγεται ἠθικὴ, ἀγαθὴ ἢ κακὴ.

Ἄρα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ πράξει τρία θεωρητέα· δηλ. τὸ ἐκούσιον, τὸ ἐλεύθερον καὶ τὸ ἠθικόν.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ τοῦ ἐκούσιου.

α. Ἐστὶ δὲ τὸ ἐκούσιον, ὃ προέρχεται ἐξ ἀρχῆς ἐσωτερικῆς γνωριζούσης ἑκαστον, ἐν ᾧ ἡ ἐνέργεια.—Ἄρα πρὸς τὸ ἐκούσιον δύο ἐπιζητοῦνται.—α.) Δεῖ εἶναι ἐξ ἀρχῆς ἐσωτερικῆς. Ὅθεν ἡ βίαία ἐπὶ τὴν εἰρκτὴν ὀλκὴ οὐκ ἐστὶν ἐκούσιος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὅς ἐφέλκεται, ὡς γινομένη ἐξ ἀρχῆς ἐξωτερικῆς, μὴ συνευδοκούσης τῆς τοῦ πάσχοντος θελήσεως.—β'.) Δεῖ τὸν ἐνεργοῦντα, ἐξ οὗ προέρχεται ἡ ἐκούσιος πράξις, γινώσκειν τὰ, οἷς ἐνασχολεῖται ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια.—Ἄρα ἡ ἀπολελυμένη βία ἦτε ἀνάγκη, καὶ ἡ ἀήττητος ἄγνοια ἀποκλείουσι τὸ ἐκούσιον.

β'. Διττὴ ἐστὶν ἡ βία. Ἀπολελυμένη καὶ

Κατά τι ἥτις καὶ — μὴ ἱκανή — λέγεται. — Βία ἀπολελυμένη ἐστίν, Ἑνέργεια ὀλοτελῶς προερχομένη ἐξ ἀρχῆς ἐξωτερικῆς· οἷον ἡ ἐπὶ τὴν εἰρκτὴν ὀλκή, πρὸς ἣν οὐδαμῶς συνευδοκεῖ ὁ ἐφελχόμενος. — Βία δὲ κατὰ τι καὶ μὴ ἱκανή ἐστίν, Ἑνέργεια προερχομένη μέρος ἐξ ἀρχῆς ἐσωτερικῆς, καὶ μέρος ἐξ ἀρχῆς ἐξωτερικῆς· οἷον ἡ δοθεῖσα συγκατάθεσις μετ' ἀντιλογίας, δι' ὃν παράτινος ἔλαβε φόβον· ἢ δι' ὁρμὴν σφοδρὰν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ.

γ'. Ἡ ἀπολελυμένη βία ἀφαιρεῖ ὀλοτελῶς τὸ ἐκούσιον. Καὶ γὰρ ἡ ἐνέργεια οὐδαμῶς ἐκ τῆς θελήσεως προέρχεται. Ἡ δὲ κατὰ τι καὶ μὴ ἱκανὴ οὐκ ἀφαιρεῖ, ἀλλὰ μόνον σμικρύνει. Ἡ ἐνέργεια γὰρ μέρος ἐκ τῆς θελήσεως καὶ μέρος ἐξ ἀρχῆς ἐξωτερικῆς προέρχεται.

δ'. Ἡ θέλησις οὐ δύναται βιάζεσθαι τὴν ἀπολελυμένην βίαν, κατὰ τὰς ἐξαγομένας ἐνεργείας. Καὶ γὰρ, καθάπερ πᾶσα ἐνέργεια τῆς διανοίας ἐστὶ νόησις ἢ τε γνῶσις, οὕτω καὶ πᾶσα ἐνέργεια τῆς θελήσεως ἐστὶ τὸ θέλημα. Φανερὰ δὲ ἐστίν ἡ ἀντιλογία, τοῦ θελήματος μὴ ὄντος ἐκουσίου, μὴδὲ ἐκ τῆς θελήσεως προερχομένου. — Ἄρα ἡ ἀπὸ Χριστοῦ ἀποστασία, ἡ ἐπιπορεία καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἐγκλημάτων, ἅπερ ἐκ φόβου προέρχονται, εἰσὶν ἀπολύτως ἐκούσια. Κατὰ τι δὲ μόνον ἀκούσια, καὶ ἐπομένως ἐκ τῆς ἀμαρτίας οὐ δύνανται προφασίζεσθαι. — Ἐφ' ἣν, κατὰ τὰς ἐξαγομένας ἐνεργείας. Καὶ γὰρ αἱ ἐνέργειαι τῶν ἄλλων δυνάμεων δύνανται ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως εἶναι βίαιαι.

ἀλλὰ τότε οὐκ εἰσιν ἐκ τῆς θελήσεως κελευόμε-
ναι· μηδὲ ἐξ αὐτῆς προέρχονται οὔτε ἐμμέσως
οὔτε ἀμέσως. Ἡ θέλησις τοίνυν οὐ δύναται ἀναγ-
κάζεσθαι πρὸς τὸ ἐπιτάττειν τινὰ ἐνέργειαν· οἷον
τὸ θυμίαμα εἰς λατρείαν τῶν εἰδώλων.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Περὶ ἀγνοίας.

α. Διττή ἐστὶν ἡ ἀγνοία. Ἡ μὲν τοῦ νόμου·
ἡ δὲ τοῦ ἔργου. Ἐκατέρα δὲ ἡττωμένη καὶ ἀήτ-
τητος. Ἀγνοία μὲν τοῦ νόμου ἐστίν, ἐν τῷ ἀ-
γνοοῦντι τὸν νόμον ἀπαγορεύοντα· οἷον
τὸν τόκον. Ἀγνοία δὲ τοῦ ἔργου ἐστίν, ἐν τῷ
εἰδότι τὸν νόμον ἀπαγορεύοντα, φέρ' εἰ-
πεῖν, τὸν τόκον· ἢ ἐπιτάττοντα τὴν νηστείαν τῇ
Τετάρτῃ καὶ Παρασκευῇ τῆς ἐβδομάδος· ἀγνοεῖ
δὲ τὴν μετέχουσαν τοῦ τόκου συνθήκην· καὶ οὐ
προσέχει τὰς τοιαύτας ἡμέρας εἶναι νηστήμους.—
Ἀγνοία ἡττωμένη ἐστὶν ἐκείνων, ἃ δύναται τις
καὶ δεόν ἐστὶ μαθεῖν. Ἀήττητος δὲ ἐκείνων,
ἃ οὐ δύναται τις ὁλοτελῶς, οὔτε δεόν ἐστὶ
μαθεῖν.

β'. Διττή ἐστὶν ἡ ἡττωμένη ἀγνοία—α.) Προ-
ποιουμένη, δι' ἧς τις ἀγνοεῖν προσποιεῖται πρὸς
μείζονα τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερίαν.—β'). Παρα-
βλέπουσα, δι' ἧς τις, εἰ καὶ κατ' εὐθεῖαν ἀγνο-
εῖν οὐ προσποιεῖται, οὐ μὲν τοι τῇ ἀναγκαίᾳ χέ-
ρηται ἐπιμελείᾳ πρὸς τὸ εἰδέναι ἃ δεῖ.

γ'. Ἡ μὲν προσποιουμένη ἀγνοία οὐκ ἀφαιρεῖ

τὸ ἐκούσιον, τὴν ἁμαρτίαν αὐξάνουσα. Καὶ γὰρ ἐκ τῆς θελήσεως πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν προέρχεται, θέλοντός τινος τῇ ἀγνοίᾳ περιπίπτειν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἁμαρτάνειν. Ἡ δὲ παραβλέπουσα σμικρύνει τὸ ἐκούσιον, καθότι σμικρύνει τὴν γνῶσιν. Ἡ πράξις γὰρ προερχομένη ἐξ ἀρχῆς ἦττον γνωρίζουσας, ἐστὶ καὶ ἦττον ἐκούσιος, καὶ ἐπομένως ἦττονα κακίαν περιέχει. «Ὁ δὲ μὴ γνούς, » ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας » (Λουκ. ιβ', 48).—Ἡ δὲ παραβλέπουσα οὔτε τὸ ἐκούσιον ἀπολύτως ἀφαιρεῖ, οὔτε ἐκ τῆς ἁμαρτίας ὀλοτελῶς προφασίζει. Καὶ γὰρ θεληματικὴ ἐστὶ τοῦλάχιστον πλαγίως, καθ' ὅσον ὁ ἀγνοῶν, ἢ παραβλέπει θεληματικῶς τὴν ἀναγκάϊαν ἐπιμέλειαν πρὸς ἀποβολὴν αὐτῆς τῆς ἀγνοίας, ἢ θεληματικῶς ἐπιχειρίζεται τι, πρὸς οὗ τὴν ἐπιτέλεσιν οὐκ ἔχει τὴν ἀναγκάϊαν γνῶσιν.

Ἐνστάσις. Οὐ οὐκ ἐστὶ γνῶσις, οὐδὲ ἐκούσιον. Ἀλλὰ μὴν πολλοὶ ἀγνοοῦσιν ἃ δύνανται καὶ δεόν ἐστὶ μαρθάνειν, μὴ προσέχοντες πρὸς τὴν ἰδίαν ἀγνοίαν, ὅπως τὴν ὀφειλομένην μετέλθωσιν ἐπιμέλειαν πρὸς μείζονα ἑαυτῶν διδασκαλίαν. Τοιοῦτοι ἐχρημάτισαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἵτινες διὰ τὸν ζῆλον τοῦ νόμου κατεδίωξαν τὸν Χριστόν. «Εἰ γὰρ » ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν (ἀ. Κορ. β', 8). Ὡσαύτως πολλοὶ τῶν Κριτῶν, Ποιμένων τε καὶ Πνευματικῶν λέγοντες τὸ σκότος φῶς, λογίζονται σέβας προσφέρειν τῷ Θεῷ. Ἄρα ἡ ἡττωμένη ἀγνοία πολλάκις ἀφαιρεῖ ὀλοτελῶς τὸ ἐκούσιον καὶ τὴν ἁμαρτίαν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν ἐλάττονα. Πολλοὶ οὐ προσέχουσι πρὸς τὴν ἰδίαν ἀγνοίαν, ἀλλὰ δύνανται καὶ δεόν ἐστὶ προσέχειν, ὁμολογοῦμεν. Οὐ δύνανται προσέχειν, καθάπερ ἐν τοῖς εἰρημένοις παρδείγμασιν, ἀποφάσκομεν τὴν ἐλάττονα. Καὶ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τῶν θαυμάτων καὶ προφητειῶν ἠδύναντο γινώσκειν τὸν Χριστόν. Ἐπὶ δὲ οἱ αἵρετικοὶ καὶ οἱ ἄπιστοι οὐ προφασίζονται διὰ τὴν αὐτῶν ἀγνοίαν. Καὶ γὰρ ἡ αὐτῶν τυφλότης γεννᾶται ἐκ τοῦ ἄγαν θάρρους αὐτῶν, ἢ ἐκ τῶν ἀθεμίτων ἐπιθυμιῶν, ἢ τελευταῖον ἐξ ἀμελείας καὶ ὀκνηρίας.

Ἄρα αἱ ἀμαρτίαι τῆς ἡττωμένης ἀγνοίας, οὔσαι ἡττον βαρεῖται ἢ αἱ τῆς κακίας, φέρουσι μὲν τοι πρὸς μείζονα κίνδυνον τῆς αἰωνίου κολάσεως, ὡς τὰ πολλὰ γὰρ συνάπτονται μετὰ τοῦ ἀμετανοήτου μέχρι τέλους. Πῶς γὰρ τις ἀποβάλλει τὴν ἀμαρτίαν, ἥς μηδεμίαν ἔχει συνείδησιν; Διὸ βοᾷ ὁ Δαβὶδ· «Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μή ποτε » ὑπνώσω εἰς θάνατον (Ψαλμ. 134. 4)». Καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος φησὶ· «Αἶαν φοβοῦμαι τὰ κρύ-
» φιά μου, ἅτινα οἱ σοὶ ὀφθαλμοί, Κύριε, οἶδασιν
» οἱ ἐμοὶ δὲ οὐδαμῶς. Σὺ οἶδας διὰ τοῦτο τὸν
» τῆς καρδίας μου στεναγμόν, καὶ τοὺς ποταμούς
» τῶν δακρύων τῶν ὀφθαλμῶν μου. »

δ'. Πᾶσα ἀήττητος ἀγνοία προφασίζει τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐκάστου ἔργου ὑποκειμένου, οὐ μόνον τῷ ἀνθρωπίνῳ, ἀλλὰ καὶ θεῷ Νόμῳ. Καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη ἀγνοία ἀποκλείει ὁλοτελῶς τὸ ἐκούσιον.

ε. Οὐ δίδεται ἀήττητος ἄγνοια τῷ φυσικῷ νόμῳ, τοῦλάχιστον περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν. Οὔτε περὶ τῶν συμπερασμάτων τῶν συναγομένων ἐκ τῶν πρώτων ἀρχῶν· οἷον περὶ τῶν τοῦ Δεκαλόγου Ἐντολῶν. Καὶ γὰρ ἡ ἁμαρτία τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν οὐ διέφθειρε τὸ παράπαν· ἄλλως ὁ ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἁμαρτίαν, κατέλειπεν ἂν τὸ εἶναι ἄνθρωπος, εἰς ἄλλοτρίαν φύσιν τραπείς. Εἰ τοίνυν ἐν αὐτῷ οὐδὲν τοῦ λόγου διέμεινε φῶς, δι' οὗ ἐπινοεῖται τὰς πρώτας ἀρχὰς καθ' ἑαυτὰς γνωστὰς, τὰ τε συμπεράσματα ἐναργῶς ἐκείναις συναπτόμενα, ἄρα οὐκ ἂν εἴη ἄνθρωπος. Ἐτεῦθεν ὁ Ἀριστοτέλης φησί· «Τὰ τε πραχτέα καὶ φευκτέα φαῦλος ἄγνοεῖ οὐδεὶς. Οὐκ ἄρα τις ἄκων πράττειν» λέγεται, τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ἄγνοων. Αὕτη γὰρ ἡ ἄγνοια, δι' ἧς ἐκλέγει τις τὸ φαῦλον, οὐ ποιεῖ ἀκούσιον εἶναι αὐτὴν τὴν πράξιν, φαύλην δέ· τοιαύτη γὰρ ἄγνοια εἰς κακίαν περιτρέπει» (Βιβλ. Γ'. τῶν Ἠθικ.). Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος βεβαιοῖ (Ψαλ. ρις'). Δύναται μὲν τοι τὴν ἀήττητον ἄγνοιαν δίδοσθαι περὶ τῶν συμπερασμάτων τοῦ φυσικοῦ νόμου, τῶν πόρρω συναγομένων ἐκ τῶν πρώτων ἀρχῶν· οἷον ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ τόκου—ἡ πολυγαμία—τὸ ἀδιάζευκτον τοῦ γάμου κ.τ.λ. Καὶ γὰρ οὐ συνάγονται ἐκ τῶν πρώτων ἀρχῶν, εἰ μὴ διὰ πλείονων συλλογισμῶν, ὧν ἡθικῶς οὐκ εἰσιν ἱκανοί, ὥς τὰ πολλὰ, οἱ ἀμαθεῖς καὶ βραδύνοες.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Γ'.

Περὶ τοῦ ἐλευθέρου.

α. Διττή ἐστὶν ἡ ἐλευθερία. Ἡ μὲν λέγεται φύσεως, ἡ δὲ κατ' ἀρέσκειαν. Ἡ τῆς φύσεως ἐλευθερία ἐστὶ, δι' ἧς ἐκάστη φύσις, ἀνευ κωλύματος, ἀποβλέπει πρὸς τὸ ἴδιον τέλος καὶ ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀνῆκον. Κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν λέγομεν, τὸ ὕδωρ ἐλευθέρως τρέχειν, ἡνίκα βία οὐ κωλύεται.—Τοὺς τε μακαρίους ἐλευθέρως πρὸς τὸν Θεὸν φέρεσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐλευθέρως ζῆν, καὶ ἐλευθέρως ἑαυτὸν ἀγαπᾶν. Ἡ κατ' ἀρέσκειαν δὲ ἐλευθερία ἐστὶ, δύναμις ἐνεργητικὴ, ἥτις, τεθέντων πάντων τῶν ἐπιζητουμένων πρὸς τὸ ἐνεργεῖν, δύναται πράττειν καὶ μὴ.

Λέγεται α.) Δύναμις. Οὐ γάρ ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου μένοντος ἐλευθέρου καὶ μὴ πράτοντος. Οὐκ ἐστὶν ἐτι ἕξις· διότι ἡ ἕξις οὐ κλίνει πρὸς ἐναντίας ἐνεργείας· οἷον τῆς ἐγκρατείας καὶ ἀκρασίας. Ἡ κατ' ἀρέσκειαν δὲ ἐλευθερία ἔχει οὕτως πρὸς τὰ ἀμρότερα.

Λέγεται β.) Ἐνεργητικὴ. Ὅπως διαφέρει ἡ κατ' ἀρέσκειαν ἐλευθερία τῆς παθητικῆς δυνάμεως· ἥτις ἐστὶν ἀδιάφορος πρὸς τὸ δέχεσθαι ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ποιότητα ἢ τε μορφήν· οἷον τὴν θερμότητα ἢ τὸ ψυχρὸς· διορίζεται γὰρ οὐκ ἐξ ἑαυτῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐνεργοῦντος περὶ αὐτήν. Ἀλλ' ἡ κατ' ἀρέσκειαν ἐλευθερία ἐστὶ δύναμις ἀδιάφορος πρὸς τὸ ἐνεργεῖν, καὶ μὴ, καὶ ἑαυτὴν διορίζουσα.

Λέγεται γ'.) Τεθέντων πάντων τῶν ἐπιζητούμενων πρὸς τὸ ἐνεργεῖν. Ἐν ᾧ διακρίνεται ἡ ἐλευθέρα αἰτία τῶν ἀναγκαίων. Αὗται γάρ, ἡνίκα οὐ τίθενται τὰ πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ἐπιζητούμενα, ἀδιόριστοι καὶ ἀδιάφοροί εἰσι πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀποτέλεσμα· οἷον τὸ πῦρ πρὸς τὸ καίειν τὸ ξύλον, ἢ πρὸς τὸ ἀναλῦειν τὸ μέταλλον. Ἡνίκα δὲ τίθενται ταῦτα, ἀναγκαίως διορίζονται ἐκ τῶν ἀντικειμένων καὶ διαθέσεων· οἷον τὸ πῦρ ἀναγκαίως καίει τὸ ἐπιτεθὲν αὐτῷ ξύλον. Ἄλλ' ἡ ἐλευθέρα αἰτία, τεθέντων πάντων τῶν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν ἐπιζητούμενων, οἷον τῆς κινήσεως τῆς δραστηκῆς ἢ τε ἀρχούσης χάριτος, ἢ τοῦ σφοδροῦ ἐπιθυμητικοῦ, δύναται ἀναστέλλειν τὴν αὐτῆς ἐνέργειαν, καὶ ἀνθίστασθαι αὐτῇ τῇ κινήσει.

β'. Ἡ κατ' ἀρέσκειαν ἐλευθερία ἐστὶ διττή· δηλ. τῆς ἐναντιότητος καὶ τῆς ἀντιλογίας. Ἐλευθερία τῆς ἐναντιότητος λέγεται ἐκείνη, δι' ἧς δύναται τις ἐκλέγειν τὰ ἐναντία, δηλ. τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν. Ἐλευθερία δὲ τῆς ἀντιλογίας ἐστὶ, δι' ἧς δύναται τις τιθέσθαι τὴν ἐνέργειαν, ἢ μὴ—θέλειν καὶ μὴ.

Ἄρα οἱ μακάριοι οὐκ εἰσιν ἐλεύθεροι τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς ἐναντιότητος. Καὶ γὰρ τὸ δύνασθαι ἀμαρτάνειν ἑλλειψίς ἐστι, καὶ ὑποτίθησι τυφλότητα τοῦ νοός, καὶ τῆς θελήσεως ἀσθένειαν· ἅτινα ἀποκλείει ἡ τῆς μακαριότητος κατάστασις. Ἐν γὰρ τοσοῦτῳ φωτὶ οὐ δύναται τὸ κακόν ὑπείσεσθαι καὶ ἐπομένως οἱ μακάριοί εἰσιν ἀναμάρτητοι. —Πρὸς τούτοις οἱ μακάριοι οὐκ ἔχουσιν ἐλευθε-

ρίαν τῆς ἀντιλογίας, σχετικῶς πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐποπτικὴν ὄρασιν καὶ τῆς μακαρίας ἀγάπης. Αὐταὶ γὰρ αἱ ἐνέργειαι εἰσιν ἀναγκαῖαι, μὴ προσερχόμεναι μετὰ διορισμοῦ ἐκ τῆς θελήσεως, καθὼ ἐνασχοιοῦνται πρὸς τὸ ἔσχατον τέλος, ἐξ οὗ ἡ θέλησις οὐκ ἐκκλίνει οὔσα ἀναμάρτητος.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Δ'.

Περὶ τοῦ ἠθικοῦ.

Ἄ. **Η** φωνὴ ἠθικὸν, σημαίνει τὸ ἀνῆκον τοῖς ἡθεσιν. Ἐστὶ δὲ τὸ ἡθος τρόπος τοῦ πράττειν κοινὸς ἢ τῷ γενεῖ, οἷον παντὶ ζῳῷ, ἢ τῷ εἶδει· οἷον τῷ ἀνθρώπῳ. — Γεννᾶται τοίνυν τὸ ἡθος, ἢ ἐκ τῆς φυσικῆς ὁρμῆς καὶ διορισμοῦ τῆς φύσεως, ἢ ἐκ τῆς ἐκλογῆς τῆς θελήσεως, ἐλευθέρως αὐτὴν διοριζούσης ἐκ τῆς τοῦ λόγου χρήσεως. Τὸ μὲν πρῶτον καθίστησι τὰ τῶν ἀλόγων ζῳων ἡθη· τὸ δὲ δεύτερον τὰ τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες οὐ πράττουσιν, εἰ μὴ διοριστικῶς, καὶ ἐκ τίνος τοῦ λόγου χρήσεως.

Β'. Τὸ ἠθικὸν σημαίνει καὶ σχέσιν πρὸς τὴν λογικὴν φύσιν καὶ ὀρθὸν λόγον. Καὶ γὰρ τὸ ἐλεύθερον διττῶς δύναται θεωρεῖσθαι· ἢ καθὼ ἐξέρχεται μετὰ διορισμοῦ ἐκ τῆς θελήσεως πρὸς τὸ πράττειν, ἢ καθὼ συμφώνως ἢ διαφώνως ἀφορᾷ πρὸς τὴν λογικὴν φύσιν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον. Καὶ κατὰ ταύτην τῇ ἐννοίᾳ ἡ ἀνθρωπίνη πράξις λέγεται ἠθικὴ — ἀγαθὴ ἢ κακὴ — ἐπαίνου ἢ ψόγου ἄξια. Ἀρα πᾶν ἐλεύθερόν ἐστιν ἠθικόν,

καὶ ἀνάπαλιν. Πᾶσα γὰρ πράξις ἐλευθέρα, ἡ ἐστὶ σύμφωνος τῇ λογικῇ φύσει, καὶ κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ λόγου κρίσιν, ἡ διαφωνεῖ αὐταῖς.

Μέχρι τοῦδε ἐθεωρήσαμεν τὴν ἀνθρωπίνην πρᾶξιν κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Νῦν δὲ ἐροῦμεν περὶ τῆς ἠθικῆς ἀγαθότητος καὶ κακίας, αἰτινές εἰσιν ἰδιότητες αὐτῆς.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΑΘΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΚΑΚΙΑΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.

α. **Η** ἀγαθότης ἦτε σεμνότης τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως, κεῖται ἐν τῇ συμφωνίᾳ μετὰ τῆς λογικῆς φύσεως. Ὡστε τὸ ὀρθῶς καὶ ἐναρέτως ζῆν, ταῦτόν ἐστι τῷ πράττειν μετὰ λόγου· καὶ γὰρ ἕκαστόν ἐστιν ἀγαθὸν ποιοῦν ἐκεῖνα, ἐν οἷς ἐγένετο. Φησὶ γὰρ ὁ Σέनेκας· «Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπαινετὸν ὅπερ αὐτῷ ἰδίον· τελειοῦται » δὲ τὸ αὐτοῦ ἀγαθόν, ἡνίκα πληροῖ τὰ τῆς αὐτοῦ φύσεως ἴδια (Σένεκ. ἐν τοῖς Ἠθικ.). Ἀλλὰ μὴν ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ λογική. Ἄρα ἀγαθός ἐστιν ὁ ἀνθρώπος καὶ καλῶς πράττει, εἰ μετὰ λόγου καὶ ὀρθῆς κρίσεως πράττη. — Αὕτη ἡ ἀλήθεια περιλαμβάνει καὶ τὰς ὑπερφυσικάς. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ αὗται εἰσὶν ὑπὲρ φύσιν, τῇ λογικῇ μέντοι φύσει ἀνήκουσι. — Ἡ κακία δὲ τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως, κεῖται ἐν τῇ ἀσυμφωνίᾳ καὶ ἀντιλογία μετὰ τῆς λογικῆς φύσεως.

β'. Ἔστι δὲ ἡ ἠθικῶς ἀγαθὴ πράξις, Ἐλευθέρα ἀνθρωπίνη πράξις τῇ λογικῇ φύσει σύμφωνος. Ἡ δὲ ἠθικῶς κακὴ πράξις ἐστίν, Ἐλευθέρα ἀνθρωπίνη πράξις τῇ λογικῇ φύσει διαφωνοῦσα τε καὶ ἀντιμαχομένη.

Ἐνστασις. Τὸ λογικὸν ποίημα δεῖ πρότερον προσέχειν, τί εὐάρεστον τῷ Θεῷ καὶ σύμφωνον τῷ αὐτοῦ θελήματι ἢ, τί τὸ ἀνῆκον αὐτῷ. Ἀρα ἡ ἀγαθότης τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων κεῖται ἐν τῇ συμφωνίᾳ πρὸς τὸν αἰώνιον νόμον καὶ τὴν θείαν θέλησιν.—Βεβαιοῦται τὸ προηγούμενον. Ἡ κακὴ πράξις ἐστίν ἁμαρτία παροργίζουσα τὸν Θεόν. Ἀλλὰ μὴν, διὰ τοῦτο ἡ ἁμαρτία παροργίζει τὸν Θεόν, διότι ἀντιμάχεται τῷ αἰωνίῳ νόμῳ καὶ τῇ θείᾳ θελήσει. Ἀρα ἀληθὲς τὸ προηγούμενον.

Λύσις. Ὁμολογοῦμεν τὸ προηγούμενον καὶ ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ἡ λογικὴ φύσις οὖσα κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, αἱ πράξεις ἀνήκουσαι ἢ ἀντιμαχόμεναι αὐτῇ, ἐν ταυτῷ σύμφωνοι ἢ διαφωνοῦσαι εἰς τὸν αἰώνιον νόμον· οὗ ὁ ὀρθὸς λόγος εἶπεν ὁ φυσικὸς νόμος ἐστὶ θεία τύπωσις καὶ σφραγίς. Ἐντεῦθεν ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ κακία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων εἰς μὲν τὸν ὀρθὸν λόγον ἀνάγονται ἀμέσως ὡς ἐγγύτατον καὶ ἄμεσον αὐτῶν κανόνα. Εἰς δὲ τὸν θεῖον νόμον ἐμμέσως, ὡς πρῶτον κανόνα καὶ πάντων τῶν νόμων ρίζαν τε καὶ ἀρχήν.

γ'. Ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ κακία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τοῦτέστιν ἡ συμφωνία καὶ διαφωνία αὐτῶν μετὰ τῆς λογικῆς φύσεως, λαμβάνονται ἐκ

τριῶν κεφαλαίων· δηλ. ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, τέ-
λους καὶ περιστάσεων· περὶ ὧν νῦν κατὰ μέρος
λεχτέον.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΤΩΝ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.

Α. **Η** ἀγαθότης καὶ ἡ κακία τῶν ἀνθρωπίνων
πράξεων λαμβάνονται ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, καθ'
ὅσον αἱ πράξεις μορφήν τε καὶ εἶδος ἐξ αὐτοῦ
λαμβάνουσιν· οἷον ἡ ὄρασις διαφέρει οὐσιωδῶς
τῆς ἀκοῆς, καὶ ἔστι κρείττων καὶ εὐγενεστέρα αὐ-
τῆς, διότι εὐγενέστερον ἔχει ἀντικείμενον. Ἄρα τὸ
ἀντικείμενον τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως, εἴπερ ἀγα-
θόν ἐστὶν ἡ κακόν, ἡ πράξις ὁμοίως ἀγαθὴ ἡ κα-
κὴ ἔσται.

Β'. Διττόν ἐστι τὸ ἀντικείμενον. ὕλικόν καὶ
εἰδικόν· ὅπερ καὶ ἀφορμὴ λέγεται. Ὑλικόν ἀν-
τικείμενόν ἐστι, περὶ ὃ ἐνασχολεῖται ἡ πράξις·
οἷον ἡ τοῦ ἐνδεοῦς ἀτυχία ἐστὶν ὕλικόν ἀντικείμε-
νον τῆς πράξεως τῆς εὐσπλαγχνίας, διότι περὶ
αὐτὴν ἐνασχολεῖται ἡ πράξις. Εἰδικόν δὲ ἀντικεί-
μενόν ἐστιν ὁ λόγος, δι' οὗ ἡ πράξις ἀφορᾷ πρὸς
τὸ ὕλικόν ἀντικείμενον. Οὕτως ἡ βοήθεια τοῦ πτω-
χοῦ ἐστὶν εἰδικόν ἀντικείμενον τῆς πράξεως τῆς
εὐσπλαγχνίας, καθὼς αὕτη ἀφορᾷ ἐπὶ τὸν πτωχόν
πρὸς τὸ βοηθεῖν αὐτῷ.

Γ'. Ἡ πράξις λαμβάνει τὴν ἀγαθότητα ἡ κα-

κίαν ἀμφοτέρωθεν· ἐξαιρέτως δὲ ἐκ τοῦ εἰδικοῦ ἀντικειμένου. Ἐκ μὲν τοῦ ὕλικου, καθότι οὗ μὲν τὸ ὕλικόν ἀντικείμενον τιμιώτερον, τούτου καὶ ἡ πρᾶξις τελειότερα· οὗ δὲ τῇ λογικῇ φύσει μᾶλλον ἀντιμάχεται, τούτου καὶ ἡ πρᾶξις χείρων. Ἐντεῦθεν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ἐστὶ κρείττων τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, εἰ καὶ ἑκατέρω τὸ αὐτὸ ἔχει εἰδικόν ἀντικείμενον, ἥτε ἀφορμὴν· δηλ. τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα—καὶ τὸ πρὸς τὸν Θεὸν μῖσος χείρον ἐστὶ τοῦ πρὸς τὸν πλησίον μίσους. Πρὸς τούτοις τὸ καθ' αὐτὸ κακὸν ἀντικείμενον, οἷον τὸ ψεῦδος, καθίστησι φαύλην τὴν πρᾶξιν, εἰ καὶ ἡ θέλησις φέρεται ὑπὸ τὸ ψεῦδος διὰ σεμνὴν ἀφορμὴν, δηλ. τῆς ἀγάπης.—Ἐκ δὲ τοῦ εἰδικοῦ ἀντικειμένου, ἡ ἀνθρωπίνη πρᾶξις λαμβάνει τὴν ἀγαθότητα ἢ κακίαν, καθ' ὅσον τὸ εἰδικόν ἀντικείμενον ἐξαιρέτως καθίστησιν ἐκούσιον τὴν πρᾶξιν· ἔστι γὰρ ὁ λόγος, δι' οὗ ἡ θέλησις φέρεται πρὸς τὸ ὕλικόν ἀντικείμενον (Αὐτόθ. § 6'). "Ὅθεν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος φησὶν· « Οὐ τί ποιεῖ ὁ ἄνθρωπος » σκεπτέον, ἀλλὰ ποία γνώμη καὶ θελήσει τοῦτο » ποιεῖ. Ἐν τῷ αὐτῷ ἔργῳ εὐρίσκομεν τὸν Θεὸν » πατέρα, ἐν ᾧ καὶ τὸν Ἰούδαν· σεβόμεθα ὅμως » τὴν ἀγάπην ἐν ᾗ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν, καὶ ὁ Υἱὸς » ἑαυτὸν παρέδωκεν· βδελυττόμεθα δὲ τὴν ἀνο- » μίαν, δι' ἣν ὁ Ἰούδας τὸν Κύριον παρέδωκε » (Πραγμ. ΙΖ'. ἐν Κεφ. Α'. τοῦ Ἰωάν.). »

δ'. Τὸ ἀγαθὸν ἀντικείμενον καθίστησιν ἀγαθὴν τὴν πρᾶξιν, εἰ θεωρηθῇσεται σχετικῶς πρὸς τὸν ἐνεργοῦντα· ἄλλως δὲ, ἀπολύτως μόνον ἐστὶν ἀγα-

θόν. Ἄρα τὸ ἀγαθὸν ἀντικείμενον διπλὸν ἐστίν· ἀπολελυμένον καὶ σχετικόν. Ἀπολελυμένον ἐστίν, ἕκαστον ἐν ἑαυτῷ θεωρούμενον. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν, πᾶν ποίημά ἐστιν ἀγαθόν. « Καὶ ἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, » καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν (Γεν. α', 31). » Σχετικὸν δὲ ἐστίν ἐκεῖνο, ὃ τελειοῖ τὸ ἕτερον καὶ ἐπομένως αὐτὸ προσῆκον, δι' ὃ καὶ ὀρεκτόν. Τοῦναντίον κακὸν σχετικῶς ἐστίν ἐκεῖνο, ὃ φέρει βλάβην τῷ ἐτέρῳ διό διάφωρον καὶ φευκτόν.—Ἡ σχετικὴ τοίνυν ἀγαθότης οὐσιωδῶς κεῖται ἐν τῇ δυνάμει τοῦ τελειοῦν, ἐξ ἧς ἀναβλύζουσι τὸ πρέπον τε καὶ ὀρεκτόν, ὡς αὐτῆς ιδιότητες. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο τί ἐστίν ὀρεκτόν, διότι καὶ πρέπον· καὶ ἀντιστρόφως. Τοῦναντίον δὲ ἡ οὐσία τοῦ σχετικοῦ κακοῦ, κεῖται ἐν τῇ δυνάμει τοῦ βλάπτειν, ἐξ ἧς ἐπακολουθοῦσι τὸ ἀπρεπὲς καὶ φευκτόν.

Ἄρα ἀπολύτως θεωρούμενα πολλὰ τυγχάνει ἀγαθὰ, ἅτινα σχετικῶς εἰσι κακά· οἷον ἡ θερμότης ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως ἐστίν ἀγαθή· σχετικῶς δὲ πρὸς τὸ ὕδωρ κακή, διότι φθείρει αὐτό.

Ἄρα μόνη ἡ ἀνθρωπίνη πράξις λογίζεται ἀγαθή, ἥτις ἐστὶ τελειωτικὴ τοῦ ἀνθρώπου· οἷον ἡ σπουδὴ τῶν μηχανικῶν τε καὶ μαθηματικῶν οὐ τελειοῖ τὸν ἱερέα, μηδὲ καθίστησιν αὐτὸν βελτίωνα ἢ χεῖρων· καὶ γὰρ τὰ μηχανικὰ πόρρω εἰσὶ τῶν ἀνηκόντων τῷ ἱερεῖ. Αὗται δὲ αἱ ἀσχολίαι, εἰ καὶ ἀπολύτως ἀγαθαί, σχετικῶς μένται πρὸς τὸν ἱερέα οὐκ εἰσιν ἀγαθαί.

Ἄρα τὰ πλούτη, αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ τιμαὶ οὐκ εἰ-

σιν ἀγαθὰ τῷ ἀνθρώπῳ· καθότι οὐ τελειοῦσι τοῦτον, μηδὲ βελτίω αὐτὸν καθιστῶσι· μᾶλλον δὲ, εἰ τούτοις προσκολληθήσεται, ζημιωθήσεται καὶ χείρων γενήσεται. Ἄρα ὁ Θεὸς ἐστὶν ἄκρον ἀγαθὸν ἐκάστου πράγματος. Πάντων γάρ ἐστιν ἄκρος τελειότης· διότι ἡ τελειότης ἀποτελέσμα ἐστὶ παραστατικὸν τῆς τελειωτικῆς αἰτίας αὐτοῦ.

Ἄρα ἡ ἀνθρωπίνη πράξις τοσούτῳ κρείττων μὲν, ὅσῳ μᾶλλον τῷ Θεῷ συνάπτεται· οἷον ἡ προσευχὴ καὶ ἡ μελέτη· διότι τὴν λογικὴν φύσιν μᾶλλον τελειοῖ. Χείρων δὲ, ὅσῳ μᾶλλον ἀπομακρύνει ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον· διότι τῇ λογικῇ φύσει μᾶλλον ἀντιμάχεται, καὶ ταύτην μᾶλλον ἀτελεῖ· ἀπεργάζεται καὶ διασθίρει.

Ἄρα αἱ κακαὶ πράξεις ἄθλιον τὸν ἄνθρωπον κατεργάζονται. Καὶ γὰρ οὔσαι ἐναντίαι καὶ ἐπιβλαβεῖς τῇ λογικῇ φύσει, οὐχ ἥττον ταύτην βασανίζουσιν, ἢ ἡ κόνις τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος. Ἐντεῦθεν γεννῶνται οἱ ἔλεγχοι τῆς συνειδήσεως.

Ἄρα ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἀληθὲς τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθόν· καθ' ὅσον τοῦτον τελειοῖ καὶ βελτίω καθίστησι.

Ἄρα δίδεται διαφορὰ μεταξύ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων· μάλιστα δὲ τῶν πολιτικῶν. Οὗτοι γάρ, ὡς τὰ πολλὰ, φορτία εἰσὶν, ἐν οἷς τὸ ὑπάκειν δουλεία. Τούναντίον δὲ ἡ πλήρωσις τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἀληθὲς ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερία, ἀληθὲς εὐδαιμονία καὶ μεγίστη τοῦ Θεοῦ εὐεργεσία. Αὕτη γάρ ἐστὶν ἡ χάρις, ἥς ὁ

Ἰδὼς τοῦ Θεοῦ ἡμᾶς κατηξίωσε· καὶ ἦν διηνεκῶς παρὰ τοῦ Θεοῦ ζητοῦμεν, ὥστε πληροῦν τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς· καθότι ἐν τῷ τηρεῖν αὐτὰς ἡ σωτηρία καὶ ἡ τελειότης ἡμῶν κεῖται.

έ. Ἐν ταύτῃ τῇ διεφθαρμένῃ φύσει καταστάσει, ὅπου ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, αἱ τοιαῦται πράξεις, μὴ ἀγρυπνοῦντος τοῦ λόγου, μηδὲ πρὸς τὴν σεμνότητα προσέχοντος, αἰ σχεδὸν παράγονται ἐκ τῆς ἐπιθυμίας, ἥτοι ἐκ τῆς ἀφορμῆς τῆς ἡδονῆς, τῆς ματαιότητος καὶ τῆς ὑπερηφανείας. Ὅθεν, εἰ πρὸς τὸ σεμνὸν τέλος οὐ διευθύνονται, σχεδὸν αἰ κακαὶ εἰσι. Πρὸς τούτοις αἱ τοιαῦται πράξεις, εἰ καὶ οὐ παράγονται ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἢ ἐκ τῆς ὑπερηφανείας τῆς ζωῆς, μηδὲ ἐν αὐταῖς συνέδραμε κακὴ τις περίστασις, ἐν τῇ ἐπιτελέσει μὲν τοι οὐ δύνανται εἶναι ἀδιάφοροι, ἥτοι κακαὶ ἢ καλαί. Ὁ ἄνθρωπος γὰρ οὐκ ἔστιν ἀπλοῦν ζῶον, ἀλλὰ ζῶον λογικόν. Ὅφειλει τοίνυν, ὡς λογικὸς, τῇ τῆς φύσεως ἀσθενείᾳ βοηθεῖν, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνάγκης ἀπάσης προνοεῖν.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ
ΠΡΑΞΕΩΝ.

Α. Τὸ τέλος διττῶς λαμβάνεται.—α.) Ἀκύρωτος, ἀντὶ τοῦ πέρατος ἐκάστου πράγματος· καὶ

κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν ὁ θάνατος λέγεται τέλος τῆς ζωῆς· καὶ τὸ ἐσπέρας τέλος τῆς ἡμέρας.—β'.) Κυρίως, ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς ὃ ἀφορᾷ ὁ ἐνεργῶν, καὶ τούτου ἐπιτυχάνων, παύει ἡ κίνησις αὐτοῦ. Κατὰ ταύτην τὴν δευτέραν ἔννοιαν ὧδε θεωροῦμεν τὸ τέλος.

β'. Ὅρίζεται τὸ τέλος, Ἐκεῖνο οὐ χάριν τι γίνεται.

Λέγεται α'.) Ἐκεῖνο· δηλ. τὸ ἀγαθὸν πρᾶγμα, τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν· διότι ἡ θέλησις οὐ δύναται κινεῖσθαι, εἰ μὴ ἐκ τινος ἀγαθοῦ.

Λέγεται β'.) Οὐ χάριν· δηλ. τῇ ἀγάπῃ καὶ ἐπιθυμίᾳ τῆς ἀπολαύσεως πράττει ὁ ἐνεργῶν. Δι' ὧν ῥημάτων τὸ τέλος διαφέρει τοῦ μέσου καὶ τοῦ πέρατος. Τοῦ μέσου μὲν, διότι, εἰ καὶ πολλὰ γίνονται διὰ τοῦ μέσου, οἷον διὰ τῆς παρασκευῆς τῶν φαρμάκων, ἢ τοῦ κέρδους τῶν χρημάτων, τὰ φάρμακα μὲν τοι ἢ τὰ χρήματα οὐ δύνανται λέγεσθαι τέλος, ὥς μὴ γινόμενα τῇ ἀγάπῃ τῶν φαρμάκων ἢ τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ μόνον τῆς υἰείας, ἢ τῆς καλῆς καταστάσεως τῆς ζωῆς, ἐν οἷς ὁ ἐνεργῶν ἀναπαύεται· φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· «Ὁ ἀγαπᾶται ἐνεκα ἑτέρου, » οὐκ ἀγαπᾶται τοῦτο, ἀλλ' ἑτερόν τι, δι' ὃ ἀγαπᾶται». Τοῦ πέρατος δέ, διότι πρὸς ὃ ὁ ἐνεργῶν οὕτω διεμβύνει τὰ ἴδια ἔργα, ὥστε μὴ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, μηδὲ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ ἐργάζεσθαι· ὥς ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὃς πολλὰ παρασκευάζων ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀσθενείας, ἥτις περατοῦται ἐν τῇ υἰείᾳ, οὐκ ἔχει μὲν τοι τὴν ἀ-

σθένειαν τέλος· διότι ταύτην οὔτε ἀγαπᾷ, οὔτε ἐρέγεται, ἀλλ' ὅσον δύναται ἀπείργει ἐξ αὐτοῦ.

Λέγεται γ'·) Γίνεται τι. Ὅπως δηλώσῃ εἶναι τὸ τέλος πρώτην αἰτίαν πασῶν τῶν φυσικῶν, τεχνικῶν καὶ ἠθικῶν πράξεων.

Ἄρα τὸ τέλος ἐστὶν ὁ λόγος, δι' οὗ κινεῖται ὁ ἐνεργῶν πρὸς τὸ πράττειν· οἷον ἡ ἀνάπαυσις τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ τὸ τέλος, δι' ὃ ὁ οἶκος κατασκευάζεται. Καὶ γὰρ, δοθείσης ἐκείνης τῆς ἀγάπης καὶ ἐπιθυμίας, τὸ τέλος κινεῖ τὸν ἐνεργοῦντα, καὶ προξενεῖ τὸ ἀποτέλεσμα· ἐκείνης δὲ ἀφαιρουμένης, τὸ τέλος οὔτε κινεῖ, οὔτε διορίζει πρὸς τὸ πράττειν τὸν ἐνεργοῦντα.

Ἄρα τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τέλος οὐκ ἀντιστρέφονται. Πᾶν γὰρ τέλος ἐστὶν ἀγαθόν, τοῦλάχιστον κατ' ἐπιφάνειαν· ἄλλως δὲ οὐκ ἐπιθυμεῖτο. Ἀλλ' οὐ πᾶν ἀγαθόν ἐστι τέλος, διότι τέλος ἐστὶν, οὗ χάριν γίνεται τι. Ἀλλὰ μὴν πολλὰ εἰσιν ἀγαθὰ ἀπολύτως, πρὸς ὧν τὴν κτῆσιν οὐδὲν γίνεται. Ἄρα οὐκ εἰσι τέλος τὸ ἀγαθόν, φέρ' εἰπεῖν, τῆς νίκης, ἢ τῆς μαθήσεως οὐκ ἐστὶ τέλος σχετικῶς πρὸς τὸν ἀμαθὴ καὶ ὀκνηρόν· καθότι πρὸς τὸ κτᾶσθαι αὐτὸ οὐ κινεῖται ἐπιμελῶς.

Ἄρα ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ κακία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ἐκ τοῦ τέλους μάλιστα λαμβάνονται· διότι ἡ πράξις ἐστὶν ἀγαθὴ ἢ κακὴ, καθό ἐστὶν ἐκούσιος. Ἡ θέλησις γὰρ προσκολλᾶται τῷ ἡγαπημένῳ πράγματι. «Καὶ ἐγένοντο οἱ ἐβδελυγμένοι » ὡς οἱ ἡγαπημένοι (ᾠσ. θ', 10).» Ἀλλὰ μὴν ἡ πράξις ἐκ τοῦ τέλους μάλιστα ἐστὶν ἐκούσιος,

καθότι τοῦτο ὀρέγεται οὐχὶ δι' ἄλλο, ἀλλὰ δι' αὐτό. Ἄρα ἐκ τοῦ τέλους μάλιστα ὀνομάζεται τις ἀγαθὸς ἢ κακός. Ὅστις γὰρ κλέπτει διὰ τὴν μοιχείαν, μᾶλλον μοιχὸς ἐστὶν ἢ κλέπτης, κατὰ τὸν Φιλόσοφον· διότι οὐ τοσοῦτον τὴν κλοπὴν, ὅσον τὴν μοιχείαν ἀγαπᾷ.

ΚΕΦ. Ε'.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ.

Α. Τὸ τέλος διαιρεῖται—α.) Εἰς ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν.—β.) Εἰς μέσον καὶ ἔσχατον. Ἐσωτερικὸν τέλος ἐστὶ, πρὸς ὃ τὸ ἔργον ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ προσεχῶς ἀποβλέπει· οἷον ἡ βοήθεια τοῦ πτωχοῦ ἐστὶ τέλος ἐσωτερικὸν τῆς ἐλεημοσύνης, διότι ἡ ἐλεημοσύνη ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἀφορᾷ πρὸς τὸ κουφίζειν τὸν πτωχόν. Ὅθεν τὸ ἐσωτερικὸν τέλος ἐστὶν αὐτὸ τὸ εἰδικὸν ἀντικείμενον, ἐξ οὗ ἡ πράξις λαμβάνει τὸ εἶναι αὐτῆς, ὡς ἔσται (Αὐτόθ. Κεφ. Γ', § γ').

β. Ἐξωτερικὸν τέλος ἐστὶ, πρὸς ὃ τὸ ἔργον διορίζεται, οὐκ ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ μόνου τοῦ σκοποῦ τοῦ ἐνεργοῦντος· διόπερ εἴθε καλεῖσθαι τέλος τοῦ πράττειν· οἷον ἡ ἄφρασις τῶν ἁμαρτιῶν ἐστὶ τέλος ἐξωτερικὸν τῆς ἐλεημοσύνης ἐκ τῆς μετανόιας ἐπιταττομένης.

γ. Μέσον τέλος ἐστὶν, ἀγαθόν, ὅπερ οὕτως ἀπαιτεῖται, ὥστε πρὸς ἄλλου τινὸς κτῆ-

σιν διορίζεσθαι.—Ἄρα τὸ μέσον τέλος ἐστὶ τέλος ὁμοῦ καὶ μέσον. Τέλος μὲν, διότι δι' αὐτὸ ἀπαιτεῖται, μέσον δὲ, καθότι ὁ ἐνεργῶν οὐ θέλει ἐν αὐτῷ ἀσχέτως ἀναπαύεσθαι, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ ἄλλο τι κτᾶσθαι ἀφορᾷ. Ὅθεν τὸ μέσον τέλος οὐ λέγεται μέσον ἀπλῶς· ἀπλοῦν γὰρ μέσον ἐστὶ τὰ φάρμακα, ἅπερ οὐκ ἀγαπᾶται δι' αὐτὸ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης λαμβάνεται.

δ'. Πρὸς τούτοις οὐ δύναται τὸ ἀγαθὸν ὠφέλιμον ἔχειν λόγον τέλους. Ἐπεὶ, εἰ καὶ ὁ ἄνθρωπος φυσικῶς ἀφορᾷ ὡς μέσον ἀναγκαῖον καὶ καθ' ἑαυτὸ πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ θέλει μὲν τοι ἀναπαύεσθαι ἐν αὐτῷ ὡς ἐν τέλει, ἀμαρτία ἐστίν. Ἄρα τὰ χρονικὰ ἀγαθὰ, οἷον αἱ τιμαὶ, τὰ πλούτη καὶ αἱ ἀξίαι, οὐ δύνανται ἔχειν λόγον μέσου τέλους, ἀλλ' εἰσὶν ἀπλᾶ μέσα, διότι οὐ καθίστασιν βελτίω τὸν ἄνθρωπον, μᾶλλον δὲ διαφθείρουσιν αὐτόν, εἰ ἐν αὐτοῖς ἀναπαύεται (Αὐτόθ. Κεφ. Γ'. §. δ'). Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον, ὁ Ἐπίκουρος φησὶν—Ἀγαθὸν τὸ χαίρειν με ἐπὶ τῇ σαρκί μου καὶ τῇ υὑείᾳ μοι.—Ὁ Στωϊκὸς ἀγαθὸν νομίζει—Χαίρειν ἐπὶ τῷ νοί καὶ τῇ ἀρετῇ.—Ἄλλ' ὁ Χριστιανὸς φησὶν.—Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ ἀγαθόν ἐστι (Ψαλμ. σδ'. 28) καὶ τοῦτο ὅλον ἀγαθόν.

έ. Ἐσχατον τέλος ἐστὶ, πρὸς ὃ τὰ πάντα ἀναφέρονται. Διότι τούτου τευξομένου, πάντα ἀπολαμβάνομεν ὅσα ἐνὶ ἡμῖν ἀπαιτεῖν πρὸς τὴν ἰδίαν τελειότητα· διόπερ ἡ ὀρεξις ἡμῶν ἐν τούτῳ τελείως ἀναπαύεται καὶ ἀγεγδοιάστως κορέννυται.

Τοιγαροῦν τὸ ἔσχατον τέλος καλεῖται, τοῦ ἀνθρώπου μακαριότης.

ς'. Διττῶς δύναται θεωρεῖσθαι ἡ μακαριότης — α.) Εἰδικῶς. — β.) Κατὰ τὸ ἀντικείμενον. Εἰδική μὲν μακαριότης ἐστὶ τελεία τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ ἀπόλαυσις. Κατὰ δὲ τὸ ἀντικείμενον ἐστὶν, ἀγαθὸν ἄκρως τελειωτικόν. Αὕτη δὲ ἡ ἀπόλαυσις ἐστὶν, ἐνέργεια τελειοτάτη καὶ τελειοτάτης δυνάμεως. Καὶ γὰρ ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀνθρώπου τελειότης ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· ἐπεὶ ἕκαστον ἐν τοσοῦτῳ τέλειον ἐν ὧ καὶ ἐνέργεια ὑπάρχει. Καὶ γὰρ ὅσα εἰσὶ δυνάμει, νομίζονται ἀτελεῖ· ἀφορῶσι γὰρ πρὸς τὴν ἐνέργειαν, δι' ἣν ἡ φύσις κεκόσμηται ταῖς δυνάμεσι. Τελευταῖον ἡ τῆς ὀρέξεως ἀνάπαυσις ἐστὶ, χαρὰ καὶ τέρψις ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κατασχέσει. Ἀλλὰ μὴν ἡ τέρψις γεννᾶται ἐκ τῆς ἀκωλύτου ἐνεργείας· ὅπως δὲ ἡ τοιαύτη τέρψις ἢ πλήρης καὶ κορέννυται τὴν ὀρεξιν, τελειωτάτην δεῖ εἶναι τὴν ἐνέργειαν, ἅμα δὲ καὶ τελειοτάτης δυνάμεως· ἄλλως δὲ οὐκ ἂν εἴη ἐσχάτη τελειότης. Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τοίνυν οὐδὲν ἐστὶ τελειότερον τῆς αὐτοῦ διανοίας, ἐν ἣ φυσικῶς ἀφορῶσι πασῶν τῶν δυνάμεων αἱ ἐνέργειαι. Ἄρα ἡ τελειοτάτη τῆς διανοίας ἐνέργεια ἐστὶ, τὸ ἔσχατον αὐτῆς τέλος καὶ εἰδικὴ μακαριότης. — Κατὰ δὲ τὸ ἀντικείμενον μακαριότης ἐστὶ μόνος ὁ Θεός. Καὶ γὰρ μόνος ἐστὶ τὸ ἄκρον τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθόν, καὶ ἄκρως αὐτοῦ τελειωτικόν. Ἡ εἰδικὴ δὲ μακαριότης ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐποπτικὴ ὄρασις (Πραγμ. Α'. Κεφ. Ε'. Πα.

ράγρ. θ'. §. ε. καὶ Παράγραφ. Γ'. §. α.) οὐ μόνον διότι ἐστὶ τελειοτάτη ἐνέργεια τῆς τελειοτάτης δυνάμεως ἥτοι διανοίας, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ἡ πρώτη ἀλήθεια καὶ ἄπειρος σοφία. Ἀλλὰ μὴν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία ἐν τῇ αὐτῶν ἀπολαύσει γινώσκονται, κατὰ τὸν νοῦν τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου. Τελευταῖον δὲ, ὅστις ὁρᾷ τὸν Θεὸν καθὼς ἐστίν, οὐδενὸς ἄλλου ὀρέγεται, καὶ ἐν τούτῳ ὁλοτελῶς ἀναπαύεται. Ἄρα ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐποπτικῇ ὁράσει πληρέστατα ἀναπαύεται, καὶ ἐπομένως μακάριός ἐστι.

Ἐνστασις. Ὁ κεκτημένος τὴν σοφίαν, οὐκ ἐστὶ μακάριος μὴ ἀγαπῶν αὐτήν. Ἄρα, πλὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐποπτικῆς ὁράσεως, ζητεῖται καὶ ἡ ἀγάπη, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἀληθῶς ᾖ μακάριος.

Λύσις. α. Οὐκ ἐστὶ δυνατόν κτᾶσθαι τινὰ τὴν σοφίαν, καὶ μὴ ἀγαπᾶν αὐτήν. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῇ πᾶν ἀγαθὸν κέκτηται, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λείπεται πρὸς ἐπιθυμίαν.

Λύσις. β'. Διαιροῦμεν τὸ συνεπόμενον. Ὅπως ὁ ἄνθρωπος ᾖ μακάριος τῇ ὁλοκλήρῳ μακαριότητι, ὁμολογοῦμεν. Τῇ οὐσιώδει δὲ, ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ἡ ἀγάπη, ἡ χαρὰ καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀθανασία, ἀναβλύζουσιν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐποπτικῆς ὁράσεως, ὡς αἱ ιδιότητες ἐκ τῆς οὐσίας. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· «Τοσαύ-
» της κραταιᾶς φύσεως ὁ Θεὸς πεποίηκε τὴν ψυ-
» χὴν, ὥστε ἐκ τῆς πληρεστάτης αὐτοῦ μακαριό-
» τητος, ἥν ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων τοῖς ἁγίοις
» ὑπισχνεῖται μεταδοῦναι καὶ τῇ κατωτέρα φύσει,

» εἴπερ ἐστὶ τὸ σῶμα, οὐχὶ τὴν μακαριότητα, ἥ-
 » τις τοῦ ἀπολαμβάνοντος καὶ νοεροῦ ὄντος ἐστὶν
 » ἰδία, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα τῆς υἰείας, δηλ. τῆς
 » ἀφθαρσίας κραταίωμα. »

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ.

Α τὰ τοῦ τέλους ἀποτελέσματα δικτῶ ἐπα-
 ριθμοῦνται.—1. Τὸ θέλημα, ἥτοι ἡ ἀγάπη καὶ
 εὐδοκία.—2. Ὁ σκοπός.—3. Ἡ βουλὴ.—4. Ἡ
 συμφωνία ἥτοι ἡ συγκατάθεσις.—5. Ἡ ἐκλογὴ.
 —6. Ἡ ἐξουσία.—7. Ἡ χρῆσις.—8. Ἡ ἀπόλαυ-
 σις, ἥτοι ἡ ἀνάπαυσις ἐπὶ τὸ κεκτημένον ἀγαθόν.

6'. Ἐκ τῆς ἀγαθότητος τοῦ ἀντικειμένου, ἥτις
 παρίσταται τῇ θελήσει, κατὰ πρῶτον ἀνίσταται.

1. Τὸ θέλημα, ἥτοι ἡ ἀγάπη καὶ εὐδοκία. Αὕ-
 τη γὰρ ἡ ἐνέργεια ἀναγκαίως προηγείται τῶν
 ἄλλων· διότι, εἰ καὶ οὐκ ἀρέσκει τὸ ἐπιλαμβανό-
 μενον ἀγαθόν, οἷον ἡ σωφροσύνη, οὐκ ἂν εἴη ὁρμὴ
 πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τούτου.

2. Ὁ σκοπός, ἐπεὶ τῇ ἰδίᾳ ἀγάπῃ φυσικὸν γάρ
 τὸ θέλειν κτᾶσθαι ὃ ἀρέσκει καὶ ἀγαπᾶται. Ὁ σκο-
 πός δὲ ἐστὶ, δραστικὴ ἔφεσις τοῦ τέλους·
 ἥτοι ἐνέργεια τῆς θελήσεως δραστικῶς ἀποβλε-
 πούσης πρὸς τὸ ἀγαθὸν διὰ τῶν ἀρμοδίων μέσων.
 Ὁ σκοπός τοίνυν περιέχει δυνάμει πρόθεσιν τοῦ
 ζητεῖν καὶ χρᾶσθαι ταῖς μέθοις· καὶ γὰρ οὐ λογι-
 ζόμεθα θέλειν τινὰ δραστικῶς τοῦ τέλους ἐπιτυ-

χεῖν· οἷον νικᾶν τὰς ἀσχερὰς ἐπιθυμίας μὴ συλλογιζόμενον περὶ τῶν μέσων, ὧν ἀνευ, οὐ δύναται ἐπιτυχεῖν τοῦ τέλους.

3. Ἡ βουλὴ ἐπεται τῷ σκοπῷ. Ἐστὶ δέ, ἐνέργεια τοῦ νοὸς ζητοῦντος καὶ λογιζομένου τὰ μέσα, καὶ περὶ τῶν εὐρεθέτων κρίνοντος, ποῖον ἀρμαδιώτερον καὶ τῶν ἄλλων προκριτώτερον. Ὡς περ τοῖνυν τῷ ὀρθῷ σκοπῷ, οὕτω καὶ τῇ ἀληθινῇ βουλῇ κεῖται ἅπασα ἡ τῶν ἡθῶν ἀγαθότης. Ἐκλείποντος γὰρ τοῦ κανόνος, δηλ. τῆς συνετῆς βουλῆς, τὸ ἔργον τὸ πρὸς αὐτὸν διευθυνόμενον φαῦλον ἐστί. Πρόδηλον ἐντεῦθεν τὴν βουλήν, ἐν τοῖς πρὸς τὰ ἡθῆ ἀναφερομένοις, εἶναι ἐπικίνδυνον, καὶ ὥσανεὶ σκόπελον, ὃν ὁ ἀνθρώπινος λόγος οὐκ ἐκφεύζεται, μὴ διοικούμενος παρὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ, ὅστις διὰ τοῦτο καλεῖται, μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελος, σύμβουλος (Ἠσ. 61. 6). Μᾶλλον δὲ καὶ ὁ Πλάτων τὴν βουλήν εἶναι ὁλοτελῶς θεῖαν ἔγνωκε.

4. Ἡ συμφωνία ἤτοι ἡ συγκατάθεσις ἐστίν, ἐνέργεια τῆς θελήσεως προσκολλημένης τῇ βουλῇ τοῦ λόγου καὶ δεχομένης τὰ μέσα ἐκ τῆς διανοίας προτιθέμενα. Καὶ γὰρ ἡ διάνοια βουλευέται, κελευούσης τῆς θελήσεως φύσει ἀρέσκει αὐτῇ ἡ βουλὴ καὶ ῥαδίως συγκατατίθῃσιν ἡ θέλησις. Ἐὰν δὲ ἡ βουλὴ ἀλλαχόθεν δοθῇσεται, οἷον ἐκ τινος σοφοῦ, ἡ θέλησις πολλὰκις ἀντιμάχεται, πολλὰ ἐναντία προβάλλουσα.

5. Ἡ ἐκλογὴ ἐτι ἀμέσως ἐπεται τῇ συγκατάθεσει. Ἐστὶ δέ, ἐλευθέρα τῆς θελήσεως ἐ-

ἐνέργεια, δι' ἧς ἐκ πολλῶν μέσων ἐν τῶν ἄλλων προκρίνεται, κατὰ σχέσιν πρὸς τὸ προτιθέμενον τέλος. Ὅπως δὲ ἡ ἐκλογή ἢ ὀρθή καὶ σεμνή, δεῖ συνετῶς αὐτὴν γίγνεσθαι· ὁ γὰρ ἀφρόνως γίγνεται, φαῦλον ἐστί. Κατὰ δὲ τῆς φρονήσεως ἁμαρτάνει, ὅστις τὸ πρὸς τὸ τέλος μέσον ἥττον ἀρμόδιον ἐκλέγει· καὶ διὰ τοῦτο πείθεται μὴ ἐκλέγειν τὰ ἐκ τῆς ἀρετῆς δέοντα, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας, ἥτις προηγείται τῆς βουλῆς.

6. Ἡ ἐξουσία ὡσαύτως ἐστίν, ἐνέργεια πρακτικῇ τῆς κελευούσης θελήσεως τὴν τῶν μέσων πράξιν, αἵτινα, μετὰ τὴν βούλην, ἐκλέχθησαν ὡς πρὸς τὸ τέλος μᾶλλον ἀρμόδια. Πολλάκις γὰρ συμβαίνει τὴν θέλησιν μὴ ἐνεργεῖν ἃ ἐξελέξατο, τῶν δυσχερειῶν ἕνεκα, οὐ μόνον ἐκ μέρους τῶν παθῶν ἀτακτούντων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων, αἵτινες ἐκ τε τῆς βουλῆς καὶ ἐκλογῆς οὐ προεγνώσθησαν· ἔτι δὲ καὶ ἐκ μέρους αὐτῆς τῆς θελήσεως, οὗσης ἀκαταστάτου.

7. Ἡ χρῆσις ἥτοι τῶν μέσων πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τοῦ τέλους. Ἔσται δὲ ἡ χρῆσις κατάχρησις καὶ ἁμαρτία, οὗσα περιττὴ καὶ οὐδὲν πρὸς τὸ ὀρθὸν τέλος συμβάλλουσα. Ἐτι δὲ, εἰ τὸ μέσον καθ' ἑαυτὸ ἀπαιτεῖται, καὶ ἐν αὐτῷ ἡ θέλησις ἀναπαύεται.

8. Ἡ ἀπόλαυσις ἥτοι ἡ ἐν τῷ κεκτημένῳ ἀγαθῷ ἀνάπαυσις. Ὅθεν ἡ χρῆσις περατοῦται πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν, ὡς περ ἡ κίνησις πρὸς τὴν ἥρε-

μίαν, καὶ πρὸς τὴν κτῆσιν ἡ ἐπιθυμία. Αὕτη δὲ ἡ ἀνάπαυσις, οὐκ ἔστι παῦσις ἐκ πάσης ἐνεργείας τῆς θελήσεως, καθάπερ ἡ τοῦ σώματος ἀνάπαυσις ἔστι παράλειψις τοῦ ἔργου, ἀλλὰ χαρὰ καὶ τέρψις. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· « Ἀπο-
 » λαμβάνομεν τῶν ἐγνωσμένων πραγμάτων, ἐν
 » οἷς ἡ θέλησις τερπομένη ἀναπαύεται (Βιβλ. Ι'.
 » Περ. Πόλ. Θεοῦ Κεφ. Ι'). ».

Ἄρα ἐν τῇ χρήσει κεῖται ὁ κόπος. Καθάπερ ἡ τέρψις καὶ ἀνάπαυσις ἐν τῇ ἀπολαύσει, πλήρης μὲν αὕτη, εἰ ἡ κτήσις ἔστι τοῦ ἐσχάτου τέλους, ὡς ἄκρου ἀγαθοῦ, ἐλλειπῆς δὲ καὶ ἀτελὲς ἐὰν ἡ κτήσις ἔστι τοῦ μέσου τέλους· ὅπερ τὴν ὄρεξιν οὐ πληροῖ τελείως, ἀλλ' ἔστιν ὡσανεὶ πρόσφαυσις τις τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ σφοδρότερος ἐγείρουσα πρὸς τὴν τούτου κτῆσιν. — Οἱ δίκαιοι τοίνυν ἐν ταῖς Γραφαῖς καλοῦνται μακάριοι· « Μακάριοι οἱ ἄ-
 » μωμοι ἐν ὁδῷ (Ψαλμ. ριή, 1) ». Οὐ μόνον ἐνε-
 » κα τῆς ἐλπίδος τῆς μελλούσης μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ ἕνεκά τινος μεθέξεως αὐτῆς τῆς μακα-
 » ριότητος, ἥτοι τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ ἀπολαύσεως, ἥτις τοσαύτην ἡδύτητα ἐχέει ἐπὶ τὴν ψυχὴν, ὥ-
 » στε πάσας τὰς τοῦ κόσμου ἡδονὰς τε καὶ τέρψεις
 » λογίζεσθαι ζημίας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· « Ἡ-
 » γοῦμαι πάντα ζημίαν εἶναι διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς
 » γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου (Φι-
 » λιπ. γ', 8) ».

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΩΝ ΤΩΝ

ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.

α. Αἱ περιστάσεις εἰσὶν, ἠθικὰ τινα συμ-
βεβηκότα, ἅτινα τὰς τῶν ἀνθρώπων συ-
νοδεύουσι πράξεις· οἷον ὁ χρόνος ἐν ᾧ, καὶ ὁ
τόπος ὅπου αὗται μετέρχονται.

β'. Ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ κακία τῶν ἀνθρωπίνων
πράξεων, οὐ μόνον λαμβάνονται ἐκ τοῦ ἀντικειμέ-
νου, ὡς προέφημεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν περιστά-
σεων. Διότι, καθάπερ τὰ ἀντικείμενα σύμφωνα, ἡ
διάφωνά εἰσι τῇ λογικῇ φύσει, οὕτω καὶ αἱ περι-
στάσεις. Καὶ γὰρ, εἰ δέον τὸν γυμνὸν ἐνδύειν,
καθότι ἐστὶν ἀντικείμενον τῆς εὐσπλαγχνίας, πολ-
λῷ μᾶλλον εἰ ἐστὶν Ἰερεὺς, ἢ ἐχθρός. Ὡσαύτως,
εἰ αἰσχρόν ἐστι τὸν πλησίον ἐκδύειν, αἰσχρότερον,
εἰ οὗτος πτωχός ἐστιν, ἢ εὐεργετικός. Ἄρα ὁ-
μοίως ἡ ἠθικὴ ἀγαθότης τῶν ἀνθρωπίνων πρά-
ξεων λαμβάνεται οὐκ ἐκ μόνου τοῦ ἀντικειμένου,
ἐξ οὗ μορφήν καὶ εἶδος λαμβάνουσι, καὶ ἐκ τοῦ
τέλους (Αὐτόθ. Κεφ. Β'. § γ'), ἀλλὰ δεῖ ἀπαιτεῖ-
σθαι καὶ ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐπιτιθεμένων πε-
ριστάσεων.

γ'. Ἐπὶ ἐπαριθμοῦνται κοινῶς αἱ τῶν ἀνθρω-
πίνων πράξεων περιστάσεις· δηλ. — Τίς — Τί —
Ποῦ — Τίσι βοηθείαις — Διὰ τί — Τίνι τρό-
πῳ — Πότε.

1. Τίς, σημαίνει τὴν τοῦ ἐνεργοῦντος κατὰ-

στασιν· εἰ δηλ· δίκαιος, ἢ ἀμαρτωλὸς τὴν ἐλεημοσύνην ποιῇ.—2. Τί, τὴν τοῦ ἀντικειμένου κατὰστασιν δηλοῖ· εἰ δηλ· τὸ κλαπέν ἐστίν ἱερὸν ἢ κοσμικόν.—3. Ποῦ, τὸν τόπον δηλοῖ, εἰ δηλ· ἡ πεπραγμένη ἀμαρτία γέγονεν ἐν τόπῳ Ἱερῷ, ἢ δημοσίῳ, σκανδάλῳ τοὺς ἄλλους ἐμβάλλουσα.—4. Τίσι βοηθείαις· δηλ· ποίοις ἐργαλείοις κέχρηται ὁ φονεύς. Ἐκ τούτων γὰρ συνάγεται, εἰ ὁ φόνος ὑπῆρξε τυχερὸς, ἢ ἐκούσιος.—5. Διὰ τί· ἐξηγεῖ τὸ ἐξωτερικὸν τέλος, ὅπερ ἐστὶ κατὰ συμβεβηκὸς τῇ πράξει, καὶ λέγεται τέλος τοῦ πράττοντος· δηλ· διὰ τί ἐποίησε τὴν ἐλεημοσύνην; Πότερον, πρὸς τὸ ἐξιλεώσασθαι τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ, ἢ πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις;—6. Τίνι τρόπῳ· δηλοῖ τὸν τῆς πράξεως τρόπον· Πότερον, ἐξ ἀγνοίας, ἢ ἐκ κακίας γέγονεν ἡ πράξις.—7. Πότε, σημαίνει τὸν χρόνον· Πότερον δηλ· ἐν τῇ Ἑορτῇ τις τῇ μέθῃ περιέπεσεν, ἢ τὸν τοῦ πλησίον ἀγρὸν ἐθέρισε. Καὶ γὰρ ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ παραδείγματι, ἡ πράξις ἀντιμάχεται τῇ δικαιοσύνῃ ὁμοῦ καὶ τῇ Πίστει· ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῇ ἐγκρατεῖα καὶ τῇ Πίστει.

8. Αἱ περιστάσεις εἴτι αὐξάνουσιν, ἢ ἐλαττοῦσι τὴν ἀγαθότητα ἢ τὴν κακίαν τῆς πράξεως ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς ἀμαρτίας, ἢνίκα μειζων ἢ ἐλάττων ἐσὶν ἢ σεμνότης ἢ ἡ αἰσχροτής ἐν τῇ πράξει, ἢ παραλείψει αὐτῆς τῆς ἀρετῆς· οἷον, ἐπαινετώτερόν ἐστιν ὅστις τῷ ἐνδεεῖ βοηθεῖ ἐκ τῶν ἀναγκαίων ἢ ἐκ τῶν περιττῶν· Τοῦναντίον δὲ, βαρύτερον ἀμαρτάνει κατὰ τῆς δικαιοσύνης, ὅστις

κλέπτει πολλά ἢ ὀλίγα χρήματα. Ἐτι δὲ ὧν Ἱερεὺς ἁμαρτάνει κατὰ τῆς σωφροσύνης καὶ Πίσεως, ἢ μόνον ὧν Διάκονος ἢ Ὑποδιάκονος.

ΚΕΦ. Η΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΑΞΕΩΝ.

α. Δόγμα Πίστεώς ἐστίν, ὅτι αἱ τῶν δικαίων ἀγαθαὶ πράξεις διὰ τῆς χάριτος καθίστανται ἀξιωματος ἄξιαι. Φησὶ γάρ ὁ Ἀπόστολος· « Λοιπὸν » ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν » ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὃ » δίκαιος κριτής· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ » πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ (β΄. Τιμ. δ΄, 8)». Ἐτι καὶ ὁ Χριστός· « Ὁ μισθός » ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Ματθ. έ, 12)». Ἐνστάσεις. Α΄. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησὶ· « Τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος (Ῥωμ. ζ΄. 23). » Καὶ ὁ Δαβίδ· « Τὸν στεφανοῦντά σε ἐν » ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς (Ψαλμ. ρβ΄, 4). » Ἄρα ἡ » ζωὴ ἡ αἰώνιος οὐκ ἐστὶ μισθός.

Λύσις. Διαίρομεν τὸ προηγούμενον. Ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος ἐστὶ χάρις, καὶ ἔλεος καὶ οἰκτιρμός, καθότι ὁ Θεὸς δωρεὰν πρὸς αὐτὴν ἐκλέγει, καλεῖ, καὶ διὰ τῶν δραστηκῶν βοηθειῶν εἰσάγει, ὁμολογοῦμεν. Ἐστὶ δὲ χάρις μόνον, μηδὲνα ἔχουσα λόγον μισθοῦ ἢ βραβεΐου, ὥσανεὶ μὴ ὄντα ἄξια.

αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ ἔργα τῶν δικαίων, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον.

Β'. Ὁ Χριστὸς φησὶ· « Ὅταν ποιήσητε πάντα » τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε· Ὅτι δούλοι ἀχρεῖοί » ἐσμεν (Λουκ. ιζ', 10). » Ἄρα αἱ ἀγαθαὶ τῶν δικαίων πράξεις οὐκ εἰσὶν ἄξια βραβείου.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Διὰ τοῦτο γὰρ ὀφείλομεν δούλους ἀχρεῖους ἑαυτοὺς νομίζειν, διότι οὐδεμίαν ὠφελειαν διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἡμῶν τῷ Θεῷ ἀποδιδόσμεν. Ἐτι δέ, ὄντων ἡμῶν φύσει δούλων Θεοῦ, δύναται κατ' ἀρέσκειαν ἐπιτάττειν τι, μηδεμιᾶς προτιθεμένης ἐλπίδος μισθοῦ καὶ βραβείου. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· « Ὁφειλέτης ἐγένετο ὁ Θεὸς οὐκ ἐξ ἡμῶν τι » λαμβάνων, ἀλλ' ὁ αὐτῷ ἀρέσκει ὑπισχνούμενος· » ἄλλως γὰρ λέγομεν τῷ ἀνθρώπῳ, ὀφείλεις » μοι διότι ὑπεσχέθης καὶ ἄλλως, ὀφείλεις » μοι διότι δέδωκά σοι (Ὁμιλ. ΡΝΗ', ἐν τοῖς τοῦ » Ἀποστόλου ῥήμ.). » Δυνάμεθα τοίνυν ἀπαιτεῖν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅπως εἴπωμεν· ἀπόδος ὁ ὑπεσχέθης, διότι ἐποιήσαμεν ὃ ἐνετείλω ἡμῖν.

Γ'. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησὶν· « Οὐκ ἄξια » τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς (Ῥωμ. ή, » 18). » Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα, εἰ κατὰ τὴν ὀντότητα καὶ ὡς ὀλιγὼς θεωρηθήσονται, ὁμολογοῦμεν. Ἐὰν δέ θεωρηθήσονται κατὰ τὴν δύναμιν καὶ εἰσροὴν τοῦ

Χριστοῦ, ὡς κεφαλῆς τοῦ μυστικοῦ σώματος, ἐξ οὗ ἀναβλύζουσιν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον.

Δ'. Οὐ δύναται τι, ἄνευ ὕθρεως τοῦ Χριστοῦ, ἀποδοθῆναι τοῖς ἡμῶν ἀξιώμασι, καθότι δοκεῖ μερίζεσθαι τὴν δόξαν μεταξύ αὐτοῦ καὶ ἡμῶν· ἐπεὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀναφέρομεν μέρος πρὸς τὰ αὐτοῦ ἀξιώματα, καὶ μέρος πρὸς τὰ ἴδια. Ἄρα κτλ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς Κεφαλὴ εἰς τὰ μέλη, καὶ ὡς ἄμπελος εἰς τὰ κλήματα, εἰσρέει πρὸς τοὺς δεδικαιωμένους ἀεννάως δύναμιν, ἥτις τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀείποτε προηγείται, συνοδεύει καὶ ἐπακολουθεῖ αὐτοῖς· ἥς ἄνευ, κατ' οὐδένα τρόπον τῷ Θεῷ εὐάρεστα καὶ βραβεῖου ἀξία δύνανται εἶναι. Καὶ γὰρ, καθάπερ ἐν τῇ τάξει τῆς φύσεως ἐκλάμπει τοῦ Θεοῦ ἡ παντοδυναμία καὶ ἄπειρος δύναμις, δι' ἧς τοῖς δευτέροις αἰτίοις ἀποδίδωσιν ὁ Θεὸς δύναμιν καὶ δραστηριότητα τοῦ ἐκφύειν ἀποτελέσματα πρὸς ἃ διορίζει, οὕτω καὶ ἐν τῇ τάξει τῆς χάριτος, ὁ Χριστὸς ἀξίωμα καὶ δύναμιν, διὰ τῶν παθημάτων αὐτοῦ, τὰ μέγιστα χορηγεῖ· καθότι ἐν ἡμῖν ἀρχὴ ἐστὶν ἐκάστου ἀξιώματος καὶ μισθοῦ.

Β'. Διττόν ἐστι τὸ ἀξίωμα. Τὸ μὲν λέγεται κατὰ τὸ εἶκος· τὸ δὲ κατ' ἀξίαν. Τὸ πρῶτον ἐστὶν ἀξίωμα κατὰ τι· τὸ δεύτερον λέγεται ἀπλῶς καὶ κυρίως. Πρὸς τὸ κατὰ τὸ εἶκος ἀξίωμα ἐπιζητοῦνται ἐκεῖναι αἰδιαθέσεις, ὥς ἔφημεν (Πραγμ. Ε'. Κεφ. Ζ'. §. 5'), ἐν τοῖς προβεβηκόσιν ἐπιζητεῖσθαι πρὸς δικαίωσιν. Περὶ τούτων γὰρ οὐ-

τῷ γράφει ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· « Οὐδὲ αὐτὴ
 » τῆς ἁμαρτίας ἡ ἄφεσις ἐστὶν ἄνευ τινὸς ἀξιώ-
 » ματος· οὐδὲν γὰρ ἀξίωμα ἦν ἐκείνου τοῦ λέ-
 » γοντος, ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρ-
 » τῶν· ἀλλ' οὐδεὶς ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως λέγει
 » τὸν ἁμαρτωλὸν διὰ τῆς μετανοίας αὐτοῦ κατα-
 » ξιοῦσθαι τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, οὔσης
 » ἔργον τῆς εὐσπλαγχνίας, οὐχὶ δὲ τῆς δικαιο-
 » σύνης (Ἐπιστ. ρηβ'). »

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤ' ΑΞΙΑΝ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ.

Α. **Τ**ὸ κατ' ἀξίαν ἀξίωμα ἐστὶν, Ἔργον ἀ-
 γαθὸν καὶ ὑπερφυσικὸν ἐξ ἀνθρώπου δι-
 καίου καὶ ἐν ὁδῷ ἐλευθέρως ἐξερχόμενον
 δι' ὃ ὁ Θεὸς ὑπέσχετο τὸν μισθόν.

Λέγεται α.) Ἔργον ἀγαθόν. Ἐκάστῳ γὰρ
 δῆλον ἐστὶ τὸ ἔργον μὴ εἶναι ἐπαινετὸν, μηδὲ
 βραβείου ἄξιον, εἰ μὴ ᾗ ἀγαθόν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀ-
 πόστολος Παῦλος· « Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρ-
 » τίας, θάνατος (Ῥωμ. ε', 23) ».

Λέγεται β.) Καὶ ὑπερφυσικόν. Καὶ γὰρ
 δόγμα Πίστεώς ἐστι, τὸν ἄνθρωπον, διὰ τῶν ду-
 νάμεων τοῦ ἰδίου αὐτεξουσίου, μὴ δύνασθαι κα-
 ταξιῶσθαι τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς.
 Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· « Πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ
 » φέρον καρπὸν, αἶρει αὐτὸ (τοῦτέστιν ὁ Πατήρ)
 » . . . Καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέ-
 » ρειν ἂν αὐτοῦ, εἰ μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ·

» οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε (Ἰωάν.
 » ιε', 2. 4)». Καὶ γὰρ τὸ φυσικὸν ἔργον, εἰ καὶ
 ἐπαινετὸν ἐξ ἑαυτοῦ, οὐδεμίαν μὲν τοι κέκτῃται
 τάξιν καὶ ἀναλογίαν πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν.
 — Δύο δὲ ἀναγκαίως συντρέχουσιν, ὅπως τὸ ἔρ-
 γον ᾗ ὑπερφυσικόν· δηλ.: ὑπερφυσικὴ ἀρχή,
 καὶ ἀφορμὴ, ἥτοι τέλος ὑπερφυσικόν. Ἀρχὴ μὲν
 ὑπερφυσικὴ, καθότι ἡ φυσικὴ αἰτία οὐκ ἐνεργεῖ,
 εἰ μὴ φυσικῶς. Ὅπως τοίνυν ἡ θέλησις, ἣν ἔφη-
 μεν (Αὐτόθ. Κεφ. α', § β'), εἶναι ἀρχὴν τῶν ἀν-
 θρωπίνων πράξεων, ὑπερφυσικῶς ἐργάζεται, τῷ
 Χριστῷ ὡς Κεφαλῇ, δεῖ συνάπτεσθαι, καὶ μίαν
 μετὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἀρχὴν γίνεσθαι, φησὶ
 γάρ· «Ὁ μένων ἐν ἐμοί, καὶ γὼ ἐν αὐτῷ (Ἰωάν.
 » ιε', 5)». Ἀφέλκεται γὰρ τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ
 Πνεῦμα διὰ προσευχῆς, κατὰ τὸν Δαβὶδ, «Τὸ εὖ-
 » μα μου ἤνοιξα, καὶ εἴλχυσα πνεῦμα (Ψαλμ.
 » ριή, 131)». — Τὴν ἀφορμὴν δὲ, ἥτοι τέλος
 ὑπερφυσικόν, δεῖ κινεῖν τὸν ἐνεργοῦντα πρὸς ὑπερ-
 φυσικὸν ἔργον. Καὶ γὰρ πάντα πράξις τό τε εἶδος
 καὶ τὴν οὐσίαν λαμβάνει ἐκ τοῦ ἀντικειμένου (Αὐ-
 τόθ. Κεφ. Γ'. § α') ὡς ἀφορμῆς, καὶ ἐπομένως τὸ
 ἔργον φυσικόν ἐστίν, ἐὰν ἡ ἀφορμὴ ᾗ φυσικὴ· οἷον
 ἡ πολιτικὴ σεμνότης, ἡ κτήσις τῶν Ἐπιστημῶν,
 κ.τ.λ. Οὐ κινεῖ δὲ ἡ ἀγαθότης τοῦ τέλους, εἰ μὴ
 διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη δὲ οὐ δύναται
 εἶναι ἄνευ γνώσεως. Ἄρα, ὅπως ἡ ὑπερφυσικὴ ἀ-
 φορμὴ κινῇ τὴν θέλησιν, ἀνάγκη ἐστὶ τὸν ἐνε-
 γοῦντα ἐνεργεῖα ἢ δυνάμει προσέχειν τῷ τέλει, καὶ
 τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ πράττειν.

Λέγεται γ.) Ἐξ ἀνθρώπου δικαίου. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· « Καθὼς τὸ κλημα οὐ δύναται » καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ » ἀμπέλῳ· οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ » μείνητε (Ἰωάν. ιε', 4)». Ἀλλὰ μὴν ὁ Χριστὸς οὐ μένει ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀγιαζούσης χάριτος, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης· « Ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, » καὶ ὁ Θεὸς ἐναὐτῷ (ἀ. Ἰωάν. δ', 16)». Καὶ γὰρ ἡ θανάσιμος ἁμαρτία—α.) Χωρίζει τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Ἡσαίαν· « Τὰ ἁμαρτήματα » ὑμῶν διίστῳσιν ἀναμέσον ὑμῶν καὶ ἀναμέσον » τοῦ Θεοῦ (Ἡσ. νθ', 2)».—β.) Παροξύνει τὸ μῖσος τοῦ Θεοῦ· ὡς φησιν ἡ Σοφία· « Ἐν ἴσῳ γὰρ » μισητὰ Θεῷ καὶ ὁ ἀσεβῶν καὶ ἡ ἀσέβεια αὐτοῦ » (Σοφ. Σολομ. ιδ', 9)».—γ.) Καθίστησι τὸν ἁμαρτωλὸν ὑπεύθυνον τῆς αἰωνίου ποινῆς. Ἀλλὰ μὴν ἀντιλέγει τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον καταξιόσθαι τῆς κολάσεως ὁμοῦ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἀρα, κ.τ.λ. — Πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν τοίνυν ἀξίωμα ἐξαιρέτως ἐπιζητεῖται ἡ τοῦ προσώπου ἀξία· γέγραπται γὰρ· « Καὶ ἐπεὶ δὲν ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἀβελ καὶ ἐπὶ » τοῖς δώροις αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ Καὶν (τούτέστι τὸν » ἁμαρτωλὸν) καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προ- » σέσχεν (Γεν. δ', 4. 5). » Ὅθεν τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, εἰ καὶ κατὰ τὴν ὄντοτητα θεωρούμενά » εἰσι πεπερασμένα, καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶδους μετὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τῶν δικαίων, ἀπειρόν μὲν τιμὴν καὶ ἀξίωμα ἀπῆντλων ἐκ τοῦ θείου προσώπου αὐτοῦ, ὡς ἀπείρως ἀξίου. Τοιγαροῦν τὸ κατ'

ἀξίαν ἀξίωμα κυρίως ἐπιζητεῖται ἐκ τῆς ἀξίας καὶ ἀγιότητος τοῦ προσώπου.

Λέγεται δ.) Καὶ ἐν ὁδῷ. Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰερώνυμον, « Οἱ μὲν ζῶντες δύνανται ἀγαθὰ ἔργα πράττειν, οἱ δὲ τεθνεῶτες οὐδὲν ἰσχύουσι προστιθέναι, ἐφ' οἷς μεθ' ἑαυτῶν ἔφερον ἐκ τῆς ζωῆς (Ἀνάπτυξ. ἐν τῷ Θ'. Κεφ. τοῦ Ἐκκλησιασ.). » Ἐπὶ καὶ ὁ Χριστὸς φησιν. « Ἐρχεται νῦν, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι (Ἰωάν. 9, 4). »

Λέγεται ἐ.) Ἐλευθέρως ἐξερχόμενον. Καὶ γὰρ πρὸς τὴν ἀξιότητα καὶ ἀναξιοτητα ἐπιζητεῖται ἐλευθερία, ἐκτὸς πάσης ἀνάγκης. Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς Χρυσόστομος. « Γνώμης γὰρ, οὐκ ἀνάγκης αἱ ἀρεταὶ ἅπασαι. »

Λέγεται ς.) Δι' ὃ ὁ Θεὸς ὑπέσχετο τὸν μισθόν. Ὁ Θεὸς γὰρ, κατὰ τὴν αὐτοδέσποτον ἐπὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐξουσίαν, ἔχει κυριότητα ἀπαιτεῖν πάντα τὰ ἀγαθὰ ἔργα, μηδενὸς μισθοῦ προτιθεμένου. Ἐπὶ δὲ, καθότι τὰ ἀγαθὰ ἡμῶν ἔργα οὐκ ἀφορῶσι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν. Ὁ δὲ τοῖς δικαίοις ὑποσχεθεὶς μισθὸς τῆς ἀκρας τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας ἐστίν.

Ἄρα πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν ἀξίωμα, ἐξ τίνος ἐπιζητοῦνται. — α.) Τὸ ἔργον δεῖ εἶναι ἀγαθόν καὶ σεμνόν. — β.) Ὑπερφυσικόν. — γ.) Ἀνθρώπου δικαίου. — δ.) Ἐλευθέρως πράττοντος. — ε.) Ἐπὶ τῆς γῆς ἐπὶ ὁδοιποροῦντος. — ς.) Δεῖ ἔχειν συναπτομένην τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν.

β'. Ἀσφαλές ἐστίν, ὅτι τὰ κατ' ἀξίαν ἀγαθὰ
 ἔργα, οὐκ εἰσιν ἀναγκαστικά πρὸς σωτηρίαν τῆς νη-
 πίας. Καὶ γὰρ αὐτοὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνα-
 γεννηθεῖσιν, πρὸς υἰοθεσίαν ἢ αἰώνιος ζωῆς δωρε-
 ται μόνον τῷ τίτλῳ καὶ δικαιοσύμῳ τῆς κληρονο-
 μίας. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· « Εἰ δὲ τέκνα, καὶ
 κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκαληρο-
 νόμοι δὲ Χριστοῦ » (Ρωμ. 8, 17). « — Τοῖς δὲ
 τῇ ἡλικίᾳ προδεσνημένοι τα κατ' ἀξίαν ἀγαθὰ ἔργα
 εἰσὶ πάντῃ ἀναγκαστικά πρὸς σωτηρίαν. Καὶ γὰρ ἡ
 αἰώνιος ζωῆς τοῖς προδεσνημένοι προδίδεται ὡς
 κληρονομία — ὡς μισθός — καὶ ὡς στέ-
 φανος δόξης. Καὶ ἡ μὲν κληρονομία ἀναγκαστικῶς
 ὑποτίθεται τὴν τῆς υἰοθεσίας χάριν, περὶ ἧς φησὶν
 ὁ Ἀπόστολος· « Οὐς δὲ ἐδικαιώσατε, τοὺς (καὶ
 οὐχ ἑτέροους) καὶ ἐδόξασε » (Ρωμ. 8, 30). « Ο
 δὲ μισθὸς ἀναγκαστικῶς ὑποτίθεται τὰ ἀγαθὰ ἔργα
 περὶ ὧν φησὶν ὁ Χριστός· « Πραγματοποιήσατε ἕως
 ἔρχομαι (Λουκ. 10, 13). » — « Καὶ τὸν ἄρχοντα
 δοῦλον ἐκδύνατε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον
 Κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν
 βασιλείαν . . . Ἐπεινασα γὰρ καὶ ἐδωκατέ μοι
 » φησὶν (Ματθ. 23, 34, 35). Καὶ αὖθις φη-
 σι· « Πάν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκ-
 κόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται » (Ματθ. 3, 19).
 Καὶ τέλος ὁ στέφανος τῆς δόξης ὑποτίθεται ἀναγκ-
 ατικῶς τὴν νίκην· περὶ οὗ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Ἐάν
 » δὲ καὶ ἄλλῃ τις, οὐ στέφανοδοταί, ἐάν μὴ νομι-
 » μως ἀθλήσῃ (β', Τιμ. 4, 6, 8). « δηλ· κατὰ τῆς
 ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῆς

6'. Ἀσφαλές ἐστίν, ὅτι τὰ κατ' ἀξίαν ἀγαθὰ ἔργα, οὐκ εἰσιν ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν τῆς νηπίοις. Καὶ γὰρ αὐτοῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννηθεῖσι, πρὸς υἰοθεσίαν ἢ αἰώνιος ζωὴ δωρεῖται μόνῳ τῷ τίτλῳ καὶ δικαιώματι τῆς κληρονομίας. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· « Εἰ δὲ τέκνα, καὶ » κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγχληρονόμοι δὲ Χριστοῦ (Ῥωμ. ἡ, 17). » — Τοῖς δὲ τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκόσι τὰ κατ' ἀξίαν ἀγαθὰ ἔργα εἰσὶ πάντῃ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν. Καὶ γὰρ ἡ αἰώνιος ζωὴ τοῖς προβεβηκόσι προβάλλεται ὡς κληρονομία — ὡς μισθὸς — καὶ ὡς στέφανος δόξης. Καὶ ἡ μὲν κληρονομία ἀναγκαίως ὑποτίθησι τὴν τῆς υἰοθεσίας χάριν, περὶ ἧς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Οὐς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους (καὶ » οὐχ ἑτέρους) καὶ ἐδόξασε (Ῥωμ. ἡ, 30). » Ὁ δὲ μισθὸς ἀναγκαίως ὑποτίθησι τὰ ἀγαθὰ ἔργα· περὶ ὧν φησὶν ὁ Χριστός· « Πραγματεύσασθε ἕως » ἔρχομαι (Λουκ. ιθ', 13). » — « Καὶ τὸν ἀχρεῖον » δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον » Κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν » βασιλείαν . . . Ἐπείνασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι » φαγεῖν (Ματθ. κέ, 30. 34. 35). Καὶ αὖθις φησί· « Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκ- » κόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται (Ματθ. ζ', 19). » Καὶ τέλος ὁ στέφανος τῆς δόξης ὑποτίθησι ἀναγκαίως τὴν νίκην· περὶ οὗ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Ἐάν » δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται ἔάν μὴ νομί- » μως ἀθλήσῃ (6'. Τιμόθ. β', 5). » δηλ. κατὰ τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῆς

ὑπερφηανείας τῆς ζωῆς δι' ἧς ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἀγὼν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ οὐ δύναται ἐμμένειν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις, μὴ ἐνταυτῷ ἀντιμάχεσθαι κατὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.

γ'. Τῷ κατ' ἀξίαν ἀξιῶματι συνάπτεται εἶπουν ἀποδίδεται ἡ αἰώνιος ζωὴ, καὶ τῆς ἀγιαζούσης χάριτος ἡ ἐπίδοσις. Οὕτω κοινῶς δοξάζουσι πάντες οἱ Θεολόγοι. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν ἐπιζητουμένων πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν ἀξίωμα, οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἔργων τοῦ δικαίου λείπεται· καὶ πολλῷ μᾶλλον διότι ταύτην τὴν ἀλήθειαν ἐμφανῶς ἡ Ἁγία Γραφή βεβαιοῖ. Καὶ περὶ μὲν τῆς αἰωνίου ζωῆς φησὶν ὁ Ἀπόστολος « Ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης » στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ » τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος Κριτής· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, » ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν » αὐτοῦ (β'. Τιμόθ. δ', 8) ». Περὶ δὲ τῆς ἐπιδόσεως τῆς ἀγιαζούσης χάριτος φησὶν ὁ Δαβὶδ· « Πορεύσονται ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν (Ψαλμ. » πγ', 8) ». Καὶ αὖθις φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Κυρίου εἰς πᾶσαν » ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦν- » τες καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ » (Κολοσ. α, 10) ».

δ'. Ὁ δίκαιος ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ δύναται ἀείποτε προκόπτειν ἐν τῇ χάριτι. Δείκνυται ἐκ τῶν Γραφῶν· « Αἱ δὲ ὁδοὶ τῶν δικαίων ὁμοίως φωτὶ » λάμπουσι· προπορεύονται καὶ φωτίζουσιν, ἕως » κατορθώσῃ ἡ ἡμέρα (Παροιμ. δ', 18) ». Καὶ αὖθις· « Ὁ δίκαιος, δικαιοθήτω ἔτι· καὶ ὁ ἅγιος, ἀ-

» γιανθήτω ἔτι (Ἀποκαλ. κβ', 11)». Ὅπερ κοινῶς λέγεται περὶ πάντων τῶν δικαίων. Καὶ ὁ Ἰερὸς Αὐγουστίνος φησὶν· «Οἱ ἐν ὁδῷ τέλειοι, οὕτω
 » εἰσὶ τέλειοι ἐν κατασχέσει· καὶ οἶδατε ὅτι τε-
 » λείους ἐν ὁδῷ, λέγει ὁ Ἀπόστολος, οἵτινες ἤδη
 » ἐν ὁδῷ περιπατοῦσι. Τί δέ ἐστι περιπατεῖν; ἐν
 » βραχεῖ, φημί, προκόπτειν. Ἐὰν γὰρ εἴπῃς, ἀρ-
 » κεῖ, ἀπωλέσθης· ἀεὶ πρόσστηθι, ἀεὶ περιπάτει,
 » ἀεὶ πρόκοπτε.» — Δείκνυται καὶ διὰ τοῦ λόγου. Οἱ δίκαιοι ἀεὶ ποτε ὀφείλουσι τὰς ἐντολάς πληροῦν. Ἀλλὰ μὴν τὸ ἐπιταχθέν ἔργον, ἐκ τῶν εἰρημένων, ἐστὶ μισθοῦ ἄξιον. Ἄρα κ.τ.λ.

ε. Ὁ δίκαιος διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων οὐκ ἀξιού-
 ται κατ' ἀξίαν τῆς δραστηκῆς χάριτος· διότι οὐδε-
 μία τυγχάνει ἢ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία. Ἐτι δὲ ἡ
 Ἁγία Γραφή καὶ οἱ Πατέρες διδάσκουσιν ἀδια-
 λείπτως ἡμᾶς ἱκετεύειν τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν,
 ὅπως καλῶς χρώμεθα τοῖς παρ' αὐτοῦ ληφθεῖσι
 χαρίσμασι, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις ἐπιμείνω-
 μεν. Καὶ τελευταῖον, διότι εἰ ἡ δραστική χάρις
 ὀφείλετο ἐκάστῳ τῶν δικαίων διὰ τὰ ἀγαθὰ αὐ-
 τῶν ἔργα, πάντες οἱ δίκαιοι μέχρι τέλους ὑπέμει-
 ναν ἂν, καθὼς ἡ δραστική χάρις ἔχει ἀεὶ τὸ αὐτῆς
 ἀποτέλεσμα, καὶ οὐδὲν τὸ αὐτῇ ἀνθιστάμενον.

ΚΕΦ. Ι'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΙΚΟΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΣ.

Α. Τέτταρά τινα ἐπιζητοῦνται πρὸς τὸ κατὰ
 τὸ εἶκος ἀξίωμα. — Α.) Δεῖ εἶναι τὸ ἔργον ἀγα-

θόν. — β'.) Ὑπερφυσικόν. — γ'.) Ἐλευθέρως πεπραγμένον. — δ'.) Ἐξ ἀνθρώπου ἐν ὁδῷ. — Ὅτι δὲ πρὸς τὸ κατὰ τὸ εἶκος ἀξίωμα οὐκ ἐπιζητεῖται ἡ κατάστασις τῆς ἀγιαζούσης χάριτος, οὔτε ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία, καθάπερ πρὸς τὸ κατ' ἀξίαν ἀξίωμα, πρόδηλον ἐκ τῶν εἰρημένων. Καὶ γὰρ πρῶτον μὲν αἱ διαθέσεις τῆς μετανοίας πρὸς τὴν δικαίωσιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἔχουσι λόγον πρὸς τὸ κατὰ τὸ εἶκος ἀξίωμα. Δεύτερον δὲ τὸ τῆς ὑπομονῆς χάρισμα καὶ αἱ δραστικαὶ βοήθειαι· εἰ δὲ καὶ οὐδεμία τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία καθέστηκεν, ἰκετικῶς μὲν τοὶ δυνάμεθα καταξιοῦσθαι.

β'. Ὑπόκεινται δὲ τῷ κατὰ τὸ εἶκος ἀξιώματι — α'.) Αἱ δραστικαὶ χάριτες, καὶ τὸ τῆς ὑπομονῆς χάρισμα. — β'.) Τὰ χρονικὰ ἀγαθὰ, καθ' ὅσον παρὰ Θεοῦ διετάχθησαν πρὸς τὴν ἡμετέραν καὶ τοῦ πλησίον σωτηρίαν.

Ἐνστάσις. Κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν (Κεφ. θ', 2), πάντα ἐξ ἰσοῦ συμβαίνουσι τῷ τε δικαίῳ καὶ τῷ ἀσεβεῖ. Ἄρα τὰ χρονικὰ ἀγαθὰ οὐχ ὑπόκεινται τῷ ἀξιώματι.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ἐξ ἰσοῦ συμβαίνουσι πρὸς διάφορον χρῆσιν καὶ τέλος, δμολογοῦμεν. Πρὸς τὴν αὐτὴν δὲ χρῆσιν καὶ τέλος, ἀποφάσκομεν. Καὶ γὰρ οἱ ἀγαθοί, διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἄγονται πρὸς τὴν μακαριότητα, οὐχὶ δὲ οἱ κακοί. Ὅθεν τοῖς ἀσεβεῖσι φαύλη ἐστὶ καὶ ἡ εὐτυχία καὶ ἡ ἀτυχία. Ἡ εὐτυχία μὲν, διότι, εἴ ἐστὶν ἀθλιός, ὅστις κακῶς ἐπιθυμεῖ, πάντως ἀθλιώτερος, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον, καθέ-

στήκεν ὁ ἔχων, οὐ τινος κακῶς ἐπεθύμησεν. Ἐκ τούτου γὰρ ἐξάπτεται ἡ τῆς ὑπερηφανείας καὶ ἐπιθυμίας φλόξ, καθάπερ ἐκ τῆς πλείονος ὕλης τῶν ξύλων αὐξάνει τὸ πῦρ. Τουναντίον δὲ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἡ εὐτυχία μέσον ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων· καὶ ἡ ἀτυχία, ὡς κάμινος, ἐν ᾗ δοκιμάζονται αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν. Ὅθεν ὁ Θεὸς ἐνίοτε τοῖς μὲν πονηροῖς χορηγεῖ ὀργιζόμενος, τοῖς δὲ δικαίοις ἐξιλεούμενος ἀπαναίνεται.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Ζ΄.

Π Ε Ρ Ι

ΤΩΝ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΜΑΡΤΙΩΝ.

ΚΕΦ. Α

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΟΥ ΤΕ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

ἀ. **Τ**ὸ ἐλάττωμα, ἥτε ἀμαρτία διττῶς λαμβάνεται.—ἀ.) Γενικῶς περὶ πάσης ἐλλείψεως, ἥτε τῆς φύσεως, ἥτε τῆς τέχνης.—β.) Μερικῶς περὶ τῆς ἠθικῆς ἐλλείψεως τοῦ λόγου. Καὶ αἱ μὲν πρῶται ἐλλείψεις λέγονται ἐλαττώματα καὶ ἀμαρτήματα κατὰ τι· αἱ δὲ ἄλλαι καλοῦνται ἀπλῶς ἐλαττώματα καὶ ἀμαρτίαι. Καὶ γὰρ ἐκλείπουσα ἡ φύσις ἢ ἡ τέχνη, ἀμαρτάνει μόνον

κατὰ τὸ ἴδιον μερικὸν τέλος· καὶ ἡ ἔλλειψις αὐτῶν οὐκ ἀντιλέγει τῷ αἰωνίῳ νόμῳ. Τοῦναντίον δὲ ἡ ἡθικὴ ἔλλειψις ἀντιλέγει τῷ θείῳ νόμῳ, καὶ οὐ δύναται πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφέρεσθαι. Τὸ ἐλάττωμα τοίνυν ἢτε ἡ ἀμαρτία, οὕτω κατὰ μέρος λαμβανομένη, περὶ ἧς μόνον ὧδε λέγομεν, ἐστὶν Ἀταξία τις ἐκούσιος τῆς λογικῆς φύσεως εἰς ὅσα ἀφορῶσι πρὸς τὰ ἥθη.

β'. Τὸ ἐλάττωμα καὶ ἡ ἀμαρτία, ὡς τὰ πολλὰ, ἀδιαφόρως λαμβάνονται· κυρίως μὲν τοι διαφέρουσιν ἀλλήλων. Ἡ μὲν γὰρ ἀμαρτία ἐστὶ πρᾶξις ἡθικῶς φαύλη. Τὸ δὲ ἐλάττωμά ἐστιν εἰς εἴτουν διάθεσις, καθ' ἑαυτὴν χλίνουσα πρὸς πρᾶξιν ἡθικῶς φαύλην. Ἡ ἀμαρτία τοίνυν ἐστὶ τι χεῖρον τοῦ ἐλαττώματος. Καὶ γὰρ τὸ κακῶς πράττειν χεῖρον ἐστίν, ἢ τὸ διατίθεσθαι πρὸς τὸ κακῶς πράττειν. Τὸ πρῶτον τιμωρεῖται, ἀλλ' οὐ τὸ δεύτερον.

γ'. Ὁρίζεται ἡ ἀμαρτία παρὰ τοῦ Θεοῦ Αὐγουστίνου, Λόγος, ἢ ἔργον, ἢ κατὰ τοῦ αἰωνίου νόμου ἐπιθυμία (Βιβλ. ΚΒ'. Κατὰ Φαύς. Κεφ. ΚΖ'). Ὅθεν ἐν τούτῳ τῷ ὁρισμῷ περιέχονται.

1. Ἡ προπατορικὴ ἀμαρτία, ἥτις δύναται λέγεσθαι πρᾶξις ἐκούσιος, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου, ὅστις φησὶν· «Ὅπερ ἐν τοῖς νηπίοις λέγεται ἀμαρτία προπατορικὴ, εἰ καὶ οὕτω γρῶνται τῇ τῆς θελήσεως ἐλευθερίᾳ, οὐκ ἀλόγως μὲν τοι καλεῖται ἐκούσιος»· τοῦτέστι, κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ πρωτοπλάστου, ἥτις οὐκ

ἦν μόνον θέλησις ἰδιωτικοῦ προσώπου, ἀλλὰ κοινὴ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ὡς μέλεσιν, ὧν ὁ Ἀδάμ κεφαλὴ καθέστηκε.

2. Ἡ συγγνωστὴ ἁμαρτία. Διότι, εἰ καὶ ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως οὐκ ἔστι κατὰ τοῦ αἰωνίου νόμου, ἔστι μὲν τοι αὐτοῦ μικρὰ ἑλλειψις. Καὶ γὰρ, εἰ καὶ οὐ φθείρει τὴν ἀγάπην, ἥ τις ἐστὶ πληρωμα τοῦ νόμου, ἀναχωρεῖ μὲν τοι ἐν ὀλίγῳ ἐκ τῆς τάξεως τοῦ νόμου.

3. Αἱ ἁμαρτίαι, αἵτινες ἀντίκεινται τῷ ἀνθρωπίνῳ νόμῳ. Καὶ γὰρ ὁ αἰώνιος νόμος, καθάπερ καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος, κελεύει τὰ τέχνα ὑπακούειν τοῖς γονεῦσι, τοῖς δούλοις τοῖς κυρίοις, καὶ τοῖς ὑπηκόοις τοῖς αὐτῶν ἀρχουσι.

4. Τελευταῖον καὶ ἡ καθ' ἑξίν ἁμαρτία. Καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη ἐστὶ φαύλη παρεληλυθυῖα πράξις, ἠθικῶς ἐπιμένουσα ἐν τῷ ῥύπῳ, δι' οὗ ἡ ψυχὴ μόλυνεται, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· «Ἀλλὰ μεμιάνεται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις (Τίτ. ἀ. 15)». Καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος· «Ἀποθέμενοι πᾶσαν ρυπαρίαν καὶ περισσεῖαν κακίας (Κεφ. α', 21).»

δ'. Τριπλοῦς ἐστὶν ὁ τῆς ἁμαρτίας ῥύπος. Καὶ γὰρ, ὄντος τοῦ ῥύπου στέρησις τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, τοσοῦτοι εἰσὶν οἱ ῥύποι, ὅσαι αἱ τῆς ψυχῆς καθαρότητες. Ἀλλὰ μὴν τριπλῆ ἐστὶν ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς. — Ἡ πρώτη διαλαμβάνει ἐκ τοῦ φυσικοῦ φωτός, διευθύνοντος τὸν λόγον. — Ἡ δευτέρα ἐκ τοῦ ὑπερφυσικοῦ φωτός τῆς Πίστεως καὶ τῆς Χάριτος. — Ἡ τρίτη ἐκ τῶν

ἔργων τῆς ἀγάπης καὶ τῶν κατ' ἐμπνευσιν ἀρε-
τῶν, δι' ὧν ἡ ἐσωτερικὴ τῆς χάριτος καθαρότης
ἐξωτερικῶς διαλάμπει. « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς
» ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν
» ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα
» ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς (Ματθ. ε', 16). »
Ἄρα καὶ ἐκ τῆς ἀμαρτίας, γενικῶς ληφθείσης,
γεννᾶται τριπλοῦς ῥύπος τῆς ψυχῆς. — Ὁ μὲν
πρῶτος κεῖται ἐν τῇ στερήσει τῆς ὀρθότη-
τος τῆς συμφωνίας μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λό-
γου. — Ὁ δὲ δεύτερος ἐν τῇ στερήσει τῆς ἀ-
γιαζούσης χάριτος· ἣν εἰσάγει ἡ θανάσιμος
ἀμαρτία, καὶ ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται
καὶ ἐστὶν ἀληθῶς κακός ἥτοι ἀμαρτωλός, παρὰ
θεοῦ ἀποστρεφόμενος, καὶ διὰ τοῦτο ἐχθρὸς αὐ-
τοῦ. — Ὁ δὲ τρίτος, ὅστις παράγεται ἐκ τῆς συγ-
γνωστῆς ἀμαρτίας, κεῖται ἐν τῇ στερήσει τῆς
θερμότητος, ἥτις ἐστὶ κάλλος διαλάμπον ἐν
τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῶν ἔργων τῆς χάριτος καὶ τῶν
λοιπῶν ἀρετῶν.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

α. Διττὴ ἐστὶν ἡ ἀμαρτία, προπατορικὴ,
ἥτις ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἡμῖν εἰσάγεται, καὶ προσω-
πική, ἥτις ἐξ ἰδίας θελήσεως πράττεται.

β. Ἡ προσωπικὴ ἀμαρτία πολλαπλῇ τυγχάνει.

1. Ἡ μὲν ἐστὶ κατ' ἐνέργειαν καὶ ἐστὶν ἡ

αὐτὴ ἀτακτος καὶ ἄσεμνος πράξις. Ἡ δὲ καθ' ἑξίν· καὶ ἐστὶ ρύπος ἐκ τῆς ἀτάκτου πράξεως ἀκόλουθος.

2. Ἡ ἁμαρτία ἄλλη λέγεται ἐν τῷ ποιεῖν, καὶ ἄλλη ἐν τῷ παραλείπειν. Ἀμαρτία μὲν ἐν τῷ ποιεῖν ἐστὶ πράξις θετικὴ κατὰ τῆς ἀποφατικῆς ἐντολῆς, δι' ἧς κωλύεται τὸ κακόν· οἷον τὸ ψεῦδος. Ἀμαρτία δὲ ἐν τῷ παραλείπειν ἐστὶ, παράλειψις τῆς ἀγαθῆς πράξεως, κατὰ τῆς καταφατικῆς ἐντολῆς, δι' ἧς αὐτὴ ἡ ἐνέργεια ἐπιτάσσεται· οἷον τὸ μὴ νηστεῦν τῷ καιρῷ τῆς τεσσαραχαστῆς. Ἐντεῦθεν συνάγεται τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῷ ποιεῖν βαρυτέραν εἶναι, τῆς ἐν τῷ παραλείπειν· καθότι ἐν ταύτῃ μείζων ἐστὶν ἡ ἀποχώρησις τῆς τάξεως τοῦ νόμου· οἷον χεῖρον ἐστὶ βλασφημεῖν τὸν Θεόν, ἢ μὴ ὑμνεῖν αὐτόν.

3. Ἡ ἁμαρτία ἄλλη λέγεται ἀπλῶς λεγομένη, καὶ ἄλλη κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ἥτις, μαρτυροῦσης αὐτῆς τῆς ἀληθείας, « Οὐκ ἀφεθήσεται.... οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, » οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι (Ματθ. ιβ', 32) ». — Ἡ ἁμαρτία κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐστὶν, ἥτις ἐξέρχεται ἐκ τῆς κακίας· δι' ἧς ἀποδιώκονται ἀντιμαχόμεναι αἱ πνευματικαὶ τῆς χάριτος δωρεαί, αἵτινες ἀποτελέσματα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τυγχάνουσι, καὶ ἐπομένως ἀποδίδονται τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Πέντε ἐπαριθμοῦνται αἱ κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἁμαρτίαι· δηλ.—1. Ἡ ἀπόγνωσις.—2. Ἡ

ἀμετανοησία.—3. Ἡ ἰσχυρογνωμία.—4. Ἡ ἀντιμάχεια κατὰ τῆς ἐγνωσμένης ἀληθείας.—5. Καὶ ὁ φθόνος τῶν τοῦ πλησίον χαρισμάτων. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον λέγονται ἀσύγγνωστα καθ' ὃν ἡ σωματικὴ νόσος, καθ' ἑαυτὴν θεραπευτὴ οὔσα, οὐ δύναται μὲν τοι θεραπευθῆναι, ἥνίκα ὁ φρενήρης οὐ δέχεται τὰ σωτήρια φάρμακα. Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον, Ὅστις οὕτως ἀμαρτάνει, οὐ βούλεται ταπεινοῦσθαι, οὔτε τῇ ἐλπίδι τῆς συγγνώμης, ἢ τῷ φόβῳ τῆς ποινῆς πρὸς μετάνοιαν ἄγεται, ἀλλὰ ἢ περὶ ἑαυτοῦ ὑπεραίρεται, ἢ τῇ ἀπογνώσει καταβάλλεται, οὐκ ἀναπαύεται ταῖς ὑγίαι τῶν βουλῶν, ἀλλ' ἰσχυρογνώμως τῇ ἀληθείᾳ ἀνθέστηκε, μὴ τοῖς τῶν ἄλλων θερμαινόμενος παραδείγμασι, φθονῶν δὲ τοῖς αὐτῶν χαρίσμασι.

4. Αἱ ἀμαρτίαι ἄλλαι λέγονται ἀρχτικαί, καὶ ἄλλαι παρ' αὐτῶν ἐξερχόμεναι. Ἐπτά ἐπαριθμοῦνται αἱ ἀρχτικαὶ ἀμαρτίαι — δηλ. 1. Ἡ κεινοδοξία. — 2. Ὁ οὐδότης. — 3. Ἡ φιλαργυρία. — 4. Ἡ ὀργή. — 5. Ἡ ἀσέλγεια. — 6. Ἡ λαιμαργία. — 7. Καὶ ἡ ἀκηδεΐα.

5. Αἱ ἀμαρτίαι ἄλλαι λέγονται πνευματικαί, οἷον ἡ ὑπερηφανία, τὸ μῖσος, ὁ φθόνος, καὶ ἄλλαι σαρκικαί· οἷον ἡ ἀσέλγεια καὶ ἡ γαστριμαργία.

6. Αἱ ἀμαρτίαι ἄλλαι λέγονται τῆς ἀγνοίας, καὶ ἄλλαι τῆς ἀσθενείας καὶ ἄλλαι τῆς κακίας.

7. Αἱ ἀμαρτίαι ἄλλαι μὲν λέγονται κατὰ τῆς

λογικῆς φύσεως, αἵτινες ἐν τοῖς ἀλόγοις οὐκ εἰσιν ἐλαττώματα· οἷον ἡ σαρκικὴ μίξις μετὰ τῆς ἐλευθέρας γυναικός. Ἄλλαι δὲ κατὰ τῆς γενικῆς φύσεως πάντων τῶν ζώων· οἷον ἡ ἀρσενοκοιτεία· καὶ αὗται λέγονται ἁμαρτίαι κατὰ τῆς φύσεως καὶ παρὰ φύσιν.

8. Αἱ ἁμαρτίαι ἄλλαι εἰσὶ τῆς καρδίας· ἄλλαι τοῦ σώματος· καὶ ἄλλαι τῆς πράξεως· ἥτις διαίρεσις οὐκ ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας εἰς διάφορα εἶδη, ἀλλ' εἰς διαφόρους βαθμοὺς τοῦ αὐτοῦ εἶδους. Ἡ ἁμαρτία γὰρ ἄρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ· εἴτα διὰ τοῦ σώματος ἐξέρχεται· καὶ τελευταῖον τελειοῦται δι' αὐτοῦ τοῦ ἔργου.

9. Πολυθρύλητός ἐστιν ἡ τῆς ἁμαρτίας διαίρεσις εἰς θανάσιμον καὶ εἰς συγγνωστήν· περὶ ὧν, ὡς καὶ περὶ τῆς προπαιδικῆς ἁμαρτίας, κατὰ μέρος λεχτέον.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΑΝΑΣΙΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΓΓΝΩΣΤΗΣ
ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

Α. Ασφαλές ἐστὶ δίδοσθαι ἁμαρτήματα ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν συγγνωστά. Καὶ γὰρ τινὰ μὲν τῶν ἁμαρτημάτων παραβάλλονται τῇ δοκῷ, ὥσανεὶ βαρέα, ἄλλα δὲ τῷ κάρφῳ, ὡς κοῦφα (Ματθ. ζ', 5). Τὴν αὐτὴν σύγκρισιν ποιεῖ καὶ ὁ Ἀπόστολος· «Εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον (ὅς τις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἦτοι ἡ πίστις ἐν τῷ

» Χριστῷ) ... ξύλα, χόρτον, καλάμην... ζημι-
» ωθήσεται αὐτός δὲ σωθήσεται (ἀ. Κορ. γ', 12
» 15) ».

Ἐνστάσεις Α'. Ὁ Χριστὸς οὕτως ἀποφαίνεται
» Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν
» ἐλαχίστων... ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βα-
» σιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν (Ματθ. έ, 19) »· δηλ. ἐν
τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει εὐτελὲς λογισθήσεται καὶ διὰ
τοῦτο εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον βληθήσεται, κα-
θάπερ διερμηνεύουσιν ὁ τε Χρυσόστομος, καὶ Θεο-
φύλακτος καὶ ἄλλοι. Ἀρα τὰ ἐλάχιστα τῶν ἀμαρ-
τημάτων καταξιούνται τῆς αἰωνίου ποινῆς.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Περὶ τῶν
ἐλαχίστων ἐντολῶν ἐν τῷ νῷ τῶν φαρισαίων, πρὸς
οὓς τὰ κούφα τῶν ἀμαρτημάτων ἦν ἡ ἐπιθυμία
τῆς ἀλλοτρίας γυναικὸς, τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν,
κ.τ.λ. εἰ καὶ τῇ ἀληθείᾳ εἰσὶ θανάσιμα, ὁμολογοῦ-
μεν. Περὶ τῶν ἐλαχίστων ἐντολῶν ἐν ἑαυταῖς
κούφῳ, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον.

Β'. Βαρὺ ἀμάρτημά ἐστι μὴ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν
ἐξ ὅλης καρδίας. Ἀλλὰ μὴν πᾶς ἀμαρτάνων, καὶ
ἐπὶ μικροῖς ψευδόμενος, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν ἐξ
ὅλης τῆς καρδίας. Ἀρα οὐδεὶς δύναται κούφως
ἀμαρτάνειν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα μετὰ τοῦ Ἰεροῦ
Αὐγουστίνου. Βαρὺ ἐστὶ τὸ ἀμάρτημα μὴ ἀγαπᾶν
τὸν Θεόν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, προκρινομένου ἢ
ἐξομοιουμένου αὐτῷ ἄλλου τινός, ὁμολογοῦμεν.
Μὴ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν τῇ συνεχεῖ καὶ θερμότητι
ἐνεργείᾳ, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Ὁ πρῶτος

μὲν τοίνυν τρόπος τοῦ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ἰδιὸς ἐστὶ τῶν δικαίων τῶν ἐν τῇ ὁδῷ. Ὁ δεῦτερος δὲ τρόπος ἰδιὸς ἐστὶ τῶν μακαρίων, ἀποβάλλων πᾶν ἁμάρτημα, καὶ συγγνωστόν· ἀλλ' ἐστὶν ἀδύνατον ἐν ταύτῃ τῇ τῆς ζωῆς καταστάσει. Προβάλλεται μὲν τοι ὡς τέλος, πρὸς ὃ τοὺς ἐν ὁδῷ δεῖ ἀφορᾶν καθεκάστην προκόπτοντας, τὰς τε καθημερινὰς ἐλλείψεις ἐλαττονοῦντας. Ἡ ἀγάπη γὰρ γεννᾶται, ὅπως αὐξήται· αὐξεται δὲ, ὥστε τελειοῦσθαι.

Γ'. Τὰ μικρότερα τοῦ δικαίου ἀγαθὰ ἔργα, ἄξια τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐστίν. Ἄρα καὶ τὰ μικρότερα ἁμαρτημάτων εἰσὶν ἄξια τῆς αἰωνίου τιμωρίας.

Δύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Ὁ Θεὸς γὰρ ὑπὲρ τὸ κατ' ἄξιον δύναται ἀμείβεσθαι, καθὼς εὐσπλαγγνὸς ἐστὶ· τιμωρεῖν δὲ οὐ δύναται, διότι δίκαιός ἐστι.

ΚΕΦ. Δ'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΘΑΝΑΣΙΜΟΥ
ΚΑΙ ΣΥΓΓΝΩΣΤΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

Α. Ἡ θανάσιμος καὶ συγγνωστὴ ἁμαρτία συμφωνοῦσιν ἐν τῇ ἐπιστροφῇ πρὸς τὸ ποίημα· ἑκάτερα γὰρ ἐστὶν ἄτακτος ἀγάπῃ τοῦ ποιήματος. Διαφέρουσι δὲ οὐσιωδῶς ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ θανάσιμος ἁμαρτία ἐστὶν ἀποστροφή ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὐχ οὕτω δὲ ἡ συγγνωστή. Ὁ ἄνθρωπος γὰρ διὰ τῆς θανασίμου ἁμαρτίας τοῦ Θεοῦ ἀφίσταται, καταφρογῶν τῆς αὐτοῦ ἐξουσίας, καὶ ἐ-

πομένως τοῦ ἐσχάτου αὐτοῦ τέλους. Ἀλλὰ διὰ τῆς συγγνωστῆς ἁμαρτίας οὐ παύεται προσκολλᾶσθαι τῷ Θεῷ, μηδὲ οὕτω πρὸς τὸ ποίημα τὴν καρδίαν ἐπιστρέφειν, ὥστε ἐν τούτῳ τὸ ἐσχάτον τέλος αὐτοῦ καθιστάναι. Πρόθυμος γὰρ ἐστὶ μᾶλλον ἀφιέναι τὰ ἀτάκτως ἀγάπητά, ἢ τοῦ ποιητοῦ ἀποχωρίζεσθαι.

Ἄρα ἡ θανάσιμος ἁμαρτία ἐν δυσὶ κεῖται· δηλ. ἐν τῇ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀποστροφῇ, καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸ ποίημα ἐπιστροφῇ ὡς πρὸς τὸ ἐσχάτον τέλος. Ἡ συγγνωστὴ δὲ ἁμαρτία ἐν μόνῃ τῇ ἐπιστροφῇ πρὸς τὸ ποίημα, τηρουμένης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τάξεως, ὡς πρὸς τὸ ἐσχάτον τέλος.

Ἄρα ἡ θανάσιμος ἁμαρτία, διὰ τῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀποστροφῆς, εἰσάγει τὸν τῆς ψυχῆς θάνατον· δι' ὃ λέγεται θανάσιμος. Ὡς περὶ γὰρ ἀποπνεῖ τὸ σῶμα, ἐξελθούσης τῆς ψυχῆς, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ στερουμένη τοῦ Θεοῦ· θάνατος γὰρ ψυχῆς ἡ τοῦ Θεοῦ στέρησις, καθάπερ καὶ τοῦ σώματος ὁ τῆς ψυχῆς ἀποχωρισμός. Ἐπὶ δὲ, διότι ἡ θανάσιμος ἁμαρτία ἐστὶν ἀπειρος τοῦ Θεοῦ ὕbris, καὶ ἐπομένως καταξιοῦται αἰωνίου τιμωρίας. Καὶ γὰρ, διὰ τῆς τοιαύτης ἀποστροφῆς, ὁ ἁμαρτωλὸς ἀφαιρεῖ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον τοῦ ἐσχάτου τέλους, ἵνα τοῦτον πρὸς τὸ εὐτελέστατον ποίημα ἀποδώσῃ.

β'. Δύναται ἡ θανάσιμος ἁμαρτία διαφέρειν τῆς συγγνωστῆς τοῖς δυσὶ τούτοις σημείοις.—α.) Ἐὰν ἡ θανάσιμος ἁμαρτία ᾖ ἐν ὅλῃ βαρεῖα.—β.) Ἐὰν ἡ ἱκανὴ προσοχὴ καὶ διορισμός· ἄλλως δὲ,

θατέρου ἐλλείποντος, ἡ ἁμαρτία ἐστὶ συγγνωστή. Ὅθεν ἡ κλοπὴ ἐνὸς ὁβολοῦ, εἰ καὶ προέρχεται ἐκ διωρισμένης θελήσεως, ἐστὶ μὲν τοι συγγνωστὸν ἁμάρτημα, ἐνεκα τοῦ κούρου τῆς ὕλης. Τοῦναντίον δὲ ἡ αἰσχροὶ ἡδονή, εἰ καὶ ἐστὶν ἐν ὕλῃ βαρεία, ἐὰν μὲν τοι ἐκλείπη ἡ ἱκανὴ προσοχή καὶ ἐλευθερία, συγγνωστή λογίζεται.

ΚΕΦ. Ε.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΤΟΡΙΚΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ

α. Δόγμα Πίσταώς ἐστὶν, ὅτι διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ πάντες οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ἐν ἁμαρτία, τῷ τε θανάτῳ καὶ ἄλλαις ταλαιπωρίαις ὑποκείμενοι. Φησὶ γὰρ ὁ Προφήτης· « Ἐν » ἀνομίαις συνελήφθην (Ψαλμ. ν', 7). Καὶ αὐθις· « Τίς γὰρ ἐστὶ καθαρός ἀπὸ ῥύπου; οὐδὲ εἷς, » ἐὰν καὶ μιᾶς ἡμέρας γένηται ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ » τῆς γῆς (Ἰώβ, ιδ', 4). » Καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Ὡςπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν » κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνα- » τος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνα- » τος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον (Ῥωμ. έ, » 12). » Ἄρα μὴδὲ αὐτὰ τὰ βρέφη εἰσὶν ἐλεύθερα τῆς ἁμαρτίας, ὑποκείμενα ὄντα τῷ θανάτῳ, ὅστις διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰσῆλθεν. — Ἄρα, ὅπου ὁ Ἀπόστολος λέγει· « Διὰ τῆς πα- » ρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατε- » στάθησαν οἱ πολλοὶ (Ῥωμ, έ, 19) » κατὰ τὸν

Ἰερὸν Αὐγουστίνον « οἱ πολλοὶ » ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ πάντες λαμβάνονται.

Εὐστάσιος Α'. Ὁ Προφήτης φησὶν· « Ἡ ψυχὴ » ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθάνειται· υἱὸς οὐ λή-
» ψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (Ἰεζεκ.
» εἰ, 20). » Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Ἡ προ-
πατορικὴ γὰρ ἁμαρτία, οὐκ ἔστιν ἁμαρτία τοῦ
Ἀδάμ, ἀλλ' ἰδίᾳ ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ.

Β'. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησὶν· « Ἐβασί-
» λευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως,
» καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώ-
» ματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ (Ῥωμ. ε', 14). »
Ἄρα τὸν θάνατον μόνον οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐκ
τοῦ Ἀδάμ εἰλήφαμεν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Οἵτινες
οὐχ ἥμαρτον ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως
Ἀδάμ, τοῦτέστιν ἰδίᾳ θελήσει, ὡς περὶ ὁ Ἀδάμ ἐκ
τῆς διωρισμένης αὐτοῦ θελήσεως, ἥμαρτεν, ὁμο-
λογοῦμεν. Οἵτινες οὐχ ἥμαρτον ἀπλῶς καὶ τῇ θε-
λήσει τοῦ Ἀδάμ, ἥτις ἦν θελήσις παντός τοῦ ἀν-
θρωπίνου γένους, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον.
Καὶ γὰρ ὁ θάνατος, δεῖς ἐβασίλευσε μέχρι Μω-
σέως ἐστὶ δικαία ποινὴ. Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἦν δικαία,
μὴ προϋποτιθεμένης τῆς ἁμαρτίας. Ὅθεν ὁ Ἀπό-
στολος ῥητῶς λέγει· « Ἀχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία
» ἦν ἐν κόσμῳ· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται (δηλ.
» οὐ γινώσκεται) μὴ ὄντος νόμου (Ῥωμ. ε', 13) »
διὰ γὰρ νόμου γινώσις τῆς ἁμαρτίας. Ἄρα κ.τ.λ.

Γ'. Ὁ Ἅγιος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Στρωμ.

Βιβλ. Γ'. Ὅμιλ. Περὶ Νηπ.) καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης καὶ ὁ Χρυσόστομος (Ὅμιλ. πρὸς Νεοφύτ.) καὶ ὁ Θεοδώρητος (Βιβλ. Ε'. Περὶ τῶν Αἰρετικ. Μύθ.) διδάσκουσιν ὅτι τὰ βρέφη οὐ μεμόλυνται παρ' οὐδενὸς ἁμαρτήματος. Ἄρα κ.τ.λ.

Αὐτοὶς. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Τὰ βρέφη παρ' οὐδενὸς ἁμαρτήματος μεμόλυνται, ἰδίᾳ θελήσει, πεπραγμένου, ὁμολογοῦμεν. Τῇ θελήσει δὲ τοῦ Ἀδάμ, ἀποφάσκομεν αὐτό. Πρόδηλον γάρ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, ὅτι «οὐκ αὐτὴ ἡ ἁμαρτία» ἢ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως (τούτέστιν ἡ πρῶτη ἁμαρτία)· ἀλλ' ἐκείνη ἡ τῆς τοῦ Ἀδάμ παρακοῆς, αὕτη ἦν ἡ τὰ πάντα λυμαινομένη» (Ὅμιλ. Γ'. ἐν τῇ πρὸς Ῥωμ. Ἐπιστ.).

β'. Ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία μεταδίδεται διὰ τῆς γεννήσεως καὶ σπερματικοῦ πολυπλασιασμοῦ, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν πάντων τῶν Θεολόγων. Αὕτη γὰρ ἡ ἁμαρτία ἀπὸ τοῦ πρωτοπλάστου διαδίδεται εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα, καθ' ὅσον κινεῖται ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς γεννήσεως, ὥς περ τὰ μέλη κινεῖται ἐκ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἐνεργείαν ἁμαρτιαν. Ἐντεῦθεν εἴ τις ἐπλάττετο, θεῖα δυνάμει, ἐξ ἀνθρωπίνης σαρκὸς (καθάπερ ὁ Ἀδάμ ἐκ τοῦ πηλοῦ) πρόδηλόν ἐστιν, ὅτι ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις οὐκ ἂν ἐξήρχετο ἐκ τοῦ Ἀδάμ· διό περ οὐκ ἂν ὑπέκειτο τῇ προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ. Ὁ Χριστὸς τοίνυν οὔτε ἐνεργείᾳ ὑπέπεσεν, οὔτ' αὖ δέον ἦν περιπεσεῖν τῇ προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ· διότι οὐ συνελήφθη δυνάμει ἐνεργητικῇ καὶ σπερματικῇ τοῦ Ἀδάμ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ΚΕΦ. ΣΤ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΟΥΣΙΑΣ ΤΗΣ
ΠΡΟΠΑΤΟΡΙΚΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

α. Ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος περὶ τῆς προπατο-
ρικῆς ἀμαρτίας οὕτω φησὶ « Ταύτης τῆς ἀρχαιο-
» τάτης ἀμαρτίας οὐδὲν ἐστὶ φανερώτερον πρὸς
» τὸ κηρύττειν (ἐν ταῖς Γραφαῖς δηλ. καὶ ἐν ταῖς
» παραδόσεσιν) ἀλλ' οὐδὲν μυστικώτερον πρὸς
» τὸ κατανοεῖν (Βιβλ. Περὶ τῶν Ἠθῶν τῆς Ἐκκλ.
» Κεφ. ιβ'). »

Ἐνστάσις. Τὸ ἐπιθυμητικὸν τὸ ἐμμένον ἐν τοῖς
βαπτιζομένοις καλεῖται ἀμαρτία παρὰ τοῦ Ἀ-
ποστόλου φησὶ γάρ « Ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία
» (Ῥωμ. ζ', 20). » Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Καλεῖται
ἀμαρτία παρὰ τοῦ Ἀποστόλου τὸ ἐπιθυμητικὸν ἀ-
κύρως, ὁμολογοῦμεν. Ἀληθῶς δὲ καὶ εἰδικῶς
ἀποφάσχομεν. Καὶ γὰρ ἡ τοιαύτη ἀμαρτία, τὸ
ἐπιθυμητικὸν δηλ. ἡ ἐστὶν ἐξ αὐτῆς τῆς προπα-
τορικῆς ἀμαρτίας, ἡ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν κλίνει.
Ὡς περὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα λέγεται ἐν τυγχάνειν,
καθότι ἡμᾶς ἐντυγχάνειν ποιεῖ (Πραγμ. Β'. Κεφ.
Δ'. Παράγρ. Β'. Λύσ. Ἐνστ. 6'). —

β'. Ἡ προπατορικὴ ἀμαρτία εἰδικῶς κεῖται ἐν
τῇ καθ' ἑξὶν ἀποστροφῇ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῇ
στερήσει τῆς ἁγιαζούσης Χάριτος, ἐνεκα τῆς ἐνερ-
γείας παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ, ἐν ᾗ πάντες ἡμεν,
καὶ ἡμάρτομεν.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΟΙΝΩΝ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΤΟΡΙΚΗΣ
ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

α. Αἱ ποιναὶ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, ἄλλαι ἀφορῶσι τὸ σῶμα — ἄλλαι τὴν ψυχὴν — ἄλλαι ταύτην τὴν θνητὴν ζωὴν — καὶ ἄλλαι τὴν μέλλουσάν.

β. Αἱ τοῦ σώματος ποιναὶ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ εἰσιν — ὁ θάνατος — αἱ ἀσθένειαι — καὶ ἄλλαι ταλαιπωρίαι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Δι' ἐνός » ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, » καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος (Ρωμ. έ, 12) ».

γ. Αἱ τῆς ψυχῆς ποιναὶ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ εἰσιν — ἡ ἄγνοια ἐν τῇ διανοίᾳ — ἡ κακία ἐν τῇ θελήσει, ἣν ὁ Ἰερὸς Αὐγουστίνος καλεῖ δυσχέρειαν τοῦ ὀρθοῦ — ἡ ἀσθένεια ἐν τῇ κατὰ θυμὸν ὀρέξει — καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐν τῇ ἐπιθυμητικῇ.

δ. Ὁ ἄνθρωπος ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ, διὰ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας ἐξεδύθη τὰ δωρεὰν χαρίσματα, καὶ ἠτόνησεν ἐν τοῖς φυσικοῖς. Καὶ γὰρ, εἰ ὁ ἄνθρωπος ἄνευ ἁμαρτίας φυσικῶς ἐδημιουργεῖτο, τοιαύτην κατάληψιν εἶχεν ἂν, δι' ἧς ἑαυτὸν ἠδύνατο αἶρειν — ἐν τῇ ἀρετῇ προκόπτειν — καὶ τὸ ἔσχατον κτᾶσθαι τέλος. Ἀντιλέγει γὰρ τῇ θεῷ σοφίᾳ τῷ ἁθῶῳ ποιήματι ἀρνεῖσθαι τὰ μέσα, ὧν ἄνευ, οὐ δύναται ἐπιτυχεῖν τοῦ τέλους πρὸς ὃ αὐτὰ διετάξατο. Ἀλλὰ μὴν ὁ ἄνθρωπος, ἐν τῇ τῆς διεφθαρμένης φύσεως καταστάσει, οὕτω διεφθάρη ἐν τῷ νοῖ καὶ τοῖς πάθεσιν, ὥστε, διὰ τῶν ἰδίων

δυνάμεων, καὶ αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ τέλους ἐπιτυχεῖν μὴ δύνασθαι. Καὶ αὐτοὶ οἱ τῶν ἐθνῶν Φιλόσοφοι, ὡς νουνεχῶς παρατηρεῖ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος, ἐκ τοσαύτης διαφθορᾶς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔγνωσαν ἁμαρτίαν τινὰ προηγέσθαι. Ἄρα κ.τ.λ.

ἐ. Ἀσφαλές ἐστὶ, τὰ βρέφη ἄνευ τοῦ βαπτίσματος ἀποθνήσκοντα, στερεῖσθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστὸς « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς » τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. γ' 5) ». — Περὶ δὲ τῆς αἰωνίου βασάνου, καὶ μάλιστα τοῦ πυρὸς τῶν βρεφῶν, ἅτινα ἀποθνήσκουσιν ἄνευ τοῦ Βαπτίσματος, μεγάλη παρὰ τοῖς Θεολόγοις ἐστὶν ἀμφισβήτησις. Καὶ γὰρ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν δοξάζουσιν, ὅτι τὰ ἀποθνήσκοντα βρέφη ἄνευ τοῦ Βαπτίσματος, λύπην ἐν ἑαυτοῖς αἰσθάνεσθαι ἔνεκα τῆς στερήσεως τῆς μακαρίας ὁράσεως. Τινὲς δὲ μετὰ τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου φασίν, ὅτι αὐτὰ, καθάπερ καὶ οἱ κολαζόμενοι, διὰ τοῦ πυρὸς βασανίζονται. Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φαίνεται ἐπανορθῶν τὴν ἰδίαν γνώμην, φάσκων « Ἐὰν βρέφη δοκιμάζειν τὰς αὐτὰς βασάνους, κουφοτέρως μὲν τοι τῶν ἄλλων ἐκεῖσε κολαζομένων » (Βιβλ. Ε' κατὰ Ἰουλιαν. Κεφ. ια,) ». Ἄλλοι δὲ μεθ' ὧν καὶ ὁ Ναζιανζηνὸς Γρηγόριος (Ὁμιλ. Μ' περὶ τοῦ Ἀγ. Βαπτίσμ.) καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος (Ὁμιλ. Α' περὶ τῶν Βρεφ.) διίσχυρίζονται μὴ βασανίζεσθαι ταῦτα διὰ τοῦ πυρὸς. Αὕτη δὲ ἡ δόξα μᾶλλον τοῦ πιθανοῦ δοκεῖ ἔχεισθαι.

ΚΕΦ. Η'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΑΙΤΙΟΥ ΤΗΣ
ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

α. Ποιητικὸν αἷτιον τῆς ἀμαρτίας κυρίως καὶ κατ' εὐθείαν ἐστὶ μόνη ἡ θέλησις. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· « Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται δια-
 » λογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι,
 » κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. Ταῦτά ἐστι
 » τὰ κινοῦντα τὸν ἄνθρωπον (Ματθ. ιε', 19. 20) ». Καὶ ὁ Ἰερὸς Αὐγουστῖνος φησὶν· « Ἡ πονηρὰ θέ-
 » λησις ποιητικὴ ἐστὶ τοῦ κακοῦ ἔργου· τῆς δὲ
 » πονηρᾶς θελήσεως οὐδὲν ἐστὶ ποιητικόν.—Μη-
 » δεὶς ζητεῖτω τὴν αἰτίαν τῆς κακῆς θελήσεως·
 » οὐ γὰρ ἐστὶ μόνον ποιητικὴ, ἀλλὰ πρόξενος
 » τῆς ἰδίας ἐλλείψεως (Βιβλ. Β'. περὶ Πόλ. Θεοῦ.
 » Κεφ. ζ', ζ') ».

Ἐφην, κυρίως καὶ κατ' εὐθείαν. Πολλὰ γὰρ τὴν θέλησιν πρὸς τὴν ἀμαρτίαν κινοῦσιν· οἶον ἡ σὰρξ—ὁ κόσμος—καὶ ὁ διάβολος. Καὶ διὰ τοῦτο ἀκύρως καὶ κατ' ἐξωτερικὴν αἰτίαν δύνανται λέγεσθαι ποιητικὰ τῆς ἀμαρτίας αἷτια.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Η΄.
Π Ε Ρ Ι
ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ ΤΩΝ ΗΘΩΝ.

ΚΕΦ. ΕΝ ΚΑΙ ΜΟΝΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΟΣ

α. **Α**νάγκη ἐστὶ διδοσθαι κανόνα τινὰ τῶν
ῥηθῶν. Καὶ γὰρ ἐκείνη ἡ δύναμις, ἥτις ἐκλείπειν δύ-
νεται, δεῖται κανόνων· οἷον ἡ ζωγραφικὴ τέχνη, δι-
ὧν βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς διευθύνεται. Ἀλλὰ μὴν
ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις, ἐξ ἧς αἱ τῶν ἀνθρώπων ἡ-
θικαὶ πράξεις ἐξέρχονται, δύναται ἐκλείπειν. Ἄρα
κ. τ. λ.

β'. Αὐτὸς ἐστὶν ὁ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων
κανὼν, ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς. Ἐσω-
τερικὸς μὲν ἐστὶν ἡ Συνειδήσις — Ἐξωτερι-
κὸς δὲ ὁ Νόμος.

γ'. Οὐκ ἀρκεῖ μόνον τὴν συνειδήσιν εἶναι κα-
νόνα τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Καὶ γὰρ εὖσα ὑ-
ποκειμένη τῷ σφάλματι καὶ τῆς ἀληθείας ἐκλεί-
πουσα, ὡς δηλωθήσεται ἐν τοῖς ἐφεξῆς, δεῖ αὐτὴν
διευθύνεσθαι ὑπὸ τοῦ Νόμου.

Ἄρα παραλόγως πράττουσιν, οἵτινες, ἀνευ
γνώσεως τοῦ νόμου, ἐξ ἰδίας συνειδήσεως ἤτοι
ἄφ' ἑαυτῶν, κρίνουσι τί πρακτέον κατὰ μέρος.

Ἄρα ἡ ἀνθρωπίνη πράξις οὐκ ἔστιν ἠθικῶς ἀγαθὴ, μὴ διευθυνομένη ἐκ τῆς συνειδήσεως ὁμοῦ καὶ τοῦ νόμου· ἀλλ' ἔστιν ἀπλῶς φαύλη, θατέρου τούτων ἐκλείποντος.

δ'. Ἡ ἀνθρωπίνη πράξις, εἰ καὶ σύμφωνος τῷ νόμῳ, ἀλλ' ἀντιμαχομένη τῇ συνείδησει, ἐστὶ φαύλη. Καὶ γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὡς λογικὴ, ἀπαιτεῖ ὅπως πᾶσαι αἱ πράξεις αὐτῆς λογικῶς γίνωνται· τούτεστι τῷ λόγῳ διευθύνονται. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. «Εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν (Ῥωμ. ιβ', ι).»

ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ.

ΚΕΦ. Α'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ὉΡΟΥ ΤΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ.

α. Συνείδησις ἐστὶ, Κρίσις ἐνεργεῖα πρακτικὴ διδάσκουσα τί ποιητέον καὶ τί παρालειπτέον κατὰ μέρος.

Λέγεται α.) Κρίσις. Ὅπως δηλώσῃ τὴν συνείδησιν εἶναι ἐνεργεῖαν ἐξερχομένην ἐκ τῆς διανοίας· ἀλλ' ὡς τὰ πολλὰ ἐπιτάττεται ἐκ τῆς θελήσεως, ἥτις καλῶς ἢ κακῶς διαχειμένη, ποιεῖ ἀγαθὴν ἢ κακὴν τὴν συνείδησιν. Ἐντεῦθεν ἐν τοῖς ἁμαρτωλοῖς φαύλη ἐστὶν ἡ συνείδησις, διότι ἡ πονηρὰ αὐτῶν θέλησις διαστρέφει τὴν πρακτικὴν κρίσιν. Οὐδεμία ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ἀληθὴς φρόνησις· οὔτε

δεῖ ζητεῖν παρ' αὐτῶν συμβουλὴν ἐν τῷ πράττειν.

Λέγεται β'.) Ἐνεργεία πρακτική. Καὶ γὰρ ἡ συνείδησις οὐκ ἔστι δύναμις, οὐθ' ἕξις, ἀλλ' ἐνέργεια.

Λέγεται γ'.) Διδάσκουσα. Καὶ γὰρ τῆς συνειδήσεώς ἐστι διευθύνειν τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις.

Λέγεται δ'.) Τί ποιητέον καὶ τί παραλείπτεον κατὰ μέρος. Ὅπως διαφέρῃ τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς κοινῆς φρονήσεως. Ἡ γὰρ συντήρησις ἐστίν, ἕξις τοῦ νοῦς φύσει ἡμῖν ἐμφυτος, ἣτις περὶ τὰς πρώτας πρακτικὰς ἀρχὰς καταγίνεται οἷον — Ὁ σοὶ ἐθέλεις μὴ γίγνεσθαι, τοῦτο ἐτέρω μὴ ποιήσης. — Ἡ κοινὴ δὲ φρόνησις ἐστίν, ἕξις εἴτε ἐπέσυχτος, εἴτε κατ' ἐμπνευσιν, ἣτις ἐκ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῖς πᾶσιν ἐκδήλου, συνάγει κοινὰ συμπεράσματα οἷον — Οὐ δεῖ ἡμᾶς ποιεῖν ἐτέρω, δ' ἡμῖν οὐκ ἐθέλομεν γίγνεσθαι. — Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐθέλομεν τὰ ἡμῶν ἀφαιρεῖσθαι. Ἄρα οὐ δεῖ ἡμᾶς τὰ τοῦ πλησίον ἀφαιρεῖν. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς κοινῆς συνεπειᾶς, ἡ συνείδησις ἐπαναλαμβάνει οὕτω συλλογιζομένη. Ἀλλὰ μὴν ταῦτα τὰ χρήματα τὰ μετὰ τόκου εἰσὶν ἀλλότρια. Ἄρα οὐκ ἔξεστί μοι ταῦτα λαβεῖν.

Ἄρα ἡ συνείδησις ἐστίν, ἐσχάτη ἐνέργεια τῆς κοινῆς φρονήσεως, καὶ οἶωνει αὐτῆς συμπέρασμα.

Ἄρα ἡ συνείδησις, ὅπως ἡ ὀρθή, ἀναγκαίως προϋποτίθηναι ἀληθεῖς καὶ ἐκδήλους τὰς προκειμένας ἀρχάς. Καὶ γὰρ οὐ δύναται εἶναι ἀληθές

καὶ βέβαιον συμπέρασμα, τὸ μὴ ἐξερχόμενον ἐκ προκειμένων ἀληθῶν καὶ γνωστῶν ἀρχῶν.

β'. Ἡ συνείδησις, ὡς τὰ πολλὰ, καλεῖται πίσις. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Κατακέκριται, » ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως (δηλ. ἐκ τῆς συνειδήσεως)· « πᾶν δὲ ὁ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν (Ῥωμ. » ιδ', 23) » Ἡ συνείδησις οὐκ ἔχει βεβαιότητα καὶ ἐνάργειαν ἐπιστήμης· ὡς τὰ πολλὰ δὲ θεμελιούται τῇ πίστει, εἴτε θείᾳ, εἴτε ἀνθρωπίνῃ. Καὶ ἐπομένως εἰκότως λέγεται τινα πράττειν ἀγαθὴ ἢ φαύλη πίστει, ἢ νίκα πράττειν ἐξ ἀγαθῆς ἢ φαύλης συνειδήσεως.

ΚΕΦ. Β'

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ.

α. Ἡ συνείδησις γενικῶς διαιρεῖται — α.) Εἰς ἀγαθὴν καὶ φαύλην. — β.) Κατὰ μέρος διαιρεῖται — 1.) Εἰς ἀληθὴ εἰπουν ὀρθήν· καὶ εἰς ψευδὴ εἰπουν σφαλέραν. — 2) Εἰς βεβαίαν καὶ μὴ. — Συνείδησις βεβαία ἐστίν, ἡνίκα ὁ νοῦς κρίνῃ πρακτικῶς μηδένα κίνδυνον εἶναι τὸ ἁμαρτάνειν. Μὴ βεβαία, ἡνίκα τοῦναντίον κρίνῃ. Δύναται δὲ τις εἶναι βέβαιος, ἢ συνετῶς ἢ ἀσυνέτως. Συνετῶς μὲν, ἡνίκα οὐδεὶς ἀληθοῦς λόγος ἦ, ὥστε ὑποπετεῖν αὐτὸν ἁμαρτάνειν. Ἀσυνέτως δὲ, ἡνίκα ἡ τοιαύτη βεβαιότης γεννᾶται ἢ ἐξ ἀγνοίας, ἢ ἐκ πονηρᾶς ἐπιθυμίας, ὡς φησιν ἡ Σοφία. « Ἀπετύφλωσεν αὐτοὺς ἡ κακία

» αὐτῶν (Σοφ. Σολομ. β'. 21) »· ἡ ἐκ τῆς τοῦ
θαίμονος ἀπάτης, ὅστις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον,
« ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων (β'. Κορ. δ',
» 4). » Καὶ αὕτη ἡ συνειδήσις καλεῖται τυφλή
καὶ σφαλερά· καὶ ἐν πολλοῖς αἰτία τῆς μέχρι
τέλους ἀμετανοησίας καὶ αἰωνίου κολάσεως.

β'. Περὶ δὲ τῆς βεβαιότητος τῆς συνειδήσεως
σημειωτέον, τριπλὴν δίδοσθαι βεβαιότητα· δηλ.
μεταφυσικὴν — φυσικὴν — καὶ ἠθικὴν. —
Μεταφυσικὴ βεβαιότης ἐστίν, ἥνίκα τὸ ἐπιλαμ-
βανόμενον πρᾶγμα οὐ δύναται ἄλλως ἔ-
χειν· οἷον, τὸ ὅρος ἀνευ κοιλάδος — Ὁ ἄνθρω-
πος ἀνευ λόγου — Ὁ Θεὸς ἀνευ ἀγαθότητος. —
Ταῦτα εἰσὶν ἀντιφατικά. — Φυσικὴ βεβαιότης ἐ-
στίν, ἥνίκα τὸ πρᾶγμα φυσικῶς, καὶ κατὰ
τὴν διαταχθεῖσαν παρὰ Θεοῦ τάξιν, οὐ
δύναται ἄλλως ἔχειν, εἰ καὶ ὑπερφυσικῶς
δυνατόν ἐστίν· οἷον, Βέβαιοί ἐσμεν ὅτι τὸ στυ-
πεῖον ἐν τῷ πυρὶ βληθὲν, ἐν βραχεὶ κατακαίεσθαι,
εἰ καὶ κατὰ θαῦμα δυνατόν συνετρεῖσθαι. — Ἠθι-
κὴ τελευταῖον βεβαιότης ἐστίν, ἥνίκα, θεωρου-
μένων τῶν περιστάσεων, ὁ λόγος παραι-
νῆ μὴ δεῖν φοβεῖσθαι τὸ πρᾶγμα ἄλλως
ἔχειν, εἰ καὶ φυσικῶς καὶ ἀνευ θαύματος
δύναται ἄλλως συμβαίνειν. Οὕτω, μετὰ ἡ-
θικῆς βεβαιότητος περιπατεῖ τις εἰς τὰς πλατείας,
εὐδίας οὔσης, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ὃ περ φιλοφρό-
νως ἐκέχρητο· καὶ ὁ ἀδελφὸς δύναται κατ' αὐτοῦ
ἀνίστασθαι, καθάπερ ὁ Κἄν κατὰ τοῦ Ἀβελ. Καὶ
γὰρ ἄφρων ἂν εἴη, εἰ τὸν θάνατον προειδώς, ἐ-

ξελθεῖν τῆς οἰκίας. Διὰ τῆς αὐτῆς βεβαιότητος ὁ Κριτὴς δίδωσι πίστιν δυσὶ μάρτυσι συμφωνοῦσι.—
 Ἡ τῆς συνειδήσεως τοίνυν βεβαιότης οὐκ ἔστι μεταφυσικὴ, οὔτε φυσικὴ, ἀλλ' ἠθικὴ μόνον. Τοῦτο καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐπέγνω λέγων· Τὴν μεταφυσικὴν βεβαιότητα μὴ δεῖν ἐν ἅπασι ζητεῖν· καὶ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων πράξεσιν οὐ δύναται εἶναι βεβαιότης ἀποδεικτικὴ, διότι εἰσὶ περὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ μεταβλητῶν (Βιβλ. ΚΑ'. τῶν Μεταφ.).» Διόπερ ἀρκεῖ ἡ πιθανὴ βεβαιότης, ἥτις, καθάπερ ἐν πολλοῖς εὕρισκει τὴν ἀλήθειαν, οὕτω πολλάκις καὶ τῆς ἀληθείας ἀπολείπεται.

γ'. Πρὸς τούτοις ἡ μὴ βεβαία συνειδήσις διαίρεται εἰς ἀμφίβολον καὶ πιθανήν. Ἀμφίβολος συνειδήσις ἐστίν, ἡνίκα ὁ νοῦς μεταξὺ λόγων ἰσορρόπων μένη μετέωρος μὴ ἐπιφέρων κρίσιν· οἷον, Ἐὰν ἐκ δύο μαρτύρων ἐξίσου ἀξιοπίστων, ὁ μὲν εἰς βεβαίον, ὁ δὲ ἄλλος ἀρνεῖται, τότε ὁ νοῦς τοῦ Κριτοῦ κρέμαται, καὶ οὐ δύναται κλίνειν μᾶλλον εἰς τοῦτο ἢ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος. — Συνειδήσις πιθανὴ ἐστίν, συγκατάθεσις τοῦ νοῦς μετὰ φόβου τοῦ ἐναντίου. Αὕτη δὲ ἐστὶ διττή. Ἡ μὲν θεμελιούται τῷ λόγῳ ἡ δὲ τῇ μαρτυρίᾳ τῶν σοφῶν. Ἡ πρώτη καλεῖται πιθανὴ τῇ ἐσωτερικῇ πιθανότητι ἢ δευτέρα τῇ ἐξωτερικῇ.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΑΘΗΣ Η ΚΑΚΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ.

α. Ασφαλές ἐστίν, ὅτι πρὸς τὴν ἀγαθὴν συνειδήσιν ἐπιζητεῖται ὀλοτελής βεβαιότης· δηλ. μεταφυσικὴ ἢ φυσικὴ. Ἡ ἀμφίβολος συνειδήσις ἐστὶ φαύλη, καὶ οὐ δεῖ ἐπ' αὐτὴν ἀναπαύεσθαι, ἀλλὰ κρατεῖν τὴν συγκατάθεσιν ἕως οὗ λόγος ἱκανός, ἢ ἀψευδὴς μαρτυρία τὴν ἀπορίαν ἀποβάλλει. Φησὶ γάρ ἡ Σοφία· «Ὁ ἀγαπῶν κίνδυνον, ἐν αὐτῷ ἀπολαίται (Σοφ. Σρ. γ', 26).» Καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησὶ· «Βαρέως ἁμαρτάνει ἐν τοῖς ἀνθρώποις τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ, ὅστις τὰ ἀβέβαια προκρίνει τῶν βεβαίων (Βιβλ. Α'. περὶ τοῦ Βαπτίσμ. Κεφ. γ',)».

Ἄρα ἐκ φαύλης συνειδήσεως πράττει καὶ ἁμαρτάνει, ὅστις ἐν τῇ συνδρομῇ ἀντικειμένων γνώμων ἐξίσου πιθανῶν, ἐκλέγει τινὰ ἐξ αὐτῶν, καὶ κατ' ἐκείνην ἐνεργεῖ ἐξ ἀμφιβόλου συνειδήσεως.

β'. Ἐκείνη ἡ συνειδήσις λογίζεται ὀρθὴ καὶ ἀγαθὴ, ἡ οὖσα ἠθικῶς βεβαία. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων φαύλη ἐστὶν ἡ ἀμφίβολος καὶ ἀβέβαιος συνειδήσις. — Ἄρα οὐ δύναται εἶναι ἀγαθὴ καὶ ὀρθή, μὴ οὖσα τοῦλάχιστον ἠθικῶς βεβαία. — Ἐφ' ἡν ἠθικῶς. Καὶ γὰρ, ὥς ἐθεωρήσαμεν, ἐμπράκτως οὐ δύναται δίδοσθαι μεταφυσικὴν ἢ φυσικὴν βεβαιότητα.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Θ΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ.

ΚΕΦ. Α΄

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ.

Α. Ορίζεται ὁ Νόμος, Σταθερά τοῦ λόγου διάταξις πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν προφερομένη παρὰ τοῦ ἔχοντος τὴν τῆς κοινότητος φροντίδα, ὅπως ὑποχρέωσῃ τοὺς ὑπηκόους.

Λέγεται Α.) Σταθερά. Δηλ. οὐ πρὸς καιρὸν, ἀλλὰ διὰ παντὸς διαμένουσα, εἰ μὴ παρὰ τοῦ Νομοθέτου ἀνατραπῇ. Κατὰ τοῦτο διαφέρει ὁ Νόμος τῆς Προσταγῆς, εἴτε Ἐντολῆς, ἥτις οὐκ ἔστιν οὕτω σθερὰ καὶ ἐμμένουσα. Καὶ γὰρ οὐκ εἴθε διευθύνεσθαι, εἰ μὴ πρὸς ἰδιωτικούς ἢ πρὸς τινα γενεάν, ἥτις μετὰ καιρὸν δύναται ἀπολεσθῆναι. Ὁ δὲ Νόμος ἐπιτίθεται πάσῃ τῇ κοινότητι, ἥτις οὐδέποτε ἀπόλλυται.

Β.) Ἀρα ὁ νόμος ὑποχρεῖ οὐ μόνον τοὺς παρόντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτῶν διαδόχους· οὐχὶ δὲ ἡ προσταγή.

Λέγεται Β΄.) Τοῦ λόγου διάταξις. Καὶ γὰρ ὁ Νόμος ἐστὶ, πρᾶξις τῆς φρονήσεως, δι' ἧς ὁ Νομοθέτης τὰ τῆς Ἀριστοκρατίας μέλη ἐν

ἑαυτοῖς συνάπτει καὶ διὰ τῶν ἀρμοδίων μέσων διευθύνει πρὸς τὸ ἔσχατον τέλος.

Λέγεται γ'.) Πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐστὶ παρὰ Θεοῦ, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. « Οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία εἰ » μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ τοῦ » Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶ (Ῥωμ. ιγ', Ι)· τοῖς ἀρχουσι τοῖς τε Ἐκκλησιαστικοῖς καὶ Πολιτικοῖς παραδοθεῖσα, οὐ πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον, ὥς περ ἡ δεσποτικὴ ἐξουσία τοῦ κυρίου πρὸς τὸν δούλον, ἀλλὰ πρὸς οἰκοδομὴν ἀπάσης τῆς Ἀριστοκρατίας.

Ἄρα οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς νόμος, οὔτε τοὺς ὑπὸ νόμους ὑποχρεοῖ, ὅστις ἀντίκειται τῷ τε φυσικῷ καὶ τῷ Θεῷ Νόμῳ.

Λέγεται δ'.) Προφερομένη. Τούτέστι προφωνηθεῖσα καὶ κηρυχθεῖσα. Καὶ γὰρ τὸν τῶν ἡθῶν κανόνα δεῖ γενέσθαι γνωστόν. Γνωστὸς δὲ γίνεται διὰ τῆς ἀνακηρύξεως.

Ἄρα, εἰ καὶ πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως οἱ ὑπὸ νόμους ἔμαθον τί ὁ ἐξουσιάζων ἀπερῆνατο, τὸ τοιοῦτον διάταγμα οὐκ ἔχει λόγον Νόμου. Πρὸς δὲ τὴν ἀνακήρυξιν οὐκ ἐστὶν ἀναγκαῖον ἐκάσῳ τῶν ὑπὸ νόμους κηρυχθῆναι τὸν νόμον.

Ἄρα μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν οἱ ὑπὸ νόμους ὀφείλουσιν ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως μάθωσι τί ὁ νόμος διαλαμβάνει. Δι' ὅπερ ἀμαρτάνουσι παραβάντες αὐτὸν ὑπ' ἀγνοίας.

Λέγεται ε'.) Παρὰ τοῦ ἔχοντος τὴν τῆς κοινότητος φροντίδα. Οἷς ῥήμασι δύο ἀναγκαιὰ ἐν τῷ Νομοθέτῃ ἐπιζητοῦνται. — α.) Ὅπως

εἴη προϊστάμενος. Καὶ γὰρ πᾶς νόμος ἐστὶ προσταγή· οὐχὶ δὲ πᾶσα προσταγή ἔχει λόγον νόμου, ὥς ἔφημεν. Ἀλλὰ μὴν μόνος ὁ προϊστάμενος δύναται ἐπιτάττειν. Ἄρα κ.τ.λ. — 6'.) Ἐχειν ἐξωτερικὴν ἐξουσίαν· τοῦτέστι προϊστασθαι πάσης τῆς Κοινότητος, οἷον Βασιλείας, Διοικήσεως κτλ.

Λέγεται 5'.) Ὅπως ὑποχρέωσιν τοὺς ὑπηκόους. Ἵνα διαφέρῃ ὁ νόμος τῆς συμβουλῆς, ἥτις δύναται δοθῆναι τοῖς ὁμοίοις καὶ τοῖς ἀνωτέροις, μὴ εἰσάγουσα ὑποχρέωσιν. Ὁ Νόμος δὲ, ὥς ἐντολὴν περιέχων, οὐκ ἐπιτίθεται, εἰ μὴ τοῖς κατωτέροις καὶ ὑπηκόοις.

6'. Ὁ φυσικὸς καὶ Θεῖος Νόμος ὑποχρεοῖ τοὺς παραβάτας ἐν συνειδήσει· καὶ ἀμαρτάνουσι θανάσιμως, διότι ἡ παράβασις αὐτῶν ἀληθοῦς τοῦ Θεοῦ ὕβρις ἐστὶ, καὶ ἀντιλέγει τῇ θεῇ θελήσει. Τοῦτ' αὐτὸ νοητέον καὶ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου, τοῦ τε Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Πολιτικοῦ νόμου. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήφονται . . . Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν (Ῥωμ. ιγ', 2. 5). »

γ'. Ὁ Νόμος ὑποχρεοῖ ὑφ' ἀμαρτίας θανάσιμου ἐκ τοῦ βάρους τῆς ὕλης. Ἡ γὰρ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦ νόμου κρέμαται ἐκ τῆς τοῦ Νομοθέτου θελήσεως, ἥτις ὡς ὀρθὴ ὑποτίθεται. Καὶ διὰ τοῦτο τὰ μάλιστα ἀπαιτεῖ τηρεῖσθαι τὰ βαρύτερα, καὶ ἐπομένως μᾶλλον παραβαίνεται καὶ ἀτιμάζεται, εἴ τις ταύτης καταφρονῇ.

Ἄρα παραβαίνειν τὸν Νόμον ἐν ὕλῃ ἐλαφρᾷ, ἐλαφρόν καὶ τὸ παράπτωμα· διότι ὁ καταφρονῶν κατὰ τοῦ ὑπερέχοντος μεγαλαυχεῖ, σμικρύνων τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ.

Α. Ὁ Νόμος γενικῶς διαιρεῖται εἰς Αἰώνιον — Φυσικὸν — καὶ Θεόν.

Νόμος αἰώνιος ἐστίν, Ὑπέρτατος λόγος, καθ' ὃν ὁ Θεὸς τὰ πάντα διευθύνει καὶ διοικεῖ. Καὶ καλεῖται παρὰ τῶν Θεολόγων Νόμος τοῦ Θεοῦ, ὃν ὡς κανόνα ἡ θεία αὐτοῦ πρόνοια τηρεῖ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῶν πραγμάτων διοικήσει.

Ἄρα μηδενὶ ἐξὸν ἀγνοεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίν τε καὶ πρόνοιαν. Γνωστὸν προσέτι τοῖς πᾶσι θεὸν ὑπάρχειν τὸν αἰώνιον νόμον· πρόδηλον γὰρ ἐστὶ τὸν Θεὸν ὡς πάνσοφον, καὶ ἄριστα διοικεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ δημιουργηθέντα καὶ συντηρούμενα.

Ἄρα ὁ αἰώνιος Νόμος εἷς ἐστίν, ἀμετάβλητος καὶ ἀδιάλειπτος. Καὶ γὰρ ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς ἐστὶν αὐτὸς ὁ Θεός, εἷς καὶ ἀμετάβλητος.

Ἄρα ἐκ τοῦ αἰωνίου Νόμου πάντες οἱ νόμοι παράγονται. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος. «Ὁ νόμος γὰρ τοῦ Θεοῦ αἰδὶς ἐστίν, ὥπερ πάντες οἱ εὐσεβεῖς νόες ὑπακούουσιν. Ὡστε, ὅπερ ἐν αὐτῷ εὐρίσκουσιν ἢ ποιεῖν, ἢ ἐπιτάττειν, ἢ ἀ-

» παγορεύειν, τοῦτο ἐπινόουσιν, ὡς πηγάζον ἐξ αὐτῆς τῆς ἀμεταβλήτου ἀληθείας.»

β'. Ὁ φυσικὸς νόμος ἐστὶ, λάμψις καὶ ἀκτίς τοῦ αἰωνίου Νόμου, ἐντυπωθεὶς παρὰ Θεοῦ τῷ λογικῷ ποιήματι, διδάσκων καὶ ἐπιτάττων τί πρακτέον ἢ φευκτέον. Περὶ τούτου οὕτω φησὶν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος· «Τοῦτο
» τὸ φῶς ἐστὶν ὅλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀληθές
» ἀγαθόν. Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς, λέγει ὁ Προφή-
» τῆς, τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου Κύριε (Ψαλμ.
» δ', 7), ὥσπερ ἡ τοῦ Βασιλέως εἰκὼν τῷ θνη-
» ρίῳ σημειοῦται· καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος γέγονε
» κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ.»

γ'. Ὁ φυσικὸς νόμος δύναται μὲν ἀμαυροῦσθαι, οὐ δύναται δὲ τὸ παράπαν ἐξαλειφθῆναι· ἄλλως τε ὁ ἄνθρωπος ἐκλείπειεν ἂν τοῦ εἶναι λογικὸς καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ (Πραγμ. Γ'. Κεφ. Ε'. § ζ').

Ἄρα ἐπεὶ ἡ λογικὴ φύσις μία τυγχάνει πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσι, καὶ ὁ φυσικὸς νόμος πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν εἷς ἐστὶν, εἰ καὶ διὰ τὰς διαφόρους περιστάσεις διάφορος κατέστηκε, κατὰ τὴν φράσιν τῶν Θεολόγων.

δ'. Ὁ θετὸς Νόμος ἐστὶν, ὁ τῷ φυσικῷ νόμῳ προσεπιτιθέμενος ἐκ τῆς ἐλευθέρας τοῦ νομοθέτου θελήσεως. Οὗτος διαιρεῖται εἰς.—Θεῖον—καὶ Ἀνθρώπινον.—Ὁ μὲν Θεὸς ἔχει ἀρχηγὸν τὸν Θεόν· Ὁ δὲ ἀνθρώπινος, τὸν ἀνθρώπον.

Ὁ Θεὸς Νόμος διττός ἐστι· δηλ. Ὁ Γραπτὸς,

καὶ καλεῖται Παλαιὸς Νόμος—Παλαιὰ Διαθήκη—καὶ Μωσαϊκὸς Νόμος, διότι διὰ τοῦ Μωϋσέως ἀνεκηρύχθη. Καὶ ὁ Νόμος τῆς Χάριτος, οὐ γραπτὸς, «μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι » Θεοῦ ζῶντος (β'. Κορ. γ', 3)» ἐν ταῖς καρδίαις τῶν τοῦτον ὑποδεχθέντων· καὶ λέγεται Καινὸς Νόμος—καὶ Καινὴ Διαθήκη.

Ὡσαύτως διττὸς ἐστὶ καὶ ὁ ἀνθρώπινος Νόμος. Ὁ μὲν κοινὸς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ καλεῖται Νόμος τῶν ἐθνῶν. Ὁ δὲ μὴ ἀνήκων πᾶσι. Καὶ οὗτος, εἰ παρὰ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας ἐξέρχεται, λέγεται Νόμος Κανονικὸς καὶ Ἐκκλησιαστικὸς. Εἰ δὲ παρὰ τῆς Πολιτικῆς Ἐξουσίας, Νόμος Πολιτικὸς προσαγορεύεται.

Ἐ. Τριχῶς διαφέρει ὁ φυσικὸς Νόμος τοῦ Θεοῦ, Θείου ἢ ἀνθρωπίνου.—α.) Ὁ φυσικὸς Νόμος μετὰ τῆς φύσεως συμφύεται, μηδὲν ἐπιτάττων, ὅπερ ἕκαστος προσέχων οὐ δύναται μὴ ὁρᾶν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οἷον τὸν Θεὸν σέβασθαι—τοὺς γονεῖς τιμᾶν—μηδένα βλάπτειν. Ὁ δὲ θετὸς Νόμος ἐξωθεν ἐπιτίθεται, διατάττων ἅτινα ὁ φυσικὸς λόγος οὐ διδάσκει τηρεῖν· οἷον λαβεῖν τὸ βάπτισμα—ἀπέχεσθαι τῶν κρεάτων ἐν ταῖς νηστείμοις τῶν ἡμερῶν.—β.) Αἱ τοῦ φυσικοῦ Νόμου ἐντολαὶ ἀναγκαῖαι τυγχάνουσιν, ὡς μὴ ἐξηρησμέναι τῆς ἐλευθερίας τοῦ Θεοῦ· ἢ καὶ ἐκάστου νομοθέτου θελήσεως. Αἱ δὲ τοῦ θετοῦ Νόμου ἐντολαὶ εἰσιν ἀπλῶς κατ' ἀρέσκειαν. Ὁ Θεός, φέρ' εἰπεῖν, οὐ δύναται ἀπαγορεύειν τὴν δικαιοσύνην, τὴν θρησκείαν, τὴν εὐσέβειαν πρὸς τοὺς γονεῖς, μηδὲ ἐν-

πέλλεσθαι τὸ ψεῦδος, τὴν μοιχείαν, τὸ μῖσος πρὸς τὸν πλησίον· ταῦτα γὰρ ἀντιλέγουσι τῇ φύσει τῇ τε θεῇ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργηθείσῃ. Ἐλεύθερον δὲ ἦν αὐτῷ τὴν περιτομὴν διατάξασθαι, καὶ τὴν βρώσιν τοῦ ἀμνοῦ ἐν τῷ Πάσχα, ἅτινα εἰσὶ τοῦ θετοῦ νόμου, ἀπηγορευθέντα μετὰ ταῦτα ἐν τῷ Νόμῳ τῆς Χάρτος. —γ.) Τὰ ἀπηγορευμένα τῷ φυσικῷ Νόμῳ, εἰς καθ' ἑαυτὰ κακὰ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπηγορευμένα εἰσὶν· οἷον τὸ ψεῦδος, ἡ ἀδικία, τὸ μῖσος τοῦ πλησίον, κ.τ.λ. Ὅσα δὲ ἐπιτάττονται παρ' αὐτοῦ, οὕτως ἀναγκαῖα τυγχάνουσιν, ὥστε ἀτόπον ἂν εἴη ταῦτα παραλιπεῖν· οἷον ἀγαπᾶν τὸν Θεόν—τιμᾶν τοὺς γονεῖς κ.τ.λ. Τὰ δὲ ἀπηγορευμένα ὑπὸ τοῦ θετοῦ Νόμου, καθ' ἑαυτὰ συγκεχωρημένα εἰσὶ, καὶ πολλάκις ἀδιάφορα, καὶ οὐκ ἔστι κακὰ, εἰ μὴ διότι ἀπαγορεύονται· οἷον παρὰ μὲν τοῖς Ἰουδαίοις ἡ βρώσις τῶν θείων καὶ πνικτῶν κρεάτων· παρὰ δὲ τοῖς Πιστοῖς τὸ μὴ ἐργάζεσθαι ἐν ταῖς ἑορταῖς. Ὡσαύτως ὅσα διατάττονται παρ' αὐτοῦ τοῦ νόμου, εἰ καὶ ἐνίοτε εἰσιν ὠφέλιμα, ἀναγκαῖα μὲν τοι οὐκ εἰσὶ καὶ ἡ παράλειψις αὐτῶν οὐκ ἀντέλεγε τῷ λόγῳ, εἰ μὴ ἐπιτάττετο· οἷον ἡ νηστεία τῆς Τεσσαρακοστῆς.

Ἄρα ὁ μὲν φυσικὸς Νόμος ἐστὶν ἀμετάβλητος, μηδεμίαν ἐξάλειψιν ἐπιδεχόμενος, ἢ μείωσιν, ἢ παραίτησιν· καὶ κατὰ τοῦτου οὐ δύναται τις τοῦναντίον διατάττειν, ὅτι οὐδέποτε ποιεῖν ἔξεστι τὰ καθ' ἑαυτὰ κακὰ καὶ ἀντιλέγοντα τῇ θεῇ τε καὶ λογικῇ φύσει. Ὁ δὲ θετὸς Νόμος δύναται μετα-

εἰσὶν ἀλλοτρίων κατὰ τοὺς διαληφθέντας τρόπους· αἱ γὰρ ἐντολαὶ αὐτοῦ εἰσι κατ' ἀρέσκειαν τοῦ Νομοθέτου, ὡς ἐξερχόμεναι ἐκ τῆς ἐλευθέρας αὐτοῦ θελήσεως.

Ἐνστάσεις. Α'. Ὁ Θεὸς πολλάκις ἐπετρέψατο ἐν τῷ φυσικῷ Νόμῳ. Καὶ γὰρ συγκεχώρηκε. — α.) Ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους γενεᾷ, τοὺς ἀδελφοὺς λαμβάνειν εἰς γυναῖκας τὰς ἰδίας ἀδελφάς. — β.) Τοὺς Ἰουδαίους ἀφαιρεῖν τὰ πολύτιμα σκεύη τῶν Αἰγυπτίων, καὶ λαβεῖν τόκους παρὰ τῶν ἀλλοτρίων. — γ.) Ἐχειν ὁμοῦ πολλὰς γυναῖκας, καὶ λύειν τοὺς γάμους διὰ τοῦ βιβλίου τοῦ ἀποστασίου. — δ.) Τὸν Ἀβραὰμ θυσιάσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ. — ε.) Τὸν Προφῆτην Ὡσηὲ λαβεῖν ἐκ τῆς πόρνῆς υἱούς. Ἄρα ὁ φυσικὸς Νόμος, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέψεως, δύναται μεταβάλλεσθαι.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ταῦτα πάντα συγκεχώρηκεν ὁ Θεὸς ἀκύρως, μεταβάλλων τὴν τοῦ νόμου ὕλην, καὶ ποιῶν ὥστε μὴ ἀνῆκειν τῷ φυσικῷ νόμῳ, ὁμολογοῦμεν. Κυρίως δέ, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ ὁ Θεός, οὗ αἱ βουλαὶ οὐκ εἰσιν ὡς περ αἱ τῶν ἀνθρώπων βουλαὶ (Ἦσ. νέ, 8), συγκεχώρηκε — α.) Τοὺς ἀδελφοὺς λαμβάνειν εἰς γυναῖκας τὰς ἰδίας ἀδελφάς, ὅπως πληθυνθῇ τὸ ἀνθρώπινον γένος, εἰπών· « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε (Γεν. α', 28) (α). »

(α) Περὶ τούτου οὕτω φησὶ καὶ ὁ Θεοδώριτος. — « Τίνα ὁ Κάϊν ἔσχε γυναῖκα; Ἀπλυνότα τὴν ἀδελφὴν. Οὐκ ἦν δὲ τοῦτο τινικαῦτα κατηγορία, οὐδενὸς ἀπαγορευόντος νόμου »

—β'.) Ἐτι δὲ Κύριος ὦν πάντων, καὶ μὴ συγχωρῶν τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ τὴν κυριότητα αὐτῶν μεταφέρων εἰς ἄλλο, ἔδωκε τοῖς Ἑβραίοις τὰ πλούτη τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἐξ ὧν τόκους ἐλάμβανον (καὶ τοι γε τοῦτο ὑπῆνεγκε μᾶλλον ἢ διετάξατο.—γ'.) Ὁ Θεός, ὡς ὑπέρτατος τῆς ἀνθρωπίνης συναναστροφῆς Ἀρχηγός τε καὶ Κηδεμών, ἠθέλησε, δι' εὐλόγων αἰτιῶν, δοῦναι τῷ αὐτῷ ἀνδρὶ τὴν κυριότητα ἐπὶ τοῖς σώμασι πολλῶν γυναικῶν· καὶ διὰ τοῦ βιβλίου τοῦ ἀποστασίου ἀνατρέπειν ὁ πρότερον διετάξατο, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο ἀνέτρεψε τὰ τῆς ἀνθρωπίνης συναναστροφῆς δίκαια· καθάπερ ἐνεργῶν θαύματα οὐκ εἰσάγει βίαν τῇ φύσει, ἀλλὰ πράττει ὑπὲρ ἂν τῆς φυσικῆς τῶν πραγμάτων τάξεως, ὡς οἱ Θεολόγοι διδάσκουσι.—δ'.) Ὡσαύτως ἔχων τὴν ἐξουσίαν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἔδωκε τῷ Ἀβραάμ προσταγὴν θυσιάσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ.—ε'.) Καὶ τελευταῖον ἔχων ὑπερτάτην θέλησιν, ἔδωκε τῷ Ὡσηὲ τὴν κυριότητα εἰς τὸ

ἄλλως τε οὔτε οἷόν τε ἦν ἄλλως αὐξήθῃναι τὸ γένος.... Διὰ τὴν δὲ τοίνυν τὴν αἰτίαν συνεχώρησεν ἐν ἀρχῇ τῶν ἀδελφῶν τὴν ἐπιμιξίαν. Ἐπειδὴ δὲ κηξήθη τὸ γένος, ὡς παράνομον τοῦτον ἀπαγορεύει τὸν γάμον». — Καὶ ὁ Χρυσόστομος — «Βικὸς οὖν τὴν Εὐάν καὶ θυγατέρα τεκεῖν μετὰ τὸν Κάϊν καὶ τὸν Ἀβελ· ἦν εἰς γυναῖκα ἔλαβε Κάϊν. Ἐπειδὴ γὰρ προσίμια ἦν, καὶ ἔδει λοιπὸν αὐξήθῃναι τὸ γένος, καὶ ταῖς ἀδελφαῖς συγγενέσθαι συνεχώρησε, —
 Βλ. Σερ. Ὑπομν. εἰς τὴν Ὀκτάτ. Κεφ. Δ. ἰζ'. — Ἐκδ. Δειψ. Τόμ. Α. σελ. 115. (Ὁ Ἐκδότης).

σῶμα τῆς πόρνῃς τοῦ εἶναι αὐτῷ εἰς γυναῖκα. —
 'Αλλ' ἤνίκα ἡ ὕλη τοῦ νόμου ἀμετάβλητός ἐστιν,
 ὁ Θεὸς οὔτε κυρίως, οὔτε ἀκύρως δύναται συγ-
 χωρεῖν· οἷον ἐπιτάττειν τὸ ψεῦδος—τὴν ἐπιπορκίαν
 —τὴν βλασφημίαν—τὴν εἰδωλολατρείαν, κ.τ.λ.
 Ταῦτα γὰρ αἰεὶ ποτὲ εἰσι κακά.

Β'. Ἡ ἐντολὴ τοῦ τηρεῖν τὸ Σάββατον ἀνήκει
 τῷ φυσικῷ νόμῳ. Ἐντολὴ γὰρ τετάρτη τοῦ Δεκα-
 λόγου ἐστίν. Ἀλλὰ μὴν τοιαύτη ἐντολὴ, ἐλθόντος
 τοῦ Εὐαγγελικοῦ Νόμου, μετεβλήθη. Ἄρα ὁ φυ-
 σικὸς Νόμος οὐκ ἐστὶν ἀμετάβλητος.

Αὐτῷ. Διατιθέμεν τὴν μερίονα. Ἀνήκει τῷ
 φυσικῷ Νόμῳ κατὰ τινὰ μερικὴν ἀπόβλεψιν, ὁμο-
 λογοῦμεν. Κατὰ πᾶσαν δὲ ἀποφάσκομεν τὴν με-
 ρίονα. Ἐν γὰρ τῇ ἐντολῇ τοῦ τηρεῖν τὸ Σάββατον
 δύο θεωρητέα.—α.)—Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸ ἐ-
 πιταττόμενον.—β.) Τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ εἴ-
 ληφε τὴν ἐνέργειαν.—Ἐπιτάττεται πρῶτον
 τὸν ἄνθρωπον ἐνίοτε προσέχειν τοῖς θεοῖς, καὶ
 τῆς ἰδίας σωτηρίας πρόνοιαν ποιεῖσθαι. Εἴτα δὲ
 διορίζεται ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ τοῦτο δεῖ ποιεῖν· τοῦτέ-
 στι τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου. Τὸ πρῶτον ἀνήκει
 τῷ φυσικῷ Νόμῳ. Καὶ γὰρ ὁ φυσικὸς λόγος δι-
 δάσκει τῆς ἰδίας σωτηρίας προνοεῖν, καὶ προσέ-
 χειν τῇ τε προσευχῇ καὶ τῇ μελέτῃ τῶν θείων
 πραγμάτων, ἵνα μὴ τῇ χρήσει τῶν ἐπιγείων ἢ
 πρὸς Θεὸν ἀγάπη φυγήσῃται ἢ σβέσῃται. Ὅτι δὲ
 ταύτας τὰς πνευματικὰς μελέτας ὁ ἄνθρωπος δεῖ
 προσέχειν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σαββάτου μᾶλλον ἢ
 ἄλλῃ ἡμέρᾳ, τοῦτο ἀνήκει τῷ θετῷ Νόμῳ. Ὁ γὰρ

φυσικὸς λόγος οὐ διδάσκει τὴν ἡμέραν τοῦ Σαβ-
βάτου ὑπὲρ τὰς ἄλλας ἀναγκαίως τηρεῖν.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΝΟΜΟΥ.

Α. Πλὴν τοῦ φυσικοῦ καὶ Θεοῦ Νόμου, ἀναγκαῖος ἐστὶ καὶ ὁ ἀνθρώπινος. Ἐν γὰρ τῇ ἀνθρωπίνῃ συναναστροφῇ πολλὰ συντρέχουσι διατάξεις δεόμενα, οὐ μόνον περὶ τῆς θείας λατρείας—ἐτι δὲ καὶ περὶ τῶν συνθηκῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Νόμου παραλειπομένων, καὶ μὴ ἀναγκαίως συναγομένων ἐκ τοῦ φυσικοῦ Νόμου—ἀλλὰ καὶ ὅτι πολλοὶ εὐρίσκονται ἰσχυρογνώμονες, καὶ πρὸς τὴν κακίαν εὐόλισθαι, οἵτινες ῥήμασι ῥαδίως πείθεσθαι οὐ δύνανται. Διόπερ ἀνάγκη τῇ βίᾳ καὶ τῷ φόβῳ ἀπέχεσθαι τοῦ κακοῦ.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΟΜΟΥ.

Α. Δόγμα Πίστεως ἐστίν, ὅτι ὁ Παλαιὸς Νόμος ἦν ἀγαθὸς καὶ παρὰ Θεοῦ δεδομένος. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ
» ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ (Ῥωμ. ζ',
» 12)».—Καὶ ἀλλαχοῦ· «Πολυμερῶς καὶ πολυ-
» τρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέράσιν
» ἐν τοῖς προφήταις (Εβρ. α', 1)».

— Ἐν τῇ ἐνστάσει. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησὶν. « Ὁ νόμος, ... διαταγὴ δι' ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου (Γαλ. γ', 19) »· τοῦτέστι τοῦ Μωϋσέως. Καὶ ἀλλοῦ. « Ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος (Ἑβρ. β', 2) »· Καὶ ὁ Εὐαγγελιστής· « Ὁ Νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη (Ἰωάν. α', 17) »· Καὶ ὁ Χριστός· « Οὐ Μωϋσὴς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον; (Ἰωάν. ζ', 19) »· Ἄρα ὁ Παλαιὸς Νόμος οὐκ ἔστι παρὰ Θεοῦ.

— Λύσις. Διακρίνομεν τὸ προηγούμενον. Δι' ἀγγέλων μὲν ὡς τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν, καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ λαλοῦντων — καὶ διὰ Μωϋσέως ὡς τοῦ Νόμου κήρυκος, ὁμολογοῦμεν. Δι' ἀγγέλων δὲ καὶ Μωϋσέως ὡς τοῦ νόμου ἀρχηγῶν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ « Μωϋσὴς διηγήσατο τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ δικαιώματα· ἀπεκρίθη δὲ πᾶς ὁ λαὸς φωνῇ μιᾷ, λέγοντες· πάντας τοὺς λόγους, οὓς ἐλάλησε Κύριος, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα (Ἐξοδ. κδ', 3) »· Ἐτι δὲ αὐτὸς ὁ Μωϋσὴς αἰεὶ ποτε προεφημονεῖ τὸ— « Τὰ δὲ λέγει Κύριος—Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν ».

— 6'. Τρία εἶδη ἐντολῶν περιέχει ὁ Παλαιὸς Νόμος.—α.) Τὰς ἠθικὰς ἐντολὰς ἀνηκούσας τῇ τῶν ἡθῶν παιδείᾳ· « γεγραμμένας τῷ δακτύλῳ τοῦ Θεοῦ (Ἐξοδ. λα', 18) »· ἐν δυσὶ πλαξίν. Εἰώθασι δὲ καλεῖσθαι Δεκάλογος, δέκα τῷ ἀριθμῷ οὔσαι.—β.) Τὰς ἀνηκούσας ταῖς Ἱεραῖς Τελεταῖς, αἵτινες πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀφορῶσι λατρείαν· οἷον οἱ τῶν θυσιῶν καὶ καθαρσιῶν νόμοι.—γ.) Τὰς ἀνηκούσας τῇ κρίσει, αἵτινες εἰσὶν οἱ πολιτι-

κοὶ νόμοι, δι' ὧν τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἐδιοικεῖτο.

γ'. Αἱ ἐντολαὶ τοῦ Δεκαλόγου οὔσαι τοῦ Φυσικοῦ Νόμου, πάντα τὰ ἔθνη ὑποχρεοῦσιν. Αἱ δὲ τῶν Ἱερῶν Τελετῶν καὶ τῆς Κρίσεως, μόνοις τοῖς Ἰουδαίοις ἐδόθησαν.

δ'. Ὁ Παλαιὸς Νόμος οὐκ ἔδει διαμένειν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν ἐδόθη· τοῦτέστιν « Ἀχρὶς οὐ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται (Γαλ. γ', 19) ». — Καὶ αὖθις « Τέλος γὰρ νόμου » Χριστὸς (Ῥωμ. 1', 4) ». Ἀλλὰ μὴν, ἐλθόντος τοῦ τέλους, ἀνάγκη παύειν τὰ πρὸς τὸ τέλος. Ἄρα κ.τ.λ. — Καὶ αὖθις. « Ὁ Νόμος ἦν σκιά τῶν » μελλόντων (Ἑβρ. 1'. 1) ». Ἀλλὰ μὴν, λάμποντος τοῦ φωτός καὶ τῆς ἀληθείας, αἱ σκιαί καὶ τύποι οἴχονται. Ἄρα κ.τ.λ.

ε'. Ὁ Παλαιὸς Νόμος ἀπεβλήθη ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ· τότε γὰρ ὁ Νέος Νόμος καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη διετάχθησαν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι » τοῦ διαθεμένου. Διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς θεταία (Ἑβρ. 9', 16. 17) ». Ἐτι δὲ ἐπαύσατο ὑποχρεοῦν τοὺς Ἰουδαίους τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ᾗ ὁ Εὐαγγελικὸς Νόμος ἀνεκηρύχθη, ὡς δῆλον ἐκ τῶν Πράξεων (Κεφ. 13'). Ἐκ τοτε γὰρ ὁ Νέος Νόμος ὑποχρεοῦν ἤρξατο, καὶ ἐπομένως οἱ Ἰουδαῖοι ὑπείκεν τῷ Παλαιῷ Νόμῳ οὐκ ὤφειλον.

Σημ. Μεγάλῃ ἀμφισβήτησις ἐστὶ μεταξὺ τῶν Θεολόγων, πότε δηλ. ὁ Παλαιὸς Νόμος καταργήθη, ὥστε ἡ τήρησις αὐτοῦ νομίζεται δεισιδαι-

μονία καὶ ἁμαρτία. Τινὲς μὲν δοξάζουσιν ὅτι μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦτέστι μετὰ τὴν Πεντηχοστὴν κατηργήθη. Ἄλλοι δὲ μετὰ τὸν κατηράρισμὸν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ· διότι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ συναγωγὴ ἠφανίσθη, καὶ κατέπαυσαν αἱ θυσίαι τοῦ Ἀαρὼν καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν Ἰουδαίων ἑορταί, τὸ τε Ἱερὸν Εὐαγγέλιον κεκηρυγμένον ἔν « Ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν Οὐρανόν (Κολοσ. α', 23) ». Αὕτη δὲ ἡ δευτέρα δόξα πιθανωτέρα δοκεῖ τῆς πρώτης.

ΚΕΦ. Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ.

α' Ορίζεται ὁ Εὐαγγελικὸς Νόμος, Χάρις διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Πιστῶν ἐγκεκολλημένη, δι' ἧς πιστεύομεν καὶ ἀγαπῶμεν ὅσα ἐδίδαξεν ὁ Χριστός.

Λέγεται α') Χάρις. Ὅπως ὁ νέος Νόμος διαφέρει τοῦ Παλαιοῦ, « Ὅτι ὁ Νόμος διὰ Μωσέως » ἐδόθη· ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο (Ἰωάν. α', 17) ».

Λέγεται β') Διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως ὁ Εὐαγγελικὸς Νόμος διαφέρει τοῦ φυσικοῦ, ὅστις, εἰ καὶ ἔμφυτός ἐστι καὶ δίκην ἀκτίνος διαλάμπων, ἐξ ἀρχῶν τῆς λογικῆς φύσεως οὐσης διὰ τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας ἀσθενούς, καὶ τὸν Νόμον ἐκ ταύτης πηγάζοντα ἀνάγκη εἶναι ἀσθε-

νη. Ὁ δὲ Εὐαγγελικὸς Νόμος τῇ λογικῇ φύσει προσετέθη, καὶ ἐν ταῖς καρδίαις ἐπεγράφη, « οὐ » μέλανι ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζώντος (β'. Κορ. γ', 3) ». Ἐπὶ δὲ τοῦτον τὸν φυσικὸν Νόμον ἡ-
δη ἀμαυρωθέντα φωτίζει — τὰς τε ἀσθενεῖς τῆς φύσεως δυνάμεις ἐπανόρθοι — αὐξάνει καὶ τελειοῖ.
« Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ » πιστεύοντι (Ῥωμ. α', 16) ».

Λέγεται γ'.) Ἐν ταῖς καρδίαις τῶν Πι-
στῶν ἐγκεκολλημένη. Οὕτω γὰρ περὶ αὐτῆς
ὁ Ἱερεμίας (Κεφ. λή, 31. 33) καὶ ὁ Ἀπόστολος
Παῦλος φασίν. « Ἴδού, ἡμέραι ἔρχονται, λέγει
Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ
ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν . . . διδούς
νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς
καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς (Ἑβρ. ή, 8. 10) ».

Λέγεται δ'.) Δὲ ἡς πιστεύομεν καὶ ἀγα-
πῶμεν. Οἷς ῥήμασιν ἐκδηλοῦται τὸν Νέον Νόμον
οὐ μόνον δεικνύειν, ὥς περ τὸν Παλαιόν, τὰ πι-
στευτέα, ποθητέα τε καὶ φευκτέα, ἀλλὰ καὶ χορη-
γεῖν ὅπως πιστεύωμεν, ἀγαπῶμεν καὶ φεύγωμεν
αὐτά. Ἐντεῦθεν φησὶν ὁ Ἀπόστολος. « Ὁ νόμος
» τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
» (Ῥωμ. ή, 2) ». Ὁ δὲ Παλαιός ἐστι, « Διακο-
» νία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη
» ἐν λίθοις (β'. Κορ. γ', 7) ».

Λέγεται ε'.) Ὅσα ἐδίδαξεν ὁ Χριστός. Ὅ-
πως δηλώσῃ τὴν ὕλην περὶ ἣν ἐνασχολεῖται ὁ
Εὐαγγελικὸς Νόμος· δηλ. ἡ Πίστις διὰ τῆς ἀγά-
πης ἐνεργοῦσα τὰ διδαχθέντα παρὰ Χριστοῦ διὰ

λόγου, καὶ παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὰ πλείονα τῇ γραφῇ παραδοθέντα.

Ἐνστάσεις Α'. Τῇ χάριτι οὐκ ἀνήκει ὁ ὅρος τοῦ Νόμου. Οὐ γὰρ ἐστὶ διάταξις τοῦ λόγου πρὸς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν γενομένη παρὰ τοῦ προεστῶτος, καὶ ὑποχρεοῦν δυναμένη. Ἄρα κυρίως ἡ χάρις οὐκ ἐστὶ νόμος.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Ἡ γὰρ χάρις διάταξις ἐστὶν ἡ δραστική ἢ ἀρκούσα, γενομένη παρὰ Θεοῦ ἀρίστῳ λόγῳ πρὸς τὸ ἔσχατον ὑπερφυσικὸν τέλος, οὐ οὐδέν ἐστι κρείττον. Καὶ ὅστις ἐκλείπει ταύτης τῆς τάξεως ἀμαρτάνει καὶ ἔνοχος ποινῆς καθίσταται.

Β'. Ὁ Εὐαγγελικὸς Νόμος τοῖς πᾶσιν ἐδόθη. Ἀλλὰ μὴν αὕτη ἡ χάρις ὀλίγοις δίδεται. Ἄρα οὐκ ἐστὶ Νόμος Εὐαγγελικός.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὴν μείζονα. Ὁ Εὐαγγελικὸς Νόμος τοῖς πᾶσιν ἐδόθη, δηλ. τοῖς πᾶσιν ἐκηρύχθη, ὁμολογοῦμεν. Πάντες δὲ αὐτὸν ἀπεδέξαντο, ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Γέγραπται γὰρ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ οὐ ἡ ἀγάπη ἐκχέεται ἐν ταῖς καρδίαις. « Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, » ὁ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν (Ἰω. ιδ', 17)». Τὸ ὄνομα δὲ κόσμος, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου, δηλοῖ τοὺς τοῦ κόσμου ἐραστάς, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς δουλεύοντας.

Ἄρα, ὡς περ ἦσαν ἐν τῷ Παλαιῷ Νόμῳ οἱ ἀφορῶντες πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, οἷον οἱ Πατριάρχαι καὶ οἱ Προφῆται τῷ Θεῷ δουλεύοντες ἐν κακότητι. Πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γραμματος,

οὕτως ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ Νόμῳ, πολλοὶ οὐ πράγματι Χριστιανοὶ ἀλλ' ὀνόματι, εἰσὶν ἀφορῶντες πρὸς τὸν Παλαιὸν Νόμον, ὅτε οὐ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ γράμμα μόνον παραλαβόντες τοῦ Εὐαγγελικοῦ Νόμου, νομίζουσι τὸν ζυγὸν τοῦτον δυσβάστακτον· Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Εἰ δέ τις » πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ (Ῥωμ. ἡ, 9) ».

β'. Δόγμα πίστεως ἐστὶ τὸν Εὐαγγελικὸν Νόμον πολλὰ ἐντέλλεσθαι. Ὁ πρόδηλόν ἐστι καὶ ἐκ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου (Κεφ. ἐ,) ὅπου ὁ Χριστὸς πολλὰς παρέδωκεν ἐντολὰς διαβεβαιῶν αὐτάς. « Ὅς ἐάν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν » τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς » ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασι- » λεύᾳ τῶν Οὐρανῶν (Ματθ. ἐ, 19) ».

Ἄρα διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν σωζόμεθα. Καὶ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ πληγωθὲν, οὔτε ὁ Μωϋσῆς διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Νόμου, οὔτε οἱ λοιποὶ τοῦ Θεοῦ Προφῆται θεραπεῦσαι ἴσχυσαν· ἀλλὰ μόνος ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου ὁ Χριστὸς· καὶ ὅσοι εἰς αὐτὸν ἐπίστευσαν, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ἐσώθησαν· διὰ τῆς πίστεως λέγω τῆς διὰ τῆς ἀγάπης ἐνεργουμένης.

Ἐνταῦς. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησὶν. « Οὐ » τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία (β'. Κορ. γ', » 17) ». Ἄρα κ.τ.λ.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ἐλευθερία ἐκ τοῦ δουλικοῦ φόβου τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐκ

τοῦ ζυγοῦ τοῦ Παλαιοῦ Νόμου, ὁμολογοῦμεν. Ἐκ πάσης δὲ ἐντολῆς, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς Ἀποστόλος. « Μὴ πλα-
 » νᾶσθε. Οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε
 » μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενικοῦται, οὔτε
 » κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὔ
 » λοιδοροὶ, οὐχ ἄρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κλη-
 » ρονομήσουσι (ἁ. Κορ. γ', 9. 10)».

γ'. Τοῦ Εὐαγγελικοῦ Νόμου τὰ εἶδη τρία εἰσὶ
 — α.) Ἄλλα τῆς πίστεως· οἷον ἡ ἐντολὴ τοῦ πι-
 στεύειν τὸ Μυστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος — τῆς
 Ἑνσάρχου Οἰκονομίας, κ.τ.λ. — β.) Ἄλλα ἠθικῶς,
 ἅτινα ἐν τῷ Δεκαλόγῳ περιέχονται, καὶ ὁ Χριστὸς
 τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ πεπλήρωκε καὶ ἐξηγήσατο. Τοι-
 γαροῦν, εἰ ἐν αὐταῖς τι δεινὸν καὶ δύσληπτον, τὴν
 ἐρμηνείαν τούτου παρὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν
 Πατέρων δεῖ ζητεῖν. — γ.) Ἄλλα τελευταῖον ταῖς
 Ἱεραῖς Τελεταῖς ἀνήκοντα, ἅτινα πρὸς τὴν χρῆ-
 σιν τῆς τε θείας Μυσταγωγίας καὶ τῶν λοιπῶν
 Μυστηρίων ἀφορῶσι.

δ'. Ὁ Νέος Νόμος οὐκ ἔστιν ἄλλος τοῦ Πα-
 λαιοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν. Διαφέρει δὲ μόνον τοῖς
 συμβεβηκόσιν, ὥς περ τὸ ἀτελές τοῦ τελείου· οἷ-
 ον τὸ παιδίον τοῦ ἀνδρός. Καὶ γὰρ ἑκάτερος τὸν
 αὐτὸν ἔχει Νομοθέτην δηλ. τὸν Θεόν· τὸ αὐτὸ τέ-
 λος, τὰς αὐτὰς ἐντολάς δηλ. τῆς εἰς Χριστὸν
 Πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης. Ἐν γὰρ τῇ ἀγάπῃ τοῦ
 Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον, « Ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ
 » Προφῆται κρέμονται (Ματθ. κβ', 40)».

ε'. Ὁ Παλαιὸς Νόμος τὰ αὐτὰ μυστήρια, ἅτι-

να νῦν ἀνεπτυγμένως πιστεύομεν, σκοτεινῶς καὶ ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῶν τύπων ἐδείκνυε· καὶ τοὺς σαρκικοὺς Ἰουδαίους τῷ φόβῳ τῶν χρονικῶν ποι-
νῶν καὶ τῇ ὑποσχέσει τῆς ἐπιγείου εὐτυχίας διή-
γειρε πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἀλλ' ὅτε ἦλθε τὸ πλή-
ρωμα τοῦ χρόνου, καὶ ἔλαμψε τηλαυγῶς τὸ φῶς
τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, « οὐκ ἔτι ὑπὸ παι-
» δαγωγὸν ἐσμέν (Γαλ. γ', 25)». Διασκεδάζον-
ται αἱ παλαιαὶ σκιαὶ—καταφρονοῦνται οἱ τοῦ
κόσμου κίνδυνοι καὶ ἐπαγγελίαι—μία ἐστὶν ἡ
τῶν ψυχῶν θερμότης, ἀρπάζειν τὴν Βασιλεί-
αν τῶν Οὐρανῶν. Εἷς μόνος φόβος ἐστὶ μὴ
ἐκπέσωμεν τῆς τοιαύτης ἐλπίδος. « Μὴ σκοπούν-
των ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμε-
να, κατὰ τὸν Ἀπόστολον (β'. Κορ. δ'. 18)». Ὁ-
θεν ἅπαντα τῶν χριστιανῶν ἡ ζωὴ καὶ πράξεις ἐ-
στὶν ἐν τῇ Πίστει, Ἐλπίδι καὶ Ἀγάπῃ, περὶ ὧν
νῦν λεχτέον.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ Γ.
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΑΡΕΤΩΝ,
ΠΙΣΤΕΩΣ, ΕΛΠΙΔΟΣ
ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ.

ΚΕΦ. Α'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΡΕΤΗΣ.

Α. Ορίζεται ἡ Θεολογικὴ ἀρετὴ, Κατ' ἔμπνευσιν ἀρετὴ, ἔχουσα τὸν Θεὸν ὡς ὑλικὸν πρῶτον ἀντικείμενον καὶ εἰδικὸν τοῦ αὐτοῦ προσόν.

Λέγεται α.) Κατ' ἔμπνευσιν ἀρετὴ. Ὅπως διαφέρει τῆς φυσικῆς, δυναμένης φυσικῶς κτᾶσθαι· ἐπεὶ ἡ Θεολογικὴ ἀρετὴ ἐστὶν ὅλως ὑπερφυσικὴ καὶ μερικὸν τοῦ Θεοῦ δῶρον.

Λέγεται β.) Ἐχουσα τὸν Θεόν, ὡς ὑλικὸν πρῶτον ἀντικείμενον. Καὶ γὰρ πᾶσα Θεολογικὴ ἀρετὴ πρῶτως ἐνασχολεῖται περὶ τὸν Θεόν· δευτέρως δὲ ἐπ' ἄλλα ἀποκεκαλυμμένα παρὰ Θεοῦ· οἷον, Τῇ Πίστει πρῶτως πιστεύομεν τὸν Θεὸν ἕνα ἐν τρισί· δευτέρως δὲ ἑπταδικὸν εἶναι τὸν ἀριθμὸν τῶν Μυστηρίων. Τῇ ἐλπίδι πρῶτως ἐλπίζομεν τὴν μακαριότητα κειμένην ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀπολαύσει· δευτέρως δὲ ἀναγ-

καίας τὰς τῆς χάριτος βοηθείας πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς μακαριότητος. Τῇ ἀγάπῃ πρῶτως ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν· δευτέρως δὲ τὸν πλησίον.

Λέγεται γὰρ.) Καὶ εἰδικόν τι αὐτοῦ προσόν. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων (Πραγμ. 5. Κεφ. Γ'. § 6.) εἰδικόν ἀντικείμενόν ἐστίν ὁ λόγος, ὑφ' οὗ ἡ ἔξις, ἡ ἐνέργεια καταγίνεται περὶ τὸ ὕλικόν ἀντικείμενον· οἷον εἰδικόν ἀντικείμενον τῆς Ἰατρικῆς ἐστὶν ἡ θεραπεία τοῦ σώματος, ἐπεὶ ἡ Ἰατρικὴ ἐνασχολεῖται περὶ τὸ φυσικόν σῶμα ὑπὸ τὸν λόγον, καθ' ὃ ἐστὶ δεκτικόν θεραπείας. Ἀλλὰ μὴν ἡ Θεολογικὴ ἀρετὴ ἐνασχολεῖται περὶ τὸ ὕλικόν αὐτῆς ἐντικείμενον ὑπὸ τὸν λόγον τινὸς θείου προσόντος· οἷον, Πιστεύομεν τὰ παρὰ Θεοῦ ἀποκεκαλυμμένα, ἐνεκα τῆς ἄκρας αὐτοῦ ἀληθείας.— Ἐπίζομεν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπόλαυσιν, καθότι ὁ Θεὸς ἐστὶν ἄκρον ἀγαθόν.— Τὸν Θεόν πρῶτως ἀγαπῶμεν, ἐνεκα τῆς ἀπείρου αὐτοῦ ἀγαθότητος· εἴτα δὲ καὶ τὸν πλησίον ἐνεκα αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, δι' ἧς θέλει αὐτὸν σώζεσθαι. Ἀρα πᾶσα θεολογικὴ ἀρετὴ ἔχει ὡς εἰδικόν ἀντικείμενόν τι τοῦ Θεοῦ προσόν. Καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, αἵτινες, ὡς ἀντικείμενον ὕλικόν τε καὶ εἰδικόν, ἔχουσιν τι κτιστὸν ἀγαθόν.

6. Αἱ θεολογικαὶ ἀρεταί, εἰ καὶ εἰσιν ἠθικαί, ἔχουσιν ὅμως ἴδιον ὄνομα, ὡς τιμιώταται οὖσαι τῶν λοιπῶν ἀρετῶν. Καθάπερ καὶ ὁ ἄνθρωπος, εἰ καὶ ἐστὶ ζῶον, ἔχων ὅμως τι τιμιώτερον τῶν λοιπῶν ζῶων, ἴδιον ὄνομα κέκτηται.

γ'. Τρεῖς εἰσὶν αἱ Θεολογικαὶ ἀρεταὶ — Πίστις — Ἐλπίς — καὶ Ἀγάπη. Καὶ γὰρ αἱ τρεῖς αὗται ἀρεταὶ καὶ οὐκ ἄλλαι ἔχουσι τὸν Θεὸν ὡς ὑλικὸν καὶ εἰδικὸν ἀντικείμενον.

Ἄρα αὗται αἱ Θεολογικαὶ ἀρεταὶ ὑπερέχουσι πασῶν τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. Καὶ γὰρ ἔχουσιν ὡς ἀντικείμενον τὸ τέλος πασῶν τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, τὸν Θεὸν δηλ. πρὸς ὃν πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ ἀφορῶσι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Οἱ (ἅγιοι) » διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην (Ἑβρ. ια', 33). Καὶ ἀλλαχοῦ. « Πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω (ἀ. Κορ. » ις', 14) ».

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ.

α. Διττῶς λαμβάνεται ὁ ὀρισμὸς τῆς Πίστεως παρὰ τοῖς Θεολόγοις. Ὁ μὲν πρῶτος ἐμπνεύσθη καὶ ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ἐστὶ δὲ πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων (Ἑβρ. ια', 1) ».

Λέγεται α.) Ἐλπιζομένων ὑπόστασις. Καὶ γὰρ διὰ τῆς πίστεως τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ἃ ἐλπίζομεν, ἐν τῷ ἡμετέρῳ νοῒ ὑφίστανται ὡς παρόντα.

Λέγεται β.) Πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἡ πίστις γὰρ ποιεῖ, ὥστε τὰ μὴ φαι-

νόμενα, ὥσανει φαίνεσθαι καὶ ἐναργῶς ὡς παρόντα εἶναι.

Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος περιγράφει καὶ θεωρεῖ τὴν πίστιν κατὰ σχέσιν πρὸς τὰ ἐλπίζόμενα. Καθότι τῆς Πίστεως ἐστὶ, διευθύνειν τὰς τῆς θελήσεως ἐνεργείας πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον (καὶ γὰρ τοῦτο ἀνήκει τῆς φρονήσεως) ἀλλὰ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ κατὰ τοὺς ἀποκεκαλυμμένους παρ' αὐτοῦ κανόνας. Καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ ὀρθῶς ὀρίζεται κατὰ σχέσιν πρὸς τὴν αὐτῆς ἐνέργειαν· οἷον ἡ ἀγάπη ὀρίζεται, Ἀρετὴ κλίνουσα πρὸς τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τὰ πάντα, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν.

Ἄρα ἡ Πίστις ἐστίν, Ἐξίς πρακτικὴ, ὡς περ καὶ ἡ φρόνησις. Ἄπασα γὰρ ἐστὶ καὶ ἀφορᾷ πρὸς τὸ διευθύνειν τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις κατὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ὁ δὲ δεύτερος ὁρισμὸς, κατὰ τοὺς Θεολόγους, ἐστὶ—Θεολογικὴ ἀρετὴ θεόθεν ἐμπνευσθεῖσα, δι' ἧς σταθερῶς πιστεύομεν, ἐνεκα τῆς τοῦ Θεοῦ ἀληθείας, πᾶσι τοῖς παρ' αὐτοῦ ἀποκεκαλυμμένοις, καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας πιστεύειν ἡμῖν δατάξαντος.

β'. Ὑλικὸν ἀντικείμενον τῆς Πίστεως ἐστὶ, τὰ παρὰ Θεοῦ ἀποκεκαλυμμένα. Εἰδικὸν δὲ ἐστίν, ἡ θεία ἀλήθεια, τοὔτέστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀλήθεια ἐν τῷ λέγειν.

Ἄρα ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων, τὰ Ἀρ-

Θρα εἶπουν αἱ προτάσεις τῆς Πίστεως οὐκ ἠνέχθησαν κατ' εὐσίαν. Τῇ Ἐκκλησίᾳ γὰρ οὐκ ἐγένετο ἀποκάλυψις νέα. Ὁ γὰρ Χριστὸς πάντα τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἀπεκάλυψε. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτούς: « Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, ἐὰν ποιῇτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν . . . ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισά ὑμῖν (Ἰωάν. 14, 15) ». Καὶ αὖτις: « Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν (Ἰωάν. 15, 13) ». Ἐντεῦθεν οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἐν ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις οὐ περιέμενον νέαν Ἀποκάλυψιν, ἀλλ' ἐκ τῶν Γραφῶν καὶ ἀποστολικῶν Παράδοσεων διατάξαντο τὰ πιστευτέα καὶ τὰ πρακτέα.

Ἄρα τῷ ἰσχυρογνώμῳ ἀρνούμένῳ μίαν μόνην τῆς Πίστεως πρότασιν, ἢ ἀμφιβάλλοντι, ὡς οἱ αἵρετικοί, οὐκ ἔστι Πίστις θεολογική. Καὶ γὰρ ἡ Θεολογικὴ Πίστις οὐ δύναται σταθῆναι ἀντὶ τοῦ εἰδικοῦ αὐτῆς ἀντικειμένου. Ἀλλὰ μὲν τὸ εἶδικόν τῆς Πίστεως ἀντικείμενον, ὅστις ὁ τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψις φανερούμενη διὰ τῆς Ἐκκλησίας οὐ πείθει τὸν αἵρετικόν. Ἄρα ὁ αἵρετικὸς, καθότι ἰσχυρογνώμῳ, ἀρνεῖται μίαν τῆς Πίστεως πρότασιν, οὐ πιστεύει τὰς λοιπὰς, πιστεῖ θεολογικῇ, ἀλλὰ μόνον ἀνθρωπίνῃ. — Ὡσαύτως, ὅστις ἕναν ἄνθρωπον μόνον μισεῖ, θεολογικὴν ἀγάπην οὐκ ἔχει καθότι ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀνθρωπίνην ἀγάπην.

γ. Τὰ ἀποκεκαλυμμένα παρὰ Θεοῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ταῖς Ἱεραῖς Γραφαῖς καὶ τῇ Παραδόσει

περιέχονται.—Ἔστι δὲ ἡ μὲν Ἱερὰ Γραφή, Λό-
γος Θεοῦ γεγραμμένος, αὐτοῦ ἐμπνέον-
τος, καὶ πρὸς τὸ γράφειν κινουντος (Προ-
λεγ. Κεφ. Γ'. § α.) Ἡ δὲ Παράδοσις ἐστὶ, Λό-
γος Θεοῦ ἀγράφως τῇ Ἐκκλησίᾳ παρα-
δοθείς. Ποσαπλὴ δὲ ἐστὶν ἡ Παράδοσις, καὶ εἰ
ἀναγκαίως δεῖ ἡμᾶς αὐτὴν δέχεσθαι, ἐφημεν, (Ὅρα
Προλεγ. Κεφ. Δ'. § α.).

Ἄρα οἱ Κανόνες καὶ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως
ἐν τῇ τῆς Πίστεως ὑπόθεσιν οὐκ εἰσὶν Ἱερὰ Γρα-
φή, εἰ καὶ περιέχουσι λόγον Θεοῦ, ὥς μὴ γεγραμ-
μένοι τῇ ἐμπνεύσει, ἀλλὰ τῇ ἐπιστάσει τοῦ Ἁ-
γίου Πνεύματος, ἵνα μὴ διαμάρτωσι.

Προσέτι τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἐστὶ, Σύν-
τομος τῆς Πίστεως Κανὼν, συντεθείς
ἐκ διαφόρων τῆς Πίστεως Ἄρθρων, καὶ
τοῖς πιστοῖς προτιθείς, ὥς σημεῖον τῆς
Χριστιανικῆς καὶ καθολικῆς ὁμολογίας·
οἷον ἐστὶ τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῇ Ἱερᾷ καὶ Καθολι-
κῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκόμενον.

δ'. Ὅρίζεται τὸ ἄρθρον τῆς Πίστεως, Πρώτα-
σις τῆς Πίστεως ἀμέσως ἀποκεκαλυμ-
μένη παρὰ Θεοῦ, ἀπ' ἀρχῆς προτιθεμένη
ἐμφανῶς πρὸς τὸ πιστεύειν.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΕΡΓΩΝ.

α. Διττόν ἐστι τὸ τῆς Πίστεως ἔργον.—Ἐσωτερικόν—καὶ Ἐξωτερικόν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν» (Ῥωμ. Ι', 10).—Ἔστι δὲ ἐσωτερικόν τῆς Πίστεως ἔργον, Στερεὰ τοῦ νοὸς συγκατάθεσις ἐν τῇ ἀποκεκαλυμμένῃ ἀληθείᾳ, καὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας προτιθεμένη, ἐνεκα τῆς τοῦ Θεοῦ ἁκρας ἀληθείας ἐν τῷ λέγειν.

β'. Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Πίστεως πράξις διπλῇ τυγχάνει. Συνεπτυγμένη, δι' ἧς πιστεύεται πᾶν ὅτι ἡ Ἐκκλησία διδάσκει, εἰ καὶ ἀγνοοῦνται τὰ παρ' αὐτῆς διδασκόμενα.—καὶ Ἀνεπτυγμένη, δι' ἧς διακεκριμένως καὶ κατὰ μέρος πιστεύονται τὰ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας διδαχθέντα.

Ἄρα ἡ συνεπτυγμένη τῆς Πίστεως πράξις οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν κατ' ἀκρίβειαν θεολογικήν· καθότι οὐδαμῶς φωτίζει τὸν νοῦν, καὶ ἐπομένως οὐ δύναται διευθύνειν τὰ ἥθη πρὸς τὴν ὑπερφυσικὴν πίστιν.

γ'. Τὰ ἀνεπτυγμένως πιστευτέα εἰσὶν, ἄλλα—τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου· καὶ ἄλλα—τῇ ἀνάγκῃ τῆς ἐντολῆς.—Ἐν πάσῃ τῇ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταστάσει, ἀναγκαῖον ἐστὶ τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου ἀνεπτυγμένως πιστεύειν,—εἶναι τὸν Θεὸν καὶ τὴν ψυχὴν ἀθάνατον.—Φησὶ γὰρ ὁ Ἀ-

πόστολος· «Πιστεύσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον
 » τῷ Θεῷ, ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν
 » μισθαποδότας γίνεται (Ἑβρ. ιζ', 6)». Ἐν δὲ τῷ
 Εὐαγγελικῷ Νόμῳ ἀνεπτυγμένως πιστεύειν τὸ
 Μυστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος, καὶ τὸ τῆς Ἐν-
 σάρκου Οἰκονομίας. — Ὡσαύτως ἐν τῷ Νόμῳ τῆς
 Χάριτος, δεῖ ἀνεπτυγμένως πιστεύειν, τῇ ἀνάγκῃ
 τῆς Ἐντολῆς, τὸ τῆς Πίστεως Σύμβολον καὶ τὴν
 Κυριακὴν Προσευχὴν. Ταῦτα γὰρ τὰ δύο ἡ Ἐκ-
 κλησία ἀεί ποτε ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν Πιστῶν.

— δ'. Διττόν ἐστι τὸ ἀνεπτυγμένον ἔργον τῆς Πί-
 στεως· ἄμορφον — καὶ μεμορφωμένον. Λέ-
 γεται πίστις ἄμορφος ἐκείνη, ἥτις ἐστὶν ἄνευ ἀ-
 γάπης· οἷον ἐν τοῖς ἁμαρτωλοῖς. Μεμορφωμέ-
 νη δὲ, ἡ μετὰ τῆς ἀγάπης συνεζευγμένη· οἷον
 ἐν τοῖς δικαίοις. Ἐντεῦθεν οἱ Θεολόγοι διακρίνου-
 σι τὰς τῆς Πίστεως πράξεις· δὲλ. — α. Πιστεύειν
 τὸν Θεόν. — Πιστεύειν τῷ Θεῷ — καὶ Πιστεύειν
 εἰς τὸν Θεόν. — β'. Πιστεύειν τὸν Θεόν ἐστὶ —
 Πιστεύειν τὸν Θεόν εἶναι καὶ ὑπάρχειν — Πιστεύ-
 ειν τῷ Θεῷ ἐστὶ. — γ'. Πιστεύειν ἀληθὴ εἶναι τὰ
 παρὰ Θεοῦ λεγόμενα. — Πιστεύειν δὲ εἰς τὸν Θε-
 όν ἐστὶν, ὁρμὴ τῆς ἀγάπης, δι' ἧς ἀφορώ-
 μεν εἰς τὸν Θεόν, ὡς εἰς ἔσχατον τέλος. Τὸ
 μὲν πιστεύειν κατὰ τὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον
 τρόπον, κοινόν ἐστι πᾶσι τοῖς πιστοῖς δικαίοις τε
 καὶ ἁμαρτωλοῖς. Τὸ δὲ πιστεύειν κατὰ τὸν τρί-
 τον τρόπον, ἰδίον ἐστὶ τῶν δικαίων. — Πιστεύ-
 ειν μὲν κατὰ τὸν πρῶτον καὶ δεῦτερον τρόπον
 μόνον, ἔργον ἐστὶ τῆς ἀμόρφου καὶ ἀτελοῦς Πί-

σεως. Πιστεύειν δὲ κατὰ τὸν τρίτον τρόπον, ἔργον
ἐστὶ τῆς μεμορφωμένης καὶ ζωσῆς Πίστεως. —
Ταύτην τὴν πίστιν ἀπαιτοῦσι παρ' ἡμῶν αἱ Ἱεραὶ
Γραφαί. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. « Τοῦτό ἐστι τὸ ἔρ-
» γον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν
» ἐκεῖνος (Ἰωάν. ζ', 29) ». Ὅπερ διερμηνεύων ὁ
Ἱερὸς Αὐγουστῖνος φησὶν. « Ἵνα πιστεύσητε εἰς
» αὐτόν, πιστεύετε αὐτῷ· οὐχὶ δὲ ὁ πιστεύων αὐ-
» τῷ, πιστεύει εἰς αὐτόν, καὶ γὰρ οἱ δαίμονες ἐ-
» πίστευον αὐτῷ, οὐκ ἐπίστευον δὲ εἰς τὸν Θεόν.
» . . . Τί ἐστὶ τοίνυν πιστεύειν εἰς αὐτόν; τὸν
» πιστεύοντα ἀγαπᾶν, τὸν πιστεύοντα πρὸς αὐτόν
» πορεύεσθαι καὶ τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ ἐνοῦσθαι·
» αὕτη ἐστίν ».

Ἄρα ἡ Πίστις, ἣν παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ ὁ Θεός,
οὐχ εὐρίσκει ὁ ζητεῖ, μὴ διδοὺς ὁ εὐρίσκει. Μαλ-
λον δὲ αὕτη ἐστὶν ἡ Πίστις, ἣν ὁμολογοῦμεν ἐν
τῷ Ἱερῷ τῆς Πίστεως Συμβόλῳ. — Πιστεύω εἰς
ἓνα Θεὸν Πατέρα Παντοκράτορα . . . Καὶ εἰς ἔ-
να Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ
τὸν Μονογενῆ . . . Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον,
τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν, κ.τ.λ. — Αὕτη ἡ ὁμολο-
γία οὐκ ἐστὶν εἰλικρινὴς ἐν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, ὥς
μὴ τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ ἀφορῶσιν, ὥς εἰς ἔσχα-
τον αὐτῶν τέλος.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗ ΠΙΣΤΕΙ
ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ.

Α. Τρία εἰσὶ τὰ τῇ πίστει ἀντικείμενα ἁμαρτήματα· δηλ. — ἡ ἀπιστία — ἡ αἵρεσις — καὶ ἡ ἀποστασία.

Β'. Ἔστι δὲ ἡ ἀπιστία, ὡς τέρησις πίστεως τῷ μὴ βαπτισθέντι· μηδὲ κατηχηθέντι. — Ἡ ἀπιστία διττὴ ἐστίν· ἀποφατικὴ — καὶ θετικὴ. Ἀποφατικὴ ἐστὶ, τῷ μὴ πιστεύοντι, καθ' ὅτι οὔτε ἤκουσεν, οὔτε ἀκοῦσαι ἠδύνατο. Θετικὴ δὲ, δι' ἧς ἀντιλέγει τις τοῖς μυστηρίοις τῆς Πίστεως, ἃ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας πιστεύεσθαι διετάχθησαν.

Γ'. Ἡ ἀποφατικὴ ἀπιστία οὐκ ἐστὶν ἁμαρτία, ὡς μὴ ἐκούσιος, ἀλλὰ ποινὴ τῆς ἁμαρτίας τοῦλάχιστον τῆς προπατορικῆς. Ἡ θετικὴ δὲ ἐστὶν ἁμαρτία, καθότι ἐστὶ παράβασις τῆς ἐντολῆς· φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. «Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς» σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» (Μάρκ. ις', 16).

Ἄρα οἱ ἀποφατικοὶ ἄπιστοι οὐ κατακριθήσονται· καίτοι ὡς μὴ πιστεύσαντες, ἀλλ' ὡς ἁμαρτήσαντες τοῦλάχιστον ἐν τῷ Ἀδάμ.

Δ'. Τετραπλὴ ἐστὶν ἡ θετικὴ ἀπιστία δηλ. — Ἀθεϊσμός — Ἑλληνισμός — Μωαμεθισμός — καὶ Ἰουδαϊσμός. — Ὁ ἄθεος οὐδένα γινώσκει Θεόν. — Ὁ Ἑλλήν· εἶπεν ὁ ἔθνικος γινώσκει μὲν, ψευδῶς δέ. — Ὁ ἐκ τοῦ Μωάμεθ

τὸν ἀληθῆ μὲν γινώσκει Θεόν, λατρεύει δὲ αὐτῷ τελεταῖς ἀθεμίτοις. Ὁ Ἰουδαῖος τῷ ἀληθεῖ λατρεύει Θεῷ τελεταῖς πάλαι μὲν συγκεχωρημέναις, νῦν δὲ ἀπηγορευμέναις καὶ κατηργημέναις.

ε. Ἡ αἵρεσις ἐστίν, ἀμάρτημα μετὰ ἰσχυρογνωμίας κατὰ τινος τῆς Πίστεως ἀληθείας τῷ πιστεύσαντι. Ἔστι δὲ διττὴ ἐσωτερικὴ εἴπου νοερά, καὶ ἐξωτερικὴ. Ἐκατέρα δὲ θανάσιμος ἀμαρτία ἐστὶ.

ς. Ἡ ἀποστασία τετραπλῆ τυγχάνει· δηλ. — Ἀποστασία ἐκ τῆς Πίστεως — τῆς Ὑπακοῆς — τῆς Μοναδικῆς τάξεως — καὶ τῆς Ἱερᾶς τάξεως. — Ἀποστασία ἐκ τῆς Πίστεως, ἀπιστία ἐστὶ, δι' ἧς ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Χριστιανικὴ Πίσις ὁλοτελῶς ἐγκαταλείπονται. Ὅθεν ἡ ἀποστασία διαφέρει τῆς αἵρέσεως· καθότι ἐστὶ τελεία ἐγκατάλειψις τῆς Πίστεως καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ αὐτῆς. Ἡ δὲ αἵρεσις ἐγκατάλειψις μόνον δογμάτων τινῶν. Διόπερ οἱ Λουθηροκαλθινισαὶ οὐκ εἰσὶν ἀποστάται, ἀλλὰ μόνον αἵρετικοί· καθότι τῷ Χριστῷ προσκολληῖνται, καὶ πολλὰ τῆς Πίστεως δόγματα δεχονται.

Ἀποστασία ἐκ τῆς Ὑπακοῆς ἐστὶ, δι' ἧς τις οὐ μόνον καταφρονεῖ τῶν προσαγμάτων τοῦ τῆς Ἐκκλησίας Ἐξάρχοντος, ὅπερ ἐστὶ τῆς παρακοῆς, ἀλλὰ καὶ εἰδικῶς ἀνθίσταται, καὶ ἰσχυρογνώμως αὐτὰ ἀποβάλλει.

Ἀποστασία ἐκ τῆς μοναδικῆς τάξεως ἐστίν, ἐγκληματώδης ἀναχώρησις ἐκ πάσης μοναδικῆς τάξεως μετὰ γνώμης, ὥστε μὴ ἐπιστρέψαι

αὐτὴν τὴν ἰδίαν μονήν, φυλάττοντα, ἢ ἀποβαλλόμενον τὸ μοναδικὸν ἐνδυμα.

Λέγεται α.) Ἐγκληματώδης ἀναχώρησις. Ὁ γὰρ ἀναχωρῶν νομίμως οὐκ ἔστιν ἀποστάτης· οἷον ὁ ἀναβιβασθεὶς πρὸς τὴν Ἀρχιερατικὴν τάξιν ἐκ τῆς τοῦ Πρεσβυτέρου.

Λέγεται β.) Ἐκ πάσης μοναδικῆς Τάξεως. Εἰ γὰρ τις ἀνευ ἀδείας τοῦ τῆς Ἐκκλησίας Προστάτου ἄλλοθεν μεταβαίνει πρὸς ἀνάπαυσιν μείζονα, οὐκ ἔστιν ἀποστάτης, ἀμαρτάνει μὲν τοὺς βαρέως.

Τελευταίον ἀποστάσις ἐκ τῆς ἱερᾶς τάξεως ἐστὶν διὰ τὴν ἀπεχθυσίαν τοῦ Ἱεροῦ ἐνδύματος, ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Καταλόγου μεταβαίνει πρὸς τὴν τῶν λαϊκῶν τάξιν.

ΚΕΦ. Ε.

ΠΕΡΙ ΕΛΠΙΔΟΣ.

α. **Η** ἐλπίς γενικῶς θεωρουμένη ὀρίζεται κοινῶς παρὰ τῶν Φιλοσόφων καὶ Θεολόγων, Κίνησις τῆς ὀρέξεως, δραστηκῶς ἀφορώσης πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀπὸν καὶ χαλεπὸν, ἐπιλαμβανόμενον μὲν τοιῶς δυνατόν.

Λέγεται α.) Κίνησις τῆς ὀρέξεως. Αἰσθητικῆς μὲν, τῆς ἐλπίδος οὔσης πάθος τι, ἢ ἀναγκαία ἐνέργεια. Λογικῆς δὲ, οὔσης τῆς ἐλπίδος ἐλευθέρα ἐνέργεια, ἀφορώσα πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῇ διανοίᾳ ἐπιλαμβανόμενον.

Λέγεται β.) Δραστηκῶς ἀφορώσης πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀπὸν. Ὅπως διαφέρει τῆς ἀπλῆς

ἀρεσκείας καὶ ἐφύσεως μὴ δραστηκῆς· οἷον ἡ ἐφε-
σις τοῦ ἁμαρτωλοῦ πρὸς τὸ ἀπολαῦσαι τῆς αἰω-
νίου μακαριότητος. Τότε γὰρ ἡ ἐπιθυμία λογιζε-
ται δραστηκὴ, ἡνίκα ἐκλέγωνται τὰ ἀναγκαῖα μέσα.

Λέγεται γ'.) Καὶ χαλεπὸν. Τοῦτέστι δυσχε-
ρὲς τοῦ ἐπιτυχεῖν· ὅπως διαφέρει ἡ ἐλπίς τῆς ἐπι-
θυμίας, ἀφορώσης πρὸς τὸ ἀπὸν μὲν ἀγαθόν, ῥά-
διον δὲ τοῦ ἐπιτυχεῖν. Ἐντεῦθεν ὁ μὲν πλούσιος
πεινῶν οὐκ ἐλπίζει, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ τῆς τροφῆς· ὁ
δὲ πτωχὸς ἐπιθυμεῖ ὁμοῦ καὶ ἐλπίζει.

Λέγεται δ'.) Ἐπιλαμβανόμενον μὲν τοι ὡς
δυνατόν. Καὶ γὰρ οὐδεὶς κινεῖται πρὸς τὸ ἀδύνατον
κτᾶσθαι οἶεται.

Ἄρα τὸ ὕλικόν ἀντικείμενον τῆς ἐλπίδος, γε-
νικῶς θεωρουμένης, ἐστὶ τὸ ἀγαθόν· εἰδικόν δὲ
ἡ τοῦ πράγματος ἀγαθότης, ἀποῦσα, χαλεπὴ
καὶ δυνατὴ. Καὶ γὰρ ὕλικόν ἀντικείμενον ἐνεργεί-
ας ἡ ἐξέως ἐστὶ, περὶ ἣν αὐτὴ ἡ ἐνέργεια ἡ ἐξίς
ἐνασχολεῖται. Εἰδικόν δὲ ὁ λόγος, δι' οὗ ἡ ἐνέρ-
γεια ἡ ἐξίς κατὰγίνεται περὶ τὸ ὕλικόν ἀντικείμε-
νον. Ἄλλὰ μὲν ἡ ἐλπίς ἐνασχολεῖται περὶ τὸ ἀ-
γαθὸν πρᾶγμα, καθ' ὃ ἐστὶν ἀγαθόν, χαλεπὸν καὶ
δυνατόν. Ἄρα κ.τ.λ. τούτων τεθέντων,

β'. Ὁρίζεται ἡ Θεολογικὴ Ἐλπίς κατὰ μέρος
θεωρουμένη, Ἀρετὴ κατ' ἔμπνευσιν θεολο-
γική, δι' ἧς, μετ' ἀσφαλοῦς θάρρους, τῆς
τε μελλούσης μακαριότητος καὶ τῶν μέ-
σων, Θεοῦ ἐνεργοῦντος, ἀπολαύσειν ἐλ-
πίζομεν.

Λέγεται α.) Ἀρετὴ. Καθότι ποιεῖ ἀγαθὸν τὸν

ἔχοντα αὐτήν· καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀγαθόν· Φησὶ γὰρ ὁ Ψαλμωδός· « Μακάριος ἀνὴρ, ὃς ἐλπίζει » ἐπ' αὐτὸν (Ψαλμ. Λγ', 10) ».

Ἐνστάσις. Ἡ ἐλπίς ἐστὶν ἐν τοῖς ἁμαρτωλοῖς. Ἄρα οὐ ποιεῖ ἀγαθὸν τὸν ἔχοντα αὐτήν.

Λύσις. Διαιροῦμεν τὸ συνεπόμενον. Οὐ ποιεῖ ἀγαθὸν τὸν ἔχοντα αὐτήν ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως, ὁμολογοῦμεν τὴν συνέπειαν. Οὐ ποιεῖ ἀγαθὸν κατὰ τι, ἀποφάσχομεν τὴν συνέπειαν. Καὶ γὰρ ὁ ἁμαρτωλὸς ἐλπίζων ἐπὶ τὸν Θεόν, ὥς προσήκει ἀγαθὸς ἐστὶ, καὶ ἐπαινετῶς πράττει· καὶ περ ἄλλως ἐπονσίδιστός ἐστι.

Λέγεται β'.) Κατ' ἐμπνευσιν. Καὶ γὰρ ὑπερφυσικὸν τοῦ Θεοῦ δῶρον ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· « Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρῶσαι ὑμᾶς » πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς » το περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει » Πνεύματος Ἁγίου (Ρωμ. ιε', 13) ».

Λέγεται γ'.) Δι' ἧς, μετ' ἀσφαλοῦς θάρρους, τῆς τε μακαριότητος καὶ τῶν μέσων. Καὶ γὰρ ἡ ἐλπίς ὥς ἄγκυρα τὴν ψυχὴν, ὑπὸ τῶν πειρασμῶν καὶ τρικυμιῶν ταύτης τῆς ζωῆς ταραττομένην, στηρίζει ἐν ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· « Ἰσχυράν » παράκλησιν ἔχομεν οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι » τῆς προκειμένης ἐλπίδος. Ἦν ὥς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν (Ἑβρ. » ε', 18. 19) ».

Λέγεται δ'.) Θεοῦ ἐνεργοῦντος, ἀπολαύσειν ἐλπίζομεν. Καὶ γὰρ τὴν μακαριότητα,

ταῖς τῆς φύσεως δυνάμεσιν, οὐδεὶς δύναται κτᾶσθαι:

Ἄρα τὸ ἀρχικὸν ὑλικὸν ἀντικείμενον τῆς ἐλπίδος ἐστὶν ὁ Θεός· καθὼ τὸ λογικὸν ποῖημα δύναται τούτου ἀπολαβεῖν. Δεύτερον δὲ ὑλικὸν τῆς Ἑλπίδος ἀντικείμενόν ἐστι, τὰ μέσα, δι' ὧν ἡμᾶς ὁ Θεός ἀγαγεῖν πρὸς ἑαυτὸν διωρίσατο. Ὁ γὰρ ἐλπίζων ἀληθῶς ἐπὶ τὸν Θεόν, οὐκ ἄλλο ἀφορᾷ, ἢ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἀπολαυσιν ἀρικέσθαι.

Ἄρα τὸ εἰδικὸν τῆς ἐλπίδος ἀντικείμενον ἐστὶν, ἡ μακαριότης ἡμῶν, διὰ τῆς θείας φιλανθρωπίας τε καὶ παντοδυναμίας δυνατὴ· εἰπουν ὁ Θεός ἐστι, καθὼ δυνάμεθα αὐτοῦ ἀπολαῦται, ὡς ἄχρου ἡμῶν ἀγαθοῦ, ἐπιτυχεῖν δυνατοῦ διὰ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τε καὶ παντοδυναμίας. Ἀλλὰ μὴν εἰδικὸν ἀντικείμενον, ὡς πολλάκις εἴρηται, ἐστὶν ὁ λόγος, δι' οὗ ἡ θέλησις, διὰ τῆς ἐλπίδος, ἀφορᾷ πρὸς τὸν Θεόν, καθὼ ἐστὶν ἡμῖν ἀγαθός· τὰλλα δὲ ὡς μέσα πρὸς τοῦτο τὸ τέλος διατάττει. Ἄρα κ.τ.λ.

γ. Ἡ ἐλπίς βεβαία ἐστὶν ἐν ἑαυτῇ θεωρουμένη. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Ἡ ἐλπίς οὐ καταισχύνει» (Ῥωμ. 5, 5). Οὐκ ἐστὶ δὲ βεβαία σχετικῶς πρὸς ἡμᾶς. Φησὶ γὰρ ὁ αὐτός. «Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε» (Φιλιπ. 2, 12).

Ἄρα ἐκ τῆς ἐλπίδος γεννᾶται ὁ φόβος. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος φοβεῖται ἀπωλέσαι τὸ ἀγαπᾶ. Καὶ ὅσω θερμώτερον ἐπιποθεῖ τις ἀπολαῦσαι τοῦ ἀγαθοῦ, ὄντος χαλεποῦ εἰς τὴν κτῆσιν, τοσούτω μαίζων ἐστὶν ὁ φόβος τοῦ μὴ ἀπωλέσαι αὐτό.

δ'. Διπλοῦς ἐστὶν ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ δηλ. καὶ τοῦ Κόσμου. Οὗτος ὁ κοσμικὸς φόβος αἰέποτε φαῦλος ἐστὶν ὡς ἀντικείμενος τῇ ἐλπίδι. Ἐν γὰρ τῇ Θεολογικῇ ἐλπίδι τρία ἐπιζητοῦνται.—α.) Ἐπιθυμία τῆς μακαριότητος.—β.) Ὁ φόβος τοῦ μὴ ἀπωλέσαι αὐτήν, ὅστις λέγεται Φόβος Θεοῦ.—γ.) Τὸ θάρρος ἐπὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ μὴν ὁ κοσμικὸς φόβος τοῖς τρισὶ τούτοις ἀντιπολεμεῖ· ὁ γὰρ ἀπὸ τοιούτου φόβου κατακυριεύμενος.—α.) Ἀτάκτως τῶν χρονικῶν ἀγαθῶν ὁρέγεται, ὧν ἡ Θεολογικὴ ἐλπίς καταφρονεῖ.—β.) Ἐκ ταύτης τῆς ὁρέξεως, ὥσπερ ἐκ φαύλης ρίζης, γεννᾶται ὁ φόβος μὴ ἀπωλέσαι αὐτά· καὶ οὕτως ἀποβάλλει ἐξ ἑαυτοῦ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον.—γ.) Ὁ κοσμικὸς φόβος κεῖται ἐν μόνῃ τῇ τῆς σαρκὸς φρονήσει καὶ τῇ σοφίᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου· καὶ ἐπομένως ἀντιπολεμεῖ τῷ θάρρει, δι' οὗ ἡ Θεολογικὴ ἐλπίς τοὺς πιστοὺς κραταιῶς στηρίζει ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίᾳ καὶ εὐσπλαγχνίᾳ. Ἀρὰ κ.τ.λ.

ε'. Ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος διπλοῦς ἐστὶν — δουλικὸς, δι' οὗ φοβεῖται τις παρὰ Θεοῦ τιμωρεῖσθαι· καὶ — υἱικὸς, δι' οὗ φοβεῖται τὴν ὕβριν τοῦ Θεοῦ.

ς'. Ἀσφαλές ἐστὶν, ὅτι ὁ δουλικὸς φόβος, κατ' οὐσίαν θεωρούμενος, ἀγαθὸς ἐστὶ. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. « Φοβήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι, ἐξουσίαν ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν· ναὶ λέγω ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε (Λουκ. ιβ', δ) ».

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗ ΕΛΠΙΔΙ
ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ.

α. **Τ**ὰ τῇ ἐλπίδι ἀντικείμενα ἁμαρτήματα δύο εἰσὶν. — Ἡ ἀπόγνωσις — καὶ Ἡ πρόληψις. Ἡ μὲν ἀπόγνωσις μάχεται τῇ ἐλπίδι κατ' ἔλλειψιν ἐστὶ γὰρ δυσπιστία ἀπολαβεῖν τῆς μακαριότητος, καὶ ἐπιτυχεῖν παρὰ Θεοῦ τῶν χαρίτων πρὸς κτήσιν αὐτῆς ἀναγκαιῶν. Ἡ δὲ πρόληψις, εἴτουν ἢ ἀνευ ἀξιώματος ἐλπίς τῆς ἀπολαύσεως τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀντιπολεμεῖ τῇ ἐλπίδι κατ' ὑπερβολήν.

Σημ. Ἡ ἀπόγνωσις καὶ ἡ πρόληψις ἐν τοῖς πιστοῖς δηλοῦσιν, ὀλίγην πίστιν καὶ ἀτελή.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ.

α. **Ἡ** ἀγάπη ἐστίν, Ἀρετὴ Θεολογικὴ, Θεόθεν ἐμπνευσθεῖσα, δι' ἧς τὸν Θεὸν καθ' ἑαυτὸν ὑπὲρ τὰ πάντα ἀγαπῶμεν τὰ δὲ ἄλλα διὰ τὸν Θεόν.

Λέγεται α.) Ἀρετὴ. Καθότι ποιεῖ ἀγαθὸν τὸν ἔχοντα αὐτήν. Αποβάλλει γὰρ ἡ ἀγάπη πᾶσαν ἁμαρτίαν, τοῦλάχιστον θανάσιμον, συνάπτουσα τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν αὐτὸν κινεῖσα. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερος Λόγους τῶν

« Ἐχειν τὴν ἀγάπην τις καὶ φαῦλος εἶναι οὐ δύ-
» νатаи.

Λέγεται β.) Θεολογική. Καὶ γὰρ οὐδεμία
ἀρετὴ, ὡς ἡ ἀγάπη, ἐνασχολεῖται περὶ τὸν Θεόν,
κατὰ τὸν Ἀπόστολον. « Νυνὶ δὲ μένει Πίστις,
» Ἐλπίς, Ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα μείζων δὲ τού-
» των ἡ ἀγάπη (ἀ. Κορ. ιγ', 13)». Τῷ γὰρ ἀγα-
πῶντι τὸν Θεὸν ἀρέσκουσιν ἡ σοφία αὐτοῦ, ἡ δι-
καιοσύνη, τὰ ῥήματα, αἱ ἐντολαί, αἱ αποφάσεις, ἡ
πρόνοια καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἀτυχίαις.

Λέγεται γ.) Θεόθεν ἐμπνευσθεῖσα. Φησὶ
γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυ-
» ται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἀ-
» γίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν (Ῥωμ. ε', 5.)».

Λέγεται δ.) Δι' ἧς τὸν Θεὸν καθ' ἑαυτὸν
ὑπὲρ τὰ πάντα ἀγαπῶμεν. Ὅπως δηλώσῃ
διὰ τῆς τοιαύτης ἀγάπης τὸν ἄνθρωπον ἀγαπᾶν
τὸν Θεόν, καὶ ποιεῖν ὅσον αὐτῷ ἐνεστιν, ὥς πε-
ρὰ πάντων σέβεσθαι πρὸς χάριν αὐτοῦ. Φησὶ γὰρ
ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος. « Καλῶ δὲ ἀγάπην, κίνη-
» σιν ψυχῆς πρὸς τὸ ἀπολαῦσαι τοῦ Θεοῦ, δι' αὐ-
» τὸν, ἑαυτοῦ δὲ, καὶ τοῦ πλησίον, διὰ τὸν Θεόν
» (Βιβλ. Γ'. Περὶ Χριστιανικ. Διδ. Κεφ. Γ')». Ὅθεν μόνη ἡ ἀγάπη ἐστὶν ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως
ὑπὲρ τὰ πάντα καθότι ἐν τούτῳ τῷ βαθμῷ κατα-
σταθεὶς ὁ ἀγαπῶν, ὅλον ἑαυτὸν, τὴν τε ἰδίαν μα-
καριότητα καὶ τάλλα, ἀνάγει εἰς τὴν δόξαν τοῦ
Θεοῦ.

Λέγεται ε.) Τὰ δὲ ἄλλα διὰ τὸν Θεόν,
καὶ γὰρ τὰ τοῦ φίλου δεῖ μεταφέρεισθαι πρὸς τὴν

αὐτοῦ χρῆσιν καὶ ὠφελειαν. Ἀλλὰ μὴν πάντα, καὶ οἱ συγγενεῖς, καὶ οἱ οἰκεῖοι, καὶ αἱ εὐτυχίαι, καὶ αἱ ἀτυχίαι· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς ἐσμέν πράγματα τοῦ ἄκρως ἠγαπημένου Θεοῦ. Ἄρα, διὰ τῆς ἀγάπης, ταῦτα πάντα διὰ τὸν Θεὸν ἀγαπῶνται, καὶ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ ἀγαθόν, δηλ. πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν αὐτοῦ ἀναφέρονται.

Ἄρα τὸ ὕλικόν τῆς ἀγάπης ἀντικείμενον, πρῶτως ἐστὶν ὁ Θεός· δευτέρως δὲ ὁ πλησίον. Εἰδικόν δὲ ἀντικείμενον αὐτῆς ἐστὶν, ἡ Θεία ἀγαθότης ἐν ἑαυτῇ θεωρουμένη.

Β'. Διττῶς ὁ Θεὸς ἀγαπᾶται ὑπὲρ τὰ πάντα. Κατ' ἐπίτασιν δηλ. καὶ κατὰ τὴν τιμὴν. Κατ' ἐπίτασιν ἀγαπᾶται ὁ Θεὸς ὑπὲρ τὰ πάντα, ἵνα ἡ θέλησις φέρεται πρὸς αὐτὸν τῇ θερμοτάτῃ τῆς ἀγάπης ἐνεργείᾳ· οἷα ἐστὶν ἡ τῶν μακαρίων ἀγάπη. Κατὰ τὴν τιμὴν ἀγαπᾶται ὁ Θεὸς ὑπὲρ τὰ πάντα, ὅτε ἡ θέλησις οὕτως ἰσχυρῶ τῆς ἀγάπης δεσμῷ προσκολλημένη ἐστὶ τῷ Θεῷ, ὥστε οὐδὲν αὐτὴν διαχωρίσαι δύναται. Περὶ ταύτης τῆς ἀγάπης φησὶν ὁ Ἀπόστολος· «Πέπεισμαι γὰρ ὅτι
» οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε
» ἀρχαί, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτί-
» ρις ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀ-
» γάπης τοῦ Θεοῦ (Ῥωμ. ἡ, 38. 39)».

Γ'. Ἡ κατὰ τὴν τιμὴν ἄκρα ἀγάπη ὑπόκειται τῇ ἐντολῇ. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· «Ἀγαπήσεις Κύ-
» ριον τὸν Θεόν σου, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ
» ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου.
» Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολὴ (Ματθ.

» κβ', 37. 38)». Ἡ δὲ κατ' ἐπίτασιν ἄκρα ἀγάπη οὐκ ἐπιτάσσεται, ὡς μὴ χειμένης ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ.

δ'. Ἡ ἐντολὴ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ὑποχρεοῦ ἡμᾶς ἀείποτε πρὸς τὴν αὐτῆς τήρησιν. Οὕτω γὰρ γέγραπται. « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ
» ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς
» σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου. Καὶ ἔσται
» τὰ ῥήματα ταῦτα, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι σοι σήμερον, ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ σου
» καὶ προβιβάσεις αὐτὰ τοὺς υἱούς σου, καὶ λήσεις ἐν αὐτοῖς καθήμενος ἐν οἴκῳ καὶ πορευόμενος ἐν ὁδῷ, καὶ κοιταζόμενος καὶ ἀνιστάμενος (Δευτερ. 5, 5—7)». Καὶ γὰρ ἡ τῆς αὐτῆς ἐντολῆς λόγος ἐπέχει τέλος. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου (ἁ. Τιμ. β, 5)». Ἐντεῦθεν τὸ τέλος δεῖ εἶναι κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἐνεργούντος, καὶ κινεῖν αὐτὸν πρὸς ἃ δεῖ τηρεῖσθαι, ὥσανεὶ μέσα πρὸς τὸ τέλος. — Ὡσαύτως κατὰ θεϊαν ἐντολὴν ὀφείλομεν ἀγαπᾶν τὸν πλησίον τῇ ἐσωτερικῇ ἀγάπῃ τῆς φιλίας, δοθείσης τῆς περιστάσεως. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν (Ματθ. κβ', 39)». Καὶ αὐθις. « Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς (Ἰωάν. ιε', 12)». Τίς δὲ οὐκ ἐπίσταται ἡμᾶς παρὰ Χριστοῦ ἀγαπηθῆναι τῇ ἐσωτερικῇ ἀγάπῃ τῆς φιλίας; Ἐτι δὲ αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν πολλάκις

προσευχηθῆναι, καὶ θυσίαν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσφέρειν; Βούλεται τοίνυν, ἵνα πάντες ἐν ὧσιν, ἐν ἀλλήλοις, καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ Πατρὶ, « Ἴνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν (Ἰω. ιζ', 21) ».

ε'. Ἐν δέ γε τῇ ἀγάπῃ δεῖ ἡμᾶς τηρεῖν τάξιν. Φησὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. « Τάξαστε ἐπ' ἐμὲ » ἀγάπην (Ἄσμα Ἄσμ. β', 4). Καὶ γὰρ, ἐκεῖ τάξις, ὅπου ἐν αἰτία ἐστὶ καὶ ἀρχὴ τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ μὴν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη ἐστὶν αἰτία καὶ ἀρχὴ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίου. Ἄρα ὁ Θεὸς δεῖ ἀγαπᾶσθαι ὑπὲρ τὰ πάντα καθότι ἐστὶν ἀπείρως ἀγαθός, καὶ ἡμῖν ἐγγύτατος, καὶ τῶν πλησιεστέρων πλησιέστερος.

ΚΕΦ. Η'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ.

α'. Τὰ ἔργα καὶ ἀποτελέσματα τῆς ἀγάπης, τὰ μὲν εἰσὶν ἐσωτερικά· τὰ δὲ ἐξωτερικά. Ἐσωτερικά μὲν εἰσὶν ἡ στοργή, ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη, καὶ ἡ λύπη ἕνεκα τῆς τοῦ Θεοῦ ὕβρεως. Ἐξωτερικά δὲ εἰσὶν ἡ εὐεργεσία, δι' ἧς δυνάμει τῆς ἀγάπης χορηγεῖται τοῖς ἄλλοις ἡ εὐποιία—ἡ ἐλεημοσύνη—καὶ ἡ τοῦ πλησίου ἐπανόρθωσις. Καὶ ἡ μὲν ἐλεημοσύνη πειρᾶται διώκειν, διὰ συμπάθειαν, τὴν χρονικὴν τοῦ πλησίου κακουσίαν. Αὕτη δὲ τὴν πνευματικὴν.

β'. Τὴν ἐλεημοσύνην δεῖ γενέσθαι, ἥτις ἐν ἁ-

ανάγκη ὑπάρχει ὁ πλησίον. Ἔστι δὲ τριπλῆ αὕτη ἡ ἀνάγκη· κοινὴ, οἷα ἐστὶ τῶν αἰτούντων τὴν ἐλεημοσύνην· χαλεπὴ, ἥνικα ὁ πλησίον τῆς ἰδίας καταστάσεως ἐκπесεῖται μὴ βοηθούμενος· καὶ ἐσχάτη, ἥνικα ὁ πλησίον κινδυνεύει ἀποθανεῖν. Ἐκ μὲν τοῦ περισσοῦ δεῖ βοηθεῖν τοῖς δεομένοις· ἐκ δὲ τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐν χαλεπῇ οὔσιν ἀνάγκη· ἐκπесούμεθα δὲ καὶ τῆς ἰδίας καταστάσεως, εἰ δέοι, πρὸς βοήθειαν τῶν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ πασχόντων.

γ'. Ἡ τοῦ πλησίον ἐπανόρθωσις ἐστὶν ἀναγκαία τῇ ἀνάγκῃ τῆς ἐντολῆς, τῆς τε φυσικῆς, τῆς θείας τε καὶ θετικῆς. Τῆς φυσικῆς, καθότι ἐντολὴ ἐστίν. « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν » (Μαθ. κβ', 39). Ἀλλὰ μὴν ἀγαπᾶν, ἐκ τῶν εἰρημένων ἐστίν, εὖ ποιεῖν τὸ ἡγαπημένον — ἐκκλίνειν τε τὸ κακὸν ἀπ' αὐτοῦ, εἰ ἔξεστιν. Ἀρα, εἰ ὀφείλωμεν τῷ φυσικῷ νόμῳ βοηθεῖν τῷ πλησίον σωματικῆς βοηθείας χρῆζοντι, πόσῳ μᾶλλον διὰ τῆς ἐπανορθώσεως τῷ πνευματικῶς ἀσθενούντι. Καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Φιλόσοφον, « Μᾶλλον τοῖς » ἤθεσιν ἢ ταῖς δυνάμεσι βοηθητέον (Βιβλ. Θ'. » τῶν Ἠθικ. γ'). — Ὡσαύτως ἡ ποιαύτη ἐπανόρθωσις ἐστὶν ἀναγκαία τῇ ἀνάγκῃ τῆς θείας καὶ θετικῆς ἐντολῆς. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. « Ἐάν » δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, καὶ » ἐλεγξον αὐτὸν μετὰ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· » ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδηςας τὸν ἀδελφόν σου » (Μαθ. ιγ', 15). Οἷς ῥήμασι θανάσιμος ἁμαρτία ἐνδείκνυται τῷ μὴ ἐπανορθοῦντι τὸν πλησίον.

ἐν καιρῷ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος. « Σὺ
 » τῆς πληγῆς τοῦ ἀδελφοῦ σου καταφρονεῖς; Σὺ
 » τοῦτον ὄρας ἀπωλόμενον καὶ ὀλιγωρεῖς; χεί-
 ρων εἰ σιωπῶν, ἢ ἐκεῖνος ὑβρίζων (Ὅμιλ. II B'.
 Περὶ τῶν ῥημ. τοῦ Κυρ.)».

δ'. Χρέος ἡμῖν ἐστὶ τὸν πλησίον ἐπανορθοῦν,
 τεσσάρων συνδραμουσῶν περιστάσεων. — α.) Οὐ-
 σης φανερᾶς τῆς θανάσιμου ἁμαρτίας τοῦ πλη-
 σίον γέγραπται γὰρ, « Πρὶν ἢ ἐξετάσης μὴ μέ-
 ψῃ, νόησον πρῶτον καὶ τότε ἐπετίμα (Σοφ. Σιραχ.
 ια, 7)». — β.) Ἐλπίδος τινὸς παρούσης, ὠφέλει-
 αν φέρειν τὴν ἐπανόρθωσιν. — γ.) Μηδενὸς ἄλ-
 λου ἱκανωτέρου παρόντος, οἷος ἐστὶν ὁ προϊστά-
 μενος, δυνάμενος καὶ ὀφείλων ἐπανορθοῦν. — δ.)
 Μηδεμιᾶς ἄλλης καταλληλοτέρου οὔσης, ἢ ταύ-
 τῆς τῆς περιστάσεως.

ε. Πάντα τὰ ἁμαρτήματα δύνανται λέγεσθαι
 ἐναντία τῇ ἀγάπῃ. Τὰ μὲν θανάσιμα, καθότι
 φθείρουσι τῆς ἀγάπης τὴν ἐξιν, καὶ ἀποκλείουσιν
 αὐτῆς τὴν ἐνέργειαν. Τὰ δὲ συγγνωστά, ἐπεὶ
 εἰ καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ἐξιν οὐ φθείρουσιν, εἰ μὴ
 τῇ διαθέσει, τοῦλάχιστον τὴν θερμότητα ἐλαττοῦ-
 σι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον, « Ὁ-
 » που μείζων ἢ φαύλη ὀρεξις, ἐκεῖ ἐλαττοῦται ἢ
 » ἀγάπη».

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ
ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ.

α. Δέκα ἐπαριθμοῦνται παρὰ τῶν Θεολόγων ἁμαρτήματα, ἅτινα κατ' εὐθείαν καὶ εἰδικῶς μάχονται κατὰ τῆς ἀγάπης. — 1. Τὸ μῖσος πρὸς τὸν Θεὸν ἢ πρὸς τὸν πλησίον. — 2. Ἡ λύπη ἢ τοι ἀκηδία τῶν πνευματικῶν. — 3. Ὁ φθόνος. — 4. Ἡ διχόνοια, οὕσα τῶν θελήσεων ἀντίστασις. — 5. Ἡ λογομαχία, συναπτομένη μετὰ ἀτάκτου πικρίας. — 6. Ἡ ἔρις, εἴτουν μάχη διὰ χειρῶν ἢ ξύλων. — 7. Ἡ στασίασις. — 8. Ὁ ἄδικος πόλεμος. — 9. Τὸ σχίσμα. — 10. Τὸ σκάνδαλον.

β'. Ὅριζεται τὸ σκάνδαλον παρὰ τῶν Θεολόγων, Λόγος ἢ ἔργον οὐκ ὀρθόν, φέρον τινὶ πνευματικὴν αἰτίαν ζημίας.

Λέγεται α.) Λόγος ἢ ἔργον. Ἡ γὰρ θείασι μόνῃ μὴ φανερωθεῖσα δι' ἔργων ἢ λόγων, οὐ δύναται φέρειν ζημίαν τοῖς ἄλλοις.

Λέγεται β.) Οὐκ ὀρθόν. Καὶ γὰρ ἡ καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ κακόν, ἢ μορφήν ἔχον μόνον κακοῦ.

Λέγεται γ.) Φέρον τινὶ πνευματικὴν αἰτίαν ζημίας. Καὶ γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀναγκαῖον τῷ λόγῳ τοῦ σκανδάλου ἐπακολουθεῖν ἐνέργεια τὴν ζημίαν, ἀλλ' ἀρκεῖ δοθῆναι αἰτίαν ζημίας.

γ'. Διπτόν ἐστὶ τὸ σκάνδαλον, ἐνεργητικόν καὶ παθητικόν. Τὸ ἐνεργητικὸν αὐθις διπτόν ἐστὶ κατ' εὐθείαν γινόμενον καὶ πλαγίως. Κατ' εὐθείαν μὲν ἐστὶν, ἥνικα τις λόγῳ ἢ ἔργῳ

προτρέπη εἰς ἁμαρτίαν τὸν πλησίον· οἷον εἰς πορνείαν — εἰς καταλαλίαν, κ.τ.λ. Πλαγίως δὲ, ἡνίκα τις μὴν ἀφορῶν εἰς βλάβην τοῦ πλησίον λέγῃ ἢ ποιῇ τι πρὸς ἀρέσκειαν· ἀλλ' ἔστιν αἰτία ἁμαρτήσαι τινά. — Τὸ παθητικὸν αὐθις διπτὸν ἐστὶ σμικρὸν, ὑπ' ἀγνοίας ἢ ἀσθενείας τοῦ πλησίον προσερχόμενον ἐκ τε τοῦ λόγου ἢ ἔργου τινός· καὶ μέγα εἶναι φαρισαϊκόν, τὸ ἐκ μόνης κακίας γινόμενον. Λέγεται δὲ φαρισαϊκόν, καθότι μεγίστη ὑπερβῆεν ἡ κακία τῶν φαρισαίων, δι' ἧς ἐκ τε τῶν λόγων καὶ ἔργων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῖς πᾶσι τελευτῶς ἀποδεδειγμένων καὶ ἐπαινετῶς, αἰτίαν εἰληφάσιν ἁμαρτῆσαι.

δ'. Τὸ ἐνεργητικὸν σκανδαλὸν φύσει καὶ καθ' ἑαυτὸ ἐστὶ θανάσιμον ἁμάρτημα, εἰ καὶ πλαγίως γίνεται· καθότι μάχεται τῇ μερικῇ ἀρετῇ· δηλ. τῇ τοῦ πλησίον ἀγάπῃ, πρὸς ὃν αἰτία ἁμαρτίας καθίσταται. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· «Ὅς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, τὸν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ ἐν μύλος ὀνίκος ἐπὶ τὸν πύλῃον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδαλῶν (Ματθ. ιη', 6. 7)». Τὸ αὐτὸ φησὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω (ἀ. Κορ. ι', 13)». Καὶ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος φησὶ· «Καὶ γὰρ πληγῆς ἀπάσης χαλεπώτερον τὸ σκανδαλίζειν» (Ὁμιλ. Κ'. ἐν τῇ ἀ. Κορ. θ', 1).

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΑ΄

Π Ε Ρ Ι

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

ΛΑΤΡΕΙΑΣ

ΚΕΦ. Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΗΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ.

Α. **Η** Λατρεία διττῶς λαμβάνεται.—Α.) Ἐστίν, "Ἐνωσις τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεὸν νομίμως σεβομένων. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἐννοιαν λέγεται Θρησκεία Χριστιανική.—Β.) Ἐστίν Ἀρετὴ, δι' ἧς ὁ Θεὸς σέβεται. Καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον θεωροῦμεν ὡς τὸ ὄνομα Λατρεία. Ἐστι τοίνυν ἡ Λατρεία, Ἀρετὴ ἠθική, δι' ἧς τῷ Θεῷ, ὡς πρώτη πάντων τῶν πραγμάτων ἀρχῇ, τὸ ὀφειλόμενον σέβας ἀποδίδεται.

Λέγεται Α.) Ἀρετὴ· Καθότι ποιεῖ ἀγαθὸν τὸν ἔχοντα αὐτὴν καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀγαθόν. Εἰ γὰρ τίμιον τοὺς ἐντίμους τῶν ἀνδρῶν σέβεσθαι, πολλῷ μᾶλλον τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἀπειρον αὐτοῦ ὑπεροχὴν.

Λέγεται Β.) Ἠθική. Καὶ γὰρ ἀρετὴ ἠθική ἐστίν ἡ μὴ ἔχουσα οὔτε τὸν Θεόν, οὔτε τι αὐτοῦ προσόν, ἀλλὰ τι κτιστὸν ἀντικείμενον ὕλικόν καὶ

ειδικόν. Ἀλλὰ μὴν ἡ λατρεία ἐστὶ τοιαύτη· καὶ γὰρ καταγίνεται περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν ὡς σεμνήν. Ὡστε τὴν ἀπόδοσιν τῆς λατρείας εἶναι ὑλικόν αὐτῆς ἀντικείμενον· τὴν δὲ σεμνότητά ἐξερχομένην ἐξ αὐτῆς τῆς ἀποδόσεως, εἰδικόν· Καθάπερ δοῦναι ἐκάστω τὸ ἴδιον, ὑλικόν ἀντικείμενόν ἐστι τῆς δικαιοσύνης· καὶ ἡ σεμνότης ταύτης τῆς δόσεως εἰδικόν. Ἄρα κ.τ.λ.

Λέγεται γ'. Δι' ἧς τῷ Θεῷ, τὸ ὀφειλόμενον σέβας ἀποδίδεται. Ὅπως διαφέρει ἡ λατρεία τῶν ἄλλων ἠθικῶν ἀρετῶν.

β'. Ἡ πράξις τῆς Λατρείας ἡ μὲν ἐστὶν ἐσωτερικὴ· ἡ δὲ ἐξωτερικὴ. Ἐξωτερικὴ ἐστὶ, δι' ἧς ἀποδίδομεν τῷ Θεῷ τὴν τιμὴν καὶ σέβας μετὰ τινος ταπεινοῦ σχήματος· οἷον ἐστὶ τῆς κεφαλῆς ἢ τῶν γονάτων κλίσις. Ἡ λατρεία τοίνυν ἐν τούτῳ διαφέρει τῆς τιμῆς· ὅτι ἡ μὲν λατρεία ἀναγκάως τὴν ἰδίαν εὐτέλειαν περιέχει· ἡ δὲ τιμὴ οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τιμᾷ τοὺς Ἁγίους, ἀλλ' οὐ ταπεινοῦται. Ὅθεν οὐ λεκτέον τὸν Θεὸν σέβασθαι τοὺς Ἁγίους.—Αἱ κυριώτεραι τῆς λατρείας πράξεις εἰσὶν αὗται·—ἡ Εὐσέβεια·—ἡ Προσευχὴ εἴτουν προσκύνησις·—ἡ Εὐχὴ·—καὶ ὁ Ὅρκος. Περὶ ὧν νῦν λεκτέον.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ.

α. Ορίζεται ἡ Εὐσέβεια, Θέλησις ἐαυτὴν ἐκδιδοῦσα προθύμως πᾶσι τοῖς ἀνήκουσι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπουργίαν.

Λέγεται α.) Θέλησις ἐαυτὴν ἐκδιδοῦσα. Καὶ γὰρ τὸν ἀναφέροντα θερμῶς πράξιν τινὰ τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ, δύναται λέγεσθαι τὴν τοιαύτην πράξιν εὐσεβῶς μετέρχεσθαι. Ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο εὐσεβὴς προσαγορεύεται, μὴ ἐκδοὺς ὅλον ἐαυτόν.

Λέγεται β.) Προθύμως. Δι' ἧς φωνῆς φανεροῦται ὁ τρόπος τῆς θελήσεως καὶ πάντων τῶν τῆς λατρείας πράξεων.

Λέγεται γ.) Πᾶσι τοῖς ἀνήκουσι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπουργίαν. Πρὸς γὰρ τὴν εὐσέβειαν ἐπιζητεῖται, ὅπως τὰ ἀνέχοντα τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ, προθύμῳ καὶ ζεούσῃ ψυχῇ κατεργάζονται.

β'. Ἡ τῆς εὐσεβείας αἰτία διττὴ τυγχάνει. Ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ. Ἐξωτερικὴ μὲν κυρίως ἐστὶν ὁ Θεός. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Ἀμβρόσιος. «Ὁ Θεὸς ὃν θέλει εὐσεβῆ ποιεῖ (Κεφ. β'. » τοῦ Λουκ.)». Καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος. «Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθεν ἐστὶ, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων (Κεφ. α', 17)». Ἐσωτερικὴ δὲ ἐστὶν, ἡ παρ' ἡμῶν μελέτη καὶ θεωρία, κατὰ τὸν Δαβὶδ. «Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου, καὶ

» ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ (Ψαλμ.
» λή, 4)· τοῦτέστι τῆς ἀγάπης. Καὶ γὰρ ὁ ἄν-
θρωπος ὅπως, προθύμῳ θελήσει, παραδῶ ἑαυτὸν
πρὸς τὸ κατὰ Θεὸν σέβας, ἀνάγκη ἐκ μελέτης
τινὸς προτρέψαι ἑαυτὸν, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγου-
στίνον· «Ἐκ τῆς γνώσεως γὰρ ἡ θέλησις (Βιβλ.
» ΙΔ'. Περ. Τριάδ. Κεφ. 4.)».

γ'. Τὰ τῆς εὐσεβείας ἀποτελέσματα δύο εἰσὶν·
ἡ πνευματικὴ χαρὰ, ἡ ἐκ τῆς θεωρίας τῆς ἀ-
πειρου ἀγαλότητος τοῦ Θεοῦ· «Ἐμνήσθην τοῦ
» Θεοῦ καὶ εὐφράνθην (Ψαλμ. ΟΣΤ', 4)»—καὶ
ἡ ἐξ ἡμῶν λύπη, ἡ ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἰδίων
ἐλαττωμάτων. Ἐνίοτε δὲ ἐκθλύζουσι καὶ τὰ δά-
κρυα, ἅτινα ὡς ἡδὺς καὶ στερεὸς ἄρτος τὴν εὐ-
σεβῇ ψυχῇ ἀναπαύουσιν. Ἐγενήθη τὰ δάκρυα
» μου ἔμοι ἄρτος ἡμέρας καὶ νυκτὸς (Ψαλμ.
» ΜΑ', 4)».

ΚΕΦ. Γ.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

α. Ορίζεται ἡ προσευχή, Αἵτησις τῶν ἀ-
νηκόντων, τῷ Θεῷ γενομένη ἀμέσως, ἡ
μεσιτευούσης τῆς δεήσεως τῶν Ἀγίων,
ὅπως τινὸς παρ αὐτοῦ τύχωμεν.

Λέγεται α.) Αἵτησις, εἴτουν φανέρωσις τῆς
ἡμετέρας ἐπιθυμίας.—Ἐν τῇ αἰτήσῃ τέσσαρά
τινα ἐπιζητοῦνται.—α.) Ἡ γνώσις τῆς ἰδίας
χρείας καὶ ἀσθενείας. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγου-

στίνος. « Οὐκ ὀρθῶς γὰρ τις ζητεῖ ὃ ἔχει, ἢ νο-
 » μίζει ἔχειν (Βιβλ. Περὶ Προορ. τῶν Ἀγίων)». — β.) Ἡ ἐπιθυμία τοῦ πράγματος ὃ ζητεῖται.
 Εἰ γὰρ ἐπιθυμία οὐκ ἔστι, μηδὲ αἰτησις, ἀλλὰ
 παιδιὰ τις· οἷον, εἰ ὁ πλούσιος προσποιούμενος
 πτωχείαν, αἰτεῖ ἐλεημοσύνην. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαί-
 νει καὶ τοῖς αἰτοῦσιν ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ τὸ
 « Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου — καὶ τὸ « Μὴ εἰ-
 » σενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν (Ματθ. 5', 9.
 » 13) » μὴ θέλουσι μὲν τοὶ ἀποστήναι ἐκ τῶν
 σκανδάλων, δι' ὧν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖ-
 ται, μηδὲ ἀφίστασθαι τῆς ἁμαρτίας. — γ.) Ἡ ἐλ-
 πὶς τοῦ τυχεῖν οὐ αἰτεῖται. Οὐδεὶς γὰρ προστρέ-
 χει ἱκετικῶς τινι, βέβαιος ὧν ἀποτυχεῖν τῆς αἰ-
 τήσεως. Ἐντεῦθεν δῆλον τοὺς κολαζομένους μὴ
 δύνασθαι τὸν Θεὸν ἱκετεύειν. — δ.) Ἡ ἐπίγνωσις
 τῶν αἰτημάτων, πρὸς ὃν ἡ αἰτησις καθότι ἡ αἰ-
 τησις διάλεξις τίς ἐστιν ὑποθέτουσα τὸν ἀκούον-
 τα. Ἐντεῦθεν ἡ προσευχὴ λέγεται, κατὰ τὸν ἐκ
 Δαμασκοῦ Φωστῆρα, « Ἀνάθασις τοῦ νοὸς πρὸς
 » τὸν Θεόν (Βιβλ. Περ. τῆς Ὁρθοδόξ. Πίσ. Κεφ.
 » 18') ».

Λέγεται β.) Τῶν ἀνηκόντων. Ἀσεβὲς γὰρ
 αἰτεῖν τὰ μὴ δέοντα τῷ ζητοῦντι καὶ πρὸς ὃν ἡ
 ζήτησις. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος. « Ἐὰν
 » γὰρ τῶν κοσμικῶν ἀπέχεσθαι κελευώμεθα, οἷα
 » μωρία τὸ ζητεῖν αὐτὰ παρὰ Κυρίου; (Ὁμιλ.
 » MB. εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν.) ».

Λέγεται γ.) Τῷ Θεῷ γενομένη. Ἐξ αὐτοῦ
 γὰρ τὰ πάντα ἐξέρχονται.

Λέγεται δ.) Ἀμέσως. Δηλ. ὅταν πρὸς αὐτὸν τὰς εὐχὰς ἀναπέμπωμεν.

Λέγεται ε.) Ἡ μεσιτευσίς τῆς τῶν Ἀγίων δεήσεως. Τοῦτέστιν ἡνίκα τοὺς Ἁγίους ἐπικαλώμεθα ὡς τοῦ Θεοῦ φίλους, ὅπως, τῇ αὐτῶν μεσιτείᾳ, τῶν αἰτουμένων παρὰ Θεοῦ ἐπιτύχωμεν.

β.) Ἐκ τοῦδε τοῦ ὁρισμοῦ συνάγουσιν οἱ Θεολόγοι δύο εἶναι ἀναγκαῖα τοσοῦτον πρὸς τὴν ἀληθινὴν προσευχὴν, ὥστε θατέρου ἐκλείποντος, οὐκ ἔστι προσευχή· μᾶλλον δὲ εἰς ἁμαρτίαν ἢ προσευχή γίνεται. — α.) Ἡ τοῦ νοὸς προσοχή· ἀτοπον γάρ, εἰ διαλέγεται τις μετὰ τινος ἥμισυ τοῖς λεγομένοις προσέχει. — β.) Ἡ ἀγαθὴ τῆς θελήσεως διάθεσις καὶ ἐμμονος ἐπιθυμία τυχεῖν τῶν αἰτουμένων.

γ.) Τριπλῆ ἐστὶ, κατὰ τοὺς Θεολόγους, ἡ προσοχή. — α.) Ἡ ἐν τοῖς λόγοις, εἰ διὰ τῶν χειλέων προφέρωμεν. — β.) Ἡ πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν ῥημάτων. — γ.) Ἡ πρὸς τὸ τέλος τῆς προσευχῆς· δηλ. πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ οὗ προσευχόμεθα. — Ἡ πρώτη προσοχή ἐπιζητεῖται τοῖς κατ' ἐντολὴν ὀφείλουσι τῇ φωνητικῇ χρῆσθαι προσευχῇ, καθάπερ οἱ κληρικοί. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἐντολὴ ἀφορᾷ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν διὰ τῶν χειλέων ἐκφώνησιν· καὶ ἐπομένως οὐ πληροῦσι τὴν ἐντολὴν οἱ τοῖς ὅμμασι καὶ τῷ νοὶ μόνον ἀναγινώσκοντες, σιωπῶσας τῆς γλώσσης. — Ἡ δευτέρα χρήσιμος, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαῖα, τῶν ἰδιωτῶν ἀληθῶς προσευχομένων ξένη καὶ οὐκ ἰδίᾳ

διαλέκτῳ καὶ ἀγνώστῳ αὐτοῖς. — Ἡ τρίτη κατὰ πάντα ἀναγκαία· ὥστε τὰς δύο μόνας πρώτας οὐκ ἐξαρκεῖν. Οὐχὶ ἡ πρώτη καὶ γὰρ, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον « Ὁ Θεὸς οὐ τῆς φωνῆς ἀλλὰ τῆς καρδίας ἀκροατὴς ἐστίν. Οὔτε ἡ δευτέρα· καθότι ἡ προσευχὴ ἐστὶν αἴτησις· ἡ δὲ αἴτησις τὴν ἡμετέραν κατευθύνει ἐπιθυμίαν πρὸς ὃν ἡ παράκλησις.

δ'. Ἡ προσευχὴ ἐστὶ πρᾶξις ἀγαθὴ καὶ ὠφέλιμος. Ὁ Χριστὸς γὰρ ταύτην παραγγέλλει καὶ ἐντέλλεται· « Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει (Ματθ. ζ', 8—καὶ Λουκ. ια', 10) ».

Ἐνστάσις. Ἡ προσευχὴ δύναται εἶναι ὠφέλιμος, ἥνίκα ἢ φανεροὶ τινι τὴν χρείαν καὶ ἐπιθυμίαν τοῦ δεομένου, ἢ μεταβάλλειν δύναται τὴν θέλησιν, πρὸς ὃν ἡ παράκλησις. Ἀλλὰ μὴν ἡ προσευχὴ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκάτερα ποιεῖν οὐ δύναται· « Πάντα (γὰρ τῷ Θεῷ) γυμνά καὶ τετραχηλισμένα » (Ἑβρ. δ', 13)· Ἐπὶ δὲ ἀντιλέγει αὐτῷ θελεῖν ἐν χρόνῳ, ὃ ἀπ' αἰῶνος οὐκ ἠθέλησεν· ἢ θελεῖν ἀφιέναι ὅπερ ἅπαξ ἠθέλησεν· ἄλλως δ' ἂν εἴη τῇ μεταβολῇ ὑποκείμενος. Ἀρα ἀσεβές ἐστὶν εὐχᾶς τῷ Θεῷ ἀναπέμπειν, ὥς ὑποκειμένῳ τῇ ἀγνοίᾳ καὶ μεταβολῇ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν μείζονα. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς πολλὰ ἀπ' αἰῶνος ἠθέλησεν ἐν ὑποθέσει· οἷον τὴν γῆν καρπογονεῖν, εἰ οἱ ἄνθρωποι ταύτης ἐπιμελῶνται. Δῆλον γὰρ τὸν Θεὸν μὴ παρέχειν τι, εἰ μὴ διὰ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον (Βιβλ. Περ. τοῦ Χαρίσμ. τῆς ὑπομ. κεφ ις'). Ἀρα, ὥς περ ὁ γεωργὸς οὐ μεταβάλ-

λει, ἀλλὰ πληροὶ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, τῆς γῆς ἐπιμελούμενος, οὕτω καὶ οἱ πιστοί, « Τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες (Ρωμ. ιβ', 12) ».

Ἄρα πιστευτέον εἰσακούειν τὸν Θεόν τῆς προσευχῆς ἡμῶν, τουτωνὶ τῶν βιωτικῶν φροντίδων ἀπηλλαγμένων, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ θελήσει ἀναπαυομένων, καὶ ἐξ ὅλης καρδίας κατὰ τῶν ἐπανισταμένων κινήσεων καὶ ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκὸς λεγόντων « Μὴ τὸ θέλημά μου ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω (Λουκ. χβ', 42) ».

Ἄρα ἡ προσευχή ἐστι πράξις ἀγαθὴ καὶ ἡ μᾶλλον ἀρίστη μετὰ τὴν εὐσέβειαν. Καὶ γὰρ ἡ πράξις ἐστὶ μᾶλλον ἀρίστη τῶν ἄλλων, δι' ἧς τὸ λογικὸν ποίημα, μᾶλλον ἑαυτὸ ταπεινοῖ καὶ διαμαρτύρεται τὴν ἀπειρον τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητα καὶ ὑπεροχὴν. Ἀλλὰ μὴν ἡ προσευχή τοιαύτη ἐστὶν ὁ γὰρ αἰτῶν παρὰ Θεοῦ ἀγαθὴν διάνοιαν — καρδίαν καθαρὰν — πνεῦμα τοῦ νοεῖν καὶ πράττειν τὰ δέοντα, συστέλλει τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀρέξεις, καὶ οἶωνοι κακουχῆ. Καὶ εἴγε ἡ προσευχή γίνεται μετὰ πόνου, θυμῷ τῷ ποιοῦντι ἐπάγει. Ἄρα κ. τ. λ.

Ἄρα ἡ προσευχή ἐστὶ πάντῃ ἀναγκαία. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος. « Οὐκ ἔχετε δέ, διὰ » τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς (Κεφ. δ'. 2) ». Καὶ ὁ Ἰερὸς Αὐγουστῖνος φησὶ. « Πιστεύομεν οὐδένα εἰς » σωτηρίαν ἔρχεσθαι, μὴ τοῦ Θεοῦ καλοῦντος... » Οὐδένα καταξιῶσθαι βοηθείας μὴ προσευχόμενον (Περ. τῶν Ἐκκλησιῶν Κεφ. NE'). ».

Ἄρα ἡ προσευχή ἐστὶν ἀναγκαία τῇ ἀνάγκῃ

τῆς τε Ἑντολῆς καὶ τοῦ μέσου. Καὶ γὰρ ὁ Χριστός λέγων « Αἰτεῖτε » ἐντολὴν ἐπιτίθησι· προσεπιφέρων δὲ « καὶ λήψετε » (Ἰωάν. ις', 24) » δείκνυσιν αὐτὴν ἀναγκαῖον μέσον πρὸς τὴν ἐπιτευξιν τοῦ αἰτήματος.

έ. Τὴν προσευχὴν κατεργάζεσθαι ἀδιαλείπτως ἡ ἐντολὴ ἀναγκάζει ἡμᾶς. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· « Δεῖ πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν » Λουκ. ιη', 1) ». Τὸ γὰρ ΔΕΙ οὐ συμβουλὴν ἀλλ' ἐντολὴν δείκνυσι.—Δύο θεωρητέα ἐν τῇ προσευχῇ.—ά.) Τὴν ἐπιθυμίαν τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τῶν μέσων· δηλ. τῆς θείας βοηθείας, ἧς ἀνευ, κτηθῆναι οὐ δύναται.—β.) Αὐτὴν τὴν αἴτησιν, ἥτις ἐκ τῶν εἰρημένων, φανέρωσις ἐστὶ τῆς ἡμετέρας ἐπιθυμίας πρὸς τὸν Θεὸν γενόμενη. Ἡ ἐπιθυμία, ἐξ ἧς γεννᾶται ἡ αἴτησις, ἀνῆκει τῇ ἀγάπῃ. Αὐτὴ δὲ ἡ αἴτησις εἶπεν φανέρωσις τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν, ἐν ἣ καθίσταται εἰδικῶς ἡ προσευχὴ, ἔργον ἐστὶ τῆς εὐσεβείας. Διὰ γὰρ τῆς προσευχῆς ἐπαγγελλόμεθα τελειάν ὑποταγὴν τῷ Θεῷ, καὶ ὑποτασσόμεθα αὐτῷ, ὡς ἀρχῇ πάντων τῶν ἀγαθῶν.

ς'. Πότε καὶ ποσάκις τὴν προσευχὴν ποιεῖσθαι, κυρίως ἡ Θεολογία ὠρῖσαι οὐ δύναται. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἐξήρηται μόνον ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ διαταγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς τοῦ ἐκάστου διαθέσεως, ἡ πειρασμῶν, ἡ ἄλλων τινῶν περιστάσεων. Ἀλλ' ὡς βέβαιον οἰητέον τὸ πολλάκις τοῦλάχιστον προσεύχεσθαι, καὶ τὸν ἀπολειπόμενον τούτου ἐπὶ πολὺ, κίνδυνός ἐστι στερηθῆναι τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Διδασκαλία ὀρθόδοξος τῆς Ἐκκλησίας ἐστίν,

ὅτι τινὰ ὠρισμένως δεῖ παρὰ Θεοῦ ζητεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐδίδαξεν ὁ Χριστός τῷ ἰδίῳ παραδείγματι, καθότι ὠρισμένως ἐδεήθη ὑπὲρ τῆς τῶν Ἀποστόλων τηρήσεως (Ἰωάν. ιζ', 11)—καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Λαζάρου ἐγέρσεως (Ἰωάν. ια', 41—43), διδούς ἡμῖν ῥητῶς τὸν τρόπον τοῦ προσεύχεσθαι ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ, περὶ ἧς ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος οὕτω γράφει. « Πᾶσιν ἀναγκαῖα ἐστὶν ἡ Κυριακὴ » προσευχή, ἣν καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἀποστόλοις ὁ Κύριος δέδωκε (Ἐπιστ. ρνζ'). »

ζ'. Ὁρισμένως δὲ ζητητέον τὰ ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ, ἅτινα οὕτως ἀναγκαῖα ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἅγιον Κυπριανὸν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκθέσει, ὥστε ἄλλως προσεύχεσθαι ἢ ὡς ἐδίδαξεν ὁ Χριστός, οὐ μόνον ἄγνοια, ἀλλὰ καὶ παράπτωμα ἐστὶ. Καὶ γὰρ ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ, οὐ μόνον αἰτούμεν ὅσα ὀρθῶς ἐπιθυμεῖν δυνάμεθα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τάξιν.

η'. Σημειωτέον ὅτι ἡ προσευχή τριχῶς θεωρεῖσθαι δύναται. — α.) Ὡς πράξις ὑπερφυσικῶς ἀγαθή. — β.) Ὡς ἔργον κακουχητικόν. Ἡ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάβασις οὐ γίνεται, εἰ μὴ μετὰ μάχης τῶν αἰσθήσεων καὶ πόνου τοῦ σώματος, οὕσα πολυχρόνιος. — γ.) Ὡς καθαρὰ καὶ ἀπλὴ αἵτησις.

Ἀσφαλές ἐστίν, ὅτι ἡ προσευχή θεωρουμένη κατὰ τὸν πρῶτον τρόπον, ἀποκαθίστησι τὸν δίκαιον ἄξιον τῆς ἁγιαζούσης Χάριτος καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς. — Κατὰ δὲ τὸν δεύτερον τρόπον ἐστὶν ἐξιλεωτική. Ὁ γὰρ προσευχόμενος ἁμάρ-

πῶλος, κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Διδασκάλους, ἵλεων ποιεῖ τὸν ἀνεξίκακον Θεόν. — Κατὰ δὲ τὸν τρίτον τρόπον, γενομένη μετὰ τοῦ προσήκοντος, οὐκ ἀποτεύξεται τῆς αἰτήσεως. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὑπισχνούμενος τοῦτο, πιστὸς ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· « Ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνή- » σασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται (β'. Τιμ. β', 13) ». Καὶ ὁ Χριστὸς φησί· « Πάντα ὅσα ἂν προσευχό- » μενοι αἰτεῖσθε, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε· καὶ ἔσται ὑμῖν ». — Ἐφην, μετὰ τοῦ προσήκον- τος. Καὶ γὰρ, ὥς περ τὰ Μυστήρια τῆς Νέας Διαθήκης ὄντα καθ' ἑαυτὰ δρασικά, οὐκ ἐνεργοῦ- σι μὲν τοῖς κακῶς ἔχουσι πρὸς αὐτὰ, οὕτω καὶ ἡ προσευχὴ οὐκ ἰσχύει, παραλειπομένων τῶν ἐπιζητούμενων. Φησί γὰρ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος, « Αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖ- » σθε (Κεφ. δ', 3) ».

θ'. Τέτταρά τινα ἐπιζητοῦνται τῇ προσευχῇ πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν ἀσφαλῶς τῆς αἰτήσεως. — α.) Δεῖ γενέσθαι μετ' εὐλαβείας. — β.) Μετὰ θάρ- ρους. — γ.) Ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ προσευχομένου. — δ.) Ἐμμένως. — Πρὸς μὲν τὴν εὐλάβειαν τρία ἐπιζητοῦνται. — α.) Μετὰ προσοχῆς δεῖ γενέσθαι. Ἀμαρτάνει γὰρ κατὰ τῆς ὀφειλομένης τῷ Θεῷ εὐλαβείας ὁ προσευχόμενος ἀμελῶς· ἢ θελημα- τικῶς ἀφιεῖ ἔνθεν χᾶκειθεν τὸν νοῦν περιφέρεισθαι. Ὅθεν ἡ τοιαύτη προσευχή, οὐ χάριν, ἀλλὰ ποι- νὴν μᾶλλον προσεπάγει αὐτῷ. — β.) Οὐκ αἰτη- τέον τὸν προσευχόμενον τὰ ἀντικείμενα τῇ ἑκυ- τοῦ σωτηρίᾳ, ἀλλὰ τὰ συμβάλλοντα μόνον πρὸς

πολὸς, κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Διδασκάλους, ἴλεων ποιεῖ τὸν ἀνεξίκακον Θεόν. — Κατὰ δὲ τὸν τρίτον τρόπον, γενομένη μετὰ τοῦ προσήκοντος, οὐκ ἀποτεύχεται τῆς αἰτήσεως. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὑπισχνούμενος τοῦτο, πιστὸς ἐστὶ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον· « Ἐκεῖνος πιστὸς μένει ἀρνή-
» σασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται (β'. Τιμ. β', 13) ». Καὶ ὁ Χριστὸς φησί· « Πάντα ὅσα ἂν προσευχό-
» μενοι αἰτεῖσθε, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε· καὶ ἔσται ὑμῖν ». — Ἐφην, μετὰ τοῦ προσήκον-
τος. Καὶ γὰρ, ὡς περ τὰ Μυστήρια τῆς Νέας Διαθήκης ὄντα καθ' ἑαυτὰ δρασιμὰ, οὐκ ἐνεργού-
σι μὲν τοῖς κακῶς ἔχουσι πρὸς αὐτὰ, οὕτω καὶ ἡ προσευχὴ οὐκ ἰσχύει, παραλειπομένων τῶν ἐπιζητούμενων. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος.
« Αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖ-
» σθε (Κεφ. δ', 3) ».

θ'. Τέτταρά τινα ἐπιζητοῦνται τῇ προσευχῇ πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν ἀσφαλῶς τῆς αἰτήσεως. — α.) Δεῖ γενέσθαι μετ' εὐλαβείας. — β.) Μετὰ θάρ-
ρους. — γ.) Ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ προσευχομένου. — δ.) Ἐμμενῶς. — Πρὸς μὲν τὴν εὐλάβειαν τρία ἐπιζητοῦνται. — α.) Μετὰ προσοχῆς δεῖ γενέσθαι. Ἀμαρτάνει γὰρ κατὰ τῆς ὀφειλομένης τῷ Θεῷ εὐλαβείας ὁ προσευχόμενος ἀμελῶς· ἢ θελημα-
τικῶς ἀφιεῖ ἔνθεν χᾶκειθεν τὸν νοῦν περιφέρεισθαι. Ὅθεν ἡ τοιαύτη προσευχή, οὐ χάριν, ἀλλὰ ποι-
νὴν μᾶλλον προσεπάγει αὐτῷ. — β.) Οὐκ αἰτη-
τέον τὸν προσευχόμενον τὰ ἀντικείμενα τῇ ἑαυ-
τοῦ σωτηρίᾳ, ἀλλὰ τὰ συμβάλλοντα μόνον πρὸς

τὴν αἰώνιον ζωὴν, πρὸς ἣν μόνον ἐν ταῖς προσευχαῖς ὀφείλομεν ἀφορᾶν. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· «Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ (Ματθ. ζ', 33)» — γ'.) Ὅπως ἡ προσευχὴ εὐάρεστος εἴη καὶ τῆς αἰτήσεως ἐπιτεύξαιτο, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ προσήκει γενέσθαι. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, Ἀββᾶ ὁ πατήρ. . . . Τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται καὶ ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθὼς δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλάλητοις (Ῥωμ. ἡ, 15. 26)». Τοῦτέστι ποιεῖ ἐντυγχάνειν καὶ στενάζειν ἡμᾶς βεβαρημένους ταῖς ἀσθενείαις, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου.

ι. Ἡ προσευχὴ γενομένη παρ' ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἄλλων, εἰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης προέρχεται ὡς ἔργον ἀγαθόν, ἀσφαλῶς ἐπωφελεῖ ἡμᾶς τοὺς προσευχομένους. Οὐκ ἀρνούμεθα δὲ ἐπιτε εἶναι αὐτὴν ὠφέλιμον ὑπὲρ ὧν εὐχόμεθα. Ὁ Θεὸς γὰρ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐχαρίσατο τὸν Σαῦλον διὰ τῶν δεήσεων τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (Πράξ. ζ', 58—60. ἡ, 1. 0', 1—16), καὶ τὸν Αὐγουστίνον ταῖς δάκρυσι τῆς εὐσεβοῦς μητρὸς αὐτοῦ.

ια. Οὐκ ἀναγκαῖον πάντοτε ἐμμένειν καὶ προσκαρτερεῖν τῇ προσευχῇ πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τοῦ αἰτήματος. Καὶ γὰρ ὁ Προφήτης Δανιὴλ μόλις δέδωκεν ἑαυτὸν τῇ προσευχῇ, εἰσπηκούσθη ὁξέως (Δαν. ζ', 10. 22—θ', 4—23). Πολλὰκις δὲ διὰ

τῆς διαμονῆς λαμβάνομεν, οὐπερ, διὰ τῆς πρώτης αἰτήσεως, οὐκ ἐτύχομεν· ὡς δὴλον ἐν τῇ Χαναναίᾳ (Ματθ. ιε', 22—28). Ἐτι δὲ διδάσκει ἡμᾶς ὁ Χριστὸς οὐ μόνον αἰτεῖν, ἀλλὰ καὶ ζητεῖν, καὶ κρούειν ὥστε ἀνοιγθῆσεται ἡμῖν. Φησὶ γάρ· «Αἰ-
» τεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὕρησεται.
» κρούετε καὶ ἀνοιγῆσεται ὑμῖν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν
» λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει, καὶ τῷ κρού-
» οντι ἀνοιγῆσεται (Ματθ. ζ', 7. 8)».

ιβ'. Ὁ Θεὸς ἀναθάλπει, ὡς τὰ πολλὰ, τὴν ἐκ-
πλήρωσιν τῶν ἡμετέρων αἰτημάτων.—α.) Ἵνα αἱ
ἐπιθυμίαι ἡμῶν ἐπίδοσιν λάβωσι, καὶ αἱ καρδίαι
ἡμῶν πλατυνθῶσι τοῦ δέχεσθαι τὰς αὐτοῦ δω-
ρεάς, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον (Ὁμιλ. ΞΑ.
Περὶ τῶν ῥημάτων τοῦ Κυρ.).—β.) Ὅπως ἡμᾶς ἐν
ταπεινώσει τηρήσῃ, διὰ τῆς πείρας τῆς ἰδίας ἡ-
μῶν χρείας τε καὶ ἀσθενείας.—γ.) Ἵνα τὰ ἀγα-
θὰ αὐτοῦ περὶ πολλοῦ νομίζονται παρ' ἡμῶν, καὶ
μετὰ πλείονος πόθου διατηρῶνται.—δ.) Ὅπως
ἡμᾶς, ὡς ἀσθενῆ νήπια, πρὸς ἑαυτὸν ἐλκύσῃ.
Φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς Χρυσόστομος· «Οὐ μικρὸς
» σύνδεσμος τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἡ προσευ-
» χή. . . . Εἰ γὰρ ἀνθρώπῳ τις συγγινόμενος
» θαυμαστῶ, πολλὰ καρποῦται ἐκ τῆς συνουσίας,
» πολλῷ μᾶλλον ὁ τῷ Θεῷ διηνεκῶς προσομιλῶν
» (Ἑρμην. ἐν τῷ δ'. Ψαλμ.)».

Ἄρα ἡ ἀληθὴς αἰτία, δι' ἣν οἱ πολλοὶ εἰς τὸ
κρεῖττον οὐ μεταβάλλονται, ἡ τῇ χάριτι οὐκ ἐμ-
μένουσιν, αὕτη ἐστίν· ὅτι ἐμμόνως καὶ σταθερῶς
οὐ προσεύχονται· φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος.

« Τίς τῶν δικαίων οὐ προσευχόμενος ἐπολέμη-
 » σεν; Ἡνίκα ἐξήπλου τὰς χεῖρας ὁ Μωϋσῆς,
 » ἡνίκα ὁ Ἰσραήλ· ἡνίκα δὲ αὐτὰς κατεβίβαζεν,
 » ἡνίκα ὁ Ἰσμαήλ. Προσεύχεται ὁ Μωϋσῆς καὶ
 » νικᾷ· παύει καὶ νικᾶται. Ἔμαθεν ὁ Χριστιανός,
 » πόθεν νικᾷ καὶ νικᾶται· καὶ οὐδεὶς δύναται προ-
 » φασίζεσθαι, εἰ οὐκ ἐνίκησε τὸν ἐχθρόν, παυσά-
 » μενος τῆς προσευχῆς (Ομιλ. Περὶ τοῦ Μωϋσ.).».

ιγ'. Διαιρεῖται ἡ προσευχή εἰς νοεράν, ἥτις
 γίνεται διὰ μόνου τοῦ νοός, καὶ εἰς φωνητικήν,
 εἴτουν προφορικὴν, γενομένην διὰ τῆς προσθήκης
 τῆς σωματικῆς φωνῆς.—Ἐφ' ἣν διὰ τῆς προσ-
 θήκης. Καθότι ἡ τῶν φωνῶν προφορά, κυρίως
 θεωρούμενη, οὐκ ἔστι προσευχή. Ἐκ γὰρ τῶν εἰρη-
 μένων ἡ προσευχή, φανέρωσις ἐστὶ τῆς ἡμε-
 τέρας ἐπιθυμίας ἐναντι Κυρίου· καὶ οὐδὲν
 ὠφελεῖ τὸ ὄρυθος τοῦ σώματος, τῆς καρδίας ἀπρα-
 κτούσης. Ἡ προφορικὴ ποιεῖν προσευχή, ὅπως εἴη
 ἀληθὴς προσευχή, ἀναγκασίως προϋποτίθῃ τὴν
 νοεράν. Ἔστι δὲ ἡ νοερά προσευχή, ἐπιμελής ἐ-
 ρευνα τῆς ἀληθείας, δι' ἧς ἐγγίνεται ἡμῖν
 ἡ θερμότης τῆς εὐσεβείας.—Λέγεται, δι' ἧς
 ἐγγίνεται ἡμῖν ἡ θερμότης τῆς εὐσεβείας.
 Ὅπως δηλώσῃ τὴν μελέτην μὴ εἶναι ἀπλὴν θεω-
 ρίαν, ἀλλ' ἔργον τοῦ νοός ἐγείροντος τὴν θέλησιν
 πρὸς τὴν φυγὴν τοῦ κακοῦ, καὶ φυλακὴν τοῦ ἀ-
 γαθοῦ.

ιδ'. Αὕτη ἐστὶν ἡ προφορικὴ προσευχή· ἰδίᾳ,
 ἢ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι γενομένη, καὶ κοινῇ, ἢ ἐπὶ
 τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας ὀνόματι γενομένη πρὸς

τὸν Θεὸν παρὰ τῶν ταχθέντων ὑπηρετῶν. Καὶ καθάπερ ἐν τῇ ἰδίᾳ προσευχῇ, τῆς ἰδίας ὠφελείας φροντίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τῇ κοινῇ περὶ τῆς κοινῆς ἀνάγκης τῆς Ἐκκλησίας. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· « Καὶ ἀναλήφεται Ἀαρὼν τὰ ὀνόματα τῶν » υἱῶν Ἰσραὴλ ἔναντι Κυρίου ἐπὶ τῶν δύο ὤμων » αὐτοῦ, μνημόσυνον ἔναντι Κυρίου περὶ αὐτῶν » (Ἐξοδ. κή, 12)· δηλ. ὅπως μνημονεύσῃ ἐν τῇ κοινῇ προσευχῇ παντὸς μέλους τῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΗΣ.

α. Ορίζεται ἡ εὐχή, (ἥτις καὶ τάξιμον λέγεται τῇ καθομιλουμένῃ φωνῇ), Ὑπόσχεσις ἐλευθέρα καὶ ἐκούσιος γενομένη τῷ Θεῷ περὶ τινος ἀγαθοῦ δυνατοῦ.

Λέγεται α.) Ὑπόσχεσις. Ὁ ὀνόματι ἐννοεῖται ἐλευθέρα καὶ ἐκούσιος τῆς Πίστεως ὑποχρέωσις πρὸς χάριν ἄλλου τινός. Ἐντεῦθεν συνάγομεν τὴν ὑπόσχεσιν τρία περιέχειν. — α.) Τὸ ἐλευθέρον. Ἡ γὰρ ὑπόσχεσις πράξις ἐλευθέρα ἐστίν. Ἀλλὰ μὴν ἡ ἐλευθερία, ἀνευ τῆς τοῦ λόγου προσοχῆς, οὐ δύναται στήναι. Ἄρα ἀνίσχυρος ἡ ἐκ τῆς ἀπάτης εὐχή, ὡς ἀνευ προσοχῆς καὶ ἐλευθερίας γενομένη. — β.) Τὴν ἐκούσιον πρόθεσιν, εἴτουν τῆς θελήσεως ἀπόφασιν, δι' ἧς τις σταθερῶς κρίνει καὶ ἀποφαίνεται δοῦναί τι. — γ.) Τὴν τῆς Πίστεως ὑποχρέωσιν, ἣν ὁ ἐπηγγελλθεὶς οὐκ ἰσχύει ἀποφυγεῖν.

Λέγεται β.) Περί τινος ἀγαθοῦ. Ἡ γὰρ ὑπόσχεσις περὶ ἀθεμίτου τινὸς ἀντιλέγει τῇ θεῷ λατρείᾳ.

Λέγεται γ.) Δυνατοῦ. Μάτην γάρ τις πρὸς ὃ ἀδυνάτως ἔχει ὑπόσχεται· παροξύνει γὰρ τὸν Θεὸν ἢ μὴ προσήκουσα ὑπόσχεσις. « Ἀν εὕξη » εὐχὴν τῷ Θεῷ, μὴ χρονίσῃς τοῦ ἀποδοῦναι » αὐτήν . . . Σὺ οὖν ὅσα ἂν εὕξη, ἀπόδος. Ἀγα- » θὸν τὸ μὴ εὕξασθαί σε, ἢ τὸ εὕξασθαί σε καὶ » μὴ ἀποδοῦναι (Ἐκκλησιασ. ε', β. 4.) ».

β'. Ὅφειλομεν πληροῦν τὴν εὐχὴν, οὐ μόνον κατὰ τὸν Θεῖον Νόμον, φησὶ γὰρ ὁ Προφήτης. « Εὕξασθε καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν » (Ψαλμ. σέ, 12) »· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν φυσικόν. Πᾶσα γὰρ ὑπόσχεσις φυσικῶς ὑποχρεοῖ.

γ'. Τριπλῇ ἐστὶν ἡ εὐχή. — α.) Προσωπικὴ, δι' ἧς γίνεται ὑπόσχεσις πράξεώς τινος· οἷον, ὁ- δὸν ποιεῖν τινα χάριν προσκυνήσεως τῶν Ἱερῶν τόπων. — β.) Πραγματικὴ, δι' ἧς γίνεται ὑ- πόσχεσις τινος πράγματος· οἷον, ἡ ἐλεημοσύνη. — γ.) Μικτὴ, δι' ἧς γίνεται ὑπόσχεσις τινος πράξεως ὁμοῦ καὶ πράγματος· οἷον, ἐάν τις ὁμοῦ ἐπαγγελθῇ ἀπελθεῖν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, κά- κεῖσε προσφέρειν χρυσοῦν ποτήριον. — Ἡ εὐχή ἔτι, ἢ μὲν λέγεται ἀπολελυμένη, μηδεμιᾶς ἐν αὐτῇ ὑποθέσεως θεωρουμένης· ἢ δὲ σχετικὴ καὶ ὑποθετικὴ, θεωρουμένης ἐν αὐτῇ τινὸς ὑποθέ- σεως· οἷον, εἰ ἀπαλλαγείη τις κινδύνου τινὸς προ- σοίσει τι ἀφιέρωμα, χάριν τούτου, τῇ Ἱερᾷ Ἐκκλη- σίᾳ.

δ'. Ἡ ἀφορώσα πρὸς τὴν τοῦ ἐτέρου ζημίαν εὐχή, ἀνίσχυρος καθίσταται. Ὁ Θεὸς γὰρ οὐ δέχεται προσφορὰν μετὰ βλάβης τοῦ πλησίον. Φησὶ γάρ. « Ἐάν δε ἀνανεύων ἀνανεύσῃ ὁ πατήρ » αὐτῆς, ἢ ἂν ἡμέρα ἀκούσῃ πάσας τὰς εὐχὰς » αὐτῆς, καὶ τοὺς ὀρίσμοις, οὓς ὥρισται κατὰ » τῆς ψυχῆς αὐτῆς, οὐ στήσονται. . . . Ἐάν δε » ἀνανεύων ἀνανεύσῃ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἢ ἂν ἡμέρα » ἀκούσῃ, πᾶσαι αἱ εὐχαὶ αὐτῆς, καὶ οἱ ὀρίσμοι » αὐτῆς οὓς ὥρισται κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτῆς, οὐ » μενοῦσιν, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἀνένευσεν ἐπ' αὐτῆς, καὶ » Κύριος καθαρῶς αὐτὴν (Ἀριθμ. Α', 5. 8.)».

ΚΕΦ. Ε'.

ΠΕΡΙ ὈΡΚΟΥ.

α. Ὁρίζεται ὁ ὄρκος, Ἐπικλήσεις τοῦ Θεοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ πείσαι τινὰ, ἢ πρὸς βεβαίωσιν ἐπαγγελίας τινός. Ἄρα ὁ ὀμνύων τὸν Οὐρανόν, ἢ τὸ Εὐαγγέλιον, ἢ τὴν Πίσιν καὶ ὅμοια ἀμαρτάνει, ὡς ἐπιφερόμενος εἰς μαρτυρίαν αὐτὸν τὸν Θεόν.

β'. Ἐξεστὶ τοῖς Χριστιανοῖς ὁ ὄρκος, ἀνάγκης παρούσης. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ἐγὼ δὲ μάρ- » τυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι (β'. Κορ. α', 23)». Καὶ ἀλλαχοῦ. « Ἀνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ » μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας » πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος (Ἑβρ. ζ', 16)». Καὶ ὁ Φιλόσοφος φησιν. « Ὁ ὄρκος ἐστὶ τιμω-

γ ταύτων ἔστι γὰρ φανερά τις ὁμολογία τῆς ἀκ-
 » ρας ὑπεροχῆς, πρὸς ὃν ὁμνύομεν (Α'. Τῶν
 » Μεταφ.)». Ὅθεν ἡ τοιαύτη τιμὴ μόνῳ τῷ Θεῷ
 κυρίως ἀνήκει.

γ'. Τρία τινὰ ἐπιζητοῦνται, ὅπως εἴη ὁ ὅρκος
 νόμιμος. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερεμίας. « Καὶ ὁμότης, ζῇ
 » Κύριος, μετὰ ἀληθείας, καὶ ἐν κρίσει καὶ ἐν δι-
 » καιοσύνῃ (Κερ. β', 2.)». Ὅθεν—α.) Πρὸς μὲν
 τὴν ἀληθειαν ἐπιζητεῖται τὸν ὁμνύοντα συνετῶς
 κρίνειν, εἶναι ἀληθὲς ὁ ὁμνύει.—β'.) Πρὸς δὲ τὴν
 δικαιοσύνην, περὶ πράγματος νομίμου γίνεσθαι
 τὸν ὅρκον.—γ'.) Τελευταῖον πρὸς τὴν κρίσιν, μὴ
 λαμβάνεσθαι ἐπὶ ματαίῳ τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ ὄνο-
 μα, ἀλλὰ μετ' εὐλαθείας καὶ ἐν μόνῃ τῇ περι-
 στάσει τῆς ἀνάγκης.

δ'. Τριχῶς κατὰ τῆς ἀληθείας ὁμνύει τις.—α.)
 Ὅταν βεβαιοῖ ὡς ἀληθὲς, ὃ νομίζει εἶναι ψευδές,
 ἢ τοῦλάχιστον περὶ οὗ ἐντελὴ οὐκ ἔχει βεβαίωσιν.
 —β'.) Ἡνίκα ὑπόσχεται ἢ ἀπειλῇ, ὃ οὐκ ἔχει γνώ-
 μην ποιῆσαι.—γ'.) Ἡνίκα οὐκ ἐμμένῃ τῷ ὅρκῳ
 ἀνευ αἰτίας νομίμου.

ε'. Ἡ ἐπιπορκία ἀείποτε θανάσιμός ἐστιν ἁμαρ-
 τία, καὶ ἐν ὕλῃ ἐλαφρᾷ. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγου-
 στίνος. « Τὴν ἐπιπορκίαν θανάσιμον εἶναι καὶ με-
 » γάλῃν ἁμαρτίαν, οὐδεὶς ἀμφιβάλλει (Ὁμιλ.
 » ΡΗ. Περὶ τῶν ῥημάτων τοῦ Ἀποστ.)».

ς'. Ὁ μὲν ὁμνύων ἀνευ γνώμης ποιῆσαι τι ἀ-
 νόσιον, ἐπιπορκὸς ἐστὶ, καὶ ἁμαρτάνει θανάσιμως.
 Ὁ δὲ μετὰ γνώμης δις ἁμαρτάνει.—α.) Καθότι
 φέλει τὸ ἀνόσιον ὅσον βλάπτειν τὸν πλησίον.—

β'). Καθότι άνευλαβῶς πρὸς τὸν Θεὸν φέρεται, φέρων αὐτὸν ὡς μάρτυρα τοῦ άνοσίου.

ζ'. Πρόδηλον πᾶσι τοῖς Θεολόγοις τὸν ὄρκον, δι' οὗ τις κινεῖται πρὸς τὸ άμαρτάνειν, θανάσιμον εἶναι άμαρτίαν. Μείζονα γάρ άνευλάβειαν καὶ καταφρόνησιν τοῦ Θεοῦ, οὐ δύναταί τις ἐπινοῆσαι, ἢ ἐπικαλεῖν τὸν Θεὸν εἰς μαρτυρίαν ἔργου, ὃ άπαγορεύει καὶ λίαν παροξύνει αὐτόν.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ.

Τὰ τῇ εὐσεβείᾳ ἀντικείμενα άμαρτήματά εἰσιν — Ἡ ἐπιπορκία, περὶ ἧς ἐν τῷ περὶ Ὁρκου ἐσημειώθη (Κεφ. ε', § 4). — Ἡ βλασφημία. — Ἡ δαισιδαίμονία. — Ὁ τοῦ Θεοῦ πειρασμός. — Ἡ Τερασυλία. — Καὶ ἡ σιμωνία, περὶ ᾧ κατὰ μέρος λεκτέον.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ τοῦ ὅρου τῆς βλασφημίας.

α. Ορίζεται ἡ βλασφημία, Λόγος ὕβρις κατὰ τὸν Θεόν.

Λέγεται α.) Λόγος. Ὅπως διαφέρει τῆς ὕβρεως γενομένης δι' ἔργου· οἷον ὁ ἐμπυσμός τοῦ Χριστοῦ.

Λέγεται β.) Ὑβριστικός κατὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅπως διαφέρει τῆς καταλαλιᾶς, ἥτις ἐστὶ λοιδόρια πρὸς

πρὸς ἀπόντα τινά. Ἡ γὰρ βλασφημία, ἐστὶ λοιδορία πρὸς τὸν παρόντα· οὔτινος οὐ μόνον ἡ φήμη, ἀλλὰ καὶ ἡ τιμὴ βλάπτεται. Τοῦ γὰρ Θεοῦ πανταχοῦ παρόντος, πᾶσα λοιδορία κατ' αὐτοῦ λεγομένη, ἀληθὴς ἐστὶν ὕβρις.

β'. Ἡ βλασφημία γίγνεται κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀμέσως, ἡνίκα ἐν τῇ λοιδορίᾳ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, ἢ ἄλλο τι αὐτοῦ προσὸν προφέρεται,—ἢ ἐμέσως, ἡνίκα τὰ ποιήματα λοιδορῶμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ ὄντα, καὶ ἐν αὐτοῖς ἡ θεία δύναμις καὶ ἀγιότης διαλάμπουσιν· ὅσον, ἐν τοῖς ἱεροῖς πράγμασιν—ἐν τῇ Θεοτόκῳ Μαρίᾳ—καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς τῶν Ἁγίων, ἐν οἷς, ὡς περ ὑμνεῖται ὁ Θεός, οὕτω καὶ ὑβρίζεται.

γ'. Ἡ βλασφημία, ὅτε μὲν γίνεται, καταφάσκει· σκοντός τινος ἢ ἀποφάσκει· σκοντός τι ὑβριστικῶς κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ τὸ μὴ ἀνῆκον αὐτῷ δηλ.: τὴν ἀδικίαν, τὴν σκληρότητα κτλ. ἢ ἀφαιρεῖ ἐξ αὐτοῦ τι ἀνῆκον, ὅσον τὴν παντοδυναμίαν, τὴν πρόνοιαν, κτλ. αὕτη ἡ βλασφημία λέγεται αἰρετική, ὡς τῇ αἰρέσει συναπτομένη· καὶ ἐνίοτε θανάτῳ τιμωρεῖται, κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους. Ὅτε δὲ τις κακολογῇ τὸν Θεόν, ὡς περ ποιοῦσιν οἱ ἐν ἀπογνώσει ὄντες, καταφάσκων τι ὑπάρχον ἐν τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἀνοσίως καὶ κατὰ τρόπον ὕβρεως, ἡ βλασφημία αὕτη λέγεται ὑβριστική· οἷα ἐγένετο ἐκείνη τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ λέγοντος, Ἐνίκησας Γαλιλαίαν.

δ'. Ἡ βλασφημία ἐστὶ θανάσιμος ἁμαρτία, καὶ πασῶν τῶν ἄλλων μεγίστη. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς

Αὐγουστίνος. « Χειρόν ἐστὶ βλασφημεῖν ἢ ἐπι-
» ορκεῖν· διὰ γὰρ τῆς ἐπιπορκίας ἐπικαλεῖται ὁ
» Θεὸς εἰς μαρτυρίαν ψευδοῦς πράγματος, διὰ
» δὲ τῆς βλασφημίας λέγονται ψευδῆ κατὰ τοῦ
» Θεοῦ (Βιβλ. Β'. Περὶ Ψευδ. Κερ. ιθ'). ».

ΠΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Περὶ τοῦ ὅρου τῆς δεισιδαιμονίας.

Α. Ορίζεται ἡ δεισιδαιμονία, Σέβας τι πρὸς
τὸν Θεόν, μὴ ἀνῆχον αὐτῷ, ὡς ἀπαῖδον τῇ
θείᾳ διαταγῇ καὶ τῷ λόγῳ. — Διαιρεῖται δὲ
αὕτη. — 1 Εἰς Εἰδωλολατρείαν. — 2 Μαντείαν. —
3 Ματαίας παρατηρήσεις. — 4 Μαγείαν.

1. Ἔστιν οὖν ἡ μὲν εἰδωλολατρεία, Λατρεία
τις τῷ ποιήματι προσφερομένη· οἷον ἡ ἐν
τοῖς εἰδώλοις γινομένη θυσία.

2. Ἡ δὲ μαντεία ἐστὶ, Χρῆσις τῆς θείας
γνώσεως διὰ τῆς τοῦ δαίμονος συνεργείας.

Λέγεται α'). Χρῆσις τῆς θείας γνώσεως. Καθό-
τι ἐστὶ γνώσις τις οὕτω τῷ Θεῷ ἰδίᾳ ὥστε ἐξ αὐ-
τοῦ καὶ οὐκ ἐξ ἄλλου τινὸς μεταδίδοσθαι τῷ ποι-
ήματι· οἷα ἐστὶν ἡ τῶν κρυφίων γνώσις τῆς καρ-
δίας· κατὰ τὸν Ἱερεμίαν, « Ἐγὼ Κύριος· ἐτάζων
» καρδίας, καὶ δοκιμάζων νεφροὺς (Κερ. ιζ'. 10) »
Ἔτι καὶ ἡ τῶν μελλόντων γνώσις, κατὰ τὸν Ἡ-
σαΐαν, « Ἀναγγεῖλατε τὰ ἐπερχόμενα ἐπ' ἐσχά-
» του, καὶ γνωσόμεθα ὅτι θεοὶ ἐστέ (Κερ. μα', 23) ».

Λέγεται β'). Διὰ τῆς τοῦ δαίμονος συνερ-
γείας. Καὶ γὰρ μὴ δυναμένων ἡμῶν τοιαύτην

γνώσιν ἔχειν τῇ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, δεῖ αὐτὴν ζητεῖν ἢ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἢ ἐκ τοῦ δαίμονος. Εἰ μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ, πειρασμός τοῦ Θεοῦ λέγεται, περιού κατωτέρω ῥηθήσεται. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ δαίμονος, ἡ ἐμφανώς, ὡς οἱ μάγοι, ἡ λάθρα, ὡς οἱ χειρομάντις· οἵτινες ἐκ τῶν γραμμῶν τῶν χειρῶν τεκμαίρονται τὰ μέλλοντα τοῖς ἀνθρώποις συμβαίνει. Οὐκ ἀρνούμεθα μὲν τοι διδοσθαι τινα γνώσιν ἐκ τῆς συνδρομῆς τῶν ἀστέρων καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ ἀνθρώπου, δηλωτικὴν τῆς φυσικῆς αὐτοῦ διαθέσεως, ἥτις, ὡς τὰ πολλὰ, εἴωθε ἀληθεύειν. Ἀλλ' ἐκ τούτων ἀσφαλῶς τεκμαίρεσθαι εὐτυχῇ ἢ δυστυχῇ αὐτὸν εἶσεσθαι ἢ ἐν πολέμῳ κτανθῆναι, ἢ τοῦναντίον νικῆσαι. Σαφὴς μαντεία ἡ τοιαύτη ἐστὶ, καὶ ἐπομένως ψευδωνύμου Θεοῦ λατρεία.

Κατὰ δύο τρόπους ἡ μαντεία γίνεται. — α.) Κατ' ἐμφανῇ συνθήκην μετὰ τοῦ δαίμονος. — β.) Κατὰ συνεπτυγμένην καὶ λαθραίαν συνθήκην οἷον, εἴ τις γνῶσιν τινὸς πράγματος ζητεῖ ἐκ τινος σημείου· καθότι φυσικῶς οὐ δύναται ταύτην προσλαβεῖν.

Ἡ κατὰ συνεπτυγμένην καὶ λαθραίαν συνθήκην μαντεία πολλαχῶς γίνεται. — α.) Δι' ἀστέρων, καὶ λέγεται Ἀστρολογία Κριτική. Καὶ τοιγε τὰ ἀστρα, φυσικά τινα ἀποτελέσματα προμηνῦσαι δυνάμενα, οὐ δύνανται ὁμῶς σημεῖα τυγχάνειν τῶν ἐλευθέρων πράξεων, αἵτινες ἐκ τῆς θελήσεως ἐξέρχονται. Περὶ ταύτης φησὶν ὁ Ἱερεμίας· « Ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φο-

» βεῖσθε. . . . Ὅτι τὰ νόμιμα (ἤτοι νόμοι) τῶν
 » ἐθνῶν μάταια (Κεφ. Γ', 2. 3)». Καὶ ὁ Ἡσαίας·
 « Οἱ ἀστρολόγοι τοῦ Οὐρανοῦ, οἱ ὁρῶντες τοὺς
 » ἀστέρας ἀναγγεῖλάτωσάν σοι, τί μέλλει ἐπὶ σέ
 » ἔρχεσθαι (Κεφ. μζ', 13)». — 6.) Διὰ τῶν γραμ-
 μῶν, εἶπουν περιγραφῶν τοῦ σώματος, ἡ τῆς χει-
 ρός· καὶ λέγεται φυσιογνωμία καὶ χειρο-
 μαντεία. Καί τοι γε διὰ τινος σημείου ἐκ τοῦ
 προσώπου, δυνάμεθα συνάγειν, οἷα ἐστὶν ἡ τοῦ
 ἀνθρώπου διάθεσις. Οὐχὶ δὲ ἀπολύτως καὶ ἀσφα-
 λῶς ποιεῖν κρίσιν περὶ τῶν μελλόντων ἔργων τοῦ
 ἀνθρώπου. — γ.) Δι' ὀνειράτων, ἅτινα φυσικῶς
 δύνανται εἶναι σημεῖα τινῶν φυσικῶν συμβάντων·
 οἷον τῆς μελλούσης βροχῆς, οὐχὶ δὲ τῶν μελ-
 λόντων ἔργων ἐλευθέρων τοῦ ἀνθρώπου· περὶ ὧν
 ὁ Ἱερειμίας φησί· « Μὴ ἀναπειθέτωσαν ὑμᾶς οἱ
 » μάντις ὑμῶν, καὶ μὴ ἀκούετε εἰς τὰ ἐνύπνια
 » ὑμῶν, ἃ ὑμεῖς ἐνυπνιάζεσθε (Κεφ. λς', 8)».
 — δ.) Διὰ τῶν κλήρων καὶ λέγεται κληρομαν-
 τεία, εἶπουν κληρὸς μαντικὸς· ἐξ ἧς καὶ οἱ
 μετιόντες αὐτὴν Κληρομάντις προσαγορεύ-
 ονται. — ε.) Διὰ τῆς παρατηρήσεως στρουθίων τε
 καὶ ἰχθύων· καλεῖται Οἰωνοσκοπία· Καί τοι
 γε τῶν στρουθίων ἡ πτήσις καὶ αἱ κραυγαί, καὶ
 κινήσεις τῶν ζώων, δύνανται φυσικά τινα προμη-
 νύειν, φέρον εἰπεῖν, τὴν βροχὴν, οὐχὶ δὲ τὰ ἐλεύθερα
 τοῦ ἀνθρώπου ἔργα. — ς.) Διὰ τῆς κατὰ φαντα-
 σίαν τῶν νεκρῶν ἐγέρσεως, καὶ καλεῖται νεκρο-
 μαντεία. — ζ.) Διὰ τῆς ἐρωταποκρίσεως τῶν
 εἰδώλων, καὶ λέγεται Μαντεῖον εἶπουν Χρη-

σμός. Καὶ ὅπως ποικίλη τίς ἐστὶν ἡ περὶ τῆς
μαντείας ἀπάτη.

3. Αἱ μάταιαι παρατηρήσεις εἰσὶν, δι' ὧν τις
χρᾶται κενοῖς μέσοις πρὸς κτῆσιν τινὸς
τέλους. Διαφόρως καὶ αὗται γίνονται.—α.) Ἐὰν
ἀφορᾷ πρὸς ἀνάληψιν τῆς υγείας, ἡ ἀποφυγὴν
πληγῶν, καλεῖται παρατήρησις τῆς υγείας.
—β.) Ἐὰν ἐνεκα προφυλακῆς ἀποτελεσμάτων
δεινῶν, οἷον τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως, αἵ-
τινες ἀποφράδες νομίζονται, καλεῖται παρα-
τήρησις μελλόντων συμβεβηκότων.—γ.)
Ἐὰν δὲ χρώμεθα τοῖς ἱεροῖς πράγμασιν ἢ ῥήμα-
σι, παρατήρησις τῶν ἱερῶν προσαγορεύεται.

Αἱ περὶ τὰ τοιαῦτα παρατηρήσεις θανάσιμος
ἁμαρτία ἐστί. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος. « Ἔστι γὰρ
» βδέλυγμα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου πᾶς ποιῶν ταῦ-
» τα (Δευτερ. ιη', 12) ». Καὶ ἡ ἐν Λαοδικείᾳ Σύ-
νοδος ἐξωθεῖται τῆς Ἐκκλησίας τοὺς τὰ τοιαῦτα
πράττοντας (Καν. ΛΣΤ.). Καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστο-
μος καλεῖ μάρτυρα τὸν προκρίναντα ἀποθανεῖν
μᾶλλον, ἢ χρήσασθαι ταῖς τοιαύταις κεναῖς πα-
ρατηρήσεσι (Ὁμιλ. ΛΘ'. κατὰ Ἰουδ.).

4. Τελευταῖον ἡ μαγεία, κατὰ τὴν φωνὴν τῶν
Περσῶν, ἐστὶ σοφία· ἐξ ἧς οἱ μετερχόμενοι ταύ-
την, μάγοι καλοῦνται εἶπουν σοφοί. Γενικῶς δὲ
ὀρίζεται. Λόγος τοῦ πράττειν παράδοξα
καὶ θαυμάσια. Καλοῦνται δὲ παράδοξα ὡς ἔ-
χοντα κεκρυμμένην αἰτίαν, φυσικὴν ὅμως. Διαφέ-
ρουσι δὲ τῶν θαυμάτων, ὧν ἡ αἰτία ὑπερφυσική,
καὶ οὐκ ἄλλην τινα ἔχοντες εἰδέναι, εἰ μὴ τὸν Θεόν,

ὅς τις μόνος τὰ πάντα ποιεῖν δύναται ὑπὲρ τὴν τάξιν τῆς φύσεως.

Ἡ μαγεία διττὴ ἐστὶ· Φυσικὴ—καὶ δεισιδαιμονικὴ. Καὶ ἡ μὲν φυσικὴ ἐστὶ, Λόγος τοῦ πράττειν θαυμάσια, διὰ φυσικῶν αἰτίων ἀγνώστων τοῖς ἀμαθέσιν· ἥτις ἐστὶ φυσικὴ καὶ ὁ νόμος αὐτὴν οὐ κωλύει. Ἡ δὲ δεισιδαιμονικὴ, ἥτις καλεῖται καὶ μέλαινα, ἐστὶ Λόγος τοῦ πράττειν θαυμάσια τῇ βοηθείᾳ τοῦ δαίμονος.

Λέγεται α.) Λόγος τοῦ πράττειν. Ὅπως διαφέρει τῆς μαντείας, ἥτις ἐστὶ λόγος τοῦ γινώσκειν.

Λέγεται β.) Θαυμάσια. Οὐχὶ δὲ θαύματα. Καὶ γὰρ τὰ ἀληθῆ θαύματα, ἐκ τῶν εἰρημένων, ἔργα εἰσὶ μόνος τῆς θεῆς παντοδυναμίας, οὐσὲς ὑπὲρ τὸν νόμον τῆς φύσεως.

Λέγεται γ.) Τῇ βοηθείᾳ τοῦ δαίμονος. Ὅπως διαφέρει ἡ δεισιδαίμων μαγεία τῆς φυσικῆς.

Δυνάμεθα ἐπιγινῶναι τὴν μαγείαν εἶναι δεισιδαίμονα καὶ διαβολικὴν ἐκ τῶν ἐφεξῆς.—α.) Εἰ τὰ μαγικὰ ἔργα τὴν τῆς φύσεως δύναμιν ὑπερβαίνουν.—β.) Εἰ χροῶνται πράγμασιν ἢ ῥήμασι μὴ δυναμένοις ἐπιτελέσαι τι καθ' ἑαυτό.—γ.) Εἰ τελευταῖον, πρὸς ἐπιτέλεσίν τινος ἔργου ἐπιζητοῦνται περιστάσεις μάταιαι καὶ περιτταί· φέρ' εἰπεῖν, τίς ὠρισμένη ἡμέρα—ῶρα—ἄριθμός κ.τ.λ.

Αὕτη ἡ μαγεία, εἰ μὲν ἐστὶν ἐπιβλαβὴς κακουργία ἐπονομάζεται· καὶ ἐστὶ διττὴ. Ἡ μὲν ἐστὶ φαρμακώδης· δι' ἧς νόσοι, πόνοι καὶ θά-

νατοι ἐπάγονται καὶ τρικυμῖαι ἐν τῇ θαλάσῃ ἐ-
γείρονται. Ἡ δὲ ἐστὶν ἐρωτική, δι' ἧς κινεῖνται
οἱ ἄνθρωποι ἢ εἰς μῖτος, ἢ εἰς αἰσχρὸν ἔρωτα.
Τοῦτο δὲ ποιεῖ ὁ δαίμων ταραττων τοὺς χυμοὺς
καὶ ἐξάπτων τὴν αἰσθητικὴν ὄρεξιν ὥστε ἐντεῦθεν
δεινὸν πειρασμὸν ἐγείρεσθαι, οὐκ εἰσάγοντα τῇ
θελήσει ἀνάγκην πρὸς συγκατάθεσιν.

Οὐκ ἀρνούμεθα δὲ τὸν Θεὸν συγχωρεῖν τοιαῦτα
τοῖς δαίμοσι. Φησὶ γάρ, τοὺς μάγους ἐνώπιον
Φαραὼ πολλὰ σημεῖα πεποιηκέναι (Ἐξοδ. ζ'. 11.
12. 20. 22).— Διὰ τῆς ἐγγαστριμύθου ἀνασῆσαι
τὸν Σαμουήλ (α'. Βασιλ. κη', 3. 7. 8. 11-14).—
Τὸν Σίμωνα μάγον, διὰ τῶν μαγικῶν τεχνῶν, ἐ-
ξαπατῆσαι τοὺς Σαμαρείτας (Πράξ. η', 9-11).—
Παιδίσκην τινὰ ἔχουσιν πνεῦμα Πύθωνος (Πράξ.
ις'. 16). δηλ. τὰ ἀπόρρητα ἀποκαλύπτοντος.—
Καὶ τὸν Χριστὸν προειρηκέναι ἐγερθῆναι ψευδο-
χρίστους, καὶ ψευδοπροφήτας, σημεῖα μεγάλα καὶ
τέρατα δώσοντας. (Ματθ. κδ', 24).—Τελευταῖον
δὲ ἐν παντὶ αἰῶνι τῆς Ἐκκλησίας τοὺς Πατέρας
καὶ τὰς Συνόδους ὁρῶμεν μνεῖαν πεποιηκέναι πε-
ρὶ τοιούτων κακούργων ἀνδρῶν.—Συγχωρεῖ δὲ ὁ
Θεὸς ταύτην τὴν ἐξουσίαν τοῖς δαίμοσι, κατὰ τὸν
Ἰερὸν Αὐγουστίνον (Βιβλ. Β'. Περὶ Χριστιαν. Διδα-
σκαλ. Κεφ. κγ',) πρὸς τιμωρίαν τῆς ἀθεμίτου καὶ
ἀνοσίου ὀρέξεως τῶν τὰ τοιαῦτα πραττόντων ἄτοπα.

Πρόδηλον δὲ τὴν μαγείαν εἶναι θανάσιμον ἁ-
μαρτίαν. Φησὶ γάρ ὁ Θεός. « Οὐ μαθήσῃ ποιεῖν
κατὰ τὰ βδελύγματα τῶν ἐθνῶν ἐκείνων. Οὐχ
εὗρεθήσεται ἐν σοὶ περιπατήρων τὸν υἱὸν αὐ-

» τοῦ καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐν πυρὶ, μαντεύ-
 » μενος μαντείαν, κληδονίζομενος, καὶ σιωνιζό-
 » μενος. Φαρμακὸς ἐπαείδων ἐπαιοδὴν, ἐγγα-
 » στήμιθος, καὶ τερατοσκόπος, ἐπερωτῶν τοὺς
 » νεκρούς. Ἔστι γὰρ βδέλυγμα Κυρίῳ τῷ Θεῷ
 » σου πᾶς ποιῶν ταῦτα· ἕνεκα γὰρ τῶν βδελυγ-
 » μάτων τούτων Κύριος ἐξολοθρεύσει αὐτοὺς ἀ-
 » πὸ προσώπου σου (Δευτερ. ιη', 9—12)».

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Γ'.

Περὶ τοῦ ὅρου τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Θεοῦ.

Α'. Ἔστι δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ πειρασμός, θαρρῶς
 τι τολμηρόν τοῦ ἐπιτυχεῖν παρὰ Θεοῦ τι-
 νος μὴ εἰθισμένου ἀποτελέσματος, μὴ
 φυλαττομένης τῆς τάξεως τῆς θείας
 προνοίας. οἷον, εἴτις οὐ μετέχει τροφῆς θαρρῶν
 ὅτι συντηρηθεῖ παρὰ Θεοῦ.—ἢ κατὰ κρημνοῦ ἐ-
 αὐτὸν ἐχδίδωσι θαρρῶν ὅτι ἀβλαβῆς διαμενεῖ, κα-
 τὰ τὸ, « Τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ
 σοῦ (Ψαλμ. γ'. 11) ».

Β'. Ὁ πειρασμός τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτὸν ἁμαρ-
 τία ἐστὶ θανάσιμος. Καὶ γὰρ ἀνευλάβεια μεγίστη
 δοκεῖ μεταβάλλειν τὸν Θεὸν τοὺς νόμους τῆς θεί-
 ας αὐτοῦ προνοίας, κατὰ τὸ δοκοῦν τοῦ ἀχρείου
 ποιήματος.— Ἐφην, καθ' ἑαυτὸν· τῷ γὰρ μὴ
 προσέχοντι ἢ ἀγνοοῦντι, ὅτι πειρασμός ἐστὶ τοῦ
 Θεοῦ, τὸ τοιοῦτον ἔργον συγγνωστὴ ἁμαρτία ἐστὶ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Δ'.

Περὶ τοῦ ὅρου τῆς Ἱεροσολίας.

α. Ορίζεται ἡ Ἱεροσολία, Βεβήλωσις τῶν ἱερῶν πραγμάτων.—Τριπλῇ δὲ τυγχάνει.—α.) Τοῦ προσώπου, οἷον κληρικοῦ.—β.) Τοῦ τόπου, οἷον τοῦ ναοῦ. — γ.) Τῶν τῷ Θεῷ ἀφιερωμένων πραγμάτων οἷον τῶν Μυστηρίων — τῶν Ἱερῶν σκευῶν—τῶν Ἱερῶν Λειψάνων—τῶν Ἀγίων Εἰκόνων καὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

β'. Τετραχῶς βεβηλοῦται τὸ ἱερὸν πρόσωπον.—α.) Εἴγε τυφθεῖη παρά τινος, ἢ ἄλλην δὴ τινα λήψοιτο ἀτιμίαν. — β.) Εἰ καλέσει τις αὐτὸ εἰς τὸ πολιτικὸν Κριτήριον. — γ.) Εἰ, ἄνευ νομίμου ἐξουσίας, καὶ κατὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν προνομίων, πρὸς ὑπουργίαν τῶν πολιτικῶν φορτίων ταχθεῖη. — δ.) Εἰ αὐτὸ τὸ Ἱερωμένον πρόσωπον ἀμαρτάνει κατὰ τῆς σωφροσύνης, ἣν ὀφείλει φυλάττειν.

γ'. Τριχῶς βεβηλοῦται ὁ Ἱερὸς τόπος.—α.) Εἰ διάφερεταί τις ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς τόπους, οἷον, εἰ χρήσαιο τις ἄρπαγῇ τῶν τῆς Ἐκκλησίας.—β'. Εἰ ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ ἀνάσια ἔργα γίνωνται, οἷον φόνος, καὶ τὰ τοιαῦτα. — γ.) Εἰ ἐν τῷ ἱερῷ τόπῳ γίνωνται ἔργα, ἅπερ, εἰ καὶ οὐ μολύνουσι τοῦτον, ἀντιλέγουσιν ὅμως τῇ αὐτοῦ ἀγιότητι, οἷον, ἡ ἐμπορία, κ.τ.λ.

δ'. Περὶ δὲ τῆς βεβηλώσεως τῶν ἐν τῷ Θεῷ ἀφιερωμένων πραγμάτων, φαμέν ὅτι μειζρόνως ἀμαρτάνουσι.—α.) Οἱ τὰ Μυστήρια βεβηλοῦντες.

ἐπομένως οἱ τὰ ἱερὰ σκεύη πρὸς χρῆσιν ὄντα τῶν Μυστηρίων.—β'.) Εἶτα οἱ βεβηλοῦντες τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων καὶ τὰς Ἱερὰς Εἰκόνας.—γ'.) Καὶ τελευταῖον οἱ βεβηλοῦντες τὰ πρὸς ζωοτροφίαν τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ὑπηρετῶν.—Ὅστις δὲ ἁμαρτάνει ἐν τοῖς τοιοῦτοις πίπτει εἰς τὸ τῆς ἱεροσυλίας ἁμάρτημα.

έ. Ἡ ἱεροσυλία καθ' ἑαυτὴν θανάσιμος ἁμαρτία ἐστίν. Ὅλως γὰρ εἰπεῖν, ὕβρις μεγίστη γίνεται κατὰ τῆς εὐσεβείας, τῶν ἱερῶν πραγμάτων βεβηλωθέντων. Τὸ ἐλαφρόν μὲν τοι γε τῆς ὕλης προφασίζει τοὺς ἁμαρτάνοντας.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Ε'.

Περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ ὅρου τῆς Σιμωνίας.

α. **Ο**ρίζεται ἡ Σιμωνία, Ἐκούσιος θέλησις τοῦ ἀγοράζειν ἢ πωλεῖν τι πνευματικόν· ἢ τὸ ἔχον συνάφειαν τῷ πνευματικῷ.

Λέγεται α.) Ἐκούσιος. Δηλ: ἐλευθέρᾳ καὶ κατ' ἐκλογὴν.

Λέγεται β.) Θέλησις. Πᾶσα γὰρ ἁμαρτία δεῖ εἶναι θεληματική. Ἀλλὰ μὴν ἡ σιμωνία μεγάλη ἁμαρτία ἐστίν· Ἄρα ἡ σιμωνία δεῖ εἶναι θεληματική.

Λέγεται γ.) Τοῦ ἀγοράζειν ἢ πωλεῖν. Οἷς ῥήμασι δηλοῦται μὴ γίνεσθαι δωρεάν τὴν σιμωνίαν, ἀλλὰ μεταλλάττεσθαι τὰ πνευματικὰ τοῖς χρονικοῖς.

Λέγεται δ.) Τὶ πνευματικόν. Ὡς ὄνοματ

ἐννοεῖται πρᾶγμα, ἢ πράξις τῷ Θεῷ ἀφιερω-
μένη καὶ τῇ Πίστει ἀνήκουσα· οἷον τὰ Μυστή-
ρια—τὰ λείψανα τῶν Ἀγίων, καὶ ὅμοια.

Λέγεται ἐ.) Ἡ τὸ ἔχον συνάφειαν τῷ
πνευματικῷ. Καὶ γὰρ χρονικά τινα οὕτω συν-
δεδεμένα εἰσὶ τοῖς πνευματικοῖς, ὥστε μὴ δύνα-
σθαι ἀγοράζεσθαι, ἢ πωλεῖσθαι ἄνευ τούτων.

β'. Διττῶς δύνανται τὰ χρονικά συνάπτεσθαι
τοῖς πνευματικοῖς· δηλ. προηγουμένως, καὶ
ἐπομένως. Προηγουμένως μὲν ἐκεῖνο τὸ χρονι-
κὸν νομίζεται συναπτόμενον τῷ πνευματικῷ, ὃ
ἔπεται τὸ πνευματικόν· οἷον ἡ τράπεζα τοῦ Ἱε-
ροῦ, ἥτις μετὰ ταῦτα ἀγιάζεται διὰ τοῦ Ἀρχιε-
ρέως. Ὅθεν τὸ τοιοῦτον χρονικόν, ὃν πρότερον
τοῦ πνευματικοῦ, καὶ οὐδαμῶς ἐξ αὐτοῦ ἐξήρη-
μένον, ἀναμφιβόλως δύναται ἀγοράζεσθαι καὶ
πωλεῖσθαι, ἄνευ σιμωνίας. Ἐπομένως δὲ ἐκεῖνα
τὰ χρονικά εἰσι συναπτόμενα τοῖς πνευματικοῖς,
ἅτινα ἐξ αὐτῶν ἐξήρτηνται, ὡς ἐξ αἰτίας ἡθικῆς·
οἷον τὰ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἢ Ἱεραῖς Μοναῖς ἀ-
φιερωθέντα, ἐὰν πωληθῶσι, σιμωνία ἐστί.

γ'. Ἡ σιμωνία ἁμαρτία θανάσιμος ἐστί καὶ ἐν
ὕλῃ ἐλαφρᾷ οὔσα· γέγραπται γάρ. « Τὸ ἀργύρι-
» ὃν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δω-
» ρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι
» (Πράξ. ἡ, 20) ». Ὅπερ περὶ συγγνωστοῦ ἁ-
μαρτήματος οὐκ ἐλέγετο.

δ'. Ἡ σιμωνία διαιρεῖται—α.) Εἰς σιμωνίαν
τοῦ φυσικοῦ καὶ Θείου Νόμου. — β.) Εἰς
σιμωνίαν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ. — Σιμων-

νία τοῦ φυσικοῦ καὶ θείου νόμου ἐστὶ, δι' ἧς πω-
λεῖται ἐν τι ἀληθῶς πνευματικὸν καὶ Ἱε-
ρόν, τοῦ χρονικοῦ ἕνεκα· οἷον ἡ πρᾶσις τῶν
Μυστηρίων. Συμωνία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Νόμου
ἐστὶ, Συνθήκη, ἡ, πρᾶσις, ἡ ἐναλλαγή πα-
ρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπηγορευμένη, διὰ τὸ
σέβας τοῦ ἱεροῦ πράγματος· οἷον οἱ πωλοῦν-
τες πράγματα μὴ ὄντα καθ' ἑαυτὰ ἱερά· φερ' εἰ-
πεῖν, ὁ τόπος ἐν ᾧ θάπτονται οἱ νεκροί· ἢ οἱ ποι-
οῦντες ἀλλήλοις συνθήκας περὶ πνευματικῶν πραγ-
μάτων· καθάπερ οἱ διδόντες καὶ λαμβάνοντες τὰς
πνευματικὰς ἀξίας διὰ χρημάτων.

ἐ. Πᾶσα τοίνυν σιμωνιακὴ συνθήκη, οὐδεμίαν
ισχὺν δύναται ἔχειν, ὡς ἀντικειμένη τῷ τε θεῷ
καὶ Ἐκκλησιαστικῷ Νόμῳ· καὶ ἐπομένως τὰ δο-
θέντα ἀργύρια, ἕνεκα τῆς τοιαύτης συνθήκης, δεῖ
ἐπιστρέφειν ἀναγκαίως. Οἱ δὲ χρώμενοι τοῖς
Μυστηρίοις ἐπὶ χρήμασιν, οἱ τε διδόντες καὶ οἱ
λαμβάνοντες πίπτουσιν εἰς τὰς Ἐκκλησιαστικὰς
ἀράς· οἷον, ἀργείας—καθαίρέσεως—ἀφορισμοῦ
—κατ' ἀνάλογίαν τῶν σιμωνιακῶν ἐγκλημάτων,
κατὰ τὸν ΚΘ'. Κανόνα τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων
— τὸν Β'. τῆς Δ'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου — τὸν
ΚΒ'. τῆς ἐν Τρούλλῳ, εἰπουν τῆς ΣΤ'. Οἰκουμενικῆς
Συνόδου — τὸν γ! τοῦ Μ. Βασιλείου, καὶ κατὰ τὴν
κοινὴν φῆφον τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ταῦτα μὲν
ἀρκούντως περὶ τῆς θείας λατρείας καὶ τῶν ἀν-
τικειμένων αὐτῇ ἀμαρτημάτων. Ἀρξώμεθα δ' ἐ-
φεξῆς καὶ τῆς τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων ἀναπτύξεως.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΒ΄

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

Γ Ε Ν Ι Κ Ω Σ.

ΚΕΦ. Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ
ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ.

α. **Τ**ὸ ὄνομα Μυστήριον διχῶς λαμβάνε-
ται παρὰ τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς Συγγραφεῦσι.—
α.) Ἀντί τινος ἀπορρήτου, ἡ ἱεροῦ ὄντος,
ἢ μὴ τοιοῦτου. Οὕτω. « Μυστήριον Βασιλέως
» (τοῦτέστιν ἀπορρήτον Βασιλέως) καλὸν κρύψαι
» (Τωβ. ιβ'. 7)». Καὶ ἀλλαχοῦ· Ὅχι ἐγνω-
» σαν μυστήρια Θεοῦ (Σοφ. Σολ. β', 22) »
ἡγουν τὰς ἀπορρήτους βουλὰς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ
Ἀπόστολος. « Γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ
» θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ
» (Ἐφεσ. α', 9) ». Καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν
λέγομεν—Τὸ Μυστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος—
Τὸ Μυστήριον τῆς Ἑνσάρχου Οἰκονομίας—Καὶ
πάντα τὰ ἀπορρήτα Δόγματα τῆς Πίστεως ἡμῶν.
—β.) Ἀντί σημείου ἱεροῦ τινος πράγματος.
Οὕτως ὁ Ἀπόστολος περὶ τοῦ Γάμου φησί.
« Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω
» εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (Ἐφεσ. ε',
» 32) »· δηλ. ἡ ἑνωσις τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυ-
ναϊκὸς, σημεῖόν ἐστι τῆς ἱερᾶς ἐνώσεως τοῦ Χρι-

στοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος διερμηνεύει, ὅτι τὰ σημεῖα ἀναφερόμενα πρὸς τὰ Θεῖα, Μυστήρια καλοῦνται (Ἐπιστ. ε, πρὸς Μαρκελλίν.) — Καὶ ἀλλαχοῦ φησί. « Τὸ μυστήριον λέγεται πράγματος ἱεροῦ σημείον (Βιβλ. Γ'. Περ. Πολ. Θεοῦ Κεφ. ε.) ».

β'. Ὅρίζεται δὲ τὸ Μυστήριον γενικῶς θεωρούμενον, Σημεῖον ἱερὸν, ὁρατὸν καὶ ἐμμένον, θεόθεν διαταχθὲν πρὸς ἁγιασμόν ἡμῶν.

Λέγεται α.) Σημεῖον. Εἰσάγει γὰρ ἡμᾶς εἰς ἐπίγνωσιν τινος πράγματος· δηλ. τῆς χάριτος καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ. Οὕτω τὸ λούεσθαι ἐν τῷ Ἱερῷ Βαπτίσματι σημείον ἐστὶ τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς. Ἄρα πᾶν μυστήριον ἐστὶν ἐν εἶδει σημείου. Φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς Χρυσόστομος· « Οὐχ » ἅπερ ὁρῶμεν βλέπομεν, ἀλλ' ἕτερα ὁρῶμεν καὶ » ἕτερα πιστεύομεν (Ὁμιλ. Ζ'. ἐν τῇ α. Κορ.) ».

Λέγεται β.) Ἱερὸν. Ὅπως δηλώσῃ τὴν χρῆσιν τοῦ σημείου εἶναι ἔργον ἀνήκον τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ. Ὅθεν τὸ Μ. α. ν. α., εἰ καὶ σημεῖον ἱεροῦ πράγματός ἐστιν, οὐκ ἦν μὲν τοι μυστήριον· καθότι ἡ χρῆσις αὐτοῦ οὐκ ἦν ἔργον ἀνήκον τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ, ἀλλ' ἀπλῶς κοσμικόν.

Λέγεται γ.) Ὅρατόν. Καθότι τοιαύτη ἐστὶν ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου· ὥστε διὰ τῶν αἰσθητῶν ἀνάγεσθαι εἰς τὰ πνευματικά. Καὶ οὔτε δύνανται οἱ ἄνθρωποι ἐνοῦσθαί τινι θρησκείᾳ, εἰ μὴ διὰ τινος αἰσθητοῦ σημείου, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστῖνον (Βιβλ. ΙΘ'. Κατὰ Φαύστ. Κεφ. ια'). Ὡδε τὸ ὁρατόν, ἀντὶ τοῦ αἰσθητοῦ λαμβάνεται. Καὶ γὰρ πᾶ-

σα πράξεις τῆς αἰσθήσεως ἐς τις γνῶσις. Ὅθεν φαμέν, ὅραν ὁ διὰ τῆς αἰσθήσεως ἐπιλαμβάνομεν.

Λέγεται δ.) Ἐμμένον. Καὶ γὰρ τὰ Μυστήρια θεμέλια ὄντα τῆς Πίστεως, δεῖ ἐμμένειν ὅσον διαμένει αὐτὴ ἡ Πίστις. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν εἶδει περιστερᾶς ἐν τῷ Βαπτίσματι τοῦ Χριστοῦ—καὶ ἡ ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, οὐκ ἦν μυστήρια. καθότι οὐκ ἦν σημεῖα ἐμμένοντα. Οὔτε τὸ βάπτισμα Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἦν μυστήριον· καθότι οὐκ ἦν ἐμμένον· οὐ γὰρ ἐδιδέτετι πρὸς ἁγιασμόν, ἀλλ' ἐξωτερικὴ τις ὁμολογία τῆς μετανοίας ὑπῆρχε.

Λέγεται ε.) Θεόθεν διαταχθέν. Τὸ μυστήριον γὰρ ἐστὶ σημεῖον θετικόν, εἴτουν κατ' ἀρέσκειαν. Οὕτω τὸ ὕδωρ ἐν τῷ βαπτίσματι φυσικῶς οὐ σημαίνει τὴν τῆς ψυχῆς κάθαρσιν, καθάπερ ὁ καπνὸς φυσικῶς σημαίνει τὸ πῦρ. Ἐτι δὲ μόνος ὁ Θεὸς δύναται διατάττειν τὰ σημεῖα τῆς ἀσφαλοῦς διανομῆς τῆς Χάριτος, ὣν αὐτὸς μόνος ἀρχηγὸς αὐτῆς. Ἐντεῦθεν τὸ κείρεσθαι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς — ὁ ἁγιασμός τοῦ ὕδατος — καὶ αἱ λοιπαὶ ἱεραὶ Τελεταὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας διαταχθεῖσαι, οὐκ εἰσιν ἀληθῆ μυστήρια.

Λέγεται ς.) Πρὸς ἁγιασμόν ἡμῶν. Τὸ μυστήριον γὰρ σημεῖον ἐστὶν ἁγιάζον, εἴτουν εἰσάγον ἐν τῇ ψυχῇ ἁγιότητά τινα, ἐσωτερικὴν, ἢ ἐξωτερικὴν καὶ νομικὴν.

γ. Ἡ ἐξωτερικὴ εἴτουν νομικὴ ἁγιότης ἐστίν, ἐξωτερικὴ τις καθαρότης, δι' ἧς γίνεταί

τις ἱκανὸς ἐπιτελεῖν καθήκοντά τινα τῆς θρησκείας· οἷον, ὅς τις ἐμολύνθη τῇ λέπρᾳ, διὰ τοῦ νομικοῦ ἔθους ἡγιαζέτο· ἀλλὰ τῇ ἐξωτερικῇ ἀγιότητι, ἥτις παρὰ τοῦ Ἀποστόλου λέγεται, « δι- » καιώματα σαρκός (Εβρ. θ', 10) ».

δ'. Τέσσαρες τῶν ἀνθρώπων καταστάσεις ἐπαριθμοῦνται. — α'). Ἡ τῆς ἀθωότητος κατάσταση, ἥτις διέμεινε μόνον μέχρι τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων. — β'). Ἡ τοῦ φυσικοῦ Νόμου κατάσταση, ἥτις ἤρξατο ἐκ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων καὶ διέμεινε μέχρι Μωϋσέως, ὅστις τὸν γραπτὸν, εἰπὺν Παλαιὸν Νόμον ἐκήρυξε. — γ'). Ἡ κατάσταση τοῦ γραπτοῦ Νόμου, ὅς τις ἀπὸ Μωϋσέως ἕως τοῦ Χριστοῦ ἐκτείνεται. — δ'). Ἡ κατάσταση τοῦ Νέου Νόμου, ἐν ᾧ ἐσμέν, καὶ διαμενεῖται, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Τούτων τεθέντων, ραμέν.

Α'. Ὅτι τὰ Μυστήρια οὐκ ἦσαν ἐν τῇ τῆς ἀθωότητος καταστάσει. Δοκεῖ γὰρ εἶναι ποινὴν τῆς ἁμαρτίας τὸν ἄνθρωπον ὑποτάσσεσθαι τοῖς κατωτέροις πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ κτήσιν τῆς ἀγιότητος. Καὶ γὰρ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς — ὁ ὕπνος τοῦ Ἀδὰμ — καὶ ὁ γάμος αὐτοῦ μετὰ τῆς Εὕας, οὐκ ἦσαν μυστήρια, ἀλλὰ σημεῖα ἱερῶν πραγμάτων.

Β'. Ἐν τῇ τοῦ φυσικοῦ Νόμου καταστάσει, ὑπῆρξέ τι μυστήριον τοῦλάχιστον πρὸς θεραπείαν τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας. Φησὶ γὰρ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Διάλογος. « Ὅπερ παρ' ἡμῖν ἰ- » σχύει τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, τοῦτο ἐγένε-

» το πᾶρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἡ ὑπὲρ τῶν βρεφῶν
 » μόνῃ ἡ Πίστις, ἡ ὑπὲρ τῶν τῇ ἡλικίᾳ προβε-
 » βηκότων αἱ θυσίαι (Βιβλ. Δ'. τῶν Ἑθικ. γ').»
 Αὕτη δὲ ἡ πίστις πρῶτον μὲν ἦν ἐξωτερικὴ, κα-
 θότι δι' αὐτῆς οἱ ἄνθρωποι τὴν ἀληθῆ θρησκείαν
 ὡμολόγουν. Δεύτερον δὲ οὐκ ἐποίει κεκαθαρμέ-
 νους τοὺς προβεβηκότας ἀπὸ τοῦ ρύπου τῆς προ-
 πατορικῆς τε καὶ προαιρετικῆς ἀμαρτίας, τῆς
 ἀγάπης μὴ συνεργούσης· καθότι προνόμιόν ἐστι
 τῶν Μυστηρίων τοῦ Νέου Νόμου, τῇ ἰδίᾳ δυ-
 νάμει, καὶ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ εἰργασμέ-
 νου, ὡς φασι, τὴν ἐσωτερικὴν ἀγιότητα εἰσά-
 γειν.

Γ'. Ἀσφαλές ἐστίν· ὅτι ὑπῆρχον μυστήρια ἐν
 τῷ Παλαιῷ Νόμῳ, καὶ ἐν τῷ Νέῳ Νόμῳ ὑπάρ-
 χουσι. Φησὶ γάρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος. « Τὰ
 » πρῶτα μυστήρια, ἃ ἐτηροῦντο ὑπὸ τοῦ Νόμου,
 » προσμήνουν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐλευσιν, ἅπερ ἐ-
 » ξέλειπον πληρωθέντα διὰ τῆς παρουσίας αὐ-
 » τοῦ . . . Ἀλλὰ δὲ διετάχθησαν παρ' αὐτοῦ τοῦ
 » Χριστοῦ τῇ δυνάμει μείζονα, κρείττονα τῇ ὡ-
 » φελείᾳ, τῇ πράξει εὐμαρέστερα, ἐλάττονα τῷ
 » ἀριθμῷ (Βιβλ. 10'. Κατὰ Φαύς. Κεφ. ιγ').»

ἐ. Τὰ μυστήρια τοῦ Παλαιοῦ Νόμου τριχῶς
 διαφέρουσι τῶν μυστηρίων τοῦ Νέου Νόμου.—
 α.) Ἐκ τοῦ Ἀρχηγοῦ, εἴτουν αἰτίου. Μόνος γάρ
 ὁ Χριστὸς ἐστὶν Ἀρχηγός τῶν Μυστηρίων τοῦ Νέου
 Νόμου, οὐχὶ δὲ τῶν τοῦ Παλαιοῦ. — β.) Ἐκ τοῦ
 διαφοροῦ τρόπου τοῦ ἐνεργεῖν. Τὰ μυστήρια γὰρ
 τοῦ Παλαιοῦ Νόμου οὐκ εἰσέγαγον τὴν ἀγιάζου-

σαν Χάριν, εἰ μὴ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ ἐνεργοῦντος. Τὰ δὲ Μυστήρια τοῦ Νέου Νόμου εἰσάγουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ εἰργασμένου. — γ'.) Ἐκ τῶν μερῶν ἐξ ὧν συνίστανται τὰ μυστήρια ἑκατέρου τῶν Νόμων. Τὰ μυστήρια γὰρ τοῦ Νέου Νόμου συνίστανται ἐξ ἔργων καὶ ῥημάτων. Ἐξ ἔργων μὲν, ὡς ἐξ ἔλξης ἐκ ῥημάτων δὲ, ὡς ἐκ μορφῆς. Τὰ δὲ τοῦ Παλαιοῦ οὐκ ἀναγκαίως συνίσταντο ἐκ ῥημάτων, ἀλλ' ἐκ πραγμάτων μόνον ὡς δῆλον ἐκ τῆς περιτομῆς καὶ τοῦ ἁγνοῦ τοῦ Πάσχα. Οὐκ ἀρνούμεθα δὲ, ὅτι ἐν τισὶ τῶν μυστηρίων ἐχρῶντο καὶ ῥήμασι.

Σημ. Αἱ φωναί, ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ εἰργασμένου, σημαίνουσιν αὐτὸ τὸ Μυστήριον καθ' ἑαυτὸ ἔχειν ἐνέργειαν τοῦ εἰσάγειν τὴν Χάριν. Τοῦναντίον δὲ αἱ φωναί, ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ ἐνεργοῦντος, σημαίνουν τὸ Μυστήριον ἐξ ἑαυτοῦ οὐδεμίαν ἔχειν ἐνέργειαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἔθους καὶ διαθέσεως τοῦ λαμβάνοντος αὐτὸ τὸ Μυστήριον.

ς'. Τὰ μυστήρια τοῦ Παλαιοῦ Νόμου εἰσήγαγον ἁγιότητα, εἴτουν νομικὴν καθαρότητα, καὶ προεικονίζον μόνον τὴν ἁγιάζουσαν Χάριν. Ἐντεῦθεν συνάγομεν ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ὅτι τὰ μὲν μυστήρια τοῦ Παλαιοῦ Νόμου εἰσήγαγον τὴν ἁγιάζουσαν Χάριν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ ἐνεργοῦντος μόνον. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Πῶς » ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ » στοιχεῖα, (Γαλ. δ', 9). Καὶ ἀλλαχοῦ. « Ἀθέ- » τησίς μὲν γὰρ γίνεται προαγωγῆς ἐντολῆς,

» διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές (Ἑβρ. ζ',
 » 18)». Τὰ δὲ μυστήρια τοῦ Νέου Νόμου εἰσά-
 γουσι τὴν χάριν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ εἰργασμένου.
 Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. « Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ
 » ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν
 » εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. γ', 5). »
 Ὡς διὰ τοῦ Βαπτίσματος δίδεται τὸ ἅγιον Πνεῦ-
 μα, καὶ νέα γέννησις. Καὶ ἀλλαχού. « Τότε ἐ-
 » πετίθουν (οἱ Ἀπόστολοι) τὰς χεῖρας ἐπ' αὐ-
 » τοὺς, καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἅγιον (Πράξ. ἡ,
 » 17)». Καὶ αὖθις. « Ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρ-
 » τον, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα (Ἰωάν. ζ', 58) ».

Σημ. Ἡ περιτομή οὐ διετάχθη κυρίως πρὸς
 τὸ ἐξαλείφειν τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ
 πρὸς τὸ διακρίνεσθαι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ
 γένος τοῦ Ἀβραάμ ἐκ τῶν ἐθνῶν. Καὶ γὰρ ὁ Ἀ-
 βραάμ — α.) Ἐν ᾧ διετάχθη ἡ περιτομή, ἦν δι-
 καίος, κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Ῥωμ. δ'), καὶ ἐπο-
 μένως ἐλεύθερος τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας. —
 β.) Ὅσον χρόνον ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ
 διέτριβε κεχωρισμένος τῶν ἐθνῶν, οὐ περιετέμνε-
 το. — Ἀρα ἡ περιτομή ἐδόθη εἰς σημεῖον, οὐχὶ
 δὲ εἰς σωτηρίαν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος.
 « Πρὸς τὴν δικαιοσύνην αὐτὴ ἡ περιτομή οὐδὲν
 » συνέφερεν (Ὁμιλ. Ζ' εἰς τὴν Γένεσ.). — Οὐκ
 ἀρνούμεθα δὲ τὴν περιτομὴν ἐξαλείψαι τὴν προ-
 πατορικὴν ἁμαρτίαν, ἀλλ' οὐχὶ τῇ δυνάμει αὐτῆς
 τῆς περιτομῆς, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς Πίστεως ἐν
 τῷ ἐλευσομένῳ Χριστῷ.

ζ'. Ὁρίζεται κατὰ μέρος τὸ μυστήριον τοῦ

Παλαιῦ Νόμου, Σημεῖον ὁρατὸν, ἱερὸν, παρὰ Θεοῦ σταθερῶς διαταχθὲν πρὸς τὸ εἰσάγειν καθ' ἑαυτὸ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ νομικὴν ἀγιότητα, σημαίνειν δὲ τὴν ἐσωτερικὴν. — Τὸ δὲ μυστήριον τοῦ Νέου Νόμου ὀρίζεται, Σημεῖον ὁρατὸν, ἱερὸν, παρὰ τοῦ Χριστοῦ σταθερῶς διαταχθὲν πρὸς τὸ εἰσάγειν καθ' ἑαυτὸ καὶ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ εἰργασμένου τὴν ἐσωτερικὴν ἀγιότητα.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΑΙΗΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗΣ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗ-
ΡΙΩΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΝΟΜΟΥ.

Α. Ἡ γαῖα ἐστὶν ἡ ὕλη τῶν μυστηρίων τοῦ Νέου Νόμου. — α.) Πόρρω, περὶ ἣν ἐνασχολεῖται ἡ ἐνέργεια τοῦ ὑπηρέτου· οἷον, τὸ ὕδωρ ἐν τῷ βαπτίσματι—αἱ ἁμαρτίαι ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Μετανοίας. — β.) Προσεχὴς, οἷα ἐστὶν ἡ χρῆσις τῆς πόρρω ὕλης· οἷον, τὸ λούεσθαι ἐν τῷ βαπτίσματι.

β. Ἡ μορφή τῶν Μυστηρίων, ἥτις κεῖται ἐν τοῖς ῥήμασι, συναπτομένη μετὰ τῆς ὕλης, εἰσάγει τὴν χάριν, ἀγιάζουσιν τοὺς μετέχοντας· καθότι ἐκ τῶν εἰρημένων (Κεφ. Α'. § ε.) τὰ μυστήρια τοῦ Νέου Νόμου, τὴν ἐσωτερικὴν εἴτουν ἀγιάζουσιν χάριν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ εἰργασμένου εἰσάγουσι.

γ. Ὁ Χριστὸς διετάξατο κατὰ μέρος τὴν ὕ-

λὴν πάντων τῶν μυστηρίων. Περὶ μὲν τῆς ὕλης τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας οὐδεμία ἀπορία ἐστὶ· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ῥητῶς σημειοῦται ἐν τῇ Γραφῇ. Ὅθεν περὶ μὲν τοῦ Μύρου φησὶν ὁ Ἀπόστολος. « Ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡ-
 » μᾶς, καὶ δοὺς τὸν ἀρράβωνα τοῦ Πνεύματος
 » ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν (β'. Κορ. α', 22) ». Καὶ ἀλλαχοῦ. « Τότε ἐπιτίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐ-
 » τοὺς, καὶ ἐλάβανον Πνεῦμα ἅγιον (Πράξ, ἡ, 17) ». Περὶ δὲ τῆς χειροτονίας τῆς Ἱερωσύνης φησὶν ὁ Ἀπόστολος. « Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρί-
 » σματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐ-
 » πίθεσews τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου (ἀ.
 » Τιμ. δ', 14) ». Καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν ὁ Χριστός. « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς
 » ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε,
 » κεκράτηνται (Ἰωάν. κ. 22. 23) ». Περὶ δὲ τῆς Μετανοίας φησὶν ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος. « Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα
 » (Κεφ. ε', 16) ». Περὶ δὲ τοῦ Εὐχελαίου φησὶν ὁ Εὐαγγελιστής. « Καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς
 » ἀρρώστους, καὶ ἐθεράπευσαν (Μάρκ. ζ', 13) ». Καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος. « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑ-
 » μῖν; . . ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ (Κεφ. ε', 14) ». Περὶ δὲ τοῦ Γάμου φησὶν ὁ Χριστός. « Καὶ ἔσον-
 » ται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (Ματθ. ιθ', 5) ». Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος (Ἐφεσ. ε', 31). Ἀλλὰ περὶ τούτων ἀκριβέστερον ῥηθήσεται ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ ἐκάστου τῶν Μυστηρίων.

δ'. Ἐὰν μὲν ἡ μεταβολὴ τῆς ὕλης οὐσιώδης

ἥ, τὸ Μυστήριόν ἐστιν ἀνίσχυρον. Ἐὰν δὲ κατὰ συμβεβηκός, ἰσχύει τὸ μυστήριον, ἀλλ' ἁμαρτάνει ὁ ποιῶν τοῦτο. Ὅτε οὖν ἡ ὕλη οὐκ ἐστὶν ἡ αὐτὴ οὐσιωδῶς, τὴν ὁ Χριστὸς διετάξατο, ἡ μεταβολὴ ἐστὶν οὐσιωδῆς· καὶ ἐπομένως τὸ μυστήριον ἀνίσχυρον· οἶον, ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ, εἰ ὁ ἱερουργῶν ἀντὶ οἴνου ὄξος προστίθῃ — τὸ ὄξος γὰρ οὐκ ἐστὶν οἶνος ὡς δῆλον. Εἰ ὅτε οὐ φυλάττονται τὰ ῥητῶς διαταχθέντα ῥήματα, ἃ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἐξετέθησαν πρὸς ποίησιν τῶν μυστηρίων· οἶον, εἰ ἐν τῷ βαπτίσματι ἔροιτο ὁ Ἱερεὺς — Βαπτίζεται (ὁ δεῖνας) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μείζονος Πατρὸς. — Ἡ γὰρ τοιαύτη προσθήκη ἀφαιρεῖ τὸ ἰσότιμον τῶν θείων Ὑποστάσεων, καὶ ἐπομένως οὐ γίνεται μυστήριον. Κατὰ συμβεβηκός δὲ μεταβολὴ ἐν τῇ ὕλῃ ἐστὶν, ὅτε ἡ ὕλη διαμένη ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῆς, μικρὰς ἀλλοιώσεως ἐν αὐτῇ γενομένης· οἶον, εἰ ὁ οἶνος ἐν τῷ μυστηρίῳ βραχὺ τι ὄξινου μετέχῃ — καὶ ὁ προσφερόμενος ἄρτος μεμιγμένος ἐστὶ μετ' ἄλλου τινὸς εἶδους μικροτέρας ποσότητος. — Ἐν δὲ τοῖς ῥήμασι, κατὰ συμβεβηκός μεταβολὴ ἐστὶν, ὅτε προστίθενται ἢ ἀφαιροῦνται τὰ μὴ ἀφαιροῦντα τὴν δύναμιν καὶ ἐννοίαν τῶν μυστηρίων.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΑΙΤΙΟΥ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΝΟΜΟΥ.

Α. Τριπλοῦν ἐστὶ τὸ ποιητικὸν αἷτιον τῶν

Μυστηρίων τοῦ Νέου Νόμου. — α.) Ὁ Θεός, ὅστις, τῇ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ θελήσει, δέδωκε τοῖς μυστηρίοις τὴν τοῦ ἁγιαῶν δύνάμιν. — β.) Ὁ Χριστός, καὶ καθὼ ἀνθρώπος, ὅστις, τῇ ἐξουσίᾳ τῆς ὑπεροχῆς, ὡς φασιν οἱ Θεολόγοι, καὶ ὡς ὄργανον τῇ θεότητι συναπτόμενον, διετάξατο τὰ Μυστήρια τοῦ Νέου Νόμου. — γ.) Τὸ ἀπλῶς ὑπουργικόν, ὅπερ κεῖται μόνον ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἐπιτελεῖν τὰ ἤδη διαταχθέντα θεόθεν μυστήρια.

β'. Ἡ ἐξουσία τῆς ὑπεροχῆς ἐν τῷ Χριστῷ τεπραχῶς λαμβάνεται. — α.) Διὰ τὰ ἀξιώματα αὐτοῦ γίνονται τὰ Μυστήρια. — β.) Διὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μεταδίδονται. — γ.) Διὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔχει διατάττειν αὐτὰ τὰ μυστήρια. — δ.) Διὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, δι' ἧς τῶν μυστηρίων τὸ ἀποτέλεσμα μεταδίδεται ἄνευ τινὸς ἐξωτερικοῦ ἔργου· καθάπερ ἀληθῶς μετέδωκε τὴν χάριν αὐτοῦ τῇ ἁμαρτωλῷ (Λουκ. ζ'. 37 — 50) καὶ τῷ παραλυτικῷ (Ματθ. θ', 2—7).

γ'. Ὑπέρτης τῶν μυστηρίων τοῦ Νέου Νόμου ἐστὶ μόνος ὁ ἀνθρώπος· καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς μόνους τοῖς ἀνθρώποις συνελάλησε. Φησὶ γάρ, « Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη » βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς » καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ματθ. κη', 19) ». Καὶ ἀλλαχοῦ· « Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν (Λουκ. κβ', 19) ». Καὶ ὁ Ἱερός Χρυσόστομος φησὶ· « Δέδοται τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν ἔχειν, ἣν ὁ Ὑψίστος Θεός, οὔτε

» τοῖς ἀγγέλοις, οὔτε τοῖς ἀρχαγγέλοις δοθῆναι
 » ἠθέλησεν. Αὐτοῖς γὰρ οὐκ εἴρηται, "Ὅσα ἐάν
 » δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐ-
 » ρανῷ· καὶ ὅσα ἐάν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται
 » λελυμένα ἐν τῷ Οὐρανῷ (Ὁμιλ. Γ'. Περὶ
 » Ἱερωσ.) ».

δ'. Οὐχ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ὑπηρέτης ἐστὶ
 τῶν μυστηρίων τοῦ Νέου Νόμου· μόνοις γὰρ τοῖς
 Ἀποστόλοις ὁ Χριστὸς ἔφη, « Ἄν τινων ἀφήτε
 » τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς. ἂν τινων κρα-
 » τήτε, κεκράτηνται (Ἰωάν. κ', 23.) ». Καὶ ὁ
 Ἀπόστολος Παῦλος φησί· « Καὶ αὐτὸς ἔδωκε,
 » τοὺς μὲν, ἀποστόλους . . . τοὺς δὲ, ποιμένας
 » καὶ διδασκάλους (Ἐφεσ. δ', 11) ».

ε'. Τρία ἐπιζητοῦνται ἐν τῷ ὑπηρέτῃ πρὸς τὴν
 νόμιμον ἐκπλήρωσιν τῶν Μυστηρίων — α.) Ὁ
 σκοπός. — β.) Ἡ πίστις. — γ.) Ἡ χρηστό-
 της τῶν ἡθῶν. Ἔστι δὲ σκοπός τοῦ ὑπηρέτου,
 ἐλευθέρα καὶ ἐκούσιος θέλησις τοῦ ποιεῖν,
 ὃ ποιεῖ ἡ Ἐκκλησία. Καὶ γὰρ ὅσα γίνονται ἄ-
 νευ γνώσεως καὶ προσοχῆς τοῦ λόγου, λέγεται
 παρὰ σκοπὸν γίγνεσθαι.

ς'. Ἀσφαλές ἐστίν, ὅτι ὁ τοῦ ὑπηρέτου σκο-
 πὸς ἀναγκαῖος ἐστὶ πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὸ Μυστή-
 ριον. Φησί γὰρ ὁ Ἀπόστολος· « Οὕτως ὑμᾶς
 » λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ,
 » καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ (ἀ. Κορ. δ', 1) ».
 Ἀλλὰ μὴν τὸν οἰκονόμον δεῖ πράττειν τρόπον ἄν-
 θρωπίνῳ καὶ μετὰ προσοχῆς τοῦ λόγου· ἄλλως τε
 αἱ πράξεις αὐτοῦ οὐκ ἰσχύουσιν. Ἄρα, κ.τ.λ.

ζ'. Ο υπέρτατος των μυστηρίων επιτελών αὐ-
 τὰ ἐν καταστάσει θανάτου, ἀπαρτὰ-
 νει θανάτου. Φασι γὰρ οἱ θεολόγοι, ὅτι αὕτη
 ἡ ἀπαρτία τοῦ ἱερουργίου παρίστη-
 σι τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀνευλάβειαν καὶ
 τὴν τῶν μυστηρίων βεβήλωσιν, ὅσον ἐ-
 στίν ἐκ μέρους τοῦ ἀπαρτάνοντος ὑμῶ-
 ν. Πρὸς δὲ τὴν τελείωσιν τῶν μυστηρίων,
 οὐκ ἐπιζητεῖται ἀναγκαιῶς τοῦ ἱερουργίου ἡ
 χρησιμοθεσία. Διότι, ἀπαρτάνοντος τοῦ αὐ-
 τοῦ, τελειοῦνται τὰ μυστήρια. Χρηστεῖν δὲ τὸν
 τοιοῦτον τὴν ὕλην καὶ τὴν μορφήν μετὰ γνώμης τοῦ
 ποιῆν, ὁ ποιεῖ ἡ Ἐκκλησία.
 Ἐνταῦθα. Οὐδεὶς δίδωσιν ὁ οὐκ ἔχει. Ἀλλὰ
 τὴν ὁ ἀπαρτάνων οὐκ ἔχει. Ἦν δὲ ἡ
 πα οὐ δύναται μεταδίδου αὐτοῦ καὶ ἐμπνεύσας
 τὴν δὲ τελείωσιν τὰ μυστήρια.
 Αὐτοῖς. Διαρροῦν τὴν μέλυναν. Οὐδεὶς δίδω-
 σιν ὁ οὐκ ἔχει, ὡς αἰτία ἀρκτική, δημολογούμεν.
 Ἦς ὀργανική δὲ, ἀποφάσκειν. Καὶ γὰρ ἡ ὀρ-
 γανική αἷτια οὐκ ἐνεργεῖ ἰδίᾳ δύναμει, ἀλλὰ
 τὴν δύναμει τῆς ἀρκτικής. Ὅθεν ὁ ἱερουργὸν ἂν
 γον ἐνεργεῖ ὀργάνου, ὃ ὁ Χριστὸς κέχρηται πρὸς
 τὴν μεταδόσιν τῆς αἰδιότητος. Ἦν γὰρ ὁ ἡ-
 ρος, εἴτε ὁ ἰσθμὸς διατίθεται ἐν τῷ ὄνματι τοῦ
 Χριστοῦ, εἴτε ἕκαστος ὁ Χριστὸς διατίθεται, ἰδίᾳ
 δύναμει, αἰσίων τῶν διατίθμενων.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ
ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΝΟΜΟΥ.

Α. Διπλὸν ἐστὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν Μυστηρίων τοῦ Νέου Νόμου· κοινὸν καὶ ἴδιον. Κοινὸν μὲν ἐστίν, ἡ ἀγιάζουσα Χάρις· ἡ ἡ πρώτη ὡς ἐν τῷ βαπτίσματι καὶ τῇ μετανοίᾳ. Ταῦτα γὰρ τὰ δύο μυστήρια διετάχθησαν πρὸς ἄφεσιν τῆς θανάσιμου ἁμαρτίας· διὸ καὶ μυστήρια τῶν τεθνεώτων καλοῦνται. Ἰδιὸν δέ ἐστιν ἡ δευτέρα ἀγιάζουσα χάρις· ὡς ἐστὶν ἐν τοῖς ἄλλοις πέντε μυστηρίοις, ἅτινα ὑποτιθέασιν τὸν λαμβάνοντα ἐν καταστάσει ἀγιαζούσης χάριτος, διαταχθέντα πρὸς ἐπίδοσιν αὐτῆς· διὸ καὶ μυστήρια τῶν ζώντων προσαγορεύονται. Ἐντεῦθεν οἱ τὰ τῶν ζώντων πέντε μυστήρια λαμβάνοντες ἐν καταστάσει θανάσιμου ἁμαρτίας, ἁμαρτάνουσι.

Β'. Τὰ Μυστήρια τοῖς μὲν βρέφεσι, ἴσην χορηγοῦσι τὴν χάριν· τοῖς δὲ προβεβηκόσι τῇ ἡλικίᾳ, βέλτιον διατιθεμένοις, μείζονα εἰσάγουσι χάριν. Καὶ γὰρ τὰ Μυστήριά εἰσιν αἷτια ἀναγκαῖα ἐνεργοῦντα κατὰ τὴν ἰδίαν ἐκάστου διάθεσιν καὶ συνέργειαν, κατὰ τοὺς Θεολόγους.

Γ'. Ἐστὶ δὲ χαρακτήρ, σημεῖον ἀνεξάλειπτον, ἐν τῇ ψυχῇ τυπωθὲν, δι' οὗ διακρίνεται ὁ ἄνθρωπος τῶν ἄλλων, καὶ ἱκανὸς καθίσταται ἐν τισὶ τῇ θείᾳ λατρείᾳ

ἀνήκουσιν ὡς ἐν τῷ βαπτίσματι πρὸς τὸ λαβεῖν
τάλλα μυστήρια· καὶ ἐν τῇ Ἱερωσύνῃ πρὸς τὸ ἐ-
πιτελεῖν τὰς ἱεράς τελετάς.

Τρία δ' εἰσὶ τὰ τοῦ χαρακτῆρος ἀποτελέσματα
— α.) Τὸ ποιεῖν τὰ μυστήρια ἐν οἷς ἐντυποῦται
ὁ χαρακτήρ, δηλ.: τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Ἱερωσύ-
νην, μὴ δύνασθαι ἐκ δευτέρου γίγνεσθαι — β.)
Τὸ διακρίνειν τὸν βαπτιζόμενον καὶ τὸν μὴ τοιοῦ-
τον — τὸν Ἱερέα τῶν Λαϊκῶν — γ.) Τὸ διατάτ-
τειν ἐν τισὶ τῆς Πίστεως καθήκοσι.

ΚΕΦ. Ε.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙΖΗΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΙΑΘΕΣΕΩΝ

ΠΡΟΣ ΤΟ ΛΑΒΕΙΝ ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ.

α. **Ε**ν μὲν τοῖς βρέφεσιν οὐδεμία ἐπιζητεῖται
διάθεσις. Εἰ γὰρ ἔβλαψεν αὐτὰ ἀλλοτρία θέλησις
εἴτουν τοῦ πρωτοπλάστου, δύναται αὐτὰ ὠφελῆσαι
ἀλλοτρία πίστις· δηλ.: τῆς μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλη-
σίας. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος. « Ὁ ἁ-
» μαρτήσας ἐν ἄλλῳ (δηλ.: ἐν τῷ Ἀδὰμ) πισ-
» τεύει ἐν ἄλλῳ (ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δηλ.) (Ὁμιλ.
» ΙΔ'. ἐν τοῖς ῥήμ. τοῦ Ἀποστ.) ». Ταῦτα νο-
ητέον καὶ περὶ τῶν στερηθέντων ἀείποτε τῆς χρή-
σεως τοῦ λόγου. Ἐν δὲ τοῖς προβεβηκόσι τῇ ἡ-
λικίᾳ πρὸς τὸ λαβεῖν νομίμως τὰ μυστήρια, ἐπι-
ζητεῖται καὶ ἀρκεῖ ἡ θέλησις τοῦ λαβεῖν τὸ μυ-
στήριον. Καὶ γὰρ τὸ λαβεῖν τὸ μυστήριον, ἔστι
τις τῆς πίστεως ὁμολογία, μὴ δυναμένης γί-
ναι

γνεσθαι άνευ τινός τής θελήσεως συνδρομής.

β'. Προς τὸ λαμβάνειν τὰ μυστήρια τοῖς προβεβηκόσι τῇ ἡλικίᾳ ἐπιζητοῦνται καὶ ἄλλαι διαθέσεις, ὅπως νομίμως καὶ ἐπωφελῶς λαμβάνωνται. Δεῖ δὲ τὰς διαθέσεις διαφόρους εἶναι, κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν μυστηρίων. Καὶ γὰρ ἄλλην διαθέσιν ἢ Ἱερὰ Εὐχαριστία ἐπιζητεῖ, ἄλλην ἢ Μετάνοια, ἄλλην ἢ Ἱερωσύνη, κ.τ.λ.

ΚΕΦ. ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ
ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΝΟΜΟΥ.

α. Δόγμα Πίστεως ἐστὶν ἐπτὰ εἶναι τὰ Μυστήρια τοῦ Νέου Νόμου, ὃ προελέχθη (Αὐτόθ. Κεφ. Β'. § γ.) κυρωθὲν ὑπὸ τῶν μαρτυριῶν τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς περὶ ἐκάστου τῶν Μυστηρίων. Τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς σταθερᾶς παραδόσεως τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, ἥτις ἐπτὰ μόνον μυστήρια παρέλαβε καὶ διατηρεῖ.

β. Ὅτι δὲ τὰ Μυστήρια τοῦ Νέου Νόμου ἐπτὰ εἰσὶ, καὶ οὔτε πλείονα οὔτε ἐλάττονα, φαμέν, ὅτι οὕτως ἔδοξε τῷ Νομοθέτῃ Χριστῷ. Τὰ γὰρ κατ' ἀρέσκειαν γινόμενα, οὐδεὶς λόγος τοῦ ἔργου δύναται εἶναι, εἰ μὴ τοῦ ἐνεργοῦντος ἡ βούλησις. Ἔστι μὲν τοι καὶ τὶς ἀναλογία μεταξὺ τῶν φυσικῶν καὶ ὑπερφυσικῶν πραγμάτων, ἣν κοινῶς οἱ Πατέρες καὶ οἱ Ἱεροὶ Θεολόγοι ὑποσημειοῦσι. Καὶ γὰρ, ὥς περ ἐν τῇ φυσικῇ τάξει — α.) Γεννᾶται ὁ ἄνθρωπος, — β.) Αὐξεται, — γ.) Διὰ τῆς

τροφῆς τρέφεται καὶ ἀναψύχεται, — δ'.) Ἀσθενή-
 σας κέχρηται φαρμάκοις, — ε'.) Ἐνδυναμοῦται
 κατὰ τῶν ἐχθρῶν, — ς'.) Διοικεῖται παρὰ τοῦ
 ὑπερέχοντος, — ζ'.) Τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων
 διὰ τῆς γεννήσεως συντηρεῖται — Οὕτω καὶ ἐν τῇ
 ὑπερφυσικῇ τάξει. — α'.) Τὸ Βάπτισμα δίδεται πρὸς
 ἀναγέννησιν. β'.) Τὸ Ἅγιον Μῦρον πρὸς αὔξησιν.
 — γ'.) Ἡ Ἱερὰ Εὐχαριστία πρὸς πνευματικὴν τρο-
 φήν. — δ'.) Ἡ Μετάνοια πρὸς Ἱατροίαν. — ε'.) Τὸ
 Εὐχέλαιον, πρὸς παγοπλίαν κατὰ τῶν νοητῶν ἐ-
 χθρῶν. — ς'.) Ἡ Ἱερωσύνη, πρὸς διοίκησιν. — ζ'.)
 Καὶ ὁ Γάμος πρὸς πολυπλασιασμόν τῶν Πιστῶν.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ II.

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ.

ΚΕΦ. Α'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΚΑΙ ΓΛΗΣ ΤΟΥ ΜΥΣ-
 ΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ.

α. Ορίζεται κοινῶς παρὰ τῶν Θεολόγων τὸ
 Βάπτισμα, Μυστήριον τοῦ Νέου Νόμου,
 πρὸς πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνα-
 γέννησιν παρὰ τοῦ Χριστοῦ διαταχθέν.

β. Ὅτι παρὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ μυστήριον τοῦ

Βαπτίσματος διατάχθη, δείκνυται—α.) Ἐκ τῆς Ἰερᾶς Γραφῆς φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. « Ἐὰν μὴ » τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (Ἰωάν. γ', 5). Καὶ ἄλλαχού. « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς » εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ματθ. κή, 19). —β.) Ἐκ τῆς σταθερᾶς παραδόσεως τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, ἥτις αἰέποτε τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦ βαπτίζειν τετήρηκε.

γ'. Τὸ Μυστήριον τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος λέγεται—α.) Μυστήριον τῆς ἀναγεννήσεως, εἰδὸν ἀνακαινώσεως. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ἐσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος Ἁγίου (Τιτ. γ', 5). —β. Υἱοθεσία. ὄντας γὰρ ἡμᾶς ἐκ φύσεως υἱοὺς ὀργῆς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον (Ἐφεσ. β'. 3), ἐν τούτῳ τῷ Μυστηρίῳ ὁ Θεὸς, διὰ τῆς ἁγιαζούσης Χάριτος δι' ἧς γινόμεθα κοινωνοὶ θείας φύσεως, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Πέτρον (β'. Πέτρ. α'. 4), ἀπεργάζεται υἱοὺς καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας αὐτοῦ. —γ.) Φωτισμὸς παρὰ τοῦ Ἱεροῦ Λύγουστίνου (Ἀπολογ. β'.) κατὰ τὸν Ἀπόστολον ὃς φησιν. « Ἀδύνατον τοὺς ἅπασι φωτισθέντας (δηλ. βαπτισθέντας).... καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν (Ἑβρ. ε', 4. 6). » Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο καλεῖται τὸ Βάπτισμα Φωτισμὸς, καθότι δι' αὐτοῦ ἐκχεῖται τὸ φῶς τῆς πίστεως τοῖς βαπτιζομένοις. —δ.)

Θάνατος, ταφή καὶ ἀνάστασις. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ
 » βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα ὥσπερ ἡ-
 » γέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ
 » Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς πε-
 » ριπατήσωμεν (Ῥωμ. ς'. 4) ».

δ'. Πόρρω ὕλη τοῦ βαπτίσματος ἐστὶ τὸ φυ-
 σικὸν ὕδωρ. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστὸς. « Ἐὰν μή τις
 » γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται
 » εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (Ἰωαν. γ'.
 » 5) ». Προσεχῆς δέ, τὸ λούεσθαι, ὅπερ γίνεται
 διὰ τῶν τριῶν καταδύσεων, ἐξαιρουμένης τῆς ἀ-
 νάγκης· ταύτης γὰρ παρούσης, ἔξεστι καὶ διὰ
 ῥαντισμοῦ τὸ βάπτισμα γίνεσθαι. Τούτῳ τῷ τρό-
 πῳ τοῦ βαπτίζειν διὰ τῶν τριῶν καταδύσεων
 καὶ οἱ Λατίνοι ἐχρῶντο, μέχρι τοῦ ΙΓ'. αἰῶνος,
 ὥς καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦσι.

é Εἶδος δέ ἐστὶ τὰ τῆς Γραφῆς ῥήματα παρὰ
 τοῦ Ἱερέως ἐν τῷ βαπτίζειν λεγόμενα οἷον τὸ,
 Βαπτίζεται (ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ δεῖνα) εἰς τὸ
 ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ
 Ἁγίου Πνεύματος, κατὰ τὴν διδασκαλίαν
 τοῦ Χριστοῦ, « Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνο-
 » μα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου
 » Πνεύματος (Ματθ. κή, 19) ».

ς'. Οὐδεμία ἀμφιβολία ἐστὶ τὰ κυριακὰ λόγια,
 δηλ. Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, κτλ. εἶ-
 ναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου
 ἐκπλήρωσιν. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ῥητῶς αὐτὰ
 διωρίσατο· καὶ ἡ Ἐκκλησία ὡς ῥήμασιν ἀναγκαί-

οὗς αἰεὶ τοῦτοις χέχρηται.. Διὸ καὶ ὁ Ἰερὸς Ἀ-
 γουστίνος φησί. « Τίς οὐκ ἐπίσταται μὴ εἶναι βά-
 » πτισμα τοῦ Χριστοῦ, εἰ τὰ εὐαγγελικὰ ῥήμα-
 » τα, ἐξ ὧν συνίσταται, παραλειφθῶσιν; Ἀλλὰ
 » ῥᾶον εὐρίσκονται αἰρετικοί, οἱ μὴ δαμῶς βαπτί-
 » ζουσιν, ἢ οἱ βαπτίζοντες ἄνευ τῶν κυριακῶν
 » ῥημάτων (Βιβ. ΣΤ'. Περὶ τοῦ Βαπτίσμ. Κεφ.
 » ΚΕ'.) ».

Ἐνστάσις. Οἱ Ἀπόστολοι ἐβάπτιζον ἐν τῷ ὀ-
 νόματι Ἰησοῦ. « Μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον
 » (οἱ Σαμαρεῖται) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰη-
 » σοῦ (Πράξ. ἡ, 16) ». — « Ἀκούσαντες δὲ (οἱ μα-
 » θηταὶ) ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου
 » Ἰησοῦ (Αὐτόθ. ιθ'. 5) » Ἄρα, κ.τ.λ.

Αὔσις. Διαιροῦμεν τὸ προηγούμενον. Ἐβάπτι-
 ζον οἱ Ἀπόστολοι τῷ βαπτίσματι τοῦ Κυρίου Ἰ-
 ησοῦ, ὁμολογοῦμεν. Ἐβάπτιζον, ἐπικαλουμένου
 μόνου τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπορά-
 σκωμεν τὸ προηγούμενον. Ὁ Ἀπόστολος γὰρ
 θαυμάζων τοὺς Ἐφεσίους λέγοντας μὴ εἰδέναι
 « Εἰ Πνεῦμα Ἅγιόν ἐστιν . . . Εἶπε πρὸς αὐτοὺς.
 » Εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; (Πράξ. ιθ'. 2. 3) ». Ἐκ
 ταύτης τῆς ἐρωτήσεως τηλαυγῶς συνάγεται, τὸ
 Βάπτισμα κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν διδασθαι, διὰ
 τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἐντεῦθεν πρόδηλος ἡ διαφορὰ τοῦ βαπτίσμα-
 τος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐκ τοῦ Ἰωάννου (Πράξ.
 ιθ', 3—5). Ὅπου οἱ μαθηταὶ βαπτισθέντες τῷ
 τοῦ Ἰωάννου βαπτίσματι, ἐπιτάττονται βαπτίζε-
 σθαι τῷ τοῦ Χριστοῦ βαπτίσματι. Ἄρα τὸ βάπτι-

σμά τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστιν ὅμοιον τῷ τοῦ Ἰωάννου βαπτίσματι. Οὕτω συλλογίζεται ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος (Βιβλ. Ε'. Περὶ τοῦ Βαπτίσμ. Κεφ. Θ').

Τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου τριχῶς διαφέρει τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ.—ά.) Τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου οὐκ ἦν μυστήριον, μὴ ὄν σημεῖον ἐμμένον (Πράγμ. ΙΒ'. Κεφ. ά, § 6.). μόλις γὰρ ἐν ἡ δύο ἔτη διήρκησε. — β.) Ἐπετελεῖτο ἀνευ τῆς ἐπικλήσεως τῆς Ἁγίας Τριάδος· μᾶλλον δὲ ἀνευ ῥημάτων. Ὁ Ἰωάννης γὰρ παρεκάλει τὸν λαόν, « Εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι, τοῦτέστιν, εἰς τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν (Πράξ. ιθ', 4) ». — γ.) Οὐκ ἐχορήγει Πνεῦμα Ἅγιον.

Τελευταῖον τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου καθ' ἐαυτὸ καὶ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ εἰργασμένου, οὐδεμίαν ἰσχὺν εἶχεν ἀφιέναι ἁμαρτίας, κατ' αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου λέγοντος. « Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος . . . αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρὶ (Ματθ. γ', 11) ». Καὶ ἀλλαχοῦ. « Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν (Μαρκ. ά, 4) ».

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΗΡΕΤΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ.

ά. Ὑπηρέτης τοῦ Βαπτίσματος ἔστιν ὁ Ἐ-

πίσκοπος ἢ ὁ Πρεσβύτερος. Τὸ βάπτισμα γὰρ ἐ-
στὶν εἴσοδος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅθεν τοῖς προ-
ισταμένοις τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκει μόνον χορηγεῖν
τοῦτο τὸ μυστήριον. — Ἐν καιρῷ δὲ ἀνάγκης δύ-
νεται ποιῆσαι τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος πιστὸς, φυ-
λάττων τὸ ἔθος τῆς Ἐκκλησίας.

β'. Ὑποκείμενον τοῦ Βαπτίσματος ἐστὶ, πᾶς
ἄνθρωπος ἐκάστης ἡλικίας καὶ τάξεως. Ὁ Χρι-
στὸς γὰρ οὐδένα ἐξαίρεσε λέγων. « Πορευθέντες
» μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐ-
» τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ,
» καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ματθ. κή, 19) ».

γ'. Ἔστι δὲ τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος
ἀναγκαῖον τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου, ὡς φα-
σιν οἱ Θεολόγοι. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. « Ἐάν
» μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ
» δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ
» (Ἰωάν. γ', 5) ». Ἐκεῖνο γὰρ λέγεται ἀναγκαῖ-
ον τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου, οὐ ἄνευ, οὐ δύνα-
ταί τις ἐπιτυχεῖν τοῦ τέλους. Οὕτως, αἱ
τροφαὶ ἀναγκαῖαί εἰσι τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου πρὸς
συντήρησιν τῆς ζωῆς τοῦ ζώου· αὐτῶν γὰρ ἐκλει-
πουσῶν, ἀνάγκη τῆς ζωῆς στερηθῆναι. Ἀλλὰ
μὴν, δυνάμει τῆς εἰρημένης ῥήσεως, ἄνευ τοῦ Βα-
πτίσματος, οὐκ εἰσέρχεται τις εἰς τὴν βασιλείαν
τοῦ Θεοῦ, οὐσαν ἔσχατον τέλος καὶ ζωὴν αἰώνιον.
Ἄρα κ.τ.λ. — Ἐτι δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι τῇ ἀνάγ-
κῃ τῆς ἐντολῆς, κατὰ τὴν προῤῥηθεῖσαν εὐαγ-
γελικὴν ῥῆσιν. « Ἐάν μή τις γεννηθῇ κ.τ.λ.

ΚΕΦ. Γ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑ-
ΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΗΚΟΝΤΩΝ ΤΟΙΣ ΒΑΠΤΙΖΟΜΕΝΟΙΣ.

Α. Αποτελέσματα τοῦ βαπτίσματος ἐστί.

Α'. Καθαίρειν πάντα ῥύπον προπατο-
ρικῆς καὶ προαιρετικῆς ἁμαρτίας, κατὰ
τὸν Ἀπόστολον. « Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα
τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (Ῥωμ. ή, 1) ».

Β'. Ἐξαλείφειν πᾶσαν ποινὴν. Φησὶ γὰρ
ὁ Θεὸς Ἰερώνυμος· « Πάντα ἐν τῷ βαπτίσματι
» ἀφίενται τὰ ἐγκλήματα· μετὰ δὲ τὴν ἄφε-
» σιν, οὐ δεῖ φοβεῖσθαι τὴν τοῦ Κριτοῦ αὐστη-
» ρότητα (Ἐπιστ. ΡΗΓ.) ».

Γ'. Χορηγεῖν τὴν ἀγιάζουσαν χάριν.
Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ἀλλὰ ἀπελούσα-
» σθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ
» ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύ-
» ματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν (ἀ. Κορ. ζ, 11) ».

Δ'. Ἀπεργάζεσθαι υἱοὺς Θεοῦ. Φησὶ γὰρ
ὁ Ἀπόστολος· « Ὅτι δὲ ἐστε υἱοὶ, ἐξαπέστει-
» λεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς
» τὰς καρδίας ὑμῶν (Γαλ. δ, 6) ». Ἐντεῦθεν
οἱ βαπτιζόμενοι καθίστανται κληρονόμοι τοῦ Θε-
οῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον· « Εἰ δὲ τέκνα,
» καὶ κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγχλη-
» ρονόμοι δὲ Χριστοῦ (Ῥωμ. ή, 17) ». Μᾶλλον
δὲ οἱ πιστοὶ, διὰ τοῦ Βαπτίσματος, ἱκανοὶ καθί-
στανται λαμβάνειν τὰ ἄλλα μυστήρια καὶ τὰ τῆς

Ἐκκλησίας χαρίσματα, ὥσανεὶ ἀγαθὰ πατρῶα. Ταύτην δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ἄρρητον τῶν χαρισμάτων πλήρωμα θαυμάζων ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης γράφει. « Ἴδετε ποταπὴν » ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ Πατήρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ » κληθῶμεν. . . νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν (ἀ. Ἰωάν. » γ', 1. 2.). δηλ. καθάπερ τὰ τῆς σαρκὸς τέκνα ἀληθῶς εἰσὶ τέκνα, διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ αἵματος ἐξ οὗ γεννῶνται. Καὶ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος οὕτω φησί. « Οὐκ ἔτι σαρκικὴ μήτηρ » ἤδη κατασκευάζεται τὴν κοινὴν τῆς φύσεως » ἡμῶν οἰκοδομὴν ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ » τοῦ ὕδατος. Ὁ γάρ ἐστιν ἡ μήτρα τῷ ἐμβρύῳ, » τοῦτο τὸ ὕδωρ τῷ πιστῷ. Γίνονται δὲ τέκνα » Θεοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ » Πνεύματος αὐτῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ (Ὁμιλ. ΚΕ'. » εἰς τὸν Ἰωάν.). ».

Ε'. Συνάπτειν ἡμᾶς τῷ Χριστῷ ὡς μέλη τῆς κεφαλῆς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. « Ὁ » σοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐν- » ἐδόξασθε (Γαλ. γ', 27). » Δηλ. κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἱεροῦ Χρυσόστομου ἐν ταύτῃ τῇ ῥήσει, τὴν αὐτὴν μορφήν, τὸ αὐτὸ σχῆμα ἔχετε πάντες εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ὁμοιώσεως μεταμορφούμενοι. « Πάντες εἰς ἐσεὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ » τοῦτέστι μίαν μορφήν, ἕνα τύπον ἔχετε πάντες » τὸν τοῦ Χριστοῦ (Λόγ. Α'. τῆς πρὸς Γαλάτ.). » Τούτου χάριν καλοῦνται παρὰ τοῦ Ἀποστόλου ναοὶ καὶ ὄργανα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Φησὶ γάρ. « Ἡ οὐκ οἶδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὁμῶν, ναὸς

ἡ τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀποδοχὴν παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐς ἑαυτῶν; (ἀ. Κορ. ε', 19)».

ΣΤ'. Καὶ τελευταῖον ἀποτέλεσμα ἔστιν, ἐντυπῶν τὸν χαρακτῆρα δι' οὗ ὁ βαπτιζόμενος οὐ μόνον διαφέρει τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ κόσμεῖται φέρων τὴν τοῦ Χριστοῦ σφραγίδα.

Β'. Τὰ ὀφειλόμενα τοῖς βαπτιζομένοις, πολλὰ καὶ μεγάλα εἰσι, διὰ τὸ μέγεθος τῶν χαρισμάτων, διδομένων διὰ τοῦ βαπτίσματος. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος. « Παντὶ δὲ ὃ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ· καὶ ὃ παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν (Λουκ. ιβ', 48)».

γ'. Ὑποσχόμεθα — ἀ.) Προσκολλᾶσθαι διὰ παντός τῷ Χριστῷ καὶ ἐπεσθαι τῷ Εὐαγγελίῳ. β.) Ὑπακοὴν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ποιμέσιν αὐτῆς.—γ.) Ἀποφυγὴν πάντων τῶν διαφωνούντων τῷ ἐπαγγέλματι τοῦ Χριστιανοῦ.

δ'. Διὰ τοῦ Βαπτίσματος ἀποτασσόμεθα τῷ Σατανᾷ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ.

Σημ. Τὸ μὲν ἀποτάσσασθαι τῷ Σατανᾷ, κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην τῶν Πατέρων, δηλοῖ ἀπαρνήσασθαι τὸν κόσμον καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας καὶ πράξεις. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Ἀμβρόσιος. « Ἀπέτάξω τῷ διαβόλῳ, τῷ κόσμῳ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ (Βιβλ. Περὶ τῶν Νεοφωτιστ. Κεφ. β'). » Τὸ δὲ, πᾶσι τοῖς ἔργοις, διερμηνεύει ὁ Ἅγιος Ἐφραίμ τούτοις τοῖς ῥήμασι. « Πάντα τὰ κακὰ καὶ ὅσα ὁ Θεὸς μισεῖ, ἀποφεύγειν ἐπαγγελλόμεθα. Καὶ γὰρ τὰ ἁμαρτή-

ματα ἔργα τοῦ διαβόλου εἰσὶ, κατὰ τὸν Ἰωάννην·
 « Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐ-
 » στί· . . . εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θε-
 » οῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου (ἀ. Ἰωάν.
 » γ', 8) ». Τελευταῖον, πάσῃ τῇ πομπῇ αὐ-
 τοῦ, δηλοῖ ἀπέχειν τῶν κοσμικῶν ματαιότητων,
 εἶπουν τῆς ἀκολάστου χρήσεως τῶν γήινων πραγ-
 μάτων. Οὕτω κοινῶς φρονοῦσιν οἱ Ἅγιοι Πατέ-
 ρες Κυπριανὸς, Κύριλλος, Χρυσόστομος, Αὐγου-
 στίνος καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ Θεολόγοι πάντες·

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΔ'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ.

ΕΙΠΟΥΝ ΑΓΙΟΥ ΜΥΡΟΥ.

ΚΕΦ. Α.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ, ΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ
 ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ.

Ἄ. **Τ**ὸ Χρίσμα εἶπουν ἅγιον Μῦρον πολλα-
 χῶς ὠνόμασται παρὰ τῶν Πατέρων. — ἁ) Ἐ-
 πίθεσις τῶν χειρῶν, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγου-
 στίνον· « Διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. διδε-
 » ται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα (Βιβλ. Γ'. Περὶ τοῦ
 » Βαπτίσμ. Κεφ. ις',) ». — β') Χάρισμα,

κατὰ τὸν αὐτὸν Διδάσκαλον. « Τὸ Μυστήριον
 » τοῦ Χρίσματος ἅγιόν ἐστιν ὥς περ καὶ αὐτὸ
 » τὸ Βάπτισμα ». — γ'.) Ἅγιον Μῦρον. — δ'.)
 Σφραγίς, κατὰ τὸν Ἅγιον Κυπριανὸν (Ἐπισ.
 ΟΓ'). ἡ Σφραγίς Πνευματικὴ, κατὰ τὸν Ἀμ-
 βρόσιον (Βιβλ. Περὶ τῶν Νεοφωτίς. Κεφ. Ζ').
 ἡ Σφραγίς τῆς αἰωνίου ζωῆς, κατὰ τὸν Ἀ-
 γιον Λέοντα (Ὁμιλ. Δ' εἰς τὴν Γέννησ. τοῦ Χρισ.).
 — ε'.) Χρίσμα ἐπουράνιον, κατὰ τὸν ΜΗ.
 Κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου. Ἡ χρίσμα
 σωτηρίας, κατὰ τὸν εἰρημένον Ἱερὸν Λέοντα.
 — ς'.) Τελειότης, κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀμβρόσιον
 λέγοντα: « Μετὰ τὴν Ἱερὰν Κολυμβήθραν λεί-
 » πεται, ὅπως γένηται τελειότης (Βιβλ. Γ'. Περὶ
 » Μυστηρ. Κεφ. ΙΑ.') ». Καθότι διὰ τούτου τοῦ
 Μυστηρίου τελείως ἀπεργαζόμεθα Χριστιανοί.

6. Ὅρίζεται τὸ ἅγιον Μῦρον, Μυστήριον
 τοῦ Νέου Νόμου, δι' οὗ τοῖς βαπτιζομέ-
 νοις ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἰσχὺς χο-
 ρηγεῖται πρὸς τὸ σταθερῶς πιστεύειν καὶ
 γενναίως ὁμολογεῖν αὐτὴν τὴν Πίσιν.

Λέγεται α'.) Μυστήριον τοῦ Νέου Νόμου.
 Ὅπως δηλώσῃ τὸ γένος, ἐν ᾧ τὸ ἅγιον Μῦρον
 συμφωνεῖ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις, τοῖς παρὰ το-
 Χριστοῦ διαταχθεῖσι.

Λέγεται β'.) Δι' οὗ τοῖς βαπτιζομένοις.
 Δι' ὧν ῥημάτων τὸ Μῦρον διαφέρει τοῦ Βαπτίσμα-
 τος. Ὅπερ οὐδὲν ἄλλο μυστήριον προϋποτίθησιν
 ἐν τῷ ληφόμενῳ. Τὸ δὲ Μῦρον ἀναγκαίως προ-
 ὑποτίθησι τὸ Βάπτισμα.

λέγεται γ.) Ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐσχὺς χορηγεῖται. Δι' ἧς φανεροῦται δαφνιστέρα τῆς Χάριτος ἡ χορηγία, διδομένη διὰ τοῦ Χρίσματος. Κοινὸν γὰρ ὃν πᾶσι τοῖς μυστηρίοις τοῦ Νέου Νόμου χορηγεῖν τὴν ἀνάξουσαν χάριν (Πραγμ. IB'. Κεφ. Δ'. § α.) καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἴδιον δέ ἐστι τοῦ Μύρου δοῦναι ταύτην τὴν χάριν μετὰ τηλικούτου πληρώματος, ὥστε τὸν λαμβάνοντα, εἰ καὶ βρέφος, τελειοῦν καὶ ἐνισχύειν ἐν τῷ Χριστῷ.

λέγεται δ.) Πρὸς τὸ σταθερῶς πιστεῦν καὶ γενναίως ὁμολογεῖν αὐτὴν τὴν Πίστιν. Ὅπως διαφέρει τὸ ἅγιον Μύρον, τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱεροσύνης· ἐν ᾗ μὲν δίδεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν ἰσχύει, εἰπουν ὅπως αἱ ἱερὰς Τελεταὶ ὀρθῶς ἐπιτελῶνται. Ἐν τούτῳ δέ, ὅπως τοῖς κατὰ τῆς Πίστεως ἐξορμῶσι πειρασμοῖς, ἀνδρείως οἱ μετασχόντες ἀντιμάχωνται καὶ αὐτὴν τὴν Πίστιν, καταφρονηθέντων τῶν τερπνῶν τοῦ αἰῶνος, ἐλευθέρως καὶ μετὰ παρρησίας ὁμολογῶσι.

γ'. Ὅτι δὲ τὸ Μυστήριον τοῦ Μύρου παρὰ τοῦ Χριστοῦ διατέταχται, δείκνυται ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς καὶ ἐκ τῆς σταθερᾶς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτω γὰρ ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ Γραφῇ.
 « Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀπόστο-
 » λοι ὅτι δέδεται ἡ Σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ Θε-
 » οῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρον καὶ Ἰ-
 » ωάννην. Οἵτινες καταβάντες προσήύξαντο περὶ
 » αὐτῶν, ὅπως λάβωσι Πνεῦμα Ἅγιον. (Οὕτω

« γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκός, μόνον δὲ
 » βεβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυ-
 » ρίου Ἰησοῦ.) Τότε ἐπιτίθουν τὰς χεῖρας ἐπ'
 » αὐτούς, καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἅγιον (Πράξ. ἡ,
 » 14—17)». Ὅπου οὕτω διερμηνεύει ὁ Ἱερός
 « Κυπριανός. Ὅπερ νῦν καὶ παρ' ἡμῖν ἐπιτελεῖται,
 » ὥστε τοὺς βαπτιζομένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν
 » προΐσταμένων προσφέρεσθαι, καὶ διὰ τῆς εὐχῆς
 » ἡμῶν καὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, λαμβάνειν
 » Πνεῦμα Ἅγιον (Ἐπισ. ΟΓ.).». Ἐπίσημός ἐ-
 » στίν αὕτη ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ῥῆσις, πρὸς
 βεβαίωσιν τῆς καθολικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκ-
 κλησίας.

δ'. Ὑλῃ τοῦ Ἁγίου Μύρου εἰσὶ τὰ ἀρώματα,
 καὶ τὸ ἐλαιον τὰ διὰ τοῦ Ἀρχιερέως εὐλογοῦμε-
 να. Εἶδος δὲ τὰ παρὰ τοῦ Ἱερέως ἐν τῷ χρίειν
 λεγόμενα ῥήματα· οἷον Σφραγίς· δωρεᾶς
 Πνεύματος Ἁγίου Ἀμήν.

ΚΕΦ. Β.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ
 ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
 ΜΥΡΟΥ.

α. Ὑπέρτης τοῦ Ἁγίου Μύρου ἐστὶν ὁ Ἐ-
 πίσκοπος, ἢ ὁ Ἱερεὺς, κατὰ τὴν στερεάν παρά-
 δοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὑποκείμενον δὲ, πάν-
 τες καὶ μόνοι οἱ βαπτιζόμενοι. Φημί, μόνοι.

οἱ βαπτιζόμενοι καθότι ὁ χαρακτήρ τοῦ βαπτίσματος ἐκ τῶν εἰρημένων (Πραγμ. ΙΒ'. Κεφ. Δ'. § γ,) ἐστὶ δύναμις καὶ ἰκανότης τοῦ λαβεῖν τὰ ἄλλα μυστήρια.

6'. Τὸ μυστήριον τοῦ Ἁγίου Μύρου ἐστὶν ἀναγκαῖον τῇ ἀνάγκῃ τῆς Θείας ἐντολῆς. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος. « Ὑμεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ » πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν » ἐξ ὕψους (Λουκ. κδ', 49)». Ὅπερ οὐ μόνον τοῖς Ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς πιστοῖς παρήγγειλε. Καὶ ὁ Ἱερὸς Κυπριανὸς φησιν. « Ἀναγκαῖον εἶναι τὸν βαπτιζόμενον χρίσθαι » (Ἐπισ. Ο'). Καὶ ἡ ἐν Λαοδικείᾳ Σύνοδος διατάττει. « Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους, μετὰ τὸ » βάπτισμα, χρίσθαι χρίσματι ἐπουρανίῳ καὶ » μετόχους εἶναι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ » (Καν. ΜΗ').

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ
ΜΥΡΟΥ.

Α. Δύο εἰσὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Ἁγίου Μύρου.

Α'. Ἀνεξάλειπτος χαρακτήρ ἐν τῷ βαπτιζομένῳ, δι' οὗ διαφέρει, ὡς περ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὁ μὴ τοιοῦτος.

Β'. Πλήρωμα Πνεύματος Ἁγίου ἐν ἰσχύει· δηλ. ἀνδρείως ὁμολογεῖν τὴν Πίστιν, καὶ

ἀνθίστασθαι τοῖς πειρασμοῖς. Τοῦτο δὲ τὸ πλήρωμα ὁλοῖ ἀσθενίαν τῆς ἁγιαζούσης χάριτος, καὶ ὑπερφυσικᾶς βοηθείας ἐν καιρῷ εὐθέως παρεχομένης· δηλ. ὅταν εἰς πειρασμὸν περιπέσωμεν. Εἰσὶ δὲ αἱ τοιαῦται βοήθειαι θεῖαι ἐμπνεύσεις, δι' ὧν θερμαίνεται ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ καταφρονεῖν τῶν ἐπισηλῶν ἀνθρωπίνων κρίσεων χλευασμῶν καὶ τῆς παραλόγου ὁργῆς.

Σημ. Χρίονται ἐκ δευτέρου μόνοι οἱ τὴν Πίστιν ἀρνησάμενοι καὶ ἐπ' αὐτὴν ἐπιστρέφοντες.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΕ'

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ.

ΚΕΦ. Α.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΚΑΙ ΓΑΗΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ.

Α. Ἡ Θεία Εὐχαριστία διττῶς θεωρεῖται—
 α. Ὡς Μυστήριον—β. Ὡς Θυσία.
 Ὡς Μυστήριον θεωρουμένη ὁρίζεται—Μυστήριον τοῦ Νέου Νόμου περιέχον ἀληθῶς καὶ πραγματικῶς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, πρὸς

πνευματικὴν τῶν πιστῶν τροφήν τε καὶ ἁγιασμόν.

β. Δόγμα Πιστεώς ἐστὶ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν εἶναι μυστήριον παρὰ τοῦ Χριστοῦ διαταχθέν. Φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστής· «
 λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐλογήσας ἐκλάσσε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἅφεςιν ἁμαρτιῶν » (Ματθ. κς', 26—28).

γ. Ὑλὴ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐστὶν ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος· ὧν ὁ μὲν ἄρτος ἐκ σίτου μόνον ὀφείλει εἶναι, ὁ δὲ οἶνος ἐξ ἀμπέλου, σωζομένης τῆς αὐτοῦ οὐσίας. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῖς τοῖς μυστικὸν δεῖπνον ἐποίησατο· καὶ οὕτω ποιεῖν τοῖς μαθηταῖς καὶ τοῖς ἑαυτῶν διαδόχοις διετάξατο, λέγων· «
 Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν (ἀ. Κορ. ια, 24) ».

Σημ. Ἡ Ἐκκλησία κεράννυσιν ὀλίγον ὕδωρ τῷ οἴνῳ, τὴν ἑνώσιν τῶν πιστῶν μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τούτῳ τῷ μυστηρίῳ δηλοῦσα. Ἔτι δὲ τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ ἐκχυθὲν αἷμα καὶ ὕδωρ.

δ. Τὰ δύο εἶδη τῆς Θείας Εὐχαριστίας παροῦσιν ἐν μυστηρίῳ· καθότι εἰσὶν ἐν ὅλῳ καὶ μία ἡ αὐτὴ πνευματικὴ τροφή, ἣν ὁ Χριστὸς διετάξατο.

ε. Μορφή τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐστὶν ἡ ἐπίκλησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος

μετὰ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἱερέως λέγοντος. Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου. Τὸ δὲ ἐν τῷ πατηρίῳ τοῦτο, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου· μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ. Ταῦτα δὲ πάντα εἶσιν ἀπλῶς ἀναγκαῖα πρὸς τελείωσιν τοῦ φρικτοῦ τούτου μυστηρίου.

στ'. Μετὰ τὴν μετουσίωσιν καὶ ἁγιασμόν ὁ Χριστὸς περιέχεται ἐν αὐτῷ τῷ ἁγιασμένῳ ἄρτῳ καὶ οἴνῳ. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· «Ὁ τρώγων με, καὶ κείνος ζήσεται δι' ἐμέ (Ἰωάν. σ', 57)». Ὁ Χριστὸς δὲ ἐστὶν ἐν ὅλῳ συνιστάμενον ἐκ δύο φύσεων, θείας καὶ ἀνθρωπίνης (Πραγμ. Δ'. Κεφ. Δ'. § 4.), καὶ ὁλόκληρος λαμβάνεται, κατὰ τὸν θεῖον Ἱερώνυμον, καὶ παρὰ πάντων προσκυνεῖται, κατὰ τὸν Ἱερὸν Χρυσόστομον (Λόγ. Β'. Περὶ Ἱερως.).

ΚΕΦ. Β.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ
ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ.

α. Ὑπέρτης τῆς θείας Εὐχαριστίας ἐστὶν ὁ Ἐπίσκοπος ἢ ὁ Πρεσβύτερος. Τοῦτο βεβαιούται ἐκ τῆς σταθερᾶς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστὸς γὰρ διατάξατο τοῦτο (Αὐτόθ. Κεφ. Α'. § γ.) τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ τοῖς τοῖς ῥήμασιν· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐκκλ. ἀνάμνησιν» (Λουκ. κβ'. 19) ».

β. Ὑποκείμενον ἱκανὸν τοῦ λαβεῖν τὴν θείαν Εὐχαριστίαν ἐστὶ πᾶς ἄνθρωπος βαπτιζόμενος· καθότι ἐνεστὶν αὐτῷ ὁ χαρακτήρ, δι' οὗ ἱκανὸς καθίσταται τοῦ λαβεῖν τὰ ἄλλα μυστήρια (Πραγμ. IB. Κεφ. Δ. § γ.).

γ. Τὸ μυστήριον τῆς Ἱερᾶς Εὐχαριστίας ἀναγκαῖον ἐστὶ τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου (Πραγμ. II. Κεφ. B. § γ.), ἐξαιρουμένων τῶν βαπτιζομένων βρεφῶν, ἀνευ μεταδόσεως ἀποθνήσκόντων. Ἔτι δὲ τῇ ἀνάγκῃ τῆς ἐντολῆς. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· « Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἶμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς (Ἰωάν. 5, 53) ».

ΚΕΦ. Γ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ.

α. **Τ**έτταρά εἰσι τὰ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας ἀποτελέσματα.

Α. Ἐπίδοσις τῆς ἀγιαζούσης Χάριτος· δι' ἧς ὁ μεταλαμβάνων μᾶλλον ἀγιάζεται, καὶ προθυμώτερος ἔτι δὲ καὶ θερμώτερος γίνεται πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν θείων ἔργων. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· « Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν πατήρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν πατέρα· καὶ ὁ τρώγων με, καὶ κεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ (Ἰωάν. 5, 57) ».

Β. Ἡ ἄφεσις τῶν συγγνωστῶν ἁμαρ-

τημάτων δι' ὧν ἐλαττοῦται ἡ θερμότης τῆς ἀγάπης, ἐν ᾗ κεῖται ἡ ἰσχὺς τῆς ψυχῆς. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Ἀμβρόσιος· « Οὗτος ὁ ἄρτος καθ' ἑκάστην λαμβάνεται εἰς θεραπείαν τῆς καθ' ἡμέραν ἀσθενείας (Βιβλ. Ε'. Περὶ τῶν μυστηρίων Κεφ. Δ.) ».

Γ'. Διαμονὴ εἰς τὸ ἀγαθόν. Συντηρεῖ γὰρ τὴν πνευματικὴν ζωὴν, καὶ συμβάλλει πρὸς τὸ ἐπιμένειν ἐν τῷ ἀγαθῷ. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστὸς· « Ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα (Ἰωάν. 5, 58) ».

Δ'. Ἡ πνευματικὴ χαρά. Ἐν τούτῳ γὰρ τῷ μυστηρίῳ γεύεται ὁ μεταλαμβάων ἀληθῶς ὅτι « Χρηστὸς ὁ Κύριος (Ψαλμ. λγ'. 9) ». Τὰ μυστήρια γὰρ τοῦ Νέου Νόμου ποιοῦσιν, ὁ σημαίνουσι καὶ ἐπομένως τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας διδόμενον, κατὰ τρόπον βρώσεως καὶ πόσεως πνευματικῆς, τὰ αὐτὰ τῇ ψυχῇ ἀπεργάζεται, οἷα ἡ ὕλική βρώσις τῷ σώματι.

ΚΕΦ. Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙΖΗΤΟΥΜΕΝΩΝ ΤΟΙΣ ΜΕΤΑ-
ΛΑΜΒΑΝΟΥΣΙ ΔΙΑΘΕΣΕΩΝ.

Α. Αἱ ἐπιζητούμεναι διαθέσεις ἐκ μέρους τῆς ψυχῆς, αἱ αὐταὶ εἰσι ταῖς ἐπιζητουμέναις τῷ σώματι πρὸς τὸ λαβεῖν τὴν ὕλικήν τροφήν. Αἱ γὰρ διαθέσεις ὀφείλουσι τῷ τέλει τοῦ μυστηρίου συμφωνεῖν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐ-

χαριστίας διετάχθη πρὸς πνευματικὴν τῆς ψυχῆς τροφήν, καὶ λαμβάνεται δίκην πνευματικῆς βρώσεως, ἐπεταὶ τῇ ψυχῇ τοῦ μεταλαμβάνοντος τὰς αὐτὰς ἐπιζητεῖσθαι διαθέσεις, οἷας ἐν τῷ σώματι ζητεῖ ἡ ὕλική βρώσις. Ἀλλὰ μὴν τρία εἰσὶν ἀναγκαῖα, ὅπως, διὰ τῆς ὕλικῆς βρώσεως, τίς τρέφεται. — α.) Εἶναι ζῶντα. — β.) Ὑγιᾶ (αἱ γὰρ τροφαὶ τοῖς ἀσθενέσιν ἐπιβλαβεῖς εἰσὶν). — γ.) Ἥρεμον καὶ ἡσυχον· καθότι ὁ πόνος ἀποδιώκει τὰ ζωτικά πνεύματα, τὰ πρὸς τὴν πέψιν συμβάλλοντα. Ἄρα κ. τ. λ.

Ὡσαύτως πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς εὐχαριστίας μεταλήψιν, τριπλῇ ἐπιζητεῖται διάθεσις τῷ μεταλαμβάνοντι.

Α'. Ἡ ἀγιαζουσα Χάρις· ἐν ἣ ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἐνεστί. Τὸ γὰρ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, διδόμενον δίκην βρώσεως καὶ πόσεως, ὅτινα ἀληθῶς οὐ σημαίνουσιν ἐγερσιν ἐκ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ μόνον τροφήν, ἥτις ζῶντα τὸν ἄνθρωπον ὑποτίθησι. Τοιγαροῦν τὸν μεταλαμβάνοντα, δεῖ εἶναι ἐλεύθερον ἁμαρτίας θανασίμου.

Β'. Ἡ ἀπαλλοτριώσις τῆς ἐφάρσεως ἐπὶ τὰ συγγνωστὰ ἁμαρτήματα. Ταῦτα γὰρ κατ' εὐθείαν ἀντιμάχονται τῇ θερμότητι τῆς ἀγάπης, εἰσάγοντα ψυχρότητα καὶ ἀηδίαν.

Γ'. Τὸ ἐξαίρετον σέβας, τὸ ἐκ τῆς προσοχῆς καὶ ἐνεργείας εὐλαβείας προερχόμενον. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος. « Μηδεὶς μετὰ ψυχῆς » ἐκλελυμένης ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους καὶ με-

» στικὸς ὅμους προσελθέτω. Μηδεὶς εἰς τῆς
 » τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς βου-
 » λῆς ἐκεῖνῳ τῷ καιρῷ ἐπιστραφήτω· ἀλλὰ πάν-
 » τα γήινον ῥύπον ἐκ τῆς ψυχῆς ἀποβαλλέτω,
 » προσερχόμενος ἐγγύτερον μετὰ τῶν Σεραφίμ
 » τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ (Ὁμιλ. Περὶ τοῦ μὴ κατα-
 » φρονητέον τῶν Μυστηρ. τῆς Ἐκκλ.).»

Β'. Αἱ ἐπιζητούμεναι διαθέσεις ἐκ μέρους τοῦ
 σώματός ἐστιν ἡ φυσικὴ νηστεία, ἐξαιρουμέ-
 νων τινῶν περιστάσεων. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερός Αὐ-
 γουστίνος. « Ἦρεσε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ἵνα εἰς
 » τιμὰς τοσούτου μυστηρίου, ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ
 » Χριστιανοῦ πρότερον τὸ κυριακὸν σῶμα εἰσέλ-
 » θῃ, ἢ ἐξωτερικὴ τις βρώσις (Ἐπισ. ΝΔ').»
 Διὸ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τὸ ἔθος τοῦτο τηρεῖται.

Ἐφημεν ἡ φυσικὴ νηστεία, δι' ἧς ἀφαιρεῖ-
 ται πᾶν ὅ,τι κατὰ τρόπον βρώσεως ἢ πόσεως ἐ-
 πὶ τὸν στόμαχον διαβαίνει ἀπὸ μέσης νυκτός.

Γ'. Κοινῶς πάντες οἱ Πατέρες ἀποφαίνονται
 ὅτι δεῖ τὸν προσερχόμενον εἰς τὴν Θεῖαν κοινω-
 νίαν, ἀτάραχον ἔχειν τὸν νοῦν καὶ τὰς αἰ-
 σθήσεις—καὶ ἐλεύθερον εἶναι τῆς παρα-
 χῆς προερχομένης ἐκ τινῶν ἔργων, εἴ-
 τε θεμιτῶν ἢ ἀθεμιτῶν. Ταῦτα γὰρ κωλύου-
 σι τὴν τε προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν. — Καὶ ταῦτα
 μὲν ἱκανὰ περὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, θεωρου-
 μένης ὡς μυστήριον. Λεκτέον δὲ νῦν περὶ αὐτῆς
 θεωρουμένης ὡς θυσίας.

ΚΕΦ. Ε'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ.

α. **Η** θεία Εὐχαριστία ὡς θυσία θεωρουμένη ὀρίζεται. Προσφορά τῷ Θεῷ γινομένη τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου. Ὁ Χριστὸς γὰρ μετὰ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἄρτου καὶ εὐχαριστίαν (Ματθ. κς', 26) φησί. «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον (Λουκ. κβ', 19)». δηλ. τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσφερόμενον. Ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ ποτηρίου. «Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον» (Λουκ. κβ', 20). Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησί. «Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; Τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; (ἀ. Κορ. Ι', 16)». Ὅθεν ἡ τοῦ Κυρίου τράπεζα ἐστὶν ἀληθὲς θυσιαστήριον καὶ τὸ ποτήριον ἐν αὐτῷ προσφερόμενον, ἀληθὲς θυσία. Ταύτην τὴν θυσίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ προσέφερε. Φησὶ γὰρ ὁ Νύσσης Γρηγόριος. «Κατὰ τρόπον ἀρρήτον καὶ ἀπόρρητον τῆς θυσίας ἐαυτὸν ὡς προσφορὰν καὶ θυσίαν προσφέρει ὑπὲρ ἡμῶν, Ἱερεὺς ὢν ὁμοῦ καὶ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ . . . χορηγῶν ἐσθίειν τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ πίνειν τὸ αἶμα αὐτοῦ τοῖς οἰκείοις (Ὁμιλ. Α. Πε-

» ρί της Ἀναστάσεως. Καὶ ὁ Θεὸς Χρυσόστομος
φασιν. « Ἀντί τῆς ἀλόγων σφαγῆς ἑαυτὸν προ-
» σφέρνηνεν τεύλατο (Ὁμιλ. ΚΔ' εἰς τὴν 4. Κορ.) ».

— Πρὸς τοῦτοις ὁ Χριστὸς ἐστὶν Ἱερεὺς εἰς τὸν
αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ (Ψαλμ. ρθ',
4). Ἄρα ἔδει προσφέρειν θυσίαν, κατὰ τὸ ἔθος
Μελχισεδέκ. Ἡ ἱερωσύνη γὰρ οὐσιωδῶς διατάτ-
τεται πρὸς τὴν θυσίαν. « Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ
» ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων κα-
» θίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶ-
» ρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν (Εβρ. 4, 1) ».
Ἀλλὰ μὴν ἡ θυσία τοῦ Μελχισεδέκ ἐστὶν ἐν ἄρ-
τῳ καὶ οἶνῳ (Γεν. ιδ', 18). Ἄρα ὁ Χριστὸς ἀλη-
θῆ θυσίαν προσέφερεν ἐν ἄρτῳ καὶ οἶνῳ. Φησὶν ὁ
Ἅγιος Κλήμης οὕτω. « Βασιλεὺς Σαλήμ, Ἱερεὺς
» τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου οἶνον καὶ ἄρτον ἡγια-
» σμένον δέδωκε βρώσιν εἰς τύπον εὐχαριστίας
» (Βιβλ. Δ'. Στρωμάτων) ».

β. Ὁ φυσικὸς λόγος διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἐν τῇ
ἀληθινῇ θρησκείᾳ δεῖ ὑπάρχειν θυσίαν τινά. Ὁ
ἄνθρωπος γὰρ ὀφείλει ἐξωτερικῶς ὁμολογεῖν τὴν
ὑποταγὴν αὐτοῦ καὶ τὸ σέβας πρὸς τὸν οἰκεῖον
Δεσπότην, καθάπερ ἐν τῇ Ἀριστοκρατίᾳ μερικὴ
τις ἐξωτερικὴ τιμὴ τῷ Ὑπερτάτῳ Ἐξουσιαστῇ
οὕτω διορίζεται, ὥστε οὐδενὶ ἄλλῳ δύναται ἀπο-
δίδεσθαι, ἄνευ ἐγκλήματος τῆς αὐτοῦ μεγαλειό-
τητος. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ θρησκεία ἐπὶ τούτῳ διετά-
χθη, ἵνα ἡ ὀφειλομένη τῷ Θεῷ λατρεία ἀποδοθῇ,
ἔπεται ἐν πάσῃ θρησκείᾳ εἶναι θυσίαν, ὡσανεὶ μό-
γην ἐξωτερικὴν λατρείαν. Ἐντεῦθεν ὁ Χριστὸς,

ὁ μὴ ἐρχόμενος λῦσαι τὸν φυσικὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι ἐκ τῆς θρησκείας, ἣν διετάξατο, οὐκ ἀπέβαλε τὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου, δηλ. τὴν θυσίαν.

γ'. Μόνῳ τῷ Θεῷ δεῖ προσφέρειν κυρίως θυσίαν· καθότι διὰ τοῦ ὀλοκαυτώματος διαμαρτυροῦμεθα, τὸν Θεὸν εἶναι πάντων ἀρχηγόν τε καὶ Κυρίον· καὶ ὁμολογοῦμεν ἑαυτοὺς τῇ Θεῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι προσφέρειν μετὰ τῆς θυσίας. Αὕτη δὲ ἡ τιμὴ καὶ λατρεία οὐ δύναται προσφέρεσθαι τῷ ποιήματι, ἄνευ ἱεροσυλίας, κατὰ τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον. «Τοῦτο τὸ σέβας, ὃ παρ' Ἑλλήσι» λέγεται λατρεία, ὃν ὀφειλομένη τις ὑπηρεσία
» οἰκεία τῇ Θεότητι, οὐ προσφέρομεν ἄλλῳ, εἰ
» μὴ τῷ Θεῷ μόνῳ (Βιβλ. Κ'. Κατὰ Φαῦσ. Κεφ.
» κ').».

δ'. Ἡ θυσία τοίνυν ἐστὶ σημεῖόν τι, δι' οὗ ὁμολογοῦμεν ἐξωτερικῶς ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἀγάπης ὑποτάσσειν. Ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησὶν. «Ἡ θυσία ἐστὶν ὁρατὸν ἀοράτου θυσίας μυστήριον (Βιβλ. Ι'. Περὶ Πόλ. Θεοῦ Κεφ. ε').» δηλ. Ἱερὸν σημεῖον. Τί δὲ ἐστὶν ἡ ἀόρατος αὕτη θυσία; Ὁ αὐτὸς Διδάσκαλος τοῦτοις τοῖς ῥήμασι διερμηνεύων λέγει. «Ἔστιν ἡ αὕτη ψυχὴ, ἥνίκα ἑαυτὴν προσφέρει τῷ Θεῷ, ἵνα τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ καιομένη, τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ἀποβάλλῃται (Βιβλ. Ι'. Περὶ Πόλ. Θεοῦ Κεφ. ς').» Ὅθεν εἰς μαρτυρίαν ταύτης τῆς ἀληθείας, οἱ μὲν Ἱερεῖς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπέτιθον τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὀλοκαυτώματος. Οἱ δὲ τῆς Νέας,

ἐχταίνουσιν αὐτὰς ἐπὶ τὰ προσφερόμενα δῶρα, ὥ-
πως δαδάσωσιν αὐτοὺς καὶ τὸν περιστῶτα λαὸν
θυσάζαν μετὰ τοῦ ὀλοκαυτώματος ἐξωτερικῶς
προσφερομένου. Φησὶν ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος.

« Ἀὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ λατρεία· αὕτη ἡ ἀλη-
θὴς θρησκεία· αὕτη ἡ ἀληθὴς εὐσέβεια· αὕτη
ἡ μόνῃ τῷ Θεῷ ὀφειλομένη δουλεία (Βιβλ. Ι'.
Περὶ Πόλ. Θεοῦ Κεφ. δ'). ».

Ἐντεῦθεν ἡ ἐξωτερικὴ θυσία, ἄνευ τῆς ἐ-
σωτερικῆς, ἐστὶ σημεῖον ψευδές. Σημαίνει γὰρ
ὅτι οὐκ ἐστὶ, δηλ. καρδίαν συντετριμμένην καὶ τετα-
πεινωμένην, τῷ Θεῷ ὀλοτελῶς ὀφειλομένην, κατὰ
τὸν Ἱερὸν Αὐγουστίνον, ὅστις διερμηνεύων τὸ
τοῦ Ααρὼν, « Ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκῆσεις. Θυ-
σίαν τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν
συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς
οὐκ ἐξουθενώσει (Ψαλμ. ν'. 18, 19) » οὕτω
γράφει. « Θεωρήσωμεν τοίνυν τὸ δεινόν τῶν θεί-
ων ῥημάτων. Ὅπου γὰρ ὁ Θεὸς εἶπε μὴ θέλειν
τὴν θυσίαν, ἐκεῖ δείκνυσι θέλειν τὴν θυσίαν.
Οὐ θέλει ἄρα τὴν θυσίαν τοῦ ἐσφαγμένου προ-
βάτου, ἀλλὰ θέλει τὴν θυσίαν τῆς συντετριμ-
μένης καρδίας (Βιβλ. Ι'. Περὶ Πόλ. Θεοῦ Κεφ.
ε', ε'). ».

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ ΤΗΣ ΘΥΣΙΑΣ.

Ἄ. Τέτταρά εἰσι τὰ εἶδη τῆς θυσίας.

Α'. Λατρευτικὴ θυσία· εἰπὼν ὀλοκαύτω-
μα, ἐν ᾧ κατὰ τὸ εἶδος τοῦ Ααρὼν, διὰ πυρὸς

κατεκαίετο τὸ θῦμα, πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ἀπείρου τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητος, καὶ τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ἐπὶ πάντα τὰ ποιήματα.

Β'. Εὐχαριστική· εἰς μαρτυρίαν τῆς εὐχαρίστου ἡμῶν ψυχῆς πρὸς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, χορηγοῦντος πλουσίως ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ.

Γ'. Ἐξιλεωτική· πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης, διὰ τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας· καὶ ἐξιλέωσιν τῆς θείας ὀργῆς, ἣν αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν παρώτρυνον.

Δ'. Ἐπιτευκτική, εἴτουν εἰρηνική· πρὸς τὸ ἐπιτυγχάνειν παρὰ Θεοῦ νέων εὐεργεσιῶν.

Ε'. Τὰ τέτταρα ταῦτα εἶδη τῆς θυσίας ὑπάρχουσιν ἀληθῶς καὶ κατὰ τρόπον ἐξαίρετον ἐν τῇ χριστιανικῇ Θρησκείᾳ, πληρούμενα ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ μὲν τῶν χριστιανῶν θυσία, ἣν προσφέρουσι διὰ τὰ τέτταρα εἰρημένα τέλη. Ἐντεῦθεν μανθανέτωσαν οἱ Πιστοὶ τίνοι νοὶ καὶ τέλει δεῖ προσφέρεσθαι εἰς τὴν θυσίαν τῆς θείας Εὐχαριστίας.

γ'. Πᾶσα τοίνυν οὐσία τῆς θυσίας τῆς θείας Εὐχαριστίας, κεῖται ἐν τῇ φρικωδεστάτῃ μετουσίῳ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τρία γὰρ ἐπιζητοῦνται ἀνήκοντα τῇ οὐσίᾳ τῆς ἀληθοῦς θυσίας. — α.) Ὑπηρέτης νόμιμος — β.) Προσφορά τοῦ πράγματος — γ.) Καὶ τούτου θυσία. Ὁ Χριστὸς γὰρ ἄχρος Ἀρχιερεὺς ὢν, διὰ τοῦ αὐτοῦ ὑπηρέτου, λαλεῖ τελεσιουργῶν τὰ προσφερόμενα θῶ-

ρα. Αὐτὰ γὰρ προσφέρει ὁ Ἱερεὺς ἀπὸ προσώ-
που τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ· οὐ γὰρ
τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα καὶ αἷ-
μα παρίστησιν. Ὁ Χριστὸς προσέτι ἐστὶ θῦμα
δι' αἰσθητῶν εἰδῶν προσφερόμενον τῷ θυσιαστη-
ρίῳ. Τελευταῖον ὁ Χριστὸς μυστικῶς ἐν ταύτῃ
τῇ Ἱερουργίᾳ θυσιάζεται ὡς ὀλοκαύτωμα. Φησὶ
γὰρ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος· « ὁ Χριστὸς ἅπαξ
» ἐθυσιάσθη ἐν ἑαυτῷ· ἐν δὲ τῷ μυστηρίῳ καθ'
» ἐκάστην θυσιάζεται διὰ τὸν λαόν (Ἐπισ.
» ΚΓ.) ». Δυνάμει γὰρ τῶν ῥημάτων τοῦ Ἱερέ-
ως, δίκην πνευματικῆς μαχαίρας, τὸ αἷμα αὐ-
τοῦ τοῦ σώματος χωρίζεται, ὅπως, ἡ τοῦ Θεοῦ
ἄκρα μεγαλειότης καὶ κυριότης, ἐμφανῆς γένηται.

ΚΕΦ. Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΡΑΣΤΙΚΟΤΗΤΟΣ ΤΗΣ
ΘΥΣΙΑΣ ΕΝ Τῇ ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ.

Α. **Η** Θυσία ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ ἔχει
δύναμιν τοῦ ἐπιτελεῖν τι ἀποτέλεσμα ἐξ ἑαυ-
τοῦ καὶ ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ εἰργασμένου (Πραγμ.
ΙΒ' Κεφ. Α' § ε.). Ἐκεῖνο γὰρ λέγεται ἔργον
εἰργασμένον, ὃ οὐκ ἐξήρτηται ἐκ τῶν δια-
θέσεων τοῦ προσφέροντος εἴτουν ἐνεργ-
οῦντος. Ἀλλὰ μὴν αἱ εὐεργεσίαι, ὧν ἐπιτυγ-
χάνομεν διὰ τῆς θυσίας τῆς θείας Εὐχα-
ριστίας, οὐ κρέμονται ἐκ τῶν διαθέσεων τοῦ
προσφέροντος, οὔτε τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ οὗ προσ-

φέρεται, προσφερομένης ἐνίοτε ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν παρ' ἀναξίου Ἱερέως. Ἄρα κ.τ.λ.

6. Ἡ θυσία ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ οὐ τελεσιουργεῖται κατὰ τρόπον σημείου καθάπερ τὰ μυστήρια τοῦ Νέου Νόμου, ἀτινα καθ' ἑαυτὰ εἰσάγουσι χάριν (Πραγμ. IB. Κεφ. Α' § 5.) », ἣν σημαίνουσιν. Ἡ θυσία γὰρ αὕτη οὐκ ἔστι σημεῖον χάριτος, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας ὑποταγῆς, εὐλαβείας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν. Ἐνεργεῖ τοίνυν ἡ θυσία τῆς θείας Εὐχαριστίας κατὰ τρόπον ἐπιτεύξεως· ἔστι γὰρ ὑψηλότετον εἶδος προσευχῆς, ἥτις ἀφορᾷ πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ προσφοράς τῶν δώρων.

γ'. Ἡ θυσία ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ ἐστὶν ἀπείρου τιμῆς (Πραγμ. Δ' Κεφ. Δ' § α'). αὕτη γὰρ ἡ θυσία ἐκ τῶν εἰρημένων (Αὐτόθ. Κεφ. ΣΤ' § γ'), μίᾳ καὶ ἡ αὕτη ἐστὶ τῇ ἐν τῷ Σταυρῷ θυσίᾳ. Ἄρα, ὥς περ ἡ ἐν τῷ Σταυρῷ θυσία ἀπείρον ἔχει τὴν δύναμιν ἀξιῶσαι ἡμᾶς τῶν θείων ἐργεσιῶν, οὕτω καὶ ἡ θυσία τῆς θείας Εὐχαριστίας πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν αὐτῶν· διετάχθη γὰρ πρὸς τὸ δοῦναι, ὧν ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ πάθους αὐτοῦ ἡξίωσε. Βεβαιοὶ τοῦτο ἡ σταθερὰ πράξις τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ὁ Ἱερεὺς ὀφείλει προσφέρειν τὴν θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῶν Ὁρθοδόξων ζώντων τε καὶ τεθνεώτων.

ΚΕΦ. Η'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ
ΘΥΣΙΑΣ ΕΝ ΤΗ ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ.

α. Αποτελέσματα της Θυσίας της θείας Ευχαριστίας εἰσι.

Α'. Τὸ Ἐξιλωτικόν. Αὕτη γὰρ ἡ θυσία ἐστὶ πρὸς ἄφεσιν καὶ ἱκανοποίησιν τῶν ἁμαρτιῶν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. « Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν (Ἑβρ. ε. 1) ». Ἀλλὰ μὴν ὁ Χριστὸς ἐστὶν Ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ (Αὐτόθ. Κεφ. Ε'. § 4.). Ἄρα ἡ θυσία, ἣν προσέφερε κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, δηλ. ἐν ἄρτῳ καὶ οἴνῳ ἐστὶν εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησὶν. « Ἐν πολλαῖς θυσίαις, αἵτινες ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν προσφέρονται, αὕτη μόνη ἡ θυσία ἡμῶν ἐπισφραγίζεται, ἐν ἣ γίνεται ἀληθὴς ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν (Ἀπορ. ΝΖ'. ἐν τῷ Λευϊτικ.) ».

Σημ. Ἡ θυσία της θείας Ευχαριστίας, οὐκ ἀφίησι καθ' ἑαυτὴν ἀμέσως μὲν τὴν προπατορικὴν καὶ τὰς προαιρετικὰς θανασίμους ἁμαρτίας, καθάπερ τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας· ἐμμέσως δὲ διατίθησι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐλθεῖν εἰς μετάνοιαν.

Β'. Ὡρελεῖ τοὺς δικαίους πρὸς ἐπίδοσιν τῆς ἁγιαζούσης χάριτος (Πραγμ. Ε'. Κεφ.

Β'. § 5',) οὐκ ἀμέσως, καθάπερ τὰ μυστήρια ἀλλ' ἐμμέσως· καθότι δι' αὐτῆς λαμβάνουσι τὰς κατ' ἐνέργειαν χάριτας, δι' ὧν οἱ δίκαιοι πράττουσιν ἀγαθὰ ἔργα, ἱκανὰ πρὸς ἐπίδοσιν τῆς ἀγιαζούσης χάριτος.

Γ'. Διὰ τῆς θυσίας ἐν τῇ Θεῷ Εὐχαριστία, οἱ πιστοὶ ἐπιτυγχάνουσι τῶν χρονικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα παρὰ Θεοῦ διατάχθησαν ὡς συμβάλλοντα πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου συντήρησιν. Βεβαιοὶ τοῦτο ἡ σαθερὰ πρᾶξις τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας, ἥτις, ὡς τὰ πολλὰ, ταύτην τὴν θυσίαν ὑπὲρ τῶν χρονικῶν περιστάσεων προσφέρει. Φησὶ γάρ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος. « Ὑπὲρ τῶν ἀσθενούντων, » καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ὅλης τῶν τῆς οἰκουμένης καρπῶν τὴν θυσίαν προσφέρομεν (Ὁμιλ. ΟΑ'. Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν.). Καὶ ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησὶ. « Διὰ τῆς θυσίας τῆς μυσταγωγίας τὴν κάκωσιν τῶν πονηρῶν πνευματικῶν, ἐν τισιν οἴκοις καταπαῦσαι (Βιβλ. ΚΒ'. Περὶ Πόλ. Θεοῦ Κεφ. 4.). »

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΣΤ΄

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

ΚΕΦ. Α΄

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΚΑΙ ΓΛΗΣ
ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

Α. Τὸ ὄνομα Μετάνοια διττῶς λαμβάνε-
ται. — α.) Ὡς ἠθικὴ ἀρετὴ, περὶ ἧς οὐ πρό-
κειται νῦν λεχτέον. — β.) Ὡς μυστήριον τοῦ
Νέου Νόμου. Ὡς περὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τὴν πολιτι-
κὴν συνθήκην τοῦ Γάμου ὑψώσεν εἰς τὴν ἀξίαν
τοῦ μυστηρίου, οὕτω καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς Μετα-
νοίας ὑπερφυσικῶς ἐμπνευσθεῖσαν. Καθάπερ τοί-
νυν τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου ἐστὶ παντάπασιν ἀ-
νίσχυρον, εἰ ἡ συνθήκη κατὰ τὸν νόμον ἐστὶ ἀ-
νίσχυρος, οὕτω καὶ τὸ μυστήριον τῆς Μετανοίας,
οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχει, εἰ ἐκλείπη ἡ ἀληθὴς ὑπερ-
φυσικὴ μετάνοια. Φημί ὑπερφυσική, καθότι ἡ
φυσικὴ μετάνοια οὐδαμῶς δύναται εἶναι ὕλη τοῦ-
του τοῦ μυστηρίου, κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν πάν-
των τῶν Θεολόγων.

β. Ὁρίζεται τοιγαροῦν ἡ ὑπερφυσικὴ ἀρετὴ
τῆς Μετανοίας, Ἀρετὴ ἐμπνευσθεῖσα, δι' ἧς
ἀέμαρτωλός φέρεται πρὸς ἀποτροφὴν

καὶ πόνον τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν, καθότι ἐστὶν ὕβρις τοῦ Θεοῦ, μετὰ δραστηκῆς προθέσεως τοῦ ἐπανορθοῦσθαι καὶ ἰκανοποιεῖν.

Λέγεται α.) Ἐμπνευσθεῖσα. Φησὶ γὰρ ἡ Γραφή. « Καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν » ἔδωκεν εἰς ζωὴν (Πράξ. ια', 18) ». Καὶ γὰρ ἀληθὴς μετάνοιά ἐστὶ, διάθεσις πρὸς δικαίωσιν. Ἀλλὰ μὴν πρόδηλόν ἐστι τὴν φυσικὴν ἀρετὴν μὴ δύνασθαι διατιθέσθαι πρὸς δικαίωσιν. Ἄρα κ.τ.λ.

Λέγεται β.) Δι' ἧς ὁ ἁμαρτωλὸς φέρεται πρὸς ἀποστροφὴν καὶ πόνον τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν. Καὶ γὰρ κινούμενοι ἡμεῖς διὰ τῆς ἀγάπης, ἀνιώμεθα διὰ τῶν ἀλλοτρίων ἁμαρτιῶν. Οὐ δύναμεθα μὲν τοι μετανοεῖν καθότι μετανοεῖν ἐστὶν ἐκνήφειν—βουλὴν μεταβάλλειν—εἰς ὑγιὲς ἐπ' ἀνέρχεσθαι φρόνημα· ἅτινα πάντως οὐ δύναται λέγεσθαι περὶ τῆς τῶν ἄλλων ἁμαρτίας, ἀλλὰ περὶ τῆς ἰδίας.

Λέγεται γ.) Καθότι ἐστὶν ὕβρις τοῦ Θεοῦ. Ἡ μετάνοια γὰρ οὐσά τι εἶδος δικαιοσύνης, ἀφορᾷ πρὸς ἕτερον· δηλ. πρὸς τὸ ἐξαλείφειν τὴν ὕβριν, ἣν ἐκεῖνω ἐποιήσαμεν. Πονεῖν τοίνυν κυρίως, ἢ καθότι αἰσχρόν ἐστιν ἡμᾶς ἡμαρτηκέναι, καὶ ἐκ τούτου ἐπαισχύνεσθαι, ἢ καθότι ἐσμέν ἄξιοι κατακρίσεως, ἄνευ σχέσεως πρὸς τὴν ὕβριν τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐστὶν ἔργον τῆς ἀρετῆς τῆς μετάνοιας, ἀλλὰ τῆς ἐαυτῶν ἀγάπης.

Λέγεται δ.) Μετὰ δραστηκῆς. Φησὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ· « Μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας μου

« (Ψαλμ. 117. 19) » Ὅπερ διερμηνεύων ὁ Ἱερός Αὐγουστίνος φησὶν « Ἀεὶ προσέχειν, ἀεὶ ἀποδοῦναι, καὶ ἐμμελῶς πράττειν πρὸς θεοῦ ἁμαρτίαν ».

Λέγεται ε.) Προθέσεως τοῦ ἐπανορθοῦσθαι· Περὶ γὰρ τῆς κατὰ Θεὸν μετανοίας φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Ἴδού γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσῃν κατεργάσατο ὑμῖν σπουδὴν; ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλ' ἐκδίκησιν; (β'. Κορ. ζ'. 11) ».

Λέγεται ς.) Καὶ ἱκανοποιεῖν. Ἡ δικαιοσύνη γὰρ, ἣν ἡ μετάνοια μιμεῖται, ἐν τούτῳ κεῖται· ὥστε ἱκανοποιῆσαι τὸ παροξυνθὲν πρόσωπον. Φησὶ γὰρ ὁ Ἱερός Αὐγουστίνος· Ἀτιμώρητον οὐ δύναται εἶναι τὴν ἁμαρτίαν, οὐκ ἐξόν, οὐ χρεὴ, οὐ δίκαιον. Ἐπεὶ ἄρα οὐ δεῖ εἶναι ἀτιμώρητον τὴν ἁμαρτίαν, τιμώρησον σὺ αὐτήν, ἵνα μὴ τιμωρηθῇς δι' αὐτήν (Ὁμιλ. Κ'. Περὶ Μεταν.) ».

γ'. Ἡ ἀρετὴ τῆς μετανοίας διαφέρει τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας, ὡς τὸ μέρος τοῦ ὅλου· φέρ' εἰπεῖν, ἡ χεὶρ τοῦ σώματος. Τὸ μυστήριον τῆς Μετανοίας ἐστὶ τὸ ὅλον· ἡ δὲ ἀρετὴ τῆς Μετανοίας, ἥτις κοινῶς καλεῖται συντριβὴ, ἐστὶ μέρος ὑλικὸν τοῦ μυστηρίου. Ὡς περ τοίνυν τὸ Βάπτισμα οὐ δύναται ὑφίστασθαι, ἀνευ τοῦ ὕδατος· καὶ τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου, ἀνευ τῆς ἀληθοῦς γαμικῆς συμφωνίας, οὕτως καὶ τὸ μυ-

της τῆς ἀναλόγου ἱκανοποιήσεως. — Ἐ-
φ' ὅν τὰ πεπραγμένα ἁμαρτήματα μετὰ τὸ βάπτι-
σμα. Τὰ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ταύτη τῇ
κρίσει οὐχ ὑπόκεινται ὡς δῆλον (Πραγμ. ΙΓ'. Κεφ.
I'. § 4.).

ς'. Πάντα τὰ μετὰ τὸ Βάπτισμα γιγνόμενα
ἁμαρτήματα εἴτε θανάσιμα εἴτε συγγνωστά, ἀφί-
ενται διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας· οὐδὲν γὰρ
ὁ Χριστὸς ἐξαιρεῖ. « Ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς
» γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ Οὐρανῷ (Ματθ. ιη,
» 18) ». Καὶ ἀλλαχοῦ. « Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς
» ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς (Ἰωάν. x', 23) ».

Ἄρα τὸ ἐπέχον λόγον ἀληθοῦς παραπτώματος,
διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας, δύναται ἀφίε-
σθαι. Ἀλλὰ μὴν τὰ ἁμαρτήματα οὐ μόνον τὰ
θανάσιμα, ἀλλὰ καὶ τὰ συγγνωστά ἐπέχουσι λό-
γον ἀληθοῦς παραπτώματος. Ἄρα διὰ τοῦ μυσ-
τηρίου τῆς μετανοίας δύνανται ἀφίεσθαι.

Σημ. Λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, « Ἄν τινων κρα-
» τῆτε, κεκράτηνται (Ἰωάν. x', 23) » δηλοῖ τὰ
μὲν θανάσιμα ἁμαρτήματα εἶναι ἀναγκαῖαν ὕλην
τοῦ μυστηρίου· τὰ δὲ συγγνωστά μόνον ἱκανήν, ὡς
ῥηθήσεται (Αὐτόθ. § 5.). Μόνα γὰρ τὰ θανάσι-
μα ἁμαρτήματα ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως κρατεῖσθαι
δύνανται· τὰ δὲ συγγνωστά ποικιλοτρόπως δύναν-
ται, ἄνευ τούτου τοῦ μυστηρίου, ἐξαλείφεσθαι.

Ἐνστάσις. Α'. Ὁ Χριστὸς φησιν. Ὅς δ' ἂν
» εἶπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, οὐκ ἂ-
» ρεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε
» ἐν τῷ μέλλοντι (Ματθ. ιε', 32) ». Ἄρα εἰσὶ

τινα ἁμαρτήματα, ἅτινα, διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας, οὐ δύνανται ἀφίεσθαι.

Λύσις. Α'. Ἐκτός συλλογιστικῆς μορφῆς. Τούτῳ τὸ ἐπιχείρημα ἐξίσου ἀντιπολεμεῖ κατὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας. Τὰ ῥήματα γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἀφορῶσι πρὸς τοὺς Φαρισαίους, οὕτω βεβαπτισμένους, οἵτινες, διὰ τῆς φοικωδεστάτης κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βλασφημίας, ἐφασκον τὸν Χριστὸν ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Βεελζεβούλ. « Οὐ-
» τος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν τῷ Βε-
» ελζεβούλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων (Ματθ.
» 16'. 24) ».

Λύσις. Β'. Ἐν μορφῇ συλλογιστικῇ. Οὐκ ἀ-
φίενται τοῖς ἀμετανοήτοις καὶ κακῶς διακειμένοις,
ὁμολογοῦμεν. Οὐκ ἀφίενται τοῖς ἀληθῶς μετανο-
οῦσιν, ἀποφάσκωμεν τὴν συνέπειαν. Οἱ ἁμαρτάνον-
τες τοίνυν κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐπεὶ ἀπὸ
κακίας ἀντιμάχονται τῇ αὐτοῦ χάριτι, ἥς ἄνευ,
αἱ ἁμαρτίαι οὐ δύνανται ἀφίεσθαι, δυσκόλως κι-
νοῦνται εἰς μετάνοιαν. Φησὶν ὁ Ἰερὸς Αὐγουστῖ-
νος. « Ἐκεῖνου τοῦ παραπτώματος τοσαύτη φθο-
» ρά ἐστιν, ὥστε ἀφαιρεῖν τὴν ταπείνωσιν τοῦ
» ἵκετεύειν (Βιβλ. Β'. Περὶ τοῦ λόγου τοῦ Κυρ.
» ἐν τῷ Ὁρει. Κεφ. ΚΒ'). » Ἐκ τούτων ἡ τοι-
αύτη ἁμαρτία οὐκ ἐστὶν ἀσυγχώρητος τῇ ἐλλεί-
φει τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐξουσίας, ἀλλὰ τῇ ἐλλεί-
φει τοῦ μὴ μετανοοῦντος ἁμαρτωλοῦ.

Β'. Εἰσὶ τινὰ ἁμαρτήματα ἐκ τῆς φύσεως αὐ-
τῶν ἀσύγχωστα. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ἐ-

ἡ ὅτιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον. Οὐ περὶ ἐκείνης
 ἡ λέγω ἵνα ἐρωτήσῃ (ἀ. Ἰωάν. ε, 16) ἡ. Ἄ-
 ρα κ.τ.λ.

Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Ὁ
 Ἀπόστολος γὰρ ἀπολύτως οὐ κωλύει τοὺς πι-
 στοὺς μὴ παρακαλεῖν περὶ αὐτοῦ, ὅς ἁμαρτάνει
 ἁμαρτίαν πρὸς θάνατον, ἀλλὰ μόνον νοθετεῖ μὴ
 εἶναι τοῦτο βέβαιον τὸ τῆς προσευχῆς ἀποτελεσμα,
 ὥσανεὶ γενομένης ὑπὲρ ἄλλου ἁμαρτωλοῦ.

Γ'. Ὁ Ἀπόστολος φησιν ἡ Ἀδύνατον τοὺς
 ἡ ἄπαξ φωτισθέντας . . . καὶ παραπεσόντας πά-
 ἡ λιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν (Ἑβρ. ε', 4. 6) ἡ.
 Ἄρα, κ.τ.λ.

Λύσις. Διαίρουμέν τὸ προηγούμενον. Ἀδύνα-
 τόν ἐστιν ἀνακαινίζειν διὰ τοῦ βαπτίσματος, ὁ-
 μολογοῦμεν. Διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας,
 ὑποδιαίρουμέν. Ἀδύνατόν ἐστιν ἀνακαινίζειν τῇ
 εὐκολίᾳ, τελειότητι καὶ πληρώματι, ἅτινα δίδον-
 ται ἐν τῷ βαπτίσματι, ὁμολογοῦμεν. Ἀδύνατόν
 ἐστιν ἀπολύτως καὶ οἷω δῆποτε τρόπῳ ἀνακαινί-
 ζειν, ἀποφάσκομεν τὸ προηγούμενον. Καὶ γὰρ ὁ
 αὐτὸς Ἀπόστολος συγχωρεῖ τὴν αἰμομιξίαν (β'.
 Κορ. 6, 5 — 10).

ζ'. Πόρρω ὕλη τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας
 εἰσιν, αἱ πεπραγμέναι μετὰ τὸ βάπτισ-
 μα ἁμαρτίαι, περὶ ἧς ἐνασχολεῖται τὸ μυστή-
 ριον. Αἱ μὲν θανάσιμοι εἰσιν ὕλη ἀναγκαία·
 ἄνευ γὰρ τούτου τοῦ μυστηρίου οὐκ ἀφίενται. Αἱ
 δὲ συγγνωσταὶ εἰσιν ὕλη ἱκανή· διὰ τῶν μυ-
 στηρίων συγχωρηθῆναι θυνάμεναι. Αἰττὴ τοίνυν

ἔστιν ἡ πόρρω ὕλη ἀναγκαία καὶ ἱκανή. — Προσεχῆς ὕλη τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας ἐστίν, ὁ πόνος εἶπουν συντριβή—ἡ ἐξομολόγησις—καὶ ἡ ἱκανοποιήσις, κατὰ τὴν κοινὴν τῆς Ἐκκλησίας διάταξιν. Ἡ συντριβὴ καὶ ἡ ἐξομολόγησις εἰσι μέρη οὐσιώδη τοῦ μυστηρίου· καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων (Αὐτόθ. § 8.), ἀνευ τούτων, οὐ δύναται εἶναι, οὔτε ἐπινοεῖσθαι τὴν καταλλαγὴν. Ἡ ἐνεργεία δὲ ἱκανοποιήσις οὐκ ἔστι μέρος οὐσιώδες τοῦ μυστηρίου, ἀλλ' ὡς φασι, καθ' ὁλοκληρότητα. Τὸ γὰρ παροξυνόμενον πρόσωπον, οὕτω λαμβάνει δύναται ἐν τῇ αὐτοῦ χάριτι τὸν μετανοοῦντα, ὥστε μηδεμίαν ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ ἱκανοποίησιν. Ἐντεῦθεν τοῖς μετανοοῦσιν ἐν τῇ τελευταίᾳ ὥρᾳ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς χρήσεως τοῦ λόγου στερουμένοις, χορηγεῖται ἡ ἄφεσις, οὐδεμιᾶς ἐπιτιθεμένης ἱκανοποιήσεως.

ἡ. Εἶδος τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας ἐστὶ τὰ τοῦ Ἱερέως λόγια τὰ λεγόμενα δι' εὐχῆς, Ἀφεόνταί σοι κ.τ.λ.

θ'. Δεῖ τὸν Πνευματικὸν χορηγεῖν τὴν ἄφεσιν τῷ ἀληθῶς μετανοοῦντι, καθότι τούτῳ προσήκει ἡ ἄφεσις. Τούναντίον δὲ μὴ διδόναι αὐτὴν τοῖς ἔχουσιν ἔχθραν μετὰ τινος, καὶ μὴ θέλουσι διαλλαγῆναι αὐτῷ. Ὡσαύτως οὐδὲ τοῖς κατακρατοῦσι τὰ ἀλλότρια ἀδίκως, ἢ τοῦ πλησίον τὴν φήμην βλάπτουσι καὶ μὴ βουλομένοις ποιῆσαι τὴν προσήκουσαν ἐπιστροφὴν· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν τοῖς ἐπιμένουσι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ μὴ θέλουσι ποιῆσαι

τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν καὶ μετάνοιαν, ὧν ἐπὶ
πραξὶν ἀμαρτημάτων.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ πόνου, εἴτουν συντριβῆς.

α. Ορίζεται ἡ συντριβή, Πόνος τῆς ψυχῆς, καὶ ἀποστροφὴ τῆς πεπραγμένης ἀμαρτίας, μετὰ στερεᾶς γνώμης τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν εἰς τὸ ἐφεξῆς.

β'. Ἐν τῷδε τῷ ὀρισμῷ τρία θεωρητέα.—α.) Τὴν ἀποστροφὴν καὶ μῖσος τῆς ἀμαρτίας.—β.) Τὸν πόνον καὶ λύπην τῆς ψυχῆς περὶ τῆς ἀμαρτίας. Ἐντεῦθεν οἱ μακάριοι, ἀποστρεφόμενοι τὴν ἀμαρτίαν, ἔργον συντριβῆς οὐ ποιοῦσιν· ἡ γὰρ ἀκρα χαρὰ ἧς ἀπολαμβάνουσι, πᾶσαν πόνου αἰσθησιν ἀποβάλλει· οὗ ἄνευ, ἀληθὲς συντριβὴ οὐχ ὑπάρχει.—γ.) Τὴν γνώμην τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν, νέας ζωῆς ἀρχὴν οὔσαν.

γ'. Δεῖ τὸν πόνον τε καὶ τὴν ἀποστροφὴν εἶναι.—α.) Ἐσωτερικὴν.—β.) Ὑπερφυσικὴν.—γ.) Κοινήν.—δ.) Ἐπὶ πᾶσι.—ε.) Ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς.—Ἐσωτερικὴν μὲν, δηλ.: τῆς ψυχῆς, καὶ οὐχὶ τῆς αἰσθήσεως. Ὁ γὰρ τῆς αἰσθήσεως πόνος, οὔτε ἀναγκαῖος, οὔτε ἱκανός ἐστι· καὶ αἱ αἰσθήσεις, ὡς τὰ πολλὰ, τῷ πνεύματι ἀντιμάχονται, κινούμεναι εἰς χαρὰν τῆς θελήσεως, λύπην ἐπιζητούσας.—Ὑπερφυσικὴν δέ, δηλ.: ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς προέφηνεν (Αὐτόθ. Κεφ. Α'. § β').—Κοινήν δέ, δηλ.: ἐκτεινομένην ἐπὶ πάν-

τα τοῦλάχιστον τὰ θανάσιμα ἁμαρτήματα. Πά-
σα γὰρ ἁμαρτία θανάσιμος, θάνατός ἐστι τῆς ψυ-
χῆς χωρίζουσα αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐστὶν ἡ
ζωὴ αὐτῆς (Πραγμ. Ζ'. Κεφ. Δ'. § 4.).—Ὁ με-
τανοῶν τοίνυν, ἐπὶ πᾶσι λυπούμενος τοῖς ἁμαρ-
τήμασιν, ἐξαιρουμένου ἑνὸς μόνου, ἐπιμένει ἐν τῇ
θανάτῳ, ὡς κεχωρισμένος τοῦ Θεοῦ, δι' ἐκείνην
τὴν θανάσιμον ἁμαρτίαν. Τοῦναντίον δὲ νοητέον
περὶ τῶν συγγνωστῶν ἁμαρτημάτων, ἅτινα, ὡς
μὴ διίσταντα ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ, δύναται τὸ ἐν, ἄ-
νευ τοῦ ἐτέρου, συγχωρηθῆναι.—Ἐπὶ πᾶσι δὲ, δηλι-
τὸν ἀληθῶς συντετριμμένον, δεῖ λυπεῖσθαι ἐπὶ
τοῖς ἁμαρτήμασι, μᾶλλον παντός κακοῦ, καὶ περ
δαινοῦ. — Ἐκ δὲ τῆς φύσεως αὐτῆς· οὐκ ἀρκεῖ
γὰρ πρὸς τὴν ἀληθινὴν συντριβὴν ἡ μόνη ἐπιθυ-
μία τῆς κρείττονος ζωῆς, ἀλλ' ἐπιζητεῖται στε-
ρεὰ γνώμη, διορίζουσα τὴν θέλησιν ἀπέχεσθαι
τῶν κακῶν καὶ ἐκλέγειν τὰ μέσα, ὧν ἀνευ, νέα
ζωὴ σταθῆναι οὐ δύναται.

δ'. Διττὴ ἐστὶν ἡ συντριβή. Τελεία, ἥτις διὰ τῆς
ἀγάπης τελειοῦται, δηλ. ἐκ τῆς τελείας ἀφορμῆς
τῆς ἀγάπης γεννᾶται καὶ Ἀτελής, ἥτις κοινῶς
λέγεται ἐπιτριβὴ προερχομένη, ἡ ἐκ τῆς θεωρί-
ας τῆς αἰσχροτήτος τῆς ἁμαρτίας, ἡ ἐκ τοῦ φό-
βου τῆς γέννης καὶ τῶν βασάνων. Οὐκ ἀρκεῖ δὲ
αὕτη ἡ ἐπιτριβὴ πρὸς ἐξάλειψιν τῶν ἁμαρτιῶν τῷ
μετανοοῦντι ἐν τῇ ἐξομολογήσει· συμβάλλει δὲ
τὰ μέγιστα, καθότι διατίθῃσι τὸν μετανοοῦντα
ἐλθεῖν εἰς συντριβήν.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β΄

Περί Ἐξομολογήσεως.

α. Ορίζεται ἡ ἐξομολόγησις, Κατηγορία ἐνώπιον τοῦ Ἱερέως γενομένη παρὰ τοῦ μετανοοῦντος περὶ τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα πεπραγμένων ἀμαρτημάτων, πρὸς τὸ ἐπιτυχεῖν τῆς ἀφέσεως.

β'. Ἡ ἐξομολόγησις ἐστὶν ἀναγκαία τῇ ἀνάγκῃ τῆς ἐντολῆς, οὐ μόνον ἐκκλησιαστικῆς, ἀλλὰ καὶ θείας. Φησὶ γάρ ὁ Χριστός· « Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται (Ἰωάν. κ', 23) ». Οἷς ῥήμασιν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀείποτε ἐπινενόηκε καὶ τετήρηκε τὰς ἀμαρτίας ἐν τῷ τῆς μετανοίας Κριτηρίῳ ἐξομολογεῖσθαι. Καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶν· « Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα (Ἰάκωβ. ε', 16) ».

γ'. Δεῖ — α.) Τὴν ἐξομολόγησιν εἶναι ἐπιμέλειαν· δηλ. μετὰ τῆς ἀρχούσης ἐξετάσεως — β.) Ἀληθῆ, ὥστε τὸν μετανοοῦντα οὔτε αὐξάνειν, οὔτ' αὖ ἐλαττοῦνται τὸ βάρος, ἢ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀμαρτημάτων. — γ.) Μυστικὴν, ἐκδηλὰ γὰρ γενόμενα, σκάνδαλον ἐπάγουσι τοῖς ἀσθενέσι. — δ.) Ὑπείκειν ταῖς ἐντολαῖς καὶ ταῖς νουθεσίαις τοῦ Πνευματικοῦ Πατρός. — ε.) Ὀλόκληρον· δηλ. ἐξομολογεῖσθαι τὸν μετανοοῦντα πάντα τὰ θανάσιμα ἀμαρτήματα, ὧν ἐτι μετὰ τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν καὶ ἔρευναν μνημονεύει.

δ'. Πάντα τὰ ἐξομολογηθέντα ἀμαρτήματα εἰς

ἡμεῖς θανάσιμα, εἴτε συγγνωστά, δεῖ τὸν Πνευματικὸν Πατέρα τηρεῖν ὑπὸ σιωπῆς· καὶ οἷας δῆτινος περιστάσεως προκειμένης, μὴ ἐξὸν αὐτῷ ἐκδηλοῦν αὐτά.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Γ'.

Περὶ Ἱκονοποιήσεως.

α. Ορίζεται ἡ ἱκονοποίησις, Ὑποδοχὴ τῆς παρὰ τοῦ Πνευματικοῦ Πατρὸς ἐπιτιθεμένης ποινῆς, καὶ ἐκούσιος ὑπομονῆς ἐν αὐτῇ τῇ ποινῇ, πρὸς τὸ ἐξιλεοῦν ἣν ἐποίησε τῷ Θεῷ ὕβριν.

β'. Πρόδηλόν ἐστι, μετὰ τὸ πεπραγμένον παράπτωμα, λείπεσθαι πληροῦν τὴν ποινὴν. Ὁ Δαβὶδ γὰρ χαλῶς συντετριμμένος ἤκουσε παρὰ τοῦ Προφήτου. « Κύριος ἀφείλετο τὸ ἀμάρτημά σου, » καὶ σὺ μὴ ἀποθάνης. Πλὴν ὅτι παροργίζων » παρώργισας ἐν τοῖς ὑπεναντίοις τὸν Κύριον ἐν » τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ ὁ υἱός σου ὁ τικτόμενός » σοι θανάτῳ ἀποθανεῖται (Β'. Βασιλ. ιβ', 13. » 14.) ».

γ'. Οἱ Ἱερεῖς ἔλαβον παρὰ Χριστοῦ τὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ ἱερᾷ ἐξομολογήσει ἐπιτιθεῖν τοῖς μετανοοῦσιν ἔργα ἱκανοποιήσεως. Βεβαιοῦται τοῦτο ἐκ τῆς ἐξουσίας, ἣν ἔδωκεν ὁ Χριστὸς τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ τοῖς αὐτῶν διαδόχοις τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, λέγων. « Ὅσα ἐὰν δῆ- » σαιτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ Θεῷ »

» ρανῶ (Ματθ. ιγ', 18) ». Καὶ « Ἄν τινων κρα-
» τῆτε κεκράτηνται (Ἰωάν. κ', 23) ». Καὶ γὰρ
δέουσι καὶ κρατοῦσιν οἱ Πνευματικοὶ Πατέρες τοὺς
μετανοοῦντας μὴ δεχομένους τὴν ἱκανοποίησιν,
ἣν αὐτοῖς ἐπιτίθενται. Καὶ οὕτως αἰεὶ καὶ παντα-
χοῦ ἡ Καθόλου Ἐκκλησία ἐπινενόηκε καὶ τετή-
ρηκεν.

Ἄρα οἱ Πνευματικοὶ ὀφείλουσιν ἐκ τῆς θείας
ἐντολῆς ἐπιτιθέναι τοῖς μετανοοῦσι τὰς ἀρμοδί-
ους ἱκανοποιήσεις, ὡς μέρη καθ' ὅλο κληρότη-
τα (Αὐτόθ. Κεφ. Α'. § ζ'.) τοῦ μυστηρίου ἄλλως
τὸ μυστήριόν ἐστιν ἐλλειπές· καὶ ἐπομένως τοὺς
μετανοοῦντας, δυνάμει τῆς αὐτῆς ἐντολῆς, δεῖ
δέχεσθαι καὶ πληροῦν αὐτὰς τὰς ἱκανοποιήσεις.

δ'. Τριπλοῦν ἐστὶ τὸ εἶδος τῶν ἀγαθῶν ἔργων,
δὲ ὧν ἐξιλεοῦται ὁ Θεὸς παρὰ τῶν μετανοούντων
ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἐξομολογήσει· δηλ.: ἡ ἐλεημοσύνη
—ἡ νηστεία—καὶ ἡ προσευχή. Ὁ Θεὸς γὰρ
ἐξιλεοῦται, ἥνίκα εἰς τιμὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀγα-
θῶν, οἷς ἀρεσκόμεθα, ἀφαιρῶμεν μετὰ λύπης τι
μέρος. Ἀλλὰ μὴν τρία εἰσὶ τὰ ἀγαθὰ, δηλ.: τῆς
ψυχῆς,—τοῦ σώματος—καὶ τῆς τύχης· καὶ οὐχ
ἀμαρτάνομεν κατ' ἄλλον τρόπον κατὰ τοῦ
Θεοῦ, εἰ μὴ τῇ ἀτάκτῳ ἀγάπῃ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ
αὐτῶν κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « Πᾶν τὸ ἐν τῷ
» κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, καὶ ἡ ἐπιθυ-
» μίαι τῶν ὀφθαλμῶν (δηλ.: ἡ φιλαργυρία) καὶ ἡ
» ἐπιθυμία τοῦ βίου (ἀ. Ἰωάν. β', 16) ». Ἄρα
οὐ δύναμεθα ἄλλως τὸν Θεὸν ἐξιλεῶσαι, εἰ μὴ
διὰ τινος ἀραιρέως ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν.

Ἡ μὲν ἐλεημοσύνη, τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ὀφθαλμῶν, εἴτουν τὴν φιλαργυρίαν χαλιναγωγεῖ· καὶ εἰς χάριν τῶν δεομένων, μέρος τι τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ἀφαιρεῖ, προτρέπουσα ἡμᾶς φειδωλῶς ζῆν μετὰ τινος ταλαιπωρίας.—Ἡ δὲ νηστεία καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ σώματος ταλαιπωρίαι· τε καὶ κακώσεις, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς καθαρίζουσι, μὴ ἀφαιροῦσαι, ἄνευ αἰσθήσεως πόνου, τὰς ἡδονὰς τοῦ σώματος.—Ἡ δὲ προσευχή, δι' ἧς ἀποδίδομεν, ὅ,τι ἀνήκει τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ, καταβάλλει τὴν ὑπερηφανείαν—τὴν ὑψουμένην διανοίαν τῷ Θεῷ ὑποτάττει. Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ προσευχῇ ὁμολογοῦμεν τὸν Θεὸν εἶναι πάντων τῶν ἀγαθῶν παραίτιον· ἡμᾶς δὲ ἁμαρτωλοὺς, ἀσθενεῖς, καὶ πρὸς οὐδὲν ἀγαθὸν ἱκανοὺς, ἄνευ τῆς αὐτοῦ βοηθείας.

ε. Τὴν ἱκανοποίησιν δεῖ παρὰ τοῦ Πνευματικοῦ Πατρὸς ἐπιτίθεσθαι πρὸ τῆς ἀφέσεως· πληροῦσθαι δὲ παρὰ τοῦ μετανοοῦντος ἐν τῷ διαταχθέντι καιρῷ παρὰ τοῦ Πνευματικοῦ, καὶ περ ἐν τούτῳ οὐκ ἔχομεν ἐκ τῶν Γραφῶν τινα ἐντολήν· καὶ οὔτε ὁ λόγος τοῦ μυστηρίου τοῦτο ἐπιζητεῖ, ὥστε τὴν ἱκανοποίησιν πληροῦσθαι πρὸ τῆς ἀφέσεως. Δεῖ τοίνυν τὸν Πνευματικὸν προσέχειν ἐπιτιθέναι τὴν ἱκανοποίησιν πρὸς φυλακὴν νέας ζωῆς καὶ τῆς ἀσθενείας ἰατρείαν. Ἐτι δὲ εἶναι τὴν ποινὴν καὶ τιμωρίαν ὑπὲρ τῶν παρεληλυθότων πλημμελημάτων. Ἐντεῦθεν ἡ ἱκανοποίησις ἐστίν, ἡ μὲν τιμωρητικὴ, πρὸς τὸ τιμωρεῖν τὸν ἁμαρτωλόν· ἡ δὲ θεραπευτικὴ

πρὸς τὸ βοηθεῖν καὶ ἐνδυναμοῦν τὸν ἀσθενῆ,
ὅνα μὴ αὐτὸς ἀποσεύεται.

ΚΕΦ. Β.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΗΣ
ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

Α. Ὑπηρέτης τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας
κυρίως ἐστὶν ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ διὰ τῆς ἀδείας
αὐτοῦ πᾶς Ἱερεὺς. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· « Ἀν-
τινων ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς·
ἀντινων κρατῆτε, κεκράτηνται (Ἰωάν. κ', 23) ».
Ἐνταῦς. Ὁ Ἀπόστολος φησιν· « Ἐξομολο-
γεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὐχε-
σθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε (Ἰακώβ, ε',
16) »· Ἄρα κ.τ.λ.
Λύσις. Ἀποφάσκομεν τὴν συνέπειαν. Ἐν γὰρ
τῇ εἰρημένῃ ῥήσει, ἡ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐ-
ξομολογήσεως φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἡ οὐ. Εἰ μὲν
οὐ λέγει περὶ αὐτοῦ, ἡ ῥῆσις οὐκ ἐστὶν ἐπὶ τὸ
προκείμενον. Εἰ δὲ λέγει, ὡς ἐστὶ πιθανώτερον,
ἡ ἔννοιά ἐστιν, ἐξομολογεῖσθε πάντες, οὐ-
χὶ τοῖς πᾶσιν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς πρεσβυτέροις,
περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος ἀμέσως προέφη· « Ἀσθε-
νεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυ-
τέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν
ἐπ' αὐτὸν καὶ ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς, ἀφε-
θήσεται αὐτῷ (Ἰακώβ, ε', 14, 15) »· Ἐξ ὧν
ῥημάτων εὐθέως συνάγει ὁ Ἀπόστολος, « Ἐξο-
μολογεῖσθε ἀλλήλοις ».

ε'. Οὐ δύναται πᾶς Πρεσβύτερος εἶναι ὑπέρ-
της τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας· εἰ μὴ μόνοι οἱ
παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως τὴν ἄδειαν λαβόντες. Τοῖς
γὰρ Ἀρχιερεῦσι μόνοις ἀμέσως παρὰ Χριστοῦ δέ-
δοται τὸ δεσμεῖν τε καὶ λύειν.

γ'. Πρόδηλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ μυστή-
ριον τῆς μετανοίας ἀναγκαῖόν ἐστι τῇ ἀνάγκῃ, οὐ
μόνον τοῦ μέσου, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας ἐντολῆς.
Καὶ γὰρ ἄνευ τοῦ μέσου οὐ δύναται τις ἐπιτυχεῖν
τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν. καὶ ἐπομένως οὐδὲ
τῆς αἰωνίου σωτηρίας. Γέγραπται γάρ· « Καὶ οὐ
» μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινόν, καὶ ποιῶν
» βδέλυγμα καὶ ψεῦδος (Ἀποκάλ. κ', 27) ».
Ἀλλὰ μὴν, ἄνευ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας, οὐ
δύναται τις ἐπιτυχεῖν τῆς ἀφέσεως τῶν μετὰ τὸ
βάπτισμα πεπραγμένων ἁμαρτιῶν. « Ἄν τινων
» κρατῆτε (τὰς ἁμαρτίας), κεκράτηνται (Ἰωάν.
» κ', 23) ». Ἄρα καὶ κ.τ.λ.

Ὡσαύτως τὰ ἐκ τῆς διατάξεως τοῦ Θεοῦ ἀ-
ναγκαῖα τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου, τὰ αὐτὰ εἰσι ἀνάγ-
καῖα καὶ τῇ ἀνάγκῃ τῆς θείας ἐντολῆς.

δ'. Ἔστι δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἐντολή, τοὺς προ-
βεβηκότας πιστοὺς δηλ. τοὺς ἐν χρήσει ὄντας τοῦ
λόγου, ἐξομολογεῖσθαι τοῦλάχιστον ἅπαξ τοῦ ἐ-
νιαυτοῦ τὰ παραπτώματα αὐτῶν. Βεβαιοῦται τοῦ-
το ἐκ τῆς σταθερᾶς παραδόσεως τῆς Καθόλου Ἐκ-
κλησίας.

ΚΕΦ. Γ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ
ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

Α. Πέντε ἐπαριθμοῦνται παρὰ τῶν Θεολόγων
τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας τὰ ἀποτελέσματα.

Α'. Ἡ ἄφεσις τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς αἰωνίου
ποινῆς.

Β'. Ἡ μείωσις τῆς χρονικῆς ποινῆς, κατὰ τὴν
μείζονα ἢ ἐλάττονα διάθεσιν τοῦ μετανοοῦντος.

Γ'. Ἡ ἐπανάληψις τῆς φιλίας μετὰ τοῦ Θεοῦ,
ἥς διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐστερήθημεν.

Δ'. Ἡ ἐπιστροφή τῶν ἀξιωμαίων, ἃ διὰ τῆς
ἁμαρτίας ἀπώλεσαμεν.

Ε'. Αἱ κατ' ἐνέργειαν βοήθειαι, ὧν χρῆζομεν
ἐν καιρῷ εὐθέτω, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἁμαρτημά-
των, καὶ ἐπιμονὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΖ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ.

ΚΕΦ. Α.

ΠΕΡΙ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΟΡΟΥ ΚΑΙ ΓΑΝΗΣ ΤΟΥ
ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ.

α. Δόγμα Πίστεως ἐστὶ τὸ Ἅγιον Εὐχέλαιον

ον εἶναι ἐν τῶν ἐπτὰ μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, διαταχθὲν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστής· « Καὶ ἤλειπον ἐλαί-
 » ω πολλοὺς ἀρρώστους, καὶ ἐθεράπευσαν (Μάρκ.
 » ς', 13) ». Καὶ ὁ Ἀπόστολος· « Ἀσθενεῖ τις
 » ἐν ὑμῖν ; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους
 » τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐ-
 » τόν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι
 » τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν
 » κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρ-
 » τίας ἢ πεπονηκώς ἀφεθήσεται αὐτῷ (Ἰάκωβ.
 » ε', 14. 15) ».

Ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων συνάγομεν, ὅτι τὰ τρία ἐπιζητούμενα καὶ ἀναγκαῖα ἐν ἐκάστῳ μυστηρίῳ τοῦ Νέου Νόμου, περιέχονται ἐν τοῖς δε τοῦ Ἀποστόλου ῥήμασι περὶ τοῦ Εὐχελαίου. — α'. Τὸ αἰσθητὸν σημεῖον ἐν τῷ χρίσματι, καὶ τῇ προσευχῇ ἐμφανιζόμενον, παρὰ μὲν τοῦ Χριστοῦ διαταχθὲν, παρὰ δὲ τοῦ Ἀποστόλου μόνον ἐκτεθέν. Δύναμις γὰρ ἀνθρωπίνη τοιαύτην ἐνέργειαν τῷ χρίσματι δοῦναι οὐ δύναται, ἢν ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος σημειοῖ — β'.) Ἡ ἐπαγγελία τῆς χάριτος, τούτῳ τῷ σημείῳ συναπτόμενή· « Καὶ ἡ εὐχὴ
 » τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ
 » αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἢ πεπονηκώς ἀ-
 » φεθήσεται αὐτῷ (Ἰάκωβ. ε', 15) » — γ'.) Ἡ ἐντολὴ τοῦ τηρεῖν αὐτὸ τὸ σημεῖον, εἰπὺν τὸν τρόπον τοῦ τελεῖν· « Καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ'
 » αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι
 » τοῦ Κυρίου (Ἰάκωβ. ε', 14) ».

β'. Ορίζεται τὸ Εὐχέλαιον, Ἐλαιον ἅγιον, διαταχθέν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἁγιασμόν τοῖς πιστοῖς χορηγούμενον, καὶ λύσιν ἁμαρτημάτων παρέχον αὐτοῖς, διὰ τῆς εὐχῆς καὶ χρίσεως τῶν Ἱερέων.

γ'. Ὑλὴ τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου ἐστὶν αὐτὸ τὸ παρὰ τῶν Πρεσβυτέρων τῆς Ἐκκλησίας ἁγιαζόμενον ἔλαιον. « Ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ » (Ἰάκωβ. ε', 14) ».

δ'. Μορφή δὲ ἡ παρὰ τῶν Ἱερέων γενομένη εὐχὴ μετὰ τῆς χρίσεως. « Προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου » (Ἰάκωβ. ε', 14) ».

ΚΕΦ. Β.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥ, ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ.

α'. Υπηρέτης τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου εἰσὶν οἱ Πρεσβύτεροι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον « Προσκαλεσάσθω τοὺς Πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας » (Ἰάκωβ. ε', 14) » ἐπτά ὄντας κατὰ τὴν παλαιὰν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν. ἡ τοῦλάχιστον ἐξ ἀνάγκης τρεῖς, κατὰ τὸν Θεσσαλονίκης Συμεὼν (Μέρ. Β'. Περὶ τῆς Τελετ. τοῦ Εὐχελ. Κεφ. 6').

β'. Υποκείμενόν ἐστὶν ἕκαστος πιστὸς μετανοῶν, εἴτε ὕγιης εἴτε ἀσθενὴς κατὰ τὴν σταθερὰν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν.

γ'. Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου· ἐκεῖνο γὰρ οὐκ ἔστιν ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως ἀναγκαῖον τῇ ἀνάγκῃ τοῦ μέσου, οὐδ' ἄνευ, δύναται τις σωτηρίας τυχεῖν. Ἀλλὰ μὴν, ἄνευ τοῦ Εὐχελαίου, δύναται τις σωτηρίας τυχεῖν· ἔστι γὰρ τοῦτο μυστήριον τῶν ζώντων, καὶ ὑποτίθεται τὸν ἀσθενοῦντα ἐλεύθερον τῶν θανασίμων ἁμαρτιῶν (Πραγμ. ΙΒ'. Κεφ. Δ'. § 4.). Ἄρα κ.τ.λ.

δ'. Ἔστι δὲ ἀναγκαῖον τῇ ἀνάγκῃ τῆς θείας ἐντολῆς. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· «Ἀσθενεῖ τις ἐν » ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς » Ἐκκλησίας (Ἰάκωβ. 5, 14) ». Ἡ φωνὴ προσκαλεσάσθω, ἐξίσου σημαίνει ἐντολήν, ὡς καὶ αἱ φωναὶ, ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις — καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων (Ἰάκωβ. 5, 16). Ἀλλὰ μὴν τὸ, ἐξομολεῖσθε — καὶ εὐχεσθε σημαίνουσιν ἐντολήν. Ἄρα καὶ τὸ προσκαλεσάσθω. Οὕτω γὰρ διερμηνεύσαντο οἱ Πατέρες καὶ ἅπαντες οἱ Θεολόγοι.

ΚΕΦ. Γ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ
ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ.

α. Ἀποτελέσματα τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου τρία οἱ Θεολόγοι ἐκ τῶν τοῦ Ἀποστόλου ῥημάτων συνάγουσι.

Α'. Τὸ Μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου ἀποκαθίστη·

σι τὴν υγίαν τοῦ σώματος, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ συμβάλλει· « Ἡ εὐχή τῆς πίστεως σώ-
» σαι τὸν κείμενον (Ἰάκωβ. ε, 15) ».

Β'. Τὸν ἀσθενοῦντα ἐπικουφίζει καὶ ἐγείρει·
« Καὶ ἐγερῇ αὐτὸν ὁ Κύριος (Ἰάκωβ. ε, 15) ».

Γ'. Τὰ ἁμαρτήματα ἀφήσιν· « Ἐάν ἁμαρτίας
» ἡ πεπονηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ (Ἰάκωβ. ε, 15) ».

Σημ. α'. Τὸ Εὐχέλαιον θεραπεύει τὰς τε ἐλ-
λείψεις καὶ ἀσθενείας, ἃς ἐκ τῆς ἁμαρτίας ὁ ἀσ-
θενὼν ἐλαβε· φέρ' εἰπεῖν, τὴν τῆς ψυχῆς χαύνω-
σιν — λύπην — καὶ ἀδημονίαν, αἵτινες τὸν ἐγ-
γὺς τοῦ θανάτου ὄντα, μᾶλλον ταιλαιπωροῦσι καὶ
εἰς ἀπόγνωσιν ἐρεθίζουσι.

Σημ. β'. Κατὰ τὴν στερεὰν τῆς Ἐκκλησίας
παράδοσιν ἐπιζητεῖται τὸν δεχόμενον τὸ μυστή-
ριον τοῦ Ἁγίου Εὐχελαίου εἶναι ἐν καταστάσει
χάριτος εἶπουν ἐξομολογούμενον, καθότι ἐστὶ μυσ-
τήριον τῶν ζώντων. Καὶ ταῦτα περὶ τοῦ Ἁγί-
ου Εὐχελαίου.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΗ.

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ.

ΚΕΦ. Α'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΥΠΑΡΕΩΣ ΚΑΙ ΥΑΝΣ
ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ.

Α. Ορίζεται τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης
Μυστήριον τοῦ Νέου Νόμου, δι' οὗ ἡ πνευ-
ματικὴ ἐξουσία δίδεται τῷ βαπτιζομένῳ
ἀνδρὶ πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὸ μυστήριον
τῆς Εὐχαριστίας καὶ πάντα τὰ ἄλλα μυσ-
τήρια τῆς Ἐκκλησίας ὀρθῶς καὶ ἐν τά-
ξει.

Λέγεται α.) Μυστήριον τοῦ Νέου Νόμου
Ὅπως δηλώσῃ τὸ γένος, ἐν ᾧ τὸ μυστήριον τῆς
Ἱερωσύνης κοινόν ἐστι τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις.

Λέγεται β.) Δι' οὗ ἡ πνευματικὴ ἐξουσία
δίδεται τῷ βαπτιζομένῳ ἀνδρὶ. Ἄνευ γάρ
τοῦ χαρακτήρος τοῦ βαπτίσματος, οὐδεὶς ἐστὶν
ικανὸς τῶν ἄλλων μυστηρίων. Ἐτι δὲ ἵνα δη-
λώσῃ, ὅτι οὐ συγκεχώρηται παρὰ τῷ Θεῷ Νό-
μῳ ταῖς γυναῖξιν ἐπιτελεῖν μυστήρια. Φησὶ γάρ
ὁ Ἀπόστολος. « Αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναῖξιν ἐν
» Ἐκκλησίᾳ λαλεῖν (ἀ Κορ. ιδ', 35) ». Ἐντεῦθεν
αἱ Διακόνισσαι, περὶ ὧν μνείαν ποιοῦσιν οἱ ἐκ-

κλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς, οὐκ ἐλάβανον χειροτονίαν Ἱερωσύνης, οὔτε τινὰ ἱεροπραξίαν ἐπέτελλον, ἀλλ' ἐδίδασκον τὰς ἀπαιδεύτους γυναῖκας, καὶ τὰς πλησιαζούσας πρὸ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος ἐκατήχουν, καὶ τελευταῖον ὑπηρετοῦν ταῖς γήραις.

Λέγεται γ'.) Πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας. Ὅπερ καθίστηται σὴν διαφορὰν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης οὐσιωδῶς διακρίνεται τῶν ἄλλων μυστηρίων. Καθότι τοῦτο τὸ Μυστήριον καίται κυρίως πρὸς τὸ προσφέρειν νομίμως τὴν θυσίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Λέγεται δ'.) Καὶ πάντα τὰ ἄλλα μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ὀρθῶς καὶ ἐν τάξει. Ὅπως διαφέρει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Διοίκησις τῆς Πολιτικῆς. Καὶ γὰρ εἰ μὲν Ἱερεῖς μόνον τὰ πνευματικὰ διοικοῦσιν· οἱ δὲ Βασιλεῖς τὰ χρονικά, κατὰ τὸν Ὅσιον Ἐπίσκοπον Κουδρούβης. «Μὴ μίγνυσθαι τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς, μηδ' ἐπίταττε ἡμῖν ἐν τούτοις· ἀλλὰ μάλλον ταῦτα παρ' ἡμῶν μάθανε. Σοὶ μὲν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν· δέδωκεν ἡμῖν δὲ τὰ τῆς Ἐκκλησίας (Ἐπισ. πρὸς τὸν Μ. Κωνσταντ.)».

6. Ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Ἱερωσύνης δύο θεωρητέα. — α.) Ἡ ἐν τῇ μυστικῇ θυσίᾳ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐξοχὴν ἐξουσία τῆς Ἱερωσύνης. — β.) Ἡ ἐν αὐτῇ διοίκησις τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ,

ἤτοι τῶν πιστῶν ἐξουσία καθότι δι' αὐτῆς χορηγεῖται ἡ ἀδεια τοῦ διδάσκειν καὶ διοικεῖν τοὺς πιστοὺς πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν.

γ'. Δόγμα πίστεως ἐστὶ τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης εἶναι ἐν τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου » (β'. Τιμοθ. α', 6) ». — Ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων τρία συνάγονται ἀναγκαῖα πρὸς τὸ ἀληθές τοῦ μυστηρίου. — α.) Τὸ ἐξωτερικὸν σημεῖον δηλῶν ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν. — β.) Ἡ χάρις τούτῳ τῷ σημείῳ συναπτομένη, « Ἀναζωπυρεῖν τὸ » χάρισμα τοῦ Θεοῦ (β'. Τιμόθ. α', 6) ». — γ.) Ἡ θεία ἐντολή. Καὶ γὰρ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ αὐτῶν διάδοχοι, ἀνευ θείας ἐντολῆς, τοῦτο τὸ τῆς χάριτος πρόξενον ἔθος οὐκ ἂν ἐτήρησαν.

δ'. Ὑλὴ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης ἐν τῷ Ἐπισκόπῳ, Πρεσβυτέρῳ καὶ Διακόνῳ ἐστίν, ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν ἐπὶ τῷ χειροτονουμένῳ. Καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τούτῳ τῷ τρόπῳ χειροτόνησε τὸν Τιμόθεον Ἐπίσκοπον Ἐφέσου, παραγγέλλων αὐτῷ ποιεῖν τὰς χειροτονίας.

ε. Μορφή δὲ τὸ, Ἡ Θεία Χάρις κ.τ.λ.

ΚΕΦ. Β'.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ.

α. Τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης γενικῶς

αίρεῖται εἰς μείζονας καὶ ἐλάττωνας βαθμοὺς, κατὰ τὴν παλαιὰν καὶ σταθερὰν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν. Καὶ οἱ μὲν μείζονες βαθμοὶ εἰσὶ τοῦ Ἀρχιερέως, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ τοῦ Διακόνου. Καθότι ἐν τούτοις τοῖς βαθμοῖς μόνον προφέρονται τὰ εἰδικὰ τοῦ μυστηρίου λόγια· δηλ. τὸ, Ἡ Θεία Χάρις κ.τ.λ. Ἐλάττωνας δὲ, τοῦ Ὑποδιακόνου, τοῦ Ἀναγνώστου, τοῦ Ἐξορκιστοῦ, τοῦ Κηροφόρου, καὶ τοῦ Πυλωροῦ.

β'. Ἔστι δὲ ὁ τοῦ Ἐπισκόπου βαθμὸς, Τάξις ὑπερτάτη, δι' ἧς χορηγεῖ τῷ Πρεσβυτέρῳ ἐξουσίαν τοῦ ἐπιτελεῖν τὰ μυστήρια καὶ μεταδιδόναι τοῖς πιστοῖς αὐτά. Ἔτι δὲ τοῦ διοικεῖν τὴν παραδοθεῖσαν αὐτῷ Ἐκκλησίαν, δηλ. τὸν Κλῆρον καὶ τὸν λαόν.

Λέγεται α.) Τάξις ὑπερτάτη. Καθότι ὁ Ἐπίσκοπος Κεφαλὴ ἐστὶ καὶ ἀρχὴ τῆς Ἱερωσύνης. Ὁ Ἱερὸς Αὐγουστίνος φησὶ. « Τί δέ ἐστιν ὁ Ἐπίσκοπος; Εἰμὶ πρῶτος Πρεσβύτερος (Βιβλ. Ε'. » Ἐν τῇ Παλ. καὶ Νέᾳ Διαθήκῃ. Ζητήμ. ΡΑ'). » δηλ. ἄκρος Ἱερεὺς. Καὶ ὁ Ἱερὸς Ἰγνάτιος « Τίμα τὸν Ἐπίσκοπον ὡς ἄρχοντα τῶν Ἱερέων » (Ἐπιστ. πρὸς Σμυρν.).

Λέγεται β.) Δι' ἧς χορηγεῖ τῷ Πρεσβυτέρῳ. Καθότι οὐ δύναται εἶναι Ἐπίσκοπος, μὴ ὢν πρῶτος Πρεσβύτερος.

Λέγεται γ.) Ἐξουσίαν τοῦ ἐπιτελεῖν τὰ μυστήρια καὶ μεταδιδόναι τοῖς πιστοῖς αὐτά. Οἷς ῥήμασι δέικνυται ἡ ἰδίᾳ τῷ Ἐπισκόπῳ

ἐξουσία, καθότι ἀμέσως χορηγεῖ τὰς χειροτονίας τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὑπηρέταις.

Λέγεται δ.) Ἐτι τοῦ διοικεῖν τὴν παραδοθεῖσαν αὐτῷ Ἐκκλησίαν. Ὅπως δηλώσῃ ἡ ἐπὶ τὴν ἰδίαν Ἐπαρχίαν ἔχει ἐξουσίαν δι' ἧς διοικεῖ τοὺς ὑπηκόους, διδάσκων, νομοθετῶν, παιδεύων τοὺς ἀτάκτους καὶ τιμωρῶν τοὺς παραβάτας. Ὁ Ἐπίσκοπος τοίνυν, κατὰ θεῖαν Ἐντολήν, ἀνώτερός ἐστι τοῦ Πρεσβυτέρου, οὐ μόνον τῇ ἐξουσίᾳ τῆς τάξεως καὶ τοῦ βαθμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς διοικήσεως.

γ'. Τὰ δὲ τοῦ Ἐπισκόπου καθήκοντα ταῦτα εἰσὶ. Τὸ κρίνειν.—Τὸ διερμηνεύειν (δηλ. τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ).—Τὸ χειροτονεῖν, —Τὸ εὐλογεῖν καὶ ἀγιάζειν τὸ Ἅγιον μῦρον.—Τὸ ἐγκαινίζειν τὰς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας.—Τὸ καθιεροῦν τὰ ἀντιμύνησια.

δ'. Ὁ δὲ τοῦ Πρεσβυτέρου βαθμός ἐστι. Τάξις ἱερὰ, ἐν ᾗ χορηγεῖται ἡ ἀδεια τοῦ ἐπιτελεῖν τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, καὶ πάντα τὰ ἄλλα μυστήρια, καὶ συγχωρεῖν τὰ παραπτώματα.

ε'. Τοῦ δὲ Διακόνου ὁ βαθμός ἐστι, Τάξις ἱερὰ, ἐν ᾗ χορηγεῖται ἡ πνευματικὴ ἐξουσία τοῦ ὑπηρετεῖν τῷ Ἱερεὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς Τελεταῖς.

ς'. Τῶν δὲ ἐλαττόνων βαθμῶν ἐστι,

Α'. Ὁ τοῦ Ὑποδιακόνου, ὅστις ὀρίζεται. Τάξις ἱερὰ, ἐν ᾗ χορηγεῖται ἐξουσία τοῦ ὑ-

πῆρεται τοῖς Ἱερεῦσιν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ. Ἔργον δὲ τούτου ἐστίν, ἐτοιμάζειν καὶ διαφυλάττειν τὰ ἱερὰ σκεύη, καὶ πᾶσαν τὴν ἱερατικὴν στολὴν.

Β'. Ὁ τοῦ Ἀναγνώστου, ὅστις ὀρίζεται. Τάξις, ἐν ἣ δίδεται ἐξουσία τοῦ ἀναγινώσκειν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν Ἱερὰν Γραφὴν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Ἀγίων Πατέρων.

Γ'. Ὁ τοῦ Ἐξορκιστοῦ, εἶπουν Κατηχητοῦ, ὅς τις ὀρίζεται. Τάξις ἐν ἣ δίδεται ἐξουσία τοῦ κατηχεῖν τοὺς προσερχομένους τῇ Πίσει.

Δ'. Ὁ τοῦ Κηροφόρου, ὅστις καὶ Ἀκόλουθος λέγεται, καὶ ὀρίζεται. Τάξις ἐν ἣ χορηγεῖται ἐξουσία φέρειν τὰ φῶτα ἐν ταῖς Ἱεραῖς Τελεταῖς, καὶ ἀκολουθεῖν τοῖς Ἱερεῦσι καὶ Διακόνοις.

Ε'. Καὶ τελευταῖος ὁ τοῦ Πυλῶρου, ὅστις ὀρίζεται. Τάξις ἐν ἣ χορηγεῖται ἐπιστάσια τοῦ προσέχειν ταῖς θύραις, ἐν τῷ καιρῷ ἐξαίρετως τῆς λειτουργίας, καὶ κλείειν τὰς θύρας μετὰ τὴν ἐξέλευσιν τῶν κατηχομένων.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΟΤΕΡΟΝ, ΕΚΑΣΤΗ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΕΣΤΙ
ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ Η ΟΥ;

Α. Οὐδεμία ἀπορία ἐστὶ τὴν τοῦ Ἐπισκόπου

χειροτονίαν εἶναι μυστήριον κυρίως λεγόμενον. Ὡσαύτως τὴν τοῦ Ἱερέως καὶ Διακόνου. Εἰσὶ γὰρ σημεῖα αἰσθητὰ παρὰ τοῦ Χριστοῦ διαταχθέντα, καὶ ἐν τῇ Καθόλου Ἐκκλησίᾳ σταθερῶς τηρηθέντα, οἷς συνεζευγμένη ἐστὶ καὶ ἡ τῆς Χάριτος ἐπαγγελία. Ταῦτα γὰρ ἐπιζητοῦνται πρὸς τὸ εἶναι τοῦ Μυστηρίου. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. « Ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ » Θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν » χειρῶν μου (ἀ. Τιμόθ. ἀ, 6) ». Πάντας δὲ τοὺς λοιποὺς κατωτέρους βαθμοὺς μὴ εἶναι μυστήριον· καθότι οὐ διετάχθησαν παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν ταῖς χειροθεσίαις οὐ προφέρονται τὰ εἰδοποιούντα τὸ μυστήριον λόγια, δηλ: τὸ, Ἡ θεία Χάρις κ.τ.λ.

ΚΕΦ. Δ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ
ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ.

ἀ. Ὑππρέτης τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης ἐστὶ μόνος ὁ Ἐπίσκοπος. Τοῦτο δέικνυται ἐκ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ἐξ ἧς πρόδηλόν ἐστι τὴν ἐξουσίαν τοῦ χειροτονεῖν μόνοις τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τοῖς αὐτῶν διαδόχοις εἴτε τοῖς Ἐπισκόποις δοθῆναι. Οἱ Ἀπόστολοι τοὺς ἐπτὰ πρῶτους Διακόνους, οὓς οἱ πιστοὶ ἐξελέξαντο, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν καὶ τῆς προσευχῆς ἐχειροτόνησαν (Πράξ. ζ', 5. 6). Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνά-

δας κατ' ἐκκλησίαν Πρεσβυτέρους ἐχειροτόνησαν (Πράξ. ιδ'. 20. 23)». Ὡσαύτως παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐχειροτονήθησαν ὁ μὲν Τιμόθεος Ἐπίσκοπος Ἐφέσου, πρὸς ὃν παραγγέλλει « Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει (ἁ. Τιμόθ. ε', » 22) ». Ὁ δὲ Τίτος Ἐπίσκοπος τῆς Κρήτης πρὸς ὃν ἐπίσης παραγγέλλει « Τούτου χάριν κα- » τέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπι- » διορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσ- » βυτέρους ὡς ἐγὼ σοι διαταξάμην (Τιτ' ἁ, » 5) ». Ἐξ ὧν φαίνεται ὅτι διατάττει εἰς αὐ- τοὺς ἐν τισιν ἐπιτιθέναι τὰς χεῖρας, δηλ. χειρο- τονεῖν.

β'. Πρὸς τὴν τοῦ Ἐπισκόπου χειροτονίαν, τρεῖς ἢ τοῦλάχιστον δύο Ἐπισκόπους ἐπιζητεῖσθαι ἢ σταθερὰ πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας ἡμῖν παρέδωκε. Καὶ γὰρ Τιμόθεος ὁ Ἀπόστολος ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Ἐφέσου διὰ τῆς « Ἐπιθέσεως τῶν » χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου (ἁ. Τιμόθ. δ' 14) ». Τὴν δὲ φωνὴν Πρεσβυτερίον, ὁ Θεὸς Χρυ- σόστομος, ὁ Θεοδώρητος ὁ Θεοφύλακτος καὶ ὁ Οἰκουμένιος ἐρμηνεύοντες τὸ τοῦ Ἀποστόλου « Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι ... μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ Πρεσβυτερί- ου (ἁ. Τιμόθ. δ', 14) ». Σύλλογον Ἐπι- σκόπων ἐννοοῦσι. Καὶ ὁ Εὐσέβιος (Ἐκκλ. Ἱ- στορ. Βιβλ. Β'. Κεφ. Α'.) παραλαβὼν παρὰ τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, διηγεῖται τὸν Ἀπό- στολον Ἰάκωβον τὸν τοῦ Κυρίου λεγόμενον ἀδελ- φὸν χειροτονηθῆναι Ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων πα-

ρὰ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου, Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου. Καὶ ὁ Α'. Κανὼν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἀποφαίνεται· Τὸν Ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι ὑπὸ δύο, ἢ τριῶν Ἐπισκόπων.

γ'. Ὑποκείμενον τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης ἐστὶ, μόνος ὁ βαπτίζομενος ἀνὴρ κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ σταθερὰν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν. Τρία δὲ ἐπιζητοῦνται πρὸς τὸ λαβεῖν τὴν Ἱερωσύνην. — α.) Εἶναι προθεβηκότα τῇ ἡλικίᾳ. — β.) Μετέρχεσθαι πρότερον τοὺς κατωτέρους βαθμοὺς· εἴτα ἀναδιβάλλεσθαι πρὸς τὴν τῆς Ἱερωσύνης βαθμόν. — γ.) Μὴ ἔχειν κάλυμα τὸ τὴν Ἱερωσύνην κωλύον.

δ'. Κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ σταθερὰν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, δεῖ τὸν μὲν Ὑποδιάκονον μὴ ἦτον τῶν εἴκοσι ἐτῶν χειροτονεῖσθαι· τὸν δὲ Διάκονον τῶν εἴκοσι πέντε· τὸν δὲ Πρεσβύτερον τῶν τριάκοντα, κατὰ τὸν ΙΑ'. καὶ ΙΕ'. Κανόνα τῆς ΣΤ'. Οἰκουμένης Συνόδου.

ΚΕΦ. Ε'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ
ΙΕΡΟΣΥΝΗΣ ΕΠΙΖΗΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΙΑΘΕΣΕΩΝ.

α. Αἱ πρὸς τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης ἐπιζητούμεναι διαθέσεις εἰσὶν αὗται.

Α'. Ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ· ἥτις ἐστὶν ἔργον ὑπερφυσικὸν τῆς θείας προνοίας, δι' ἧς ὁ Θεὸς ἐκλέγει πινὰς, χορηγῶν αὐτοῖς ἱκανὰ προτερήματα.

τα, πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν ἀξίως τὰς ἱερὰς Τελετάς.
 — Αὕτη δὲ ἡ κλήσις ἐστὶν ἀναγκαία. Φησὶ γὰρ
 ὁ Χριστός. « Ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας
 » εἰς τὴν αὐλήν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀναβαί-
 » νων ἀλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ λη-
 » στὴς (Ἰωάν. Ι'. 1.) ». Καὶ αὖθις. « Ἐγὼ εἰ-
 » μι ἡ θύρα τῶν προβάτων (Ἰωάν. Ι', 7) ».
 Προσεχέτωσαν τοίνυν οἱ θυρωροί, εἴπουν οἱ
 Ποιμένες, μὴ ἀνοίγειν τὴν θύραν τοῖς ὑπὸ τοῦ
 Ἄρχοντος τοῦ Κόσμου, διὰ φιλαργυρίαν τε καὶ
 φιλοτιμίαν, κρούειν προτρεπομένοις. Οἱ γὰρ μὴ
 κεκλημένοι παρὰ Θεοῦ ποιμένες καὶ μισθωτοὶ με-
 γάλῃ τῷ τοῦ Χριστοῦ ποιμνίῳ βλάβην ἐπάγου-
 σι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. « Καὶ οὐχ ἑαυτῷ τις
 » λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ ὁ καλούμενος ὑπὸ
 » τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ ὁ Ἀαρών.

Β'. Ἡ κανονικὴ ἐκλογή, ἐν ᾗ τρία θεω-
 ροῦνται. — α.) Ἡ ζήτησις παρὰ τοῦ Θεοῦ γενο-
 μένη πρὸς τὸν μέλλοντα λήψεσθαι τὸ τῆς Ἱε-
 ρωσύνης ἀξίωμα. — β.) Ἡ ψήφος καὶ συγκατά-
 θεσις τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν ζητούμενον. — γ.) Ἡ
 χειροτονία, δι' ἧς ἐνεργεία καὶ ἐμπράκτως ὑπηρέ-
 τῆς τῆς Ἐκκλησίας καθίσταται ὁ ζητούμενος. —
 Ἡ ἐκλογή δὲ αὕτη ἐκ τῶν πρὸς Τιμόθεον καὶ
 Τίτον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐπιστολῶν συνά-
 γεται, μηδένα νομίζεσθαι Διάκονον, Πρεσβύτερον
 ἢ Ἐπίσκοπον, εἰ μὴ τὸν κυρωθέντα καὶ χειροτο-
 νηθέντα παρὰ τῶν Ἀποστόλων ἢ τῶν αὐτῶν δι-
 αδόχων.

Γ'. Ἡ ἀγιότης δηλ. τὸν χειροτονούμενον

ἁθῶς καὶ ἀμέμπως πρὸ τῆς χειροτονίας βιώ-
 σαι. Καὶ γὰρ περὶ τῶν Διακόνων φησὶν ὁ Ἀπόστο-
 λος· « Ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. Καὶ οὗτοι δὲ δο-
 » κιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονείτωσαν,
 » ἀνέγκλητοι ὄντες (ἁ. Τιμόθ. γ. 9. 10)». Καὶ
 » αὖθις· « Κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ ἵνα τὰ λεί-
 » ποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πό-
 » λιν πρεσβυτέρους ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην, εἰ
 » τίς ἐστὶν ἀνέγκλητος . . . Δεῖ γὰρ τὸν Ἐπί-
 » σκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς Θεοῦ οἰκονόμον
 » (Τίτ. ἁ. 5—7).»

Δ'. Ἡ γινώσις, εἴπουν ἡ ἐξω σοφία. Φησὶ γὰρ
 ὁ Κύριος διὰ τοῦ Προφήτου. « Χεὶλ Ἱερέως φυ-
 » λάσσεται γινώσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ
 » στόματος αὐτοῦ (Μαλαχ. 6', 7)». Καὶ αὖθις.
 » Σὺ ἐπίγινωσιν ἀπώσω, καὶ ἐγώ ἀπώσομαί σε
 » τοῦ μὴ ἱερατεῦειν μοι (Ὡσ. δ', 6)». Καὶ ὁ Χρι-
 » στός φησιν. « Οὐαὶ ὑμῖν ὁδοῖται τυφλοὶ (Ματθ.
 » κγ', 16)».

Ε'. Καὶ τελευταία ἐστίν, Ὁ ζήλος πρὸς
 μείζονα ἐπίδοσιν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ
 τῆς σωτηρίας τοῦ πλησίου. Καὶ γὰρ τὸ τέ-
 λος τῆς ἱερατικῆς καταστάσεώς ἐστίν, ὅπως τὸ
 τοῦ Θεοῦ ἁγιάζεται ὄνομα καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ
 ἐπίγνωσιν, ἀγάπην τε καὶ σέβας τοὺς πιστοὺς
 ἐπάγῃ, ἐν οἷς κυρίως ἡ τοῦ πλησίου κεῖται σω-
 τηρία. Τοῦτο γὰρ βουλόμενος δηλῶσαι ὁ Ἀ-
 πόστολός φησιν. « Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ
 » συνέχει ἡμᾶς . . . ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυ-
 » τοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπο-

» θανόντι καὶ ἐγερθέντι (β'. Κορ. ε', 14.
 » 15) ». Καὶ πάλιν: « Οὐ γὰρ ζητῶ τὰ ὑμῶν,
 » ἀλλ' ὑμῶν οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γο-
 » νοῖσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις.
 » Ἐγὼ δὲ ἥδις αὐτῶν δαπανήσω καὶ ἐκδαπανηθήσομαι
 » ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν (β'. Κορ. ιβ', 14. 15) ».

ΚΕΦ. ΣΤ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ
 ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ.

Α. Τὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης ἀπο-
 τελέσματα τρία τυγχάνει.

Α'. Ὁ χαρακτήρ. Ἔστι δὲ σημεῖον ἐν τῇ ψυ-
 χῇ ἀνεξαλείπτως ἐντυπούμενον, δι' οὗ ὁ χειροτο-
 νούμενος διαφέρει τῶν λαϊκῶν, ἱκανὸς γενόμε-
 νος ἐπιτελεῖν τὰς Ἐκκλησιαστικὰς Τελετάς.

Β'. Ἡ ἀγιάζουσα Χάρις. Εἴπουν ἡ δευτέρα.
 Καὶ γὰρ διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης οὐ
 χορηγεῖται ἡ πρώτη ἀγιάζουσα χάρις, ἐ-
 κείνη δηλ. δι' ἧς ἐξαλείφεται ἡ θανάσιμος ἁμαρ-
 τία, οὐσης τῆς Ἱερωσύνης μυστήριον τῶν ζώον-
 των, ἀλλ' ἡ δευτέρα· δηλ. ἐπίδοσις τῆς πρῶ-
 τῆς καὶ πλήρωμα οὗσα αὐτῆς (Πραγμ. ΙΒ'.
 Κεφ. Δ'. § α.). Τοῦτο δὲ τὸ τῆς χάριτος πλή-
 ρωμα χορηγεῖται μόνον τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ
 πρὸς τὸν τῆς Ἱερωσύνης βαθμὸν κεκλημένοις,
 καὶ πρὸς αὐτὸν καλῶς διαχειμένοις. Καὶ γὰρ τὰ
 μυστήρια τοῦ Νέου Νόμου, εἰ καὶ καθ' ἑαυτὰ δρα-
 στικά εἰσι, κατὰ τὴν διάθεσιν μὲν τοῖς τῶν λαμ-

θανόντων αὐτὰ, μᾶλλον ἢ ἥττον χάριν εἰσάγουσι (Πραγμ. ΙΒ'. Κεφ. Ε' § α.).

Γ'. Ἡ ἐκ τοῦ μυστηρίου προερχομένη χάρις. Ἔστι δὲ αὕτη, δικαίωμα τεθεμελιωμένον ἐν τῇ ἀγιαζούσῃ χάριτι, διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης χορηγούμενον πρὸς τὸ λαβεῖν παρὰ Θεοῦ τὰς ὑπερφυσικὰς βοηθείας, δι' ὧν ὁ χειροτονούμενος φωτίζεται θερμαινόμενος πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν ἀγίως καὶ ἐπωφελῶς τὰ τοῦ Ἱερώς.

ΚΕΦ. Ζ'

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΕΡΑΡΧΙΑΣ.

α. Ορίζεται ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία, Ἱερά τάξεις ἐπίγειος, ἥτις ἐξομοιοῦται τῇ Οὐρανίῳ καὶ ἐξ ὧν λαμβάνει παρὰ Θεοῦ φωτισμῶν, πρὸς μίμησιν φέρεται τῆς οὐρανίου.

β'. Πρόδηλόν ἐστιν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ δίδοσθαι Ἐκκλησιαστικὴν Ἱεραρχίαν. Τρία γὰρ ἐπιζητοῦνται καθιστῶντα τὴν Ἱεραρχίαν. — α'. Τάξεις ἱερά, εἴτουν ἐξουσία θεόθεν διαταχθεῖσα. — β'.) Θεῖα χαρίσματα. — γ'.) Πράξεις ἱεραρχικαί. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός. « Ὅσα ἐὰν » δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ » Οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν τῷ Οὐρανῷ (Ματθ. ιθ', 18) ». Αὕτη δὲ ἡ ἐξουσία ἀφορᾷ πρὸς διοίκησιν τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ δηλ.

δι' αὐτῆς τῆς ἐξουσίας, διατάττονται οἱ Ἱεροὶ Ὑπερέται — ἀφίενται αἱ ἁμαρτίαι — κηρύττεται τὸ Εὐαγγέλιον — διερμηνεύονται αἱ Ἱεραὶ Γραφαὶ — παιδεύονται ποιναῖς πνευματικαῖς οἱ παραβάται. — Τὰ δὲ θεῖα χαρίσματα οὐ δύνανται ἐκλείπειν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων (Αὐτόθ. Κεφ. ΣΤ'. § 4.) δι' αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης τὸ τοῦ Πνεύματος χορηγεῖται πλήρωμα, καὶ ἡ τοῦ ὑπουργεῖν τὰ μυστήρια ἐξουσία πρὸς ἁγιασμὸν τῶν πιστῶν. — Αἱ δὲ ἱεραρχικαὶ πράξεις ἐτελοῦντο παρὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν αὐτῶν διαδόχων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν. δηλ: καθαίρειν τοὺς ὑπηκόους — φωτίζειν — καὶ τελειοῦν.

γ'. Τρεῖς εἰσιν αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ τῆς Ἱεραρχίας τάξεις· καὶ ἐν ἐκάστη τάξει τρία τάγματα. — Α'. Τῶν Τελειωτικῶν. — Β'. Τῶν Τελειωμένων. — Γ'. Τῶν Καθαιρομένων. Δηλ: Ἱεραρχία Τελειωτική. — Ἱεραρχία Φωτιστική — καὶ Ἱεραρχία καθαιρομένη. — Τῆς πρώτης τάξεως τὰ τάγματα εἶπουν τῆς Τελειωτικῆς Ἱεραρχίας εἰσὶν οἱ Ἱεράρχαι — οἱ Πρεσβύτεροι — καὶ οἱ Διάκονοι. — Τῆς δευτέρας τάξεως τὰ τάγματα, δηλ: τῆς Τελειωμένης εἶπουν Φωτιστικῆς Ἱεραρχίας εἰσὶν, οἱ Μοναχοί — οἱ Καθαροί εἶπουν οἱ Πιστοί — καὶ οἱ Συνεστῶτες τοῖς πιστοῖς. — Τῆς τρίτης τάξεως τὰ τάγματα, δηλ: τῆς Καθαιρομένης Ἱεραρχίας εἰσὶν, οἱ Κατηχούμενοι — οἱ ἐνεργοῦμενοι — καὶ οἱ ἐν μετανοίᾳ ὄντες. — Κα-

θάπερ πλατύτερον διαλαμβάνει περὶ τούτου ὁ Μέγας Διονύσιος ὁ Ἀρσοπαγίτης (Περὶ Ἐκκλ. Ἱεραρχίας Κεφ. Γ').

ΚΕΦ. Η'.

ΠΕΡΙ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΚΑΙ ΟΡΟΥ ΤΗΣ
ΜΟΝΑΔΙΚΗΣ ΤΑΞΕΩΣ.

Α. Ἐκ τῆς σταθερᾶς τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας πράξεως δείκνυται δίδοσθαι τὴν μοναδικὴν τάξιν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ. — Τὸ ὄνομα Μοναχός, σημαίνει ἰδίαν τινὰ καὶ κατὰ μέρος πολιτείαν κεχωρισμένην τῆς συναναστροφῆς τῶν ἀνθρώπων, μόνῃ τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ ἀφιερωμένην.

Β'. Ἐντεῦθεν ὀρίζεται ἡ μοναδικὴ αὕτη τάξις. — Φανερά καὶ ἀμετάβλητος ὁμολογία προσέχειν ἐκείνῃ τῇ τελειότητι τῆς ἀγάπης, ἥτις ἐν ταύτῃ τῇ θνητῇ ζωῇ δύναται δοθῆναι.

Λέγεται Α.) Φανερά καὶ ἀμετάβλητος ὁμολογία. Καθότι, κατὰ τὴν κοινὴν καὶ σταθερὰν τῶν Πατέρων δόξαν, ἐπιζητεῖται τὸ ἀμετάθετον ἐν τῇ μοναδικῇ καταστάσει, ὡς μὴ ἐπιτετραμμένης τῆς ἐκεῖθεν ἀναχωρήσεως.

Λέγεται Β.) Προσέχειν ἐκείνῃ τῇ τελειότητι. Οἷς ῥήμασι δηλοῦται τὸν μοναχὸν μὴ ἐπιζητεῖσθαι εἶναι ἐνεργεῖα τέλειον. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ Νεανίσκῳ, « εἰ εἶ τέλειος » ἀλλὰ, « Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησόν

» σου τὰ ὑπάρχοντα (Ματθ. ιθ', 21)». Ἐντεῦθεν ἐκ τῆς σταθερᾶς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας βλέπομεν τοὺς ἐπὶ κακία διαβεβοημένους, τῇ μοναδικῇ προσέρχεσθαι ζωῇ, ὥσανεὶ ἀρμοδιωτάτῳ μέσῳ πρὸς τὴν τῆς μετανοίας ὁδόν.

Λέγεται γ'.) Τῆς ἀγάπης. Ἐκάστου γὰρ πράγματος ἡ τελειότης ἐστὶ τὸ ἐπιτυγχάνειν τοῦ ἐσχάτου τέλους· ὅπερ ἐστὶ τὸ ἄκρον αὐτοῦ ἀγαθόν, δι' οὗ ἐσχάτως τελειοῦται. Ἀλλὰ μὴν ὁ Θεός ἐστι τὸ ἔσχατον τέλος καὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς ὃ διὰ τῆς ἀγάπης μόνον ἀφικνούμεθα, ὡς μόνης τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ συναπτούσης, κατὰ τὸν Ἀπόστολον «Ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεός ἐν αὐτῷ (ἀ. Ἰωάν. δ', 16)». Ἀρα ἡ τοῦ ἀνθρώπου τελειότης κεῖται ἐν τῇ ἀγάπῃ· πρὸς ἧς τὴν αὔξησίν τε καὶ τελείωσιν πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀρεταὶ ἐν τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ συμβάλλουσι, κατὰ τὸν Ἀπόστολον. «Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγωγείας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου» (ἀ. Τιμόθ. α', 5)».

Λέγεται δ'.) Ὅτις ἐν ταύτῃ τῇ θνητῇ ζωῇ δύναται δοθῆναι. Ἔστι γὰρ διττὴ ἡ τῆς ἀγάπης τελειότης. Ἡ μὲν ἀπολελυμένη, δι' ἧς τις ἐν τῷ Θεῷ πάντα λογισμὸν καὶ ἔφесιν αἰέποτε ἐνεργεῖα τίθησιν, οὗ ἡ διάνοια οὐδέποτε τοῦ Θεοῦ προσώπου ἀπείργεται· καὶ ἡ θέλησις θερμὴν αὐτῷ ἀενάως ἐξάπτει τὴν ἀγάπην. Αὕτη δὲ ἡ τελειότης ἐν τῇ οὐρανίῳ ὑπάρχει πα-

τρίδι, καὶ οὐ ταύτῃ τῇ προσκαίρῳ ζωῇ, ἐνεκα
 τῶν ἀνθρωπίνων ἀσθενειῶν, αἵτινες ἐκ τῆς ἐπι-
 θυμίας καὶ φιλαυτίας τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσιν.
 Ἡ δὲ κατὰ τι, ὡς φασιν οἱ θεολόγοι, δι' ἧς οἱ
 δίκαιοι ὄντες ἐπὶ γῆς πάντα λογισμὸν καὶ ἔφρουν
 πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάγειν σπουδαίως πειρῶνται.
 Διόπερ ταῦτα ὡς τάχος ἀποδιώκειν ἐθέλουσι,
 δι' ὧν δύνωνται, ἢ ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀπο-
 τρέπεσθαι, ἢ τὸν δρόμον αὐτῶν ἀναβάλλεσθαι.
 Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· « Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον,
 » ἢ ἤδη τετελείωμαι· διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω
 (Φιλιππησ. γ'. 12)». Καὶ περὶ τοῦ δευτέ-
 ρου εἶδους τῆς τελειότητος φησιν· « Ὅσοι οὖν
 τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν (Φιλιππησ. γ', 15)»
 Ὅθεν προστίθουσιν· « Ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμαυτὸν οὐ
 » λογιζομαι κατεληφέναι. Ἐν δὲ, τὰ μὲν ὀπίσω
 » ἐπιλανθάνομενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτει-
 » νόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ θραβεῖ-
 » ον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰ-
 » ησοῦ (Φιλιππησ. γ'. 13. 14.)».

ΚΕΦ. Θ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΠΟΙΝΩΝ.

Α. Ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ σταθερᾶς πράξεως
 τῆς Καθόλου Ἐκκλησίας παρελάβομεν δίδοσθαι
 τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ παραβάταις πιστοῖς Ἐπιτίμια
 Ἐκκλησιαστικά. Ταῦτα δὲ τὰ ἐπιτίμια παρὰ τῶν
 Προεστώτων τῆς Ἐκκλησίας δίδονται κυρίως καὶ
 ἀμέσως· ἐμμέσως δὲ καὶ παρὰ τῶν Πρεσβυτέρων.

Β'. Εἶδη τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν εἰσι.

Α'. Ὁ ἀφορισμός· ὅστις ὀρίζεται — Ποινὴ ἐκκλησιαστικὴ, δι' ἧς ὁ βαπτιζόμενος εἰς ἐκδίκησιν χαλεποῦ ἐγκλήματος, χωρίζεται τοῦ μυστικοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς ἐποίησεν ὁ Πέτρος ἐπὶ Ἀνανίαν καὶ Σαπφείραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ (Πράξ. ε. 1 — 10). Καὶ ὡς ὁ Παῦλος κατὰ τοῦ παρανόμου Κορινθίου (α. Κορ. ε. 1 — 5)».

Σημ. Παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔθος ἐστὶ ποιεῖν ἀφορισμὸν καὶ ἐπὶ μικροῖς ἐγκλήμασι πρὸς συστολὴν καὶ φόβον τῶν πιστῶν.

Β'. Ἡ καθαίρεσις· ἥτις ἐστὶ Ποινὴ Ἐκκλησιαστικὴ διδομένη παρὰ τῶν Προϊσταμένων τῆς Ἐκκλησίας μόνοις τοῖς Κληρικοῖς πρὸς ἐκδίκησιν μεγίστων ἐγκλημάτων.

Σημ. Κατὰ τὴν σταθερὰν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ καθαιρούμενος κληρικὸς ἐφάπαξ ἀνάξιος καὶ ἀνίερος γίνεται μηδὲν ὠφελούμενος παρὰ τῆς χειροτονίας, κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς καὶ τῶν Ἱερῶν Συνόδων Κανόνας.

Γ'. Ἡ ἀργεῖα ἥτις ἐστὶ, Ποινὴ ἐκκλησιαστικὴ πρὸς καιρὸν διδομένη τοῖς Κληρικοῖς πρὸς ἐκδίκησιν τινος ἐκκλησιαστικοῦ ἐγκλήματος.

Σημ. Κατὰ τὴν σταθερὰν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀργὸς Κληρικὸς πρὸς καιρὸν στερεῖται τῆς χρήσεως τῶν μυστηρίων.

Δ'. Τὸ ἀνάθεμα· ὅπερ ἐστὶ, Ποινὴ Ἐκ-

κλησιαστική διδομένη τοῖς αἵρετικοῖς. Τοῖς μὲν τεθνεῶσιν ἀπολύτως, τοῖς δὲ ζῶσι μετὰ προσδιορισμοῦ, εἶπουν ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν. Ἐν ἐνίοις δὲ ζῶσιν ἀνεπιστρόφως ἔχουσι, ἀπλῶς ἄνευ τοῦ — ΕΑΝ — προσδιορισμοῦ. Ὡς ἐγένετο ποτὲ ἐπὶ Σίμωνα (Πράξ. η' 9 — 24) καὶ Κύνωπα. Καὶ ταῦτα μὲν ἱκανὰ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΙΘ'.

ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ.

ΚΕΦ. Α'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ, ΟΡΟΥ ΚΑΙ
ΓΛΗΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ.

α. **Δ**όγμα Πίστεώς ἐστι, τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου εἶναι ἐν τῶν ἐπτὰ μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον « Ἀντὶ τούτου κα-
» ταλείψει ἄνθρωπος τὸν Πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν
» μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυ-
» ναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μι-
» αν. Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ
» λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν
» (Ἐφεσ. ε', 31. 32) ».

β'. Παρὰ τῶν Θεολόγων διττῶς θεωρεῖται τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου. — α.) Ὡς συνθήκη φυσικὴ καὶ πολιτικὴ. — β.) Καὶ ὡς μυστήριον τοῦ Νέου Νόμου. — Ὁ Θεὸς γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου διετάξατο τὸν γάμον πρὸς χρῆσιν τῆς φύσεως· ἤτοι πρὸς γέννησιν καὶ πολυπλασιασμὸν τῶν ἀνθρώπων. Μετὰ δὲ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑψώθη ὁ γάμος εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Μυστηρίου· καθότι ἡ πολιτικὴ συνθήκη μέσον ἐστὶ, δι' οὗ χορηγεῖ ὁ Θεὸς τὴν χάριν αὐτοῦ εἰς τοὺς ὁμοζύγους.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Α'.

Περὶ τοῦ Γάμου θεωρουμένου ὡς συνθήκη φυσικὴ καὶ πολιτικὴ.

α. **Θ**εωρούμενος ὁ Γάμος ὡς συνθήκη φυσικὴ καὶ πολιτικὴ, ὁρίζεται παρὰ τῶν σχολαστικῶν Θεολόγων, Ἐνωσις τοῦ ἀνδρὸς μετὰ τῆς γυναικὸς περιλαμβάνουσα πρᾶξιν τε καὶ συμβίωσιν ζωῆς ἀχωρίστου. — Ὅθεν ἐν τῷ γάμῳ τρία θεωροῦσι. — α.) Τὴν ἐσωτερικὴν συγκατάθεσιν φανερομένην διὰ τῶν ῥημάτων. — β.) Τὸν σύνδεσμον, εἶπουν ὑποχρέωσιν προερχομένην ἐξ αὐτῆς τῆς συγκαταθέσεως, ἣτις καλεῖται σύζευξις τε καὶ ἔνωσις. — γ.) Τὴν σαρκικὴν μίξιν. — Ἐντεῦθεν ὁ τοιοῦτος σύνδεσμος, εἶπουν ἀμοιβαία ὑποχρέωσις, συνδέει τὸν ἄνδρα μετὰ τῆς ἰδίας γυναικὸς, ὥστε μὴ δύνασθαι κατ' ἀρέσκειαν ἐγκαταλείπειν αὐτὴν καὶ λαβεῖν ἑτέραν εἰς νόμιμον γάμον. Καὶ

ἀνάπαλιν τὴν γυναῖκα μετὰ τοῦ ἰδίου ἀνδρός.

β. Ὑλὴ τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐστίν, ἡ ἀμοιβαία τῶν σωμάτων παράδοσις εἰς γαμικὴν συνάφειαν. Εἶδος δὲ εἶπουν μορφή, τὰ ῥήματα τοῦ ἀνδρογύνου, τὰ δηλοῦντα τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν συγκατάθεσιν.

γ. Ὁ Γάμος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅς τις τὸν Ἀδὰμ μετὰ τῆς Εὕας συνέzeugen, ὡς γέγραπται ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ (Γεν. 6. 20 — 22). Ὅθεν ὁ Ἀδὰμ ὁρῶν τὴν Εὐάν, ἔφη· « Τοῦτο νῦν ὅσπου ἐκ τῶν ὁστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου . . . ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (Γεν. 6. 23. 24) ».

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Περὶ τοῦ Γάμου θεωρουμένου ὡς μυστήριον.

α. Ὁ Γάμος θεωρούμενος ὡς μυστήριον τοῦ Νέου Νόμου ὀρίζεται οὕτω — Σημεῖον ἐξωτερικὸν τῆς Χριστιανικῆς Ὁρησκείας. Χάριτος καὶ θείας δωρεᾶς μεταδοτικὸν κατὰ θείαν διάταξιν. — Ταῦτα γὰρ τὰ τρία, ὡς δέδεικται (Πραγμ. ΙΒ'. Κεφ. Α'. § 6.) ζητοῦνται πρὸς σύστασιν τοῦ μυστηρίου τῆς Καινῆς Διαθήκης.

β. Ὑλὴ τοῦ μυστηρίου τοῦ Γάμου ἐστίν, ἡ ἀμοιβαία συγκατάθεσις τοῦ ἀνδρογύνου· εἶδος δὲ, ἡ εὐχὴ τοῦ Ἱερέως ἐν τῇ ἀκολου-

θία τοῦ στεφάνωματος· δηλ. — Αὐτὸς καὶ νῦν Δέσποτα ἐξαπόστειλον τὴν χεῖρά σου ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου, καὶ ἄρμωσον κ. τ. λ. — Μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ταύτην γίνεται τὸ στεφάνωμα, ὡς σημεῖον τοῦ ἤδη γεγεννημένου γάμου, λέγοντος τοῦ Ἱερέως — Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, κ. τ. λ.

ΚΕΦ. Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥ, ΑΝΑΓΚΗΣ ΚΑΙ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ.

Α. Ὑπηρέτης τοῦ Γάμου ἐστὶν ὁ Ἱερεὺς· οὐ
ἄνευ, οὐ τελεῖται τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου, κα-
τὰ τὴν ἀληθῆ δόξαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλη-
σίας.

Β. Τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου ἀναγκαῖόν ἐστι,
τῇ ἀνάγκῃ τῆς θείας ἐντολῆς. Φησὶ γὰρ
ὁ Θεός. « Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε (Γεν. α',
28) ». Ἡ ἐντολὴ δὲ αὕτη οὐχ ὑποχρεοῖ ἕκαστον
συνάπτεσθαι γυναικί· δίδωσιν ὅμως δύναμιν τε-
κνογονεῖν, ὅπερ πληροῦται καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις,
ἅτινα οὐκ εἰσι δεκτικὰ ἐντολῆς, ὡς δῆλον.

Γ. Ἀποτελέσματα τοῦ Γάμου εἰσὶ,

Α. Ἡ ἐπίδοσις τῆς ἁγιαζούσης Χάρι-
τος Περὶ γ. ΙΒ'. Κεφ. Δ'. § α').

Β. Ἄλλαι τινὲς χάριτες, διὰ τοῦ μυστη-
ρίου διδόμεναι, ἃς ὁ Χριστὸς χορηγεῖ τοῖς εἰς τὸ
μυστήριον προσιοῦσι μετὰ τῶν ὁρειλομένων δι-

αθέσεων, δηλ: άνευ θανασίμου άμαρτίας. — Χάριτας δέ έννοοϋμεν, τήν χαλιναγωγίαν τών παθών — τό μή χρᾶσθαι άκρατώς τῇ σαρκικῇ μίξει — τό τηρεῖν άμοιβαίως τήν έν τῷ Γάμῳ άμοιβαίαν πίστιν καί τήν πρὸς αλλήλους κατά Θεόν άγάπην — φέρειν μεθ' ύπομονῆς τὰ τοῦ Γάμου φορτία καί έτερα άττα.

ΚΕΦ. Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΔΙΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ.

Α. Δύο εἰσιν αἱ τοῦ Γάμου ιδιότητες.

Α'. Ένα τὸν Γάμον δεῖ εἶναι· δηλ: μεταξύ ενός άνδρός καί μιᾶς γυναικός. Όθεν αποβάλλεται παρὰ τῆς Έκκλησίας ἡ πολυγαμία.

Σημ. Ιστέον ὅτι κατὰ τὸ άρχαῖον τῆς Έκκλησίας ἔθος, καί κατὰ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Μακεδονίας Βασίλειον, εἰς τὴν Νεαράν αὐτοῦ, ἦς ὁ τίτλος — « Οὐκ ἔξεστιν ἐπὶ τέταρτον χωρεῖν γάμον » — τρεῖς μόνον παρ' ἡμῖν συγκεχώρηται Γάμοι.

Β'. Δεῖ εἶναι άχώριστον· δηλ: εἰς ὅλον τὸν βίον τὸν άνδρα μή χωρίζεσθαι τῆς γυναικός. Καί ανάπαλιν· ἐξαιρουμένων τινῶν ἐναντίων, άπερ, εἰς συμβῶσι, νόμιμον καθίσταται διαζύγιον. Φέρ' εἰπεῖν, μοιχαλίδος τῆς γυναικός οὔσης, δύναται ὁ άνήρ αὐτῆς χωρίζεσθαι, κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Εὐαγγελίου· « Ός αν ἀπολύσῃ τὴν γυ-

» ναῖκα αὐτοῦ, παρεκτός λόγου πορνείας, ποιῇ
 » αὐτὴν μοιχεῖσθαι (Ματθ. ε', 32) ». Τὰς δ' ἄλ-
 λας διπλάσας τὸν γάμον αἰτίας εὐρίσκει ὁ φι-
 λομαθὴς ἐν πολλοῖς τῆς Ἐκκλησίας βιβλίοις
 περὶ τῶν τοιούτων διαλαμβάνουσι.

ΚΕΦ. Δ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΠΙΖΗΤΟΥΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ
 ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ.

Α. Τέτταρά εἰσι τὰ πρὸς τὸ μυστήριον τοῦ
 Γάμου ἐπιζητούμενα.

Α'. Ἡ νόμιμος ἡλικία ἐν τῷ ἀνδρογύ-
 νῳ. Ἦν οἱ πολιτικοὶ νόμοι καὶ ἡ σταθερὰ τῆς
 Ἐκκλησίας πρᾶξις διορίζουσιν ἐν μὲν τῷ ἄρρε-
 νι ἔτη δεκατέσσερα· ἐν δὲ τῷ θήλει ἔτη δώδεκα.

Β'. Ἡ ἐλευθέρα συγκατάθεσις τῶν συ-
 ναπτομένων εἰς γάμου κοινωνίαν, δη-
 λουμένη διὰ σημείων ἐξωτερικῶν. Ὅθεν,
 εἴτις ἀπὸ φόβον εἰς γάμου κοινωνίαν ἔλθῃ, ὁ
 Γάμος ἐστὶν ἀνίσχυρος.

Γ'. Ἡ εὐλογία τοῦ Τερέως, καὶ ἡ συν-
 ἡθης ἱερὰ ἀκολουθία.

Δ'. Τὸ μὴ εἶναί τι κώλυμα κανονικόν,
 ἀνίσχυρόν ἢ ἀθέμιτον τὸν γάμον ποιοῦν

ΚΕΦ. Ε.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΩΛΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ.

Α. Κώλυμα τοῦ Γάμου ἐννοοῦμεν δι' οὗ ὁ γά-

μος νομίζεται παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀνίσχυρος ἢ ἀθέμιτος. — Λέγεται ἀνίσχυρος Γάμος ὅς οὐκ ἔξεστι γίνεσθαι καὶ εἰ γένηται, ὥς μὴ γινόμενός ἐστιν. — Ἀθέμιτος δὲ, ὁ μετὰ συγγενῶν γινόμενος, ὃς οὐκ ἔξεστι γίνεσθαι καὶ εἰ γένηται ὥς μὴ γινόμενός ἐστι. Φησὶ γὰρ ὁ Θεός. Ἄνθρωπος ἄνθρωπος πρὸς πάντα οἰκίον σαρκὸς αὐτοῦ οὐ προσελεύσεται (Λευϊτ. ιη' 6)». Καὶ αὖθις.» Ὅς ἂν κοιμηθῇ μετὰ τῆς συγγενεῦς αὐτοῦ ἀσχημοσύνην τῆς συγγενείας αὐτοῦ ἀπεχά- λυψεν, ἄτεκνοι ἀποθανοῦνται (Λευϊτ. κ' 20)».

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝΑ΄.

Περὶ τῶν κωλυμάτων τῶν ποιούντων
ἀνίσχυρον τὸν Γάμον.

Α. Τὰ ποιούντα ἀνίσχυρον τὸν Γάμον κωλύματα ταῦτά εἰσι.

Α. Ἡ ἀπάτη· οἷον ὅταν τις, μὴ εἰδώς, λάβῃ τὴν Μαρίαν, ἀντὶ τῆς ὑποσχεθείσης Ἀννης. — ἢ ἐφθαρμένην ἀντὶ παρθένου.

Β. Ἡ κατὰστασις τοῦ προσώπου δηλ: ὅταν τις ἔρχεται εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ τινος δούλης νομίζων αὐτὴν ἐλευθέραν· κατὰ τὸν Μ. καὶ ΜΒ. Κανόνα, τοῦ Μ. Βασιλείου, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ κυρίου αὐτῆς. Ὡδὲ ἀναφέρεται καὶ ὁ υἱὸς ἡ ἡ θυγάτηρ ὑποκείμενοι τῇ πατρικῇ ἐξουσίᾳ.

Γ. Ἡ εὐχή· δηλ: ὅταν τις ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας μετὰ Ἱερουργίας ὑπεσχέθῃ τηρῆσαι σωφροσύνην.

Δ. Τὸ ἐγκλημα δηλ. ὁ φόνος καὶ ἡ μοιχεία. Ὅταν τις φονεύσῃ τὴν ἰδίαν γυναῖκα, ὥπως λάβῃ ἑτέραν· καὶ ἀνάπαλιν. Ὡσαύτως, ὅταν τις κατηγορηθῇ ἐπὶ μοιχείᾳ μετὰ τινος γυναικὸς μεμνηστευμένης ἑτέρῳ ἀνδρὶ, οὐ δύναται, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, λαβεῖν αὐτὴν εἰς γυναῖκα.

Ε. Ἡ ὁρθησκέια· δηλ. ὅταν τις Ὁρθόδοξος ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν μετὰ τινος γυναικὸς ἐξ ἑτέρας ὁρθησκέας. Καὶ ἀνάπαλιν· κατὰ τὸν ΟΒ'. Κανόνα τῆς ΣΤ'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Σημ. Ἰστέον ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (ἀ'. Κορ. ζ'. 12. 13.) συμβουλεύει τὸν πιστὸν ἔχειν τὴν ἀπιστον, καὶ ἀνάπαλιν. Τοῦτο μὲν τοι οὐκ ἔστιν ἐντολή, ἀλλ' ἀπλή συμβουλή. Ἐὰν γάρ δύο ἀπιστοὶ ᾧσιν, ὧν ὁ μὲν, εἰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, δύναται ἔχειν τὴν ἰδίαν γυναῖκα ἀπιστον οὖσαν, ἢ ἀπολῦσαι αὐτήν. Πιστὸς δέ τις, κατὰ τὴν σταθεράν πράξιν τῆς Ἐκκλησίας, οὐ δύναται συνάπτεσθαι γυναικὶ ἀπίστῳ.

ΣΤ. Ἡ βία. Ὅταν τις βιάζεται ὑπὸ φόβου εἰς γάμου κοινωνίαν ελθεῖν.

Ζ. Ἡ ἱερατικὴ τάξις· δηλ. οἱ ὑποδιάκονοι, οἱ διάκονοι καὶ οἱ ἱερεῖς οὐ δύνανται νομίμως γυναικὶ ὁμιλῆσαι μετὰ τὴν χειροτονίαν, κατὰ τὸν ΚΣΤ, Ἀποστολικὸν Κανόνα, καὶ Α'. τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου, καὶ ΣΤ'. τῆς Οἰκουμενικῆς ΣΤ'. Συνόδου, οἵτινες ἀποφαίνονται καθαιρεῖσθαι τοὺς τοιούτους.

Η. Ὁ δεσμός τοῦ Α'. Γάμου· ὅς τις οὐκ

ἐπιτρέπει τινὰ ἀφιέναι τὴν ἰδίαν γυναῖκα, καὶ ἑτέραν λαβεῖν. Τοῦτο δὲ ἐντέταλται παρὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐπιτρέποντος ἀφιέναι τὰς ἰδίας γυναῖκας τοὺς γαμοῦντας, καὶ ἑτέρας λαβεῖν. Φησὶ γάρ· « Ὃς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ » καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται ἐπ' αὐτήν. Καὶ » ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ γαμήσῃ ἄλλω, μοιχᾶται (Μαρκ. Ι'. 11. 12.) ». Καὶ ὁ Ἀπόστολος. « Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος· γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι ... καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι (ἀ'. Κορ. ζ'. 10. 11.) ». "Ὅρα περὶ τούτου τὸν ΜΗ'. Ἀποστολικὸν Κανόνα· τὸν ΜΗ'. καὶ ΟΖ'. τοῦ Μ.Βασιλείου· τὸν ΡΙΓ'. τῆς ἐν Κερθαγένῃ Συνόδου, καὶ τὸν ΠΖ'. τῆς Οἰκουμενικῆς ΣΤ'. Συνόδου.

Θ'. Ἡ Φρενοληψία. Ὁ γὰρ φρενολήπτης οὐ δύναται δοῦναι ἱκανὴν συγκατάθεσιν πρὸς τὸ μυστήριον.

Ι'. Ἡ ἀδυναμία τοῦ χρᾶσθαι τῇ σαρκικῇ μίξει ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν. Ταύτην δὲ τὴν ἀδυναμίαν πρὸ τοῦ γάμου δεῖ ὑποτιθέναι οὐχὶ δὲ μετὰ τὸν γάμον· δηλ. μετὰ τὴν σαρκικὴν μίξιν. Τότε γὰρ οὐ γίνεται διαζύγιον.

ΙΑ'. Ἡ ἀρπαγὴ, κατὰ τοὺς πολιτικούς καὶ κανονικούς νόμους, ποιεῖ ἀνίσχυρον τὸν γάμον, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἀρπαζομένης καὶ τῶν αὐτῆς γεννητόρων.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ Β'.

Περὶ συγγενείας καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς
κωλυμάτων τοῦ Γάμου.

Α'. Ἡ συγγένεια διαιρεῖται — α.) Εἰς φυσικήν, εἶπουν σαρκικήν. — β.) Εἰς πνευματικήν. — γ.) Εἰς Νομικήν εἶπουν πολιτικήν. Φυσικὴ συγγένειά ἐστίν, ἔνωσις ἐκείνων τῶν προσώπων τῶν κατιόντων ἐκ μιᾶς ῥίζης καὶ ἀρχῆς. Αὕτη κωλύεται μέχρι τοῦ ὀγδοῦ βαθμοῦ, δηλ. μέχρι τῶν τρισεξάδελφων. — Πνευματικὴ συγγένειά ἐστίν, Οἰκειότης τῶν προσώπων προερχομένη ἐκ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος. Αὕτη μεταξὺ τοῦ ἀναδόχου καὶ βαπτιζομένου κωλύεται μέχρι τοῦ ὀγδοῦ βαθμοῦ. — Νομικὴ συγγένειά ἐστίν, ἥτις καὶ ἐξ υἰοθεσίας λέγεται, ὅταν τις υἰοθετῇ ἀλλότριον πρόσωπον· κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους τῶν Αὐτοκρατόρων ἡμῶν, διὰ τῆς ἱερολογίας. Αὕτη κωλύεται, καθάπερ καὶ ἡ ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, μέχρι τοῦ ὀγδοῦ βαθμοῦ· θεωρεῖται γὰρ καὶ αὕτη ὡς πνευματικὴ συγγένεια, καθάπερ συνδικῶς τεθέσπισται ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου.

Β'. Ἡ συγγένεια ἐξ ἀγχιστείας ὀρίζεται παρὰ τῶν Θεολόγων καὶ Κανονιστῶν, Συγγένειά τινων προσώπων προερχομένη ἐκ τῆς σαρκικῆς μίξεως· ὥστε τὴν συζευχθεῖσαν γυναῖκα γίγνεσθαι συγγενῇ καὶ οἰκείαν πᾶσι τοῖς τοῦ ἀνδρὸς ἀφ-

τῆς συγγενείας. Καὶ ἀνάπαλιν. Διαιρεῖται δὲ αὕτη εἰς συγγένειαν ἐκ διγενείας — καὶ ἐκ τριγενείας.

γ'. Ἡ συγγένεια ἐκ διγενείας ἐνίοτε συγχωρεῖται εἰς τὸν ἕκτον βαθμὸν, καὶ κωλύεται εἰς τὸν ἑβδομον διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν ὀνομάτων, κατὰ τὸν ΠΖ'. Κανόνα τοῦ Μ. Βασιλείου, καὶ κατὰ τὸ καθολικὸν τοῦτο ἀξίωμα — « Ἐν οἷς τὰ τοῦ γένους ὀνόματα συγχέονται, ἐν τούτοις ὁ γάμος ἀθέμιτος, κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσεως, καὶ οὐ γίνεται » —. Ἐν ταύτῃ τοίνυν τῇ συγγενείᾳ κωλύεται καθόλου ὁ γάμος μέχρι τοῦ πέμπτου βαθμοῦ. — Εἰς τὸν ἕκτον συγχωρεῖται μόνον ἐὰν μὴ ᾖ σύγχυσις ὀνομάτων. — Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν ἑβδομον — Ἀπὸ δὲ τοῦ ἑβδόμου καὶ ἐπέκεινα οὐ κωλύεται ὁ γάμος. Αὕτη ἐστὶν ἡ σταθερὰ πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας. —

δ'. Ἡ συγγένεια ἐκ τριγενείας κωλύεται μέχρι τοῦ τρίτου βαθμοῦ. Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ συγχωρεῖται.

ΚΕΦ. ΣΤ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΝΗΣΤΕΙΑΣ.

α. Τελευταῖον ὧδε ἀναφέρεται καὶ ἡ μνηστεία, ἥτις καὶ μνηστρα λέγεται. Ἔστι δὲ Ὑπόσχεσις μέλλοντος γάμου. Ὅθεν, κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ κατὰ τοὺς Νόμους τῶν Αὐτοκρατόρων, ἐξαιρέτως δὲ

Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, γίνεται ἡ μνηστεία διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἱερέως· δηλ. διὰ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀρραβῶνος, ὅπου φανεροῦται ἡ ἀμοιβαία συγκατάθεσις τῶν Νυμφίων διὰ τῆς ἐρωτήσεως (Κεφ. Α! Παράγρ. Β', § 6.) τοῦ Ἱερέως. Οὕτω γενομένη ἡ μνηστεία, οὐ δύναται λυθῆναι ἄλλως, εἰ μὴ καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ τέλειος γάμος, κατὰ τὴν Νεαρὰν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν τῆς Ἐκκλησίας. Δι' ὅπερ καὶ ὁ γῆ. Κανὼν τῆς Οἰκουμενικῆς ΣΤ' Συνόδου ἀποφαίνεται, ὅτι — Ὅς τις λάβει τὴν μνηστευθεῖσαν γυναῖκα ἀνδρί ἐτέρῳ, ἔτι τοῦ μνηστευσσαμένου ζῶντος μοιχὸς ἐστὶ — Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος ἐν τοῖς Κανόσιν αὐτοῦ πρὸ τῆς Οἰκουμενικῆς ΣΤ'. Συνόδου θεσπίζει.

ΚΑΙ ΤΑΥΤΑ ΜΕΝ ΑΡΚΟΥΝΤΩΣ ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΚΑΤ' ΕΠΙΤΟΜΗΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΣ.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ.

Σελ. 5.	Στίχ. 13.	συγκοταθέτειν	γράφ. συγκοταθέτειν
7.	17.	Χρισπὸν	— Χριστόν
9.	22.	Παράδοσιν	— Παραδόσειςιν
16.	18.	ὦν	— ὦν
18.	49.	ἀπαγγελίας	— ἐπαγγελίας
20.	25.	ἐν ᾗ	— ἐν ᾗ
23.	20.	φωνῇ	— φωνῇ
24.	9.	λέγεται	— λέγεται
29.	20.	διάννοια	— διάννοια
39.	5. 6	—	— 6.
45.	1.	Ἡγουμένου	— Ἡγουμένου
94.	8.	Ἐφισ.	— Ἐφισ.
132.	12.	ἡνοῖζε	— ἡνοῖζε
135.	26.	μετά	— μετὰς
150.	5.	Αγίας	— Ἀγίας
193.	19.	Calment	— Calmet.
224.	11.	οὐ	— οὐκ
228.	11.	ἡμῶν	— ὑμῶν
236.	5.	προτοπλάστων	— πρωτοπλάστων
240.	20.	σῇ	— τῇ
—	23.	ὦχ	— Οὐχ
254.	5.	Ὅπως	— Ὅπως
290.	6.	εὐρεθέντων	— εὐρεθέντων
350.	16.	Ἐπιζόμεν	— Ἐπιζόμεν
394.	6.	ΠΡΑΓΡΑΦΟΝ	— ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΝ
431.	24.	τοῦ	— τοῦ
433.	11.	Ἀγίου	— Ἀγίου
445.	25.	ΚΕΦ. Γ΄	— ΚΕΦ. ΣΤ
450.	9.	ἀνθρώπου	— ἀνθρώπου
462.	9.	ἱκονοποιήσεως	— ἱκονοποιήσεως

ΠΙΝΑΞ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩ-
ΤΕΡΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ.

Α	
Ἀγαθότης 42. 276.	νικά 44. 42. — Νομικά. —
Ἀγαθός 43.	Ἱστορικά. — Ἠθικά. καὶ Προ-
Ἀγαθὰ ἔργα 302.	φητικά 43. — 20.
Ἀγιότης τοῦ Θεοῦ 48. 257.	Βίβλος ζωῆς 400.
Ἀγάπη 448. 365. 367. 369.	Βία 267. 268.
Ἀγγελοι 456—460. 462 463	Βλασφημία 392.
466. 470.	Βούλησις ἐν τῷ Θεῷ 423.
Ἀγνοια 269. 270.	Βρέφη ἀβάπτιστα ἀπονήσκον-
Ἀδὰμ 479.	τα 324.
Ἀδύνατον 79.	Γ.
Ἀιδιότης τοῦ Θεοῦ 54. 54.	Γάμος 494. 492.
Ἀμετρον τοῦ Θεοῦ 49.	Γέννησις 444. — τοῦ Θεοῦ
Ἀρεαί 359.	Λόγου 446.
Ἀμαρτία 307. 309. 342.	Γνώσις 4. 5. — Θεία 64. —
345. 348. 349. 322.	θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ 63. —
Ἀμαρτήματα 358. 363. 372.	Ἀπλῆς νοήσεως καὶ ὁράσεως
392.	66. — Ποσαπλῆ ἐν τῷ Χρι-
Ἀμετάκλητον 47.	στῷ 243.
Ἀντικείμενον 27. 28. 74. 75.	Γραφὴ ἱερὰ 40. Ἐννοια αὐτῆς
Ἀνθρωποι 470. 479. 244.	20. 24.
Ἀνθρωπος 499.	Δ.
Ἀξίωμα 297. 298. 301. 302.	Δεισιδαιμονία 394.
Ἀπλότης 44. 46.	Δημιουργία 455.
Ἀποδοκιμασία 404 — 406.	Διαθήκη Π. καὶ Ν. 40.
408. 409.	Διαστήματα κενὰ 51.
Ἀπιστία 358.	Διαγνώσεις 424.
Ἀποστασία 359.	Δικαιοσύνη 84. — Προπατο-
Ἀπειρον 49.	ρικὴ 477.
Ἀρεταί 80.	Δίκαιος 244. 248. 303.
Ἀρχαί 469.	Διαφορὰ εἰκόνων καὶ λειψάνων
Ἀρχάγγελοι 469.	229.
Ἀρετὴ Θεολογικὴ 349, 350.	Διαθέσεις 262. 449.
μορφή 5.	Δικαίωσις 264. 265.
Β	
Βασις ἀπολείας 440. 443.	Δυνάμεις 468.
Βάπτισμα 424.	Ε.
Βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου 425.	Εἰμαρμένη 86. 87.
427.	Εἰκὼν τοῦ Θεοῦ — Φυσικὴ καὶ
Βαπτίζομενοι δευδόμενοι 429.	οὐσιώδης 476.
Βίβλια Π. καὶ Ν Διαθήκης 40.	Εἰκόνες Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀγί-
Πρωτοκανονικά καὶ δευτεροκανο-	ων 229.
	Ἐκκλησία 23. — 27.
	Ἐκκλησίαι αἱρετικῶν 27.

- Ἐκδόσιον 267.
 Ἐλάττωμα 306.
 Ἐλευθερία 273.
 Ἐλπίς 360. 364. 363.
 Ἐνανθρώπησις 182. 183. 212.
 Ἔξις 80.
 Ἐξομολόγησις 464.
 Ἐξουσία 469.
 Ἐπιστήμη 3.
 Ἐπιτίμια 488.
 Ἐυπαγγελία 84.
 Ἐυσεβεία 376. 377.
 Ἐυχή 388. 390.
 Ἐυχαριστία 435. 438. 464.
 Ἐυχέλαιον 461. 469.
 Ζ.
 Ζωὴ αἰώνιος 303.
 Η.
 Ἡγούμενος Ἰωακείμ 45.
 Θ.
 Θεὸς Λόγος 146. 147.
 Θέλησις 71. 72.
 Θεολογία 1. 3. 5. —
 Θεολογία Φυσικὴ 2. — Θετικὴ
 Σχολαστικὴ — Θεωρητικὴ καὶ
 Πρακτικὴ 6. 8.
 Θεοῦ ὄνομα 29. 34. 131.
 Θεολόγος 22. 24.
 Θεός 35. 38. 41. 44. 50. 52.
 57. 62. 68. 69. 367.
 Θρόνοι 467.
 Θυσίαι εἶδη 443. 447. 449.
 Ι.
 Ἰδέαι Θεοῦ 69.
 Ἰερεῖα 131.
 Ἱεραρχία 466 — 469. 484.
 Ἱεραρχία Ἐκκλησιαστικὴ 171.
 Ἱεροσολίμα 401. 402.
 Ἱερωσύνη 472. 474. Βαθμοὶ
 αὐτῆς 475. Ὑπέρτης καὶ ὑ-
 ποκειμενὸν 478. Διαθέσεις αὐ-
 τῆς 480. Ἀποτελέσματα αὐ-
 τῆς 488.
 Κ.
 Κακία τῶν ἀνθ. πράξ. 276.
 Κακίον τῶν ἡθῶν 223.
 Καταστάσεις τῶν ἀνθ. 408.
 Κλήσις καὶ δικαιοσύνη 400.
 Κρίσις Ἐκκλησίας 23.
 Κόσμος 155.
 Κρυπτὰ τῶν καρδιῶν 160.
 Κυριότης 468.
 Λ.
 Λαῖκοι 174. 172.
 Λατρεία 374. 375.
 Λείψανα τῶν Ἀγίων 228.
 233.
 Λουθηροκαλθινιστὰί 241.
 Μ.
 Μακαριώτερος 41.
 Μακάριοι 59. — 61.
 Μακαριότης 287.
 Μαντεία 394.
 Μάταιαι παρατηρήσεις 397.
 Μαγεία 397.
 Μεταβολαί 264.
 Μετάνοια 454.
 Μοναχὸς 486.
 Μυστήριον 405. 406. 409.
 442.
 Μυστηρίων ποιητικὸν αἶτιον 414.
 Ὑπέρτης — Ἀποτελέσματα καὶ
 ἀριθμοὶ αὐτῶν 415. 418. 420.
 Μνηστεία 500.
 Ν.
 Νόσις 423.
 Νόμος 330 — Αἰώνιος — Φυ-
 σικὸς — καὶ θετὸς 333. 334.
 — Θεὸς — Ἀνθρώπινος 335.
 Νόμου Φυσικοῦ καὶ Θεοῦ δια-
 φορά. — Θεοῦ ἢ Ἀνθρωπίνου
 335.
 Νόμος Εὐαγγελικὸς 343. —
 τί ἐντέλλεται 346. Εἶδη αὐτοῦ
 347.
 Ο.
 Ὁρασις τοῦ πράγματος — ἁ-
 φαρετικὴ — ἐκποτικὴ — καὶ
 συμπεριληπτικὴ 55.
 Ὁρασις τοῦ Θεοῦ 56. 57.
 Ὁρισμός 89.
 Ὁρος τῶν Θεῶν προόδων 125.
 Ὁμίλια τῶν ἀγγέλων 161.
 Ὁρκος 390.

- Π.
Παράδοσις 24. 22.
Παντοδυναμία 78. 79.
Περιστάσεις 293,
Πέτρος Λομβάρδος 6.
Πίστις 354. 352. 354. 355.
Πειρασμός τοῦ Θεοῦ 400.
Πράξις τοῦ ἀνθρ. 266. — 278.
Πρόνοια 83. 84. 86. 88.
Πρόγνωσις 90.
Προορισμός 89. — 93. 94.
95. 99.
Προσωπότης 120. 204.
Πρόδοι 123. 124.
Πνεῦμα ἁγίον 125. 137. 147.
448. 449.
Πέμψις 140. — 142.
Πατήρ 143.
Ποιῶν ἁγγέλων πονηρῶν 164.
Ποιναί Ἐκκλησί. 489.
Προπάτορες 177. 180.
Ποιῶν τῆς προπατορ. ἀμαρ.
320.
Προσευχὴ καὶ ἀνάγκη αὐτῆς
377. 382. — 384. 386. —
388.
Ρ.
Ῥύπος ἀμαρτίας 308.
Σ.
Σαβέλλιος 118.
Σεραφίμ 168.
Σέβας τῶν ἁγίων 227.
Συμπεράσματα 7. 27.
Συναγωγὴ 23.
Σημεῖα τῆς Ἐκκλησίας 23.
Σύνθεσις 44.
Σκληροκαρδία 111.
Συμπερικαθεδρία 142.
Συνείδησις 324. 326. 327. 329.
Σύμβολον πίστεως 354.
Σκάνδαλον 372.
Σιμωνία 459. 460.
Συγγέναις 115. — 128.
Συγγέναις καὶ διαίρεσις αὐτῆς
499.
- Συντριβὴ 459. 460.
Τ.
Τάξις τῶν θείων Ὑποστάσεων
121. 122.
Τελειότητες. 30. 40. 44.
Τόποι Θεολογικοὶ 8.
Τριθέται 117.
Τριάδος α' — β' — γ.
Πρόσωπον 144. 145. 147.
Τάξις ἐν τοῖς Ἀγγέλοις 166.
Τέλος 283. 285. 286. 289.
Υ.
Ὑπαρξίς Θεοῦ 34. — 33. 36.
37.
Ὑπομονὴ μέχρι τέλους 102.
Ὑπόστασις 119.
Υἱὸς ἀληθοῦς Θεοῦ 130. 180.
Φ.
Φωνὴ δι' ἐμπνεύσεως τοῦ ἁγί-
ου Πνεύματος 10.
Φωτισμός 162.
Φύσις 203.
Φρόνησις 325.
Φόβος 364.
Χ.
Χάρισμα 101. 103. 104.
Χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύμ.
260. 261.
Χάρις 215. 217. 235. — 238.
Χάρις καθ' ἑξῆς 239. 240. 246.
247. 249. — 254. 260. 263.
164.
Χαρακτήρ 418. 419.
Χειροτονία 477.
Χερουβίμ 168.
Χριστὸς 215. 219. 222. 224.
225.
Χρίσματος ὀνόματα 131. 133.
134.
Ψ.
Ψυχὴ λογικὴ 173.
Ψυχῆς ἀθανασία 176.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ

ΦΙΛΟΘΕΟΛΟΓΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

ΑΡΓΟΣΤΟΛΙΟΝ.

Ὁ κ λ η ρ ο ς.

Ἀντίτ.

Ὁ Μ. Κεφαλ. Σπυρίδων.	2	Γεράσιμ. Ἀρχιδιάκ. Μαν- τζαβίνος.	1
Νικ. Ἱερ. ὁ Δρακονταῖδης.	1	Γεώργ. Διάκ. Κ. Μαγγίνας.	1
Εὐσ. Πανᾶς Ἱεροδιδάκ.	1	Γεώργ. Διάκον. Σάρλος.	1
Νικ. Ἱερ. Μαντζαβίνος.	1	Ἀγγελος Διάκον. Ζερβός.	1
Δημ. Ἱερ. Καππάτος.	1	Διονύς. Διάκ. Τουλιάτος.	1
Ἰωάννης Ἱερ. Κασσιμάτης.	1	Ζήσιμ. Διάκ. Βαγγελάτος.	1
Κων. Ἱερ. ὁ Μωραΐτης.	1	Ἰωάν. Ἀναγ. Χοῖδᾶς.	1
Γεώργιος Ἱερ. Βυζάντης.	1	Νικόλ. Ἀναγ. Πολλάνης.	1
Αν. Ἱερ. ὁ Κομητόπουλος.	1	Νικόλ. Ἀναγ. Τράκος.	1
Χρῦσαν. Ἱερομ. Ραζής.	1	Χαραλάμ. Ἀναγ. Γιαννᾶς.	1
Γρηγ. Ἱερ. ὁ Μεληδόνης.	1	Ζαχαρ. Ἀναγ. Ταράζης.	1
Γεράσιμος Ἱερ. Σιμάτος.	1	Παναγ. Ἀναγ. Βελάρδος.	1
Ἡλίας Ἱερ. Ἀλιπράντης.	1	Χαραλ. Ἀναγ. Ραζής.	1
Γ. Ἱερ. Χωρ. Ρακαντζής.	1	Γεράσιμ. Ἀναγ. Ἀρσέν. Προ- κόπης.	1
Θεόκλ. Ἱερομ. Ρουμβάτος.	1	Διονύς. Ἀν. Κασσιμάτης.	1
Μαρίνος Ἱερ. Κόκαλης.	1	Διονύς. Ἀναγ. Ἀνδρεόλας.	1
Παναγῆς Ἱερ. ὁ Βλάχος.	1	Ἐυγενεῖς Κύριοι.	
Διονύσιος Ἱερ. Λουβέρδος.	2	Δημ. Κόμης Καρυῖσος Ἐ- παρχος.	2
Γεράσιμος Ἱερ. Κόκκινος.	1	Δρ. Νικ. Δελλαπόρτας.	1
Χρῦς. Ἱερομ. ὁ Βάλσαμος.	1	Ἱππότ. Δημ. Κοργιαλένιος.	1
Σπυρίδ. Ἱερ. Πεφάνης.	1	Δρ. Π. Σολομός.	1
Παναγῆς Ἱερ. ὁ Σκιαδᾶς.	1	Δρ. Σπυρίδων Χοῖδᾶς.	1
Δι. Ἱερ. Δαδ. Παπιδάτος.	1	Δρ. Κωνσταντ. Ε. Λιθαδᾶς.	1
Γεράσιμ. Ἱερ. ὁ Δαδῆς.	1	Δρ. Νικόλ. Λούζης.	2
Διονύς. Ἱερομ. Βασιλάτος.	1	Δρ. Δημήτ. Πινιατῶρας.	2
Γεράσιμ. Ἱερ. Προκόπης.	1	Μαρίνος Γκινατλήνης.	2

Ἀντίτ.

Ἀντίτ.

Κωνσταντ. Βαλσαμάκης.	1	ματελάτος.	1
Σπυρίδων Χαράκης.	1	Θεόκλητ. Ἱερ. Περάτης.	1
Διονύσιος Μανιάτης.	1	Δημήτ. Ἱερ. ὁ Μητήσης.	1
Giorgio Pangali.	1	Γεράσι. Φωκάς Πετράτος.	1
Ἰ. Α. Φ. Κοσμετάτος.	1	Σπυρίδ. Ἀρσέν. Ἠλία.	1
Σπυρίδων Κ. Βένετος.	1	ΔΗΕΟΥΡΙΟΝ.	
Αρ. Γρηγόρ. Σ. Καρούσος.	1	Διονύσι. Ἱερομ. Δελλαπόρτας	1
Ἀνδρέας Β. Κατζαίτης.	1	Ἀρχιερ. Ἐπίτ. Λιζουρίου.	1
Σπυρίδων Σκιαδάς.	1	Κωνσ. Ἱερ. Καρδάκης.	1
Κοσμάς Λευκαδίτης.	1	Παρθέν. Ἱερομ. Βιτωράτος	1
Ἰωάννης Μαρκόπουλος.	1	Μαντζαβίνος.	1
Παναγής Μεταξάς.	1	Δημήτ. Ἱερ. Μαντζαβίνος	1
Ἀντώνιος Πανᾶς.	1	Ρώζος.	1
Σπυρίδων Κομποθέκρας.	1	Εὐαγγέλ. Ἱερ. Ποτάμιος.	1
Μαρ. Εὐστάθ. Πενιατῶρος.	3	Παῦλος Ἱερ. ὁ Βουτινᾶς.	1
Θ. Α. Πενιατῶρος.	1	Μιχ. Ἀναγ. Μπονάνος.	1
Μιχαήλ Σερεμέτης.	1	Εὐσ. Τυπάλδ. Φορέστης.	1
Θεόδωρος Μωράκης.	1	Ἰωάν. Τυ. Παύλης.	1
Χαρὰλ. Λιθαυινόπουλος.	1	Εὐσ. Ἀτσαρ. Εὐαγγελινοῦ.	1
Ἀνδρέας Μοσχόπουλος.	1	ΚΕΡΚΥΡΑΣ.	
Παναγής Μεταξάτος.	1	Ὁ. Μ. Κερκ. Ἀθανάσιος.	2
Εὐστάθ. Ζερβός Παλατσιό-	1	Φώτιος Ἱερ. Κάντας.	1
λης.	1	Στέφαν. Ἱερ. Αἰζαρης.	1
Σπυρίδων Ραφτόπουλος.	1	Ἰωάν. Ἱερ. Γαρνέλης.	1
Γεώργιος Μάρκου.	1	Βασίλειος Ἱερ. Μῶρος.	1
Παναγ. Δαμ. τοῦ Μάρκου.	1	Χρῖς. Ἱερ. Γουλιαρμῆς.	1
Ἰωάν. Κημ. Γεωργίου.	1	Δημήτρ. Ἱερ. Κουλούρης.	1
Γεώργ. Β. Πετεινάτος.	1	Ἀρσ. Πανδ. Ἀρχιδιάκονος	1
Ἰωάν. Κόμ. Μετ. Ἀναστα-	1	Σπυρίδ. Ἱερομ. Σκορδίλης.	1
σίου.	1	Ἰωάν. Ἱερ. Χωριατόπου-	1
Γεώργιος Ψαρός.	1	λος.	1
ΑΙΒΑΘΟΣ.		Ὀνούφ. Ἱερομ. Κυμηνᾶς.	1
Θεόκλητ. Ἱερομ. Ἀλιπράν-	1	Μανάρ. Ἱερομ. Βέργας.	1
της Ἀρχιερ. Ἐπίτροπος.	1	Χαραλάμ. Ἱερομ. Κορακι-	1
Παναγ. Ἱερ. ὁ Σβερώνης.	4	ανίτης.	1
Διον. Ἱερ. Ματαράγκας.	1	Νικόλ. Ἱερομ. Βασιλάκης.	1
Σπυρ. Ἱερ. Ἀλιπράντ. Στα-	1	Φραγκῆτ. Σκαλτσούνης.	1

Ἀντί.

Ἀντί.

Οἱ Ἱεροσπουδασταί.	Μάριος Ἱερεὺς Νομικός.	1
Γρηγ. Ἱερομ. Βάλμης Ὁ	Σπυρίδων Ἱερεὺς Σκούρ-	1
δηγός.	τας Θεολογοδιδ.	1
Χαραλάμπης Π. Καροῦσος.	Ἀθανάσιος Ἱερεὺς Καμι-	1
Γαβριήλ Στρατούλης.	νάρης.	1
Σπυρίδων Αλ. Κατσαίτης.	Κωνσταντῖνος Ἱερεὺς Σταγ-	1
Στέφανος Πατρινός.	καρουσίνας,	1
Νικόλαος Κεφαλληνός.	Στυλιανός Ἱερεὺς Καιρο-	1
Κωνσταντῖνος Σκούρτας.	φύλαξ.	1
Στάμος Νικοκάρουρας.	Σπυρίδων Ξένος Ταβουλά-	1
Μαρίνος Τρέκκας Κεφαλλήν.	ρης Ἱερεὺς.	1
Νέστωρ Εὐδιᾶς Κεφαλλήν.	Κωνσταντῖνος Ἱερεὺς Στου-	1
Γεράσιμος Λυθαθυνόπουλος	πάθης.	1
Κεφαλλ.	Κωνσταντῖνος Ἱερεὺς Βά-	1

ΖΑΚΥΝΘΟΥ.

Ὁ Μ. Ζακύνθ Νικόλαος καὶ	Θωμᾶς Ἄνινος Ἱερεὺς.	1
Ἱπέρτιμος Ἐξάρχος.	Νικόλαος Ἱερεὺς Κασσι-	1
Στυλιανός Ἱερεὺς Χαλκο-	μάτης.	1
ματᾶς.	Δαμασκηνός Ἱερομόν. Στου-	1
Γεώργιος Μάνεσσης Ἀρχ.	φῆς.	1
Πρωτοσύγ.	Νικόλαος Λομποτάσης Ἱε-	1
Εὐστάθιος Ἱερεὺς Παπα-	ρεὺς.	1
θόπαυλος.	Πέτρος Κοπανᾶς Ἀναγ.	1
Σπυρίδων Ἱερεὺς Ροῦσος.	Διονύσιος Βιδέλας.	1
Μιχαήλ Ἱερεὺς ὁ Κορι-	Σπυρίδων Δεζόρζης.	1
νίτης.	ΛΕΥΚΑΣ.	
Διονύσιος Ἱερεὺς Πυλαρι-	Ὁ Μ. Λευκάδος Εὐγένιος.	1
νος.	Ὁ Πρωτοσύγ. Νεκτάρ. Ἱε-	1
Γεώργιος Ἱερεὺς Ξένος.	ρομ. Παπκνελόπουλος.	1
Σπυρίδων Ἱερεὺς ὁ Μέγ-	Ὁ Μ. Σακελλάρ Συμ. Ἱερ-	1
γουλᾶς.	ραμαντᾶς.	1
Διονύσιος Ἱερεὺς Σαρακί-	Ὁ Θεολογ. Θεοφ. Ἱερομ.	1
νης.	Κούρτης.	1
Εὐστάθιος Θερινός Ἀρχι-	Μακάρ. Ἱερομ. Σέρβος.	1
διάκονος.	Νεόφυτος Ἱερομ. Γραῖζης	1
Ἀναστάσιος Ἱερεὺς Λαμ-	Γρηγόρ. Ἱερομ. Ἀραβα-	1
πιδης.	νῆς.	1

Ἀντίτ.

Ἀντίτ.

Θεοφ. Ἱερομ. Μελισσηνός.	1	Διονύς. Ἱερ. Δενδρινός.	1
Συμεών Ἱερομ. Κτενάς.	1	Αρ. Εὐστάθ. Ἱερ. Βλασό-	
Σίλβεςρ. Ἱερομ. Μουτσίας.	1	πουλ. Ἱερογραμματεὺς.	1
Κυπριαν. Ἱερομ. Τούμπας.	1	Ἰωάν. Διακ. Δεσαλέρμος.	1
Παναγ. Ἱερ. Δεκατσάς.	1	Νικ. Γεώργ. Κουτσουδέλης.	1
Δημήτ. Καββάς. Κερκυ-	1	Ἡέτ. Ἀναγ. Βοθροντός. Κε-	
ραῖος	1	φαλλήν.	1
Ἰωάννης Δογιοθέτης.	1	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟῦ-	
ΙΘΑΚΗΣ.		ΠΟΛΕΩΣ.	
Πανάρ. Ἱερ. Γαλάτης Ἀρ-	1	Κ. Λυκιαρδ. Κεφαλ.	30
χιμανδρίτης.	1		

69722

HB ONY

Іаукова бібліотека
Деского національного
університету
імені І. І. Мечникова

896560

22/01/25

H - 59655

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

НБ ОНУ імені І.І.Мечникова

Τυάτα

Δίς. 1. 1/4.

НБ ОНУ імені І. Мечникова